Coordonatori:
Rodica Mihaela Stănoiu
Emilian Stănişor
Vasile Teodorescu

CRIMINOLOGIE
CRIMINALISTICĂ
PENOLOGIE

Repere bibliografice

Volumul II

CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

CUPRINS

STUDIU PRIVIND ACTIVITATEA INFRACȚIONALĂ DIN PERSPECTIVA ANILOR NOUĂZECI
Ellen DWYER 9

INFRACȚIUNEA DE SPĂLARE DE BANI ŞI ELEMENTELE SALE CONSTITUTIVE
Yu GUIYING 15

EFORTURILE INTERNAȚIONALE DEPUSE DE STATELE UNITE ÎN COMBATEREA SPĂLĂRII BANILOR
Cynthia DEGABRIELLE 22

GRAFOLOGIA – EXPERTIZĂ GRAFICĂ PE BAZA GRAFOLOGIEI
Silvio LENA 33

STANDARDIZAREA OPINIILOR GRAFICO-LEGALE
Gianluca FERRARI, Vito MATRANGA 37

DREPT ŞI ETICĂ. ROLUL PSIHIATRULUI ÎN PROFILAXIA INFRACȚIONALITĂȚII
Lygia NÉGRIER-DORMONT 44

CRIME ŞI SINUCIDERI ÎN MEDIUL CARCERAL. O ABORDARE DE CRIMINOLOGIE FILOZOFICĂ
Lygia NÉGRIER-DORMONT 53

FILOZOFII ANTICHITĂȚII ÎN FAȚA CRIMEI
Lygia NÉGRIER-DORMONT 64

PSIHIATRIA ŞI CRIMINALITATEA EXTREMĂ
A. BOSSARD, B. VERRECCHIA, L. NÉGRIER-DORMONT 72

CRIMINOLOGIA ONTOLOGICĂ – AXIOLOGICĂ A ACTULUI
Lygia NÉGRIER-DORMONT 82

DELINCVENȚA JUVENILĂ ŞI CRIZELE PERIFERIILOR
Nora FRAJ-BOUSLIMANI 88

BINELE, RĂUL, FRUMOSUL, URÂTUL, PE CELE CINCI CONTINENTE IMPORTANȚA ŞI RELATIVITATEA ACESTOR VALORI
Lygia NÉGRIER-DORMONT 99

FILOZOFII DESPRE CRIMĂ
Lygia NÉGRIER-DORMONT 112

OBSERVAȚII PE TEMA VIOLURILOR COLECTIVE ŞI A VIOLURILOR PRIN SUPUNERE CHIMICĂ
Thierry TOUTIN, Nora FRAJ-BOUSLIMANI 119

ROMANIAN CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

Partea a II-a
CRIMINALISTICĂ 123

PLEDOARIE PENTRU CRIMINALISTICĂ
Emilian STANCU 123

VALORIFICAREA CONCLUZIILOR EXPERTIZELOR TEHNICE ÎN CAZUL ACCIDENTELOR DE CIRCULAȚIE
Tiberiu MEDEANU, Diana PECINCU 128

RAPORTUL DE EXPERTIZĂ CRIMINALISTICĂ STIL ŞI LIMBAJ
Marilena CHIVU 132

CONSIDERAȚII FORMALE ASUPRA CONȚINUTULUI ŞI SFEREI NOȚIUNII DE INTERPRETARE ÎN CRIMINALISTICĂ
Sorin ALĂMOREANU, Neculai ZAMFIRESCU, Maciej SZOSTAK 136

CERCETAREA CÂMPULUI FAPTEI DIN PERSPECTIVA PSIHOLOGULUI CRIMINALIST
Tudorel BUTOI, Ioana Teodora BUTOI 139

DESPRE CRIMINALITATEA INFORMATICĂ
Tudor AMZA, Cosmin-Petronel AMZA 143

PROTECȚIA MARTORILOR. NOUTATE DE REGLEMENTARE ÎN LEGISLAȚIA ROMÂNEASCĂ
Ioan LASCU 152

PUNEREA SUB SUPRAVEGHERE A CONTURILOR BANCARE ŞI A CONTURILOR ASIMILATE CONTURILOR BANCARE
Laura Codruța KÖVESI 161

AUTORIZAREA EFECTUĂRII DE LIVRĂRI SUPRAVEGHEATE
Laura Codruța KÖVESI 167

DISCURSUL LA DECERNAREA D-LUI PROF. ZDZISLAW KEGEL A DIPLOMEI DE MEMBRU DE ONOARE AL SOCIETĂȚII ROMÂNE DE CRIMINOLOGIE ŞI CRIMINALISTICĂ
Lucian IONESCU 171

UTILITATEA ŞI ADMISIBILITATEA EXPERTIZEI COMPLEXE MEDICO-LEGALE ŞI CRIMINALISTICE
Lucian IONESCU 173

DESPRE OPORTUNITATEA ADMINISTRĂRII INTERCEPTĂRILOR AUDIO ŞI VIDEO ÎN PROCESUL PENAL
Camelia BOGDAN 179

DIRECȚII METODOLOGICE GENERALE ALE INVESTIGĂRII INFRACȚIUNILOR CONTRA SECURITĂȚII NAȚIONALE ŞI DE TERORISM
Doru Ioan CRISTESCU 187

REPERE ALE PARTENERIATULUI PUBLIC-PRIVAT ÎN PREVENIREA ŞI COMBATEREA CRIMINALITĂȚII
Costică VOICU 194

CRAIOVA UNIVERSITY LIBRARY

MODURI DE OPERARE ŞI DIRECŢII METODOLOGICE DE INVESTIGARE A INFRACŢIUNILOR LA REGIMUL DE PROTECŢIE A PATRIMONIULUI CULTURAL NAŢIONAL
Augustin LAZĂR 196

O NOUĂ PLEDOARIE PENTRU CRIMINALISTICĂ
Emilian STANCU 215

IMPORTANŢA INVESTIGAŢIEI CRIMINALISTICE ÎN TOXICOLOGIA JUDICIARĂ
Emilian COSTACHE, Maria Georgeta STOIAN 218

ROLUL ACTIV AL EXPERTULUI CRIMINALIST. COMPETENŢĂ SAU ARBITRAR?
Marilena CHIVU 223

CRIMINALITATEA LA PARIS
V.V. STANCIU 227

PLASAREA ATIPICĂ A SEMNĂTURII PE TABLOU CA INDICIU DE FALS
Lucian IONESCU 244

EVALUAREA MATERIALULUI DE COMPARAŢIE: O ETAPĂ METODOLOGIC-NECESARĂ
Adrian FRĂŢILĂ, Sorin ALĂMOREANU 248

ASUPRA CRITERIILOR DE VALIDITATE ALE EXPERTIZELOR CRIMINALISTICE
Sorin ALĂMOREANU, Augustin LAZĂR, Adrian FRĂŢILĂ 252

Partea a III-a
PENOLOGIE 257

JUSTIŢIA RESTAURATIVĂ – O NOUĂ ALTERNATIVĂ LA PEDEAPSA ÎNCHISORII PENTRU MINORI
Dan BANCIU, Sorin M. RĂDULESCU 257

IMPACTUL PRIVĂRII DE LIBERTATE ASUPRA MINORULUI
Maria Dorina PAŞCA 265

REPERE DE PROBAŢIUNE ÎN DREPTUL COMPARAT
Ortansa BREZEANU 271

BAZA DE DATE A SISTEMULUI PENITENCIAR CA SURSĂ DE ANALIZĂ A INFRACŢIONALITĂŢII SĂVÂRŞITE DE MINORI ŞI TINERI, ÎN PERIOADA 1999-2008
Cristina PRIPP 285

REMEMBER PROF. UNIV. DR. GHEORGHE NISTOREANU (1946-2009)
Alexandru BOROI 294

BUCHAREST UNIVERSITY LIBRARY

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

STUDIU PRIVIND ACTIVITATEA INFRACȚIONALĂ DIN PERSPECTIVA ANILOR NOUĂZECI

Ellen DWYER
Departamentele Justiție Penală și Istorie de la Universitatea Indiana
Bloomington

Cu mai puțin de un an în urmă, o tânără studentă în vârstă de 21 de ani a fost înjunghiată mortal (prezentând 14 lovituri de cuțit în zona spatelui și a gâtului), în jurul orei 10 seara, pe o stradă liniștită dintr-un cartier rezidențial din New Haven, Conneticut. Inițial a fost suspectat un tânăr profesor cu care aceasta colabora. În ciuda eforturilor depuse de laboratorul criminalistic, nu s-a putut stabili cu certitudine, din punct de vedere legal, identitatea criminalului lui Suzanne Jovin. La un moment dat s-a apelat și la Biroul Federal de Investigații, care a trimis un agent specialist în domeniu, dar care nu a putut rezolva cazul. O situație similară a fost întâlnită într-un caz mult mai complicat în care un copil – Jon Benet Ramsey – de numai 6 ani a fost ucis și, deși inițial s-a considerat ca ambii părinți sunt vinovați, niciunul dintre aceștia nu a fost arestat sau condamnat.

Deși frustrante pentru cei din sistemul american de justiție penală, omuciderile de acest gen, cărora presa și televiziunea le acordă o atenție deosebită, nu constituie cea mai mare problemă cu care aceștia se confruntă. În ceea ce privește numărul de cazuri, o importanță mult mai mare o au infracțiunile legate de traficul de droguri, furtul și tâlhăria. În cea mai mare parte, eforturile de a ține sub control astfel de infracțiuni nu au condus la alcătuirea profilului tipului de infractor, după cum s-a procedat în cazurile Ramsey și Jovin prezentate la începutul acestei lucrări. În schimb, personalul din cadrul justiției penale – judecători, procurori, polițiști – s-au alăturat cercetătorilor – criminologilor, sociologilor și psihologilor – pentru a încerca să înțeleagă mai bine profilul nu numai a unui singur infractor (proces ilustrat în filmul „Tăcerea Mieilor") și-a concentrat atenția și eforturile pentru a descrie și anticipa ceea ce este cunoscut sub numele de activitate infracțională a grupurilor de infractori și, în special, pe termen lung, a ratei mari de infractori cunoscuți drept infractori recidiviști. Criminologii sunt interesați în special de trei factori interdependenți: începerea sau punctul de pornire al activității infracționale, durata ei (cuprinzând și rata infracționalității) și încetarea ei sau punctul de ieșire. Infractorii recidiviști sunt infractori cu activități infracționale pe termen lung, care încalcă legea în mod repetat și sunt foarte numeroși. În această lucrare voi prezenta un sumar și un studiu de evaluare atât a activităților infracționale, cât și a infractorilor recidiviști.

Închisorile aglomerate și activitățile infracționale

În prezent, în Statele Unite, o atenție deosebită se acordă numărului mare de infractori din închisori, în special la nivel statal. Drept consecință a ceea ce un criminolog numea „încarcerarea în exces", până la mijlocul anilor nouăzeci, mai mult de 1750000 oameni au fost închiși în închisori. Aceste instituții sunt acum locuri pline, arhipline, de oameni și în care rutina zilnică liniștită este tulburată de izbucniri violente. Pe lângă aceasta, există un număr din ce în ce mai mare de infractori recidiviști în închisorile americane, a căror încarcerare continuă îi transformă într-un real pericol pentru ceilalți. (Irvin Norris, 1995). De ce se întâmplă toate acestea? Răspunsul trebuie căutat în procedurile de condamnare, în special în ceea ce privește înlocuirea hotărârilor clare cu cele mai puțin clare, elaborarea unor regulamente privind infractorii comuni, cel mai aspru fiind regulamentul „de trei ori s-a terminat cu tine" din California. Prin

acest regulament se obține o condamnare pe viață pentru comiterea a trei delicte grave și, după cum se întâmplă adesea cu noile regulamente, are consecințe nu întotdeauna previzibile, cum ar fi înființarea unor grupuri de tineri „plini de viață" care sunt foarte puțin stimulați pozitiv în ceea ce privește comportamentul. Aceste regulamente „dure" sunt cunoscute publicului care este din ce în ce mai speriat de comiterea infracțiunilor ce implică violența. Totuși, puțini își dau seama de faptul că cei mai mulți dintre ei sunt închiși pentru delicte minore și infracțiuni legate de traficul cu droguri și nu pentru acte la adresa persoanelor. Pe lângă aceasta, sentințele de condamnare pe termen lung nu micșorează comiterea, în mod frecvent, a infracțiunilor. Pe de altă parte, chiar și cei mai aprigi americani devin interesați din ce în ce mai mult de costurile din sistemul penitenciar care se măresc odată cu perioada de detenție. Sentințele de condamnare pe termen lung sunt ineficiente nu numai datorită costurilor, ci și faptului că persoanele stau în închisoare mult timp, depășind vârsta la care ar putea să-și modifice comportamentul și să mai comită infracțiuni.

Metode de depistare a infractorilor recidiviști

Ce se poate face pentru a micșora numărul infractorilor din închisori fără a-i elibera prematur? Statele, care cheltuiesc din ce în ce mai mulți bani pentru corecție din bugetele lor, sunt nerăbdătoare să aibă un răspuns la această întrebare. La începutul anilor șaptezeci și optzeci unii criminologi s-au gândit (într-un exces de entuziasm în legătură cu ceea ce păreau a fi implicațiile strategice ale muncii lor) că ar putea da un răspuns la această întrebare. Entuziasmul lor a crescut datorită activității unor oameni de știință întreprinzători de la Rand Corporation, un adevărat grup de intelectuali din California. Se pare că cel mai activ dintre aceștia a fost sociologul Peter Greenwood, dar cu siguranță nu a fost singurul. Argumentul lor a fost următorul: un grup restrâns de infractori cunoscuți (denumiți infractori recidiviști) sunt răspunzători pentru o rată mare a criminalității (unii au sugerat chiar că un procent de 6% din infractori au fost răspunzători de 70-80% dintre infracțiunile grave comise). Dacă acești infractori ar putea fi depistați la timp, ar putea fi închiși pentru perioada în care se presupune că ar fi continuat să comită infracțiuni și criminalitatea s-ar diminua, iar sentințele ar deveni mult mai eficiente. Acest mod de încarcerare este uneori denumit „incapacitate selectivă" (pentru a putea fi deosebită de „incapacitatea colectivă").

Ideea că polițiștii, tribunalele și judecătorii își desfășoară activitatea mult mai eficient prin depistarea infractorilor recidiviști a fost (și este) foarte atractivă. Și nu este surprinzător faptul că elaborarea unor metode de depistare preventivă a infractorilor recidiviști înainte și nu după ce au comis infracțiunile sau la începutul comiterii acestora, s-a dovedit a fi mult mai dificilă decât au anticipat Greenwood și colegii săi. Primele rezultate ale studiului lor au fost larg răspândite și s-au bucurat de o apreciere bună la nivelul național din partea celor ce iau decizii și a publicului larg, precum și din partea cercetătorilor în domeniu. Folosind o bază mare de date retrospective pentru un eșantion mare de pușcăriași din Texas, Greenwood a descoperit că cele mai bune metode de anticipare a ratei criminalității pe viitor (având în vedere datele privind propriile rapoarte și arestul) sunt reprezentate de rata criminalității din trecut (bineînțeles) împreună cu un număr de așa numite variabile ale statutului persoanei, cum ar fi vârsta (cel mai bun factor de anticipare pentru tendințele generale infracționale și, în special, pentru infracțiunile violente), rasa, sexul, nivelul de educație și fișa de angajare. Pe lângă aceasta, cu cât o persoană începe mai devreme o activitate infracțională, cu atât aceasta (analizată după numărul de arestări) tinde să fie mai lungă.

Nu este de mirare că formula infractorului recidivist folosită de departamentele de poliție și procurori au în vedere în special tinerii de culoare (negrii), cu o educație precară și care au

avut foarte puține locuri de muncă. Legitimitatea unui astfel de punct de vedere a fost aproape imediat contestată de civilii apărători ai libertății persoanei, care nu au fost de acord cu așa numiții factori ai statutului persoanei, precum vârsta, sexul și rasa care inițial nu au avut importanță în cea ce privește presupusele infracțiuni, în momentul arestării, acuzării și închiderii. (Vezi Blumstein și col.,1986, pentru un rezumat al acestui studiu).

Aproximativ în aceiași perioadă în care grupuri precum Uniunea Americană pentru Libertățile Civile s-a implicat în litigii privind folosirea formală a formulei de infractor recidivist, cercetătorii au început să fie preocupați de limitarea studiilor pe care aceste metode de prevenire s-au bazat. De exemplu, aceștia au sugerat că datele privind arestul, pe care Greenwood și col. s-au bazat, au scos la iveală mai multe informații despre prioritățile departamentelor de poliție, decât despre ratele reale ale criminalității. (Reamintiți-vă principalele concluzii ale cercetătorilor: cazierul este cel mai bun factor de anticipare a viitoarelor arestări). Pe lângă aceasta, metodele de prevenire au ignorat modalitățile prin care, în Statele Unite, rasa și clasa socială afectează posibilitatea apariției arestărilor, condamnărilor și încarcerărilor.

În al treilea rând, majoritatea datelor ce au în vedere metodele de prevenire au avut în vedere trecutul și viitorul. De exemplu, subiecții lui Greenwood au fost deținuți din închisorile din Texas care fuseseră condamnați pentru furt. După ce aceștia au fost rugați să relateze despre infracțiunile comise, declarațiile acestora au fost revăzute avându-se în vedere bazele de date ce conțin cazierele la nivel local și statal. Rezultatul-Greenwood nu a avut acces la un grup de persoane ce prezentau caracteristici asemănătoare, dar care nu au mai comis nici o infracțiune sau care nu comiseseră niciodată infracțiuni. Sistemul justiției penale are în vedere depistarea din timp a infractorilor recidiviști periculoși-atitudine care are în vedere viitorul și nu trecutul. Astfel, acest lucru nu se va putea realiza folosind metodele Greenwood.

O a patra problemă pe care o reprezintă metodele de depistare a infractorilor recidiviști este numărul mare de aspecte fals pozitive pe care acestea le generează, cu alte cuvinte, acestea vizează drept viitori infractori pe cei care nu au mai comis și alte tipuri de infracțiuni. Posibilitatea de a anticipa cine este posibil să aibă o rată scăzută a criminalității în viitor se dovedește a fi mult mai bine decât aceea de a anticipa rata mare a infractorilor, iar, în prezent, acest lucru se pare că nu este un real interes pentru oamenii cheie din sistemul justiției penale a Statelor Unite.

În cele din urmă, cel mai dur tip de comportament infracțional care a fost anticipat este acela care îi îngrijorează cel mai mult pe americani, violența deoarece violența are o rată scăzută (chiar și în Statele Unite – unde, în ciuda opiniei publice, statele sunt cunoscute ca luptătoare împotriva violenței) (Norris,1994).

Un nou studiu de cercetare privind activitatea socială

În ultima parte a acestui deceniu, deși unele departamente de poliție urbane încă mai utilizează modele de infractori recidiviști pentru a se concentra asupra resurselor lor strategice, în cea mai mare parte valul inițial de entuziasm apărut odată cu acest mod de gândire în legătură cu criminalitatea și infractorii s-a stins. Căutarea unui așa-zis „glonte magic" în aplicarea legii s-a dovedit inutilă. Totuși, există unele idei și puncte de vedere folositoare care pot fi (și sunt) inspirate și elaborate după modele extrase din numărul mare de cărți publicate în ultimele două decenii, în special din cele care tratează problemele activităților infracționale și mai puțin a celor care îi au în vedere pe infractorii recidiviști.

Vă prezint, pe scurt, două dintre cele mai cunoscute proiecte ale noii generații de cercetători, care încearcă să adâncească puterea noastră de înțelegere a modului în care, și a motivelor pentru care unii indivizi devin infractori, iar alții nu. Acestea încearcă să ne explice nu

numai de ce unii dintre ei se implică în activităţi infracţionale, ci şi modul în care, şi de ce reuşesc să nu se implice în acestea. Astfel spus, pe lângă studiul în mod foarte elaborat al adolescentei, momentul în care mulţi dintre aceştia încep să încalce legea, trebuie să ne concentrăm asupra a ceea ce li se întâmplă majorităţii acestor tineri între 20 şi 30 de ani împingându-i să încalce legea, dar şi să nu o mai facă. (Şi, pentru majoritatea dintre ei, o experienţă la închisoare nu pare a fi un element crucial în viaţa lor. Teoria prin care această experienţă îi împiedică să mai comită infracţiuni nu pare a explica faptul că infractorii recidivişti comit în continuare infracţiuni, dar ne ajută să înţelegem de ce mulţi dintre adolescenţi se opresc după prima maşină furată, în momentul primei reţineri pentru consum ilegal de droguri sau un furt minor).

Cercetătorii sunt din ce în ce mai interesaţi să găsească factorii care îi determină pe unii indivizi să producă acte antisociale mult mai grave, iar pe ceilalţi nu. Ştim relativ foarte puţine lucruri despre aceasta, deoarece multe dintre studiile comportamentului antisocial şi infracţional s-au concentrat mai mult asupra modului în care acestea au luat amploare şi nu asupra momentului sau modului în care au apărut şi s-au sfârşit, a factorilor şi modului în care majoritatea cetăţenilor din zonele marcate de aceste fenomene infracţionale şi de violenţă, au crescut şi au reuşit să se sustragă de la efectele pe care aceste fenomene le au asupra mediului înconjurător.

Găsirea unor răspunsuri la aceste întrebări nu este un lucru uşor pe de-o parte pentru ca subiectul este foarte complex, iar pe de altă parte pentru strângerea datelor necesare pentru efectuarea unor analize pe termen lung sunt costisitoare şi au nevoie de mult timp. Una dintre echipele de cercetare, cea condusă de John Laub şi Robert Sampson (1992), a ales un model de abordare a acestei probleme relativ nou; aceştia au refolosit un set de informaţii adunate de Eleanor şi Sheldon Glueck în decursul perioadei dintre anii 1930-1950. Pe baza acestor solide analize statistice, Laub şi Sampson au elaborat un model teoretic interesant, care face apel la ceea ce ei numeau „o teorie a controlului social neoficial, în funcţie de vârstă, pentru a explica criminalitatea şi deviaţiile comportamentale de-a lungul vieţii". Aceştia argumentează că deşi frageda copilărie nu este relevantă pentru deviaţia adultului: evenimentele petrecute în viaţa adultului. Principiul organizatoric pe baza căreia ia naştere din perspectiva vieţii analizată de teoria controlului social este că atât continuitatea, cât şi schimbarea sunt evidente, iar drumul pe care îl urmează criminalitatea şi deviaţia comportamentală sunt sistematic modificate de legăturile sociale cu instituţiile, bine consolidate, de control social neoficial. (Laub şi Sampson, 1990).

Un aspect interesant din activitatea lui Laub şi Sampson îl reprezintă faptul că aceştia analizează o serie de probleme ale comportamentului care nu duc neapărat la arestări. De exemplu, în momentul studiului infractorilor adulţi, au descoperit că acest comportament antisocial al lor s-a răsfrânt asupra unei game largi de domenii sociale, cum ar fi: infracţiunile militare, dependenţa economică, alcoolismul, problemele conjugale, precum şi infracţiunile. În lucrările lor, autorii explică de ce anumite persoane nu comit niciodată infracţiuni sau încetează de a le mai comite, argumentând că legăturile sociale consolidate şi calitatea acestora sunt mult mai importante decât momentul şi apariţia anumitor momente în viaţa particulară. De exemplu, nu este atât de important să absolvi o şcoală (liceul), să-ţi găseşti de lucru sau să te căsătoreşti, dar dacă absolvi un bun liceu,obţii un loc de muncă bine cotat şi reuşeşti să ai un mariaj binemeritat este cu mult mai important. Autorii afirmă că legăturile sociale consolidate conduc la creşterea capitalului social şi astfel la creşterea pierderilor în momentul încălcării legii. De aceea, adulţii care au antecedente penale din perioada adolescenţei, care reuşesc să-şi formeze familii şi/sau obţin un loc de muncă foarte bun, în general, se îndepărtează de posibilitatea comiterii infracţiunilor. În mod contrar, adulţii care comit infracţiuni pentru prima dată fiind

adulți, în general, sunt ori necăsătoriți, nefericiți în căsniciile lor sau nu au loc de muncă, ori au un loc de muncă care nu îi satisface. Laub și Sampson, în general, accentuează ideea ca importanța instituțiilor sociale neoficiale de control (cum ar fi familiile și școlile) este mai mare decât cea a mecanismelor de control social oficial, precum tribunalele și legea; aceste instituții neoficiale asigură un capital social care face ca infracțiunile să nu atragă pe nimeni. Laub și Sampson încheie, afirmând că privim acum altfel strategiile sociale care se axează pe prevenirea infracțiunilor mai mult decât pe ceea ce trebuie făcut după ce acestea au fost comise.

Sunt interesați în elaborarea unor strategii sociale, care au la bază studiul activității infracționale și cei implicați într-un proiect de cercetare de mare amploare, aflat în desfășurare la Chicago și lansat, sprijinit și finanțat de Institutul Național de Justiție, Școala de Sănătate Publică Harvard, fundația John D. și Catherine T. MacArthur. Acest proiect este un studiu ce se desfășoară pe o perioadă de opt ani și are în vedere un număr de 11000 de persoane din 70 de comunități diferite din orașul Chicago. Scopul acestui studiu este de a rezolva ceea ce autorii acestuia numesc „problema complexă a evoluției fenomenului infracțional"; autorii speră să găsească noi strategii sociale eficiente prin care să se reducă criminalitatea. Se folosesc măsuri de înregistrare a continuării sau încetării comiterii de infracțiuni care au în vedere nu numai faptul comiterii acestei de către infractor, ci și gravitatea infracțiunii ulterioare, frecvența comportamentului infracțional și durata perioadei în care nu s-au comis infracțiuni. Conducătorii acestui proiect sunt de părere că se acordă prea mult interes modului în care ia amploare acest fenomen decât asupra modalităților de eradicare a acestuia. S-a observat și reversul faptului că mulți dintre adulții infractori care au fost copii care au avut un comportament anti-social – și anume, faptul că mulți dintre acești copii devin adulți infractori. Cei mai mulți dintre adolescenții delicvenți apar din rândurile celor cu preocupări infracționale, pe când o mică parte dintre aceștia continuă să aibă astfel de preocupări la maturitate. Cunoaștem însă, foarte puține lucruri despre aceste tendințe. (Earls și Reiss,1994).

Mare parte din studiul „Spărgând Cercul" se axează pe cercetarea modului în care și motivele desfășurării comportamentului infracțional, dar are în vedere și implicațiile practice ale studiului, după cum se întâmplă de obicei cu cercetările finanțate de persoane particulare. Astfel, la sfârșitul studiului lor, Earls și Reiss s-au întors la concluziile lui Greenwood și ale colegilor lui, afirmând că rezultatele proiectului lor vor fi folositoare pentru cei interesați de prevenirea fenomenului infracțional, deoarece „prevenirea depinde de capacitatea de selecționare a copiilor care prezintă posibilitatea de a deveni infractori periculoși pentru comunitatea în care trăiesc". (p. 60). Aceștia nu și-au exprimat, însă, modalitățile prin care intenționează să evite greșelile generației anterioare, în special tendința inevitabilă, asemănătoare, a formulei care anticipează elementele relativ rare (precum delicvența gravă și persistentă) care conduc la apariția unui număr mare de aspecte fals pozitive.

În ciuda acestei deficiențe prezente în studiul lui Earls și Reiss, sper că acest model vă aduce multe informații cu privire la modul în care și la motivațiile pentru care persoane din medii cu grad de risc ridicat al criminalității reușesc să o evite și, de asemenea, va exprima în punct de vedere cu privire la modul în care cei ce au comis infracțiuni aleg să nu o mai facă. Activitatea lor pare să testeze pe viitor ipotezele lui Laub și Sampson în ceea ce privește consolidarea și calitatea legăturilor sociale pe care le consideră mult mai importante decât apariția unor evenimente majore în viața acestora. În continuare aștept cu nerăbdare concluziile în legătură cu importanța sexului (feminin sau masculin) în ceea ce privește implicarea acestuia în fenomenul infracțional. Autorii afirmă că deși femeile au tendința să-și facă rău prin comportamentul infracțional, totuși, faptele lor afectează și pe cei din jur.

Concluzii

Studiile privind activitatea infracțională și infractorii recidiviști s-au dovedit a nu fi foarte elocvente datorită anticipării pripite. Această practică folosită de unele departamente de poliție și procurori, care au luat în considerare anumite zone de populație folosind aceste metode, au fost criticate deoarece aceste două modele au tendința de a anticipa în mod exagerat niște evenimente și de a acorda o relevanță mare așa numiților factori ai statutului persoanei. În mod similar (și regretabil), eforturile de a-i convinge pe cei ce iau decizii să reducă sentințele bazate pe datele ce îi au în vedere pe infractorii care au comis delicte în trecut, au eșuat deși sumele mari cheltuite în închisorile din America ar trebui să-i facă mai receptivi la acest punct de vedere. Cu toate acestea, cei implicați în eforturile de a înțelege tipurile de fenomene infracționale rămân entuziaști în continuare în ceea ce privește acest tip de analiză a activității sociale pentru a putea găsi modul în care sistemul justiției penale poate influența viața infractorilor. Din ce în ce mai multe studii statistice la scară largă sunt completate de analize etnografice. Din păcate, până în prezent, există o activitate comparativă redusă în ceea ce privește existența acestor probleme și la alte popoare, precum și la frontierele naționale. Speram ca aceasta să se îmbunătățească în viitor.

Bibliografie

Bluestain, A., Cohen, J. Roth, J. și Wisher, C., *Activități infracționale și „Infractori recidiviști"*, vols. I și II. Washington, D.C. National Academy Press,1986.

Earls. Felton J. și Reiss, Albert J., *Spărgând Cercul: Depistarea și prevenirea fenomenului infracțional,* Washington, D.C. National Institute of Justice, 1994.

Irving, John, *Stingând flăcările fricii: Strategiile încarcerării excesive*, Criminalitatea și delicvența. Vol. 44, nr. 2 (ianuarie 1988), 32-46

Laub, John și Sampson, Robert, *Criminalitatea și deviația asupra activității sociale*, Analiza sociologică americană, Vol. 55,nr. 5 (octombrie 1990): 609-627

Morris, Norval, *Închisoarea contemporană, din 1965 până în prezent*, în „Istoria închisorii" Oxford „Tehnica pedepsirii în societatea de Vest", editată de Norval Morris și David J. Rothman (New York, 1998), p. 202-231

Zimring. Franklin E. și Hawkins, Gordon, *„Noul calcul al încarcerării*, Criminalitatea și delicvența, Vol. 34, nr. 4 (decembrie 1998), 428-436

BCU IASI / CENTRUL UNIVERSITAR

INFRACȚIUNEA DE SPĂLARE DE BANI ŞI ELEMENTELE SALE CONSTITUTIVE

THE OFFENCE OF MONEY LAUNDERING AND ITS CONSTITUTIVE CHARACTERISTICS

Yu GUIYING[1]

1. Introduction

Illegal arms sales, smuggling, embezzlement, inner trading, bribery, computer fraud schemes and activities of organized offence can generate huge illegal profits for the individual or the specific group that carries out the act. The substantial profits are likely to attract the attention of investigation authorities. In order to enjoy these profits and continue their criminal activity without jeopardizing their source, criminals must find a way to disguise the illegal origin, change the form or move the illegal profits to a place where they are less likely to be found. The processing of these criminal proceeds is money laundering[2].

Money laundering often involves a complex series of transactions. Generally it includes three basic steps: placement, laying and integration. A launderer introduces his illegal profits into the financial system in the initial-or placement-stage of money laundering by breaking up large amounts of cash into less conspicuous smaller sums. He then deposits them directly into a bank account, or by purchasing a series of monetary instruments (cheques, money orders etc.) which are then collected and put into accounts at other locations. In the laying stage, the launderer engages in a series of conversions or movements of the funds in order to distance them from their source. This is possible by channeling through the purchase and sales of investment instruments, or achieving the funds through a series of accounts from various banks across the globe. In the integration stage, the launderer chooses to re-enter the legitimate economy by investing the funds into real estate, luxury assets, or business ventures.

Money laundering can have devastating social consequences. It may destroy the integrity of a nation, even the world's financial institutions. According to 1996 International Monetary Fund estimation, laundered money annually amounts to 2-5% of world GDP (between 800 billion and 2 trillion US dollars in today's terms). The lower figure is considerably larger than an average European economy, such as Spain's[3].

The purposes of money laundering activities and anti-money laundering campaign are contrary. Money launderers want to get illicit funds back to themselves without being traced by investigation agencies. The purpose of anti-money laundering program is to give such properties back to the legal owner and prevent them from being used in future criminal

---

[1] An associate professor at the Northwest Politics and Law Institute.LL.M in the Chinese Criminal Law. A visiting scholar at Bucharest University from November 2000 to April 2002.

[2] There are various available definitions which describe the term of „money laundering". Article 1 draft European Communities (EC)Directive of March 1990 defines it as: the conversion or transfer of property, knowing that such property is derived from serious offence, for the purpose of concealing or disguising the illicit origin of the property or of assisting any person who is involved in committing such an offence or offences to evade the legal consequences of this action, and the concealment of disguise of the true nature, source, location, disposition, movement, rights with respect to, or ownership of property, knowing that such property is derived from serious offence. A concise working definition was adopted by Interpol General Secretariat Assembly in 1995, and defines money laundering as: „Any act or attempted act to conceal or disguise the identity of illegally obtained proceeds so that they appear to have originated from legitimate source".

[3] See more from: „Money Laundering in A Changed World", www.Arbanco.com.

DREPT UNIVERSITY LIBRARY

activities and from affecting legitimate economic activities[4]. There have been constant efforts from many governments going on for many years in order to fight money laundering. The main international agreements addressing money laundering are the United Nations Vienna Convention against Illicit Traffic in Narcotic Drugs and Psychotropic Substances (the Vienna Convention) and the 1990 Council of Europe Convention on Laundering, Search, Seizure and Confiscation of the Proceeds of Offence. And the role of financial institutions in preventing and detecting money laundering has been the subject of declarations made by the Basle Committee on Banking Supervision, the European Union, and the International Organization of Security Commissions. At the same time, China has witnessed more and more money laundering activities since its reform in 1978. It is said that there are hundreds of billions US dollars illicitly transferred abroad[5]. Chinese government actively strikes the money laundering and takes active measures to prevent the growth of money laundering industry in China[6].

2. The concept and constitutive characteristics of offence of money laundering in China

Like other countries in the world, China has a long history of money laundering. But the term is not familiar to the Chinese people[7]. It was a term brought in from abroad. There was no legislation on money laundering offence in the Criminal Code 1979[8]. Until China acceded to the UN Convention on Illicit Traffic in Narcotic Drugs and Psychotropic Substances (1988), it did not enact any anti-money laundering legislation. On December 28, 1990, the Standing Committee of the National People's Congress adopted the Resolution on the prohibition of drugs[9]. Article 4 of the resolution stipulates that the one who conceals or disguises the true nature and source of the proceeds obtained from illegally drugs sales, shall be sentenced to fixed-term imprisonment of not more than seven years, criminal detention or public surveillance and also be fined. The revised Criminal Code 1997, article 191, widens the definition of the offence of money laundering. The specific stipulation is: „Whoever, while clearly knowing that these funds are illegally-obtained proceeds from drug-related offences or

[4] See more from: „the Forty Recommendations of the Financial Action Task Force on Money Laundering (FATF). The FATF currently consists of 29 countries and two international organizations. Its membership includes the major financial centre countries of Europe, North and South America and Asia. It is a multi-disciplinary body – as is essential in dealing with money laundering-bringing together the policy-making power of legal, financial and law enforcement experts.

[5] See more from: „Chinese Finance – Anti Money Laundering Campaign is Going", htp://www.Quinlunnews.htm.

[6] In „Lords of the Rim" Sterling Seagrave explains how merchants in China would hinder their wealth from rulers who wanted to take it and banish them some 2000 years before Christ. In addition to hiding it, they would move it and invest it in business in remote provinces or even outside China.

[7] The term is considered to have originated from the 1920s, when the likes of Al Capone and Bugsy Moran quite literally opened up laundry companies in Chicago in order to clean their „dirty" money. They mixed the „dirty" and „clean" money together to make up a day's turnover. In this way, „dirty" money seemed „clean".

[8] There have been two Criminal Codes in China since 1949 when the country became an independent state. One is the Criminal Code 1979, the other is the Criminal Code 1997. Before the Criminal Code 1979, the Chinese government places more emphasis on criminal legislation. Not a few separate regulations on criminal crimes were promulgated. As early as 1950, the Chinese government began to enact the Criminal Code and so 33 drafts took shape. But the Cultural Revolution made the project stop. When the Cultural Revolution ended, the government restarted the project. Thus the Criminal Code 1979 came into force and became the first systematic Criminal Code in the Chinese history since 1949. It contributed to a large extent of the prevention and punishment of criminal activities. But the code came at the beginning of the reform and opening policy. At the same time the market economy was not formed but when it took shape, the code could not satisfy the new circumstances of it. The Criminal Code 1997 appeared, revised on the basis of the Criminal Code 1979 and it is the code in effect now.

[9] The Chinese government signed the convention on December 20, 1998 and handed over the instrument of accession on December 25, 1989. The Convention went into effect in China on November 11, 1990.

from offences committed by mafia or smugglers and gains derived there from or commits any of the following acts in order to cover up or conceal the source or nature of the funds, shall, in addition to being confiscated of the said proceeds and gains, be sentenced to fixed-term imprisonment of not more than five years or criminal detention and shall also, or shall only be fined not less than five percent but not more than 20 percent of the amount of the laundered money; if the circumstances are serious, he shall be sentenced to fixed-term imprisonment of not less than five but no more than 10 years and shall also be fined not less than five percent but no more than 20 percent of the amount of the laundered money: **(1)** providing fund accounts; **(2)** helping exchange property into cash or any negotiable instruments; **(3)** helping the movement of capital through transferring accounts or any other form of settlement; **(4)** helping remit funds to any other country; **(5)** covering up or concealing by any other means the nature and source of the illegally-obtained proceeds or other gains derived there from."

The code also provides the penalty clause for offences committed by units[10]: „Where a unit commits any of the offences mentioned in the preceding paragraph, it shall be fined, and the persons who are directly in charge and the other persons who are directly responsible for the offence shall be sentenced to fixed-term imprisonment of not more than five years or criminal detention." According to the regulation, the offence of money laundering in China has the following main constitutive characteristics:

2.1 The infringed object. The offence of money laundering infringes mainly the normal management order of the state's financial system[11]. It is a threat to the good functioning of a financial system. A large amount of laundered money enters surreptitiously and unexpectedly the financial system. It is so unpredictable and uncontrollable that the injection may crowd out legitimate and foreign capital. The potential to cause serious macroeconomic distortions and misallocate capital and resources increases the risks of the financial system and harms its credibility and integrity. Once the financial system is in disorder, people will lose their confidence in financial institutions. So one of the most important values, the reputation for integrity, will collapse at once and this is a threat to the regime.

At the same time, the offence of money laundering obstructs the administration of public order and impairs judicial administration. Money laundering provides the fuel for drug dealers, terrorists, arms dealers to operate and expand their illicit operations. All offences that generate significant proceeds have to resort to money laundering, since it can make all of the illegally obtained proceeds seem legitimate and difficult to trace. Successful money laundering looks like a shelter, which gives criminals a sense of safety, which encourages them to commit more offences, such as robbery, burglary, kidnapping, larceny, fraud. These offences undoubtedly bring terrible problems to the administration of the public order. Furthermore, money laundering refers to the transformation of illegally obtained currency into that which appears legitimate, by it concealing the illegal source of the income. In order to make funds derived from or associated with illicit activity appear legitimate, money launderers will leave no stone unturned to cut off the clues for the police to pursue the criminal act and hinder the normal activities of judicial organs. It makes it much more difficult for the judicial organs to solve a case which drives up the cost of law enforcement.

---

[10] „Corporate offence" is the concept that is universally accepted. The Chinese Criminal Code 1997 adopts the concept of „unit offence" instead of „corporate offence" because it is used in the previous criminal code and the accessory criminal law. It is entirely for the sake of succession.

[11] Though China has an open policy, it is still a socialist state with Chinese special characteristics, where financial institutions are thoroughly controlled by the government. Private units or persons are not allowed to deal in banks, stock exchange, bonds, insurance etc.

Therefore, what the offence of money laundering infringes are objects as the control of the financial system, the administration of public order and judicial administration.

2.2 Objective constitution. From the objective point of view, we can see that the offence of money laundering in the Chinese Criminal Code 1997 is an act to cover up or conceal the source or nature of the illegally obtained proceeds from drug-related offences or offences committed by mafia or smugglers and gains derived there from. The act can be seen from the following three aspects:

2.2.1 There must be an act aimed to cover up or conceal the source or nature of the illegally obtained proceeds from drug-related offences or from offences committed by mafia or smugglers and gains derived there from. The intention of money laundering alone can not be considered an offence of money laundering because criminal law does not punish thought.

2.2.2 An act aimed to be covered up or concealed is the source or nature of the illegally obtained proceeds from drug-relied offences or offences committed by mafia or smugglers and gains derived there from. Therefore, only the proceeds and gains from the very three kinds of offences can be the targets of an offence of money laundering. Though we know that large amounts of proceeds and gains derived from bribery, embezzlement, robbery may enter the process of circulation to be washed, they are not the targets of money laundering offence stipulated in the Chinese Criminal Code 1997. So the prerequisite of an offence of money laundering is the existence of the three kinds of predicate offences: drug-related offences, offences committed by mafia and offences of smuggling[12].

Nowadays, in the Chinese criminal law research field, two opposite views firmly hold their own positions regarding the scope of the money laundering predicate offences. Some scholars think that the present scope of predicate offences is neither too narrow, nor too wide. It depends on the criminal situation in China because the Criminal Code 1997 stipulates the offence of money laundering, other serious profit generating offences like those of concealing, transferring, purchasing or helping to sell illegal acquired goods[13]. It is unnecessary to include all the serious profit generating offences in the category of the money laundering predicate offences, as other scholars believe. They maintain the idea that the same money laundering activities should not be classified into different offences just because the illegal proceeds come

[12] The scopes of the predicate offences can be generally divided into three categories: (1) narrow scope of predicate offences. An act which conceals or disguises the true nature and the source of the proceeds of mere drug-related offences and gains derived there from is an offence of money laundering, i.e. the predicate offences can only be drug-related offences. This can be found from the UN Convention on Illicit Traffic in Narcotic Drugs and Psychotropic Substances (1988). The scope of the predicate offence is criticized for being too narrow and can not help the practical anti-money laundering combat anymore. States in the world have gradually given up such legislation. For example, after China has acceded the Convention in 1989, it adopted the resolution on the prohibition of drugs, that limited the illegally obtained proceeds to the target of an offence of money laundering. At that time, such legislation was a progress because it was the first time the Chinese government prohibited money laundering activities by law. Since the Criminal Code 1997, the predicate offences have been enlarged from drug-related offences. (2) wide scope of predicate offences. All serious offences can be predicate offences. For example, the Criminal Code in Switzerland has such a wide scope. It stipulates that whoever clearly knows that she/he is acting to conceal or disguise the true nature and source of the proceeds of all offences, no matter wherever the offences take place, he commits an offence of money laundering. America, Italy and some other countries are also bearing the same trend. (3) medium scope of predicate offences. This type of legislation limits the predicate offences to certain ones including drug-related offences. For a long time, Italy adopted this type of legislation. Its Criminal Code stipulated that offence of money laundering had three predicate offences: armed robbery, blackmail and hostage-taking. The Chinese Criminal Code belongs to the same category.

[13] Article 312 of the Chinese Criminal Code 1997 marks: „whoever knowingly conceals, transfers, purchases or helps illegally acquired goods shall be sentenced to fixed-term imprisonment of not more than three years, criminal detention or public surveillance and shall also, or shall only, be fined.

from different illicit sources. I consider the latter opinion as being acceptable. No matter from which offences these „dirty" money comes, money laundering is a harmful to society criminal act and also a criminal offence. Therefore, the guilty person should bear the same charges and get the same punishment. At the same time, FATF requires countries consider introducing a punishment of the offence of money laundering based on all serious offences and/or on all offences that generate a significant amount of proceeds[14]. Countries have certain flexibility in prescribing every detail according to the Forty Recommendations. But the Forty Recommendations have come to be recognized as the international standard for anti-money laundering programmes. A number of non-FATF Member countries have also used them in developing their efforts to deal with this issue. As money laundering is a global problem, a single country's effort is far from being enough. While the FATF Member countries and non-FATF Member countries use the Forty Recommendations as their legislative guidelines to punish money laundering activities, it is certainly necessary for China to enlarge the predicate offences field consisting in all serious offences and/or on all offences that generate significant amount of proceeds.

It is important to say that the very three kinds of offences are category ones. The drug-related offences and those of smuggling are written in section 7 of chapter 6 and section 2 of chapter 3. To sum up, there are over 20 offences[15]. The prerequisite of the offence of money laundering is the illegally obtained proceeds and gains derived there from. All those offences of smuggling can produce illegal proceeds and gains. It is not the same to all the drug-related offences. Among the drug-related offences, those of smuggling, trafficking in, transporting or manufacturing opium are the main offences that can produce illegal proceeds and gains, while some of the offences, such that of illegally possessing narcotic drugs, seeds or seedlings of plants of narcotic drugs. Thus all the offences of smuggling and the drug-related offences that can bring about illegal proceeds and gains can be the predicate offences of money laundering.

The offences of mafia usually have the appearance of robbing, stealing, blackmail and so on. But no matter what kind of criminal methods are used, only the acts having the characteristics of black society will be the offences of mafia.

2.2.3 The above-mentioned five methods stipulated in the Code refer to covering up or concealing the source or nature of the illegally obtained proceeds and gains. **(1)** Providing fund accounts. This means that an owner of account or account-opening unit provides his/its legal fund account, or draws up a new account in the financial institution for the three kinds of illegally obtained proceeds and gains derived there from to be deposited[16]. **(2)** Helping exchange property into cash or any financial or negotiable instruments. This means that convenient conditions are provided for a relevant criminal to transfer certain illegally obtained property to cash or any financial negotiable instruments. For example, selling or helping the sale of the three kinds of illegally obtained movables and immovables; to buy or find someone

[14] See the detail from the content of Recommendation 4 and Interpretative Note to Recommendation 4 to the Forty Recommendations.

[15] See more from the Chinese Criminal Code 1997. The reason why I don't give the definite number of offences is because the Code doesn't regulate accusations (manes of offences). According to the accusations promulgated by the Supreme People's Court, there are 12 drug-related offences and 12 offences of smuggling".

[16] In China, some scholars think that „providing fund account" means that an owner of account or account-opening unit provides only his/its presently existing account in the financial one for the three kinds of illegally proceeds and gains derived there from, excluding drawing up a new account. Other scholars hold the opposite view. They maintain the idea that „providing fund account" includes both presently existing account and the newly drawn up account. I agree with the opinion including both because either an old or a new account can be used by a criminal to wash his money.

willing to buy the three kinds of the illegally obtained proceeds and gains derived there from; to buy and sell for cash through security market. It includes both transferring property to cash or any financial negotiable instruments and transferring cash to any financial negotiable instruments or any financial negotiable instruments to cash. **(3)** Helping the transfer of capital through transferring accounts or any other form of settlement. It means the settlement of the certain illegally obtained capital by transferring accounts or payment through banks and other financial agencies. Legal and illegal capital can be mixed. The trace of the certain illegally obtained capital is hard to follow. **(4)** Helping remit funds to any other country. It means that illegally obtained funds are transferred from the accounts of Chinese banks or other financial agencies of other countries through banks or other financial agencies. In China, as for fund transferring broad, only the persons and units that are franchised have the right to transfer foreign currency so as not to remit the certain illegally obtained funds to any other country. **(5)** By any other means covering up or concealing the nature and source of the illegally obtained proceeds and gains derived there from is forbidden. „By any other means" mainly indicates investing the illegally obtained proceeds in show business, real estate, stock market, gambling etc. Such fields of work need large quantities of money. One can become a millionaire from a beggar overnight. Once the proceeds or gains are flowing into such fields, one can say it is not impossible to identify their illegality, but it really creates a lot of difficulties for the investigating agencies to trace them.

In practice, money laundering activities in only one circulation are not simple. Usually there are used more than two methods. The more methods money launderers utilize, the more complicated the circulation is and therefore, the more difficult the investigation and so, higher the possibility for money launderers to escape punishment. Lack of staff and finance of the investigating agencies, imperfection of the anti-money laundering law, the attraction of substantial illegal profits may be the reasons why money laundering is more and more rampant. But easily escaping punishment is one of the best explanations money launderers commit such offences.

2.3 Subject of offence. The subject of the offence of money laundering can be both an individual and a unit. Any company, enterprise, institution, State organ or organization that commits the offence of money laundering, shall bear criminal responsability. An individual with criminal capacity who has reached the age of 16 and commits the offence of money laundering shall bear criminal responsability[17], too.

2.4 Subjective aspect. The offence of money laundering is a kind of offence with definite criminal purpose. It can easily be seen from the usage of the term „in order to cover up or conceal the source or nature of the funds". Indirect intention does not have criminal purpose according to the universally accepted opinion. Thus, indirect intention can not constitute an offence of money laundering. The subjective aspect of the offence of money laundering can only represent direct intention. The mere fact that money launderer clearly knows that his money laundering activities will have harmful consequences to society, but wishes such consequences to occur constitutes the offence of money laundering. The fact that a person clearly knows that the present-going money laundering activities will entail harmful

[17] Criminal responsibility is noted in the Chinese Criminal Code 1997: if a person who has reached the age of 16 commits an offence, he shall bear criminal responsability; if a person who has reached the age of 14 but not the age of 16 commits intentional homicide, intentionally hurts another person so as to cause serious injury or death of the person, or commits rape, robbery, drug-trafficking, arson, explosion, or poisoning, he shall ber criminal responsibility.

consequences to society, but allows such consequences to occur, does not constitute an offence of money laundering.

We must pay attention to what the term „clearly knowing" means. Two points need to be emphasized. One is the content of it and the other is its degree. There are two academic arguments on the content of the term „clearly knowing". The first underlines the fact that if the person who handles proceeds, knowing they are coming from criminal activities or has the possibility to know they are coming from criminal activities will constitute „clearly knowing". According to the argument, the explanation of the content of „clearly knowing" is the proceeds coming from criminal activities, not limited to certain categories of crimes. The second point of view is that the explanation of the content of the term limits only to illegally obtained proceeds from drug-related offences or from offences committed by mafia or smugglers and gains derived there from. The second academic argument is acceptable in the light of the code. If the person clearly knows that the proceeds are coming from some other criminal activities, the criminal act will be an offence of concealing, transferring, purchasing or helping the sell of illegally acquired goods[18].

As for the degree of „clearly knowing", there are five different arguments. The first is knowing certainly, the second is knowing possibly, the third is knowing or knowing condignly. The forth is doubt with sufficient reason, the fifth is knowing certainly and knowing possibly, „knowing certainly" is surely „clearly knowing". But having doubt about the proceeds coming from the three certain predicate offences with sufficient reason is also a kind of „clearly knowing". So, the first argument is too narrow, the second seems reasonable, but „knowing possibly" only shows possibility. It indicates that the proceeds may come from the three certain predicate offences or from some other offences. If the proceeds come from the three certain predicate offences, the act is an offence of money laundering. If not, the act is another offence. Conviction and sentencing are completely based on a kind of possibility. It is against legislation and makes the concrete judicial practice difficult. The forth is incomprehensive because „clearly knowing" includes „knowing certainly" and „doubt with sufficient reason" can not cover „knowing certainly". The fifth is actually the plus of the first and the second. Thus it has the shortage of both the first and the second. It is not a good choice. Only the third, „knowing or knowing condignly" is advisable. If the person knows the proceeds are coming from the three certain predicate offences, his act constitutes an offence of money laundering. If he is not quite sure about the source of the proceeds coming from the three certain predicate offences, but he has sufficient reason to doubt that the proceeds are there from, his act can also constitute an offence of money laundering.

[18] See the detail from article 312 of the Criminal Code 1997.

EFORTURILE INTERNAȚIONALE DEPUSE DE STATELE UNITE ÎN COMBATEREA SPĂLĂRII BANILOR

INTERNATIONAL EFFORTS BY THE UNITED STATES TO COMBAT MONEY LAUNDERING

Cynthia DEGABRIELLE
Assistant United States Attorney
United States Department of Justice
Southern District of Texas Houston Division

July 2001
The views expressed herein are those of the author and are not necessarily those of the United States Department of Justice.

The United States has dedicated considerable resources in the past 15 years to combat money laundering and its poisonous effect on economic tranquility. The recent expansion of worldwide free trade and the concomitant blurring of political boundaries acutely sharpen our awareness that people everywhere are more vulnerable than ever before to the potential devastation of economic crimes. Consequently, the United States, and indeed all nations, have a material, pecuniary interest in fighting illegal money laundering at the international level.

Preventing, detecting and prosecuting money laundering across international borders pose enormous challenges. Money or assets removed from the country are difficult to trace. The transnational exchange of information remains cumbersome. Assets can be subject to numerous messy transactions in a short period of time using assumed names and corporate entities. Most importantly, the crime is usually complete before victims or law enforcement know about it. This is so not only because investigating such crimes is time-consuming, but also because rules protecting personal privacy rights often create barriers to investigation. Promptly intercepting criminal proceeds and apprehending those responsible are common goals of economically stable societies. Punishment can vindicate the victim's loss and serve as a deterrent to future illegal conduct.

Broadly defined, money laundering is a financial transaction designed to promote a specific unlawful activity or to conceal the source of the proceeds of an unlawful activity. The great challenge to profiteers of monetary crimes is gaining access to their spoils without drawing undue attention to themselves. Money laundering is an ideal vehicle toward this objective. Criminals know that crossing borders buys time and imposes barriers of language and distance. Convenience in international monetary transactions and ease of global travel contribute to the appeal of moving funds out of the country. Law enforcement techniques have not kept pace, due largely to diplomatic and political obstacles which have not diminished at the same rate as economic ones.

International cooperation is essential. While many nations have joined the fight by implementing their own money laundering laws, many have not. Countries without money laundering statutes, or with protective bank secrecy laws, offer an attractive repository for illicit proceeds. One weak link can provide an impermeable refuge for criminals. International collaboration is vital to prosecuting these crimes, protecting the integrity of financial institutions and monetary transactions, and preventing the corrosive effect of criminal profitability.

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

In the United States, combating international money laundering has concentrated in two major areas: (1) domestic legal reform, and (2) promoting the creation of anti-money laundering efforts abroad.

DOMESTIC LEGAL REFORM

The United States employs two distinct legal mechanisms aimed at preventing, detecting and prosecuting money laundering offenses. First, it imposes reporting requirements for certain monetary transactions. Second, it criminalizes conduct intended to promote unlawful activity, or to conceal or spend proceeds of unlawful activity. These statutes address the two most common means of secreting money: through physical movement by hand, mail, or commercial carriers; and through traditional banking channels and wire transfers. Notably, these domestic laws contain meaningful international components.

1. REPORTING REQUIREMENTS

The physical movement of money is covered by several laws which have reporting requirements, two of which are significant in this context. They are part of the Currency and Foreign Transaction Reporting Act,[1] more commonly known as the Bank Secrecy Act (BSA). The financial information generated by the reports is managed by United States Treasury Department's Financial Crimes Enforcement Network (FinCEN)[2].

A. Currency Transaction Report (CTR)

The statute implementing CTRs[3] requires that for each deposit, withdrawal, or exchange of currency of more than $10,000, a financial institution must file a report. The person conducting the transaction must also file a report, and if he is acting on behalf of another person, he must identify that person. Failure to prepare a report, or submitting a false report, is a violation. Note that this reporting requirement only applies to financial institutions, but that term is defined very broadly[4]. Corollary reporting requirements for transactions with foreign financial agencies and foreign currency exchanges are likewise codified[5]. CTRs are filed with the Internal Revenue Service, which is the taxing body of the United States government.

B. Currency or Monetary Instrument Report (CMIR)

The CMIR statute[6] applies to all persons or collective entities. It requires a declaration when one transports $10,000 or more in currency or monetary instruments of any country into or out of the United States. The person must declare the origin and destination of the money, as well as the legal capacity in which he is acting. Money launderers attempt to circumvent this law by avoiding established points of entry or departure where United States Customs Service officials might be found, like border crossings, airports and train stations. Frequently private

---

[1] 31 U.S.C. § 5311, et seq. (1982), „It is the purpose of this subchapter ... to require certain reports or records where they have a high degree of usefulness in criminal, tax, or regulatory investigations or proceedings."

[2] FinCEN was established by the Department of the Treasury in April 1990 to provide a government-wide, multi-source intelligence and analytical network to support the detection, investigation, and prosecution of domestic and international money laundering and other financial crimes by federal, state, local, and foreign law enforcement agencies. FinCEN maintains a database of reports of large currency or otherwise suspicious transactions, which is available to state and local law enforcement agencies. FinCEN maintains a website at http://www.treas.gov/fincen.

[3] 31 U.S.C. § 5313 (1982)

[4] „Financial institution" is defined in 31 U.S.C. § 5312 (1982) and includes not only banks (domestic and foreign), but also securities dealers, currency exchangers, credit card companies, insurance companies, car dealers, jewelers, pawnbrokers, wire facilities, casinos, travel agencies, real estate closers, the United States Postal Service, and even certain individuals who handle currency.

[5] 31 U.S.C. §§ 5314-5315 (1982).

[6] 31 U.S.C. § 5316 (1982).

planes and boats are utilized to this end. The CMIR is filed with the United States Customs Service and shared with the Internal Revenue Service.

Penalties for a violation of the CTR or CMIR reporting requirements include criminal sanctions of not more than five years in prison or a fine of not more than $250,000, or both,[7] civil penalties of up to $100,000,[8] and civil forfeiture of the currency or monetary instrument and facilitating conveyances such as planes, boats and cars[9]. These sanctions apply without regard to the ownership of the money; the offense is the failure to honestly report. Moreover, if a person attempts to circumvent these reporting requirements by breaking down a transaction that would exceed $10,000 into smaller increments, he has committed an offense called structuring[10]. The logic behind all these sanctions is that an unwillingness to report suggests an illicit element to the transaction or transportation.

Because the CTR and CMIR contain data identifying the person who deposits, withdraws, exchanges, or transports currency, as well as his date of birth, social security number, address, and occupation, they can provide valuable leads for investigations. The existence of a secret owner or investor may be disclosed. The reports can also expose unusual transactions that are inconsistent with sound business practices. Such conduct is the single most telling indicia of a money laundering operation. In addition, the frequency with which a person appears in suspicious transactions can assist in establishing criminal intent. One's association with a particular business and familiarity with peculiar practices may indicate that the person voluntarily associated himself with the criminal enterprise. It can also place the subject in a particular place and time. Moreover, absence of information can be significant. When businesses do not utilize traditional banking institutions, their legitimacy may be called into question.

Bank Secrecy Act reporting requirements are not focused exclusively on domestic crimes, but encompass international transactions as well. These reporting requirements recognize that financial crimes do not stop at any territorial border.

2. MONEY LAUNDERING STATUTES

Since 1986, the United States has enforced statutes which criminalize money laundering, both domestic and foreign. The most significant of these statutes are sections 1956 and 1957 of Title 18 of the United States Code[11]. The language can be dense and cumbersome. It is condensed here for illustration.

A. Domestic Money Laundering

Section 1956 provides that a domestic money laundering offense is committed when the defendant,

a) knowing that certain property represents the proceeds of some form of unlawful activity; and

b) intending to

i. promote the carrying on of the specified unlawful activity, or

ii. conceal or disguise the nature, location, source, ownership, or control of the proceeds of the specified unlawful activity, or

iii. avoid a transaction reporting requirement

c) uses the property, which is in fact the proceeds of a specified unlawful activity (SUA)

d) to conduct or attempt to conduct a financial transaction affecting interstate commerce.

---

[7] 31 U.S.C. § 5322 (1982).
[8] 31 U.S.C. § 5321 (1982).
[9] 31 U.S.C. § 5317 (1982).
[10] 31 U.S.C. § 5324 (1986).
[11] 18 U.S.C. §§ 1956-1957 (1986).

In simple terms, the offense consists of the financial transaction itself, the mental state (knowledge and intent) and factual predicates (the property is the proceeds of specified unlawful activity and the transaction affects interstate commerce).

Definition of the terms of art are critically important to enforcement. Briefly, the chief definitions are as follows:

„Transaction" and „financial transaction" are defined as virtually anything that can be done with money, and include interstate or foreign commerce. For example, a drug dealer's delivery of cash to a money launderer, writing a check to buy cashier's checks, processing credit card charges, even transferring title to an asset without an exchange of monetary instruments, are all financial transactions. The common element is that there must be a disposition of an asset between two people or entities. This is usually the easiest element to satisfy.

„Monetary instruments" includes the currency of any country, checks, notes, bonds, money orders, and securities or stock.

An effect on „interstate commerce" can be found by virtue of the involvement of a federally insured bank or the occurrence of a transaction commercial in nature.

„Knowledge" is a more challenging element. The subject must have known at the time of the transaction that the money was dirty, that it was the proceeds of some form of unlawful activity, but he does not need to know precisely what unlawful activity. It is no defense to contend he believed it was the proceeds of insurance fraud when it was actually drug money. Proof of knowledge is usually circumstantial, such as evidence that the cash for an airplane sale came in multiple anonymous wire transfers and bundles of checks, or that a person dealt in huge quantities of cash.

„Specified unlawful activities" (SUAs) are defined as virtually all significant crimes, including controlled substance offenses, violent crimes such as murder, kidnapping, and arson, all types of fraud, counterfeiting, smuggling, espionage, terrorism, immigration offenses, obstruction of justice, illegal gambling, copyright crimes, and exploitation of others. This term is equivalent to „predicate crime" as used in the laws of other nations. It encompasses offenses against a foreign nation, including fraud by or against a foreign bank so long as the transaction occurred at least in part in the United States.

„Proceeds" must in fact be the proceeds of a specified unlawful activity. It is not necessary to trace the proceeds to a particular transaction; it is sufficient to rely on the subject's involvement in illicit trade and lack of legitimate income. For example, conducting transactions using huge quantities of cash in small worn bills may meet the legal standard. Importantly, only part of the money need be SUA proceeds. When SUA proceeds are commingled with other funds, the entire amount is tainted. Thus, if $1,000 in SUA proceeds is deposited into an account and commingled with legitimate money, then $17,000 from that account is used to buy a car, the purchase is a money laundering act involving SUA proceeds.

„Intent" is perhaps the most formidable element. Intent to promote an SUA may be present when proceeds are reinvested to keep the scheme going; for example, paying commissions to agents who bring in more victims, paying business expenses of the company, or paying „interest" to defrauded investors. The second kind of intent, intent to conceal or disguise the proceeds, may be shown by the existence of unusual or convoluted transactions that make no sense unless the purpose is illegal; for instance, using geographically distant bank accounts, sending proceeds to a mail drop address, using the name of a third party or even a legitimate business, or commingling with legitimately derived funds. Finally, an intent to avoid a transaction reporting requirement may exist where a person structures a transaction that otherwise would exceed $10,000 into smaller increments, like using $9,000 cash and a $9,000 cashier's check to buy a car.

B. International Money Laundering

International money laundering is addressed in the same statute as domestic money laundering[12]. The elements are very similar to those for domestic money laundering, with a couple of significant exceptions. First, instead of a financial transaction, the proof must show that the subject engaged in the transportation, transfer or transmission of property into or out of the United States. Second, there is no proceeds element. It is a violation to send money into or out of the United States to promote an SUA offense, regardless whether the money is itself the proceeds of any unlawful activity. The crime occurs, for example, when one transfers money to commit bank fraud, to violate the Arms Export/Import Act, or to support terrorism, regardless of the source of the money and even if it cannot be traced to any offense. The same is true if the transfer is for the purpose of concealing or disguising SUA proceeds.

The penalty for a violation of Section 1956, whether domestic or international, is a fine of $500,000 (or more in some instances), or imprisonment for not more than 20 years, or both.

C. Money Spending

Section 1957 makes it an offense to conduct any monetary transaction involving more than $10,000 in „criminally derived property." The objective is to encumber the wrongdoer's ability to spend ill-gotten gains or place them in the banking system, by making it a criminal offense for a third party to do business with him. Proof requires a showing that more than $10,000 in SUA proceeds was used and that the subject knew that they were the proceeds of some form of criminal activity. Interestingly, this statute has no intent element, thus making it an easier crime to prove than those brought under Section 1956. It is aimed at criminalizing the spending of proceeds, so it is referred to as a spending statute, not a money laundering statute. Section 1957 can be used to prosecute the purchase of a car, investing in securities, or making a deposit.

The phrase „criminally derived property" means the same thing as „proceeds of specified unlawful activity" in Section 1956. But Section 1957 requires that the transaction be conducted by, to, or through a financial institution, and involve more than $10,000 in SUA proceeds. Certain serial transactions may be aggregated to reach the $10,000 threshold, such as installment payments on the same item.

The penalty for a violation of Section 1957 is a fine of not more than twice the amount involved in the transaction (or more in some instances), or not more than ten years in prison, or both.

3. APPLICATION OF THE LAWS

The inclusion of transnational conduct in United States laws recognizes that territorial boundaries are no impediment to financial crimes. Consequently, if a fraud promoter in a foreign land attempts to use United States banks or businesses to shield his proceeds, there are several opportunities for prosecution[13]:

---

[12] 18 U.S.C. § 1956(a)(2).

[13] The Foreign Bank and Account Report (FBAR), 31 C.F.R. § 103.24, is another, secondarily important, reporting requirement. The report is required to be filed annually by persons who have a financial interest in or signature authority over bank accounts, securities accounts, or other financial accounts in a foreign country with a combined value in excess of $10,000.

In addition, the Internal Revenue Code at Section 6050I requires the filing of Form 8300s. The form is required to be filed by any person engaged in a trade or business who receives over $10,000 in cash payments in a single transaction or a series of related transactions. Much of the same info on a CTR is required on the Form 8300, but Form 8300 is a tax return and subject to certain confidentiality rules. It is to be filed by businesses, while CTRs are limited to financial institutions. Form 8300 information can be used to trace cash movements into retail sectors of the economy and to link abnormal uses of cash to purchase goods or services with possible illicit sources of that cash.

i. Under the money laundering statute, it is a violation to make a financial transaction (i.e., sending or receiving a wire transfer, writing a check, making a deposit or withdrawal) with proceeds from a specified unlawful activity;

ii. Under the CTR statute, it is a violation to fail to report, or to falsely report, transactions over $10,000; structuring transactions to avoid the reporting requirements is likewise a violation;

iii. Under the CMIR statute, it is a violation to fail to report, or to falsely report, physical movement of monetary instruments of $10,000 or more into or out of the United States.

But using United States banks and businesses to shield unlawful proceeds is not the more likely scenario. It is far more likely that swindlers in the United States and elsewhere would choose a Central or Eastern European bank or business to launder their proceeds. This is so because money laundering crimes in those countries are in their infancy, relatively speaking. In addition, the absence of Mutual Legal Assistance Treaties and extradition agreements in some jurisdictions make those areas even more inviting. Many an international thug would doubtless love to spend his days lounging on the Adriatic shore, with virtual impunity from prosecution by the United States.

ANTI-MONEY LAUNDERING EFFORTS ABROAD

The United States participates actively in the further development of the rule of law in the countries of Central and Eastern Europe. These efforts offer the obvious advantages of unified resistence to international crime. In addition they afford a secondary benefit to members of the United States criminal justice system. Through these efforts United States justice officials develop relationships with fellow officials in Central and Eastern European countries who may assist in the investigation and prosecution of criminals and criminal groups operating in the United States.

1. LEGAL ASSISTANCE

Both government and non-government groups work to foster the creation of money laundering statutes in other countries, including the Office of Overseas Prosecutorial Development, Assistance and Training (OPDAT) of the United States Department of Justice, and the American Bar Association Central and Eastern European Law Initiative (ABA/CEELI). Both bodies place representatives in foreign countries for extended periods to act as legal advisors and clearing houses for information. In addition, the United States seeks to focus attention and bring pressure on money laundering havens or countries with rigid bank secrecy laws, which can impede the prompt dissemination of information.

Inherent in any law enforcement issue is the privacy and freedom from governmental intrusion so deeply ingrained in American law and history. Care must be taken to balance the need to protect the legitimate businessman while avoiding creating a shield for illicit gains.

2. MUTUAL LEGAL ASSISTANCE TREATIES (MLATs)

One critical aspect of international cooperation in money laundering is the creation of Mutual Legal Assistance Treaties (MLATs). MLATs are individually negotiated and country-specific. They address the diplomatic channels to be followed to coordinate law enforcement efforts between the countries to the agreement. One goal of MLATs is to enhance information sharing in financial and other investigations. An important component in an MLAT is the question of extradition[14] of nationals accused of crimes. Naturally, this is a politically

[14] See 18 U.S.C. § 3181 for a list of the 109 countries with which the United States has entered into bilateral treaties of extradition.

BYU LAW CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

charged issue and one which will be decided by diplomats rather than law enforcement officers. As to existing MLATs, developing and expanding MLAT terms and the practical aspects of implementation need constant attention. In particular, parties would benefit from speeding up MLAT response time and from eliminating the potential for manipulation or corruption of the MLAT purpose.

Some examples can help illustrate the mutually beneficial effects of international cooperation through MLATs. Below are some hypothetical cases.

A. The Multinational Scoundrel

A Canadian citizen living in Canada contracts with the United States Department of Defense (DoD) to sell heaters which are to be used in housing for American soldiers during a foreign peacekeeping mission. The Canadian represents the heaters to be new when in fact they are essentially scrap, they don't work, and they emit dangerous carbon monoxide gas. The Canadian lies to the DoD about the quality of the equipment and orders his employees to cover up the deception by removing the original manufacturing plates and painting the heaters to make them appear new. The United States pays the Canadian $1,500,000 for the heaters, without knowing their true condition.

When the heaters arrive in-country, the fraud is discovered. American law enforcement officers work informally with the Royal Canadian Mounted Police (RCMP) to investigate the crime and locate witnesses. The RCMP welcomes the investigation because the Canadian has committed similar frauds in Canada but they had been unable to acquire sufficient evidence to prosecute him.

This informal cooperation, while beneficial, does not yield evidence that can be used in a United States court. Consequently, it is necessary to resort to MLAT procedures. The United States files a request through the Department of Justice (DOJ) pursuant to its MLAT with Canada. Investigators seek two things: bank records (to locate the money) and the suspect's personal business records (to prove that the heaters had been tampered with). DOJ passes the request to the State Department, which in turn follows diplomatic channels to communicate the request to the „Central Authority" (in MLAT terminology) of Canada. The Canadian central authority directs the RCMP to carry out the request. The RCMP executes a search warrant in Canada at the suspect's business, where they find the original purchase records for the heaters and the manufacturing plates which had been removed. Another warrant for bank records reveals the suspect has received the money, but of course it has been spent. Records of the suspect's personal assets show he bought a house and a motor home with the funds. The assets are forfeited, pursuant to the terms of the MLAT. As a secondary benefit of the search warrants, witnesses are alerted to the investigation, and come forward to cooperate. They describe how the suspect ordered them to disguise the true condition of the equipment.

The Canadian is charged with fraud against the United States and extradited to the US, again because the MLAT terms provide that Canada will extradite its own citizens in a case like this. In this hypothetical case, the stated victim is an agency of the United States government, but the citizens of Canada benefit from the prosecution as well.

B. Redressing Crimes Against Foreign Nationals

A bank teller in the United States embezzles money from accounts owned by Mexican nationals. The bank is in a college town and the accounts have been established by parents for the benefit of their children while they attend college in the United States. The teller makes withdrawals and uses phony balancing transactions to cover up her theft. She uses the money to indulge herself with cars, jewelry and vacations.

Barriers created by language and distance work to the embezzler's benefit and discourage the account owners in Mexico from questioning the bank balances. The embezzlement is discovered in an audit. In order to prosecute the teller, the United States must confirm that the Mexican account holders did not authorize the transactions, and that testimony must come directly from the account holders. Mexican authorities assist in locating and interviewing the witnesses, and the suspicions are confirmed. But their testimony must be presented in a courtroom at the defendant's trial in the United States. The United States cannot subpoena the witnesses to appear at trial because its subpoena power does not extend to non-citizens who are outside its borders.

The United States can resort to its MLAT with Mexico to obtain courtroom evidence. Following the procedure described above, the United States requests sworn depositions of the witnesses, where both the prosecution and defense have an opportunity to question them. The Mexican central authority authorizes the depositions, which are taken at the American Embassy in Mexico City and the Consulate in Monterrey. The depositions are used as evidence at trial, eliminating the need for live testimony. The defendant is convicted and ordered to pay restitution to the Mexican victims, through an agency of the United States Department of Justice.

Here, the victims were Mexican, and the United States used an international treaty to vindicate the rights of non-citizens. Of course, the United States had an interest in the outcome as well, inasmuch as the teller violated banking laws, regardless of the identity of the victims.

C. Stonewalling

Although MLATs are a crucial vehicle in furthering international law enforcement cooperation, they have limitations which can be exploited. For example, assume a Bahamian national living in the United States carries out an investment and insurance scheme. He solicits companies to buy commercial insurance from him, and shows them financial statements indicating he has reserves of up to $50,000,000 in Bahamian banks to pay claims. The Bahamian also solicits investors in his insurance company, and shows them financial statements indicating substantial gross profits and a $20,000,000 account in a Bahamian bank. The representations are untrue. The Bahamian takes the insurance premium money, as well as the investors' money, and wire transfers it among several United States banks, eventually wiring it to the Bahamas.

The Bahamian is a man of political and social influence in the Bahamas. He is connected to several people in positions of political power. Law enforcement officers in the United States know that the Bahamian's representations are untrue, but want to confirm the facts by looking at his bank records. The United States sends an MLAT request to the Bahamas seeking the bank records for two purposes: to prove he doesn't really have the money he claims, and to locate the fraudulent proceeds. After twelve months and repeated inquiries, there is no response from the Bahamas.

A shortcoming of MLATs is that there is no enforcement mechanism; a country cannot be compelled to respond. If the Bahamian evidence had been essential, the United States couldn't have prosecuted the case and its victims would have been without recourse. However, it is not in the best interest of the United States to reject the MLAT as a whole due to one instance of corruption. On balance, the benefits of MLAT cooperation far outweigh the disappointments.

3. FINANCIAL INTELLIGENCE UNITS

A growing number of countries recognize the corrosive danger that unchecked financial crime poses to their economic and political systems. To address this threat, a number of specialized governmental agencies have been created. These entities are commonly referred to as financial intelligence units (FIUs), which offer United States law enforcement an important new avenue for exchanging information.

Recognizing the benefits inherent in the development of FIU networks, FinCEN[15] in 1995, in cooperation with its Belgian counterpart, brought together a group of FIUs at the Palais d'Egmont-Arenberg in Brussels. Now known as the Egmont Group, these FIUs meet regularly to find ways to cooperate, especially in the areas of information exchange and expertise sharing. The Egmont Group is a non-governmental organization comprised of about fifty members.

One of the most significant accomplishments of the group's efforts has been the creation of a secure internet web site. Egmont's International Secure Web System permits members to communicate with one another via secure email, facilitating practical, rapid exchange of information to fight money laundering. While this approach does not replace the traditional avenues used for obtaining courtroom evidence, it can provide law enforcement with leads and other pertinent information.

4. TREATIES AND COMPACTS

Importantly, the United States has entered into several treaties and compacts about money laundering, many of which are Europe-oriented. Two are worthy of mention here.

A. The Strasbourg Convention

The Convention on Laundering, Search, Seizure and Confiscation of the Proceeds from Crime opened in Strasbourg in 1990. The aim of the Convention is to facilitate international cooperation and mutual assistance in investigating crime, and tracking down, seizing and confiscating the proceeds thereof.

Convention members undertake to criminalize the laundering of the proceeds of crime and to confiscate instrumentalities and proceeds, or property of comparable value. The Convention provides for investigative assistance, for example, assistance in procuring evidence, transferring information to another member without a request, adopting common investigative techniques, lifting bank secrecy measures etc. It also provides for provisional measures such as freezing bank accounts and seizure of property to prevent its removal. Measures are recommended to confiscate the proceeds of crime, and for enforcement by the requested member of a confiscation order made abroad or domestic proceedings leading to confiscation at the request of another member.

B. Financial Action Task Force

The Financial Action Task Force on Money Laundering (FATF), created in 1989, is an inter-governmental body whose purpose is the development and promotion of policies to combat money laundering. These policies aim to prevent such proceeds from being utilized in future criminal activities and from affecting legitimate economic activities.

The FATF currently consists of 26 countries[16] and two international organizations[17]. Its membership includes the major financial center countries of Europe, North America and Asia.

The need to cover all relevant aspects – legal, financial, and law enforcement – of the fight against money laundering is reflected in the forty FATF Recommendations[18], the

[15] See footnote 2, supra.

[16] Australia, Austria, Belgium, Canada, Denmark, Finland, France, Germany, Greece, Hong Kong, Iceland, Ireland, Italy, Japan, Luxembourg, The Kingdom of the Netherlands, New Zealand, Norway, Portugal, Singapore, Spain, Sweden, Switzerland, Turkey, United Kingdom, and the United States.

[17] The European Commission and the Gulf Cooperation Council.

[18] The Forty Recommendations include provisions on the role of national legal systems in combating money laundering, including defining the scope of the criminal offense of money laundering, provisional measures, and confiscation; the role of the financial system in combating money laundering, including customer identification and record keeping rules, increased diligence of financial institutions, measures to cope with the problem of countries with no or insufficient anti-money laundering measures, other measures to avoid money laundering, implementation, and the role of regulatory and other administrative authorities; and strengthening of international cooperation,

measures which the Task Force has agreed to implement and which all countries are encouraged to adopt. FATF countries have diverse legal and financial systems, so all cannot take identical measures. The Recommendations allow for flexibility rather than prescribing every detail.

The FATF's primary goal is to generate the political goodwill necessary for bringing about national legislative and regulatory reform. It monitors its members' progress in building effective anti-money laundering systems, and reaches out to non-member countries. The FATF conducts a review of its mission every five years, and will exist until 2004 at which time its member governments must decide whether to continue this effort. The FATF maintains a website at http://www.oecd.org/fatf.

5. FORFEITURE AND ASSET SHARING

Because criminals often hide their illicitly generated proceeds outside the country where they commit the crimes, one country's forfeiture efforts, however effective and comprehensive, may not be enough to take the profit out of international crime. For forfeiture laws to work effectively, the United States and its international partners must apply and enforce their domestic confiscation measures in increasingly multinational settings. Forfeited wealth, when shared with cooperating law enforcement agencies, serves to enhance interagency cooperation. This concept is equally true in the international setting. While law enforcement is always the paramount objective, the sharing of forfeited assets among participating nations also creates an incentive for future cooperation and provides the means to carry out such costly efforts.

A. Forfeiture Statutes

United States courts have extraterritorial jurisdiction and venue over assets located abroad that are subject to civil forfeiture[19]. This law enhances the ability of the United States to lend international forfeiture assistance. It is particularly useful when the foreign country cannot forfeit the assets under its own laws. Once the assets are forfeited, the United States can send the judgment to the foreign country for enforcement or repatriation of the assets. These cases must be closely coordinated with the foreign government.

Plea bargaining is an important part of United States criminal justice system. A defendant can consent to forfeiture of property regardless of location, and the plea agreement may require him to transfer title of foreign-based assets to the United States or liquidate the asset and transfer the proceeds to the United States. The agreement can also require the defendant to cooperate with foreign authorities in forfeiture efforts.

B. Asset Sharing

The United States makes it a practice, pursuant to statutory authority, to share the proceeds of successful forfeiture actions with countries that made possible or substantially facilitated the forfeiture of assets. It also stands ready to cooperate with forfeiture efforts of other nations regardless of asset sharing[20].

The United States has ratified MLATs which include mutual forfeiture assistance with at least 24 jurisdictions. In addition, it has entered into separate agreements with 11 countries on cooperation in criminal law in forfeiture proceedings and asset sharing.

---

including administrative cooperation, the exchange of general information, the exchange of information relating to suspicious transactions, other forms of cooperation, bases and means for cooperation in confiscation, mutual assistance and extradition, and improved mutual assistance on money laundering issues.

[19] 28 U.S.C. § 1355(b)(2).

[20] Authority for asset sharing is found in 18 U.S.C. § 981(i)(1) (authorizing transfer of forfeited assets to a foreign country that participated in the forfeiture under certain statutes), 31 U.S.C. § 9703(h)(1) (authorizing transfer of forfeited assets in recognition of foreign assistance in any forfeiture case), and 21 U.S.C. § 881(e)(1)(E) (same, under federal drug laws).

C. Vienna Convention

Perhaps the single most important development in international forfeiture cooperation is the United Nations Convention Against Illicit Traffic in Narcotic Drugs and Psychotropic Substances, more commonly referred to as the Vienna Convention, which went into effect in 1990. It has been ratified by over 150 countries, including the United States.

The Convention details the obligations of the parties to seek forfeiture of (or as used in the Convention, confiscate) money laundering proceeds, as well as the instrumentalities used to commit such offenses. It mandates each signatory country to enact laws with domestic and international forfeiture application. In addition, it requires the country to identify, trace, seize, freeze, or forfeit property or proceeds located in the requested country, which were derived from, or used in, money laundering in violation of the laws of the requesting country. The Convention explicitly provides that bank secrecy laws must not serve as a barrier to forfeiture investigations.

Two options are available for implementation: the requested country may initiate its own forfeiture proceedings using evidence provided by the requesting country, or it may give full faith and credit to a forfeiture judgment rendered in the requesting country. In the United States, the proceeding is undertaken as a civil forfeiture action[21]. Because it is an in rem civil action against the property itself, the property may be confiscated even if the owner is dead, a fugitive, or incarcerated here or abroad. An in personam criminal action is also available.

CONCLUSION

Lawbreakers today are sophisticated; they know that getting the money out of the country quickly is essential to avoiding detection and enjoying the fruits of their crime. As developing economies strengthen and prosper, financial crimes become more prevalent and profitable. Diminishing the profitability of criminal activity can have a substantial impact on reducing crime overall. Knowing the financial aspects of criminal activity usually results in more successful prosecutions. Money laundering statutes do work, but in this worldwide monetary market, international cooperation is a critical weapon in the fight against transnational fraud. No one country can do it alone, therefore international cooperation is paramount in our efforts to combat international crime.

[21] 18 U.S.C. § 981(a)(1)(B)(1986).

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

GRAFOLOGIA – EXPERTIZĂ GRAFICĂ PE BAZA GRAFOLOGIEI

GRAFOLOGIA E PERIZIA GRAFICA SU BASE GRAFOLOGICA

Silvio LENA
Docente di grafologia delle consulenze
presso l`Universita degli Studi di Urbino

Ringraziamo Sorin Alamoreanu e Daniela Mureşan che sul numero 3/2006 della Revista de Criminologie, de Criminalistică şi de Penologie presentano la distinzione tra grafologia e grafoscopia.

Riteniamo opportuno fare alcune precisazioni sulla differenza che intercorre tra *grafologia* e *perizia grafica su base grafologica,* sui loro campi di intervento e sulla correlazione che intercorre tra le due discipline.

Saremo lieti di ricevere le osservazioni di periti e studiosi rumeni e di rispondere alle loro richieste di ulteriori precisazioni.

1. La grafologia e le sue basi

Lamberto Torbidoni, fondatore dell'lstituto Grafologico „Moretti" di Urbino, recentemente scomparso, scrive nel *Testo teorico pratico di grafologia* (1998): „La grafologia e stata definita dai pili insigni cultori con espressioni molto variate a seconda dell'intento specifico perseguito da ognuno di essi nel collocarla tra le scienze che si occupano della conoscenza dell'uomo. Tuttavia notiamo una sostanziale concordanza nel precisare che la grafologia serve a stabilire il rapporto tra la scrittura ela personalita individuale dello scrivente".

Lamberto Torbidoni cita anche Girolamo Moretti, che nel *Trattato di grafologia* (ultima edizione 2002) defmisce la grafologia come „Scienza sperimentale che daI solo gesto grafico d'uno scritto umana rileva le tendenze sortite da natura o innate".

Definizione analoga troviamo in Jules Crepieux-Jamin (1970), il quale scrive brevemente in *ABC de la graphologie* che „La graphologie est l'etude du caractere par l'ecriture".

Riteniamo superfluo citare altre definizioni: la grafologia permette di conoscere per mezzo della scrittura il carattere dell'uomo, le sue tendenze, le professioni per le quali e portato, losviluppo della sua scrittura e della sua personalita.

Essa possiede numerose applicazioni: scelta del lavoro pili adatto per ogni persona e individuazione della persona pili adatta per un posto di lavoro, compatibilita di coppia, orientamento scolastico, rieducazione della scrittura in caso di disgrafia, esame dell'evoluzione della scrittura, scelta e controllo della terapia ecc.

La grafologia non viene utilizzata in campo giudiziario salvo alcuni casi, ad esempio per l'individuazione della compatibiliffi tra personalita di un bambino e quella dell'adulto che 10 vuole adottare, per la scelta del genitore al quale affidare un bambino in caso di separazione e, talvolta, anche per alcune lettere anonime per le quali non si possiede a1cun dato se non quello ricavabile dall'esame della manoscrittura.

Alla fine dell'articolo presentiamo un caso di individuazione dell'autore di una lettera anonima per mezzo dell'analisi grafologica.

2. La perizia grafica su base grafologica

Se l'analisi grafologica serve per effettuare un „ritratto caratterologico" per mezzo dell'esame della scrittura, la perizia grafica ha lo scopo di individuare l'autore di uno scritto per

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

mezzo del confronto tra scritture in accertamento *(unknown writings)* e comparative *(known writings).*

Gia nel 1942 il fondatore della grafologia italiana, Girolamo Moretti scrive nel *Trattato scientifico di perizie grafiche su base grafologica:* „Con l'avvento della grafologia quale studio dei segni grafici individualizzanti immutabili dell'individuo, le perizie su scritture iniziano una fase nuova, su basi pili consone all' obiettivita e con principi pili scientifici. Abbandonate le differenze esteriori, che possono mutare con l'ere, lo stato d'animo, le circostanze, come possono mutare le vesti dell'uomo, ci si inoltra nelle differenze intime, psicologiche, che difficilmente si possono imitare o falsare tutte assieme nella stessa scrittura e di conseguenza lasciano l'impronta personale che un esame accurato pua sempre mettere in rilievo".

Non si tratta quindi solo di un confronto tra aspetti della scrittura, ma di un confronto che tiene conta delle caratteristiche pili personali, individualizzanti, peculiari di ogni scrittura. La loro modifica volontaria, come afferma Solange Pellat nelle *leggi della scrittura,* comporta modificazioni concomitanti e la a manifestazione dello sforzo necessario per andare contro le proprie abitudini scrittorie.

Tra i segni grafologici, che e preferibile definire *caratteristiche della scrittura,* esistono quelli fondamentali e altri che possiedono un'importanza pili relativa. Renna Nezos in *Judicial Graphology* scrive che le principali caratteristiche generali sono il grado di maturitâ grafica, lo stile, la dimensione, il rapporto tra scrittura e spazi (bianchi e neri), il ritma, la pressione, la direzione e l'andamento del tratto, il grado di collegamento tra lettere, il rigo di base, la delimitante superiore.

Il perito deve tener conta dei cambiamenti della scrittura che possono essere causati dallo stato d'animo, dalle condizioniesteriori, dal grado di affaticamento, dall'età, da eventuali malattie e dallo scopo del documento poiche una lettera anonima, ad esempio, non si scrive come un testamento o una dichiarazione su un modulo.

Una presentazione approfondita del metodo grafologico viene effettuata da Bruno Vettorazzo, recentemente scomparso, nel volume *Metodologia della perizia grafica su base grafologica.* Riportiamo un ampio passo dal quale si mostra con precisione la connotazione della perizia grafica su base grafologica.

„Il metodo grafologico ... prende le mosse dalla teoria dell'espressione, gia nota ad Aristotele, variamente elaborata da Hengel, Piderit, Wundt, Carus, Buler, per essere poi ripresa in grafologia dal Crepieux e soprattutto dal Klages come legge dell'espressione che cosi si potrebbe formulare in sintesi: *ogni movimento espressivo manifesta il carattere personale, second o le modalita del sentimento che vi e espresso.*

L' espressivita e infatti conseguenza naturale della correlazione neuronica esistente fra le aree motorie del subcortex (nuclei grigi) che, attraverso la via piramidale comune, raggiungono le coma anteriori del midollo spinale e quindi le placche motrici dando luogo alla gestualita personale (mimica, scrittura).

Quando 10 scrivere diventa automatico, l'atto scrittorio si sottrae al controllo del cortex (conscio) per assumere le modalita emotive del sub cortex (subconscio). Il movimento grafico si carica all ora dei contenuti affettivi di quel momento e da *atto grafica* diventa *gesto grafico.* E questa la fase privilegiata per il metodo grafologico che cerca di cogliere l' *espressivita fisiopsichica* del gesto grafico, cioe la manifestazione neuromuscolare, psichica e psicologica dello scrivente ...

Non si possono paragonare due firme confrontandone semplicemente i parametri su un piano di normalitâ senza tener conta delle modificazioni persino radicali che essi possono

subire in rapporto alle condizioni psicologiche del momento scrittorio. Si pensi alle variazioni che *pua* subire la pressione in relazione all'emotivita o alle distorsioni che *pua* subire la forma in relazione alla velocita di stesura.

Ma esiste un'altra connotazione fondamentale del metodo grafologico moderno: esso approfondisce la *genesi neurofisiologica* del gesto grafico rapportando le modalita gestuali ai centri nervosi interessati.

Essendo lo psichico radicato nel biologico sia come matrice genetica che nelle sue correlazioni anatomo funzionali, il metodo grafologico e in grado di attuare analisi grafogenetiche, grafodinamiche e patognomiche. Dall'analisi del tratto e tracciato si *pua* individuare la tipologia scrittoria sotto l'aspetto somatotopico (grafia pallidaria, striata, corticale), si puoindividuare l'efficienza funzionale, cioe la presenza o meno di turbative dei meccanismi neuromuscolari, formulare ipotesi su eventuali deficit dei centri interessati, desumere da tali dati indici sottili di individualizzazione e confronto.

Dunque il metodo grafologico va oltre la fase segnaletico-descrittiva ed inquadra i fenomeni in una approfondita *ricerca delle cause".*

Le osservazioni di Bruno Vettorazzo spiegano con chiarezza l'importanza del metodo grafologico nel campo della perizia su scritture, un metodo che vuole trovare una spiegazione per le cause dei fenomeni riscontrati, tenere in considerazione i fattori che incidono sulla scrittura, individuare le caratteristiche personali di ogni scrittura, prendere in esame in modo approfondito tutte le caratteristiche della grafia e le 10fO combinazioni.

Esistono infatti combinazioni di segni estremamente personali, ma esistono anche segni *incompatibili* tra di loro, che si escludono a vicenda e che non possono essere trovati nella scrittura della stessa persona.

L' attribuzione di identita di mano quindi va fatta quando si riscontrano analogie sufficienti, soprattutto nelle caratteristiche piu personali e difficili da imitare e quella di differenza quando si riscontrano differenze prive di giustificazione, aspetti incompatibili, analogie inadeguate.

Un caso particolare si ha per la determinazione della capacitâ (o incapacita) di intendere e di volere da parte di chi ha redatto un testamento. L'analisi grafologica pua offrire un aiuto considerevole con la rilevazione di segni che indicano attenzione, coerenza, capacita cosciente di decidere oppure di segni che indicano assenza, difficolta di comprensione, mancanza di autonomia, incapacitâ di decidere in modo autonomo. In alcuni casi l'esame deHa scrittura e l'unico elemento sul quale si pua basare la decisione del giudice che pua accettare o annuHare il testamento.

Per la metodologia da adottare per la perizia grafica su base grafologica facciamo riferimento a numerose pubblicazioni, da quelle di Girolamo Moretti e Bruno Vettorazzo in Italia a quelle di Francisco Vifials Carrera in Spagna o di Renna Nezos in Gran Bretagna.

Saremo eventualmente lieti di approfondire l'argomento se ci verra richiesto dai lettori.

3.Un caso

Presentiamo ora il caso di una lettera anonima.

L' autore della lettera, che riproduciamo nella fig. 1, e stato individuato per mezzo del ritratto caratterologico stilato dall' esame della scrittura.

Successivamente e stata ottenuta una firma della persona indiziata, il che ha confermato che era proprio lui l'autore della lettera anonima.

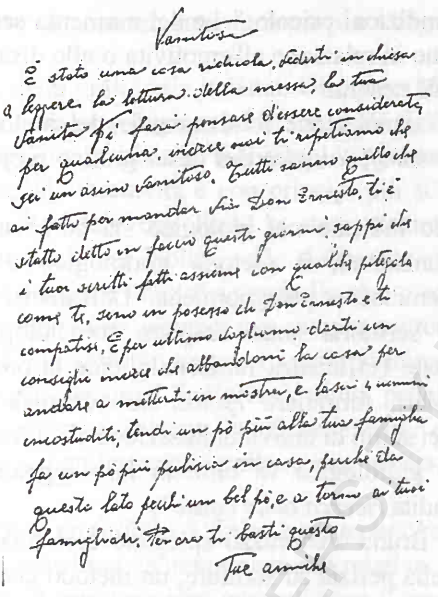

Figura 1 – Lettera anonima, il cui auto re, un uomo di oltre 60 anni, e stato individuato per mezzo dell'analisi grafologîca.

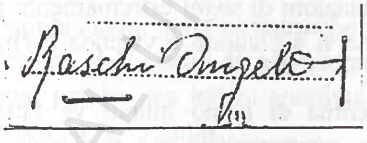

Figura 2 – Firma de H'autore deHa lettera anonima ottenuta con uno stratagemma. La firma ha dimostrato che gli indizi erano corretti: era lui l'autore deHa lettera anonima.

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

STANDARDIZAREA OPINIILOR GRAFICO-LEGALE

Gianluca FERRARI
căpitan de carabinieri, comandantul Secției Grafice din cadrul RIS din Roma

Vito MATRANGA
M.A.s.UPS de carabinieri, atașat la Secția Grafică din cadrul RIS din Messina

Expertul în analizarea și compararea grafiei este chemat zilnic să își exprime *opinii* (este de preferat folosirea acestui substantiv în locul substantivului *opinie* adoptat alternativ). De fapt primul substantiv include în mod evident rezultatul unui proces de analiză și evaluare, în timp ce cel de-al doilea poate să fie înțeles mai ușor într-o accepție negativă: mai personală și arbitrară. Termenul „opinie" traduce, adaptându-l la acuratețea limbii italiene, expresia *opinion evidence* adoptată de experții anglo-saxoni. În timp ce dreptul și jurisprudența italiene nu s-au ocupat de problematică, acceptarea probei grafice și determinarea valorii sale probatorii au fost argumentate pe larg, dezvoltate de jurisprudența americană (cf. Matranga, 2005) despre atribuirea unui semn grafic (*rectius*: trasat) unui subiect care scrie, independent de conținutul și de reprezentarea simbolică și relativă la semn (a se reflecta la ipotezele de analizare a unor sigle obscure, în afară de naționalitatea subiectului care scrie, pe care îl evidențiază totuși în scopul evaluării modalităților de scriere).

Solicitantul așteaptă de la expert un răspuns clar și sintetic, fruct al aplicării a celor mai avansate și moderne protocoale de anchetă, precum și explicarea și documentarea fazelor de analiză tehnică și de iter logico-evaluativ. Trebuie menționat faptul că expertul nu este solicitat pentru a furniza arbitrară și personală (*rectius*: personală) să interpretare a datei analitice (Ferrari, 2006), ci pentru a ajunge la concluzii coerente în ceea ce privește contextul explicat (reprezentat de *physical evidence*), permițându-le beneficiarilor referatului să verifice justificarea rațională și corectitudinea acțiunii.

Comunitatea științifică este implicată dintotdeauna în codificarea și standardizarea expresiilor postulatelor conceptuale asupra cărora există convergența unor scopuri, precum și în protocolizarea unor metodologii ca garanție a uniformității operative și a trasării unor proceduri de analiză.

În acest cadru, pentru a rămâne în mediul finalităților acestei activități, mai multe experiențe de colaborare integrată au condus în SUA la formularea unor *standarde* (cf. Scientific Working Group for Forensic Document Examination [SWGDOC], Guidelines for Forensic Document Examination, în Forensic Science Communications, aprilie 2000 vol. 2, nr. 2; Designation E1658-04 Standard Terminology for Expressing Conclusion of Forensic Document Examiners, ASTM International) de referință în vederea articulării nivelelor de judecată, în timp ce în țările europene persistă diviziuni mai marcante care nu includ (întotdeauna) poziții substanțiale deformate.

Efortul de a urmări uniformizarea modalităților de formulare a opiniilor și în vederea adaptării la criteriile de științificitate a anchetelor legale (Matranga, 2005), precum și în vederea aplicării „noilor" teorii statistice trebuie să fie maxim (Zavattaro, 2001).

1. Teorema lui Bayes

După mai mulți ani de discuții aprinse, comunitatea științifică legală a identificat în teorema lui Bayes sistemul statistic care, printr-o informație eficientă de o coerență intrinsecă, permite evaluarea probei tehnice și clarifică rolul în cadrul celui mai amplu cadru probatoriu (Taroni, Biedermann, 2005).

În timp ce acceptarea teoremei este împărtăşită în mod absolut, există unii oameni de ştiinţă legali care formulează rezerve cu privire la aplicabilitatea concretă a logicii lui Bayes în zone de anchetă specifice: printre acestea se remarcă sectorul de identificare a scrisului. Greşeala care se face este cea determinată frecvent de o cultură profesională a ataşaţilor, care este departe de ştiinţele exacte în general şi de statistică în special, de reţinut teorema neaplicabilă sau o parte din aceasta atunci când datele analitice nu sunt cuantificabile din punct de vedere numeric. Imposibilitatea de a furniza nu este o justificare validă, iar încăpăţânarea manifestată chiar de iluştrii colegi continuă pe nedrept, pentru a ţine identificarea legală a scrisului pe marginea evoluţiei ştiinţifice care, cel puţin în străinătate, a pătruns, acreditând toate ştiinţele legale. Teorema este eficientă independent de numere: este suficient să se înţeleagă spiritul şi să se gândească în termeni mai degrabă logici decât matematici.

Iată teorema lui Bayes: (Prin posibilitatea reprezentării grafice, negarea s-a făcut prin sublinierea şi nesublinierea a cum ar fi trebuit să fie în mod corect, cu o linie orizontală pusa sus în dreapta unei litere)

$$\frac{P(C|E)P(E|C)P(C)}{P(C|E)\,P(E|C)\,P(C)}$$

Rezultatul sau probabilităţile ulterioare de vinovăţie (probabilitatea ca subiectul C să fi lăsat proba E înfrânge probabilitatea ca un subiect diferit de C să fi lăsat proba E) sunt date de produsul dintre rezultatul verificărilor tehnico-comparative, sau Likelihood Ratio Lr (probabilitatea de atribuire a probei E subiectului C înfrânge probabilitatea de atribuire a probei E unui subiect diferit de C), şi probabilităţile a priori de vinovăţie (raportul dintre probabilitatea ca subiectul C să fie conştient şi probabilitatea ca C să nu fie conştient).

Prin formularea unei cereri care să conţină paternitatea unui semn grafic expertul nu este chemat să vorbească ca un oracol în dihotomia solidă a „el este/nu este el", ci pentru a exprima nivelul de siguranţă, nivelul de încredere atins, la finalul unui parcurs analitico-evaluativ calificat de bagajul culturalo-profesional specific, în ceea ce priveşte o judecată care nu este privitoare la o realitate de fapt, ci probabilistică. Această conştiinţă este indispensabilă şi preliminară faţă de orice argumentare ulterioară deoarece îl eliberează pe specialist de teama ca eventuale opinii intermediare sau nedefinitive să poată să fie atribuite capacităţilor sale profesionale reduse sau unui caracter fricos nemărturisit.

2. Ancheta grafică de identificare

Ancheta grafică îndreptată către identificarea autorului unui scris este un proces diferit (ca balistica, dactiloscopia etc.), care urmăreşte studierea *evidentei fizice* a deprinderilor grafice prin intermediul:

1. analizei şi determinării elementelor distinctive ale grafiilor (în verificare şi cunoaştere);
2. apariţiei elementelor distinctive;
3. evaluării datelor rezultate la finalul analizei directe şi de confruntare (Huber, Headrick, 1999).

Cu referire la toate procesele de cercetare ştiinţifică, se împarte în următoarele faze:

1. enunţarea ipotezelor *a priori* cu privire la tipul semnului verificat Q (autografie naturală şi spontană, simulare, disimulare, invenţie);
2. identificarea metodei de cercetare;
3. strângerea datelor grafiei în verificare Q;
4. strângerea datelor grafiei în comparaţie K;

5. confruntarea datelor Q – K;

6. evaluarea ipotezelor *a priori* pe baza rezultatelor comparative;

7. balanța probabilităților de autografie/eterografie: raportul dintre probabilitatea ca grafia atestată de Q să fie recunoscută de subiectul care a trasat K și probabilitatea ca un subiect diferit să prezinte aceleași caracteristici care le deosebesc pe K și Q;

8. formularea răspunsului la cerere.

Fazele menționate anterior reprezintă iter-ul procedural necesar determinării Lr: fiind terminată analiza și evaluat cadrul unor analogii/diferențe, pe baza unui proces inferențial de tip inductiv, specialistului îi este dat să atingă un nivel determinat de încredere în ceea ce privește una dintre cele două ipoteze (autografia/eterografia), considerând în special probabilitatea – care nu este numerică, ci logică – de revenire a ipotezei opuse (sau de identificare falsă), nu cel de a afirmă o faptă (ca subiectul a scris de mână sau nu a scris semnul) care este sigură în mod obiectiv.

Aceasta după ce a plasat situațiile critice analitice pentru susținerea unei ipoteze sau a altei ipoteze și după ce a evaluat forța elementelor pe baza principiilor care sprijină procesele de identificare grafică prin intermediul unui proces logico-propozițional, apt să restituie adevărul propunerilor din valoarea de adevăr a propunerilor conexate.

Exemplificând, în prezenta unui cadru cu corespondente substanțiale semnificative în combinarea elementelor distincte ale grafiilor comparate și în absența unor diferențe fundamentale, este adevărat că:

– principiul pe care se fondează analiza grafică în scopuri atributive este cel de *identificare* a scrisurilor de mână (Natura axiomatica universal recunoscută a principiului de identificare a scrisurilor de mână este coroborată cu rezultatele numeroaselor cercetări conduse prin contact științific clar, printre care cf. Srihari SN, Cha SH, Arora H, Lee S., Individuality if Handwriting, Journal of Forensic Sciences, 2002; 47/4; 856-872. „Nimeni nu este abil să imite toate caracteristicile grafice ale unei alte persoane și să scrie în același timp cu același nivel de abilitate grafică" [cf. R. N. Morris, Forensic Handwriting Identification: fundamental concepts and principles, Academic Press, 2000]. Pentru o aprofundare a principiilor care sprijină procesele de identificare grafica cf. O. Hilton, Some basic rules for the identification of handwriting, Journal of the ASODE, vol. 4 nr. 2, decembrie 2001);

– pentru scopurile care interesează, trebuie susținută în mod necesar recunoașterea abilității experților în procesele de identificare (grafica) (Found, D. Rogers, 2003; Sita, Found et al., 2002, vol. 47; Found, Rogers, Allan Herkt, 2001, p. 15-30; Kam et al., 1997);

– în prezenta unei combinații de elemente distincte semnificative și complexe, diferențe fundamentale absente, și pe baza validării principiului, probabilitatea ca un alt subiect selecționat *random să* aibă același *set* de caracteristici grafice tinde spre zero și este practic neglijabilă.

Totul fiind adevărat, în fața unei evidente analitice de asemenea gen va fi posibil să se atingă gradul maxim de încredere și să se exprime o opinie de identificare, deoarece au fost întâlnite elemente decisive în sprijinul ipotezei autografiei.

Îndepărtându-se de asemenea condiții analitice, opinia va trebuie să fie calificată în mod necesar în funcție de importanța elementelor (de evidența fizico-reperată și nu magico-simbolică!) care trebuie să fie suport pentru una dintre cele două ipoteze (balanța dintre numărător și numitor în Lr).

În cazul unei insuficiențe și antinomii a cadrului analitic (Lr = 1), nu se va putea formula nici o opinie.

Teorema lui Bayes permite să se înțeleagă și să se facă înțeles cum rezultatul verificărilor analitice constituie un element care participă la determinarea probabilităților ulterioare și că nu poate să reprezinte, *ex abrupto*, acea sentință de achitare sau de condamnare care adesea se citește la finalul unei elaborări de expertiză.

Apropierea bayesiană este considerată un sistem care nu numai că permite acreditarea probei și interpretarea faptelor judiciare, dar clarifică și respectivele roluri ale oamenilor de știință avocați, procurori și jurişti.

Este adevărat ca în anumite cazuri, în mod absolut și pentru cunoașterea actelor de procedură/procesuale, expertul legal are prezumția că dispune de date pentru a califica probabilitatea a priori și deci pentru a avansa în mod bayesian, în combinație cu rezultatul verificărilor tehnice, o sentință finală de vinovăție, apare împărtășit avertismentul lui Taroni și Biedermann (2005) cu Köller (Köller, Niessen, Riess, Sadorf, 2004) care rezultă din denunț.

Pentru calificarea probabilității a priori există următoarele problematici:

diferit de marea majoritate a științelor legale, adesea urmele pe care expertul grafic este chemat să le atribuie constituie infracțiune sau autorul textului coincide în mod direct cu vinovatul. Prin puterea principiilor care răspund de identificarea scrisului s-ar putea ocoli obstacolul, eliminând probabilitățile a priori prin formularea succesivă a celor ulterioare numai pe baza rezultatului verificărilor tehnice. Aceasta operațiune, diferită de ceea ce s-ar putea considera, nu este neutră deoarece presupune = 1 raportul P (C)/ P (C) (pentru implicații, a se vedea alineatul următor) și mai ales nu permite calificarea Lr, consolidând sau slăbind probabilitățile de autografie/eterografie care rezultă din analizele tehnice:

– a le considera egale cu probabilitățile a priori de vinovăție (probabilități de vinovăție/nevinovăție cu aceeași valoare cu anularea ulterioară a raportului dintre numărător și numitor al Lr) este un artificiu care privilegiază ipoteza de vinovăție în momentul în care subiectul suspectat a fost identificat numai pe baza unei presupuse asemănări a grafiei (preverificare a-tehnică) sau atunci când s-a solicitat să se verifice dacă Tizio a semnat cu numele său; (Mutându-ne în alte medii de identificare, să ne gândim la cazul de identificare a suspectului prin intermediul introducerii testului ADN într-o bază de date cu profiluri cunoscute sau prin intermediul introducerii amprentei digitale în sistemul de identificare dactiloscopic);

– identificarea unui singur suspect nu definește populația de referință, fiind vorba despre indicații care provin dintr-un context de investigație care tinde să restrângă numărul total al autorilor posibili (deși de multe ori după răspunsul negativ urmează cereri ulterioare similare pentru alți subiecți);

– precizând mai bine ca la alineatul anterior, a întreba dacă semnătura Q a fost realizată de Tizio presupune ipoteza asociată care poate să fie realizată de terți (altfel nu ar avea sens să fie efectuată verificarea, daca autografia este clară);

– tot mai mult prin natura tipologiei faptelor care vizează aplicarea (care nu este datată) unor semne grafice pe suporturi care pot fi transportate cu ușurință conform modalităților infinite și/sau subiecților implicați, nu poate să fie definită cu exactitate populația de referință, este vorba despre cuantificarea cu precizie a numărului (finit) de persoane în rândul cărora se află cu siguranță cea care a redat semnul (vor putea să fie deduse indicii prin criterii de justificare rațională, și anume conform evaluării faptelor, a cadrului normal de derulare a evenimentelor similare, a *id quod plerumque accidit*).

Astfel nu se depășește limita: ar fi anormal ca expertul, chemat pentru a evalua paternitatea unui text, să avanseze dubii cu privire la vinovăția subiectului suspectat ca este autorul. Juriștii (apărare, acuzare și judecător) sunt lăsați să aplice logic teorema lui Bayes, plasând situațiile urgente analitice și opinia expertului grafic (Lr) în cadrul general care derivă din

ancheta sau din proces (probabilitatea a priori de vinovăție) și nu se lasă influențat în analiza tehnică de acest cadru.

În acest sens, înainte de sosirea legală a statisticii, Locard (1940) scria: „Laboratorul a devenit anticamera tribunalului. Trebuie să concluzionez că dreptul va evolua din nou în sensul probei legale și că expertul se va substitui judecătorului pentru a decide în mod provizoriu realitatea greșelii și responsabilitatea vinovatului? Ar trebui să admitem că proba care servește drept indiciu este absolută și că, comportă soluții evidente. O vom spune imediat: acesta nu este adevărul. Indiciul trebuie să fie interpretat." (Traducerea liberă: „laboratorul a devenit anticamera tribunalului, ar trebui să se concluzioneze că legea va evolua și că expertul se va substitui provizoriu judecătorului în formularea unei decizii cu privire la existența faptei infracțiune și la responsabilitatea persoanei anchetate? Ar trebui să se admită faptul că proba care servește drept indiciu este absolută și conduce la concluzii evidente. Lăsați-mă să spun imediat: nu este adevărat. Proba care servește drept indiciu trebuie să fie interpretată".

3. Grade de judecată

Realitățile operative internaționale utilizează grade diferite de judecată la diferite (de la 10 la 3) nivele, cântărite în opiniile de identificare pozitivă și negativă sau în opiniile negative, lipsite de articulații interne (anumite laboratoare nu formulează opinii negative de identificare, preferând să afirme că nu au fost identificate elemente de verificare în ipoteza autografiei). În cele din urmă este important să se declare existența acestora, explicarea nivelelor – adecvându-le de preferat la posibilele raporturi probabilistice Lr – și să se clarifice importanța acestora.

La finalul unei activități aprofundate de cercetare și sinteză, în linie cu indicațiile provenite de la Scientific Working Group for Forensic Document Examination (SWGDOC), Guidelines for Forensic Document Examination, în Forensic Science Communications, aprilie 2000 vol. 2 nr. 2; Designation E1658-04 Standard Terminology for Expressing Conclusion of Forensic Document Examiners, ASTM International; Scale of conclusions în collaborative exercises ENFHEX (European Network of Forensic Handwriting Experts), am considerat că trebuie să structuram opiniile în formularea propusă.

Gradul: (Acesta îl înlocuiește pe cel publicat în Ferrari, 2006)

1. se articulează pe șase nivele simetrice plus unul, punctul zero, de nerezolvare;

2. face cunoscute situațiile urgente analitice pe baza fiecărei concluzii, împiedicându-l pe expert să informeze cu privire la coerența nivelului de judecată ales în ceea ce privește evidențele probatorii;

3. îi clarifică destinatarului referatului importanța fiecărei opinii, înțeleasă că interpretare a Lr, în special în ceea ce privește nivelul de încredere atins de cel care o formulează;

4. adoptă categoriile *probabilității* (cadrul analitic este puternic dezechilibrat în direcția în care se pune – autografia/eterografia – fapt pentru care ipoteza formulată apare verosimilă, demnă de luat în seamă pe baza unor motive semnificative, dar nu până la punctul de a permite să fie considerată sigură) și ale *posibilității* (datele privitoare la o realitate de fapt, pentru a delimita un cadru analitic care nu este dezechilibrat în mod puternic în direcția în care se plasează, intră/ies în/din limitele cadrului autograf de referință) în valența lor logico-semantică, fiind împiedicată orice formă de cuantificare proprie a zonei matematice pentru care nu există altă formă de exprimare decât cea numerică;

5. ca adeziune la aspectele de la punctul anterior, suprimă distincțiile din interiorul probabilității (gradul ATM pe nouă nivele prevede procesul de identitate și excluderea cu grad ridicat de probabilitate), deoarece nu există un criteriu obiectiv pentru a cuantifica și diferența diferite nivele în cadrul aceleiași categorii.

4. Concluzii

Concluzie	Situații critice analitice	Importanța opiniei
Autografia	În absența unor limite pentru anchetă și a unor diferențe fundamentale, fiind evaluați factorii de complexitate, elemente *decisive* în sprijinul ipotezei conform căreia subiectul considerat *a* trasat textul, obiect al unei verificări.	Este *nivelul cel mai ridicat de siguranță* exprimat de expertul care *nu are rezerve* și este ***sigur***, pe baza *evidenței analitice*, că *scrisurile de mână* comparate au *aceeași origine.*
Autografia probabilă	În absenta unor diferențe fundamentale, elemente *puternice* în sprijinul ipotezei conform căreia subiectul considerat *a* trasat textul, obiect al unei verificări.	*Evidența datei* îi permite expertului să considere ***probabil*** faptul că *scrisurile de mână* comparate au *aceeași origine.*
Indicații de autografie	În absenta unor diferențe fundamentale, elemente *neconvingătoare* în sprijinul ipotezei conform căreia subiectul considerat *a* trasat textul, obiect al unei verificări.	Acesta este *cel mai scăzut nivel de siguranță* exprimat de expert, căruia evidența analitică *îi sugerează* că scrisurile de mână comparate ***pot să aibă*** *aceeași origine.*
Nici o concluzie	Limitări calitative ale materialelor grafice care trebuie identificate fie în comparație, fie în absenta unor termeni omogeni comparați.	Acesta este *punctul zero al gradului de siguranță.* Evidența analitică nu îi permite expertului să ajungă la *vreo concluzie.*
Indicații de eterografie	Elemente *neconvingătoare* în sprijinul ipotezei conform căreia subiectul considerat nu *a* trasat textul, obiect al unei verificări; pot să fie prezente analogii.	Acesta este nivelul *cel mai scăzut de siguranță* exprimat de expert, căruia evidența analitică *îi sugerează* că *scrisurile de mână* comparate ***pot*** *să aibă o origine diferită.*
Eterografia probabilă	Elemente *puternice* în sprijinul ipotezei conform căreia subiectul considerat *nu a* trasat textul, obiect al unei verificări; pot să fie prezente analogii.	*Evidența datei* îi permite expertului să considere ***probabil*** faptul că *scrisurile de mână* comparate au o *origine diferită.*
Eterografia	În absența unor limite pentru anchetă, fiind subliniate diferențe fundamentale, elemente *decisive* în sprijinul ipotezei conform căreia subiectul considerat *nu a* trasat textul, obiect al unei verificări; pot să fie prezente analogii.	Acesta este *nivelul cel mai ridicat de siguranță* exprimat de expertul care *nu are rezerve și* este ***sigur***, pe baza *evidentei analitice*, că *scrisurile de mână* comparate au o *origine diferită.*

Formularea răspunsului la cerere reprezintă momentul concluziv al analizei grafice legale. Sinteza care deosebește concluziile, făcând ca realitatea probatorie să fie folosită imediat, reprezintă o posibilitate pentru cel care comandă activitatea de identificare și o obligație (dacă nu o problemă pentru cel care mai gândește în termeni eretici „el este/nu este el") pentru expertul legal care este chemat să codifice *ex ante* nivelele de judecată, precum și să aducă la cunoștință motivul pentru care, la finalul procesului comparativ, a ales un nivel de judecată și nu altul. Obligației expertului trebuie să îi corespundă în mod necesar obligația juristului care a comandat verificarea de a accepta, înțelege și de a face să se înțeleagă toate nivelele de

judecată, inclusiv cele intermediare, precum şi de a le plasa în mod coerent în sistemul statistic bayesian.

Atenţia tot mai sporită către ştiinţele legale impune maximă atenţie şi grijă în alegerile metodologice şi de comunicare.

Această activitate oferă o contribuţie în această direcţie şi o propunere în vederea uniformizării modalităţilor de exprimare a părerilor cerute operatorilor din sector.

Referinţe bibliografice:

FERRARI G. (2006), L'analisi della grafia guadagna peso probatorio ma serve la codificazione della giurisprudenza (Analizarea grafiei câştigă greutate probatorie, dar serveşte la codificarea jurisprudenţei), *Guida al Diritto, Il Sole 24 Ore*, nr. 36, 16.09.2006, p. 109 şi urm.

FOUND B., ROGERS D., ALLAN HERKT (2001), The skill of a group of forensic document examiners în expressing handwriting and signature authorship and production process opinions, *J. of Forensic Document Examination*, 14, 15-30.

FOUND B., D. ROGERS D. (2003), The initial profiling trial of a program to characterize forensic Handwriting Examiners Skill, *J. of the American Society of Questioned Document Examiners*, vol. 6, nr. 2.

HILTON O. (2001), Some basic rules for the identification of handwriting, *Journal of the ASQDE*, vol. 4 nr. 2 decembrie 2001.

HUBER R. A., HEADRICK A. M. (1999), *Handwriting identification. Facts and fundamentals,* CRC Press.

KAM M. şi al. (1997), Writer identification by professional document examiners, *J. of Forensic Science*, vol. 42.

KÖLLER N., NIESSEN K., RIESS M., SADORF E. (2004), *Probability Conclusions in expert opinions on handwriting. Substantiation and standardization of probability statements in expert opinions,* Minchen, Luchterhand.

LOCARD E. (1940), *L'enquête criminelle. Traité de criminalistique.*(Ancheta criminală. Tratat de criminalistică), vol. 7, Livre VIII, Lyon, Desvigne.

MATRANGA V. (2005), *Unapproccio scientifico all'indagine grafica.* (O apropiere ştiinţifică de ancheta grafică), raport la al VII-lea Congres Naţional de Grafologie Judiciară *Stiinţa şi scrisul*, Napoli, 24-26 noiembrie 2005.

SITA J., FOUND B. şi al. (2002), Forensic handwriting examiners expertise for signature comparison, *J. of Forensic Science,* vol. 47.

SRIHARI N Srihari, Sung-HYUK CHA, ARORA H., LEE S., Individuality of Handwriting, *Journal of Forensic Sciences,* 2002; 47/4, 856-872.

TARONI F., BIEDERMANN A. (2005), *Inadequacies of posterior probabilities for the assessment of scientific evidence, Law, Probability and Risk* nr. 4, 2005, 89?114.

ZAVATTARO D. (2001), L'identificazione e il problema dell'interpretazione del dato scientifico. Riflessi dibattimentali. (Identificarea şi problema interpretării informaţiei ştiinţifice. Reflectări de dezbatere). *Rassegna dell'Arma dei Carabinieri*, nr. 4, 2001.

BUCHAREST UNIVERSITY LIBRARY

DREPT ŞI ETICĂ. ROLUL PSIHIATRULUI ÎN PROFILAXIA INFRACŢIONALITĂŢII

Lygia NÉGRIER-DORMONT
Doctor în drept, Profesor universitar asociat
Expert internaţional, Cercetător în criminologie

Autoarea acestor rânduri nu este nici psihiatru, nici psiholog. De formaţie juridică şi filozofică, având o îndelungată practică în studierea criminalităţii, ea lucrează în cercetarea fundamentală şi predă cursuri de criminologie. Acest text este, deci, o mărturie obiectivă, rezultată din cele patru decenii de studii teoretice şi empirice privind criminalitatea, cristalizate în numeroase publicaţii din Franţa şi din străinătate.

Anumiţi confraţi consideră criminologia ca o anexă a dreptului sau ca o reflectare juridică a sociologiei, care nu are domeniu, metodologie sau etică proprii. Noi ne-am străduit întotdeauna să dovedim contrariul, considerând criminologia o disciplină independentă şi căutând un echilibrul de bun simţ, cu susţinere ştiinţifică, între „totul represiv" şi falsul fatalism legat de drepturile omului.

Argumentele noastre şi-au găsit adeseori sursele în scrierile filozofilor şi ale „doctorilor sufletului" interesaţi de studierea criminalităţii, de unde şi convingerea noastră nestrămutată privind caracterul transdisciplinar al criminologiei. Această disciplină, care posedă o epistemologie proprie şi o metodologie caracteristică, se hrăneşte din reflexiile şi constatările mozaicale ale altor discipline, printre care, la loc de frunte, se situează psihiatria. Contribuţia cercetătorilor aparţinând altor domenii ale ştiinţelor umaniste sau ale celor „dure" se integrează în această disciplină şi pun la dispoziţia criminologului cunoştinţe complementare preţioase (psihiatrie, psihologie, medicină legală, ştiinţe legale, între care chimia, biologia, odontologia, entomologia, endocrinologia, aplicate faptei criminale, precum şi ştiinţele şi tehnicile criminalisticii etc.).

Ne intrigă faptul că, în timp ce aportul laboratoarelor ştiinţifice şi ale medicilor legişti se integrează perfect în practica cercetării infracţionalităţii precum şi în imaginaţia populară hrănită cu opere de ficţiune (ceea ce se justifică în întregime), aportul psihiatrilor este, chiar şi în zilele noastre, dozat într-o manieră parcimonioasă şi este pus sub semnul îndoielii.

În filmele de televiziune cu largă audienţă cum ar fi *Eloise Rome* (francez), *Morse* sau *Taggart* (engleze), *Comisarul Lea* (german), *Brigada mărilor* sau *Frecvenţa crimei* (australiene) şi seria de *„Experţi"* nord-americani etc., rar se întâmplă să nu urmărim o vizită la morgă sau să nu auzim explicaţii ale ştiinţelor legale. Publicul telespectator admite utilitatea socială a acestor discipline şi le consideră elemente indispensabile ale anchetei criminologice, ceea ce este întru-totul adevărat.

Dar el, psihiatrul, apare rar în desfăşurarea acţiunii în calitate de expert care ajută ancheta. El este prezent în reportaje despre pedopsihiatrie sau în programe de tip „reality show", cum ar fi *Loft story* sau *Ça se discute* etc., unde are scurte intervenţii, întotdeauna superficiale din cauza timpului scurt acordat. În filmele din sălile de cinema sau de la televiziune, el este uneori prezentat ca un manipulator în care nu poţi avea încredere. În ceea ce priveşte „calităţile parapsihologice" ale „profiler-ului" impus de un film de televiziune precum *Profiler*, despre aceasta vom vorbi puţin mai încolo.

Într-o lume în care mass-media domină mentalităţile unui mare număr de oameni, aceasta aduce atingere imaginii ştiinţifice a psihiatrilor şi psihologilor şi îi îndepărtează de preocupările cotidiene ale acelora care ar avea într-adevăr nevoie de ei, pentru ei înşişi sau pentru apropiaţii lor.

În realitate, psihiatrul şi psihologul sunt reduşi, în principal, la rapoartele de expertiză prezentate în sălile de judecată, la participările la anumite anchete penale şi, în doze homeopatice, la preluarea în responsabilitatea lor a voluntarilor deţinuţi în penitenciare. Impunerea tratamentului după liberare nu pare încă operantă în întregime, din lipsă de urmărire efectiv controlabilă.

Aceasta ni se pare insuficient într-o lume în care stresul, spaimele de tot felul şi comportamentele uneori iraţionale sfârşesc în agresiuni interpersonale ce umplu rubricile faptului divers din presa audiovizuală. Cititorii şi telespectatorii se întreabă consternaţi: „Cum au putut ei (psihiatrii şi psihologii care sfătuiesc judecătorii) să lase în libertate un individ atât de dezaxat şi de periculos?". Fără a mai vorbi de comentariile jurnalistice privind prestaţiile anumitor experţi care nu sunt, poate, întotdeauna de natură să sporească încrederea publicului în această activitate. Este dăunător pentru societate în ansamblu, pentru că ea ar merita să primească o informare de mai bună calitate asupra competenţelor, a ariei legale de intervenţie a acestor specialişti, a timpului pe care aceştia îl consumă în realizarea expertizei, a mijloacelor pe care le au la dispoziţie etc.

„Doctorul sufletului" ar trebui să fie solicitat şi integrat mai activ în societate, în mult mai multe domenii legate de criminologie şi, mai ales, anterior evenimentelor uneori aproape imprevizibile. Domeniul profilaxiei criminale nu este, poate, încă îndeajuns de cercetat. Ori, actele medicale preventive ar putea probabil să reducă numărul de drame intrafamiliale sau interpersonale, cu condiţia ca problemele să fie cunoscute la timp şi să existe mijloace de acţiune. Vorbim de psihiatru, dar această denumire include şi cunoştinţe psihologice, întrucât activitatea este mediatizată mai ales sub această vocabulă.

În scurtul nostru eseu, vom schiţa patru domenii criminogene în care colaborarea susţinută între psihiatru, psiholog şi criminolog ar putea aduce rezultate profilactice pozitive, cu condiţia ca această colaborare să fie întărită prin contribuţia structurilor ale căror membri au sarcina de a cunoaşte, evalua şi semnala cazurile pentru care intervenţia transdisciplinară ar putea duce la ameliorarea datelor factologice:

1. decodarea producţiilor emiţătorului (autor, realizator de ficţiuni artistice, jurnalist) pentru anumiţi receptori, mai puţin obişnuiţi să înţeleagă limbajul valorilor estetice exprimate printr-o simbolistică deseori ascunsă sau ambiguă şi care limitează interpretarea lor la faptele brute, aşa cum apar acestea la prima vedere;

2. suferinţa exprimată stângaci dar clar de către copiii şi adolescenţii violenţi în exces şi permanent;

3. expertiza exhaustivă transdisciplinară în mediul penitenciar;

4. stabilirea „profilului" criminologic pe care noi o numim „analiza situaţiilor şi actelor criminale".

Eşecurile decodării

Libertatea exprimării artistice este nenegociabilă ca atare. Orice idee de cenzură ni se pare odioasă, cu atât mai mult cu cât am fost supuşi cenzurii în tinereţea noastră, într-o ţară fost totalitară (România). Ne-am exprimat adeseori asupra impactului ficţiunilor mediatice care au ca obiect criminalitatea, în special cea juvenilă, dar ceea ce dorim să precizăm aici, sunt „defecţiunile" care apar în circuitul de decodare.

Este indiscutabil că anumite opere de ficţiune sau scene de violenţă arătate în cursul anumitor reportaje pe viu, tulbură spiritele receptorilor puţin obişnuiţi să decodeze partea de libertate artistică aflată în căutarea emoţiei estetice şi aceea a impunerii de modele în sfera actelor violente cu mod de utilizare cifrat. Faptul că fiinţa umană este sensibilă la mesajele care

intră în câmpul său psihologic şi care i-ar putea schimba comportamentul, potrivit propriei sale maniere de acceptare, este evocat de către Jean-Noël Kapferer (1), care scrie despre „felul în care receptorul unui mesaj îl supune unui anumit număr de manipulări mentale, ce au ca rezultat schimbarea sau păstrarea neschimbată a atitudinii". În opinia lui, „primim permanent comunicări menite să ne influenţeze (...), persuasiunea este prezentă potenţial pretutindeni". Cercetarea lui are ca scop „explicarea în mod ştiinţific a modului de influenţare a comportamentelor de către mijloacele media şi mesajele publicitare". Citindu-l pe Piaget, criminologul a aflat că evoluţia intelectuală a fiinţei umane, încă din copilărie, a avut limitări în privinţa capacităţii ei de a trata informaţiile şi de a le integra. Prin urmare, spectatorii care privesc acelaşi film poliţist sau de groază, de pildă, nu preiau acelaşi mesaj din respectivul film. Pentru unii, filmul este un moment de destindere pe care îl petreci cu detaşare şi umor, pentru alţii, mai vulnerabili, mai fragili, el este un subiect de teamă sau un „model" fascinant, un asasin fiind perceput ca o fiinţă puternică, care „îngrozeşte oraşul" şi râde vreme îndelungată de poliţişti. Deci, model de urmat! Este fenomenul percepţiei selective. Ea variază în funcţie de nivelul de cunoştinţe, de istoria personală a individului şi de predispoziţiile lui motivaţionale sau senzoriale. Toate acestea creează un context de receptivitate personală.

Consecinţele dramatice ale acestui mod de asimilare au îndoliat familii întregi în masacrele din colegiile şi liceele nord-americane sau în Franţa, unde ficţiuni precum *Scream (Ţipăt)*, *Massacre à la tronçonneuse (Masacru cu drujba)*, *Copycat* (*Imitatorul*) şi altele au avut urmări tragice, cu imitarea „modus operandi" şi a costumelor „gotice" ale asasinilor, producând crime comise de persoane tinere sau mai puţin tinere, care nu se simt bine în pielea lor şi care sunt în căutarea unei identităţi care le scapă sau care li se pare prea fadă.

Tânărul „ucigaş de la Grădina Zoologică din Londra" care a asasinat mai mulţi necunoscuţi şi-a precizat motivaţia: să existe în ochii celorlalţi. „Când îţi trăieşti viaţa şi nimeni nu te recunoaşte e ca şi cum n-ai exista", a afirmat el la proces. Neavând capacitatea de a întrevedea orizontul unui alt tip de recunoaştere posibil, a ales crima în serie pentru a „fi văzut la televizor" şi a ţine prima pagină a ziarelor.

Ne întrebăm: oare nimeni din jurul lui nu a remarcat această deviere de comportament? Nimeni nu s-a gândit să-l ducă la un cabinet unde un specialist ar fi putut să-i deschidă alte perspective? Putem uita răspunsul pe care l-a dat cu anumită mândrie un copil de mai puţin de doisprezece ani, arestat de mai multe ori pentru furturi din ce în ce mai îndrăzneţe şi încăierări violente, şi căruia noi i-am cerut să-şi motiveze faptele, ştiind că provine dintr-o familie fără probleme materiale: „Vreau să devin şef de bandă şi ucigaş în serie, ca la televizor!" Părinţii lui n-au remarcat nimic? Erau prea ocupaţi să câştige banii necesari pentru confortul lui? Meandrele dragostei părinteşti, indiscutabilă în acest caz, nu pot duce uneori la dezastru din lipsă de dialog? Acest copil era fără îndoială iubit, dar insuficient pentru orgoliul lui care pretindea să fie admirat. Dacă, la una din primele lui întâlniri cu forţa publică, cineva s-ar fi gândit să-l ducă la „psi", probabil că ar fi încetat fărădelegile din start. Noi am insistat să fie dus la un pedopsihiatru şi, potrivit unor informaţii recente, acesta are rezultate bune, încercând să corecteze o receptare greşit integrată.

Receptorul este singur în faţa mesajului. El îl interpretează în felul lui propriu, aşa cum l-a perceput. Imensa majoritate a receptorilor rămân ancoraţi în viziunile lor asupra lumii, obţinute prin educaţia care i-a modelat. Anumite persoane fragile cad pradă „farmecului" malefic al eroului de ficţiune care calcă în picioare ordinea convenţională şi îşi permite să îşi bată joc de ea. Personajul aproape mitic al lui Hannibal din *Tăcerea mieilor* şi *Hannibal* a impresionat puternic persoanele dornice să iasă în relief cu orice preţ, în special în a doua sa versiune, în care personajul este prezentat mai degrabă cu simpatie.

Opoziția maniheistă între Bine (Zorro pe calul său alb) și Rău, considerată ca fiind, din punct de vedere artistic și filozofic, prea simplistă, plictisește. Ea se transformă uneori într-un fel de analiză psihologizantă a criminalului, fostă victimă a unor abuzuri și suferințe, fără nici o urmă de oprobriu. Aici se părăsește schema lineară, cu trăsături care îl umanizează: trecut dureros, fostă victimă, vise obsesive etc. Și, în plus, el este dotat cu o inteligență vie, curaj fizic și umor (precum Hannibal Lecter), iar prin aceasta reușește să suscite o fascinație cu riscuri criminogene.

Nenumărați asasini (Landru, Ted Bundy și mulți alții, până la ucigașii în serie francezi din zilele noastre) au beneficiat și continuă să se bucure de simpatie și primesc în închisoare pachete cu bunătăți și scrisori de dragoste și încurajare. Suntem atenți la explicațiile realizatorilor operelor de ficțiune. Ei fac uneori apel la responsabilitatea personală a receptorului, considerat *a priori* ca adult și ca propriul său stăpân. Realizatorul filmului francez *Irréversible,* foarte controversat întrucât conține scene de mare cruzime, răspunde ziaristului E. Frois (*Le Figaro*, 24 mai 2002) că intenția lui a fost de „a se juca cu viața" și că codul teatral al reprezentării actelor de cruzime și violență „are menirea de a proteja spectatorul care trebuie să-și spună că suntem la cinema". Evident, acest lucru ar fi ideal dar e utopic. Dovada ne este oferită de toate crimele comise prin copierea imaginilor mediatice.

Desigur, eșecurile apar la o mică minoritate, deoarece majoritatea spectatorilor primește mesajul într-o manieră adultă și responsabilă. Dar trebuie oare acest lucru să ascundă pericolul singurătății psihice a personajelor fragile? Problema care se pune este aceea de a ști când suntem în prezența unei receptări clare. Potrivit lui Kapferer: „O bună înțelegere este atunci când există corespondență între sensul mesajului atribuit de către sursă și acela atribuit de către audiență". În cazurile care ne preocupă nu există această corespondență. A cui este greșeala? Cum ar trebui să reacționeze societatea pentru a preîntâmpina derivele grave? Au fost date multe răspunsuri, plecând de la Marchall Mc Luhan (*2*), trecând prin Alain Minc (*3*) și Gilles Lepovetski (*4*), și ajungând până la René Huyghe (*5*) de la Academia Franceză sau Véronique Campoin-Vincent (*6*) și interviul ei dat lui Gillemette de Sarigné în *Madame Figaro* din 7 septembrie 2002.

Concluzia asupra acestei întrebări este probabil aceasta: „problema este că, tot povestind, unora le poate veni cheful de a experimenta, mai ales atunci când opere de ficțiune, literare sau cinematografice, exploatează această temă. La anglo-saxoni, raionul *True crime* ocupă aproape jumătate din spațiul librăriilor. Este o simplă constatare care aduce în discuție un subiect de preocupare criminologică".

Nu există decât colaborarea strânsă între criminolog-psihiatru-psiholog care ar putea, dacă intervin la timp, înainte de a se petrece dramele, să dea un pic de bun simț echilibrului rezonabil dintre emițător și receptorul debusolat. Trebuie totodată să-i alertăm la timp și să le oferim mijloace de acțiune adecvate. Pentru că este vorba de seninătatea (evităm cuvântul securitatea) întregii societăți.

Suferință stângaci exprimată

Cum să explicăm într-o manieră eficace părinților și educatorilor că spectacolele de teatru de păpuși din cultura franceză care smulg copiilor țipete de încurajare și de protecție solidară când jandarmului „rău" i se aplică lovituri de baston, nu reprezintă decât o ficțiune care nu se transpune ca atare pe durata vieții lui de adolescent și de adult?

Ei știu, desigur, acest lucru dar nu întotdeauna găsesc cuvintele ca să-l exprime. În cazurile extreme ale tinerilor care au rămas la acest stadiu și practică violența recurentă contra reprezentanților autorității în general (polițiști, jandarmi, pompieri, medici, infirmieri etc.) de ce nu i-am consulta pe aceia care știu ce trebuie încercat pentru restabilirea echilibrului? Pe aceia care ajută la luarea în calcul a circumstanțelor?

Dacă copilul sau adolescentul, înecat în marasmul lipsurilor de tot felul (afective, de respect sau de demnitate elementară, de încredere, de identitate, de integrare intelectuală etc.), nu găseşte alte soluţii la suferinţele lui morale, materiale, etice, el are tendinţa să se ridice, fără motiv real, împotriva acelora care reprezintă autoritatea, văzută ca o putere abuzivă zdrobitoare. El devine violent împotriva tuturor celor care îi fac în necaz că lor le merge mai bine decât lui, că au un scop, că ştiu să fie utili la ceva, că reprezintă o lume „organizată", sau, pur şi simplu, contra altcuiva care reprezintă societatea pe care el o urăşte din rărunchi. Pentru că el nu ştie decât să nege şi nu vrea decât să distrugă, în lipsa unor repere clare (aceasta nu este decât o constatare criminologică, probabil fără nici o valoare psihiatrică). Aici n-ar fi vorba de o revoltă împotriva a ceva precis, ci împotriva a ceea ce pare organizat, ordonat, structurat, reglementat din punct de vedere social. Este deci mai mult decât atât. Copilul sau adolescentul n-ar putea să-şi găsească cuvintele pentru a-şi defini revolta. Este rolul psihiatrilor şi psihologilor de a trage concluzia şi de a încerca să-l ajute acolo unde părinţii şi educatorii de profesie eşuează.

Construirea sau reconstruirea unei personalităţi prezente „în lume", în accepţiune filozofică, necesită uneori intervenţia specialiştilor şi, cu cât acest lucru se petrece mai devreme, cu atât este mai bine. Însă în anumite medii, a-şi aduce cineva copilul „ciudat" la „psi" pare degradant. „Nu-i nebun" susţin părinţii. Bineînţeles că nu (cu excepţia unor cazuri rare) şi nu este vorba deloc de copii turbulenţi care trag mâţa de coadă, chinuie muşte sau îşi pocnesc colegii de grădiniţă ca să le ia o jucărie. O anumită agresivitate pare a ajuta la construirea personalităţii. Dar când acest copil maltratează regulat, cu violenţă şi cu evidentă plăcere animale sau copii sau distruge cu furie şi în mod repetat obiecte care aparţin altora, atunci intervenţia psihiatrului şi psihologului se dovedeşte indispensabilă, fără, să fie vorba, desigur, de o boală mintală.

Dacă părinţii lui Jeffry Dahmer, ucigaş în serie, supranumit „monstrul din Milwaukee", ar fi fost mai atenţi în preadolescenţa acestuia la disecţiile lui pe animale vii, în pivniţa casei amenajată ca „laborator", şi dacă bunica lui care a venit să-l cheme la prânz ar fi privit mai bine animalul mare disecat de nepoţelul ei, despre care a vorbit mai târziu la proces, şi care nu era altceva decât prima sa victimă umană, atunci nenumărate victime ar fi putut, probabil, să fie salvate ca urmare a intervenţiei specialiştilor înainte de începerea seriei de crime.

Ted Bundy, unul dintre *serial killer*-ii (ucigaşi cu comportamente sistemice) de cea mai tristă celebritate, a fost declarat la naştere fiul bunicilor săi şi frate al mamei sale necăsătorite (ruşinea familiei). La vârsta adolescenţei, când află adevărul, el este zdrobit şi se simte frustrat de dragostea maternă adevărată, în ciuda atmosferei de înţelegere care domnea în familia lui. Mai mult, logodnica lui blondă, pieptănată cu cărare la mijloc, aflată mai sus pe scara socială, îl respinge cu puţin timp înaintea căsătoriei, la sfaturile unui tată snob. Urmează seria de victime, fete blonde, pieptănate cu cărare la mijloc, violate şi mutilate cu sălbăticie. Evident, refuzăm orice explicaţie justificativă pentru aceste crime oribile, dar dacă familia lui ar fi avut inspiraţia să-l dea pe mâna unui specialist pentru a-i reduce decepţia filială şi dacă el ar fi ales să meargă la medic mai târziu, atunci când a suferit decepţia sentimentală, am fi avut noi motiv pentru a deplânge un număr atât de mare de victime?

Edmund Kemper, *co-ed killer*, alt ucigaş în serie mitic, abandonat de tată imediat după naştere şi constrâns de mamă, la vârsta adolescenţei, să doarmă într-un spaţiu amenajat în pivniţă ca să nu-şi hărţuiască sexual surorile, când era încă preadolescent, îşi ucide bunicii în vacanţă „ca să vadă cum e chestia asta". Ocupaţia lui favorită era să tragă cu puşca în animalele de la fermă. După ce a ispăşit ani mulţi de reeducare în închisori, este liberat la 21 de ani şi obligat să urmeze un tratament psihiatric la un profesionist de renume. Pacient aparent disciplinat, se prezintă la întâlniri şi este convingător în comportament, într-atât încât acest profe-

sionist apreciat, după un timp, îi semnează un certificat care atesta dispariția oricărui pericol împotriva altora sau a lui însuşi. Ce control putea el avea asupra faptului că Ed n-a luat niciodată medicamentele prescrise? Ori, în ziua acestei ultime întâlniri eliberatoare, Ted avea în portbagajul maşinii lui, parcată în fața cabinetului medical, capul tăiat a celei mai recente victime. I-a spus cineva acestui psihiatru că pacientul lui fusese foarte contrariat de refuzul mamei lui (secretară la un colegiu select de fete) ca să vină s-o ia la terminarea programului, sub pretextul că n-avea de ce să se uite la fetele acelea care „nu erau de nasul lui"? Din acel moment a început să ucidă liceene de „familie bună" care semănau cu fetele care învățau la şcoala unde lucra mama lui. În mărturisirile lui, el a precizat că ceea ce dorea el, nu era în principal violul (uneori omis), ci mai ales plăcerea de a-şi exercita puterea absolută de viață şi de moarte, pentru a le distruge.

Ce voia el să distrugă? Victimele pe care nu le cunoştea cu câteva minute înainte, sau imaginea unei interdicții din partea mamei sale, abuzivă şi disprețuitoare? Anumite aspecte ale acestui caz scapă domeniului criminologului, pentru care este vorba de un asasin perfect condamnabil, pe bază de probe verificabile şi de mărturisiri. Psihiatrul şi psihologul, în schimb, pot găsi în acest caz un subiect de reflecție şi o informație ce trebuie păstrată în arhiva de cercetări fundamentale. Acest criminal odios a fost cândva un copil nefericit. Nu este, desigur, o scuză căci mulți copii nefericiți nu devin cetățeni admirabili? Mai ales dacă ținem cont de noțiunea de „reziliență" a doctorului Boris Cyrulnik. Cu toate acestea, nici un serviciu social (din cele care ar trebui, totuşi, să intervină) nu a sesizat ocazia de a colabora cu psihiatrul pentru a-i încredința adâncurile criminogene ale trecutului său, afară de singura faptă de două ori criminală a asasinării bunicilor lui? Motivația pe care a mărturisit-o: „ca să văd cum e când îți omori bunica" nu era legată oare de alte evenimente anterioare din viața lui, care ar fi putut fi examinate în contextul vieții lui de adult, în relația de dragoste-ură cu mama lui alcoolică, pe care va sfârşi prin a o viola şi ucide, aruncându-i laringele la gunoi (laringele din care ieşea vocea aceea disprețuitoare)? Ar fi fost oare posibil să fie salvate viețile victimelor sale dacă el ar fi fost, la timp, mai bine cunoscut? Este unul din aspectele pledoariei noastre pentru profilaxia criminală transdisciplinară.

Expertiza comună în mediul carceral

Când a făcut expertiza unui deținut pedofil, fost recidivist în furt, criminologul trimis în mediul carceral (într-o țară străină) a reuşit să adune toate fostele dosare în care acesta era implicat şi a constatat, într-unul din ele, existența unui raport psihiatric redactat cu ocazia unui proces în care el nu era acuzat decât de furt, dar în care psihiatrul a avut grijă să noteze observarea unor tendințe pedofile latente. Această observație, care ulterior s-a dovedit a fi pertinentă, a fost neglijată la timpul respectiv şi a fost considerată ca neavând legătură directă cu dosarul care se referea doar la sustrageri frauduloase, iar ulterior a fost dată uitării. Individul a fost condamnat şi liberat după executarea pedepsei date pentru furt. La puțin timp după aceea el a violat şi ucis un băiețel.

Evident, ținând seama de procedurile în vigoare, nu se pune problema ca cineva să fie blamat, fiindcă un dosar privind furtul nu tratează potențiale tendințe pedofile. Totuşi, printr-un contact profesional transdisciplinar susținut, observația „marginală" la dosarul în derulare făcută de psihiatru ar fi putut reține atenția celor implicați în mediul penitenciar la momentul încarcerării pentru furt, asupra nevoii de a se preocupa de deținut cu anticipație, în mod profilactic, şi atunci, poate, viața acelui băiețel ar fi putut fi salvată. Ni se pare, deci, că la fiecare contact în mediul carceral cu recidiviști violenți şi cazuri „grele" de escaladare a gravității faptelor, păstrând tot respectul datorat prezumției de nevinovăție, autorității care judecă o cauză şi în beneficiul uitării prescripției sau amnistiei, cineva ar trebui să se aplece

asupra tuturor dosarelor anterioare privind persoana în cauză, desigur fără să facă publice rapoartele de expertiză, pentru a scoate la iveală detalii revelatoare care ar putea să contribuie la înțelegerea comportamentului considerat perturbat. Aceasta l-ar ajuta inclusiv pe recidivist și, poate, ar cruța viețile unor potențiale viitoare victime.

Acest demers, îl vedem ca pe o colaborare bazată pe încredere și discreție a factorilor care se ocupă de mediul carceral, ceea ce, însă, n-ar trebui să dăuneze în nici un caz persoanei studiate, nici din punct de vedere judiciar, nici din punct de vedere moral sau să pună în cauză demnitatea acesteia. Pe lângă aceasta, ar trebui să existe acces la dosare și să se identifice metodologia care să țină seama de drepturile fiecărei persoane.

Acesta este prețul profilaxiei!

„Profilajul" în criminologie

Stabilirea „profilului" asasinului căutat pe baza pieselor dosarului este o muncă de o mare subtilitate care ține de analizarea situațiilor și a faptelor criminale. Aceasta nu poate să fie eficace fără o colaborare între anchetatorul penal (criminologul) și psihiatrul-psiholog care să se extindă la toți participanții științifici și tehnici care cercetează probele materiale și indicii concordanți.

America de Nord (Statele Unite și Canada) și anumite țări europene, în special nordice, practică această metodă de mai mulți ani. În Franța, ea este o inovație introdusă recent în Jandarmerie și în Poliția Națională. Au fost constituite echipe formate din persoane pregătite sau în curs de pregătire atât în disciplina criminologică a anchetei penale, cât și în aceea a cunoștințelor de psihiatrie și psihologie.

Ar fi de dorit să se evite interferențele, oricât de bine intenționate ar fi ele, a „profiler-ilor" auto-proclamați în urma câtorva ore de curs teoretic. Experiența demonstrează că reușitele nu apar decât prin munca unor „profiler-i" care stăpânesc analiza psihologico-psihiatrică, grefată pe o integrare în mediu și pe deontologia anchetei penale.

Ce este această analiză? Care poate fi aportul ei la identificarea vinovatului și care sunt limitele ei? Munca riscă să fie prost înțeleasă din pricina imaginii deformate pe care o prezintă mass-media.

De câtva timp, ucigașul în serie *(serial killer)* și „profiler-ul" ocupă un spațiu important în ficțiunile mediatice. Dacă „monstrul" ucigaș este înspăimântător și exercită o fascinație morbidă, „profiler-ul" pare că se constituie în lumea mediatică în adversarul său „pe viață și pe moarte". Mediatizarea excesivă se îndepărtează de realitate.

Bărbații și femeile (frumoasa blondă din *Profiler*) sunt prezentați ca deținători ai unor puteri parapsihologice, cu flash-uri de viziuni de prezicători, sau având capacități senzoriale tulburătoare sau intuiții extralucide. Nu îndrăznim să intrăm într-o dezbatere delicată a cărei întindere n-o putem aprecia, în schimb putem afirma cu certitudine că nu este cazul analiștilor noștri, cel puțin a acelora care sunt acceptați oficial și care nu dețin nici o putere parapsihologică. Dimpotrivă, activitatea lor se bazează pe date raționale fundate pe piesele dosarului, completate de cunoștințele de psihiatrie și de psihologie care scapă criminologului penalist. Cazurile cele mai cunoscute de reușită capabilă să ajute ancheta sunt rezultatul unei strânse colaborări în care transdisciplinaritatea a funcționat din plin. Celebrul „profiler", dr. Brussels, era un psihiatru în serviciul penaliștilor. Profiler-ii nord-americani sunt polițiști care au cunoștințe de psihologie solide.

Ce face analistul „profiler"? Bazându-se pe probele, urmele și indiciile materiale, el încearcă să intre în „capul" criminalului, să înțeleagă ce fel de individ a putut proceda în felul acela și de ce. Calitățile de fin observator ale profiler-ului și intuiția lui sunt esențiale. Iată două exemple luate din lucrarea lui John Douglas și Mark Olshaker (7). O tânără este descoperită în

bucătăria ei înecată cu capul într-un vas cu apă, cu urme de strangulare care n-a constituit cauza morții. Criminologul anchetator constată că în sufragerie canapeaua este umedă. Ancheta ajunge la concluzia că fata a fost victima unei tentative de viol pe canapea, că ar fi leşinat sub agresiunea strangulării, că, intrat în panică, agresorul, care nu voia s-o ucidă, a încercat să o reanimeze turnându-i apă pe corpul încă întins pe canapea, apoi, crezând că a omorât-o, a procedat la înscenarea corpului deplasat în bucătărie şi a capului cufundat în vasul cu apă. Ori, ea nu era decât în stare de leşin, moartea a survenit prin înec.

Analiza criminalistică e perfectă dar trebuie găsit acum autorul. Persoanele din anturajul victimei au alibiuri indiscutabile. Pista jafului nu pare realistă. Audierea vecinilor nu aduce mai multă lumină, până în momentul în care intervine un „profiler" care găseşte, printre martorii audiaţi şi deja „scoşi din joc", un bărbat care venise în vizită la un vecin al victimei şi care era unul din foştii colegi de liceu al acesteia. După eveniment, întors acasă, acesta şi-a schimbat subit stilul de viaţă, pieptănătura, modul de a se îmbrăca, obiceiurile. Studiat, interogat, el a sfârşit prin a mărturisi că venise să o ajute pe fosta lui colegă, întâlnită întâmplător, să se mute şi a încercat să o violeze pe canapea într-o pauză de cafea. În faţa rezistenţei încrâncenate a victimei, a procedat exact cum stabilise ancheta penală.

O tânără mamă necăsătorită anunţă dispariţia copilului ei. Ea povesteşte că, în timp ce se afla în toaleta care dădea spre holul de intrare al unei reşedinţe, fiul ei se juca în hol. Ori, la ieşirea ei de la toaletă, copilul nu mai era acolo. L-a strigat, l-a căutat în stradă, fără rezultat. Mama, în lacrimi, contactează poliţia pentru a anunţa răpirea. Ea foloseşte de la bun început ipoteza hoţilor de copii care ar fi bântuit prin zonă, fără să se gândească la alte posibilităţi. Câteva zile mai târziu, ea aduce la poliţie o mănuşă a copilului, primită prin poştă fără nici un mesaj însoţitor.

Analistului Gregg McCrary, de la FBI, i se pare ciudată expedierea acestei mănuşi, deoarece copiii mici sunt răpiţi fie de către persoane care nu au copii dar şi-i doresc (iar acestea nu contactează părinţii), fie de către reţele mafiote (care nici ele nu anunţă părinţii), fie de către răpitori care cer o răscumpărare (dar nu s-a întâmplat aşa ceva în acest caz). Urmând această pistă deschisă de către un cunoscător al sufletului uman, anchetatorii obţin mărturiile mamei care şi-a ucis şi îngropat copilul, apoi şi-a trimis singură mănuşa prin poştă. Motivul? Să-şi refacă viaţa alături de un bărbat care nu accepta prezenţa copilului.

Analiştii transdisciplinari, fiecare în specialitatea lui, pleacă de la fapte şi acte reale, încercând să-şi imagineze, să „reconstituie" într-un anumit fel, imaginea autorului. Nu este vorba de un portret robot cu numele şi adresa cifrate, ci de o descriere tipologică capabilă să deschidă o pistă exploatabilă. Într-un caz pe care l-am cunoscut personal, un agresor pedofil aflat în anchetă penală pentru viol cu violenţă este bănuit de alte crime comise în anii precedenţi (violuri, abuzuri, crime). Acesta neagă iar faptele sunt prea îndepărtate în timp pentru a se putea obţine probe pertinente. Atunci, anchetatorul schimbă tactica şi, în loc să insiste pentru a obţine mărturisirea, el îşi aminteşte de un curs de criminologie unde se afirmase că ucigaşii în serie sunt adeseori narcisişti. Prin urmare, îi spune suspectului că, în sfârşit, nu mai crede în vinovăţia lui în cazul crimelor din trecut, pentru că faptele au fost comise cu o inteligenţă şi o pricepere de care nu îl crede în stare pe el. Rănit în orgoliu, suspectul mărturiseşte şi îi conduce pe anchetatori la locul unde înmormântase trupurile fostelor victime. În acest caz, criminologia, hrănită cu informaţii psihiatrice şi psihologice, a putut să contribuie la finalizarea unei anchete penale.

Ca o concluzie la aceste câteva reflecţii, ni se pare evident că societatea nu va putea să se dispenseze de o dezbatere în care să se întrunească mai multe discipline angajate în studierea faptelor criminale (penalişti, criminologi, psihiatri, psihologi, sociologi, jurnalişti, artişti etc.) pentru a stabili un protocol deontologic de colaborare, în cel mai perfect respect al libertăţii de

cuvânt şi de creaţie. În cursul acestor dezbateri, ar fi probabil util să fixăm mai bine în mentalitatea actuală a contemporanilor noştri rolul profilactic al psihiatrului şi psihologului în diverse situaţii de viaţă şi, mai ales, în colaborarea acestora cu criminologul.

Referinţe

Kapferer JN., Les chemins de la persuasion [Căile persuasiunii]. Paris: Dunod-Bordas, 1990.

Mc Luhan M., Understanding Media [Înţelegând media]. New York: Mc Graw Hill Book Company, 1964.

Minc A., Le Media choc [Şocul media]. Paris: Grasset, 1993

Lipovetski G., L'empire de l'éphémère [Imperiul efemerului]. Paris: Gallimard (NTF), 1987.

Huyghe R., Les puissances de l'image [Puterea imaginii]. Paris: Flammarion, 1965.

Campoin-Vincent V, en collaboration avec Renard JB, De source sure; nouvelles rumeurs d'aujourd'hui [Din sursă sigură; noi zvonuri din zilele noastre]. Paris: Payot, 2002.

Douglas J., Olshaker M. Agent spécial du FBI [Agent special al FBI]. Edition du Rocher, 1995.

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

CRIME ŞI SINUCIDERI ÎN MEDIUL CARCERAL. O ABORDARE DE CRIMINOLOGIE FILOZOFICĂ

Lygia NÉGRIER-DORMONT
Doctor în drept, Profesor universitar asociat (E.R.)
Expert internațional formator

ÎMPOTRIVA „GÂNDIRII UNICE"

Cazurile de crime şi de sinucideri în mediul carceral din ultimul timp ne incită să abordăm acest subiect din punctul de vedere al cercetătorului criminolog de nuanță filozofică, prin cercetare ontologică şi axiologică. Ceea ce ne atrage în mod deosebit spre studierea acestui fenomen este, înainte de toate, lipsa de încredere față de un fel de „gândire unică" care domină acest domeniu (ca de altfel în multe altele).

Există încă „tabu-uri" pe care este important să le înlăturăm şi ar trebui să privim urgent închisoarea aşa cum este ea în prezent (privire ontologică) şi nu aşa cum ar trebui să fie.

BINELE ŞI RĂUL

Filozoful chinez Lao Tze (570-490, î.e.n.), a cărui învățătură este revelată în culegerea Tao-to-king, (1) se ridica încă de atunci împotriva consensului impus asupra a ceea ce este bine sau rău, împotriva domniei expresiei „lumea întreagă" fără nuanțe: „toată lumea consideră frumosul frumos, în aceasta constă urâțenia lui. Toată lumea consideră binele bine, în aceasta constă răul lui".

Pentru a rămâne încă un moment în China, să amintim că gânditorul umanist pe care occidentalii îl numesc Confucius (K'ong fou tseu, maestrul Kong, 551-479 î.e.n.) dă un răspuns clar la întrebarea pusă de unul din discipolii săi: „Există un precept după care ne-am putea conduce de-a lungul întregii vieți?" El răspunde: „Ce ție nu-ți place, altuia nu-i face" (2). Această linie de conduită se întinde de la faptele comise sau omise, la atitudini şi comportamente cât şi la cuvintele spuse. Ea angajează esența ființei umane, „persoana" în lume, în calitate de participantă activă la viața cetății.

Vom încerca să abordăm subiectul în cadrul acestor două viziuni filozofice, pentru a constata că Binele, teoretic cel mai dorit, nu are impact real dacă se cantonează în sfera bunelor intenții şi dacă nu se străduieşte să lucreze strâns şi multilateral pe şantierele invadate de Rău, evaluând la fiecare pas rezultatele obținute şi modulându-şi tehnica pe aspectele reale combătute.

Experiența noastră practică în interiorul închisorilor este minimă, redusă la câteva audieri, interviuri sau conferințe. În schimb, am putut constata începând cu mulți ani în urmă, la cursurile de formare profesională ținute pentru administrațiile penitenciarelor, în Franța şi în străinătate, realități aparținând domeniului juridic şi social, care permit deschiderea de noi piste de cercetare.

Aspectele cele mai evidente, de natură să ridice probleme criminologului preocupat de analiza filozofică, se referă în principal la:

- finalitățile încarcerării şi atingerea acestora;
- capacitățile de inițiativă şi de creativitate în mediul carceral în raport cu mediul societal;
- violența față de alții şi față de sine însuşi.

CO-VARIAȚIA INDISPENSABILĂ LEGI-SOCIETATE

Civilizația noastră actuală, bazată pe ideea responsabilității ființei umane, consideră pedeapsa penală ca o ripostă dată de către puterea statală faptei criminale al cărei autor este considerat din punct de vedere penal pasibil de pedeapsă. Cât privește cazurile patologice, ele sunt uneori prea târziu decelate sau mai puțin băgate în seamă decât ar trebui, la momentul încarcerării.

Unii experți, de altfel foarte competenți, s-au confruntat adeseori cu situații pentru care nu sunt deplin formați sau nu dispun întotdeauna de timpul necesar unei evaluări eficiente. Ei nu obțin deci, întotdeauna, toate informațiile indispensabile unei concluzii perfect fiabile. De unde și dramele din interiorul zidurilor care ascund indivizi periculoși pentru alții și pentru ei înșiși.

Această ripostă a statului, pedeapsa penală, este justificată și răspunde mai multor funcții pe care le vom evoca în cele ce urmează și care se îndeplinesc pe căi legislative adaptate necesităților create de evoluția socială. Dar cum această evoluție se înrădăcinează mai mult sau mai puțin lent în mentalitățile noastre, legiuitorul trebuie să studieze acest ritm pe „viu": uneori să preceadă schimbarea mentalităților pe cale educațională iar uneori să constate și să consacre ceea ce pare fondat pe atingeri societale justificate.

Aceasta este „co-variația" indispensabilă între legile unei societăți și imperativele progresului său pe căile de civilizație ale epocii sale. (3).

Pentru ca ea să poată fi acceptată de către populație, pedeapsa penală trebuie să corespundă moravurilor și obiceiurilor societății în care este aplicată. Dacă pedeapsa este străină moravurilor societății în cauză, sentimentul moral al cetățenilor rămâne nesatisfăcut, crima putând părea fie excesivă, fie prea puțin pedepsită.

Orice co-variație ar trebui să se sprijine pe un studiu pluridisciplinar responsabil, pentru a nu cădea nici în imobilisme paseiste sau birocratice, deci nocive, nici în măsuri grăbite și prea frecvente, care creează dezordine în aplicarea lor. Același Lao-Tse spunea: „Un stat mare este condus așa cum se frige un peștișor". Adică îl miști cu bună știință, nici prea târziu față de stadiul lui de coacere, nici prea des, pentru a nu-l sfărâma.

RESPONSABILITATEA FIINȚEI UMANE

Această idee a responsabilității ființei umane pentru alegerea actelor sale a fost mult comentată de către filozofi și sociologi.

Descartes, în *„Discurs asupra metodei"* spune că liberul arbitru este exercițiul unei gândiri independente. Libertatea este actul de a judeca.

Immanuel Kant propune omului să iasă din micimea lui și să gândească singur, fără „Tatăl" (deci liber).

Hegel consideră dreptul ca un concept absolut de libertate.

Nietzsche spune că omul este un animal fără determinare (în sensul de ne-specializat), deci liber.

Alexis de Tocqueville, în *„Democrația în America"*, descrie libertatea ca un drept al omului, un drept egal și imprescriptibil de a trăi independent de semenii lui, în tot ceea ce are legătură cu el însuși, și să își organizeze, așa cum înțelege el, propriul destin.

Kenneth Walker, medic, propune, ca și noi, caracterul pluridisciplinar al unghiurilor de cunoaștere privindu-l pe om, libertatea și responsabilitatea lui, dar lipsit de orice dogmatism.

Arnold Gehlen crede că omul este o ființă activă care, prin acțiunea lui, transformă natura din jur dar se transformă și pe sine, adeseori fără să fie conștient. Responsabilitatea omului față de el însuși este permanentă: nu îi este permis orice. Pentru a-și ține în mâini destinul, deci pentru a fi liber, Gehlen propune o filozofie a responsabilității și a seriozității în viață. În opinia

lui, omul se făureşte prin actele sale. Libertatea, care este o dispoziţie a sufletului legată de forţa voinţei, se dobândeşte prin efort. Libertatea omului este o cucerire a propriei persoane. (4).

În sfârşit, ce este un om cu adevărat liber, deci responsabil plenar?

Este neapărat nevoie să avem în vedere constrângerile endogene (care ţin de persoana sa fizică şi psihică) şi exogene (care ţin de existenţa lui în sânul societăţii).

Se pare că răspunsul dat în sălile de judecată şi, apoi în închisori, este încă discutat şi discutabil. Atunci, de ce n-am discuta în mod transdisciplinar? O astfel de punere de acord ni se pare indispensabilă.

FUNCŢIILE ÎNCARCERĂRII

Încarcerarea, moment principal al ripostei statului faţă de crimă, este menită să răspundă mai multor funcţii. (5).

Mai întâi NEUTRALIZAREA individului care a comis un act nociv, prevăzut şi pedepsit de legea penală. Deţinut în închisoare, el nu va putea recidiva pe durata detenţiei. Este o măsură provizorie, niciodată definitivă, pentru că în Franţa închisoarea pe viaţă nu există în practica judiciară. Fiecare deţinut este programat să iasă într-o zi din închisoare, să redevină liber în sânul societăţii, fie după ce îşi va fi ispăşit pedeapsa, fie în libertate condiţionată, pe baza recomandărilor de „bună conduită".

Cum să liniştim societatea faţă de întoarcerea unei fiinţe cândva violentă? Cum putem spune că el nu va mai recidiva odată pus în libertate?

O a doua funcţie a pedepsei penale, adeseori invocată în mediul juridic, este funcţia de REEDUCARE şi REINSERŢIE SOCIALĂ. *Finalitate vastă şi măreaţă!* Este vorba, nici mai mult, nici mai puţin, decât de transformarea omului violent în non-violent, a agresorului în fiinţă paşnică.

Am putea glosa îndelung asupra limitelor mijloacelor materiale şi ştiinţifice pe care le posedă în prezent cei care au sarcina de a realiza acest scop, dar simpla invocare a ratelor ridicate de recidivă ni se pare că aduce un răspuns, din nefericire, pesimist.

Nu pare, în starea actuală de lucruri şi examinând rezultatele, că opera de reeducare şi de reinserţie a deţinuţilor ar fi aproape de scopul urmărit.

De ce?

Bineînţeles, o multitudine de argumente sunt pe bună dreptate invocate, ţinând de criterii de organizare, investiţii materiale, formare de specialişti chemaţi să intervină, de dimensiunea „timpului" indispensabil unei asemenea munci, de colaborarea mai solidară şi mai rezonabilă între persoanele ce aparţin unor nivele diferite de responsabilităţi implicate sau chiar de dispoziţii legale ce privesc adeziunea sau refuzul deţinutului destinatar al acestui ajutor etc.

Vom avansa un punct de vedere rezultat dintr-o cercetare efectuată asupra mărturisirilor mai multor foşti deţinuţi care au căzut în recidivă. Este un fel de constatare de „bun simţ".

Este vorba, pe de o parte, de contradicţia flagrantă între scopul de a pregăti un individ să se insereze în mediul „normal" (în sensul obişnuit, cotidian) al societăţii care există în afara zidurilor înalte ale închisorii, cu regulile sale privind relaţiile interpersonale şi constrângerile de supravieţuire materială pe căi licite şi, pe de altă parte, între obiceiurile căpătate în condiţiile de viaţă dinlăuntrul acestor ziduri, marcate de violenţe interpersonale, de ierarhizări adeseori agresive şi de aspectul asigurării „adăpost-hrană".

Închisoarea este un loc de viaţă total diferit de acela din sânul societăţii exterioare, cu drepturi, obligaţii şi constrângeri diametral opuse. Ceea ce dă sentimentul de siguranţă deţinutului în închisoare, dreptul la hrana zilnică şi la un adăpost, lipseşte din viaţa în libertate. Aici, omul trebuie să şi le procure singur. Prin ce mijloace? Trebuie să-şi găsească de lucru,

pentru a se îndepărta de la calea fărădelegii. Uşor de spus, dar mult mai greu de făcut. Progresul tehnologic cere calificări profesionale evoluate în aproape toate meseriile, atunci cum să te inserezi în societate fără acest „plus" pe care deţinutul condamnat la o pedeapsă pe termen lung nu l-a dobândit pe durata detenţiei, chiar dacă el a practicat o meserie înainte de încarcerare? La ieşire, el nu cunoaşte noile tehnologii şi nu poate să se încadreze în muncă.

Este cu atât mai neplăcut cazul în care fostul său mod de viaţă, de dinainte de încarcerare, nu avea în vedere nicio ocupaţie profesională, fiind legat doar de mediul infracţional.

Învăţarea unei meserii în închisoare, la nivelul exigenţelor actuale, este desigur o măsură salutară. Dar acest ajutor pentru formarea profesională iniţială sau de perfecţionare, condiţie majoră a inserţiei sociale, este generalizat în toate închisorile în formă eficace? Pentru un anumit număr de cursuri de formare profesională sau de specializare, câţi deţinuţi rămân inactivi pe perioada detenţiei lor? Din lipsă de posibilităţi concrete sau în urma propriei lor alegeri?

Este o întrebare care se adresează mai multor sectoare responsabile ale statului, de la legiuitor la funcţionarul administraţiei penitenciarelor, trecând prin diverse ministere.

Fără calificare sau fără a avea obiceiul şi nici pofta de a trăi încadrat în regulile lumii care munceşte, cum ar putea el să supravieţuiască fără a recădea în recidivă? Şi totuşi, este imperios necesar să găsim un răspuns concret la această întrebare.

Pentru persoanele considerate psihopate sau sociopate, care deci prezintă tulburări de comportament, sunt declarate pe drept sau pe nedrept „responsabile penal" şi sunt deţinute în închisoare şi nu într-un aşezământ spitalicesc, cum să judecăm rezultatul „tratamentului lor educativ", (în cazul în care ei beneficiază de un astfel de tratament), cum să apreciem buna lor conduită, pentru că în mediul carceral ei nu întâlnesc des tipul de victime care le inspiră pornirile criminale şi nici ţintele care le-au atras înainte? Cine poate garanta că nu va recădea în recidivă odată devenit liber, dacă va întâlni tipul de victimă sau de ţintă preferate?

Cine poate realmente măsura doza de simulare, de viclenie, de calcul al unui asemenea individ, de care se serveşte el în închisoare pentru a-şi obţine liberarea pentru bună purtare? Cine poate verifica luarea în mod regulat a medicamentelor de către pacient în libertate atunci când trebuie administrat un tratament?

Cine poate controla în mod eficace aplicarea „castrării chimice"?

Instituţii calificate şi extrem de respectabile, dedicate reeducării şi resocializării persoanelor condamnate pentru violenţe criminale din America de Nord sau din unele state europene, afişează, pentru moment, rezultate foarte puţin optimiste.

Speranţa este legată la viitoarele evoluţii în domeniul cunoştinţelor ştiinţifice şi al perfecţionării sistemelor de organizare.

Să amintim că unul dintre ucigaşii în serie cel mai bine studiat, Ed Kemper, atunci când a fost interogat în închisoare de către un agent special FBI în legătură cu ce ar face dacă ar obţine graţierea de la guvernator pentru buna sa purtare în închisoare, a dat spontan un răspuns lipsit de ambiguitate. El a răspuns că odată liber, va face singurul lucru care îi face plăcere: să ucidă tinere. De altfel, înainte, în prima lui tinereţe, după liberarea din centrul de minori criminali unde îşi ispăşea pedeapsa pentru dublul asasinat al bunicilor săi, fiind obligat prin hotărâre judecătorească să urmeze un tratament psihiatric la un expert cu multă experienţă, el manifesta un comportament extrem de convingător, afirmând în mod mincinos că ia regulat medicamentele prescrise şi că nu mai simte nici un puseu agresiv.

În faţa unui comportament aparent liniştitor, expertul îi semnează certificatul de încetare a tratamentului, menţionând că nu mai este periculos nici pentru el însuşi nici pentru ceilalţi. În acea zi, Ed Kemper avea un cap tăiat în portbagajul maşinii sale parcată în faţa cabinetului

medical, capul uneia dintre victimele din seria de tinere torturate şi asasinate după liberarea intervenită la vârsta când împlinea majoratul. În faţa medicului său el afişa un fals aer liniştitor pe care medicul, neavând mijloace, nu îl putea verifica.

Pe de altă parte, deţinutul obişnuit în mediul carceral cu violenţa ierarhizării, cu „clanuri" în stare conflictuală, fie că era „caid", executant sau victimă persecutată, cum ar fi putut el să se adapteze de la o zi la alta, la climatul paşnic al „drepturilor omului" şi să cultive activ preceptele de libertate, egalitate şi, mai ales, fraternitate?

Se pare, deci, că funcţia de NEUTRALIZARE nu este niciodată cu adevărat totală, cel puţin în Franţa. Această măsură există pentru motive de înţeles; ea aparţine unor domenii ce ţin, pe de o parte de sentimentele umaniste faţă de persoana deţinutului însuşi şi a apropiaţilor acestuia, cât şi de dorinţa de a lăsa întotdeauna loc unei raze de speranţă, iar pe de altă parte de gestiunea internă a administraţiei penitenciarului (experienţa populară cu bâta şi zăhărelul). Speranţa unui „dosar bun" în vederea eliberării condiţionate poate contribui la un climat mai paşnic în închisori.

Cât despre finalitatea REEDUCĂRII în vederea REINSERŢIEI SOCIALE, atât de preţioasă în ochii tuturor, ea este abordată printr-o serie de măsuri pozitive, fără însă să se fi găsit până în prezent răspuns la toate chestiunile de eficienţă ştiinţifică şi de organizare practică.

Înainte de orice operă educativă sau de reeducare, desigur salutare, ar fi absolut necesar să se verifice dacă individul a ajuns sau nu la faza psihologică în care acceptă sincer ideea nocivităţii faptei sale şi se deschide pentru a primi ajutorul care îi este propus de către educatorii lui.

O cercetare transdisciplinară solidară ar trebui să aprofundeze aceste realităţi şi să găsească soluţii care să nu fie doar simple paleative.

RĂZBUNAREA

Ni se pare util să amintim că în ciuda celor două finalităţi fundate pe civilizaţia noastră cu vocaţie umanistă, dorinţa ancestrală de răzbunare, voinţa ca infractorul „să plătească" pentru fapta sa, persistă în sânul societăţii, în formă explicită sau subliminală. De aici, uneori, mişcări de protest faţă de anumite liberări condiţionate sau achitări pentru cauze de iresponsabilitate penală, rău văzute de către o parte a populaţiei. (7).

Prezenţa acestui vestigiu răzbunător înrădăcinat încă în mentalitatea multora dintre contemporanii noştri occidentali, (judecata noastră nu se extinde decât asupra acestor părţi ale lumii), marchează o diferenţă faţă de viziunea dominantă între responsabilii implicaţi în gestionarea juridică, psihiatrică sau psihologică, în ceea ce priveşte ajutorul ce trebuie acordat persoanelor condamnate şi încarcerate, componente şi ele ai întregii societăţi şi care au vocaţia de a se reintegra în ea.

Este cu atât mai real faptul că printre foştii criminali liberaţi după condamnări mai mult sau mai puţin grele, sau liberări condiţionate pentru „bună purtare în închisoare", un anumit număr continuă să ţină afişul cronicii judiciare şi să îndolieze familii prin acte criminale comise după punerea lor în libertate.

FIINŢA UMANĂ CA „PERSOANĂ"

În America de Nord se vorbeşte de criminali „monştri", de „mari prădători". În ţările noastre din Europa occidentală şi în special în Franţa, nu se utilizează această terminologie când se vorbeşte despre criminalii responsabili sau iresponsabili penal, preferându-se ca aceştia să fie consideraţi ca persoane care au comis fapte monstruoase. Nuanţa este importantă în opera de reinserţie socială.

Fiinţa umană este, înainte şi independent de încălcarea legii sau încarcerarea ei, o persoană care fiinţează „în această lume" (8).

Să-l amintim pe grecul Aristotel care spunea că: „devenim drepţi acţionând cu dreptate, ne controlăm exersând autocontrolul" şi pe Clemenceau care afirma că „trebuie să ştim să ne disciplinăm pe noi înşine, pentru a nu fi disciplinaţi de către alţii" (9).

Revine medicilor sufletului să verifice trecutul şi condiţiile de viaţă sau de sănătate de care a dispus persoana studiată, pentru a exersa acest control asupra ei însăşi şi a folosi mijloacele indispensabile pentru a o ajuta să-l înveţe, când acest lucru pare posibil.

Se pune iar şi iar chestiunea formării profesionale a practicianului chemat să intervină, a atenţiei şi experienţei acestuia, cât şi a condiţiilor materiale pentru exercitarea concretă a misiunii asumate.

Din nefericire există eşecuri, descrise de mai mulţi autori dar şi de presa adeseori critică la adresa experţilor. Ele apar evidente în cazuri de tristă celebritate ca acela al Mariei Besnard, bănuită de a-şi fi otrăvit mai mulţi membri ai familiei, apoi achitată sub beneficiul îndoielii, după ani de detenţie, ca urmare a polemicii acerbe dintre experţii judiciari care prezentau rapoarte diametral opuse şi care se certau public în faţa Tribunalului penal.

Sau acela al copilului Gregory Villeman, al cărui cadavru a fost găsit în râul Vologne, crimă încă neelucidată, pe tema căreia experţii şi numeroşi specialişti emiteau opinii contrare. În acest din urmă caz, contradicţiile şi lipsa de rigoare au sfârşit prin a sabota rezultatul anchetei şi au declanşat alte drame (uciderea unui suspect de către tatăl copilului victimă).

Este vorba aici de aspecte legate de „lectura" probelor, indiciilor şi urmelor şi de interpretarea eronată sau superficială a probelor materiale, ceea ce împiedică manifestarea adevărului, dar pericolul este şi mai mare în cazul liberărilor condiţionate insuficient gândite sau urmate de recidive, sau chiar în cazuri care prezintă imprudenţe cu efect dramatic (crime sau sinucideri).

Înainte de a „trata" o persoană, trebuie mai întâi să o cunoaştem, lucru care cere competenţă, experienţă şi timp.

Printre celelalte finalităţi ale încarcerării am putea cita BLAMUL, OPROBRIUL societăţii faţă de actul comis, RESPINGEREA generală resimţită faţă de toţi cei care ar fi tentaţi să comită acte ilicite (*„punitur quia peccatum est"*, să fie pedepsit cel care face crime) şi RESPINGEREA specială (*„punitur ut ne peccetur"*, să fie pedepsit cel în cauză ca să nu mai comită şi alte fapte ilicite).

Rata recidivelor aduce răspuns la eficienţa concretă a acestor principii măreţe. Ceea ce noi numim „teama de jandarm" sau dorinţa de „prestigiu" social, de „onorabilitate", atât de drag multor persoane, nu funcţionează întotdeauna ...

VIZIUNI DIFERITE, DAR PARALELE

Niciuna dintre aceste finalităţi sau funcţii ale pedepsei penale nu ar putea să-şi îndeplinească rolul pe deplin, fără ajutorul unor specialişti competenţi, capabili să semnaleze eficient deţinutului posibilitatea de a-şi asuma psihologic şi intelectual fapta, de a o înţelege şi de a-şi da seama de nocivitatea ei. În ceea ce priveşte căinţa, este o chestiune mai delicată şi absolut personală, dar fără ea cum ne-am putea închipui reinserţia socială fără pericol?

„Psi" ar putea probabil să caute şi, uneori, chiar să găsească soluţii, dar criminologul jurist şi filozof rămâne neliniştit la ideea că deţinutul reticent ar putea rata, la întâlnirea sa cu specialiştii, cea mai bună ocazie a sa de a se reconstrui, de a-şi reintegra plenar „persoana" activă în lume şi pentru lume.

Viziunile psihiatrice şi psihologice diferă de cele juridice sau filozofice în privinţa modului de a proceda, dar ele evoluează paralel în direcţia studierii dificultăţilor ce trebuie învinse atât pe lângă pacienţi cât şi pe lângă structurile implicate ale statului.

CAPACITĂŢI DE INIŢIATIVĂ ŞI DE CREATIVITATE

Strâns legat de condiţiile de viaţă şi de climatul din închisoare, se pune întrebarea incapacităţii de a dezvolta abilităţi de iniţiativă şi de creativitate la deţinuţi, atât de importante în viaţa socială.

Se recunoaşte unanim că creativitatea şi spiritul de iniţiativă pretind să existe un sentiment de libertate de gândire şi de exprimare prin diverse mijloace, al cuvântului sau al scrisului, în diverse activităţi ştiinţifice sau artistice. Evident, mediul carceral nu este locul ideal pentru acest tip de activităţi.

Jean Lacassagne care a publicat cu pictorul Jean Coutry, în 1939, „*Arta în închisoare*", (10) crede că „este sigur că pentru medic, sociolog şi psiholog, puşcăriile reprezintă o mină inepuizabilă de date şi de observaţii de tot felul; studierea criminalului aduce incontestabil o contribuţie utilă la cunoaşterea omului". El a studiat un mare număr de desene, de graffiti şi alte manifestări artistice în închisoare şi a constatat că aceste activităţi exersate în închisoare, cu mai mult sau mai puţin talent, încetează în general după momentul liberării. În închisoare, acestea sunt „o adevărată supapă, ceva care îi face să simtă uşurare", dar „desenele executate în închisoare nu sunt expresia artei proprii a criminalului. Încarcerarea îi falsifică inspiraţia (...) mentalitatea sa nu mai este aceeaşi ca atunci când este în libertate, reacţiile lui sunt diferite ...".

Documentele colocviului „*Creaţii în închisoare*", din aprilie 1993, de la Créteil, publicate în 1994 (11), sugerează clar ideea că impulsul creator poate înflori în închisoare şi ar putea permite deschiderea unei căi spre reconstrucţia individului. Aceasta se datorează, probabil, potrivit participanţilor la colocviu, faptului că în închisoare „aceasta reprezintă un catalizator de energii" (Norbert Gurtner), o „necesitate vitală şi un instrument terapeutic" (Caroline Legendre), „un fel de evadare" (Claude Wiart), un moment muzical care „îndulceşte moravurile şi îţi permite să iei aer" (Pascal Paumier, Didier Commeau), sau chiar „o schimbare necesară" (Alain Grasset) etc.

Desigur, există câteva exemple de foşti deţinuţi deveniţi, graţie activităţilor desfăşurate în închisoare, scriitori, jurişti, informaticieni etc. Aceasta se datorează mai degrabă grijii de a avea o ocupaţie sau de a pregăti ieşirea, sau chiar de a profita de experienţa şi de timpul liber de care deţinutul dispune, decât o dovadă de creativitate. Alţii, precum marchizul de Sade sau Adolf Hitler au „profitat" de timpul lor de detenţie pentru a scrie lucrări care au devenit celebre. Dar ei deja purtau în cap aceste idei la încarcerare şi probabil că le-ar fi concretizat în scris fără să fi fost nevoie să treacă prin închisoare.

Numărul „creatorilor" din închisori este redus. Majoritatea deţinuţilor care desenează sau care au preocupări artistice în închisoare, încetează aceste activităţi creative imediat după liberare. Jean Lacassagne, în aceeaşi lucrare, a remarcat deja, subliniind că deţinuţii care exersează în închisoare activităţi mai mult sau mai puţin artistice (graffiti erotice pentru ilustrare de poeme sau alte manifestări cu vocaţie artistică), „nu voiseră niciodată să exerseze o activitate manuală". În concluzie, potrivit lui J. Lacassagne: „Criminalul care se bucură de libertatea sa (...) are altceva de făcut decât să mângâiască nişte foi de hârtie". (10).

Se pare, deci, că, în general, închisoarea nu poate construi nimic durabil, nu poate adăposti nimic creativ în domeniul spiritual. Ea aduce atingere capacităţilor reactivităţii umane autentice şi acest lucru este de înţeles: ÎNCHISOAREA ESTE UN MEDIU DE VIAŢĂ DIFERIT de existenţa cotidiană pentru care este făcută fiinţa umană.

Dacă folosirea de termeni ca „normal" şi „anormal" nu ni s-ar părea destul de imprecise în materie, am putea spune că închisoarea este un mediu de viaţă pecetluit cu sigiliul anormalităţii societale. Cum să înveţi să trăieşti liber, să creezi, să construieşti, să stabileşti relaţii interactive sănătoase, când eşti închis între pereţii unei închisori unde nu există reperele indispensabile pentru învăţarea unei inserţii sociale mai reuşite decât aceea de dinaintea încarcerării?

Şi totuşi, ce altceva?...

Am spune mai degrabă: „altfel".

DIFERENŢE PRIVIND SINUCIDERILE

Orice suicid include printre motivaţiile lui o suferinţă. Fizică sau psihică, egoistă sau altruistă, suicidul ni se pare că se bazează pe o victimizare reală sau imaginată (12).

Filozofii şi marii autori par să aibă vederi distincte asupra suicidului. Platon, în „*Legile*" crede că „trebuie să le fie refuzată înmormântarea publică sinucigaşilor, cu excepţia celor care au suferit de boli grave sau de mare sărăcie". Totuşi, ca discipol al lui Socrate pe care l-a asistat când s-a sinucis, spune că „moartea nu poate fi decât ceva de dorit pentru un filozof". Alţi gânditori, precum Schopenhauer, Kant sau Kierkegaard, consideră moartea ca „esenţa condiţiei umane", ca „rău necesar" sau ca o ieşire dintr-un „prezent care este un plictis înspăimântător". Mari autori ca Shakespeare (în operele sale sunt mai multe sinucideri) sau Goethe (Moartea tânărului Werther), includeau suicidul în linia lor de gândire, fără a mai vorbi de poeţi sau scriitori precum Thomas Chatterton, Montherlant, Romain Rolland, Roman Gray, Fitzgerald, Primo Lévi, Arthur Koestler, Moravia, Musil, Kafka, Zweig etc. care şi-au pus singuri capăt zilelor (13).

Diferenţa între ceea ce fiinţele umane resimt în închisoare, în ceea ce priveşte existenţa lor fizică sau psihică, în raport cu viaţa în societatea liberă, nu constă doar în faptul de a fi privat de libertatea de a te plimba încolo şi încoace după dorinţă sau de a întreţine relaţii interactive bazate pe alte criterii decât acelea ale mediului carceral. Situaţia este mult mai complexă. Una din dovezile indiscutabile rezidă în diferenţa notabilă dintre rata sinuciderilor în închisori şi aceea a sinuciderilor în societatea exterioară.

Conform cifrelor avansate în anumite publicaţii recente, rezultă că în închisoare numărul de sinucideri, aflat în creştere, priveşte în special minorii şi persoanele de peste 60 de ani. Ori, potrivit unor informaţii recente, în societate în general, numărul sinucigaşilor între 15 şi 24 de ani este într-o puternică scădere şi acest trend continuă. Profesorul Michel Debout, preşedintele Uniunii naţionale de prevenire a sinuciderilor, atribuie acest rezultat puternicei mobilizări a autorităţilor publice şi a mijloacelor media: „Adolescenţii nu se comportă mai bine începând cu zece ani în urmă (perioada de comparaţie nn.). În jur de 15% dintre ei trec printr-o criză care sfârşeşte în încercări de suicid, comportamente de risc sau agresive. Dar avem o mai bună cunoaştere a nemulţumirilor lor şi sunt mai bine luaţi în grijă". Thérèse Hannier, fondatoare şi preşedintă a *Phare Enfant Parents* precizează, la rândul ei, că „pentru a evita trecerea la faptă, nimic nu e mai bun ca dialogul" (14). Nu oare acest lucru este cel care lipseşte cel mai mult în închisoare?

În schimb, în zilele noastre, se impune o constatare înfricoşătoare: creşterea numărului de sinucideri între poliţişti. Patruzeci şi opt dintre ei s-au sinucis în 2006, cu treisprezece mai mult ca în 2005. Printre ei femei tinere şi bărbaţi de toate vârstele. De atunci au urmat alte sinucideri. În faţa acestei situaţii şi graţie iniţiativei psihologului clinician Eliane Theillaumas (pe care am avut plăcerea de a o avea ca stagiară la un curs de formare post-universitară), a fost creat, în beneficiul acestor funcţionari, un Serviciu psihologic cu mai mult de cincizeci de psihologi calificaţi, ale cărui rezultate sunt deja socotite ca pozitive (15).

În ultimul timp, mai multe sinucideri au fost semnalate în rândul muncitorilor şi cadrelor din întreprinderi. Oboseală? Stress? Probleme familiale?

Pare deci, mai întâi, că factorii care conduc la sinucidere nu sunt aceeaşi în cele două medii (cel carceral şi cel societal), ceea ce este un adevăr evident, dar mai ales că măsurile de prevenţie nu sunt organizate în acelaşi mod, ceea ce este deja un aspect care merită o dezbatere transdisciplinară pe care noi o dorim de decenii (16).

De fapt, ce este suicidul? Este comportamentul care vizează rezolvarea unei probleme, prin dispariţia subiectului care se simte implicat.

Distrugerea propriei vieţi poate avea mai multe explicaţii: teama de anumite consecinţe care urmează să apară; gest de depresie sau disperare; eliberarea de o boală gravă sau dureroasă; mijloc dorit ca „pedeapsă" pentru altcineva pentru a-l culpabiliza; act cu aparenţă de crimă ca răzbunare faţă de persoana care ar putea fi suspectată; sfârşit ales pentru a spăla onoarea personală sau aceea a celor apropiaţi; sfârşit decis în mod lucid din raţiuni filozofice etc. Recent, a devenit chiar un fel de „modă" suicidul colectiv la adolescenţi, influenţaţi de un site de pe Internet. Am cunoscut o persoană care, la sinucidere, a lăsat următorul mesaj: „Mi-e silă, prea multe butoane de apăsat iar şi iar în fiecare zi". Gest pudic dublat de umor, grijă de a nu-şi copleşi apropiaţii sau dorinţă de a păstra un secret?

Poziţiile diferă faţă de sensul profund al suicidului, de la sensul care îi este atribuit de către europenii continentali, ca Franţa, şi cel avut în vedere de către anglo-saxoni. Primii pun accentul pe dorinţa de a muri, în timp ce ceilalţi pe refuzul de a trăi (17). Abordarea filozofică nu este identică în cele două versiuni. În prima este vorba de eliberarea de un rău resimţit fizic sau psihic, de un pericol potenţial etc., iar în cealaltă este vorba de dorinţa de distrugere. Când este descoperit la timp de către terapeuţi, gestul poate fi oprit în multe din cazuri.

PREVENIREA VIOLENŢELOR CRIMINALE ÎN ÎNCHISORI

Cunoştinţele noastre modeste în domeniul psihiatriei şi al birocraţiei ne interzic analizarea cauzelor profunde ale eşecurilor în prevenirea violenţelor criminale din închisori, dar experienţa noastră de criminolog ne permite să presupunem că ar fi vorba de probleme ce ţin de ambele aspecte.

De-a lungul experienţei noastre de peste două decenii în predarea de cursuri de formare profesională organizate de către Administraţia Penitenciarelor, ne-am îmbogăţit cunoştinţele cu numeroase observaţii formulate de către stagiari (de la supraveghetor la director, trecând prin Judecătorul de Aplicare a Pedepsei (JAP) şi psiholog).

Acestea privesc în majoritate încarcerarea criminalilor care manifestă tulburări psihice mai mult sau mai puţin evidente, mai mult sau mai puţin grave, sau impulsuri violente periculoase. După opinia generală, locul lor n-ar trebui să fie închisoarea, ci anumite instituţii medicale.

Unii cred că ar fi greşeala experţilor judiciari care îi declară responsabili penal, fără a se preocupa ulterior de comportamentul lor în perioada de detenţie. Lipsiţi de ajutor sau primind un ajutor prea sumar (penurie de specialişti formaţi şi experimentaţi, mijloace materiale insuficiente etc.), aceşti deţinuţi reprezintă un pericol real în interiorul închisorii.

Tulburările psihice se agravează uneori, pornirile agresive explodează, conflictele dintre deţinuţi se înveninează şi violenţa criminală defilează fără preaviz.

În faţa unor crime atroce comise în închisori, uneori se caută un „ţap ispăşitor", se organizează întâlniri care fac proiecte admirabile, se aşteaptă apoi punerea lor în practică... până la următoarea crimă „*intra muros*" comisă de deţinuţi dezechilibraţi psihic sau excesiv de violenţi.

Alți observatori remarcă numărul insuficient de locuri în mediile spitalicești, ceea ce îi obligă practic pe experți și pe judecători să se mulțumească cu închisoarea.

Alții, la rândul lor, vorbesc de o birocrație constrângătoare în ceea ce privește prezența deținuților „cu risc" în celulele colective.

Personalul din penitenciare nu are pregătirea necesară pentru a face față deținuților cu tulburări psihice și, în acest moment, prezența specialiștilor care lucrează în mediul penitenciar nu pare să beneficieze de o organizare aptă să răspundă fără greș misiunii preventive. De unde și tulburări violente, crime, sinucideri.

În consecință, în zilele noastre, închisorile nu par capabile în întregime să prevină criminalitatea în propriile lor structuri, în ciuda devotamentului, uneori exemplar, al responsabililor și al supraveghetorilor și în ciuda directivelor autorităților competente care întârzie să găsească necesitatea aplicării lor.

În Canada există o expertiză criminologică a deținuților care au fost violenți în trecut și/sau sunt în prezent care ține cont de tot parcursul deținutului studiat, de toate rapoartele expertizelor pluridisciplinare referitoare la acesta, cât și de evoluția stării lui observată pe parcursul mai multor întâlniri.

CONCLUZIE

Ce concluzie să tragem din această contribuție brodată în jurul informațiilor obținute grație cercetărilor făcute asupra faptelor comise și asupra comentariilor avizate ale specialiștilor din mediul carceral?

Doar faptul că studierea situației existente în închisorile franceze trebuie făcută plecând de la realitățile din teren, fără idei preconcepute, prin colaborare transdisciplinară.

REFERINȚE în limba franceză

Lao-Tse, Tao-tö-King (traducere Liou Kia-Hway), Gallimard coll. Folio, 1967.

Pierre Do-Dinh, Confucius et l'humanisme chinois, [*Confucius și umanismul chinez*], Seuil, coll. Maîtres spirituels, 1958.

Lygia Négrier-Dormont, La Criminologie, [*Criminologia*] Les Cours de Droit, Paris, Mars 1989.

Lygia Négrier-Dormont, La Criminologie, 2ème édition, [*Criminologia, ed. a 2-a*] Les Cours de Droit, Paris, Novembre 1989.

Lygia Négrier-Dormont, Criminologie et Droit Pénitentiaire, [*Criminologie și drept penitenciar*] Les Cours de Droit, Octobre 1990 et Criminologie (manuel), LITEC 1992.

Lygia Négrier-Dormont, Criminologie de l'Acte, Etude sur les tueurs en série, [*Criminologia faptei. Studii asupra ucigașilor în serie*], LITEC, Paris, 1995.

Lygia Négrier-Dormont, Ronald Nossintchouk, „La victime devant les interdits de sa vengeance", in Vengeance, Le face-à-face victime/agresseur, [*Victima în fața celor interzișI pentru răzbunarea ei. Victima și agresorul față în față*] dirige par Raymond Verdier, Editions Autrement, 2004.

Lygia Négrier-Dormont, Stamatios Tzitzis, Criminologie de l'Acte et Philosophie Pénale [*Criminologia faptei și filozofia penală*], LITEC, Paris, 1994

Lygia Négrier-Dormont, „Approche ontologique et axiologique de la Criminologie de l'Acte" in Du monde pénal, mélanges en honneur de Pierre-Henri Bolle, [*Abordare ontologică și axiologică a criminologiei faptei în Din lumea penală, contribuții în onoarea lui P-H.B*] Helbing et Lichtenhahn, Collection Neuchateloise, Suisse, 2007.

Jean Lacassagne, Jean Coutry, „L'art en prison", [*Arta în închisoare*]Album du Crocodile, Lion, 1937

Caroline Legendre, Serge Portelli, Olivia Maire, Christian Charlier (sous la direction de), Créations en prison, [*Creaţii în închisoare*] Les éditions de l'Atelier, Champs Pénitentiaires, Paris 1994.

Lygia Négrier-Dormont, La recherche fondamentale en Victimologie, aperçu sémantique, historique, juridique, criminologique, antropologique et philosophique, [*Cercetare fundamentală în victimologie. Privire semantică, istorică, juridică, criminologică, antropologică şi filozofică]*, Chlorofeuilles édition, Coll. Constats et Prospectives, 1997.

Caroline Martineau, Frederic Rouillon, „Une histoire de la dépression", [*O istorie a depresiei]*, Cerveau et Psycho, no. 19, Janvier 2007.

Agnes Leclair, „Le suicide en forte baisse chez les 15-24 ans", [*Sinuciderea în puternică scădere la tinerii intre 15 şi 24 de ani*], Le Figaro, 5 Février 2007.

Jean-Marc Leclerc, „Les suicides des policiers", [*Sinuciderile de poliţişti*], Le Figaro, 14 Fevrier 2007.

Lygia Négrier-Dormont, André Bossard, Ronald Nossintchouk, Le criminel de l'extrême, recherche criminologique sur le tueur a comportement systémique, [*Criminalul extrem, cercetare criminologică asupra ucigaşului cu comportament sistemic],* Chlorofeuilles édition, 1997.

Lygia Négrier-Dormont, Ronald Nossintchouk, Tueurs en série, [*Ucigaşi în serie*], Flammarion, coll. Dominos, 2001[1].

François Caroli, Marie-Jeanne Guejd, Le suicide, [*Suicidul*], Flammarion coll. Dominos, 1999.

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

[1] N.t. Lucrare omisă din numerotare în originalul francez.

FILOZOFII ANTICHITĂȚII ÎN FAȚA CRIMEI

Lygia NÉGRIER-DORMONT
Doctor în drept, Profesor universitar asociat
Expert internațional, Cercetător în criminologie

Ce este criminologia filozofică?

Să încercăm mai întâi să precizăm ce este filozofia şi de ce este ea importantă pentru criminolog.

Pentru Pitagora, filozofie, – cuvânt compus din două părți –, înseamnă iubirea de înțelepciune. În limba greacă, *„philo"* este cel care iubeşte, iar *„sophia"* este înțelepciune. Aşadar este iubirea de... şi nu deținerea. Este căutare permanentă, calea spre Adevăr, nicidecum o certitudine în care încremenim. Potrivit textelor pe care le putem citi în scrierile filozofilor, este vorba de o artă de a trăi, de o morală, de un fel de a ne comporta rațional şi de a primi cu seninătate încercările vieții.

Este, deci, ştiința de a fi, ansamblul de cunoştințe în permanentă mişcare, contrar fanatismelor de orice fel.

Despre ce înțelepciune este vorba? Despre aceea în care pasiunea partizană este exclusă şi în care domină spiritul de curiozitate, spiritul critic şi toleranța. Despre aceea în care nu mai există prejudecăți.

Fiecare filozof îşi susține părerea personală cu argumente proprii. El poate polemiza uneori, dar nu îşi permite să respingă într-o manieră intolerantă sau agresivă părerea altuia.

Este un efort de reflexie. „Re-flexie", mişcarea de întoarcere spre sine a spiritului. Este un lanț neîntrerupt de întrebări. A reflecta înseamnă, în accepția noastră, a medita asupra experiențelor noastre şi asupra cunoştințele despre noi-înşine şi despre ceilalți, cât şi asupra lucrurilor vieții, a valorilor, obiectivelor şi mijloacelor puse în acțiune pentru atingerea acestora.

Să dăm exemplul lui Socrate, care îi cere lui Menon să spună ce este virtutea. Menon răspunde: capacitatea de a conduce oameni. Dar, întreabă Socrate, ce zici de copii şi sclavi? Ei nu conduc oameni. Crezi că ei nu pot fi virtuoşi? Bineînțeles, Menon, reflectând, a găsit un alt răspuns. Socrate nu i-a impus o opinie, el doar l-a chestionat pentru a-l determina să reflecteze.

Criminologul care se apleacă asupra reflexiei filozofice îşi îmbogățeşte înțelegerea despre lume şi îşi sporeşte posibilitățile de explicare a fenomenului criminalității.

Într-un articol precedent, am evocat mai multe creații imaginare, total inventate sau brodate pe crâmpeie de realitate (mituri, legende, povestiri). În acest articol, vom studia ce gândesc filozofii antici în legătură cu violențele criminale. În textele ce vor urma, vom aborda modul în care este văzut acest subiect în Evul Mediu şi în lumea modernă.

Criminologia de nuanță filozofică pe care o propunem împrumută de la filozofie metoda de analiză care este pe de o parte ontologică, iar pe de altă parte axiologică.

Ontologia conduce spre *„ceea ce este"* şi nu spre ceea ce ar trebui sau ceea ce ar putea fi. Deci fapta în realitatea sa şi persoana care a înfăptuit-o sau a omis-o, în realitatea sa înconjurată de împrejurări concrete, stabilite ştiințific. De unde şi tendința noastră către studiul tridisciplinar. Termenul de ontologie vine din grecescul *„to on"* care înseamnă a fi, cunoaşterea ființei în esența ei. Deci ceea ce este.

Cercetarea pleacă aşadar de la ideea conform căreia infractorul este un participant activ al societății, o „persoană" din lume, care a comis o faptă de încălcare a legilor statului (deci contra societății). Dar prin fapta sa, el a încălcat totodată legile etice ale societății al cărei membru este, ceea ce ne conduce la analiza axiologică (studierea valorilor spirituale).

Criminologia actului ontologic-axiologic pe care o propunem îl studiază pe infractor plecând de la fapta acestuia, aşa cum a fost comisă sau omisă, în legătură cu autorul acesteia, aşa cum este acesta, cu propria sa vocaţie privind libertatea sa de a alege, cât şi aceea privind demnitatea răspunderilor sale ca persoană. (Se exclud cazurile patologice). (1).

Mulţi dintre foştii noştri studenţi şi stagiari post-universitari îşi însuşesc această viziune criminologică, citată şi de către creatorii Criminologiei Empirice. (2).

Noi avem în vedere o criminologie bazată în primul rând pe relaţiile dintre individul *„existent"* (ontologie) şi propria sa *„fiinţă"*, persoană din societate, aşa cum acesta s-a făcut cunoscut prin fapta sa şi, apoi, pe relaţiile dintre această persoană şi lume.

Considerându-l pe SOCRATE ca primul gânditor „anchetator", folosim chestionarea socratică ca metodă de lucru pentru stabilirea adevărului. Potrivit lui PLATON, întrebările subliniază erorile de raţionare şi de formulare, dar şi dialectica dialogului care conduce la cunoaştere.

ARISTOTEL menţionează *„energia care acţionează"* şi face ca un lucru să se transforme *„din ce el nu era în ceea ce el este"*. Ori, crima este o energie care acţionează, care produce această consecinţă.

Mai mulţi gânditori vechi şi noi reflectează în aceeaşi direcţie, însă concluziile lor aparţin unei alte lucrări, tratată separat, în cadrul subiectului referitor la izvoarele criminologiei. Subiectul nostru actual se ocupă în principal de opiniile directe sau indirecte privind faptele de violenţă criminală.

GRECII

PRESOCRATICII

THALES din Milet (secolul 7 î.e.n.) contestă existenţa divinităţilor mitologice şi dă miturilor despre crearea lumii o explicaţie bazată pe apă. Crimele povestite în mituri nu ar fi decât opera creatoare a apei care este, după el, la originea lumii şi, deci, la originea catastrofelor prezentate drept crime comise de către divinităţi. Deci, cauze naturale, violenţă a elementului apă.

ANAXIMANDRU studiază infinitul şi neagă povestirile mitice şi consideră că evoluţia lumii are cauze naturale, favorabile sau nefavorabile fiinţelor umane. „Crimele" atribuite zeilor nu sunt decât catastrofe naturale.

ANAXIMENE se apleacă asupra studierii aerului şi a ceţii ca elemente primordiale. Pentru el, personajele mitice nu erau decât imagini suprapuse pe fenomenele naturale.

PITAGORA (sec. 6 î.e.n.) emigrat din Insulele Samos din Marea Grecie (Italia de Sud), studiază cosmologia aritmetică, numărul ca element constitutiv universal al lucrurilor. După el, sufletul omului este compus din două părţi: spiritul care raţionează (ca să determine lumea exterioară prin simţurile sale) şi *„Logos"*, raţiunea pură, spiritul intelectual, *„ochiul spiritului"*. Aceasta ar avea patru niveluri: neconştientul, inconştientul, conştientul şi superconştientul. Psihiatrii şi psihologii actuali îi datorează mult!

Potrivit lui Pitagora, criminalul este un suflet în necunoaştere, lipsit de metoda EDUCAŢIEI care aduce cu sine STĂPÂNIREA PASIUNILOR şi a înclinaţiilor materiale şi lipsit de perfecta CUNOAŞTERE DE SINE. Criminologii de toate formările profesionale, jurişti, psihologi, psihiatri, sociologi etc., ar avea de câştigat dacă ar reciti cu atenţie *„Versurile de Aur"* ale lui Pitagora, actuale şi acum.

ELEAŢII din Italia de Sud (sec. 6 şi 5 î.e.n.) aduc, prin PARMENIDE, raţionalismul. Simţurile ne trădează. RAŢIUNEA este cea care ne permite să trăim în lume. El contestă existenţa personajelor mitice spunând că *„fiinţa este dar nefiinţa nu este"*. În consecinţă, fiinţele umane, dotate cu raţiune, au capacitatea de a reflecta şi de a-şi alege faptele. De unde, evident, derivă responsabilitatea lor pentru fărădelegile pe care le comit.

CHILON lacedemonianul lansează faimosul dicton *„CUNOAŞTE-TE PE TINE ÎNSUŢI”*, reluat de Parmenide, Heraclit şi Socrate şi înscris pe zidul templului lui Apollo de la Delfi.

Ca mule alte „sloganuri” din lume, el a fost adeseori deturnat de la sensul lui iniţial care este sensul păstrat până în zilele noastre de către psihologii şi psihiatrii care se ocupă de persoanele fragile sau de criminali. Munca cu criminalii, pentru a-i determina să conştientizeze nocivitatea faptelor lor, să le înţeleagă, pentru a se cunoaşte mai bine pe ei-înşişi, este chiar şi în zilele noastre începutul reconstituirii personalităţii lor, în vederea reinserţiei sociale.

HERACLIT din Efes crede că totul este în mişcare. Nici un „zeu” nu poate opri sau răsturna desfăşurarea lucrurilor în lume. Nu ne scăldăm de două ori în acelaşi râu, căci a doua oară râul s-a schimbat (nu mai e aceeaşi apă) şi o dată cu el ne-am schimbat şi noi.

Pentru el, Binele şi Răul fac parte din ordinea lucrurilor şi nu dintr-o voinţă mitică. Raţiunea lui îl determină să afirme că cel care n-a fost bolnav niciodată nu poate şti ce este sănătatea. Deci, crima face parte din viaţă, ca şi boala sau alt Rău. El recomandă oamenilor să practice VIRTUŢILE CIVICE, nu doar pe cele religioase, ceea ce reprezintă un pas înainte în viaţa socială şi conduce la responsabilizarea fiinţei umane pentru faptele sale.

EMPEDOCLE din Sicilia crede că omul trebuie să-şi folosească simţurile pentru a constata că natura este în permanentă transformare. Pentru el, există patru elemente fundamentale: pământul, aerul, focul şi apa. Tot ceea ce se întâmplă în lume este urmarea amestecului sau separării acestor elemente, dar elementele înşişi nu se schimbă: apa nu se transformă în peşte. Forţele care adună la un loc şi separă, deci acelea care acţionează, sunt DRAGOSTEA şi URA. Crima ar deriva, deci, din unirea sau separarea acestor două forţe.

ANAXAGORA din Atena (originar din Asia Mică) consideră că lumea este formată din părticele foarte mici, invizibile cu ochiul liber, (teorie interesantă pentru anumiţi cercetători actuali) şi că ea este ţinută la un loc de către o forţă care este intelectul, INTELIGENŢA. (Cuvântul grec *„nous”*). Ori, inteligenţa presupune capacitatea de alegere a faptelor, deci responsabilitatea pentru faptele comise. Reflexie importantă pentru criminolog.

DEMOCRIT (din nordul Mării Egee, sfârşitul sec. 5, începutul sec. 4 î.e.n.) este interesat de ATOMII din care e compusă Natura. (Ce punct bun de plecare pentru cercetătorii ştiinţifici de după el!). Moartea ar fi dezintegrarea atomilor corpului care se dispersează apoi se reunesc cu alţi atomi pentru a forma o altă fiinţă umană. Fericirea ar trebui căutată în MODERAREA DORINŢELOR. Crima ar fi, în consecinţă, o nefericire izvorâtă din lipsa de moderaţie.

HIPOCRATE, de pe Insula Cos, ne-a lăsat faimosul *„Mens sana in corpore sano”* (Minte sănătoasă în corp sănătos). Boala este, pentru el, un dezechilibru şi nu o nenorocire trimisă de zei. Chiar şi în zilele noastre medicii depun jurământul lui Hipocrate atunci când intră în profesie. Pentru criminolog, aceasta este o pistă importantă de cercetare, în ceea ce priveşte diversele forme de DEZECHILIBRE constatate la criminal (social, civic, etic, psihic, biologic etc.).

TUCIDIDE (sec. 5 î.e.n.) explică istoria lumii prin natura umană. Deci, omul este RESPONSABIL de actele sale şi nu personajele mitice. Crimele sunt evenimente umane.

HERODOT, în aceeaşi perioadă, este un fel de *„reporter de război”*. El este permanent în căutarea CAUZUALITĂŢII evenimentelor, care este legată de alegerea făcută de fiinţele umane, determinată de gradul de civilizaţie şi de obiceiurile acestora.

SOFIŞTII atenieni sunt mai degrabă sceptici în privinţa posibilităţii ca fiinţele umane să cunoască enigmele Naturii şi ale Universului. Ei se apleacă mai degrabă spre preocupări care vizează locul omului în SOCIETATE. Sociologii le datorează mult.

PROTAGORAS, în acelaşi secol, afirmă că omul este măsura tuturor lucrurilor. El face distincţie între ceea ce ţine de Natură şi ceea ce este creaţie umană. De pildă, noţiunea de pudoare. Anumiţi oameni sunt pudici, dar Natura nu are pudoare, prin urmare acesta este un

fapt determinat de societatea umană. Pentru el, nu există regulă pentru adevăr şi fals, acestea depind de diferenţele dintre epoci. Este, desigur, permanent valabil, dovada se regăseşte în SCHIMBĂRILE de mentalitate, de obiceiuri de viaţă, de mode, de legi etc. Crima este totuşi mereu prezentă ca fapt social ce depinde de alegerea oamenilor.

SOCRATE (470-399 î.e.n.), tatăl maieuticii (arta de a face pe cineva să „ciripească") ni se pare că este străMoşul anchetatorilor. El pune întrebări şi îl lasă pe interlocutor să vorbească. Apoi, el subliniază slăbiciunile raţionamentului şi îl conduce prin ÎNTREBĂRILE sale spre diferenţierea adevărului de fals. Nu este aceasta o metodă bună de ascultare şi de anchetă?

Filozoful şi anchetatorul nu creează Adevărul. Ei doar se străduie ca adevărul să iasă la iveală. Este ca şi munca moaşei care nu aduce ea însăşi copilul pe lume, ci doar îl ajută să ajungă în această lume. Dintre cugetările lui Socrate, criminologul reţine mai ales pasajele asupra noţiunii de *„rău"*. Omul rău, deci criminalul, ignoră faptul că nu cunoaşte anumite lucruri despre sine însuşi, căci, dacă le-ar şti, el s-ar strădui să dobândească cunoştinţele care i-ar permite să cultive partea de virtute ascunsă în el, ca oricare altă fiinţă umană.

Nu este aceasta o ideea extrem de actuală? Criminologii din timpurile noastre, în special anchetatorii, psihologii şi psihiatrii nu lucrează în acest sens? Nu este aceasta o condiţie primordială a reconstrucţiei personalităţii şi a reinserţiei sociale? Metoda lui Socrate este orală. El a lăsat grija scrierii ei pe hârtie discipolului său, Platon.

PLATON (427-347 î.e.n.) a întemeiat Academia şi s-a aplecat asupra ADEVĂRULUI, BINELUI şi FRUMOSULUI. El a stabilit că dacă lucrurile din natură pot să se schimbe, lumea din care ele derivă este eternă şi imuabilă căci nu este de natură materială, fizică, ci este un principiu spiritual.

El recunoaşte că particulele se unesc, se separă şi se regrupează, dar la baza a tot ceea ce există, în spatele lumii simţurilor, se găsesc IDEILE.

Pentru Platon, sufletul este nemuritor şi lumea este compusă din două părţi: lumea simţurilor, care oferă o cunoaştere imperfectă, şi lumea ideilor care oferă, prin intermediul raţiunii, calea adevăratei cunoaşteri. (Viziune dualistă).

Etica platoniciană cuprinde omul liber şi responsabil, idee majoră pentru criminolog. (Exceptând cazurile patologice). Pentru Platon, violenţa n-ar trebui să constituie o cale de rezolvare a problemelor oamenilor. Dialogul este calea valabilă pentru accederea la Adevăr, la Cunoaştere.

Pentru el, chestiunile de justiţie sunt elemente de filozofie. Termenul însuşi de „justiţie" este un echivalent al ordinei, al raţionalităţii, al eficacităţii. Trebuie să existe o corespondenţă între organizarea cosmosului, a cetăţii şi organizarea ierarhiilor în sufletul omenesc.

Cel care ucide „trebuie să accepte că se teme" (de pedeapsă, n.n.). Criminologul înţelege că represiunea crimei este indispensabilă. *„Răutatea este necunoaşterea de sine şi a celorlalţi"* mai spune el. Ce cred despre aceasta psihologii şi psihiatrii zilelor noastre? Pentru criminolog este un îndemn spre educaţie indispensabilă în spiritul valorilor pozitive. „Injustiţia este sminteală, mai mult decât greşeală: o prostie" spune Platon. Criminologul înţelege acest lucru atât ca injustiţie comisă de criminal împotriva altuia, cât şi ca injustiţie a erorilor judiciare. Orice nedreptate poate provoca drame, victimizare şi, adeseori, reacţii violente.

Platon cere legiuitorului să prevadă pedepse disuasive, pentru a împiedica recidiva şi pentru a-i deturna pe oameni de la intenţiile lor de a face rău. Este, de fapt, disuasiunea individuală şi generală din zilele noastre: *„punitur quia peccatum est et punitur ut ne peccetur"*.

În ceea ce priveşte tipologia criminală, el face distincţie între „vinovat", persoana periculoasă care trebuie îndepărtată din societate, şi „recuperabil" care trebuie pedepsit cu închisoarea pentru a fi reeducat. Nu este aceasta o definiţia a Administraţiei Penitenciarelor din zilele noastre?

ARISTOTEL, discipolul lui Platon, a trăit un timp în Macedonia, ca profesor al tânărului prinț Alexandru, viitorul Alexandru Cel Mare. Este filozoful care exercită o mare influență asupra gândirii Evului Mediu și, în mod deosebit, asupra Universității din Paris.

Printre învățămintele care privesc în mod deosebit criminologia:

Tipologia umană este de o mare diversitate. Nu nevoia este cea care provoacă cele mai mari crime, ci dorința de superflu.

Trebuie disociată virtutea pură de fericire.

Influența climatului, mediul biologic și meteorologic influențează dezvoltarea animalelor. Anumite școli de criminologie au aplicat acest precept la oameni, adăugând și mediul social.

Cugetarea lui Aristotel asupra CORELAȚIEI DINTRE FOND ȘI FORMĂ i-a inspirat pe anumiți cercetători precum Della Porta, Gall, Spurtzheim, care s-au ocupat de studierea criminalului, cât și pe fondatorul Antropologiei criminale, Cesare Lombroso. Chiar dacă, în prezent, aceste opinii nu mai sunt validate, rămâne totuși preocuparea pentru persoana criminalului, studiat din mai multe puncte de vedere.

Aristotel a fondat școala numită Liceul.

EURIPIDE din Salamina, autor dramatic, (sec. 5 î.e.n.) prezintă în piesele sale de teatru omul ca pe o ființă capabilă de a-și manifesta propria VOINȚĂ în decursul vieții și de a decide pentru sine. Aceasta este o uriașă revoluție în raport cu credințele mitice cu zei care pun totul la cale. La Euripide, oamenii nu mai sunt tratați ca obiecte supuse autorității totalitare a divinităților, ci ca persoane responsabile de acțiunile lor. Deci și de crimele lor.

STOICII, fondați de ZENON din Cipru (sec. 3 î.e.n.) aduc la Atena RIGOAREA MORALĂ și logica. Ei au o viziune mai pesimistă asupra lumii și cred că criminalii sunt sclavii propriilor pasiuni. Pentru ei, viața morală a ființei umane trebuie să fie subordonată noțiunii de ordine. Greșelile, în ochii lor, sunt atingeri aduse ORDINII LOGICE a universului. Pasiunile sunt eșecuri ale rațiunii. Nu este aceasta interesant pentru cercetătorii actuali din domeniul psihologiei și psihiatriei?

ZENODOT, același secol, întreprinde studii zoologice și constată că *„un tufiș nu adăpostește niciodată două prigorii"*. Ceea ce conduce la ideea de instinct de TERITORIALITATE al ființelor. Oamenii comit uneori crime pentru a intra în posesia unor teritorii. În anumite localități, în zilele noastre, unele bande se comportă cu violență criminală invocând exclusivitatea lor teritorială, până acolo încât interzic accesul altcuiva cât și prezența forțelor de ordine.

EPICUR (341-270 î.e.n.) își consacră studiile fericirii. După el, omul are posibilitatea de a-și programa plăcerile și de a alege între cele pe termen scurt și cele pe termen lung, mai durabile. Plăcerile simțurilor trebuie să fie domesticite și supuse unor VALORI precum prietenia, moderația personală, calmul interior și estetica. El pledează pentru o disciplină a corpului și a sufletului printr-o cultură elevată a spiritului, cât și prin practicarea virtuții. Așadar, tot ceea ce este contrar crimei.

Plăcerea de scurtă durată evocată de Epicur ca fiind mai puțin bună decât cea pe termen lung, mai durabilă, corespunde *„prezentismului"* delincvenților tineri și mai puțin tineri din zilele noastre, care sunt în căutare de plăceri imediate, fără să se gândească la viitor. Criminologul din Quebec, Naurice Cusson, i-a analizat în mod magistral.

SENECA, emigrat din Cordoba (sec. 1 e.n.) crede că omul este sacru pentru om. Deci el condamnă crima între persoane. (Păcat că n-a avut o influență mai mare asupra elevului său, împăratul Nero)!

Boala și moartea sunt evenimente naturale, dar omul trebuie să ȚINĂ ÎN FRÂU mânia, dorințele, pasiunile, egoismul. Pedagogia lui se sprijină pe rațiune și cultură care pregătesc omul pentru înțelepciune. El propune să se unească legalitatea judiciară cu spiritualitatea morală.

CHINA

CONFUCIUS (Kongfuzi, maestrul Kong, omul de bine, născut în anul 551 î.e.n.) se preocupă, în mod special, de patru mari teme: perfecționarea de sine; sensul practicilor și ritualurilor; virtutea umanității și guvernarea prin răspândirea virtuții.

Legea trebuie să fie rezultatul unei armonii și a unui calcul între oameni și natură. Natura omului este perfectibilă (nu aceasta este activitatea psihologilor și psihiatrilor din zilele noastre?). Ducerea perfecțiunii până la punctul său de excelență, munca cu tine însuți care nu se termină niciodată, iată ce este definitoriu pentru „omul de bine", „omul de calitate", „omul cinstit". Criminalul este contrariul a ceea ce trebuie să fie un om.

HAN FEI ZI propune un „*Manual al legistului*" care recomandă forța împotriva criminalilor.

Nu putem să nu menționăm în acest context admirabila idee de disuasiune a crimei în China antică, ideea PIETREI FRUMOASE. O piatră foarte frumoasă, găsită în natură, este așezată în fața sălii de judecată. Criminalul, adus pentru a fi judecat, este lăsat câtva timp la intrarea în sală, cu fața spre această piatră. Privindu-i frumusețea naturală, criminalul ar putea încerca un sentiment de rușine pentru urâțenia faptei sale, în comparație cu frumusețea naturii și, deci, s-ar putea căi pentru greșeala făptuită. Poate că pentru anumiți cititori această idee este prea naivă. Cu siguranță, față de criminali înrăiți. Dar pentru cei care au comis delicte din cauza fragilității, a vulnerabilității lor sau doar ca „să facă ca și alții" din anturajul lor? Desigur, obiectul de admirat și metoda pot fi modernizate, dar esențialul?...

ROMA ANTICĂ are gândirea axată în principal pe DREPT, RETORICĂ și religia politeistă. Ea a dat mari jurişti pe care orice student la Drept îi cunoaşte. Legile și sentințele lor juridice sunt încă la baza multor legislații din lume. Crima este și ea privită ca un Rău care trebuie pedepsit.

Specialiștii în retorică predau elocința, „arta de a vorbi frumos" care era importantă în acele timpuri și care rămâne și în zilele noastre o armă juridică și politică eficace. N-avem încă, în societățile actuale, așa-numiți „coaches" (antrenori), care ne învață cum să vorbim în public, cum să ne adaptăm gesturile și îmbrăcămintea în funcție de evenimentele la care participăm?

Filozofia Romei se inspira adânc din gânditorii greci, tot la fel cum făcea și sfera mitologiei în care zeii și zeițele aveau, în general, același rol, doar numele se schimbau (Zeus în Jupiter, Afrodita în Venus, Artemis în Diana etc.).

Dintre filozofii greci, romanii îi preferau pe cei care exaltau virtuțile, morala. Deci cei care condamnau crima.

ENIUS (55 Î.E.N.), era discipol al lui Pitagora,

LUCREȚIU, poet, îi comentează pe Platon, Aristotel, Democrit și, în mai mică măsură, pe Epicur.

HORAȚIU, și el poet, exaltă morala superioară și propune sisteme juridice.

OVIDIU, tot poet, reia ideea Binelui și Răului, deci contrari urâțeniei crimei. Potrivit unei dintre lucrările sale, *Metamorfozele*, el crede că oamenii și vegetalele ar avea caracteristici asemănătoare.

El a fost exilat de către împăratul August pe malurile Pontului Euxin, Marea Neagră, în orașul care acum se numește Constanța, din România, pentru că îndrăznise să-și ridice ochii de poet îndrăgostit spre o nepoată imperială.

Marele jurist CICERO (sec. 1 e.n.) a lăsat o vastă operă de comentare a unor autori greci. Exprimându-și admirația față de aceștia, el subliniază superioritatea Romei în materie de înțelepciune practică. Distincția pe care el o operează între cultură și civilizație ni se pare încă actuală.

Cicero analizează solidaritatea dintre Legea ideală şi Etică şi afirmă că înţelepciunea este mama tuturor activităţilor nobile. El este îndrăgostit de înţelepciune, acea *philo-sophia* lui Pitagora. Platon îi inspiră imaginea unui stat ideal care ar trebui să fie rezultatul unui pozitivism bazat pe geografie şi PSIHOLOGIE, căci statul urmează legea biologică a creşterii şi declinului (Presimţea el oare declinul Imperiului Roman?)

După Cicero, salvarea cetăţenilor depinde de o putere care ar ţine cont de justiţie şi înţelepciune. Deci, luptă împotriva crimei. Pentru el, omul tinde spre infinit prin aspiraţiile sale, dar el este RESPONSABIL de actele sale concrete. El asociază filozofia cu virtutea inteligenţei umane. Pentru un cercetător jurist, lectura lui Cicero este întotdeauna folositoare.

Împăratul MARC AURELIU, discipol al Stoicilor, este autorul a numeroase cugetări morale, sub formă de maxime (*sentencia*), în care el încurajează oamenii să cultive înţelepciunea şi STĂPÂNIREA PASIUNILOR. Citatul cel mai des folosit din operele sale este aceea de a dori să ai „*forţa de a schimba ceea ce pot schimba, seninătatea de a accepta ceea ce nu pot schimba şi înţelepciunea de a face diferenţa între cele două*".

Apariţia **CREŞTINISMULUI** în jurul bazinului mediteranean introduce în gândirea oficială creştină elemente de interpretare moştenite de la filozofii antici. Astfel, interpretarea gândirii lui Aristotel merge, la Universitatea din Paris, în sensul unei posibile convergenţe între Ştiinţă şi Credinţa creştină bazată pe revelaţie.

Literatura patristică (a părinţilor Bisericii) se ocupă de definirea omului în lume şi se apropie, uneori, de ceea ce mai târziu va deveni „ştiinţele umane". Printre numele cele mai cunoscute: Grigore de Nyssa, Tertulian din Cartagina şi mai ales Sf. Augustin, născut la Thagaste în 354, episcopul Hiponei în 399. El vorbeşte despre ORDINE. Singura scuză pentru criminalii care tulbură ordinea este ignoranţa lor. (Socrate şi Platon).

După el, există trei funcţii de excelenţă, în ordine crescătoare: a fi, a trăi şi a înţelege. Aceste funcţii conduc la LIBERUL ARBITRU al omului. Ordinea este, de asemenea, după Sf. Augustin, un factor de pace, o bază de moralitate.

Pedeapsa aplicată delincvenţilor ar trebui să aibă un caracter în primul rând educativ (din nou Platon), care nu trebuie să ducă la distrugerea celui vinovat, ci la îndreptarea lui. (Idee încă de actualitate).

Ce ar putea reţine criminologul din această scurtă evocare?

- Prevenirea crimei prin educaţie morală şi civică, prin stăpânirea pasiunilor şi a dorinţelor fără frâu.
- Efortul de reinserţie socială.
- Apărarea indispensabilă a societăţii împotriva crimei.
- Importanţa ordinii în orice societate.
- Forţa de descurajare a sancţiunii.
- Răspunderea individuală pentru actele comise sau omise, libertatea de alegere a actelor proprii.
- Variaţia reciprocă indispensabilă între legi şi nevoile societăţii.
- Virtuţile inteligenţei, importanţa cunoaşterii, pericolele ignoranţei.

Antichitatea târzie şi Evul Mediu aduc alţi cugetători, în mănăstiri sau în jurul universităţilor care încep să se înfiinţeze: Bologna, Paris, Oxford, Chartres etc.

Nenumăraţi gânditori se apleacă asupra fenomenului criminal. Savanţi creştini, evrei şi musulmani îşi exprimă opiniile proprii şi le comentează pe acelea ale filozofilor antici. Aceştia vor fi studiaţi într-un viitor articol.

REFERINȚE

Lygia NÉGRIER-DORMONT
Le criminologue dans la cité, Ed. de l'Espace Européen, 1989
La Criminologie, Les Cours de Droit, 1989, 1990.
Criminologie et Droit Pénitentiaire, Les Cours de Droit, 1990.
Criminologie, Ed. Litec, (Librairie de la Cour de Cassation),1992.
Criminologie de l' Acte et Philosophie Pénale, Ed. Litec, 1994 (avec S.Tzitzis).
La voie de recherche philosophique en Criminologie, Ed. Ellipses 1997, in Criminologie et Psychiatrie, dir. T.Alberhne.
Néo-contes de crimes, edite, 2002.
Qu'est-ce que la criminologie? Les Cahiers du GERPC, 1991.
Histoire du crime et de la riposte au crime, Caiete de Drept International, Reșița 2006-2009.
Traité de Criminologie empirique, sous la direction de Denis SZABO et MarcLEBLANC, Les Presses de l'Université de Montréal, 1994 et
Maurice CUSSON, La Criminologie, Hachette, Paris, 1998 et éditions suivantes.
Lygia NÉGRIER-DORMONT, Qui est criminologue et pourquoi? 2008, Paris.
Polycopié à usage exclusivement pédagogique.

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

PSIHIATRIA ŞI CRIMINALITATEA EXTREMĂ

A. BOSSARD
Doctor în drept. Controlor general onorific al poliţiei naţionale. Fost secretar general INTERPOL. Fost Visiting profesor adjunct al Universităţii Illinois, Chicago

B. VERRECCHIA
Psihiatru de spital. Expert european agreat de AEXEA în psihiatrie şi criminologie Expert internaţional agreat de ORDINEX (statut consultativ ONU)

L. NÉGRIER-DORMONT
Doctor în drept
Profesor universitar asociat (E.R.) Expert internaţional. Formator în criminologie (International Head College of Experts). Expert european agreat de AEXEA. Expert internaţional agreat de ORDINEX (statut consultativ ONU)

Care poate fi rolul psihiatriei în abordarea şi înţelegerea fenomenelor criminale extreme?

Ce se înţelege prin „crimă extremă" sau „criminal extrem", termen ce apare pentru prima oară în scrierile unuia dintre noi.

Sensul pe care îl acordăm acestui calificativ se referă la caracterul excesiv, extrem, al motivaţiilor unor criminali, al cruzimii reci al modului lor de operare şi al tratării ca obiecte a victimelor-ţintă cu care ei nu au nici o legătură directă, de natură emoţională sau pur sexuală, (spre deosebire, de pildă, de dragostea înşelată, de răzbunarea rezultată dintr-o pasiune exagerată sau o ură exacerbată, de rivalitate, de lăcomie etc.). Aceşti criminali prezintă, în plus, o lipsă totală de capacitate de empatie şi, deci, sunt lipsiţi de cel mai mic sentiment de vinovăţie sau de căinţă. Dimpotrivă, evocarea faptelor lor le provoacă satisfacţia de a retrăi acele momente de „glorie" în ochii lor, de a şoca, de a inspira oroarea şi, uneori, o fascinaţie morbidă. Incarnând o subversiune etică totală, aceste figuri emblematice ale unui nihilism triumfător şi pervers sunt mândri că obţin o celebritate mediatică, că poartă nume care inspiră groază, şi că se află pe lista de onoare a celor mai mari criminali ai secolului sau a martirilor din ţara lor, din comunitatea lor sau chiar de pe toată planeta.

Dacă orice crimă este o manifestare de încălcare a regulii sociale deoarece este cea mai sever pedepsită de lege, anumite crime reţin atenţia în mod deosebit atât prin extrema lor gravitate, cât şi prin împrejurările în care au fost comise, cum sunt cele ale ucigaşilor în serie, a ucigaşilor în masă sau cele care ţin de terorism sau genocid. Nu vom aborda chestiunea sectelor teroriste, apocaliptice şi/sau sinucigaşe nici pe cea a genocidelor, pe care le menţionăm totuşi aici, pentru că aparţin categoriei de criminalitate extremă.

Ajungem astfel să ne întrebăm dacă nu există o categorie specială de comportamente criminale, crimele extreme, aşa cum există sporturi extreme, în care limitele obişnuite sunt respinse. Nu este totuşi uşor de definit simplu aceste comportamente criminale extreme, întrucât între ele există asemănări şi deosebiri.

În principiu, aceste infracţiuni sunt foarte diferite, la fel ca şi autorii lor: ce e comun între un Gilles de Rais, un Bin Laden şi un Himmler? Ce e comun între ucigaşii în serie *(serial killers)*, organizaţi sau nu, ucigaşii în masă *(massmurders)*, teroriştii autorii de genocide? Putem considera teroriştii ca pe un caz particular printre criminalii înserie? Prezintă aceşti criminali

diferiți ai extremei particularități care ar justifica o tipologie psiho-criminologică specifică, susceptibilă de a prezenta interes pentru cercetarea psihiatrică?

Dacă privim lucrurile mai de aproape, există între aceste crime, oricât de diferite ar fi ele, anumite puncte comune:

Nu există raport prealabil între autor şi victimă: alegerea victimei în funcție de criteriile proprii ale autorului, caracterul insolit al atacului care face să planeze o amenințare asupra ansamblului comunității;

Moduri de operare singulare: cruzime extremă, dezumanizarea victimei, organizare şi planificare etc.; Preeminența noțiunii de putere printre motivații;

o Putere cu conotație sexuală – la ucigaşul în serie;

o Frustrare cauzată de imposibilitatea de a-şi demonstra forța – la terorist;

o Accesul sau menținerea la putere – la teroriști sau la autorii de genocid. Cultul personalității (adeseori paranoic) la tirani, asemănător cultului guru la secte; Gustul pentru publicitate şi manipulare (presă, propagandă etc.).

Problema este încă şi mai complicată din pricina posibilei pluralități de autori, care poate merge de la participarea unui simplu complice până la antrenarea de mijloace ale statului. Astfel, se vor putea distinge:

Comportamente individuale:

o Ucigaşii în serie care acționează în general singuri; ne aflăm aici în dimensiunea „extremei intime",

o Ucigaşii în masă individuali: de exemplu, studentul care deschide focul asupra mulțimii pentru că a fost picat la un examen,

o Teroriştii, care pot acționa singuri (ca Theodore Kaczinsky despre care vom vorbi mai încolo) sau în grup, mai ales când au motivații ideologice;

Comportamente colective, ce pot fi observate atât în sânul mişcărilor teroriste cât şi a grupurilor sectante.

Ucigaşul în serie

Ucigaşul în serie este, în mod obişnuit, situat de către doctrina criminologică în categoria psihopaților, pentru a-l diferenția de psihotic, dar el ține, de asemenea, de o categorie intermediară, „border-line", situată la granița acestor două categorii. Pe parcursul cercetărilor noastre asupra unui mare număr de cazuri analizate, ni s-a părut că acelaşi criminal, pe durata aceleaşi fapte, poate aluneca de la stare la alta.

Ucigaşul cu comportament sistemic şi ucigaşul în masă au, fără îndoială, puncte comune între ei, dar au şi câteva trăsături specifice, care îi diferențiază unii de alții precum şi de toți ceilalți criminali. Au trăsături comune, cum ar fi absența vreunei particularități morfologice, socio-profesionale, a antecedentelor judiciare sau psihiatrice. Înfățişarea lor este cea de „domnul oarecare". Pot fi mari şi corpolenți, ca Ed Kemper, mijlocii, ca Petiot, sau mici şi firavi, ca Fish. Găsim printre ei persoane cu înfățişare atrăgătoare, ca „frumosul Sylvi" Mattushka, Ted Bundy, seducătorul Roberto Succo, sau alții a căror înfățişare este banal.

Integrarea lor reflectă varietatea şi complexitatea țesutului social: profesorul Cikatilo, „Monstrul din Rostov", medicii Shipman, Holmes şi Petiot, directorul de firmă Gacy, cârciumarul Martin, ciobanul Vacher, arhitectul Landru, măcelarul Haarman, mecanicul Troppman, îngrijitoarea de copii Weber, contabilul List, studentul Gang Lu, mama de familie Down, electricianul Vancheri, sindicalistul Nielsen, funcționarul Sutcliffe, directorul bazei de maşini agricole Mikasevici, prostituata Aileen Wuornos, agentul de drumuri şi păduri Kemper, persoana publică Cottgham, rentiera pensionată Puente, autostopistul Heaulme, infirmiere în gerontologie sau pediatrie, sportivi, persoane periferice de tot felul etc.

Unii aveau cazier judiciar pentru fapte mai puțin grave – asistăm în acest caz la o escaladare a nivelului de periculozitate –, alții nu aveau deloc. Unii au beneficiat anterior de îngrijire psihiatrică (pentru majoritatea abandonați sau nesupravegheați de la bun început), alții nu au beneficiat deloc (deși în cazul unora simptomele ar fi trebuit să-i alerteze pe cei din apropiere). O constatare valabilă mereu: femeile rămân minoritare, dar pentru încă cât timp, având în vedere că numărul lor se află în creștere constantă?

Câteva particularități

Ucigașul în serie este cel care ucide mai multe victime (minimum trei, dar unii depășesc două sute), prin fapte repetate, într-o perioadă de timp mare (săptămâni, luni, ani, uneori decenii). Motivațiile lui sunt în special:

Dorința extremă de a-și domina sau de a-și manipula victimele și de a controla situația pe care a creat-o; Dorința exacerbată de a trăi senzații extreme pe care nu le poate obține prin alte comportamente decât prin tortură și ucidere (un fel de foc de artificii a tuturor simțurilor sale cu o puternică componentă sexuală);

Orgoliul nemăsurat de a se considera superior altuia, apt de a-și impune propriile sale legi doar în beneficiu propriu. Așa cum a făcut doctorul Petiot, care a asasinat mai multe zeci de victime și care reclama cu vehemență un „palmares" mult mai bogat decât numărul reținut de instanță; sau Ted Bundy, din Statul Washington, care a cerut suspendarea executării condamnării sale pentru a-i conduce pe anchetatori la locurile în care a îngropat mult mai multe victime decât cele despre care avea cunoștință instanța; sau Peter Kurten, „monstrul din Dusseldorf" care a transmis jurnaliștilor ordinul de a-l califica drept „cel mai mare ucigaș al secolului" etc.;

Căutarea celebrității mediatice, factor cu greutate într-o epocă de supramediatizare a extremelor, în toate formele lor, și unde nu poate să existe decât cea sau cel care face să se vorbească despre ea sau el: să-și facă un nume cu orice preț!

Și pentru unii, convingerea că incorporându-și părți din corpul victimei (în general tânără), își revitalizează propria sănătate (antropofagie sau vampirism).

Ucigașul în masă

Ucigașul în masă ucide și el mai multe victime, dar într-un singur act sau prin acte repetate la intervale foarte mici (secunde, minute, ore).

E cazul, potrivit unor specialiști ai FBI, să distingem în cadrul acestei categorii tipul *„spree murder"* sau crima „în salve" când e vorba de crime comise în mai multe locuri. Printre motivațiile speciale ale ucigașilor în masă figurează:

– Fanatismul ideologic, politic, religios (care uneori poate ascunde interese ale crimei organizate); Terorismul de stat care generează exterminări de grupuri umane;

– Reglarea de conturi în interiorul unor organizații criminale;

– Ranchiuna personală împotriva societății în general, a unui grup social, profesional, etnic sau familial determinat;

– Pasiunea fără limite care duce uneori la ura exterminatoare împotriva obiectului ei sau a apropiaților acestuia;

– Pofta bolnăvicioasă, căutarea de avantaje materiale, rivalitățile care conduc la uciderea țintei sau a apropiaților acesteia;

– Dorința de a se „debarasa" de persoane incomode sau domin ante (crime adeseori în cadrul unei familii); Motivații iraționale legate de tulburări psihice foarte diverse; melancolie, tulburări psihotice, schizofrenie paranoidă, psihoză paranoică etc.

Ar fi interesant să studiem în continuare această căutare comună de „notorietate", de celebritate, proprie ucigaşilor în masă şi a celor în serie. „Ucigaşul de la grădina zoologică din Londra", ucigaş în serie, spunea la proces că „a trăi fără să fii cunoscut e ca şi cum n-ai trăi". El încerca, deci, să devină celebru prin crimele lui (încercare reuşită de altfel). Cât despre tânărul din Sacramento, ucigaş în masă, acesta decisese să devină celebru ca plasator de bombe, pentru a-l imita pe Timothy Mac Veighe, cel care a pus bombe în Oklahoma City.

Particularităţile modurilor lor de operare constau în următoarele:

Pentru ucigaşii în serie, este vorba de mai multe crime cu torturi, spaţiate în timp, şi utilizarea în majoritate de arme albe (cuţit, şurubelniţă, topor etc.) sau de obiecte care servesc la strangulare sau sufocare. Chiar dacă foloseşte o armă de foc, ucigaşul în serie ucide de aproape pentru a se bucura cât mai mult de senzaţiile „senzuale" aşteptate. De unde şi periculozitatea lui extremă căci senzaţiile nu sunt niciodată la nivelul sperat şi el îşi promite să „facă mai bine" data viitoare, pentru a atinge senzaţiile cele mai extreme în cursul torturii şi a uciderii victimei şi, adeseori, a dezmembrării cadavrului, a „consumării" pe loc de părţi din acesta sau a luării cu el de „amintiri";

Ucigaşul în masă recurge de preferinţă la obiecte de ucidere ca explozive, bombe, arme de foc automate, gaz, incendiu, înjunghiere, accidente de maşini provocate etc.

Teroristul

Ideea unei înrudiri oarecare între terorism, ucigaşii în masă şi ucigaşii în serie, poate, la prima vedere, să pară nelalocul ei.

Chiar dacă şi unii şi alţii atacă victime pe care nu le cunosc, ei par foarte diferiţi. În timp ce ucigaşul cu comportament sistemic apare ca arhetipul criminalului individual, potolindu-şi fantasmele personale într-un context sexual, adică în chip intim, teroristul acţionează adesea în grup, motivându-şi mobilurile în raport cu colectivitatea. Pe lângă aceasta, ceea ce numim terorism acoperă realităţi diferite: crimă politică, acte mafiote, acţiuni individuale. Este vorba, într-adevăr, de un sistem criminal caracterizat prin folosirea sistematică a violenţei în scopul provocării fricii şi panicii şi a obţinerii, pe această cale, ceea ce autorul crede că nu ar putea obţine altfel. Este practicat de indivizi având origini şi pregătiri foarte diverse, aparent fără caractere comune.

Ideea unei înrudiri între terorism şi ucigaşi ai extremei devine mai actuală atunci când ne referim la cazul Theodore Kaczinsky, supranumit *„Unabomber"* care, între 1978 şi 1985 a terorizat Statele Unite, trimiţând colete capcană universitarilor şi şefilor de întreprinderi, pentru că voia să lupte împotriva progresului tehnologic. Profesor de matematici la Berkeley, şi-a abandonat cariera şi s-a dus să locuiască singur într-o cabană de munte. A fost capturat ca urmare a apariţiei în presă a unui memorandum pe care l-a trimis la mai multe ziare, condiţionând încetarea activităţilor sale criminale de publicarea acestuia.

Acest memorandum este interesant pentru că autorul lui teoretiza în el, ca un adevărat om de ştiinţă ce era, demersul său, acela de terorist (el spune „stângist"), văzut din interior. Fără să ne adâncim în analiza completă a documentului, ceea ce ar fi plicticos şi ar depăşi limitele prezentului articol, putem extrage din el două idei în opinia noastră lămuritoare:

Teroristul urăşte societatea din pricina insatisfacţiilor psihologice personale;

Demersul lui porneşte dintr-o frustrare născută de privarea lui de aspiraţia spre putere („*powerprocess*"). Fiecare dintre noi aspiră, mai mult sau mai puţin, la un anumit nivel de putere. Unii însă au aspiraţii nelimitate. Dacă nu pot să-şi satisfacă această nevoie din cauza presiunilor sociale, apare o frustrare, ceea ce îi conduce să treacă la faptă.

Ucigaşii în serie acţionează pentru a-şi potoli nevoile psihologice şi aspiraţiile la putere. Ştim de-aici înainte că ei acţionează mai degrabă pentru a-şi afirma puterea decât din raţiuni pur sexuale, în timp ce ucigaşii în masă sunt ghidaţi de frustrare. Iată că aceasta e de natură să ne facă să reflectăm şi să ne întrebăm dacă, privind mai atent, nu ar exista între aceste două categorii de criminali mai multe aspecte comune.

Putem remarca în acest sens că în modurile de operare, în ambele cazuri, ei recurg la violenţa terorizantă: înjunghierile, din ce în ce mai mult practicate, ne duc cu gândul la crimele sadice, mitralierile orbe şti – la ucigaşii în masă, iar atentatele cu explozivi – la *„mad bombers”*.

Este cazul, fără îndoială, să ne întrebăm de ce:

Atât unii cât şi ceilalţi practică „criminalitatea spectacol” şi se folosesc de presă, la nevoie manipulând-o;

Atât unii cât şi ceilalţi par că urmăresc o idee fixă şi că fac parte din categoria de oameni care cred că au întotdeauna dreptate.

Constituie teroriştii o categorie criminală aparte?

O întrebare importantă care este pusă în faţa criminologului: constituie teroriştii o categorie criminală aparte, cum sunt criminalii cu comportament sistemic sau ucigaşii în masă?

Sunt asasini fără atipici, pe care nu-i leagă nici o legătură prealabilă de victima aleasă la întâmplare, sau în funcţie de criterii care uneori ne scapă (simbol al unui „duşman de clasă”, de religie etc.), iar alteori absolut fără nici un criteriu. Folosesc în general moduri de operare de o cruzime sălbatică, pentru a manipula opinia publică. Şi dacă, la ucigaşii în serie, se observă fenomenul de dezumanizare a victimei, de tratare a ei ca pe un obiect, nu trebuie să uităm că instrucţiunile găsite în maşina unuia dintre autorii atentatului din 11 septembrie 2001 compara victimele cu animalele oferite ca jertfă.

Se pretind a fi luptători, soldaţi sau militanţi; dar şi sub acest aspect, constituie o categorie specială. Teroriştii, cel puţin aceia care pretind că acţionează din raţiuni ideologice, se consideră luptători. Adeseori este greu să-i deosebim de cei aflaţi în rezistenţă, mai ales în cazul ocupării unei regiuni de către trupe străine. Ei sunt folosiţi în cadrul războiului neconvenţional. Atunci când sunt prin şi, revendică statutul de prizonieri de război şi protecţia convenţiilor internaţionale. N-au, totuşi, nimic de a face cu soldaţii; fără uniformă, clandestini, membri ai unor grupuri independente, îi atacă pe civili. Din figura combatantului nu au luat decât extremele: pe aceia care fac „treburile murdare”, „căpitanii Conan” sau „comandantul 0”. Îşi spun, de asemenea, „militanţi” iar la islamişti chiar „martiri”; dar şi în acest caz, trebuie să restabilim realitatea cuvintelor care trec dincolo de dialectică. Există puţine lucruri în comun între criminalii Al-Qaida şi cetăţenii care mărşăluiesc paşnic pentru a-şi susţine ideile. Iar un martir, să nu uităm, este cel care moare pentru ideile sale şi nu cel care îi omoară pe alţii. Şi din acest punct de vedere se pare că avem de a face cu extremişti.

Teroriştii par, deci, că pot constitui o categorie de criminali de extremă incluzând extremişti ai puterii sub aceeaşi motivaţie ca ucigaşii în serie şi ucigaşii în masă. Pur şi simplu această sete de putere se exprimă într-un domeniu diferit, acela al domeniului public în loc de domeniul intim al sexualităţii. O astfel de ipoteză ar merita să fie studiată.

Există mai multe feluri de terorişti?

Teroriştii lucrează în majoritatea timpului în grup. Desigur, nu toţi sunt extremişti ai extremei: Dostoievski în *Posedaţii* ne arată clar. Este, aşadar, posibil ca în acelaşi grup să co-existe „adevăraţi” terori şti şi „piese atrase”, recrutate în baza unui ideal politic sau religios.

Există, deci, interes pentru studierea în profunzime a structurii grupurilor, a metodelor de recrutare şi de formare. De ce din masa mare de tineri care cred că societatea este nedreaptă, doar o minoritate infimă a trecut la marxism în anii 1970 şi dintre ei, câţi au trecut şi mai trec încă la acţiuni teroriste? Am putea, oare, folosindu-ne de psihologie să facem diferenţa între teroriştii „adevăraţi" şi cei falşi, putem imagina un profil al teroriştilor? (Lui Unabomber i s-a făcut profilul).

Apoi, n-ar trebui să studiem mai mult metodele de formare a teroriştilor, tehnicile folosite (spălarea creierului şi repetarea sloganelor etc.)? Studiul şcolilor tinerilor SS ar fi lămuritoare în acest sens, ca şi cel al şcolilor militare unde au fost formaţi soldaţii kamikaze ai Japoniei aflată în război.

Teroriştii individuali au o soartă judiciară: anchetă penală, urmărire în ţările în care aceştia există, judecare în proces (există legislaţii speciale) şi, în caz de condamnare, închisoare. Unii dintre ei fac obiectul unor expertize psihiatrice privind răspunderea lor penală şi posibilitatea de a primi pedeapsa penală.

În ceea ce priveşte terorismul ideologic, dacă grupurile de stânga ale anilor 1970 au făcut obiectul unui proces, marele terorism internaţional, precum cel al Al-Qaida, a provocat până în prezent o soluţie militară convenţională care, de altfel, pare inadaptată pentru lupta de gherilă.

Cercetarea fundamentală este pe punctul de a descoperi dacă teroriştii ţin de o categorie de criminali extremi, dacă pot fi puse în lumină criterii care să permită să distingem eventual mai multe categorii de teroriști.

Teroriştii şi patologia mentală

Dincolo de ocean, Marc Sageman, psihiatru expert în terorism, a realizat de curând un studiu de mare anvergură pe sute de membri ai reţelei Al Qaida, pentru a identifica diferitele profile biografice şi psihologice ale teroriştilor de orientare salafistă[1]. Metoda sa este aceea a *cercetării terorismului pe bază de evidenţe*. Nu este posibil aici să rezumăm această muncă fundamentală ci doar ne raportăm la lucrarea sa, recent tradusă în franceză, *(Sageman M. Adevărata faţă a teroriştilor. Psihologia şi sociologia actorilor Jihadului, Denoël 2005)* din care vom menţiona câteva puncte:

Contrar ideii larg răspândite conform căreia mulţi teroriști sunt indivizi disperaţi cu un statut socio-profesional şi economic precar, în această carte se arată că din 134 subiecţi, în momentul în care aceştia se alătură jihadului, 57 au o activitate profesională de înalt nivel (medic, arhitect, profesor etc.), 44 au o activitate profesională de specializare medie (poliţist, militar, mecanic, student etc.) şi 33 nu au o calificare anume. Se pare, deci, că doar un sfert din eşantion poate fi considerat că nu are nici o competenţă specifică;

---

[1] N.t. În Islamul modern, termenul Salafi include Musulmanii care vor întoarcerea la un Islam mai pur, respingând jurisprudenţa clasică şi mai ales cea medievală a Islamului, fiind influenţaţi de gânditorii islamici precum Ibn Taymiyah (conf. Enciclopedia Britanică).

O chestiune importantă este cea a factorilor psihologici şi psihopatologici şi, mai ales, cea a existenţei unei boli mentale. În acest studiu, datele culese arată absenţa unor tulburări mentale majore în raport cu DSM IV[3] la teroriştii din ansamblul eşantionului. Unul, totuşi, avea probabil o retardare mentală moderată şi alţi doi au trecut prin episoade de natură psihotică în adolescenţă; aceste date sunt asemănătoare cu cele observate la populaţie în general. Sageman pune, de asemenea, în discuţie teza potrivit căreia teroriştii ar suferi de idei megalomaniace. Nu este oare vorba de fanatism? Or fanatismul nu este o tulburare mentală, afară doar dacă toate credinţele ferme, fie ele religioase, politice sau de altă natură, sunt considerate ca patologice. Nu este întotdeauna uşor să discernem între credinţa „extremă" şi convingerea delirantă! Unul dintre noi (André Bossard), în altă scriere, ridicase deja această problemă: „Este extrema nebunie?

O altă teză psihiatrică asupra teroriştilor constă în a-i considera ca sociopaţi sau psihopaţi sau a crede că prezintă o personalitate antisocială în sensul DSM IV[2]. Dar în eşantionul lui Sageman nu regăsim decât rareori în biografiile teroriştilor analizaţi tulburări de conduită şi particularităţi de raportare la lege atât de specifice acestor personalităţi. În plus, ar părea cel puţin paradoxal ca psihopaţii să se poată integra în sânul grupărilor teroriste structurate; psihopatul ar putea cel mult să prezinte în mod individual un comportament de tip terorist, dar instabilitatea lui esenţială, propensiunea lui spre rupturi, dificultatea lui de a se supune oricărei legi sau discipline şi lipsa de „spirit de martir" nu îl recomandă ca un bun „candidat" pentru cauzele teroriste. Sageman evocă şi o ipoteză foarte interesantă, şi anume că într-o operaţiune organizată care cere un mare sacrificiu personal, cei care ar fi cel mai puţin înclinaţi să facă rău în mod individual devin cei mai redutabili în acţiuni colective. Exemplu sunt autorii deturnărilor de la 11 septembrie, care nu dovediseră până atunci nici cel mai mic semn de comportament belicos, dar care, când a sosit momentul, au ucis cu entuziasm.

O teză mai larg răspândită consideră teroriştii ca simpli criminali, făcând astfel ca problema terorismului să treacă din domeniul politic în cel al criminalităţii. Sageman întreabă: „Terori ştii sunt doar indivizi care încalcă legea? La care tot el răspunde că teroriştii nu sunt simpli criminali în sensul obişnuit al termenului, pentru că atunci când încalcă legea ei nu o fac pentru un avantaj personal, ci în numele unui Dumnezeu.

O trăsătură specifică a acţiunii teroriste este **comportamentul sinucigaş** care ne duce imediat cu gândul la o patologie mentală implicită. Ne putem cu greu imagina că cineva îşi poate sacrifica viaţa pentru o cauză care constituie, pentru aceşti terorişti sau aceşti combatanţi, o formă supremă de altruism, fie că e vorba de „shahada" jihadului, sau de sinuciderea unui kamikaze japonez. Această posibilitate extremă a terorii a fost concentrată în mod deosebit în următoarea formulă adresată Statelor Unite: **„Noi iubim moartea mai mult decât iubiţi voi viaţa"**. Terorismul sinucigaş a făcut obiectul unor numeroase studii în aceşti ani din urmă, studii realizate, de pildă, plecând de la interviuri cu „sinucigaşii" palestinieni care plasau bombe. Sunt lua ţi în discuţie factorii individuali, colectivi, patologici şi sociali. Deşi factori traumatici importanţi pot fi găsiţi în copilăria anumitor terorişti originari din regiuni ale lumii în care bântuie conflicte grave, majoritatea studiilor constată **lipsa patologiilor mentale dovedite**. Îndoctrinarea viitorilor terorişti sinucigaşi joacă un rol mai mult sau mai puţin important. Mai determinantă este dimensiunea simbolică legată de ideea de a deveni martir. Majoritatea studiilor arată o relativă inexistenţă a factorilor psihologici individuali prealabili, absenţa unui context socio-economic marcat de sărăcie sau de carenţe educative. Uneori, se observă un climat de aşteptări crescânde în contrast cu absenţa oportunităţilor susceptibile de a le satisface. Majoritatea teroriştilor sinucigaşi nu au un parcurs criminologic special înainte de trecerea la fapte. Discuţiile avute cu diverşi terorişti care au eşuat în realizarea actelor lor de omucidere prin sinucidere au pus în evidenţă un discurs adeseori rece în legătură cu ţinta, dar călduros faţă de familia lor. Deci nu este vorba de o răceală apriorică schizoidă. Sinuciderile teroriste survin mai degrabă într-o conjunctură în care atacurile convenţionale sunt mai puţin eficace. Nu suntem surprinşi să aflăm că factorul religios joacă frecvent un rol şi că candidaţii la acest tip de sacrificiu aspiră la recunoaştere postumă, pentru ei şi rudele lor, la o formă de **imortalitate simbolică**. Anumite studii s-au aplecat mai mult asupra femeilor (în special studiile Clarei Beyler de la *International Policy Institute for Counter-Terrorism*): dacă motivaţiile pot fi de natură religioasă sau naţionalistă fanatică, ele pot fi, de asemenea,detensionate de dorinţa de sustragere de la o cultură opresivă. Sacrificându-se

[2] N.t. Abreviere în engleză pentru documentul Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders, 4th Edition (Manualul de diagnostic şi statistică a tulburărilor mentale, ediţia a 4ª).

astfel, femeia s-ar ridica cumva la demnitatea condiției masculine. Femeile prezintă, de asemenea, avantajul de a fi în general mai puțin în vizorul serviciilor de cercetare și de a mări, încă și mai mult, prin sacrificiul lor efectul mediatic al actului lor. Printre diversele motivații individuale ale teroriștilor sinucigași din conflictul israeliano-palestinian, să enumerăm dorința de revanșare, angajamentul luat în grup, aspirația către o formă de imortalizare, *„pay-back"*-ul (n.t. *răsplata*) în termeni de avantaje materiale pentru familiile lor. Sinuciderile teroriste au ca efect întărirea coeziunii și a identității grupului de care teroristul aparține. Este semnificativ să arătăm că există nenumărați „Voluntari ai morții", dar că recrutarea rămâne selectivă. Înțelegerea fenomenului terorismului sinucigaș cere în mod necesar o abordare pluridimensională, luând în considera ție nu numai factorii strict individuali, dar și factorii culturali, geopolitici, sociali, de mediu, mediatici etc. Rolul naționalismelor extreme și a integrismelor religioase a fost subliniat excesiv și angajarea în terorismul sinucigaș apare ca un demers ce se înscrie într-o strategie cu alură rațională. Anumiți autori au arătat o dispoziție mai mare spre acest tip de angajament în adolescență, dorința de a deveni martiri părând într-un context dat să constituie o puternică alegere identitară, susceptibilă de a putea satisface aspirații idealiste elevate. A-ți sacrifica viața poate fi, de asemenea, un fel de a nu renunța la identitatea ta culturală, etnică, religioasă. Majoritatea studiilor subliniază acest fapt paradoxal cum că **teroriștii sinucigași nu sunt sinucigași!** Sageman, în studiul său asupra teroriștilor din mișcarea salafistă, arată că aceștia s-au văzut adeseori în țări în care erau rupți de rădăcinile lor, de cultura lor, se aflau izolați. Atunci ei se apropie de moschei pentru a-și găsi tovarăși și a lega prietenii; legăturile lor se întăresc și, în acest context, se poate naște un anumit extremism religios. Adeseori, ei se alătură jihadului fără a fi recrutați activ. Atunci iau naștere mici grupuri care prezintă un puternic potențial de sacrificiu și de omucidere în masă. Alte studii consacrate PKK sugerează că anumiți teroriști sinucigași au fost constrânși să treacă la fapte.

În lipsa constatării existenței unei prevalări semnificative a tulburărilor mentale la teroriști, anumiți specialiști avansează ideea că tulburările de personalitate sunt mai ușor de observat la aceștia. Dacă lipsa unei personalități teroriste specifice pare a face obiectul unui consens la cercetători, unii, precum D. Lester et al.[3], au pus accentul pe frecvența personalității numite „autoritare" *„authoritarian personality"* caracterizată prin gândirea convențională (un anumit conformism), supunerea față de autorități, tendința de a se proiecta în viitor etc. Am discutat deja mai sus despre chestiunea personalității psihopate. Tezele acestor specialiști așează înainte o traumă infantilă și personalitățile patologice ar fi de tip narcisist, paranoic sau „autoritar". Aceste ipoteze sunt criticate în studiul lui Sageman, care reliefează lipsa lor de credibilitate, cel puțin în înțelegerea jihadului salafist.

Concluzii

Putem considera azi că din perspectiva numeroaselor cercetări efectuate în aceşti ultimi treizeci de ani, teroriștii nu prezintă majoritatea dintre ei patologii mentale și că, fapt încă și mai surprinzător, ei sunt mai degrabă funciarmente normali din punct de vedere mental! Ar exista atunci o personalitate teroristă „hipernormală"? Ipoteza unei perfecte „banalități a teroristului" (manșetele ziarelor nu titrau oare articole despre „banalitatea teroriștilor" implicați în recentele atentate de la Londra?), care se face ecou a ceea ce prea des a fost numită „banalitatea răului", nu-i face încă și mai monstruoși pe acești criminali care par să scape decriptării optimiste a psihiatriei criminologice și să încarneze noile figuri ale nihilismului postmodern?

[3] Lester D, Bijou Y, Linsay M., *Suicide bombers: Are psychological profiles possible?*, Studies in Conflict and Terrorism 2004; (*Purtătorii de bombe sinucigași: Sunt posibile profilele psihologice? Studii în Conflict și Terorism 2004)* 27:283-94.

Constituie oare **„noul terorist, nihilist şi integral"** (Sageman), figura emblematică a **postmodernităţii noastre extreme**, ale cărei capcane mortale nu mai au un nume?

Să fie Al-Qaida o metaforă mai degrabă decât un nume propriu? Cum să urmărim de aici înainte ceva fără nume, încercând să evităm un masacru anonim? Căci, aşa cum presimţea Ernst Junger, „în zilele noastre un război mondial ar avea mai degrabă caracterul unui masacru anonim". El adăuga: „Trăim, cred, un fel de confruntare între vechii zei şi noii Titani, iar acest şoc riscă să ne ducă spre un apocalips"...

Abordările criminologice şi psihiatrice ale terorismului vor trebui să ia mai mult în seamă ceea ce Baudrillard numeşte **„spiritul terorismului"** şi să re-situeze crimele extreme în contextul unei postmodernităţi în care raporturile spaţio-temporale sunt date peste cap, unde relaţia faţă de altul este subminată de mijloacele media şi unde societatea spectacolului a pulverizat intimitatea etosului.

Bibliografie:

Baudrillard J., La guerre du Golfe n'a pas eu lieu. *(Războiul din Golf n-a avut loc)* Paris:Galilée, 1991;

Baudrillard J., Ecran total. *(Ecranul total)* Paris: Galilée, 1997;

Baudrillard J., L'échange impossible. *(Schimbul imposibil)* Paris: Galilée, 1999;

Baudrillard J., L'esprit du terrorisme. *(Spiritul terorismului)* Paris: Galilée, 2002;

Bauer A, Raufer X., La guerre ne fait que commencer. *(Războiul abia începe)* Paris, Gallimard, collection Folio, 2002;

Bossard A, Négrier-Dormont L., Le profilage des tueurs en série. Revue internationale de police criminelle *(Trasarea profilului ucigaşilor în serie. Revista internaţională a poliţiei penale)* (Lyon) 2000; 481;

Bossard A., Carrefours de la grande truanderie. *(Răspântii ale marelui vagabondaj)* Paris: Stock,1998;

Chaliand G., L'arme du terrorisme. *(Arma terorismului)* Audibert, 2002;

Chaliand G, Blin A., Histoire de Terrorisme. *(Istoria terorismului)* Bayard, 2004;

Conessa P., „Religions, sectes et violence" in Terro risme: questions. *(Religii, secte şi violenţă în Terorism:întrebări)* Editions Complexe, 2004;

Delmas P., Le bel avenir de la guerre. *(Viitorul frumos al războiului)* Paris: Gallimard, 1995;

Derrida J., Habermas J., Le „concept" du 11 septembre. *(„Conceptul" lui 11 septembrie)* Paris: Galilée, 2003;

Dufour R., „Les ressorts psychologiques de l'efficacité publicitaire du terrorisme" in Etudes polémologiques. *(Resorturile psihologice ale eficacităţii publicitare a terorismului în Studii polemologice)* Paris: Institut français de polémologie, 1986;

Gayraud JF, Senat D., Le Terrorisme. *(Terorismul)* Paris: PUF, collection Que sais-je? 2002;

Gere F., Les volontaires de la mort, l'arme du suicide. *(Voluntarii morţii, arma sinuciderii)* Paris: Bayard, 2003;

Heisbourg F., Hyperterrorisme: la nouvelle guerre. *(Hiperterorismul: noul război)* Paris: Odile Jacob, 2001;

Huntington SP., The Clash of Civilizations and the Remaking of World Order. *(Ciocnirea civilizaţiilor şi refacerea ordinii mondiale)* Simon and Schuster, 1996;

Junger E., Traité du rebelle. *(Tratatul rebelului)* Paris: Christian Bourgois, 1981;

Junger E., Les prochains Titans. *(Următorii titani)* Grasset, 1998;

Junger E., Sur la douleur. *(Despre durere)* Le Passeur, 1994;

Kaplan DE, Marshall A. Aum, Le culte de la fin du monde. *(Cultul sfârşitului lumii)* Albin Michel, 1996;

Le Bon G., Psychologie des foules. *(Psihologia mulţimilor)* Paris: PUF, 1963;

Mishima Y., Le Japon moderne et l'éthique samouraï. *(Japonia modernă şi etica samurailor)* Paris: Gallimard, 1985;

Marin E., Pour sortir du XXe siècle. *(Pentru a ieşi din secolul XX)* Nathan, 1981;

Marin E., Terre-Patrie. *(Pământul-patrie)* Le Seuil, 1993;

Negrier-Dormont L, Nossintchouk R., Tueurs en série. *(Ucigaşi în serie)* Flammarion, 2001;

Pinguet M., La mort volontaire au Japon. *(Moartea voluntară în Japonia)* Paris: Gallimard, 1984;

Popper K, Condry J., La Télévision: un danger pour al démocratie. *(Televiziunea: un pericol pentru democraţie)* Anatolia, 1994;

Questions Internationales no. 8, juillet-août 2004. La Documentation française „Les terrorismes";

Raufer X., Dictionnaire technique et critique des nouvelles menaces. (*Dicţionar tehnic şi critic al noilor ameninţări*) Paris: PUF, 1998;

Royo, AI-Qaida, label ou organisation (*AI-Qaida, etichetă sau organizaţie?*) Le Monde diplomatique, septembre 2004;

Sunstein CR. „Déliberation, nouvelles technologies et extremisme" (*Deliberare, noi tehnologii şi extremism*) Raison Publique, avril 2004;

Szabo D. Criminologie et politique criminelle. *(Criminologie şi politică criminală)* Paris: Vrin, 1978;

Verrecchia B et al. Psychoses collectives, phénomènes de panique et suicides de masse. Rôle des médias. (*Psihoze colective, fenomene de panică şi sinucidere în masă. Rolul media*) Act Med. Int. Psychiatr. 2003;(20)7;

Virilio P. Cybermonde la politique du pire. (*Lumea cibernetică– politica mai răului*) Textuel, 1996.

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

CRIMINOLOGIA ONTOLOGICĂ – AXIOLOGICĂ A ACTULUI

Lygia NÉGRIER-DORMONT
Doctor în drept, Profesor universitar asociat
Expert internațional, Cercetător în criminologie

Criminologia este o disciplină relativ recentă (sfârșitul secolului XIX) dar ea a beneficiat de numeroase contribuții creative de curente de gândire, adesea complementare și câteodată contradictorii. Dezbaterea de idei, cât ar fi ea de pasionată, este întotdeauna folositoare căci nimeni nu deține adevărul întreg și toți intervenienții au interes să-i asculte pe contradictori.

Acesta este prețul evoluției cunoștințelor.

De la teoriile pre-criminologice ale lui Della Porta, Gall, Spurzheim ș.a. și de la cercetările de Antropologie criminală a lui Cesare Lombroso care marchează începuturile viziunii medicalizate ale cercetărilor, trecând prin scrierile unor juriști ca Enrico Ferri și Rafaele Garofalo (care a scris pentru prima oară denumirea de („criminologia"), numeroase contribuții au îmbogățit structura și orientarea disciplinei, mai ales în Europa și în America de Nord.

Publicația „Le Precis Dalloz" din Paris a Profesorului Raymund Gassin conține toate aceste curente criminologice(1).

Gândirea care a inspirat cel mai mult autoarea acestor rânduri este cea a Școlii de Criminologie din Montreal, înființată – printre unii autohtoni – de Denis Szabo de origine europeană (paradigma actului criminal) și îmbogățită de manieră substanțială prin creativitatea lui Maurice Cusson (analiza strategică) – (2).

În ceea ce privește propria noastră contribuție, ea a fost formulată în anii 1990, sub denumirea de Criminologie Ontologică – Axiologică a Actului, citată în „Precis Dalloz" și validată prin publicații canadiene (Montreal, Ottawa etc.) și predată în Franța la Universitatea Pantheon – Assas din Paris și la alte instituții de învățământ superior. Manualele pe care le-am publicat la Editura Les Cours de Droit din Paris în anii 1998 – 2001 și Manualul de Criminologie publicat la Editura Curții de Casație – LITEC în 1992, cuprind esențialul propunerii. De atunci, numeroase conferințe, cursuri și publicații în Franța și în străinătate, conțin preciziuni, mai ales sub aspectele ontologice și axiologice pe care le-am propus.

Care sunt propunerile specifice, ideile fundamentale?

1. ACTUL este o faptă concretă și nu un simptom de personalitate, cum susțin mai multe teorii criminologice. Urmele sale pot fi observate, analizate, înțelese prin mijloace științifice din ce în ce mai perfecționate.

În ce privește personalitatea autorului actului, bineînțeles că ea trebuie să fie sondată, analizată, descifrată dar, încă în prezent, mijloacele științifice care sunt la dispoziția cercetărilor nu sunt încă fiabile, valabile totalmente.

De câte ori auzim în instanțele de judecată, contradicții între experții „sufletului uman" care au studiat aceeași personalitate?

Expertiza științifică este bazată pe realități constatate pe locul crimei, și pe victimă (medicină legală) în tot cursul anchetei. Dacă urmele și indiciile sunt corect adunate, prin metode prevăzute în protocoale specifice (aspect esențial) atunci răspunsurile criminalisticii pot oferi criminologului anchetator o bază de studiu sigură.

Munca științifică și tehnică este bazată pe elementele fiabile ale mai multor științe exacte (chimie, fizică etc.) Studiul personalității, foarte important, trebuie axat pe această bază solidă și nu poate extrapola (îndepărta) fără riscul de a rătăci firul anchetei.

Mai multe cazuri de erori judiciare au fost semnalate în lume, cauzate de expertize de personalitate fără bază de probe materiale (De exemplu, dosarul de pedofilie din Outreau în Franța, unde inocenți au fost condamnați în prima instanță și au suferit ani lungi de pușcărie, înainte de a fi achitați în apel). „Profilul de pedofil" nu ar trebui să constituie o probă judiciară, nici mărturia neverificată a copiilor aflați sub influența acuzatorilor adulți și care spun ce li se sugerează să spună.

Orientarea în ceea ce privește credibilitatea mărturiei copiilor riscă să devină un fenomen de modă. Într-o epocă trecută, mărturia copiilor abuzați nu era crezută, adulții aveau întotdeauna dreptate.

A fost injust și dramatic. După aceea, sub influența unor autori prestigioși, orientarea s-a schimbat totalmente. Copilului are întotdeauna dreptate față de adultul care neagă. Aceasta poate să producă de asemenea nedreptăți, în cazul în care dovezile materiale nu coroborează acuzația.

Procese de divorț se complică când acuzația de pedofilie invocată împotriva unui părinte tinde să-l lipsească de dreptul de vizită. Copilul, fragil, influențabil, spune ce-i cere să spună părintele preferat. Recent, o tânără fată s-a prezentat autorităților pentru a mărturisi că tatăl ei, care este în închisoare de ani de zile, este totalmente inocent de actul de abuz sexual de care ea l-a acuzat. Ori, la proces, expertiza de personalitate susținea acuzarea.

În cazul de erori de expertiză de personalitate în procesul de tristă celebritate din Outreau, după ce mai mulți inocenți condamnați și încarcerați au fost achitați în apel, unul din experții criticați a exclamat: „Când suntem plătiți ca o femeie de menaj atunci executăm o muncă de femeie de menaj". Bineînțeles că ceea ce a spus este scandalos și el s-a scuzat ulterior, dar această ripostă relevă o situație penibilă reală. Experții nu au întotdeauna condiții suficiente pentru a-și exersa profesiunea în condiții bune. Nu este vorba doar de remunerație, dar de condiții efective de muncă, de timpul acordat, de formația profesională, de cunoașterea aprofundată a dosarului etc.

Un alt expert din același dosar, s-a scuzat de eroare sa, invocând apartenența la o școală psihologică care acordă încredere mărturiei copiilor abuzați și care manifestă neîncredere împotriva acuzaților adulți. Este extrem de criticabil de a semna concluzii care trimit persoane în închisoare, bazându-se pe lecturi recente, oricât ar fi ele scrise de pana unor reputați profesioniști, fără a aprofunda faptele, dovezile din dosarul penal care permite a dezvălui adevărul judiciar, care este câteodată de partea acuzării și câteodată de partea apărării.

Judecătorul primește expertiza de personalitate având încredere în profesionalism mai ales când acest judecător nu are încă o experiență îndelungată (ceea ce a fost cazul în procesul din Outreau). Aceasta poate produce drame: familii dezunite, pierderea postului de muncă, reputația pătată etc., dar și în mod invers, indulgență nemeritată față de vinovați perverși. responsabilitatea experților de personalitate nu sunt încă destul de fiabile. instrumentele lor de muncă utilajul mijloacele.

Nu este vorba deci de a-i critica, ei își îndeplinesc munca cât pot ei de bine, de multe ori cu un devotament remarcabil, dar ni se pare indispensabil de a poziționa rolul lor în procesul penal, în funcție de greutățile concrete care există încă în profesiunea lor.

Sufletul omenesc păstrează încă partea sa de mister. Ar trebui mult timp de observație al persoanei studiate și o formație foarte completă pentru a face față fără erori de concluzii. Și încă ...

Să nu uităm cazul unui medic reputat expert care a semnat certificatul de sfârșit de tratament al unui ucigaș în serie Ed Kemper, considerându-l vindecat, neprimejdios în urma tratamentului prescris. În momentul semnării acestui certificat medical liberator, Kemper – care

în realitate n-a luat niciodată medicamentele prescrise – avea capul tăiat al ultimei sale victime în automobilul său garat în faţa cabinetului medical. Ipocrizia comportamentului său în faţa expertului a reuşit să-l păcălească pe acest renumit expert.

În această situaţie de rezervă faţă de fiabilitatea expertizei de personalitate, ni se pare că actul comis este cel care ar trebui să servească ca punct de reper principal, aşa cum a fost el constatat prin mijloace ştiinţifice. Expertiza de personalitate este importantă, căci ea poate lămuri mai ales aspectele motivaţiilor autorilor, circumstanţele personale, pentru a le lua în cont cu ocazia aplicării pedepsei penale.

Câtva timp, criminologii au acordat o încredere exagerată „profilajului" (profiling) propus de Academia din Qantica F.B.I.

Numeroase creaţii audio-vizuale (cinema, televiziune, cărţi) au prezentat un fel de lupă „pe viaţă şi pe moarte" între ucigaş şi profilor. Exagerația s-a dus atât de departe că unii profilori şi profiloare (bărbaţi şi femei) au fost arătaţi în aceste opere de ficţiune, în stare de a avea „flashuri" de viziuni parapshyhologice, de prezicător (ghicitor, vizionar).

Realitatea este diferită.

Analiştii noştri care lucrează în instituţii de cercetare criminologică şi criminalistică a Jandarmeriei sau a Poliţiei Naţionale, nu sunt ghicitori, dar ei sunt profesionişti competenţi şi ataşaţi de studiul atent al actului criminal din dosar, înainte de a elabora o propunere de analiză asupra persoanei autorului acelui act. Este singura posibilitate de a putea aduce un plus anchetei penale. Câteodată analiza poate deschide piste de cercetare sau închide alte piste proiectate.

Câteodată contribuţia sa este esenţială, câteodată ea este mai puţin evidentă. Dar „patronul" anchetei rămâne întotdeauna criminologul care conduce ancheta.

Deci, întâi cunoaşterea actului aşa cum a fost el comis, cu toate detaliile reţinute prin constatări ştiinţifice şi după aceea cercetarea competentă a motivaţiilor şi a particularităţilor din domeniul psihologic, psihiatric, sociologic etc. (Bineînţeles, cazurile patologice aparţin domeniului medical).

Cu ocazia muncii noastre pe lângă Academia din Quantica F.B.I., noi am putut observa prudenţa extremă cu care procedează profilorii, precum şi atenţia totală pentru piesele din dosar, în cele mai minuscule detalii. Formaţia lor profesională conjugă un trecut de poliţist cu studii complementare din domeniul ştiinţelor umane, sau o formaţie de „psi" obişnuit a colabora cu anchetele penale. Ambele aspecte sunt indispensabile. (Profilorii auto proclamaţi după câteva ore de stagiu nu au prea dovedit până în prezent o competenţă într-adevăr utilă anchetei).

În consecinţă, ni se pare indispensabil de a proceda plecând de la actul studiat în toate amănuntele, înainte de a proceda la studiul personalităţii autorului. Această personalitate n-ar trebui catalogată de la început într-un tip de grupă psihologică, sociologică, geografică, etnică etc. cum propun unele curente criminologice, căci fiecare act îşi are propria motivaţie. Aceste criterii pot fi luate în considerare după stabilirea desfăşurării faptelor.

Noi suntem departe de teoriile criminologice unde actul ar fi o proiecţie pe plan social a personalităţii făptaşului, căci aceleaşi tipuri de personalitate, cu origini şi caractere asemănătoare, nu procedează în acelaşi fel. Cercetarea ar trebui, după părerea noastră, să se concentreze asupra motivaţiilor personale.

Aceasta ne conduce spre al doilea aspect al criminologiei actului.

2. A NU CERCETA CAUZELE actului criminal, ci MOTIVAŢIILE SALE.

Există curente de gândire criminologică ataşate la „cauzele" crimei. Curentele cauzaliste.

Noi nu urmăm această cale căci, în dicţionar cuvântul cauză înseamnă „ceea ce face ca să existe un lucru". Aceasta este perfect justificat în domeniul ştiinţelor exacte. De exemplu, în chimie, un anumit element combinat cu un anumit alt element produce întotdeauna acelaşi rezultat. Aceeaşi cauză produce întotdeauna acelaşi efect.

Dar în ştiinţele umane?

Au fost citate ca şi cauze ale criminalităţii sărăcia, şomajul, migraţiunile, eşecul şcolar, familiile dezunite etc. Dar aceste situaţii nu sunt cauze de criminalitate, căci majoritatea persoanelor sărace, în şomaj, imigranţi, analfabeţi, copii de părinţi divorţaţi etc. nu au devenit criminali.

Ar fi extrem de jignitor pentru aceşti cinstiţi să se considere că starea lor ar reprezenta o cauză stabilită în criminologie.

În schimb, situaţii cum sunt cele sus-citate pot constitui motivaţii reunite cu alte motivaţii personale sau pot fi totalmente absente în cazurile în care crimele au alte motivaţii, diferite, mai personale, ca în cazul ucigaşilor în serie, ucigaşilor plătiţi, ucigaşilor de masă, ucigaşilor pasionali sau celor numiţi „murders".

3. Caracterele ONTOLOGIC şi AXIOLOGIC

Mai mulţi criminologi propun preponderenţa actului, prin diverse puncte de vedere. Volumul „Le Precis Dalloz". Aportul nostru este cel de nuanţă FILOZOFICĂ, bazate pe caracterele ontologice şi axiologice.

Termenul de ontologie provine din limba greacă „to on" care înseamnă fiinţa, ştiinţa fiinţei în esenţa sa. Calea spre „ceea ce este" şi nu spre „ceea ce ar putea sau ar trebui să fie".

Cercetarea porneşte de la ideea că criminalul este un participant activ al societăţii, o „persoană" în lume, care a comis acte de transgresiunea legilor statului şi legilor de natură etică, cultivate de majoritatea societăţii în care el trăieşte. noi privim criminalul pornind de la actul său, astfel cum a fost comis sau omis. în relaţie cu autorul actului, aşa cum el este, cu propria sa vocaţie de libertate a deciziilor sale şi cu demnitatea responsabilităţii sale de persoană (cazurile patologice sunt excluse).

Se propune deci o criminologie bazată întâi pe raporturile între individul „fiinţa existentă" (ontologie) şi propria sa fiinţă – persoană în lume, astfel cum el s-a semnalat prin actul său şi apoi între această persoană şi lume (societate).

Sursele acestei analize se găsesc în gândirea filozofilor: Metoda de întrebări (interogaţii) ale lui Socrate (pe care noi în considerăm ca strămoş al anchetatorilor) conduce prin întrebări succesive la manifestarea adevărului. Întrebările aduc în evidenţă erorile de raţiune şi de formulare.

Dialectica dialogului conduce la cunoaştere, pentru Platon. Aristotel aduce ideea de energie activă care face ca un lucru să treacă „de la ceea ce el nu a fost încă, la ceea ce el este".

Sfântul Augustin spune că „realitatea lucrurilor trebuie să triumfe de tirania cuvintelor". Este o gândire profundamente ontologică.

Réné Descartes tinde ca adevărul să fie descoperit şi nu construit. Deci, ceea ce „este". Pentru Leibnitz singura realitate este acţiunea, deci actul.

Baruch Spinoza vede fiinţa umană, la fel ca şi sociologul contemporan Jean Baecler, ca o fiinţă de dorinţe. Deci ca o fiinţă care îşi exercită alegerea în funcţie de dorinţele sale şi nu în funcţie de vreun oarecare „profil" preexistent.

Pentru Emmanuel Kant, omul nu este prezent decât în acţiunile sale. Friederich Nietzsche sfătuieşte: „să devii ceea ce eşti, adică ceea ce nu eşti încă". Este vorba deci de o evoluţie personală şi nu de un profil social preexistent.

Max Scheller, discipol al lui Edmund Husserl, gândeşte că actul poate fi sesizat şi prin raţiune şi prin afect şi chiar prin voinţă. Deci, aşa cum este persoana în lume.

Karl Jaspers este ataşat metodei de dialog asupra actelor, căci a trăi experienţa scopurilor înseamnă a exista, cu toate eşecurile previzibile ca moartea, suferinţa, hazardul sau culpabilitatea. Scopurile, deci motivaţiile pentru a le atinge,

Pentru J.G. Rossi şi J.L. Austin de la Şcoala Analitică din Oxford „cuvântul este faptă". A zice înseamnă a face (de exemplu Preşedintele Instanţei judiciare spune că şedinţa este deschisă sau terminată şi este într-adevăr, prin cuvintele sale).

Analiza cantitativă a lui Maurice Cusson urmează calea trasată de W.V.O. Quine, pentru care valorile cuantificate, au o valoare de referinţă.

Este deci vorba de omul care acţionează şi îşi alege acţiunile în mod liber.

Dar este absolut necesar de a preciza că această libertate este frânată în realitate de **constrângeri endogene** (care relevă de individ el însuşi, ca limitele inteligenţei sale, forţa fizică, morfologia sa, starea sănătăţii etc.) şi de **constrângerile exogene** (care relevă de circumstanţe exterioare individului, ca poziţia sa socială, materială, mediul ambiant, integrarea lui în structurile pe care le frecventează etc.).

Un rol important este ocupat de OPORTUNITĂŢILE pe care le întâlneşte.

Fiind o „fiinţă de dorinţe" Jean Baechler consideră că fiinţa umană îşi alege actele dorite ţinând seama de oportunităţile pe care le întâlneşte.

Sloward şi Ohlim pun de asemenea în evidenţă importanţa oportunităţilor în alegerea operată de fiinţele umane – Michel Cruzier şi Erhart Friedberg studiază omul ca un autor al actelor sale care acţionează în interiorul unui sistem, în care el întâlneşte alţi autori ai actelor lor.

În consecinţă, el trebuie să adopte o strategie pentru a se comporta cu ceilalţi, în relaţii de colaborare sau de confruntare. Dacă vrea să câştige, el trebuie să aleagă cu atenţie modul său de a acţiona, deci actele sale.

Maurice Cusson precizează cu multă dreptate că oportunitatea este în funcţie de resursele fiecărei persoane. Este ceea ce îi permite de a profita de circumstanţe pentru a atinge scopurile (ţintele) pe care le vizează. Este deci gradul de concordanţă între ele care conduce la reuşită sau la eşec.

R. J. Mac Luhan, în articolul său apărut în revista OIPC Interpol no. 483/2000 confirmă acest punct de vedere:

„L`approche du delinquant rationnel" (Despre delincventul raţional) unde revizitează ipoteza că actele criminale sunt comise în urma unor dezbateri interioare privind scopurile urmărite şi mijloacele de care dispune autorul actului.

Aceasta este o idee utilă profilaxiei criminale. Cu cât scopurile urmărite, deci ţintele vizate sunt bine păzite, cu atât autorul actului are nevoie de mijloace mai complicate, deci mai rar şi mai greu de procurat.

Omul întâlneşte deci oportunităţi şi constrângeri.

Totalitatea oportunităţilor reprezintă aria sa de acţiune personală, limitată prin totalitatea constrângerilor. Aceasta reprezintă gradul real al libertăţilor sale de a-şi alege actele, deci prezenţa sa ONTOLOGICĂ.

Dimensiunea AXIOLOGICĂ.

Studiul axiologic constă din examenul critic asupra VALORILOR SPIRITUALE, a REPERELOR de comportare.

Construindu-se prin acte în funcţie de capacităţile sale endogene şi exogene, alegându-le şi săvârşindu-le, fiinţa umană se comportă de asemenea în funcţie de propriile sale repere axiologice de care este ataşată.

În mod obişnuit BINELE este opus RĂULUI. Este această obişnuinţă valabilă şi în criminologie? Noi avem o altă analiză şi considerăm că în criminologie RĂUL nu este contrarul titular al BINELUI.

Creatorul Antropologiei filozofice Arnold Gehlen susţine că „libertatea omului este o dispoziţie spirituală legată de forţa voinţei sale". Este deci variabil de la individ la individ,

depinzând de propriul său grad de spiritualitate, concretizat prin propria sa cucerire spirituală de sine însuşi. Este fiinţa – persoana faţă de prezenţa sa în lume, de care a fost vorba în cele ce preced.

Travis Hirschi studiază impactul relaţiilor sociale (familie, prieteni, asociaţii, instituţii etc.) asupra dorinţei de transgresiune. Este vorba aici de adeziunea sa la valorile comune ale anturajului său social şi profesional, de SENSUL său CIVIC.

Această adeziune poate găsi o sursă consensuală în forţa legilor (prin auto – disciplină sau „teama de jandarmi – teama de pedeapsă, dar ea este adesea fondată pe noţiunea de BINE şi RĂU.

Dar dacă considerăm crima ca un RĂU, ceea ce este normal, trebuie neapărat să considerăm în criminologie, că este opoziţia BINELUI.

Dihotomia nu mi se pare indispensabilă pentru a evita victimizările. A nu comite crima, deci a nu săvârşi Răul, este suficient.

Abţinerea de a comite actul criminal este în domeniul lui NU RĂU.

A face Binele este admirabil, dar actul de binefacere iese din domeniul criminologiei. El intră în aria unei decizii independente bazată pe o motivaţie altruistă, fără legătură cu Răul şi NU RĂUL.

Este un act care aparţine Moralei şi nu criminologiei.

Criminologul nu are competenţa de a trata despre Morală şi justiţia se ocupă de Adevărul judiciar şi nu moral.

Morala este o valoare personală, cetăţenească, socială, etică, dar nu criminologică.

Criminologia se mulţumeşte cu NU RĂU, cu situaţia în care nu există un act criminal comis. Acesta este cazul tuturor fiinţelor umane care respectă valorile spirituale dominante în sânul societăţii lor, care au o ETICĂ personală axată pe NU – RĂU.

Ce este ETICA? Este un cuvânt tradus din „ethicos" grec, care provine din „ethos" ceea ce înseamnă moravuri.

Este deci o ştiinţă a Moralei. Dar ea nu este sinonimă cu Morala. Etica este o disciplină noetică (legată de gândirea teoretică a actului de cunoaştere) până ce morala conţine regulile pentru a face Binele şi pentru a evita Răul.

Actul de cunoaştere ne aminteşte sfatul „cunoaşte-te pe tine însuţi" a filozofilor antici. A se cunoaşte pe sine însuşi ca „persoană în lume".

Deci, ACTUL comis este cel care dă ocazia de a examina partea activă inteligibilă, a fiinţei umane, reacţia sa la motivaţiile care-l conduc, precum şi gradul său de ataşament faţă de valorile etice (spirituale), cetăţeneşti (legi) şi sociale (obiceiuri, tradiţii) ceea ce atinge finalmente valoarea numită DEMNITATE UMANĂ.

BCU IAŞI "ALEXANDRU IOAN CUZA" UNIVERSITY LIBRARY

DELINCVENȚA JUVENILĂ ȘI CRIZELE PERIFERIILOR[1]

Nora FRAJ-BOUSLIMANI
Avocat la Curtea de Apel din Paris

„Revoltele reprezintă o criză a sensului, o criză a reperelor, o criză de identitate față de care noi vom răspunde cu fermitate, justețe și fidelitate față de valorile Franței"

„Aceste evenimente fac mărturia unei neliniști profunde"

„Republica are datorii față de tinerii săi, mai ales aceea de a oferi peste tot și fiecăruia aceleași șanse"

„Pentru că nu vom construi nimic durabil dacă lăsăm să crească, de unde ar veni, rasismul, intoleranța; nu vom construi nimic durabil fără a combate această otravă pentru societate reprezentată de discriminări; nu vom construi nimic durabil dacă nu vom recunoaște și nu ne vom asuma diversitatea societății franceze"

Jacques CHIRAC
Fost președinte al Republicii franceze

Delincvența juvenilă a fost dintotdeauna o moștenire esențială a istoriei popoarelor și este încă o realitate foarte vie a lumii de azi.

Această realitate este, pentru multe guverne, o preocupare politică, fiind, de asemenea, o neliniște pentru siguranța populațiilor.

Acest epifenomen de fapte sociale și umane este oare ceea ce se crede a fi în opinia publică?

Sistemul judiciar este adaptat oare la această formă de delincvență?

Politica este oare în măsură să îi aducă răspunsuri?

Dincolo de diferitele norme morale și reguli juridice, trebuie să ne mulțumim cu sistemele noastre de justiție penală?

Suntem noi capabili să înțelegem toată forța acestei evoluții a delincvenței sau suntem constrânși să explorăm fenomenul, mulțumindu-ne cu date statistice care nu sunt neapărat adaptate cercetării criminologice?

Prin intermediul acestor întrebări, vom fi tentați să reflectăm pe de-o parte asupra evoluției formelor de delincvență juvenilă în Franța în contextul crizei periferiilor, pe de altă parte vom aborda evoluția principiilor și procedurilor judiciare în vigoare, destinate tratamentului delincvenței juvenile.

Justiția penală a minorilor delincvenți nu are decât un efect limitat asupra controlului delincvenței, de unde și necesitatea de dezvoltare a unor măsuri de prevenire sub toate formele posibile, ceea ce a făcut obiectul mai multor propuneri politice succesive.

Mai întâi, vom încerca să definim ceea ce acoperă termenul de delincvență juvenilă, înainte a aborda formele acesteia, cauzele și soluțiile destinate reducerii ei.

Ce se înțelege prin delincvență juvenilă?

Termenul de delincvență juvenilă pare a fi apărut pentru prima oară în Anglia în anul 1815.

[1] Traducere din limba franceză.

BIBLIOTECA CENTRALĂ UNIVERSITARĂ

Această întrebare dificilă referitoare la delincvența tinerilor provoacă adesea un răspuns vehement sau iritat. Emoția își dă frâu liber și ajungem să credem că, dacă tânărul delincvent se comportă așa cum o face, este pentru a amenința securitatea populației.

Ce este un tânăr delincvent? Care sunt delictele lui? Care este pedeapsa sa? Care este viitorul lui?

Răspunsurile la aceste întrebări ne scapă încă, dar, oriunde în lume, cercetările analizelor din ce în ce mai numeroase încearcă să facă lumină asupra tânărului delincvent.

Cercetătorii, de la Johannesburg la Oslo, de la Bogota la Montréal sau de la New York la Beijing se îngrijorează și încearcă să afle cum să facă față acestui val devenit un veritabil flagel mondial, nespecific vreunei țări sau vreunei culturi sau națiuni.

Definițiile științifice, fie că sunt medico-psihologice sau psiho-sociologice, nu corespund neapărat definițiilor juridice.

În limbajul curent, calificativul „delincvent" semnifică atât o entitate psiho-fizică, cât și o entitate juridică, cu o confuzie de imagine, care ar avea tendința să considere tânărul delincvent drept un tip antisocial sau psiho-social.

Denumirea juridică a priori a calificativului „delincvent minor" este simplă: este vorba despre ansamblul infracțiunilor, delictelor și crimelor comise de minori, adică de copii și adolescenți cu o vârstă mai mică de 18 ani.

Altfel spus, denumirea juridică „delincvență juvenilă" nu acoperă un fenomen unic, ci mai multe fenomene distincte.

Această delincvență a tinerilor este ea suscitată de condițiile exterioare de care societatea este responsabilă sau o parte a responsabilității aparține tinerilor?

Care sunt cauzele acesteia?

Pentru a înțelege bine problematicile legate de delincvența juvenilă, trebuie făcut un efort de înțelegere a motivelor și a contextului actului delincvent, pentru că tânărul transgresiv împrumută invariabil trei căi reprezentate de familie, școală și stradă, unde adultul este mereu punctul de reper, dar nu neapărat un model.

Astfel, este mai puțin ușor să reperezi și să analizezi carențele în contextul familial, pentru că ele sunt mai puțin vizibile. În revanșă, pe plan școlar, eșecul și marginalizarea sunt reperabile.

În fața unui eșec familial și școlar, strada și banda pot constitui o ieșire pentru tânăr, pentru a-și găsi o cale de existență și de afirmare, cu riscul de a se angaja în practici delincvente.

Problema cauzelor trebuie studiată sub un unghi foarte general și noi metode vor trebui puse la punct pentru a ataca cauzele care se află într-un spațiu marcat de absența coerenței și coeziunii ...

În acest domeniu al cercetării cauzelor, toată generalizarea concepției simplificate a cauzelor este în van.

Nici șomajul, nici familia, nici ghetourile, nici media, nici privațiunile etc. nu furnizează o explicație universală realistă suficientă.

Este posibil ca unul sau altul dintre acești factori citați anterior să contribuie la favorizarea trecerii la act, dar acesta nu poate fi considerat drept cauză generală și unică a delincvenței.

Există acte delincvente identice din motive diferite; un același comportament poate avea funcțiuni diferite la indivizi diferiți.

În fine, pentru alți specialiști, delincvența juvenilă se traduce printr-o dificultate de a se identifica cu autoritatea. Această agresivitate poate lua forme diverse, ea poate fi verbală sau activ destructivă.

Doctorul Miller (3) subliniază că tânărul delincvent caută imaginea sinelui şi mai ales o identitate pentru a avea importanţă şi pentru a juca un anumit rol în societate, pentru că foarte adesea el are sentimentul de a fi complet ignorat.

Un adolescent poate deci avea sentimentul că e mai bine să ai o personalitate negativă, decât să nu ai deloc.

Oricare ar fi cauza care generează trecerea la actul delincvent, acest act îmbracă mai multe forme.

Care sunt formele?

Delincvenţa juvenilă îmbracă mai multe forme:

1. Delincvenţă de ocazie sau iniţiatică. Este comportamentul care se manifestă prin delicte minore şi care afectează din ce în ce mai mult adolescenţii. Nevoie de confruntare, ex: dezinvoltură, rebeliune etc.

2. Delincvenţă de tranziţie sau patologică. Ea se manifestă prin delicte din ce în ce mai grave, dar limitate la o perioadă de timp. Este vorba de fapt despre un avânt delincvent legat de dificultăţi particulare, cum ar fi conflictele familiale sau şcolare, problemele de schimbare de statut social.

3. Delincvenţă cronică sau excludere. Ea se manifestă prin delicte numeroase, unde cele mai grave merg alături de cele mai uşoare. Activitatea delincventă devine atunci un comportament antisocial voluntar. Pe termen lung, ea devine un mod de viaţă lucrativ, cum o arată, de exemplu, economia subterană.

Delincvenţa de excludere din anii '90 este masivă, teritorializată în cartiere atinse de şomajul de lungă durată şi caracterizată de formele de supravieţuire, de modalitatea de a se descurca în mod individual şi de afaceri.

Este evident că părinţii, educatorii, poliţiştii, judecătorii, asistenţii sociali nu reacţionează de manieră identică la cele trei tipuri de delincvenţă.

În orice caz, politicile sociale de prevenire, represiune şi de tratament nu ar putea să se sprijine pe aceleaşi principii.

Practicienii nu pot utiliza aceleaşi instrumente de depistare şi diagnostic, nici aceleaşi metode de intervenţie, pentru a face faţă acestor forme diferite de delincvenţă.

Spre exemplu, delincvenţa de ocazie sau iniţiatică necesită înainte de toate înţelegere şi reamintire a datoriilor fiecăruia.

Delincvenţa tranziţiei sau patologică necesită înţelegere, dar, de asemenea, un ajutor terapeutic şi medico-social adecvat, pentru a încerca ieşirea cât mai rapidă din criză.

În fine, delincvenţa cronică sau excluderea necesită o prevenţie precoce, dar şi o represiune adecvată.

Evoluţia delincvenţei juvenile în Franţa

Creşterea delincvenţei juvenile în Franţa este un subiect de îngrijorare, dar nu ar trebui să fie o fatalitate.

În douăzeci de ani, numărul minorilor implicaţi în fapte de delincvenţă a crescut cu 118%, conform lui Jean-Marie BOCKEL (4).

Astfel şi în scopul de a măsura evoluţia acestei delincvenţe, şi în mod particular pe aceea a tinerilor care au făcut obiectul unei condamnări, cazierul judiciar naţional constituie o sursă foarte bogată. El oferă material numeroaselor exploatări statistice foarte complete permiţând descrierea infracţiunilor sancţionate de jurisdicţii, de procedurile de judecată, de natura şi cuantumul pedepselor pronunţate şi de profilul socio-demografic al condamnaţilor (5).

În 2008, minorii deținuți sunt în număr de 758. 250 dintre ei (33%) sunt în stabilimente pentru minori (EPM). Aceste stabilimente sunt sub-ocupate (338 locuri operaționale, 88 locuri neocupate).

Numărul minorilor deținuți este în scădere (cu 9 minori mai puțin în ultimele 12 luni, procent de creştere anuală de -1,2%). Minori închişi (a se vedea tabelul din anexă) (6).

La citirea statisticilor condamnărilor pentru crime şi delicte, câteva cifre ilustrează agravarea delincvenței minorilor, care a crescut cu 82% în materie criminală şi cu 89% în materie delincventă între 1997 şi 2006.

Se observă, de asemenea, că această progresie este foarte semnificativă pentru minorii de la 13 la 16 ani, numărul crimelor sancționate în această tranşă de vârstă trecând de la 113 în 1997 la 464 în 2006, iar cel al delictelor de la 12726 la 22856.

Pentru minorii de13 ani, dacă creşterea nu este semnificativă pentru crime (de la 21 la 32, dar, cu toate acestea, 84 de crime în 2004) trebuie să constatăm că delictele sancționate s-au mai mult decât dublat (de la 921 la 1948). Dacă ne uităm, în fine, asupra structurării delincvenței minorilor, constatăm că este destul de diferită de aceea a majorilor (7).

Se poate observa că furturile şi ascunderile constituie întotdeauna partea cea mai importantă, dar care rămâne stabilă în ceea ce priveşte procentajul.

În revanşă, atentatele la persoane, care reprezintă 20% din total au progresat cu 135% în zece ani. Distrugerile şi degradările care reprezintă 14,7% din total au crescut cu 68,5%.

În ceea ce priveşte utilizarea stupefiantelor (14852 infracțiuni) şi infracțiunile la persoane din funcții publice (7248 infracțiuni), adesea avansate pentru a explica creşterea implicării minorilor, acestea nu reprezintă decât 11% din acest total.

Aceste cifre ne arată că delincvența juvenilă este în creştere într-o societate unde şi noi avem partea noastră de responsabilitate. Acest epifenomen şi această creştere este problema tuturor. Cauzele acestei evoluții în creştere par multiple şi complexe. Ele implică, dincolo de răspunsurile ținând de legea penală, politici adaptate de prevenție educativă, sanitară şi socială.

Tratamentul acestei delincvențe a minorilor nu ar putea fi legat doar de o măsură represivă. Trebuie neapărat implicată întreaga societate, familia, şcoala, colectivitățile, întreprinderea, statul în sens larg şi, bineînțeles, minorul în cauză, care are sentimentul de a fi mai degrabă un obiect pentru care lumea adultă decide în locul lui şi nu împreună cu el. Mai mult, nu ajunge să fie schimbate legile, trebuie schimbate şi lucrurile.

Către o evoluție a faptelor incriminate şi o întărire a sancțiunilor

Ordonanța din 2 februarie 1945 care constituie codul de justiție al minorilor, a cunoscut 31 de reforme de la promulgarea sa, adăugând 34 de articole la cele 44 înscrise la origine şi nelăsând neschimbate față de redactarea originală decât 6 dintre ele.

Cele mai recente dintre aceste reforme au adus schimbări destul de importante care merg în sensul unei mai mari responsabilizări a minorilor delincvenți, producând pentru mulți o ruptură în politica criminală care le era aplicabilă până atunci. (8)

Multiplicarea reformelor a făcut din ordonanța din 1945 un text complex şi puțin lizibil. În ciuda numeroaselor reforme deja realizate, sistemul francez de justiție penală a minorilor este un sistem mixt, fondat pe responsabilitatea penală a minorilor, foarte clar reafirmat prin legea din 9 septembrie 2002, dar pentru care prioritatea educației asupra represiunii rămâne fundamentul determinant.

Acest spirit original al ordonanței aproape a dispărut de-a lungul timpului şi s-a consolidat prin crearea unor noi infracțiuni şi prin înăsprirea anumitor pedepse, iar acest lucru din 1994. (9)

Aceste noi infracțiuni au fost create, asemenea violențelor armate ale bandelor organizate sau ale celor care pândeau forțele de ordine sau agenții de transport, detenția și transportul fără motiv al substanțelor incendiare sau explozive, ocuparea ilegală a holurilor imobilelor. În plus, pedepsele s-au înăsprit în mod consistent pentru rebeliune, provocarea directă la rebeliune etc.

Această înăsprire a dreptului penal al minorilor destinat să răspundă unui imperativ conform căruia certitudinea și celeritatea sancțiunii ar fi gajuri pentru un plus de eficacitate vizavi de primii delincvenți. (10)

Se înțelege că evoluția acestor măsuri a antrenat o mărire a faptelor urmărite și, drept consecință, creșterea statisticilor polițienești și judiciare.

Evoluția principiilor fundamentale ale justiției penale a minorilor în Franța

Principiul conform căruia delincvența minorilor cere un răspuns penal adaptat și specific este departe de a fi recent. Studiul istoric ne arată că, cu mult înainte de ordonanța din 2 februarie 1945, exista un drept penal particular pentru minori, pe care nu îl vom dezvolta acum, pentru a nu fi în afara subiectului.

Specificitatea dreptului penal al minorilor este caracterizată de mai multe principii:

Atenuarea responsabilității din cauza minoratului

În dreptul francez, mai multe grade de culpabilitate sunt prevăzute. Înainte de 13 ani, minorul nu poate face decât obiectul măsurilor educative, cu excepția cazului în care este capabil de discernământ. De la 13 la 16 ani, închiderea în închisoare este posibilă, dar nu detenția provizorie. De la 16 la 18 ani, detenția provizorie nu este exclusă.

Posibilitatea de educare a minorilor delincvenți

Ordonanța din 2 februarie 1945 a înlocuit noțiunea de discernământ cu aceea a posibilității de educare. Preocuparea permanentă a acestei ordonanțe este de privilegiere a măsurilor cu scop educativ. Delincventul poate fi un minor de protejat. Dacă judecătorul consideră necesar, el poate deschide un dosar dublu pentru minor: un dosar penal pentru delincvență și un dosar civil pentru măsura de asistență educativă.

Pentru anumiți minori delincvenți, răspunsul poate fi acțiunea educativă în mijloc deschis (AEMO). Aceasta poate fi exersată de serviciul public de protecție judiciară a tinerilor (PJJ) sau de serviciile private abilitate.

Un alt mijloc poate fi protecția tinerilor majori, pusă în funcțiune de decretul-lege nr. 75-96 din 8 februarie 1975. El prevede o asistență particulară pentru tinerii de la 18 la 21 de ani, iar acest lucru, la cererea lor.

Procedura penală specială pentru minori

Anumite aspecte specifice caracterizează procedura penală aplicabilă minorilor. Mai ales în ceea ce privește interpelarea, ancheta poliției și reținerea preventive.

Articolul 4 al ordonanței din 2 februarie 1945 asupra copiilor delincvenți, recent modificat de legea Perben I și II, rămâne textul de referință pentru reținerea preventivă a minorilor sau reținerea lor.

Înainte de 10 ani, nicio măsură de reținere preventivă sau de reținere nu poate fi luată. De la 10 la 13 ani, un minor nu poate fi plasat în reținere preventivă, dar poate fi plasat în reținere într-o circă de poliție pentru nevoile anchetei, după autorizarea dată de un magistrat sau sub controlul lui, în caz de crimă sau de delict pedepsit cu cel puțin 5 ani de închisoare. Această reținere nu va putea depăși o durată de 12 ore maximum, reînnoită o dată. (N.B.: înainte de legea Perben I din 9 septembrie 2002, această reținere era de cel mult 10 ore, reînnoită o dată, în caz de delict sau crimă care poate fi pedepsită cu cel puțin 7 ani de închisoare).

Această măsură de detenție nu este posibilă decât dacă există indicii grave sau concordante, care lasă să se presupună că minorul a comis sau a încercat să comită o crimă sau un

delict şi după prezentarea acestuia din urmă înaintea magistratului pentru reînnoirea sa, cu excepţia cazului de circumstanţe insurmontabile.

Pentru minorii de la 13 la 16 ani, reţinerea preventivă este posibilă pentru o durată de 24 ore, ea poate fi prelungită cu 24 de ore dacă infracţiunea comisă este pedepsită cu o întemniţare mai mare sau egală cu 5 ani. Minorul trebuie în mod obligatoriu să fie prezentat în prealabil Procurorului Republicii sau Judecătorului însărcinat cu instrucţia.

În privinţa minorilor de la 16 la 18 ani, regulile sunt identice cu cele ale majorilor, cu excepţia faptului că minorul nu poate ieşi din reţinerea preventivă fără un membru de familie major.

Drepturile minorilor reţinuţi preventiv. Când este reţinut preventiv, minorului îi sunt aduse la cunoştinţă drepturile sale şi infracţiunile asupra cărora se poartă ancheta, dreptul de prevenire a unei persoane, de a fi examinat de către un medic şi dreptul de a avea un avocat.

La ieşirea din reţinerea preventivă, Parchetul poate decide fie să clasifice cazul, fie să sesizeze judecătorul pentru copii.

- Sesizarea judecătorului pentru copii. În cazul urmăririi, judecătorul pentru copii este sesizat. El instrumentează cazul. Încă de la începutul instrumentării, magistratul trebuie să prevină părinţii asupra urmărilor la care decurg din acest lucru, trebuie să se asigure că minorul are un consilier, trebuie să ia măsuri de investigaţie legale, să facă anchete sociale cu orientare educativă şi/sau expertiză psihologică.

Înainte de pronunţarea sentinţei şi în aşteptarea judecăţii, judecătorul va lua măsuri adaptate situaţiei minorului: urmărire educativă, control judiciar, detenţie provizorie, în funcţie de vârstă.

Măsurile provizorii cu caracter educativ. În cursul instrumentării şi înainte de judecată, judecătorul poate fi sesizat asupra unor anumite măsuri în funcţie de situaţia minorului:

- Încredinţarea către părinţi, tutore, persoană de încredere, serviciu specializat etc.;
- Plasarea într-un cămin;
- O măsură de ispăşire;
- O măsură de libertate supravegheată prejudicială poate însoţi aceste măsuri.

În cazul măsurilor provizorii de reţinere, persoanele desemnate trebuie să vegheze asupra bunei derulări a măsurii. Supravegherea educativă este asigurată de serviciul de protecţie judiciară a tinerilor.

- *Măsurile educative cu caracter penal.* În afara măsurilor educative, judecătorul poate, de asemenea, să ia şi alte măsuri de constrângere, cum ar fi controlul judiciar. Controlul judiciar este o măsură relativă de constrângere. El poate fi socio-educativ sau simplu, adică asigurat de serviciul de poliţie. Această măsură tinde spre o reapropiere de familie, dar trebuie să şi asigure prezenţa delincventului la proces. În consecinţă, lipsa minorului la una singură dintre obligaţii duce la detenţia sa.

- *Controlul judiciar.* Se aplică minorilor de la 16 la 18 ani (este posibil pentru cei mai mari ce 13 ani). Este revocabil şi constituie un atentat legal la libertatea de a veni şi a pleca.

Controlul judiciar, atunci când este rezervat recidiviştilor, se va putea aplica minorilor necunoscuţi de justiţie. Întreruperea acestuia va duce la punerea în detenţie preventivă de la vârsta de 13 ani. În caz de atentat la persoane sau în caz de recidivă, scuza minoratului, care permite împărţirea pedepsei la 2 pentru un minor, va putea fi refuzată fără altă motivare din partea judecătorului.

- *Plasarea în detenţie.* Această măsură nu priveşte minorii mai mici de 13 ani. În materie criminală ea poate fi luată pentru cei de la 13 la 16 ani şi, în fine, pentru crime sau delicte pentru minorii de la 16 la 18 ani.

Durata sa este corecțională, reînnoită o dată la o lună, dacă pedeapsa riscată este mai mică de 7 ani, dacă nu ea poate ajunge la 4 luni reînnoibile în limita unui an. În materie criminală, pentru cei de la 13 la 16 ani, ea va fi de șase luni, reînnoibilă o dată, iar pentru cei mai mari de 16 ani, ea va fi de 1 an, reînnoibilă o dată.

Noi măsuri de plasament. Plasament în „Centru educativ închis" cu control judiciar, plasament în internat pentru un an școlar, plasament pentru o lună într-un stabiliment care permite o muncă educativă, socială și psihologică în funcție de faptele incriminate etc.

În urma instrumentării, judecătorul poate da o ordonanță de neurmărire sau poate decide retrimiterea minorului în fața următoarelor instanțe, în funcție de caz: Tribunalul de Poliție, Judecătorul pentru copii hotărând în camera de consiliu, Tribunalul pentru copii, Camera de instrumentare care va sesiza Curtea cu juri a minorilor.

Faza judecății și modalitățile specifice. Justiția minorilor a fost reformată, așa cum am spus, cu noi amenajamente mergând în sensul unei accelerări a procedurilor și în anumite cazuri ale unei diversificări a sancțiunilor. Această procedură permite o prezentare rapidă a minorului înaintea unui tribunal pentru copii.

- *Procedura înfățișării imediate.* Este decisă de procurorul Republicii. Ea se aplică pentru cazurile în care nici o investigație nu este necesară. Faptele sunt clare, iar personalitatea minorului cunoscută pentru procedurile anterioare datând de mai puțin de un an. La audiere, tribunalul pentru copii va putea decide că o completare a investigării este necesară.

Minorii de la 13 la 16 ani pot fi supuși unei proceduri de prezentare imediată atunci când riscă o pedeapsă cu închisoarea mai mare sau egală cu 5 ani.

Procurorul primește minorul împreună cu avocatul său și îl informează asupra faptelor care îi sunt reproșate. El îl convoacă la audiere în fața tribunalului pentru copii. Aceasta este fixată într-un interval de zece zile, la două luni. Minorul poate accepta să fie judecat înainte de termenul de zece zile, dacă reprezentanții legali nu se opun acestui lucru.

Minorul este apoi așteptat de judecătorul pentru copii, care trebuie să se pronunțe asupra plasării sale, în așteptarea audierii. Procurorul Republicii poate cere plasarea sub control judiciar, dar judecătorul poate decide încredințarea minorului familiei sale, tutorului său sau unei persoane de încredere.

Minorii de la 16 la 18 ani pot face obiectul unei proceduri de prezentare imediată atunci când riscă o pedeapsă cu închisoarea de un an în caz de delict flagrant, și trei ani în alte cazuri.

Procedura este aceeași pentru minorii de la 13 la 16 ani, totuși termenul de înfățișare înaintea tribunalului pentru copii este de la 10 zile la 1 lună, procurorul putând de asemenea să ceară o plasare în detenție provizorie în așteptarea judecății.

În afara înfățișării imediate, minorul poate fi judecat sub diferite forme.

- *Pactizarea penală.* Ea permite deciderea fără audiență a unei măsuri (stadiu, ispășire, consultație psihiatrică etc.) cu acordul minorului, și devine posibilă de la vârsta de 13 ani.

- *Camera Consiliului.* Judecătorul nu poate pronunța anumite pedepse (amenzi, detenție etc.). El poate pronunța punerea în libertate, admonestarea, încredințarea unei persoane, ispășirea, libertatea supravegheată. El poate da dispoziție de neurmărire, o scutire de pedeapsă. El poate plasa minorul sub protecție judiciară (5 ani maximum) sau într-un stabiliment educativ.

- *Tribunalul pentru copii.* Tribunalul pentru copii este sesizat de judecătorul de instrucție al minorilor sau de judecătorul copiilor în caz de delict. Competența pentru judecată este pentru minorii mai mici de 16 ani. El este sesizat prin ordonanță de returnare de către judecătorul de instrucție sau de către cel pentru copii.

Judecătorul trimite apoi o citație de prezentare. Dezbaterile sunt contradictorii, publicitatea restrânsă.

În ceea ce priveşte camera consiliului, tribunalul poate pronunţa în plus pedepse de amendă, detenţie, măsuri de muncă în interes public, cât şi măsuri de libertate supravegheată.

- *Curtea cu juri a minorilor.* Curtea cu juri a minorilor nu judecă decât minori mai mari de 16 ani în momentul faptelor şi acuzaţi de a fi comis o crimă. Dacă minorul avea mai puţin de 16 ani în momentul faptelor, tribunalul pentru copii este cel care are competenţă.

Alcătuirea Curţii cu juri pentru minori este aceeaşi cu aceea a Curţii cu juri. Profesioniştii în justiţie care intervin sunt specializaţi în cazuri implicând minori: judecătorii sunt recrutaţi dintre judecătorii pentru copii, avocatul general este acela însărcinat cu cazurile minorilor.

- *Cazierul judiciar al minorilor delincvenţi.* Deciziile judecătorului pentru copii, tribunalul pentru copii sau Curtea cu juri a minorilor sunt înscrise în Buletinul nr. 1 al cazierului judiciar, adică în acela consultabil de către autorităţile judiciare.

Odată cu Legea din 16 decembrie 1992, în vigoare de la 1 martie 1994, amenzile, măsurile educative sau detenţia de mai puţin de două luni sunt retrase din cazierul judiciar atunci când minorul a atins majoratul. Condamnările cu amânare sau munca în folosul comunităţii (T.I.G) sunt radiate la expirarea termenului probei.

În fine, tânărul major poate cere radierea condamnării sale preşedintelui Tribunalului pentru copii, trei ani de la expirarea pedepsei, fără recidivă.

În stadiul actual al dreptului, anumite măsuri aplicabile minorilor sunt numai evocate prin ordonanţa din 2 februarie 1945, regimul lor sau conţinutul lor fiind prevăzute în Codul de procedură penală.

Astfel, în afara obligaţiilor specifice ale articolului 10-2 al ordonanţei, obligaţiile controlului judiciar aplicabile minorilor sunt definite prin art. 138 al Codului de procedură penală, în timp ce anumite dintre obligaţiile sale nu sunt aplicabile minorilor.

De-a lungul faptelor pe care tocmai le-am prezentat, în ceea ce priveşte natura delincvenţei juvenile, cauzele ei, formele ei, dar şi evoluţia şi înăsprirea dreptului penal care le priveşte, de ce o astfel de constatare a eşecului?

Legislaţia penală represivă destinată să răspundă delincvenţei minorilor nu ar putea da singurul răspuns. Ea trebuie să fie în sinergie cu răspunsurile preventive şi care nu se opun unul celuilalt, aşa cum sugerează Thierry Toutin în această lucrare a sa, în ceea ce priveşte contribuţia sa intitulată *Supraveghere şi prevenţie.*

Justiţia se confruntă cu tot felul de probleme sociale şi mai ales cu delincvenţa urbană a tinerilor. Ea nu poate rezolva totul de una singură. De asemenea, este indispensabil să se prevină recidiva, dar este de asemenea necesar să se prevină delincvenţa juvenilă cât mai sus posibil.

Prevenţia delincvenţei juvenile şi tratamentul crizei periferiilor

Potrivit prezentei lucrări, politica de prevenţie trebuie în mod evident să umple un obiectiv de eficacitate care înseamnă întărirea schimburilor de informaţii între diferiţi actori care înconjoară minorul delincvent: părinţii, şcoala, colectivitatea, poliţia, justiţia etc.

Rolurile şi mesajele livrate de fiecare persoană care intervine trebuie să fie armonizate şi omogenizate, în acelaşi timp cu identificarea clară a misiunilor fiecăruia şi cu fixarea obiectivelor precise ale fiecăruia.

Trebuie mai întâi să se considere tânărul ca un actor principal în ceea ce priveşte luarea de decizii care îl privesc, replasarea familiei în inima dispozitivului, pentru ca aceasta să fie responsabilizată mai mult. Primul actor al prevenţiei rămâne înainte de toate familia. Aceasta trebuie să fie informată şi susţinută de structurile educative sau teritoriale care o înconjoară.

Multe structuri există şi ar putea servi mai mult unei politici eficace, dacă ar intra în contact unele cu altele, în loc să trăiască compartimentate, fără să împartă niciodată informaţiile. Trebuie să se redefinească noţiunea de secret profesional şi să se creeze o cultură a secretului împărtăşit.

Spiritul de reformă al politicii de prevenţie a delincvenţei nu este acela de a crea noi structuri care ar veni să se adauge celor deja existente. Este vorba, mai ales, de exploatarea mai bună a structurilor existente, făcându-le să lucreze împreună în jurul unui responsabil de proximitate, cum ar fi primarul, care îşi cunoaşte comuna, populaţia şi ansamblul de interlocutori instituţionali şi politici ai departamentului şi regiunii sale.

Crearea unei politici de prevenţie eficace şi ambiţioase trebuie să se facă la nivel comunal, de manieră decentralizată şi transversală, având mereu în spirit ideea că tânărul este primul pe care îl priveşte această prevenţie.

Acest lucru implică de asemenea să ţintim exact ceea ce vrem să îngrădim. Există diferite forme de prevenţie care trebuie adaptate delincvenţei respective.

Pare necesar, de asemenea, să se adune competenţele şi să se asigure un parcurs al fiecărui caz individual. Astăzi fiecare persoană care intervine nu are decât o faţetă a problematicii şi nu o viziune de ansamblu.

În ceea ce priveşte delincvenţa juvenilă şi criza periferiilor, o politică globală se impune pentru a se gera în mod eficace problema.

Aceste crize care se repetă nu sunt recente şi mai multe politici ale oraşului au fost adoptate pentru a reacţiona la aceste evenimente.

Un raport al Curţii de Conturi a alcătuit un scurt istoric a tot ceea ce a fost creat de la sfârşitul anilor '70, în materie de politică a oraşului.

1977 – lansarea programului „habitat şi viaţă socială"

1981 – iulie: evenimentele de la Vaulx-en-Velin

– octombrie: crearea Comisiei naţionale pentru dezvoltare socială a cartierelor

– decembrie: circulara ministrului educaţiei naţionale prin care se creează zonele de educaţie prioritare (ZEP)

1983 – iunie: crearea Consiliului naţional de prevenţie a delincvenţei

– noiembrie: instalarea misiunii „Periferie 89"

1984 – iunie: darea în folosinţă a MOUS (măiestrie a operei urbane şi sociale)

– iunie: crearea CIV (Comitetului interministerial al oraşelor) şi al FSU (fond social urban)

1988 – octombrie: crearea Delegaţiei interministeriale a oraşului (DIV) şi a consiliului naţional al oraşelor (CNV), fuziunea „periferiei 89" şi a DIV

1989 – demarajul celui de-al 10-lea plan: 400 de cartiere beneficiază de contracte DSQ (dezvoltare socială a cartierelor) sau de proceduri adiacente (convenţii de cartier, convenţie „oraş-habitat", contracte de oraşe experimentale

1990 – octombrie: revolta de la Mas-du-Taureau la Vaulx-en-Velin

– decembrie: întrunirea „Periferiei 89" şi discursul preşedintelui Mitterrand asupra urgenţei politicii oraşului; crearea Ministerului oraşului

1991 – ianuarie: numirea a 13 sub-prefecţi ai oraşului

– mai/iunie: revolta de la Val-Fourré la Mantes-la-Jolie

1994 – februarie: crearea Fondului de intervenţie pentru oraş (FIV) cu regrupare şi globalizare a creditelor

– martie: semnarea a 214 contracte ale oraşului şi alegerea definitivă a 12 proiecte urbane (GPU)

1996 – ianuarie: prezentarea „pactului de relansare pentru oraş"
1999 – octombrie: semnarea primului contract al oraşului 2000-2006
– decembrie: decizia CIV prin care se fixează modalităţile „Programului naţional al reînnoirii urbane"
2005 – octombrie: revoltă generalizată în majoritatea cartierelor sensibile ale Franţei

Constatarea este copleşitoare. În ciuda planurilor, a măsurilor şi creditelor angajate, se pare că acţiunile angajate, sub acoperirea prevenirii delincvenţei, au rămas vagi, prea generale şi cu rezultate destul de insuficiente, mai ales atunci când se compară cu curba statistică a delincvenţei minorilor.

În faţa acestei situaţii, care au fost răspunsurile politice şi penale?

Delincvenţa tinerilor este un fenomen complex, care a luat din ce în ce mai multă importanţă în societatea noastră. Ea a mobilizat opinia şi puterile publice, mai ales în toamna lui 2005, când am asistat la veritabile scene de gherilă urbană.

În ceea ce priveşte totalitatea partenerilor, minorul delincvent nu mai trebuie considerat ca un cerşetor pe care trebuie să îl tratăm şi să-l pedepsim cu severitate, ci mai degrabă ca pe un „inadaptat" pe care ar trebui să-l reintroducem în societate, să-l includem din nou în societate prin măsuri preventive, educative şi psiho-pedagogice potrivite.

Politica a încercat să controleze manifestaţiile de violenţă prin diverse mijloace, preventiv, prin care să încerce să schimbe decizia manifestanţilor, represive, încredinţând, de asemenea, aceste misiuni, instituţiilor specializate cum ar fi DDASS, asociaţiile de cartier, psihiatrii, psihologii, centrele sociale, brigăzile de poliţie specializate pe cazuri de minori şi intervenţia judecătorească.

Toate politicile succesive ale oraşului au avut meritul să creeze multiple dispozitive pentru a încerca ieşirea din criza periferiilor. Dar ele sunt criticate de Curtea de Conturi, care constată din 2007 greutatea birocratică, gestionarea creditelor şi mai ales lipsa de rezultate a acestor politici şi extraordinara lor complexitate. (11)

Conform raportului Curţii de Conturi, politicilor oraşului le-a lipsit lizibilitatea, dispozitivele s-au amestecat, iar ansamblul a devenit foarte obscur. Fiecărei politici, o nouă abreviere. ZUS, ZRU, ZFU, ZEP.

Pe 30 noiembrie 2009, la doi ani de la raportul din 2007, aceeaşi Curte face aceeaşi constatare subliniind ineficacitatea, insuficienţa şi nepotrivirea diferitelor dispozitive. (12)

Din 1990, 19 miniştri ai oraşului s-au succedat, iar organismele au fost create în mod succesiv: Consiliul Interministerial al Oraşului (CIV, 1984), Delegaţia Interministerială a Oraşului (DIV, 1988), Mari Proiecte Urbane (GPU) transformate în Mari Proiecte ale Oraşului (GPV). Această multitudine a avut un cost foarte ridicat şi a fost de o ineficacitate remarcabilă.

În anii 1990, statul avea de asemenea multiple zone libere în cartierele defavorizate. S-au cheltuit fonduri considerabile, dar nu se ştie exact rezultatul acestor cheltuieli. Spre exemplu, putem cita cazul întreprinderilor care au fost incitate să vină să se instaleze în cartierele dificile pentru a oferi noi locuri de muncă tinerilor. Care a fost impactul acestor măsuri? (13) Se ştie numai că aceste întreprinderi au beneficiat de exonerări fiscale.

Problema? Aproape două treimi dintre întreprinderile beneficiind de exonerări nu sunt, de fapt, decât simple cutii cu scrisori.

Ele nu au nici un salariat, nici o recrutare a tinerilor proveniţi din cartiere în dificultate.

Multiplicarea şi amestecul structurilor şi al măsurilor fac mai puţin vizibile politicile oraşului, foarte costisitoare, de altfel. Mai mult, niciun dispozitiv dat în folosinţă în mod succesiv nu a fost evaluat până în ziua de azi! ...

CONCLUZIE

Luând în considerare această prezentare a delincvenței juvenile, formele sale, cauzele sale, evoluția sa și a măsurilor juridice, se poate constata că, în ciuda diferitelor diagnostice și în ciuda inflației măsurilor penale, aceasta din urmă se dezvoltă și acoperă aspecte proteiforme.

Cinci ani după, revoltele urbane din Franța din octombrie 2005, considerate drept strigătul revoltei și al disperării tinerilor expulzați și stigmatizați din cartierele defavorizate, rămân o problematică socială mereu de actualitate.

Autoritățile, mai informate prin analize, comisii și statistici, cred că știu totul despre neajunsurile „tinerilor periferiilor", în timp ce rezultatele de pe teren nu sunt satisfăcătoare.

Delincvența juvenilă, atunci când este sancționată, trebuie să primească răspunsuri imediate. Aplicarea sancțiunilor, care pot conține obligația de reparare, trebuie să se facă în scopul responsabilizării și educării, nu în scopul sancționării pentru a sancționa.

Din păcate, răspunsurile penale individuale, delincvența juvenilă trebuie să poată face obiectul răspunsurilor preventive. Prevenția, cum zicea M. BERKMOS și BOURDOUX este un instrument utilizat de stat, de colectivitățile locale și de societatea civilă, pentru a stăpâni mai bine criminalitatea, prin eliminarea și limitarea factorilor criminogeni și prin gestionarea adecvată a factorilor mediului fizic și social care dau naștere unor ocazii favorabile efectuării delictelor. (12)

În Franța, succesiunea instituțiilor de prevenție cu denumiri care se schimbă și cu acțiuni costisitoare nu au atenuat problematica delincvenței minorilor.

Potrivit populațiilor din aceste zone urbane în general și „tinerilor din periferii" în particular, eșecul tuturor acestor politici, apoi sentimentul că nimic nu merge, a favorizat sentimentul abandonului, respingerii, injustiției, discriminării, al faptului de a fi cetățean de rangul al doilea.

Noi trebuie să cercetăm, pentru viitor, metode de parteneriat mai dens, în scopul de a acționa mai eficace asupra comportamentelor delincvente și de a încerca să le reducem. Va fi necesar să implicăm mai mult profesioniștii și persoanele specializate din diferite domenii, dar și pe concetățenii noștri.

Delincvența juvenilă necesită un răspuns colectiv pentru că, oriunde, ea angajează de asemenea, responsabilitatea noastră colectivă.

Referințe bibliografice

Dr. MILLER, Delincvența juvenilă, problemă a lumii moderne;

Raportul RUECTSCH, Prevenția delincvenței minorilor,19 februarie 2010;

ROBERT P., LAGRANGE H., POTTIER M-L., ZAUBERMAN R. (1999), A măsura crima. Între statisticile poliției și anchetele victimizării (1985-1995), „Revista franceză de sociologie";

P.V. TOURNIER, A măsura Câmpul Penal, ediția iulie 2010;

Comisia de analiză și de urmărire a recidivei, 26 iulie 2007;

Studiul Ordonanței din 1945 a IDGPJJ, 30 iuie 2008, realizată în aprilie 2008;

A. GARAPON, D. SALAS, Justiția minorilor, ediția IDGJ;

Raportul asupra prevenției delincvenței tinerilor, 16 noiembrie 2010;

Raport al Curții de Conturi 2007;

Raport al Curții de Conturi 2009;

ROBERT P., AUBUSSON de CAVARLAY B., POTTIER M.L., TOURNIER P. (1994), Conturile crimei. Delincvența și măsura ei, L'Harmattan, Paris. Orașele împotriva delincvenței DIV Prevenirea securității urbane;

BERKMOS și BOURDOUX: Prevenirea criminalității, RDPC, 1986, 773.

BINELE, RĂUL, FRUMOSUL, URÂTUL, PE CELE CINCI CONTINENTE IMPORTANȚA ŞI RELATIVITATEA ACESTOR VALORI[1]

Lygia NÉGRIER-DORMONT
Criminolog

A cunoaşte entităţile filozofice de Bine şi Rău pare simplu la prima vedere, pentru că noi credem că le cunoaştem prin educaţie, tradiţie, religie şi obiceiuri. Însă, tipurile de educaţie, tradiţiile ancestrale, preceptele religioase şi obiceiurile seculare diferă adeseori de la o ţară la alta şi fiecare tip de civilizaţie este convins că deţine adevăratele definiţii, singurele autentice. La aceasta se adaugă evoluţia mentalităţilor, cuceririle ştiinţelor umane, impactul controverselor dintre generaţii şi efectele, la mai multe niveluri societale, ale unei globalizări care produce schimbări în legile, atitudinile şi stilul de viaţă ale oamenilor de pe toate continentele.

În ceea ce priveşte Frumosul şi Urâtul, în afara tuturor acestor diferenţe, intervin, de asemenea, modele mediatizate şi gusturile personale. Ceea ce rămâne neschimbat este importanţa acestor valori în viaţa cotidiană a fiinţelor umane, dar aceasta depinde de judecăţile de valoare diferite din lume.

Filozoful chinez Lao Tse (570-490 î.C.), ale cărui învăţături sunt cuprinse în culegerea Tao-to King, se ridica împotriva consensului impus asupra a ceea ce este bine şi rău, împotriva constrângerii acestui „toată lumea", fără nuanţe: „Toată lumea consideră binele bine, în asta constă răul." Claude Levi-Strauss critica, la rândul lui, riscurile de „imperialism" asupra drepturilor omului impuse autoritar, iar filozoful Raphaël Enthoven vorbeşte despre frumuseţea „ambasadoarei nu a Binelui, ci a realului, despre faptul că ea este „proba mai puţin adevărul." (Philosophie magazine, ianuarie 2009).

Pentru a reveni un moment în China, însemnat centru de filozofie, umanistul Kong Fu Tsi, cunoscut nouă sub numele de Confucius (551-479 î.C.) oferă un răspuns clar la întrebarea adresată de către unul din ucenicii lui: „Există un precept care poate ghida acţiunile noastre de o viaţă?". El a răspuns: „Ce ţie nu-ţi place, altuia nu-i face." Juriştii romani au formulat aceeaşi idee în preceptul: *„honeste vivere, neminem laedere, suum cuique tribuere"* (trăieşte cinstit, nu face rău nimănui, recunoaşte-i fiecăruia ce i se cuvine).

În privinţa ambiguităţii dorinţei de Bine a oamenilor, Lao Tse spunea, „Toată lumea doreşte să ajungă în Paradis, dar nimeni nu vrea să moară." (Traducerea prin cuvântul „Paradis" a cuvântului folosit de către Lao Tse le revine traducătorilor lui iezuiţi).

Istoria filozofiei conţine mai multe abordări ale Binelui şi Răului, ale Frumosului şi Urâtului bazate, uneori, pe puncte de vedere diferite, ba chiar contradictorii: raţionalitate, utilitarism, plăcere-durere, universalitate umanistă, judecăţi subiective, imperativ categoric, scop în sine şi aşa mai departe.

Faptul că Binele, ca valoare, nu este un ideal abstract care se impune întregii umanităţi în acelaşi fel, este ilustrat şi de Friederich Nietzsche, potrivit căruia „fiecare cultură îşi are valorile ei". Mulţi filozofi antici şi contemporani emit părerea că legile şi morala (identificată cu Binele), nu sunt decât reflectarea sentimentelor persoanelor şi Filozofia nu dispune de nici un mijloc pentru a judeca dacă o morală este superioară alteia. Ar fi deci interesant să studiem pe de o parte PERENITATEA unora din aceste valori, iar pe de altă parte modificările intervenite la punerea lor în practică.

---

[1] Traducere din limba franceză.

Un unghi de vedere de unde este posibilă evaluarea importanței teoretice a acestor valori, dar și a diferențelor aplicării în practică, îl constituie observarea procesului de INTEGRARE a migranților în mediul primitor, precum și a procesului de acceptare a noilor veniți de către acest mediu.

Unii vorbesc despre o „ciocnire a civilizațiilor" (S.M. Huntington, Odile Jacob, 1997), alții invocă universalitatea principiilor drepturilor omului. Se pare că în viața de zi cu zi, sub impactul globalizării, adevărul este mult mai complex.

Este nevoie de o imensă doză de empatie, răbdare tolerantă și bunăvoință reciprocă pentru a atenua și absorbi exprimările prea evidente ale diferențelor de obiceiuri, tradiții și credințe. Pentru opera de educație civică democratică, este, de asemenea, necesară o minimă cunoaștere a tradițiilor fiecăruia în legătură cu practicarea acestor valori, pentru a înțelege condițiile de adaptare a migranților la mediul-gazdă și a ajutorului pe care mediul-gazdă îl poate oferi procesului de inserție a migrantului. Acesta este prețul coexistenței pașnice.

Este nevoie de timp pentru ca milioane de oameni să ajungă, probabil, la concluzia că pedeapsa cu moartea este un Rău etic, social și judiciar, așa cum îl consideră statele aboliționiste. Pentru moment, majoritatea statelor îl aplică: Statele Unite, Asia, Africa și chiar și anumite state din Europa. Fără să mai vorbim de cetățenii statelor aparținând unor state aboliționiste care rămân partizane ale pedepsei cu moartea pentru marii criminali prădători recidiviști.

Atașamentul față de voalul purtat de femei este văzut ca o valoare morală importantă de către unii și ca o inegalitate socială de către alții. Să amintim că, inclusiv în țările unde drepturile omului sunt respectate cu strictețe precum Spania, Italia, Grecia și altele, la intrarea în bisericile creștine doamnele își acoperă și acum capul cu pălărioare, mantile din dantelă sau voal. În unele părți ale lumii, chiar și în Europa, felul în care se leagă baticul pe cap arată starea civilă a femeii, căsătorită sau celibatară. Nu cu mult timp în urmă, văduva creștină își acoperea capul și fața cu un văl negru, la înmormântarea soțului. Acum câteva decenii, doamnele nu puteau ieși pe stradă cu capul descoperit, o pălărioară era de cuviință, e suficient să ne uităm la filmele din acea epocă sau la fotografiile bunicilor noastre. Și nu a fost doar un efect al modei, ci un obicei care arăta că știi cum să te porți.

Se dovedește, deci, că evoluția este lentă și că nerăbdarea agresivă nu este întotdeauna eficientă. Globalizarea activă este un mod de a șterge diferențele, dar, ca multe fenomene incontrolabile, aceasta poate conține atât Binele care asigură coexistența pașnică, cât și Răul care duce la pierderea unor repere esențiale.

Până de curând, la un eveniment politic din Franța, susținătorii unui candidat votau în număr mare în favoarea „de-globalizării", care este propusă și de către membrii altor organizații politice din lume. Utopie? Lipsă de înțelegere a realităților concrete? Este un lucru bun sau rău? Polemica există!

Uneori, diferențele de comportamente societale sunt minime, reduse la dimensiuni ce pot fi ușor surmontate, precum: modul de a găti, de a se îmbrăca, de a saluta, de a oferi sau primi cadouri, de a mânca la masă, de educare a copiilor, formulele elementare de politețe, sensul dat „privitului în ochi" (afectuos, sincer pentru unii, agresiv, sfidător pentru alții), folosirea cuvintelor care, la unii, sunt mai degrabă tandre, amabile, în timp ce la alții sunt insulte reale (țapul meu, puicuța mea, prostuța mea etc.). Cineva poate trece drept nepoliticos, prost crescut, psihorigid sau intruziv în urma unei neînțelegeri între doi oameni, ce poate fi ușor eliminată dacă s-ar obține informații elementare despre obiceiurile străvechi ale celuilalt.

Panseul lui Blaise Pascal în care acesta constata diferențe semnificative între ceea ce este Bine sau Rău pe cele două laturi ale Pirineilor, este încă actual.

Este, de asemenea, evident în ceea ce priveşte diferenţele valorilor spirituale, ideologice, juridice, societale, de generaţii. Reflecţia filozofică este esenţială în aceste domenii.

Cândva, filozofia predată la şcoală era privită cu mândrie de către elevi, pentru că ea contribuia la creşterea nivelului lor cultural. Astăzi, se întâmplă să aud critici legate de caracterul „depăşit" al prezenţei filozofiei în programa de învăţământ din şcolile franceze, presărate cu neadevăruri potrivit cărora doar Franţa se încăpăţânează să menţină această disciplină, care nu mai este utilă în viaţa oamenilor. Dar, în realitate, în Europa, 28 de state includ filozofia printre materiile de predare, din care 11 ca materie obligatorie, 12 ca materie opţională, iar 5 includ filozofia în cursul de educaţie morală, religioasă sau civică. Reaua-credinţă îi împinge pe aceşti detractori europeni să prezinte ca Rău „elitist", ceea ce majoritatea europenilor consideră a fi un Bun educativ pentru toţi.

De altfel, Statele Unite ale Americii şi Asia sunt încă fidele învăţăturilor filozofice, care devin din ce în ce mai importante în dezbaterile politice şi economice. America de Nord cultivă o atmosferă îmbibată de precepte morale (cel puţin aparent), iar în Asia, sunt citate din ce în ce mai mult gândirea puternic moralizatoare a lui Confucius, Lao-Tse şi Buddha (care nu sunt religii, ci filozofii ce exaltă valorile spirituale).

Se dovedeşte că reflecţia filozofică este din ce în ce mai indispensabilă în rezolvarea problemelor globale.

Termenul de „morală" disprețuit multă vreme ca şi cum ar fi fost un „cuvânt murdar" şi care a fost identificat, în mod eronat, printr-un transfer semantic, cu o moralitate convenţională liberticidă, introdusă de către o entitate ideologică şi politică dominantă, începe să recâştige terenul pierdut şi să redevină o Valoare de refugiu în vremurile acestea de criză la nivel mondial. Termenul „speculaţie financiară morală" este o dorinţă exprimată de mulţi oameni de toate ideologiile şi de pe toate continentele şi este reflecţia filozofică care poate garanta utilizarea corespunzătoare a termenului de „moralitate", ca valoare spirituală indusă în anumite practici financiare aflate în derivă. În discursurile politice actuale, acest termen a apărut din ce în ce mai pregnant, chiar şi în China, unde, după decenii de interdicţie, citarea lui Confucius este iarăşi la modă.

Învăţământul despre bine sau rău, despre ceea ce încântă prin frumuseţe sau dezgustă prin urâţenie, îşi are rădăcinile adânc înfipte în trecut, în epoca în care fiinţa umană se angaja într-o „umanizare" civilizatoare.

În anul 2650 î.C. a fost scrisă în Egipt „Cartea Înţelepciunii", o culegere de maxime şi de sfaturi cu privire la ceea ce este Bine şi ce este Rău.

În 2400 î.C. Ptahotep, guvernatorul oraşului Memphis, a scris „Instrucţiuni", considerate a fi prima carte de filozofie din lume.

În 1750 î.C., Codul babilonian al lui Hammurabi conţine reflecţii asupra Binelui şi Răului.

În 870 î.C. asirienii, convinşi că luptă pentru Bine împotriva Răului, se angajează în „războaie sfinte" spre gloria zeului lor, Ashur. Aceasta era forma lor de a impune Binele în jurul lor, cu forţa dacă era necesar, ca şi alţii de atunci încoace.

În 800 î.C. celţii îşi ard morţii şi, din respect, le păstrează cenuşa în urne. Era un Bine moral, erau respectuoşi faţă de morţi şi ar fi condamnat sever, ca un Rău absolut, jefuirea de morminte, vandalismul sălbatic şi lipsit de respect despre care citim, uneori, la rubrica de ştiri din presa de azi.

În 700 î.C. poetul Hesiod descrie utopica „epocă de aur" în care toţi oamenii sunt perfecţi. A fost un stimulent ca să-i urmăm exemplul.

În 600 î.C. Zoroastru din Persia, vorbeşte de Bine şi de Rău ca despre două spirite gemene, cu putere egală, care îşi împart lumea.

În 500 î.C. Siddhartha Gautama supranumit Buddha, răspândeşte în India învăţătura sa de înaltă spiritualitate. Budismul trece apoi în China şi Japonia, în forme diferite.

În 350 î.C. Aristotel, în lucrarea sa „Poetica", exaltă catharsisul (purificarea spirituală).

În 250 î.C. Biblia israeliţilor este tradusă în Grecia. Este ceea ce noi numim Vechiul Testament.

Cele trei mari religii monoteiste conţin reguli şi comentarii care cheamă lumea să urmeze ceea ce ele consideră Bine şi să se păzească de ceea ce ele consideră că e Rău, să se bucure de Frumuseţea oferită de Dumnezeu şi să îndepărteze de la ei ceea ce este Urât.

În 313 d.C., Edictul de la Milano acordă toleranţă religioasă, acceptând faptul că fiecare credinţă vede Binele şi Răul în conformitate cu normele sale spirituale.

Victor Hugo (1802-1885) a adus în „Les Vents de l'esprit" (Vânturile spiritului), un omagiu capacităţii fiecărui individ de alegere între bine şi rău:

N.t. Traducere liberă a versului: „Atunci când binele şi răul, pereche care ne obsedează / Fixându-şi ochii pe noi ne cer ajutorul / Arătându-ne două căi pe care să păşim / Una care coboară, iar alta care urcă / Sunt acolo şi ne cheamă, gata de luptă: Ruşine / pentru omul care nu alege!"

Mulţi filozofi s-au ocupat şi încă se mai apleacă asupra acestei teme. Cele câteva exemple oferite şi multe altele care ar putea fi prezentate, dovedesc că fiinţa umană a fost întotdeauna preocupată de cum ar fi bine să gândească şi ce să facă, cât şi de ce ar trebui să se ferească, ce este vesel şi ce este trist, ce este folositor şi ce este periculos pentru coexistenţa paşnică.

Indicaţiile nu au fost şi nu sunt întotdeauna identice, dar esenţială este ambiţia de a aborda lucrurile care merită să fie apreciate şi admirate, precum şi cele ce trebuie semnalate pentru a arăta că ar fi mai bine să stăm departe de ele.

Pe scurt, fiinţa umană, dintotdeauna şi de pretutindeni, arată interes faţă de Bine şi de Rău, de frumos şi de urât. Există multe similitudini în lume, dar şi diferenţe semnificative. Filozoful Avicenna (născut lângă Bukhara, actualul Iran în sec. al X-lea), n-a semnalat el RELATIVITATEA Binelui şi Răului? Faptul că acelaşi lucru poate fi Bun sau Rău, în funcţie de circumstanţe? Că focul este Bun pentru căldura pe care ne-o dă şi Rău pentru arsurile pe care ni le produce?

Neputând să includem în spaţiul acestui text toate asemănările şi deosebirile din întreaga lume, observaţia se va limita la următoarele domenii:

– Agresivitatea şi crima;
– Relaţiile familiale şi sociale;
– Frumuseţea fizică şi spirituală şi opusul ei – urâţenia.

AGRESIVITATEA ŞI CRIMA

Agresivitatea este considerată, teoretic, ca un comportament blamabil, deci un Rău. Legislaţiile o pedepsesc.

Pierre Karli (profesor de neuropsihologie, membru al Academiei de Ştiinţe), a denunţat amalgamul abuziv dintre agresiune (fapt observabil) şi Rău, judecată de ordin moral făcută asupra intenţiei omului care se exprimă asupra ei. Însă, această judecată este diferită în cazul ACELUIAŞI ACT de agresiune săvârşit în timpul unui jaf cu violenţă şi a altuia săvârşit în timpul evadării unui deţinut politic din puşcăria unde a fost închis. Este acelaşi comportament agresiv, cu acelaşi rezultat: moartea uneia sau a mai multor persoane, dar primul este condamnat din punct de vedere moral a fi Rău, în timp ce al doilea este aplaudat şi lăudat ca fiind Bun.

Karli scrie: „Gândurile şi poziţiile noastre sunt clar influenţate de JUDECĂŢI DE VALOARE mai mult sau mai puţin fondate (...) ghidate clar, fie că ne dăm sau nu seama, de

sentimentele pe care le încercăm atunci când îi analizăm pe agresor, victima lui şi mobilul (presupus) al actului său (...) Cel mai adesea ele sunt în funcţie de convingerile noastre şi prejudecăţile noastre, reflecţii ale unui context socio-cultural şi socio-politic şi de locul pe care îl ocupăm în acest context." (Omul agresiv, Odile Jacob, 1987).

Nu este deci într-adevăr o „ciocnire a civilizaţiilor", cum afirmă Huntington, şi nici un clivaj geografic demonstrabil.

De altfel, la un colocviu internaţional pe tema agresivităţii, în anii 1970, participanţii la discuţii, distinşi oameni de ştiinţă, veniţi din toate colţurile lumii, au făcut dovada unei impresionante agresivităţi polemice, pe care etologul Eibl-Eibesfeld o deplânge în magistrala lui lucrare „Biologia păcii şi războiului" (Thomas Hudson, Londra, 1979).

Nu era deci un clivaj geografic, social sau religios.

Pentru a ilustra opinia lui Karli asupra faptului că intenţia este cea care contează, amintim exemplul edificator dat la cursurile de drept, acela al chirurgului care îşi spintecă pacientul, deci îl răneşte grav, dar cu intenţia de a-l vindeca, în timp ce un criminal care face acelaşi gest de a spinteca pe cineva este mânat de o pornire malefică. Prin acelaşi act, primul intenţionează să acţioneze în sensul Binelui, cel de-al doilea în sensul Răului. Primul beneficiază de o prejudecată socială favorabilă, în timp ce al doilea este privit cu dezgust.

Mai trebuie însă ca această intenţie să fie evidentă sau cel puţin dovedită şi aplicată în conformitate cu Legea!

Conceptul de „banalitate a răului" a fost introdus de filozoafa Hanna Arendt, în legătură cu crimele împotriva umanităţii ale torţionarului Eichmann, „om obişnuit", care tortura şi ucidea „oameni obişnuiţi", ca noi. Experienţa lui Stanley Milgram din 1960 care a cerut unor voluntari să transmită şocuri electrice unui fals cobai care gemea şi se tăvălea de o durere simulată, a arătat că 65% dintre voluntari au apăsat butonul până la doza letală. Erau bărbaţi şi femei obişnuiţi, aşa ca noi ...

Aveau ei intenţia de a răni sau de a ucide cobaiul pe care nici măcar nu-l cunoşteau?

Probabil că nu. Erau persoane care aparţineau civilizaţiei drepturilor omului. Explicaţia gestului lor, evident de domeniul Răului, are alte surse, de natură psihologică sau psihiatrică.

Pentru a evoca un aspect mai „puţin nociv" al Răului, să vorbim despre minciuni. Minciuna nu este considerată nici bună, nici frumoasă, ci mai degrabă rea şi urâtă. În copilăria noastră am auzit povestea educativă a lui Pinocchio, căruia creatorul său, maestrul Gepetto, i-a confecţionat un nas care se alungea cu fiecare minciună. Dar doamne, câte neadevăruri sau adevăruri falsificate nu sunt spuse în numele unor interese majore de către diplomaţii din lumea întreagă? Să amintim definiţia amuzantă a unui diplomat: „Când un diplomat spune da, ar putea fi. Când un diplomat spune poate, înseamnă că e nu. Când un diplomat spune nu, acela nu e diplomat."

Dar minciunile spuse din compasiune sau de teama de represalii? De la micuţul care spune că pisica a spart vaza pe care a spart-o el şi până la adultul care foloseşte diverse minciuni pentru a ieşi dintr-o situaţie delicată sau din delicateţe faţă de alţii?

Aceasta ne arată cât de mult diferă interesele statelor, ale diverselor instituţii şi ale persoanelor fizice şi cât de necesară este practicarea acestui tip de relaţii în numele altor valori de siguranţă, financiare, politice etc.

Importanţa diferitelor contexte de natura spirituală din lumea întreagă este esenţială pentru înţelegerea reciprocă a diferenţelor privind interpretarea comportamentelor unora şi altora.

Un exemplu din viaţa de zi cu zi:

Dansul Haka al neo-zeelandezilor de cultură Maori, asemenea altor dansuri tradiţionale ale popoarelor din aceeaşi regiune a lumii (în special la meciurile de rugby), ne par nouă,

occidentalilor, foarte agresive prin gesticulație, prin sunetele emise, privirile fioroase, strâmbăturile feței. Dimpotrivă, în culturile lor, acesta este o transmisie generoasă de energie, un stimulent înaintea unei înfruntări bărbătești, o provocare la depășirea obstacolelor. Pentru ei, acesta este o manifestare a energiei vitale, oferită ca exemplu pentru generațiile tinere, care învață aceste dansuri la școală. Este agresivitate energizantă care creează solidaritate în cadrul grupului, furie revitalizantă. În schimb, există țări care atacă alte țări în numele luptei împotriva Răului pe care acestea l-ar reprezenta. Este agresivitatea considerată „justă". Se vorbește de războaie „juste" care nu sunt decât defensive. Opiniile sunt împărțite în ceea ce le privește.

În companiile din țări considerate extrem de civilizate, formarea vânzătorilor se bazează pe încurajarea unui marketing agresiv. Se dorește ca vânzătorii să devină „fiare", vedete în profesia lor.

Privitul „ochi în ochi" este considerat de unii ca un gest de iubire sau de încredere, dar de alții ca o provocare agresivă, sau ca o intenție de dominare care cere ca interlocutorul să lase ochii în jos, în virtutea modestiei, ca în Japonia.

Gesticularea cu brațele și mâinile li se pare unora normală, chiar și în timpul unor conversații banale, dar poate fi interpretată ca agresivă de către alții. (Brațul arătând cu indexul etc.).

În culturile noastre occidentale, insultele reprezintă un comportament moral reprobabil și sunt pedepsite de lege, fiind deci un Rău. Mergând spre Nordul Îndepărtat la populația inuiților, se constată că, dimpotrivă, insultele sunt un mijloc pașnic de soluționare a conflictelor interpersonale. Cei doi adversari se așează în mijlocul unui cerc format de concetățenii lor, în fața unui juriu, și încep un turnir verbal constând din cele mai pitorești insulte, care pe noi ne-ar îngrozi. La sfârșitul timpului alocat, juriul hotărăște să dea câștig de cauză celui care a proferat insultele cele mai nostime și mai inspirate. Nimeni nu merge la judecătorie și conflictul se stinge.

Dansurile africane cu măști înfricoșătoare și gesturi agresive, nu simbolizează adeseori decât lucrările zilnice, legăturile cu natura, cu plantele, cu animalele, metode de supraviețuire, de apărare, sentimente diverse. Ele îi pot speria pe turiștii naivi care nu văd decât aparențele agresive, până când înțeleg simbolistica culturală bogată a acestor mișcări.

În sfera agresivității, ce să mai spunem despre sporturile care fac rău fizic, precum boxul, catch-ul și altele, larg răspândite în lume și intens mediatizate? Spectatorii par să spună că acestea sunt o distracție agreabilă și participă la ele strigând „lovește-l, omoară-l", chiar și aceia care n-ar agresa pe nimeni niciodată în viața reală. În ceea ce-i privește pe sportivii înșiși, activitatea lor poate fi o pasiune profesională sau un mijloc de a-și câștiga existența, în ciuda rănilor care li se fac sau pe care le fac ei altora. În cazul catch-ului, lucrurile merg și mai departe, pentru că mișcările sunt aproape tot timpul simulate, luptătorii fac grimase de durere spre amuzamentul spectatorilor, având în același timp grijă să nu-și lovească partenerul prea tare. Un luptător sincer a recunoscut într-un interviu televizat că, în realitate, în majoritatea timpului ei se prefac, atâta cât e posibil.

Este acesta un lucru Bun sau Rău? Un lucru Bun este atenția pe care o au ca să nu-i facă prea mult rău partenerului și faptul că oferă un spectacol de calitate, iar unul Rău este partea de minciună, pentru exemplul de agresivitate pe care îl oferă și pentru leziunile pe care, totuși, le produc.

În orice caz, este de domeniul agresivității canalizate prin reguli pretins deontologice, ceea ce atenuează eventualele scrupule și responsabilitățile, în cazul unor răni grave sau chiar mortale. În ciuda aparențelor, intenția reală nu este aceea de a distruge viața sau sănătatea adversarului, ci de a câștiga un pariu sportiv recompensat material. Ar fi un fel de „daună

colaterală", prevăzută ca rezultat neintenționat, prin urmare, mai acceptabilă din punct de vedere social pentru toate părțile interesate, chiar și în culturile occidentale adepte ale drepturilor omului ...

Strămoșii noștri, romanii, cereau *„panem et circenses"* pâine și circ și mulți gladiatori mureau după ce îl salutau pe Cezar, așezat în loja sa, cu salutul *„morituri te salutant"* cei ce vor muri te salută!

Legat de agresivitate, CRIMA este uneori rezultatul final al acesteia. Condamnată aproape oriunde în lume din punct de vedere moral, constatăm că există și excepții.

Scoțând din discuție războaiele și răzmerițele de pe toate continentele, terorismul criminal comandat de către o autoritate de stat sau revoluționară, ucigașii plătiți ai căror meserie, munca din care își câștigă pâinea, este crima la comandă și criminalii care ucid împinși de diferite motivații, mai rămân încă crimele obligatorii în baza legii, a tradiției sau a superstiției cutumiare. Cei care practică aceste genuri de crime consideră că fac un lucru Bun din punct de vedere moral și societal.

Astfel, pedeapsa cu moartea este legală în mai multe state din lume, situate pe continente diferite. Există mai multe state care aplică pedeapsa cu moartea decât cele care au abolit-o. Din punct de vedere moral, unii se revendică de la Sf. Toma d'Aquino, care a scris: „Există oameni iremediabil periculoși. Este permis ca aceștia să fie eliminați ca fiarele sălbatice." (Summa Theologica).

Alte legi cutumiare impun anumitor triburi africane să-l omoare obligatoriu pe al doilea dintre frații gemeni, pentru că se crede că acesta aduce necazuri întregii comunități.

Răzbunările „prin sânge" tradiționale, teoretic ilegale, există încă în multe părți ale lumii, ca o obligație morală a rudelor victimei ucise sau ale soțului batjocorit. În unele state, femeile sunt condamnate să fie ucise cu pietre sau îngropate de vii de către concetățenii lor, care se alătură acțiunii pe care o consideră un act de Justiție, deci un Bine social.

Sacrificiile umane rituale de odinioară în sânul popoarelor din centrul și din sudul Americii sunt, desigur, interzise astăzi. Cândva erau considerate obligatorii pentru a îmbuna zeii în beneficiul întregului popor, dar mai auzim încă despre crime sacrificiale, despre membrii unor secte satanice și a altor secte sangvinare, pentru care aceste acte au o valoare spirituală și reprezintă dovada solidarității de grup, fiind, așadar, considerate un lucru Bun pentru comunitate. Ele există pe toate continentele. Curțile de justiție le condamnă ca un Rău absolut și societatea le condamnă cu asprime, dar nu reușesc să le eradice nici în Europa nici în alte părți, întrucât practicanții se consideră că sunt demni continuatori ai unei valori spirituale. Desigur, printre ei se pot afla psihopați care profită de obiceiurile sectei pentru a-și satisface sadismul.

Și eutanasia activă? Este crimă sau act de compasiune și demnitate? Mare dezbatere juridică și etică, privită foarte diferit. Este un Bine? Este un Rău? Cum să o reglementăm cât mai bine fără să ne expunem pericolului de abuz din partea moștenitorilor lipsiți de scrupule sau psihopaților? Cum să respectăm porunca „Să nu ucizi" și jurământul lui Hipocrate, respectând în același timp cu compasiune dorința repetată a pacienților care suferă cumplit?

În legătură cu uciderea, un copil ne-a pus următoarea întrebare: de ce Adam și Eva au fost pedepsiți pentru o simplă neascultare, iar Cain a fost lăsat nepedepsit pentru fratricid? Există cu siguranță explicații religioase și filozofice, dar simbolistica rivalității dintre păstor și agricultor care duce la crimă este tulburătoare, știind că în analele judiciare există cazuri de crime între aceste două categorii de lucrători, onorabili și ei, care își dispută terenuri, unii pentru pășunat, alții pentru culturile cerealiere. Recent, s-a adăugat interesul de a le transforma în zone construibile. Cele două părți se consideră de partea Binelui, împotriva Răului, în funcție de interesele lor în această problemă.

Expresia intelectuală „a-ți ucide tatăl”[2] reprezintă o incitare la schimbare, trecerea de la vechi la nou, dobândirea libertății de gândire și de acțiune împotriva „vechilor maeștrii”, înnoirea a ceea ce este depășit, deci un progres de dorit. Dar cuvântul „a ucide” pare a fi o reminiscență a mitologiilor în care părinții își mâncau copiii (Cronos), fiii își ucideau strămoșii (Zeus, Marduk etc.), frații se omorau între ei (Seth îl ucide pe Osiris, Romulus pe Remus etc.).

Or, în societățile considerate supercivilizate se folosește acest termen simbolic de „a-ți ucide tatăl” și nu a depăși, a inova, a îmbunătăți etc. cum, de altfel, se spune cu admirație despre un politician sau un om de afaceri cu caracter puternic „este un bandit!”

Filozofia n-a fost nici ea cruțată. După al doilea război mondial, Filozofia și Psihanaliza franceze erau dominate de figuri precum Althusser, Barthes, Foucault, Lacan, admirați ca gânditori de geniu. Dar ucenicii care îi admirau încep în anul 1970 să se elibereze de sub tutela lor și Maurice Clavel, Bernard Henri Lévy, André Glucksmann și alții, au lansat în 1975 mișcarea „Noilor Filozofi”, folosind un ton critic față de foștii lor maeștrii, altădată adorați. Și sistemul continuă și în zilele noastre, condus de filozofi încă și mai recenți ... Simbolistica „tatălui” care trebuie ucis pentru a putea inova, persistă.

De ce? Care este funcția socială a crimei în imaginarul social? Unde este limita dintre Binele și Răul filozofic pe plan mondial?

Care este rolul „țapului ispășitor” al lui Rene Girard, ales de către grupul social să ia asupra sa rolul de vinovat, în scopul calmării tensiunilor?

Teoretic, agresivitatea și crima rămân, în general, exemple ale Răului, dar mulțimea excepțiilor incită la reflecție.

Criminologii și filozofii au încă un domeniu vast de cercetare, cu concursul psihiatrilor, psihologilor, sociologilor, antropologilor, etnologilor, etologilor și a tuturor celorlalți profesioniști interesați.

RELAȚIILE FAMILIALE ȘI SOCIALE

În culturile influențate de morala celor trei mari religii monoteiste, se presupune că părinții și copiii se iubesc și că au un comportament solidar unii față de alții. Și în alte credințe la fel. Legile statului, de asemenea, îi obligă. Dar această afecțiune și empatie se manifestă, uneori, în moduri diferite.

MOARTEA UNEI PERSOANE APROPIATE.

În majoritatea culturilor, persoana decedată este dusă la locul de odihnă veșnică în cadrul unei ceremonii de doliu cu participarea celor apropiați, cu dorința ca decedatul să se „odihnească în pace.”

Dar la unele triburi de inuiți (eschimoși), această ceremonie ar fi de neconceput. La ei, atunci când o persoană simte ea sau simt alții că i se apropie sfârșitul, o obligație morală a fiului sau a uneia din rudele ei cele mai apropiate este „de a o duce pe gheață”, adică de a o transporta cât e încă în viață, pe un ghețar, să moară singură acolo. Acesta este semnul celui mai profund respect filial.

Într-o regiune din Africa, rudele trebuie, după câtva timp, să-și dezgroape morții, să le spele oasele și să le „repună” în locul unde fuseseră înmormântați.

În mai multe culturi există „bocitoare”, moștenire din Grecia antică, profesioniste care scot țipete de jale la înmormântări, contra cost, adresându-se direct răposatului ca și cum acesta

[2] N.t. În original *„tuer le père”* = a se emancipa, a scăpa de sub tutela părinților. Expresia, după cunoștința noastră, nu are echivalent în limba română.

ar fi prezent, pentru a exprima tristețea familiei, în timp ce în alte culturi chiar rudele sunt cele care jelesc; în sfârşit, în alte culturi sunt apreciate „demnitatea", comportamentul rezervat al apropiaților în a-şi stăpâni durerea. (Să ne aducem aminte presa mondială care lăuda comportamentul demn al lui Jacqueline Kennedy la funeraliile soțului său, în cursul cărora, sub vălul negru, ea nu îşi exhiba durerea). Tristețea reală sau simulată este peste tot aceeaşi, dar comportamentul considerat a fi potrivit în circumstanță, diferă.

Priveghiul este, în unele culturi, mai ales occidentale, discret, marcat de tăcere şi reculegere interiorizate, dar în alte țări europene, de religie ortodoxă, el se petrece în reuniuni cu familia şi prietenii, cu discursuri în care sunt lăudate calitățile persoanei decedate, al cărei suflet ar fi încă prezent, în scopul de a uşura trecerea ei în lumea cealaltă într-o atmosferă prietenoasă. A o lăsa să plece singură, fără afecțiunea exprimată cu voce tare de către rudele ei, ar însemna că ea e abandonată de ai săi.

În anumite țări, în special în SUA şi Europa, respectul celor apropiați impune ca morții să fie spălați, machiați şi îmbrăcați cu haine lor cele mai bune când sunt duşi la groapă sau la locul de incinerare. Companiile specializate în această activitate prosperă. În alte culturi, tradiția este înfăşurarea mortului într-o țesătură simplă. Hristos, n-a fost oare îngropat într-un simplu giulgiu, despre care legenda spune că este păstrat la Torino?

Aceste detalii sunt, în general, stabilite prin tradiție, obiceiuri sau precepte religioase. Fiecare grup social consideră că felul său propriu de acțiune este cel bun, şi uneori le găsesc criticabile pe cele ale altora. Dar respectul pentru morți este un semn spiritual puternic aproape peste tot. Antigona care îşi arată respectul față de cadavrul fratelui său, duşman al cetății, cu prețul propriei sale vieți, rămâne un exemplu admirabil.

RELAȚIA FAMILIALĂ.

În principiu, Binele din domeniul conjugal, în tradițiile societăților de tip occidental a fost o lungă perioadă bazat, teoretic, pe FIDELITATEA afectivă şi fizică între un cuplu de două persoane de sexe diferite. Infidelitatea era cauza peremptorie de divorț din culpă. Uneori era total ipocrit, pentru că mulți domni aveau „prietenele" sau amantele lor despre care soția nu avea habar sau se prefăcea că nu ştie, pentru unele avantaje majore, cum ar fi copiii sau avantajele de natură financiară. Doamnele căsătorite se întâlneau, probabil, şi ele cu alți bărbați, dar în secret.

Astăzi, pe aceleaşi arii geografice, în cadrul aceloraşi civilizații, adulterul nu mai este privit ca o greşeală considerată drept cauză absolută pentru divorț, el este adeseori bagatelizat prin evoluția moravurilor. Nu mai este un eveniment major ale societății, ci doar povestea intimă a unui cuplu. Sociologii şi juriştii țin cont de faptul că, astăzi, durata de viață a crescut şi, o dată cu ea, durata căsătoriilor făcute cu mult timp în urmă, ceea ce face, aparent, mai uşor de înțeles eventualitatea scăderii atracției fizice într-o căsnicie. Este pericolul care pândeşte cuplurile unite doar prin „pasiunea" dragostei, care se poate eroda în timp. Cuplurile care durează în timp, sunt mai ales acelea în care afecțiunea reciprocă se bazează şi pe alte valori, cum ar fi prietenia, stima, solidaritatea, empatia sinceră.

Dar putem noi spune fără teama de a greşi, că în prezent divorțurile (una din trei căsătorii şi una din două, în oraşele mari) sunt un Rău social sau moral? Ar fi mai bine să obligăm la conviețuire două ființe care nu se mai iubesc şi care nu mai au mare lucru să-şi spună? Ar fi mai fericiți copiii să trăiască între doi părinți care se ceartă continuu? Subiect vast supus dezbaterii polemice ... Putem oare hotărî în numele Binelui sau Răului, în general? Pozițiile rămân subiective.

Pe de altă parte, obligația de a constitui cuplul de persoane din sexe diferite este abolită în mai multe legislații americane şi europene, dar homosexualitatea este încă pedepsită în altele.

(Să amintim cazul atroce, petrecut într-o țară a Uniunii Europene: unui mare pianist condamnat pentru practici homosexuale i-au fost tăiate mâinile în timpul detenției în închisoare).

Celula familiei, mama, tata, copiii este, de asemenea, în proces de schimbare în favoarea părinților de același sex, mai ales în țările civilizațiilor zise occidentale, care țin la principiile drepturilor omului.

Este un domeniu în care nu se mai pune problema, ca odinioară, a Binelui sau Răului de natură afectivă, ci a responsabilității față de drepturile legitime ale celuilalt. Binele alunecă spre o libertate individuală lărgită. Societatea și legile nu se mai amestecă în dragostea sau în lipsa dragostei din cupluri, ci se interesează în primul rând să apere interesele copiilor și cele de natură financiară ale foștilor soți. În alte tipuri de societăți în care regulile sunt dintotdeauna diferite din punct de vedere moral, Binele și Răul în viața conjugală sunt situate pe o scară diferită. Să ne întoarcem la Marele Nord unde, în anumite locuri, călătorul primit într-un iglu de un cuplu are datoria să „onoreze" locuința și „să rădă", cu stăpâna casei care este gătită special și unsă cu ulei de morun. Și cunoaște cazul unui preot catolic plecat în misiune de evanghelizare, care a jurat să rămână celibatar, dar care a plătit cu viața refuzul, fiind considerat un arogant care disprețuiește oamenii și încalcă obiceiurile strămoșești ale gazdelor.

În schimb, călătorul găzduit de un cuplu sicilian sau corsican ar trebui să fie foarte precaut și să aibă comportamentul cel mai rezervat și cel mai respectuos cu putință față de stăpâna casei, altfel riscă consecințe neplăcute.

POLIGAMIA este interzisă în unele locuri, dar este o obligație conjugală în altele, chiar și în unele tradiții religioase monoteiste, cu observația teoretică riguroasă a egalității în drepturi între soții care ar trebui să-și dea consimțământul. (Islamul, comunitățile creștine mormone din America de Nord). Tradițiile politeiste păstrează și ele obiceiuri poligame.

În China, monogamia este obligatorie, dar vechea tradiție a concubinelor începe să reapară și este discret tolerată.

În cadrul religiilor creștine, PREOTUL catolic trebuie să rămână necăsătorit și este acoperit de ocara superiorilor săi dacă încalcă regula, chiar și cu adulți care consimt; pastorul protestant este căsătorit și tată de familie, preotul ortodox trebuie să se căsătorească, ca să dea exemplu bun de soț, tată de familie și stăpân al casei.

Unde este Binele? Unde este Răul? Care este valoarea ce trebuie protejată? Există opinii diferite. ... Și Dumnezeu să-i judece pe ai Săi.

O tendință recentă în America de Nord și Europa încearcă să banalizeze iubirile multiple, mai multe iubiri concomitent, viața comună asumată între trei sau mai multe persoane. Aderenții au situri Internet și organizează evenimente cum ar fi „parade", urmând exemplul homosexualilor care au avut câștig de cauză. O serie de reportaje de televiziune și publicații aplaudă acest stil de viață și critică monogamia, argumentând că în lumea occidentală, una din trei căsătorii, iar în orașele mari una la fiecare două căsătorii se termină cu divorț.

Bine pentru unii, Rău pentru alții, atașați vechilor valori ...

În sens invers, o tendință spre schimbare radicală în numele Binelui împotriva Răului, este protecția legislativă și judiciară sporită a copiilor împotriva pedofiliei, care este un realitate istorică cunoscută și tolerată încă din antichitate, prezentă în piesele autorului Greciei Antice, Aristofan, și în biografiile atâtor oameni celebri.

Incestul, odinioară legal, (Cleopatra a fost căsătorită cu fratele ei), este astăzi interzis de lege.

Reflectând asupra Binelui și Răului în lume, constatăm că din punct de vedere filozofic, este dificil să se stabilească o ierarhie calitativă universală între sensul moral al unora și al altora, pentru că fiecare pretinde că este în căutarea Binelui și că tinde să evite Răul, cu totală

bună-credință. Diferențele nu par a fi o dovadă de grad. Prin urmare, ceea ce este posibil să reținem este că, în general, cultul Binelui și oprobriul resimțit față de Rău este o constantă istorică. Esențial este ca fiecare să poată găsi reconfortare în interiorul unei solidarități colective și un fir roșu care să-l ajute să-și construiască o existență care să respecte propriile sale drepturi și obligații, precum și cele legitime ale celorlalți.

În ceea ce privește FRUMOSUL și URÂTUL, situația este mai complexă, deoarece clivajele sunt mai nuanțate.

Nefiind eu însămi artistă, în ciuda unui foarte modest trecut de pianistă, abordez subiectul ca amator în ale artei.

Frumusețea despre care va fi vorba în cele ce urmează este ESTETICA.

Ce spunea Plotin (205-270) în Eneadele lui? Că „frumosul se adresează în principal simțului văzului, dar că și urechea îl percepe, fie în armonia cuvintelor, fie în diverse genuri de muzică."

Armonia cuvintelor ... ce încântare să asculți un vorbitor care articulează și aplică corect legăturile cerute de gramatică. Cândva, ele erau importante pentru un actor (să ne gândim la Jouvet) sau un orator din orice specialitate, iar profesorii se străduiau să-i învețe pe copii pronunția corectă și ușor inteligibilă a cuvintelor. (Acest lucru pare să fi schimbat oarecum azi) ...

Italienii consideră încă „vorbitul frumos", ca un dar artistic, moștenire de la retorii Romei antice, care îl cultivau ca o expresie a Frumuseții. Încă și azi, participarea la dezbaterile Curții cu jurați din Italia este o încântare pentru cei care iubesc genul de teatru clasic, ei se simt ca la o reprezentare a unei piese de Corneille sau Racine.

Voltaire (1694-1778) elogia RELATIVITATEA Frumosului, povestind o anecdotă amuzantă: Unul dintre prietenii săi participă la reprezentarea unei piese de teatru în Franța și constată entuziasmul publicului francez. După câtva timp, într-o călătorie în Anglia, participă la reprezentarea aceleiași piese și vede că publicul englez cască. Concluzia lui: Frumosul este adesea foarte relativ, „ceea ce este decent în Japonia este indecent la Roma și ceea ce este o modă la Paris nu este și la Beijing".

Immanuel Kant (1724-1804) face distincție între frumos, bun și agreabil. Frumos este ceea ce place, bun este ceea ce este stimabil, iar agreabil este ceea ce ne face plăcere. Frumosul este ceea ce gustul ne spune despre un obiect sau despre o reprezentare ca atare, printr-o satisfacție lipsită de orice interes personal.

Georg Wilhelm Friedrich Hegel (1770-1831) în Estetica sa, scrie că „Arta nu este un produs al naturii, ci al activității umane, este în esență făcută pentru om și, cum se adresează simțurilor, ea împrumută de la sensibil. În opinia lui, scopul artei este în sine. „Artă pentru artă."

Din aceste gânduri, rezultă clar că gustul și sensibilitatea fiind personale, fiecare vede Frumosul în felul lui, ceea ce nu împiedică o adeziune colectivă a tuturor celor care au gusturi și sensibilități similare.

Există, desigur, o admirație majoritară în jurul marilor creații ale unor artiști incontestabili, în special din trecut. Nu spunem „frumos ca lucrul vechi"? Aceasta unanimitate este învățată încă din copilărie și pare de necontestat. Este ea într-adevăr sinceră în unanimitate? Nu sunt mulți adulții care îndrăznesc să spună în public că nu simt într-adevăr o bucurie când privesc tablourile Mona Lisa, Venus din Milo sau când vizitează Acropole, chiar dacă acest lucru este adevărat, sau că cutare partitură a lui Mozart îi adoarme. Privirile celorlalți i-ar săgeta imediat, pentru că frumusețea acestor opere este considerată ca un postulat de neatacat. Chiar și în fostele țări de dictatură din Europa Centrală și de Est unde era criticat tot ceea ce venea din

trecut, nu erau atacate frontal operele de mare reputație și muzeele, iar concertele de muzică clasică aveau un loc privilegiat.

Unanimitatea este în prezent ceva mai redusă față de creațiile considerate capodopere mai recente, în ciuda prețurilor imense afișate la casele de bilete. Este mult mai ușor să spui că această pictură, sculptură, compoziție muzicală ridicată oficial în slăvi, nu este în concordanță cu gustul tău personal sau că opera cutare ți se pare mai degrabă urâtă. A devenit, de altfel, celebru cazul pictorului Pietro Manzoni care, la o expoziție din 1961, vindea la prețuri piperate cutii de conserve conținând propriile sale excremente. În catalogul expoziției „opera" figura sub numele „Merda d'artista" (Excremente ale artistului). Majoritatea publicului a găsit că era o treabă urâtă.

De ce?

Probabil pentru că mentalitățile au evoluat spre o mai mare libertate de exprimare individuală, pentru că snobismul de a fi în pas cu modele impuse a pierdut (din fericire) teren și pentru că societățile actuale prezintă un amestec etnic care justifică diversitatea de sentimente față de Frumos și Urât, pe același teritoriu.

Pentru că este adevărat că simțul estetic diferă în lume.

De la cele mai vizibile tradițional, precum îmbrăcămintea (indiană, chineză, japoneză, africană a diferitelor grupuri etnice, occidental cu diverse folcloruri din America de Nord, Centrală și de Sud), bucătăria aromelor și a prezentărilor extrem de variate, până la preferințele privind tipurile fizice (doamnele plinuțe ale lui Rubens european și luptătorii japonezi de sumo care au o mare putere de seducție și până la modelele filiforme de azi).

De la grecii antici, corpul uman ar trebui să se apropie de un grad ideal. Dar acest ideal se schimbă după vremuri. Diferențele, trec și ele prin caracteristicile genetice care nu depind de nici o alegere estetică. Câte doamne și chiar domni din toate colțurile lumii nu-și impun constrângeri pentru a-și schimba aspectul, cu scopul de a ajunge mai aproape de ceea ce mass-media consideră că e frumos? Criteriile nu sunt în mod obiectiv estetice sau etnice, dar depind de modele internaționale. Japonezele și chinezele, recurg la chirurgia plastică pentru a-și modifica forma ochilor, părul își schimbă culoarea, Michael Jackson voia să aibă pielea albă, iar noi mergem la plajă ca să avem pielea bronzată, pentru că azi e considerată ca fiind mai atractivă. De ce? Pentru că există standarde de frumusețe fizică mediatizate ca fiind estetice. Cândva, doamnele purtau pălării mari și umbrele de soare pentru a evita lumina soarelui, pentru că frumusețea cerea o piele albă ca marmura. Este imperialismul modelor și dorința oamenilor de a se încadra în criteriile estetice ale timpului lor.

În domeniile Artelor majore cum ar fi pictura, sculptura, muzica, genurile literare, consensul transfrontalier este din ce în ce mai evident. Artiști de toate originile interpretează, creează și traduc opere apreciate, fără particularități etnice, având drept unic criteriu exprimarea a ceea ce ei simt că e frumos. Dirijori de orchestre asiatice interpretează Beethoven, plafonul Operei Garnier din Paris este pictat de un artist venit din Est, literatura beletristică nu mai are frontiere etc.

Muzica clasică este mai puțin ascultată de tânăra generație și acest lucru este evident în frecventarea sălilor de concerte unde se produc artiști internaționali, dar vin cu sutele de mii să asculte muzică electronică care li se pare frumoasă. Contestarea publică a acestei muzici este inutilă, ei sunt sinceri. Relativitatea Frumuseții și a Urâtului pare evidentă.

Frumosul este menit să încânte, să creeze emoții plăcute sau să stimuleze creația. Urâtul deranjează simțurile, lasă o impresie neplăcută. Este o senzație identică pentru toți? Se pare că nu!

Statuile lui Venus Callipygos din preistorie, personajele adeseori simbolice din ceea ce numim „arta primitivă", desenele și picturile anonimilor africani care păstrează din model ceea

ce i-a impresionat cel mai mult (cum ar fi un nasturii auriți de la uniformă), vorbesc, dar trebuie să știi să le asculți. Artiștii din toate timpurile ne oferă comori spirituale. Ei merită să fie înțeleși, chiar dacă aceasta necesită un efort de decriptare. Valoarea apare în cursul acestei decriptări și ne permite să simțim frumosul sau urâtul.

Fiecare operă autentic artistică ascunde în ea un sentiment, o idee, o senzație, esențialul unei povestiri și, uneori, o suferință ascunsă, ignorată, poate, de artistul însuși. Descifrarea mesajului ei este o bucurie, o onoare și un act de empatie. Putem fi de acord cu ea sau nu, o putem admira sau nu, dar persoana care sublimează în lucrare adâncurile propriei sale ființe merită respectul nostru.

Pentru a înțelege importanța Valorilor dincolo de mode și mentalități, să apelăm la Platon, care voia să savureze frumusețea pentru „a ne permite să înțelegem, departe de zgomotul timpului cu ale lui „toate sunt la fel" și „fiecare cu valorile lui", că orice valoare țintește eternitatea".

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

FILOZOFII DESPRE CRIMĂ[1]

Lygia NÉGRIER-DORMONT

Crima este un act prezent în existența ființelor umane chiar de la apariția lor pe pământ. Primele informații despre ființe umane care se ucid între ele ne sunt oferite de Vechiul Testament: fratricidul comis de Cain asupra lui Abel și nenumăratele crime povestite de către autorii anonimi ai miturilor și legendelor.

Însă abia la sfârșitul sec. al XIX-lea a apărut o disciplină cu vocație științifică numită Criminologie care studiază actul criminal și pe autorul acestuia. Profesioniștii criminologi sunt fie juriști, ca mine, sau psihiatrii sau psihologi. Dar fiecare trebuie să aibă cunoștințe în celelalte două specialități. Există mai multe curente criminologice în lume, care țin de diverse explicații: cauze biologice endogene fizice sau psihice (criminalul îmbolnăvit de sine însuși) și cauze exogene sociale, materiale, legate de migrație etc. (criminalul îmbolnăvit de societate). Dar eu atrăgeam atenția în Manualul de Criminologie al cărui autor sunt că cercetarea cauzelor este o pistă falsă, căci o cauză este, potrivit dicționarului, „ceea ce face ca un lucru să existe", o legătură indestructibilă între cauză și efect, în timp ce bolile, sărăcia, șomajul, migrațiile nu produc întotdeauna crime. Prin afirmarea acestui lucru ni se pare că aducem o ofensă gravă la adresa majorității zdrobitoare a bolnavilor, șomerilor, persoanelor sărace sau a migranților care nu au săvârșit niciodată vreo crimă. În consecință, mi s-a părut că explicațiile criminologice ar trebui să se sprijine nu pe cauze, ci pe MOTIVAȚIILE personale, pe ALEGERILE care, desigur, pot uneori fi influențate de factori endogeni sau exogeni, dar care cu siguranță nu sunt determinate de către aceștia, cu excepția, desigur, a cazurilor individuale cu adevărat patologice, pe care criminologul le lasă în grija doctorilor.

Motivațiile pot fi privite și ele din mai multe unghiuri de vedere. Acum vreo patruzeci de ani, propusesem doctrinei o viziune filozofică a criminologiei, validată sub numele de „Criminologie a actului", care figurează în manualele de specialitate. Aceasta privește crima și pe autorul ei din punct de vedere ontologic, pentru cercetarea a „ceea ce este", fapta așa cum a fost săvârșită și axiologică, pentru inducerea valorilor etice în comportamentul criminalului. Este vorba de studierea Ființei, „praf de stele", cum spunea Spinoza, în raport cu comportamentul sau de Viețuitoare care acționează în lume și care optează pentru anumite alegeri, iar ulterior confruntarea lui cu lumea, cu legile și regulile acesteia.

Munca specialistului criminolog are mai multe fațete ale activității: cercetarea și publicarea rezultatelor, activitatea pe teren pentru descifrarea necunoscutelor faptei și a comportamentului autorului acesteia pe cazuri concrete (procedeu cunoscut sub numele de analiză comportamentală sau profilare) și formarea profesională, intervenție în formarea studenților de la universități și a specialiștilor în cercetări penale. În lunga mea viață, am avut norocul să profesez în toate aceste domenii.

Crima reflectată în MITURI.

Miturile oferă informații valoroase despre civilizațiile antice din lumea întreagă, sub formă de povestiri fantastice care descriu zei, zeițe, eroi care au făcut bravuri inaccesibile muritorilor de rând. Dar fondul faptic al acestor povestiri reflectă, la dimensiuni amplificate, fapte și evenimente care au existat realmente în acele societăți: violență criminală, trădare, răzbunare, infidelitate etc., sau un fel de explicații ale fenomenelor naturale pe care știința acelor timpuri nu era în măsură să le explice, de pildă, potopul, cutremurele, fulgerele etc.

---

[1] Traducere din limba franceză.

Studiind mitologiile greceşti, romane, celtice, germanice, slave, orientale, asiatice, amerindiene şi africane, am publicat acum câţiva ani o carte în care sunt prezentate sute de cazuri de crime, fără ca lista să fi fost exhaustivă. Aceasta înseamnă că autorii anonimi ai miturilor simţeau în viaţa lor de zi cu zi, nocivitatea actelor de violenţă pe care le exprimau prin personaje imaginare interpuse. Constatarea ce derivă din această cercetare indică prezenţa simultană a aceloraşi motivaţii în mai multe mituri ale unor populaţii îndepărtate din punct de vedere geografic, care nu aveau la acea vreme un schimb reciproc de informaţii: răzbunarea, ura, pofta, gelozia, orgoliul, lupta pentru putere şi ambiţia de a domina. Se pare deci că aceste motivaţii au existat peste tot în lume, ca motoare ale crimei. Zeilor şi zeiţelor li se atribuiau aceleaşi motivaţii ca şi fiinţelor umane, doar că modurile lor de înfăptuire erau marcate de un imaginar supraumân.

LEGENDELE sunt, de asemenea, poveşti care conţin detalii imaginate, dar spre deosebire de mituri, ele sunt bazate pe un element faptic real: un eveniment, un personaj, un loc etc. De exemplu, legenda lui Roland, pretinsul nepot al lui Charlemagne, ucis la Roncevaux de către basci, brodează o poveste romantică, potrivit căreia acest erou, care lupta cu o sabie magică, a fost trădat de un camarad de arme numit Ganelon, drept răzbunare pentru că îi rănise orgoliul. Adevărul cuprins în cronicile epocii arată că în bătălia de la Roncevaux între armata lui Charlemagne şi basci ariergarda a fost comandată de un anumit Roland care a fost ucis în această bătălie. Crima înfăptuită: trădare cu efect mortal. Motivaţia lui Ganelon: răzbunarea. De la apariţia acestei legende, a spune că cineva este un „Ganelon", înseamnă că este vorba de un trădător.

POVEŞTILE sunt şi ele creaţii inventate, dar de către autori cunoscuţi (Perrault, Grimm, Andersen) care au trăit în timpuri mai recente. Poveştile nu au situări geografice sau temporale exacte: „a fost odată, într-o ţară îndepărtată ...", dar povestirile inventate vizează tipuri de personaje şi evenimente care există în viaţa reală, sub o acoperire fantezistă. Căpcăunul lui Tom Degeţelul nu e pedofilul? Mama Maşteră a Albei ca Zăpada nu este otrăvitoarea cunoscută în analele judiciare sau mama vitregă geloasă? Lupul care o mănâncă pe bunica şi vrea să facă acelaşi lucru şi cu Scufiţa Roşie, nu este ucigaşul de bătrâne şi de copii? Şi „salvatorii", adică Făt-Frumos, piticii amabili, vânătorul de lupi, îngerul păzitor, nu sunt ei transfigurarea forţelor care luptă împotriva criminalităţii?

Este deci normal ca Înţelepţii din toate timpurile şi toate locurile, preocupaţi de comportamentul uman, de *„eternul uman"*, să reflecteze asupra motivaţiilor persoanelor care săvârşesc crime şi să propună soluţii pentru evitarea acestora.

Legislaţiile Antichităţii pedepseau anumite crime, dar pe altele le tolerau. Prima manifestare a oprobriului împotriva tuturor crimelor mi se pare a fi Tăbliţele celor Zece Porunci: „Să nu ucizi". Este mai mult decât un oprobriu, este o interdicţie.

Extrăgând din scrierile filozofilor ANTICHITĂŢII observaţiile lor privind crima şi criminalul, am putut constata că, în ciuda unei poziţii comune legate de stigmatizarea violenţei criminale, opiniile şi propunerile lor vizând eradicarea sau prevenirea actelor criminale diferă. Ele prezintă o uriaşă bogăţie de gânduri şi, ceea ce este incitant pentru un criminalist care iubeşte filozofia, se dovedeşte că astfel de gânduri au supravieţuit până în zilele noastre, şi au fost incluse în corpul de cunoştinţe şi în metodele de lucru ale specialiştilor actuali ai ştiinţelor umane şi ale lumii juridice şi judiciare.

Care sunt ideile pe care le regăsim în scrierile filozofilor din antichitate privind crima şi criminalul? Ele sunt de mai multe feluri şi efortul grupării lor oferă constatări surprinzătoare privind unele similitudini între opiniile unor personalităţi diferite. Am selectat câteva propuneri principale:

– AUTO-CUNOAŞTEREA şi EDUCAŢIA legată de STĂPÂNIREA DE SINE şi de DORINŢE este propusă, înaintea tuturor celorlalte, de către Pitagora, emigrat din Insulele Samos în Marea Grecie, care, în sec. al VI-lea î.C., scruta sufletul uman şi spunea că este format din două părţi: RAŢIUNEA care judecă (lumea din afara simţurilor lui) şi LOGOS, raţiunea pură, spiritul intelectual, „ochiul spiritului". El ar avea patru niveluri: non conştientul, inconştientul, conştientul şi supra-conştientul. (Psihiatrii zilelor noastre îi datorează foarte mult). În ceea ce priveşte criminalul, el îl vede ca pe o fiinţă lipsită de cunoaşterea de sine şi, mai ales, de metoda de educaţie care aduce stăpânirea de sine.

Cunoaşterea de sine devine un postulat filozofic. Chilon Lacedemonianul, Parmenide, Heraclit şi Socrate îl susţin şi ea a fost înscrisă pe frontispiciul templului lui Apollo din Delfi: „Cunoaşte-te pe tine însuţi." Psihologii şi psihiatrii care lucrează în zilele noastre în mediul penitenciar, îşi bazează tratamentele pe care le aplică pe criterii foarte asemănătoare acestor postulate: educare, reeducare, auto-cunoaştere, stăpânirea impulsurilor criminale. Socrate a spus că „ticălosul", deci criminalul, nu realizează că ignoră multe lucruri despre sine însuşi, pentru că dacă ar şti, s-ar strădui să dobândească cunoştinţele care i-ar permite să cultive parcelele de virtuţi de care dispune asemenea oricărei fiinţe umane. Seneca, emigrat din Cordoba, în sec. I d.C., pledează pentru stăpânirea mâniei care provoacă violenţa. (Păcat că elevul său, împăratul Nero nu l-a ascultat mai bine!). Împăratul roman, Marcus Aurelius, în maximele sale, încurajează oamenii să-şi stăpânească pasiunile care conduc la acte nocive. Democrit, din nordul Mării Egee, caută fericirea omului în moderarea dorinţelor.

– COMPORTAMENTUL RAŢIONAL, care, prin REFLECŢIE, permite alegerea faptelor, este pus în valoare de către Eleaţii din sudul Italiei, în sec. V şi VI î.C., care, odată cu Parmenide, aduc RAŢIONALISMUL: simţurile ne trădează, aceasta este raţiunea care vă permite să trăiţi în lume. Oamenii, fiinţe raţionale, au capacitatea de a gândi şi de a-şi alege acţiunile. Parmenide se referă la răspunderea criminalului pentru proasta alegere a actului său. Anaxagoras din Atena exaltă inteligenţa umană care oferă fiecăruia posibilitatea de a-şi alege acţiunile proprii. Istoricul Herodot, a studiat cauzalitatea fenomenelor şi opţiunile oamenilor potrivit propriilor lor civilizaţii şi obiceiuri.

– VIRTUTEA şi LEGEA sunt propuse ca antidot la crimă de către Heraclit din Efes, partizan al virtuţii civice, şi Aristotel, discipol al lui Platon, potrivit căruia nu nevoia este cea care provoacă cele mai mari crime, ci dorinţa de mai mult. El distinge virtutea de fericirea personală. În China, Confucius (născut în anul 551 î.C.) exaltă Virtutea şi Legea care trebuie să fie un rezultat al ARMONIEI între om şi natură.

– IUBIREA şi URA sunt considerate ca surse ale crimei de către Empedocle din Sicilia, care le consideră forţele care acţionează în lume.

– ORDINEA LOGICĂ A UNIVERSULUI care presupune RIGOARE MORALĂ trebuie să domine vieţile oamenilor pentru stoicii înfiinţaţi de Zeno din Cipru în sec al III-lea î.C. Pasiunile sunt eşecuri ale raţiunii şi criminalii sunt sclavii propriilor lor pasiuni.

VOINŢA umană este introdusă pe scena mondială de către dramaturgul Euripide care înlocuieşte în piesele sale de teatru destinul impus de sus de către zeii Olimpului, cu liberul arbitru al personajelor sale umane.

RESPONSABILITATEA ca o consecinţă a LIBERTĂŢII de alegere este subliniat de Platon care propune o etică potrivit căreia un om este liber şi responsabil pentru actele sale. Pentru el, „cine ucide trebuie să fie de acord să se teamă" (de pedeapsă). El a cerut legiuitorilor să prevadă sancţiuni care să descurajeze recidiva. Printre criminali, el distinge vinovatul periculos care trebuie să fie îndepărtat din societate şi criminalul recuperabil, ce poate fi supus reeducării la locurile de detenţie. Este exact programul actual de strategie a închisorilor. În

legătură cu tinerii turbulenți din timpul său, el scria: „Când părinții se obișnuiesc să lase copiii să facă ce vor, când copiii nu mai țin seama de cuvintele părinților, când învățătorii tremură înaintea elevilor lor și preferă să-i flateze, în sfârșit, când tinerii disprețuiesc legile, pentru că nu mai recunosc deasupra lor autoritatea nimănui, atunci, fără îndoială, este începutul tiraniei". Afirmația datează din secolul al V-lea î.C. ...

– DEZECHILIBRELE din care se nasc crimele sunt studiate de către Hippocrate din Insula Kos, care lansează sloganul: *„mens sana in corpore sano"* minte sănătoasă în corp sănătos. Medicii noștri ai corpului și ai sufletului nu l-au uitat pe Hippocrate, al cărui nume figurează în jurământul depus la intrarea în profesie.

– TERITORIALITATEA ca o sursă de conflicte este abordată de Zenodot. Acesta constată că boscheții nu conțin decât o singură pasăre, prihorul, pentru că aceasta nu tolerează alți congeneri la el „acasă". Or, unele crime sunt comise între oameni, pentru cucerirea de teritorii, atât în război, cât și în lupta pentru influență în cartierele localităților.

– LEGALITATEA JUDICIARĂ și SPIRITUALITATEA MORALĂ deja exaltate de Seneca, au fost tratate pe larg de către juristul Cicero în Roma primului secol d.C. Acesta are meritul de a fi analizat solidaritatea indispensabilă dintre Dreptul ideal și Etică. În opinia lui, salvarea cetățenilor este asigurată de o putere care se bazează pe Dreptate și Înțelepciune. Omul tinde spre infinit cu aspirațiile lui, dar el este responsabil pentru faptele pe care le săvârșește. Datorită lui și altor legiști, sistemul judiciar roman s-a îmbogățit cu cuvântul Pieta, care înseamnă respect pentru Justiție, pentru Fides, bună-credință, respect pe care fiecare om îl datorează celorlalți membri ai Civitas Humana, valori spirituale moștenite de la filozofii greci. Multe din legislațiile în vigoare în zilele noastre induc, sub alte nume, aceleași valori.

Din cele de mai sus rezultă că gândirea Antichității în ceea ce privește criminalitatea aduce un aport considerabil la studiul ei și al primatului spiritului autonom care, prin rațiune, se folosește de lumea exterioară în scopul cunoașterii și înțelegerii „locului său în lume" precum și a mediului în care trăiește, pentru BINELE COMUN. Criminalul agresează acest bine comun spiritual și material de unde și preocuparea filozofilor Antichității de a căuta explicații și de a oferi soluții. Moștenirea lor este mereu prezentă în mentalitățile și metodologiile profesioniștilor specializați în acest domeniu.

La apusul Antichității, tranziția spre Evul Mediu este asigurată de Școala din Alexandria (Panthene, Clement, Origen), care consideră VERBUL (Logos-ul grecesc), drept EDUCATORUL umanității. Ea stabilește o ierarhie spirituală calitativă la oameni, potrivit căreia criminalul este condamnabil.

Printre gânditorii CREȘTINI se disting Grigorie de Nyssa, Tertulian din Cartagina, retorul Arnobius și mai ales Sf. Augustin, la sud de Marea Mediterană. Acesta din urmă s-a născut la Tagasta (actualul Souk-Ahra în Algeria), în anul 354 și a devenit episcop de Hippone în 354[2]. El analizează ideea platonică a ORDINEI. „Ordinea este cea care înțelege și conține totul". El creează trei funcții de excelență: „a fi, a trăi și a înțelege." Aceasta îl conduce la LIBERUL ARBITRU, căci „Dumnezeu l-a creat pe om liber". Mai târziu, această idee va fi preluată de Immanuel Kant. CREȘTINISMUL declară că își bazează doctrina pe IUBIRE. Iubirea lui Dumnezeu, dar și a semenilor: „Iubiți-vă unii pe alții". Deci, contrar criminalului care își agresează semenii.

Lumea antică încetează să mai existe în sec. al V-lea, fiind înlocuită de EVUL MEDIU.

Cronologic, gânditorii din Persia, Siria, Irak, Egipt, Maroc și Spania sunt cei care salvează de la uitare scrierile filozofilor greci, pentru că multe originale s-au pierdut și bogăția

[2] N.t. Eroare în textul original. Corect: 396.

lor de idei nu ar fi ajuns până la noi, dacă atâtea traduceri şi comentarii ale acestor gânditorii arabi şi evrei nu ne-ar fi parvenit grație unor autori, ca Al-Kindi, Al-Farabi, Avicenna, Al-Ghazali, Avicebron, Averroes, Moise Maimonide şi alții. Avicenna (sec. al X-lea), insistă asupra relativității BINELUI şi RĂULUI, tot aşa cum focul este bun pentru căldura pe care o dă şi rău pentru arsurile pe care le produce.

Până în sec. al II-lea, gândirea creştină este concentrată în mănăstiri unde călugării activează în baza credinței revelate. În această perioadă apar UNIVERSITĂȚILE, în cadrul cărora profesorii încep să predea Filozofia, în special pe cea a lui Aristotel, pentru a căuta răspunsuri cu privire la om şi la existența acestuia, folosind alte criterii decât dogmele rigide. Prima universitate a fost înființată la Bologna unde se preda Dreptul. Urmează apoi cele de la Paris, Oxford şi Chartres. Ele devin focare de cultură filozofică şi încearcă să apropie rațiunea şi credința, pentru o deschidere a minții în fața dogmatismului. Este vorba despre literatura numită PATRISTICĂ (a Părinților Bisericii).

Printre cei mai cunoscuți autori: Abelard, Albert cel Mare şi, în special, Toma d'Aquino.

Fiu al contelui d'Aquino Roccasecca, Toma îmbracă haina preoțească şi devine călugăr dominican. După ce face studii universitare în Italia, Franța şi Germania, va preda în Italia şi Franța. Una dintre ideile sale principale priveşte natura omului, ceea ce nu-i exclude posibilitatea rațională de a ajunge la Adevăr. Deci, omul este o ființă rațională şi, prin urmare, el poartă RĂSPUNDEREA pentru faptele pe care le săvârşeşte. În ceea ce priveşte pedeapsa penală, d'Aquino scrie în lucrarea sa „Summa Theologica": „Atunci când un răufăcător este spânzurat este din pricina celorlalți, pentru ca teama de pedeapsă să-i oprească de a face fărădelegi." Aceasta este exact prevenția generală a legilor noastre penale. Şi el mai spune: „Există oameni iremediabil periculoşi. Este permis ca aceştia să fie suprimați ca fiarele sălbatice." Partizanii actuali ai pedepsei cu moartea se revendică de la Sfântul Toma d'Aquino.

Între secolele al XII-lea şi al XIV-lea, conflictele teologice slăbesc puterea papală şi Istoria permite apariția unor noi forțe sociale, elementele cele mai dinamice: prinții şi popoarele. Acest lucru antrenează autoritatea morală a profesorilor universitari, consultați în dezbaterile de idei. Nume precum Duns Scott, William de Occam devin celebre. Ei dezvoltă curentul NOMINALIST care proclamă, între altele, domnia FAPTEI REALE şi direct cognoscibile. Aceasta este o realizare considerabilă pentru criminologia ontologică care studiază fenomenul infracțional plecând de la fapta săvârşită (fapt real), înainte de a se ocupa de autorul faptei.

Gânditori noi precum Jean Buridan, Albert de Saxonia, Nicolas Gresme, Nicolas de Cause, Galilei, Nicolas Fontana Tartaglia şi alții proclamă, de asemenea, primordialitatea faptei reale.

Toți aceşti gânditori contribuie la avansul ştiinței şi oferă o viziune dedicată cercetării eliberate de dogme rigide, validând, în acelaşi timp, ideile filozofice asupra ființei umane inspirate de lumea antică: omul responsabil de actele sale şi care merită pedeapsa atunci când săvârşeşte fărădelegi.

În sec. al XV-lea soseşte marea epocă a umaniştilor RENAŞTERII.

„Umanismul" este un cuvânt de origine italiană „humanista", legat de specialitatea profesorilor care predau un ansamblu de discipline: gramatică, retorică, comentarii asupra autorilor de literatură. Este ceea ce noi numim „umanioare" sau „Litere", pentru a le deosebi de grupul ştiințific. Sensul actual al cuvântului provine tocmai din activitatea autorilor din acea vreme: Thelesio, Giordano Bruno, moraliştii printre care Montaigne, Pico della Mirandola, Erasmus din Rotterdam, Thomas Morus, Sceve, Lefevre de la Broderie, Paracelsus, picturile lui Leonardo da Vinci, Botticelli, Michelangelo şi a altor autori. Ei sunt unanimi în a găsi în activitatea umană condiția dinamică a DEMNITĂȚII sale.

Thomas Morus, în 1516, publică „Utopia", în care prezintă un sistem ideal de guvernare. El ne aminteşte de Cicero care, în sec. I, analizează solidaritatea dintre DREPTUL IDEAL şi ETICĂ. Deci, contrar violenţei criminale. Erasmus din Rotterdam afirmă că „omul nu se naşte om, ci devine în timp." Pico della Mirandola (considerat în epocă drept omul cel mai cult) afirmă în opera sa „De humanis dignitate", că „omul devine conştient de funcţia sa eminentă." Umanitatea şi demnitatea lui sunt inseparabile.

Criminalul, fiinţă între alte fiinţe, devine nevrednic prin fapta sa, dar poate oricând să-şi recâştige demnitatea sa naturală de fiinţă umană, prin comportamentul său viitor. Acest lucru a fost deja spus de chinezul Confucius şi de grecul Platon, moştenire încorporată în Criminologia faptei. Contribuţia incomensurabilă a acestor gânditori oferă fiinţelor umane o şansă de creştere spirituală şi culturală.

Există un umanism religios şi un umanism laic. Aceasta din urmă se bazează în mare parte pe cercetările savanţilor care au trăit înaintea noastră. Criminologia faptei cuprinde şi poartă valorile acestei laicităţi în lucrările sale care studiază comportamentele criminale.

EPOCA MODERNĂ

Perioada istorică a LUMINILOR este importantă pentru studiul criminalităţii.

Cesare Beccaria, în cartea sa „Dei delitti et delle pene" (Despre infracţiuni şi pedepse) publicată în 1764, cere cu fermitate desfiinţarea torturii ca metodă de urmărire penală şi a pedepselor corporale. El crede că o pedeapsă mai moderată, dar aplicată imediat după săvârşirea faptei ar fi mai eficientă decât o pedeapsă mai severă aplicată la distanţă mare în timp de momentul săvârşirii faptei. El cere o justiţie mai echilibrată, în cadrul căreia acuzarea să fie aşezată la acelaşi nivel ca şi apărarea, iar ancheta să nu fie secretă. Procedura aplicată în lumea anglo-saxone a înţeles acest lucru.

Voltaire critică sistemul judiciar arbitrar şi crud al timpului său, dar susţine că oamenii au LIBERTEA de a-şi alege acţiunile şi că această libertate este strâns legată de respectarea legilor.

Enciclopediştii Diderot, d'Alembert şi alţii răspândesc aceste idei.

Frederic Nietzsche credea că omul ar trebui să cucerească STĂPÂNIREA DE SINE, forţa VOINŢEI DE AUTODEPĂŞIRE.

DECLARAŢIA DREPTURILOR OMULUI ŞI CETĂŢEANULUI din 26 august 1789 evocă responsabilitatea individuală faţă de sine şi faţă de alţii, şi proclamă drepturile naturale ale omului: libertatea, proprietatea, securitatea şi rezistenţa la opresiune. Cum defineşte ea libertatea? Ca „dreptul de a face orice nu dăunează altuia." Acesta este vechiul proverb latin „*neminem laedere*" (a nu dăuna nimănui). Dar cine stabileşte „graniţele" care nu trebuie să fie depăşite? Legea, răspunde articolul 4. Cine stabileşte pedepsele pentru cei care comit infracţiuni? Tot Legea, spune art. 8. Heraclit, Seneca, Platon, Aristotel, Confucius, Cicero, nu sunt departe.

Cât despre lista ÎNDATORIRILOR omului, listă adăugată de Constituanta Anului II la Declaraţie, art. 2 spune, în esenţă, „Nu faceţi altora ceea ce nu aţi vrea să vi se facă vouă." Este exact răspunsul dat de către Confucius unui fost elev de-al său care l-a întrebat: „Maestre, există un precept după care să ne putem ghida acţiunile de-a lungul întregii vieţi?" Lista îndatoririlor mai spune: „Cel care încalcă legile în mod conştient, se declară în stare de război împotriva societăţii." Acelaşi lucru îl spune şi criminologul.

Principiile acestei Declaraţii au fost sintetizate de formula-triptic: libertate, egalitate, fraternitate. Dar criminalul lezează libertatea altora, rupe egalitatea dintre însuşi şi victima sa şi îşi bate joc de fraternitate.

Immanuel KANT analizează LIBERTATEA ca sursă de drept, căruia ar trebui să i se supună oricare fiinţă raţională şi LIBERUL ARBITRU, care este ALEGERE, „inspiratoarea

principală a acțiunii noastre." Pentru Kant, „libertatea este capacitatea unei persoane de a se determina prin RAȚIUNI în loc de a se determina prin cauze." Criminologia actului pe care o propun eu pornește de la această opinie.

În secolul XX au fost semnate două documente importante: Declarația Universală a Drepturilor Omului, adoptată de Adunarea Generală a ONU la 10 decembrie 1948, şi Convenția Europeană a Drepturilor Omului, semnată la Roma la 4 noiembrie 1950. Ambele, în ciuda caracterului lor de acte juridice, conțin o conotație filozofică puternică ce se opune actelor de violență. Aceste documente se înscriu în direcția dorită de Seneca şi Cicero: drept ideal, etică solidară.

Cât despre punerea în practică, din păcate, aceasta nu depinde nici de filozofi, nici de criminologi ...

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

OBSERVAȚII PE TEMA VIOLURILOR COLECTIVE ȘI A VIOLURILOR PRIN SUPUNERE CHIMICĂ

OBSERVATIONS ABOUT COLLECTIVE RAPES AND ON THE CHEMICAL SUBMISSION
OBSERVATIONS AU SUJET DES VIOLS COLLECTIFS ET DES VIOLS PAR SOUMISSION CHIMIQUE

Thierry TOUTIN
ofițer de poliție, cercetător în criminologie

Nora FRAJ-BOUSLIMANI
avocat la Curtea de Apel din Paris

Introducere

În secolul V î.Ch., odată cu definiția pe care Herodot o dă noțiunii, violul este înainte de toate un furt, o captură, o posesie *„răpirea unei tinere nu înseamnă neapărat o crimă în sine și este foarte regretabil faptul că victimele fac atâta vâlvă pe această temă. Dimpotrivă, este evident faptul că în cazul în care o tânără nu recunoaște niciodată că dorește ca într-o zi să fie răpită de un bărbat, trebuie protejată cea care nu consimte un astfel de act."*

Războaiele și mitul privind dreptul Seniorului, care s-a perpetuat din secolul XIII și până în prezent, au oferit oportunități pentru posedarea și distrugerea celuilalt într-un raport de violență mai mult sau mai puțin dezvăluit.

După părerea lui Bellil Samira(3) [Samira Bellil, *„În infernul schimbărilor"*, Ediția Denoël, 2002], *„a ieși din această situație înseamnă a te supune, a executa și mai ales a-ți pune deoparte spiritul, a detașa corpul, a acționa automat."* După ceva timp, cu ocazia unui alt viol, aceasta a afirmat *„sunt inertă, absentă din corpul meu, ca și ultima dată, mă salvez de acolo, mă salvez de el, în fond în mintea mea."* Această activitate cerebrală de controlare a interferenței, pentru a-ți exila corpul de gândire, reprezintă o apărare comportamentală în fața violenței suferite.

Consecințele unui astfel de act au repercusiuni medicale, psihologice și victimologice incontestabile asupra victimelor. Dacă mijloacele utilizate pentru înțelegerea acestui epifenomen sunt mai eficiente: prescrierea mai favorabilă pentru minorii victime, rata de elucidare sporită, îmbunătățirea condițiilor de primire a plângerii, crearea unui fișier cu amprente genetice, mai sunt multe de făcut. Atât în materie de luptă împotriva recidivei, cât și de tratare a delincvenților sexuali, de dezvăluire a faptelor de către victime sau de intersectare a anchetelor de victimizare, cu statisticile oficiale, în scopul de a îmbunătăți în plus vizibilitatea acestui pericol social.

Definiția penală a violului

Orice act de penetrare sexuală, de orice fel ar fi, comis asupra unei alte persoane prin violență, constrângere, amenințare sau luare prin surprindere constituie un viol. Această infracțiune penală este prevăzută de articolul 222-23 din Codul penal. Este vorba despre o infracțiune gravă pasibilă de Curtea cu juri care se pedepsește cu cincisprezece ani de închisoare. Această infracțiune penală a fost creată în temeiul Legii din 23 decembrie 1980.

Sunt prevăzute mai multe circumstanțe agravante și sunt legate fie de:

– calitatea de victimă (minori, persoane vulnerabile). În acest caz sancțiunile vor fi majorate, iar autorul unui astfel de act va primi o pedeapsă de 20 ani de închisoare;

– calitatea de autor, dacă este vorba de exemplu despre un ascendent legitim, natural sau adoptiv, despre o persoană care are autoritate (profesor, medic) sau despre un concubin sau fost concubin, despre soț sau fostul soț. În aceste cazuri exacte pedeapsa aplicată va fi de 20 ani de închisoare;

– de modul de operare şi de consecinţele trecerii la acţiune, mai ales atunci când victima va fi schilodită, chiar parţial, sau va fi mutilată în cursul agresării sale, în cazul în care au existat mai mulţi autori sau s-a folosit o armă. Sancţiunile vor ajunge la 20 de ani de închisoare;

– decesul victimei. Dacă victima decedează, sancţiunile penale prevăd 30 de ani de închisoare;

– în cazul unor violuri precedate, însoţite sau urmate de acte de barbarie şi diferite torturi, Codul penal prevede închisoarea pe viaţă.

Din punct de vedere criminologic, există mai multe moduri de operare. Această constatare face tot mai dificilă prevenirea acestui tip de infracţiuni cărora le corespund profilurile autorilor atât de diferiţi unii de ceilalţi. Reamintim două forme speciale de trecere la act.

Violurile colective denumite *„rotative”*

Acest gen de comportament infracţional este desemnat în dreptul penal cu sintagma de *violuri în grup asupra minorilor cu vârste de aproximativ cincisprezece ani, în funcţie de caz, cu sau fără violenţe.* Uneori aceste violuri sunt denumite de unii *rotative*, prezentând dezavantajul de a le banaliza sub un termen care nu înseamnă mare lucru. Aceste treceri la acţiune sunt în general meschine şi sălbatice. Violenţa nu este aproape niciodată folosită, iar victimele sunt terorizate şi supuse.

Problema acestui tip de agresiune constă în legea tăcerii şi a fricii care pune stăpânire pe victimele care riscă să sufere săptămâni întregi şi chiar luni fără să vorbească despre acest lucru.

Este un fenomen îngrijorător care este încă greu de evaluat. Profilul autorilor este asemănător cu cel al autorilor unor violenţe urbane(4) [Thierry Toutin, Michel Bénézech, *„Problematicile violenţei urbane şi personalitatea autorilor acestora”*, Analele medico-psihologice, februarie 2006] care, cu acea ocazie, pot comite împreună acest tip de infracţiune, fără să conştientizeze realmente consecinţele judiciare şi umane.

În ceea ce priveşte victimele, este vorba despre tinere cunoscute de agresorii lor. În general acestea nu se simt bine în pielea lor şi suferă resemnate, fără să ştie că au fost în general *ţintite* sau reperate pe baza problemelor existenţiale cu care se confruntă. Acestea ajung „să vorbească” atunci când „cedează nervos”, adică după o tentativă de suicid sau cu ocazia unor tulburări de comportament legate de alcoolism sau de consumul de stupefiante.

Violurile prin supunere chimică

Este vorba despre un tip de comportament infracţional, apărut în urmă cu aproximativ cincisprezece ani, căruia îi corespunde un tip de indivizi care folosesc un amestec de produse chimice şi de produse stupefiante care le permit să abuzeze victimele pe care le râvnesc după ce le droghează. GHB a fost cel mai cunoscut, însă nu este singurul. Este vorba despre un produs de sinteză, a cărui denumire completă este gamma-hydroxybutyrate. Utilizarea sa medicală iniţială a fost anestezică. Acestui medicament i s-a schimbat întrebuinţarea şi este suficient să cauţi pe internet compoziţia sa pentru a-l fabrica singur. Efectele GHB-ului sunt euforia, sociabilitatea

sporită, sentimentul de lejeritate, dezinhibarea, incapacitatea de concentrare, pierderea coordonării, somnolenţa şi uneori chiar adormirea, fără amintiri exacte din trecutul recent.

Agresorii sexuali îl varsă în paharul viitoarelor victime, fără ştirea acestora, în cursul unui rave-party în cluburi de noapte sau în baruri. Sub efectul GHB-ului, victimele nu mai au control şi nici capacitate să reziste şi prin urmare pot fi agresate fără să opună rezistenţă şi fără să fie conştiente. Mai rău, acestea nu îşi amintesc nimic. De altfel, în aceasta constă interesul viitorilor criminali pentru acest produs. Examenele gineco-medico-legale şi analizele toxicologice aduc proba materială a ingerării acestui tip de produs. Alte substanţe pot conduce la aceleaşi efecte ca şi GHB-ul, ca de exemplu combinarea canabisului cu alcoolul.

Problematica victimelor acestui tip de trecere constă în dificultatea de a-şi aminti anumite fapte. În plus, un sentiment de ruşine se adaugă la tulburările amnezice, ceea ce sporeşte dificultatea în a discerne cu precizie amploarea acestui tip de infracţiune sexuală, a cărei cunoaştere este probabil inferioară realităţii.

Concluzie

Statisticile judiciare nu dezvăluie amploarea acestei criminalităţi. Acestea nu iau în considerare decât violurile care fac obiectul unui proces sub această calificare, excluzând astfel violurile recalificate în delicte de „agresiune sexuală", judecate de un tribunal corecţional.

Astfel, această infracţiune aparte acumulează toate dificultăţile: o amploare dificil de perceput (nicio victimă nu se plânge: legea tăcerii, ruşine, culpabilitate, teamă de represalii), o recidivă ca o aparenţă înşelătoare şi redusă la minim (numeroase fapte nu sunt luate în considerare din motivele deja citate), o prevenire supusă unor reguli etice şi deontologice stricte (neînţelegeri pe tema unei pseudo „castrări chimice") şi victime îngrijorate la ideea de a denunţa faptele sau de a nu fi crezute.

Este dificil pentru o victimă să vadă că vorbele sale sunt puse la îndoială când ea ştie că este victimă. După părerea psihologilor, violul este imprescriptibil în psihism şi inexprimabil în fapte. Constituie o violare teribilă a intimităţii, a spaţiului corporal şi psihic al victimei.

Există supunerea la reprezentări fantasmatice excesive: pentru victimă cele ale pierderii narcisiste şi pentru agresor cele ale omnipotenţei narcisiste.

În ambele cazuri contrastul acestor reprezentări îi conferă violului un loc specific în psihopatologie şi pentru asumarea unor răspunderi medico-psihologice.

Despăgubirea financiară face parte integrantă din demersul medico-psiho-juridic al recunoaşterii calităţii de victimă şi al preluării globale în sarcină a acestei victime.

Cum să procedăm pentru a ne ocupa de evoluţia unui sindrom psihotraumatic sau a unei nevroze traumatice a victimei unui viol? Probabil ajutând-o să continue să îşi scrie povestea pe o altă pagină din cartea vieţii sale.

Bibliografie

Barbier, D., *Periculozitatea, abordare penală şi psihiatrică*, Privat, Asociaţia Culturală şi Psihiatrică, 1991, p. 158;

Barillon J., Bensussan P., *Dorinţa criminală*, Paris, Odile Jacob, 2004;

Bellil, S., *În infernul schimbărilor*, ediţia Denoël, 2002;

Bénézech, M., *Despre câteva perspective medico-psihologice privind crimele sexuale.* Prezentare a trei observaţii. Expunere originală. Analele medico-psihologice, vol. 153, nr. 8, octombrie 1995, p. 501-511;

Cario, R., *De la culpabilitatea victimei la interrelaţiile victimizator/victimizat*, în *Victima este oare vinovată? În jurul operei lui Ezzat A. Fattah*, Paris, l'Harmattan, 2004;

Ciavaldini, A., *Psihopatologia agresorilor sexuali*, Paris, Masson, 1999;

Daligand, L. *Influență și repetiție,* în *Victimă-agresor*, vol. 4. *Recidivă, reiterare, repetiție. Raportul de influență și legea seriilor*, sub conducerea lui L. Crocq și P. Bessoles, Nîmes, Domeniu social, 2004;

Gantheret, F., *Incertitudinile erosului*, Gallimard, Cunoașterea inconștientului, 1984;

Godfryd, M., *Psihiatria legală*, Colecția „Que sais-je?, nr. 2467, P.U.F., p. 123;

Godfryd, M., *Bolile mintale ale adultului*, Colecția „Que sais-je?", nr. 2886, P.U.F., p. 126;

Hirigoyen, M.F., *Hărțuirea morală – Violența perversă în viața cotidiană*, Ed. Syros, 1999, p. 209;

Jouvencel M., Serfati O., Beynet S., *A fi victima unui viol în prezent, ce primire, ce sprijinire, ce despăgubire?*, Congresul psy și SNC, 2002;

Meney, P., *Hoții de inocențe*, Olivier Orban, 1993, p. 267;

Ostaptzeff G., Barthe H.N., *Criminologia clinică*, Masson, 1992, p. 124;

Perron-Borelli M, *Fanteziile*, Paris, PUF, 2001;

Roure, L., *Starea periculoasă, aspecte semiologice și legale*, Medicină și psihoterapie, Masson, 1991, p. 172.

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

PARTEA A II-A
CRIMINALISTICĂ

PLEDOARIE PENTRU CRIMINALISTICĂ

Prof. univ. dr. Emilian STANCU
Universitatea din Bucureşti

Trăim într-o perioadă de profunde transformări, în care fiecare aspect al vieţii se schimbă cu rapiditate: viaţa socială, familia, tehnologia, politica, economia. De ce se schimbă lumea care ne înconjoară atât de repede în comparaţie cu epocile trecute parcurse de omenire? Aceasta este o întrebare complicată şi în acelaşi timp delicată, la care ne este greu să răspundem. Oricare ar fi posibilul răspuns la această întrebare, cert este faptul că toţi, femei şi bărbaţi, tineri sau vârstnici, ne aflăm în trenul acestor schimbări care nu dă semne că îşi va încetini mişcarea.

Noi, cei ce slujim legea, ne-am putea întreba dacă domeniul pe care îl reprezentăm constituie, sau nu, unul din motoarele acestei schimbări, dacă sistemul legislativ este sau nu un produs al schimbării societăţii, dacă sistemul legislativ ca atare este autonom şi dacă nu cumva reprezintă el însuşi o lume aparte.

Renumiţi jurişti – la care se adaugă şi cercetători din alte domenii ale ştiinţelor umaniste – şi-au pus aceste întrebări şi au încercat să le afle răspunsul.

O primă concluzie a fost aceea că sistemul legislativ este conservator şi rezistent la schimbări. Experienţa şi practica judiciară au demonstrat însă, că începând din Evul Mediu, întregul edificiu al dreptului a suferit schimbări notabile determinate de forţa fără margini a valului schimbărilor sociale.

Societatea nu este altceva decât un ansamblu de valori ierarhizate şi susţinute de un ansamblu solid de norme şi principii, care alcătuiesc împreună o arhitectură complicată ce are drept ţintă însă şi dezvoltarea vieţii în toate aspectele ei. Relaţiile ce se stabilesc în cadrul acestui uriaş edificiu implică prezenţa individului, cu toate capacităţile, limitele, aspiraţiile şi trebuinţele lui. Între indivizi, între indivizi şi grupuri sociale, indiferent de mărimea lor, se stabilesc punţi de comunicare, conlucrare şi interes. Am putea spune că toată activitatea umană conştientă – indiferent de natura acesteia – se structurează în jurul acestor punţi, care la rândul lor sunt susţinute de pilonii solizi ai LEGII. Nu de puţine ori însă, punţile de legătură între indivizi, sau între indivizi şi comunitate, sunt frânte prin încercarea indivizilor, sau a grupurilor de interese, de a elimina pilonii de susţinere a eşafodului social, prin agresiunea făţişă, sau ascunsă, împotriva legii, acţiune care a purtat, poartă şi va purta denumirea de INFRACŢIUNE.

De aici se naşte o altă întrebare: poate societatea să se regenereze de la sine, fără ajutorul unor factori de control şi autocontrol a căror menire este acea de a menţine eşafodul legislativ, asigurând totodată progresul societăţii pe ansamblu? La această întrebare răspunsul vine tot dintr-o îndelungată practică: Nu, acest lucru nu este posibil.

Pe de altă parte, valorile unanim acceptate ale societăţii contemporane au drept precept imperativ ocrotirea individului, a personalităţii sale, ca pe cel mai de preţ bun social, cerând sistemului să elimine orice posibilă eroare de aplicare a legii, fie că este vorba de cazuri individuale, fie că în discuţie sunt luate cazuri colective. Esenţial în aplicarea acestui principiu

este aflarea ADEVĂRULUI, singura măsură pe care societatea contemporană – şi nu numai ea – o acceptă drept criteriu de protejare eficientă a sistemului social.

Aflarea adevărului este cel mai anevoios proces, mai ales într-o societate care, aşa cum arătam, se dezvăluie pe sine drept un tren de mare viteză, ai cărui călători amestecă – în proporţii niciodată strict definite – binele şi răul, cinstea şi necinstea, respectarea legii şi infracţiunea.

După unele opinii, răul, necinstea şi infracţiunea sunt doar manifestări izolate pe care societatea le-ar putea anihila, fie numai şi prin covârşitoarea prezenţă a laturilor de caracter şi faptice opuse lor.

Mai este necesară, în aceste condiţii, existenţa şi perfecţionarea continuă a unui corp solid de specialişti în aflarea adevărului care să folosească toată experienţa – „genetică" am putea spune – acumulată în timp de ştiinţa particulară pe care o desemnăm cu numele de CRIMINALISTICĂ?

Îi mai este necesară societăţii această muncă de arheolog al unui prea recent trecut, îi mai sunt necesare eforturile costisitoare pe care le impune cercetarea criminalistică, îi mai este necesară folosirea aparaturii, metodelor şi tehnicilor utilizate în cercetarea spaţiului cosmic numai pentru a se putea apăra de agresiunile izolate ale unor indivizi asupra sistemului de valori aparţinând unei societăţi puternice şi stabile din punct de vedere politic, economic, tehnic, cultural ...?

Răspunsurile la aceste întrebări, deloc retorice, se află în însăşi imaginea lucidă pe care societatea o are la sfârşitul mileniului II asupra propriilor probleme, năzuinţe şi perspective de dezvoltare.

Experienţa, acumulată în secole de existenţă a comunităţilor umane bazate pe respectarea unor principii de drept, a demonstrat cu prisosinţă, că orice agresiune asupra ansamblului de valori sociale întreprinsă prin atacarea valorilor de drept, înseamnă tot atâtea lovituri majore pe care sistemul le acumulează până la propria-i distrugere. Aceeaşi experienţă a demonstrat că încălcările legii, infracţiunile – fie ele oricât de izolate şi neînsemnate la prima vedere – sapă adânc nu numai la temelia societăţii, ci şi la temelia bunăstării şi echilibrului interior al fiecărui individ în parte.

Criminalistica-ştiinţa şi criminaliştii au apărut tocmai pentru a juca rolul de anticorpi ai unui sistem ce ar putea fi infestat de viruşii infracţionalităţii. Munca neobosită a criminaliştilor, cel mai adesea neştiută şi solitară, conduce pas cu pas, analiză cu analiză, răspuns cu răspuns, la aflarea ADEVĂRULUI. Prin însăşi definiţia filozofică dată adevărului, acesta este relativ. Criminalistica nu îşi propune să ajungă la esenţa adevărului absolut, dar încearcă să se apropie de aflarea adevărului, fie el şi relativ, *sine ira et studio* (fără ură şi părtinire), fiindu-i indiferent cui foloseşte acesta.

existenţa criminalisticii nu este bazată pe inerţie, pe automulţumire şi limitare la cunoştinţele acumulate până în prezent. Într-o lume în care oameni cinstiţi şi infractori potenţiali merg umăr lângă umăr, se bucură în egală măsură de binefacerile unui sistem social de valori, care statuează deplina egalitate şi liberul acces la informaţie, criminalistul trebuie să facă o distincţie clară între modul cum cele două categorii de indivizi folosesc binefacerile sistemului democratic pentru a-şi atinge scopurile specifice, din păcate diametral opuse. Liberul acces la informaţie şi la majoritatea descoperirilor tehnologice al tuturor indivizilor este una dintre cele mai evidente contradicţii care confruntă o societate cu adevărat democratică, incapabilă să limiteze accesul la informaţie al unui individ – sau al unui grup de indivizi – fără să încalce unul dintre principiile de bază ale democraţiei.

S-a spus, pe bună dreptate, că între criminaliști și infractori există o permanentă competiție în fiecare din cele două grupuri încearcă să fie cu un pas înaintea celuilalt. Este o competiție dură, a cărei miză este însăși respectul față de viața planetei și implicit față de viața și libertățile fiecărui cetățean în parte. Orice ezitare, sau delăsare, din partea criminaliștilor, ar genera un adevărat dezastru social.

Parafrazând vechiul dicton latin „sunt om și nimic din ceea ce este omenesc nu-mi este străin", am putea spune că la sfârșitul secolului XX Criminalistica trebuie să își asume propriul dicton: „sunt o știință și nimic din ceea ce este științific nu-mi este străin". Înțelegând imperativul momentului, criminalistica-știință a căutat – și a găsit – un sprijin eficient în științele exacte, folosind absolut toate cercetările de vârf în sprijinul propriului demers de cercetare, având conștiința că nu există la ora actuală domeniu științific căruia să nu îi poată fi cerut un tribut de cunoștințe care să fie puse în slujba aflării adevărului, spre împlinirea binelui.

Utilizarea posibilităților practic nelimitate ale informaticii, sau încercarea descoperii unor elemente de identificare personală care să nu poată fi puse la îndoială, cum este amprenta genetică (ADN-ul), precum și implicarea în analizele de laborator a măsurătorilor exacte cu ajutorul celor mai sofisticate mijloace și metode tehnice, au adus criminalisticii un plus de certitudine în reușita programului specific pe care îl are.

În orice societate există autoritate. Orice autoritate are urcușuri și coborâșuri. Nu există societăți bazate pe o deplină egalitate.

Fie că autoritatea are la bază respectul față de cuvântul unei religii, fie că autoritatea emană din respect pentru bani, sau pentru gradul de pregătire al unor persoane, este un gen de autoritate neîmpărtășită la nivel social global decât în măsura în care criteriile, de la societate la societate, sunt și ele împărtășite. Singura autoritate care se bucură de același respect, indiferent de tipul de societate din care se naște, este autoritatea Legii. La rândul ei, Legea poate fi modificată ori de câte ori societatea consideră acest lucru necesar. Oricare ar fi însă Legea, singurul mijloc de a identifica pe cei ce o încalcă, fără a proceda în mod abuziv la găsirea unui vinovat fără vină, este Criminalistica.

Recunoscută de multe personalități în materia justiției penale drept știința și arta investigațiilor penale, Criminalistica a fost privită adeseori cu o nemeritată condescendență, poate și datorită faptului că această știință pune înainte de tot și de toate respectarea normelor de conduită ale magistratului.

Într-o societate în care atât Criminalistica, cât și criminologia, au fost confundate adeseori cu activitatea de poliție rău înțeleasă, reticența atragerii criminaliștilor în structurile administrative și judiciare superioare însărcinate cu combaterea criminalității a părut firească.

Societățile cu democrație avansată au înțeles însă cu numai o știință cum este criminalistica – stăpână a tehnicilor și experienței teoretice și practice necesare stopării valului de infracționalitate generat de bunăstarea unei societăți care odată cu performanțele economice și sociale a creat tot atâtea tentații – se poate opune agresiunilor tot mai numeroase care erodează sistemul social, asigurând perpetuarea democrației, soliditatea statului de drept, dezvoltarea liberă și sigură a individului și a comunității.

Particularități în cercetarea biocriminalistică genetică

Fundament științific

Descoperirea acidului dezoxiribonucleic (ADN), a condus la înțelegea conceptului de creditate prin decodarea informațiilor genetice pe care molecula de ADN le are în componență. Având o structură moleculară, ADN-ul este conținut de toate celulele organismelor vii.

Prima prezentare a structurii ADN s-a făcut în anul 1950 de către James Watson şi Francis Crick. Molecula de ADN este foarte mare, fiind compusă din patru tipuri de nucleotide – adeina, citozina, guanina şi timina –, care se pot aranja numai în următoare formulă: A-T şi G-C, pe o bandă dublă, răsucită, care a fost denumită convenţional „dublă elice".

Până în 1985 studierea moleculei de ADN nu a constituit o preocupare majoră pentru criminalistică. Alec Jeffreys şi colegii săi de la Universitatea din Leicester (Anglia), au fost primii care au prezentat valenţele infinite pe care ADN-ul le are în identificarea unei persoane prin studierea urmelor biologice de orice natură lăsate de respectiva persoană la locul unei infracţiuni.

Procesul de identificare a unei persoane începe în momentul în care corpul acesteia elimină sau lasă la locul infracţiunii o substanţă biologică care conţine în mod necesar material genetic (ADN), continuând cu recoltarea probei de către criminalist, urmată de analiza de laborator care are drept punct terminus, traducerea materialului genetic într-un cod, cu formulă unică, irepetabilă, specifică unui singur purtător al acelei informaţii genetice.

Singurele celule din corpul uman unde nu există ADN sunt acelea cunoscute de „globule roşii" prezente în sângele uman. Având în vedere că fluidul vital al speciei umane, sângele este compus din globule roşii şi albe, care nu pot fi separate decât prin procedee de laborator, probabilitatea ca la locul infracţiunii să nu se găsească celule purtătoare de ADN este nulă.

Unul dintre răspunsurile pe care a trebuit să le dea criminalistica a fost acela referitor la numărul de analize de locaţii ADN care pot duce la evidenţierea certă a diferenţelor între două amprente genetice aparţinând unor persoane diferite.

S-a luat în considerare posibilitatea ca, spre exemplu, doi suspecţi a căror amprentă genetică trebuie comparată cu amprenta genetică a probei recoltată de la locul infracţiunii să prezinte acelaşi model al locaţiei ADN.

Pentru maximizarea puterii discriminatorii a analizei 4, criminaliştii au lucrat cu polimorfism de înaltă putere, numit de primii utilizatori anglo-saxoni, VNTR (Variable Number of Tandem Repeats). Analizele se bazează pe faptul că locaţiile conţin numere variabile de secvenţe ADN care se repetă, locaţiile conţinând de la individ la individ, secvenţe a căror repetare este imposibilă. Pentru a elimina orice posibilitate de confuzie, laboratoarele de analiză a amprentei genetice examinează patru locaţii VNTR, care sunt considerate suficiente pentru a stabili cu precizie identitatea unei persoane.

Particularităţile cercetării la faţa locului. Specialiştii au clasificat probele biologice descoperite la faţa locului în trei categorii:

1. probe cu înalt grad de precizie în identificarea profilului ADN: sângele, lichidul seminal care, chiar dacă nu conţine spermă, are suficient material pentru efectuarea analizelor ADN; saliva (indiferent de pe de tipuri de obiecte este recoltată: ţigări fumate, periuţe de dinţi, plastice ale ţigărilor de foi, măşti, veselă, chewing gums, timbre şi plicuri poştale etc.).

2. probe cu potenţial în definirea profilului ADN: fluidul vaginal (în cazurile de viol poate conţine un amestec de celule, provenind din ambele părţi care pot fin analizate separat); secreţiile nazale; părul (numai părul smuls are valoare pentru analizele nucleare ADN atâta timp cât ADN-ul este cuprins numai în celulele ce înconjoară rădăcina); bucăţi de carne; celule ale pielii; urină, părţi de corp; oase (măduva osoasă poate fi analizată chiar şi în cazuri de descompunere avansată).

3. probele cu potenţial în analizele ADN mitocondrial. Orice probe care nu se pretează la alte analize, pot fi analizate prin analizele mitocondriale.

Înainte de a fi ridicat, orice obiect care constituie proba, va fi fotografiat şi/sau desenat. Obiectele care se ridică în vederea analizării ADN, vor fi controlate pentru a fi puse în evidenţă

alte urme importante, cum ar fi urmele papilare. Pentru fiecare probă se va folosi un tip special de recipient care să ofere o depozitare şi un transport sigur. Sângele lichid, ţesuturile, organele sau oasele se containerizează şi se refrigerează în vederea transportării în condiţii optime. Spre deosebire de sângele colectat lichid, petele de sânge aflate pe obiecte, vor fi uscate înainte de a fi împachetate şi trimise laboratorului. Părul trebuie colectat cu grijă pentru a evita ruperea tijei sau atingerea rădăcinii, furnizoare de informaţie genetică.

Întrucât tehnicile ADN sunt foarte sensibile, contaminarea probelor este o adevărată problemă. Pentru a se evita acest mănuşi şi pensete adecvate, avantajul folosirii acestora fiind posibilitatea schimbării lor ori de câte ori devin contaminabile. Instrumentarul folosit atât în cercetarea la faţa locului cât şi în analizele de laborator, se curăţă cu tampoane cu alcool după ridicarea fiecărui obiect. De asemenea se recomandă purtarea unor măşti pentru a se evita strănutul, tuşitul sau chiar vorbitul în apropierea materialului pătat.

Expertizarea. În 1985, Alec Jeffreys preciza faptul că mini-sateliţii existenţi în genomul uman prezintă o zonă centrală ce se repetă de mai multe ori în cadrul unui fragment unic, determinând astfel polimorfismul lungimii fragmentului de restricţie. Astfel metoda identificării prin cercetarea amprentei genetice a fost adoptată tocmai datorită polimorfismului extrem de mare al mini-sateliţilor ADN-ului uman, ceea ce determină un potenţial de discriminare foarte ridicat.

Analiza ADN-lui în laboratoare specializate se desfăşoară prin două metode: metoda analizei amprentei genetice prin enzime de restricţie şi metoda reacţiei în lanţ a polimerazei (PCR).

În cazul utilizării metodei prin enzime de restricţie, este necesară o cantitate suficientă de ADN ce este supusă izolării şi purificării cu ajutorul unor detergenţi şi enzime cu mare specificitate, cum ar fi proteinaza K. Cea de-a doua etapă o constituie decuparea ADN-ului cu ajutorul unor enzime de restricţie, în fragmente de mărimi diferite. Fragmentele astfel decupate sunt triate după lungime cu ajutorul unui gel de agaroză, fenomen ce poartă numele de electroforeză. Următoarea etapă poartă numele de transfer „Southern" şi constă în transferarea fragmentelor de pe gel pe o membrană de nylon, urmată de denaturarea ADN-ului, ce constă în ruperea punţilor de hidrogen dintre bazele complementare şi apoi reunirea ADN (hibridarea). Ultima etapă a metodei prin enzime de restricţie constă în autoradiografia membranei. Rezultatul analizei îl constituie vizualizarea fragmentelor ADN sub forma unor benzi întunecate. Benzile astfel obţinute pot fi folosite pentru comparaţie cu cele rezultate din prelucrarea probelor ridicate de la faţa locului. Lipsa corespondenţei benzilor comparate duce la eliminarea din cercul suspecţilor a persoanei examinate.

O altă metodă care s-a impus extrem de rapid, este aceea a reacţiei în lanţ a polimerazei (PCR = polymerase chain reaction). Avantajul acestei metode faţă de metoda cu enzime de restricţie constă în sensibilitatea acesteia, putându-se folosi o singură moleculă de ADN pentru a fi amplificată. Metoda constă în amplificarea in vitro a secvenţelor ADN prin cicluri de denaturare ADN, fixarea primerilor şi extinderea cu polimerază ADN. Metoda PCR este rapidă, simplă, necesită fragmente de dimensiuni mici pentru studiere şi permite reanalizări multiple.

În ciuda controverselor şi criticilor ce nu au întârziat să apară, amprenta genetică oferă dovada unicităţii noastre, impunând cercetării criminalistice o nouă metodă de identificare, cu şanse reale în realizarea actului justiţiar.

VALORIFICAREA CONCLUZIILOR EXPERTIZELOR TEHNICE ÎN CAZUL ACCIDENTELOR DE CIRCULAȚIE

Conf. univ. dr. ***Tiberiu MEDEANU***
Facultatea de drept

Procuror ***Diana PECINCU***
Parchetul de pe lângă Judecătoria Deva

Una dintre trăsăturile esențiale ale infracțiunilor o reprezintă săvârșirea faptei cu vinovăție.

Vinovăția reflectă aspectul subiectiv al infracțiunii și cuprinde atitudinea psihică a făptuitorului față de fapta comisă și de urmările acesteia. Ea presupune o atitudine conștientă, în sensul că făptuitorul are reprezentarea acțiunilor sale și a rezultatului periculos a acestora.

Legiuitorul român a reglementat formele vinovăției pe baza teoriei reprezentării, în cadrul căreia are pondere factorul intelectiv asupra celui volitiv. Ca urmare, vinovăția nu poate exista dacă făptuitorul nu a putut avea reprezentarea rezultatului din cauze neimputabile lui[1].

Procesele psihice, din cadrul acțiunii infracționale, intră în anumite raporturi cu celelalte elemente ale conținutului infracțiunii, în special cu cele care caracterizează acțiunea fizică. În consecință, între latura obiectivă și cea subiectivă există o legătură reciprocă, neputând fi analizate ca fenomene distincte, deoarece întregul proces de realizare fizică a infracțiunii se proiectează inițial în mintea subiectului, declanșând numai după aceea acțiunea sau inacțiunea propriu zisă[2].

Stabilirea vinovăției și implicit a răspunderii juridice, prezintă dificultăți îndeosebi în cazul infracțiunilor comise din culpă. Între acestea se situează majoritatea accidentelor de circulație, în cazul cărora este dificil să se stabilească dinamica, abaterile de la unele forme legale, existența raportului de cauzalitate, interferența culpelor sau aplicabilitatea cazului fortuit.

Pentru a încerca să înlăture unele dificultăți de această natură, legiuitorul a stabilit inițial mai multe situații în care se instituia prezumpția legală de vinovăție cu privire la conducătorul auto, indiferent de atitudinea psihică și de conduita acestuia. Situațiile de această natură erau prevăzute limitativ de art. 49 din Regulamentul pentru aplicarea Decretului nr. 328/1996, în corelație cu obligația conducătorului auto de a reduce viteza până la limita evitării oricărui pericol. Ambiguitatea textului cu privire la viteză determina posibilitatea condamnării conducătorului auto în situații extreme, în care nu se constata vreo atitudine culpabilă sau nu exista raport de cauzalitate între conduita sa și producerea accidentului.

Revenirea la normalitate s-a realizat în anul 1998, prin modificarea articolului respectiv în conformitate cu standardele internaționale și cu cerințele specifice elementelor constitutive ale infracțiunii[3]. Existența mai multor modificări a determinat renumerotarea articolelor, astfel că art. 49 a devenit art. 48. Esențială este însă modificarea primei părți a acestui articol. din care s-a eliminat sintagma „până la evitarea oricărui pericol"[4].

---

[1] Constantin Mitrache, *Drept penal român, partea generală*, Ed. Șansa, București, 1994, p. 72.

[2] Ion Mircea, *Vinovăția în dreptul penal român*, Ed. Lumina Lex, București, 1998, p. 14.

[3] Modificarea s-a realizat prin H.G. nr. 890/1998, privind circulația pe drumurile publice și pentru stabilirea și sancționarea contravențiilor în acest sector, publicată în M. Of. nr. 4 din 13 ianuarie 1999.

[4] Textul modificat are următorul cuprins „Conducătorii trebuie să adapteze viteza ținând seama de împrejurări, în special de caracteristicile și starea drumului, de starea și încărcătura vehiculului, de condițiile atmosferice și de intensitatea circulației, astfel încât să poată opri vehiculul în limitele câmpului său de vizibilitate către înainte, precum și în fața oricărui obstacol previzibil.

Conducătorul trebuie să reducă viteza în următoarele situații: ...

n) la trecerile pentru pietoni prevăzute cu indicatori sau marcate; ..."

În acest mod este posibilă delimitarea între forma culpei simple, în care autorul nu prevede rezultatul faptei sale deşi trebuia şi putea să îl prevadă, şi cazul fortuit, caracterizat prin interpunerea unei împrejurări străine a cărei apariţie nu a putut fi prevăzută.

Necunoaşterea suficientă a prevederilor legale şi a principiilor generale referitoare la elementele constitutive ale infracţiunii, generează încă erori cu privire la stabilirea răspunderii penale în astfel de cazuri. Sunt semnificative sub acest aspect două spețe. în care organul de cercetare penală a fost influenţat de concluziile experţilor, care şi-au depăşit competenţa.

Într-un prim caz, accidentul s-a produs pe şoseaua de centură a municipiului Deva, prevăzută cu patru benzi de circulaţie, despărţite de un gard metalic cu lăţimea de cca 1,5 m. Autovehiculul implicat în accident era de tonaj mare, cu semiremorcă, fiind condus de învinuitul B.S. pe a doua bandă a sensului de circulaţie dinspre Simeria spre Deva. În jurul orei 2,30, în timp ce traversa o intersecţie prevăzută cu trecere pentru pietoni, învinuitul a sesizat prezenţa unui pieton în dreptul gardului dintre cele două sensuri de mers, declarând că a redus mult viteza de deplasare. Cu toate acestea, pietonul V.I. a fost accidentat, stabilindu-se că impactul s-a produs în zona din partea laterală stânga a semiremorcii, fiind proiectat pe carosabil. Leziunile cauzate în urma accidentului au necesitat 50-58 zile de îngrijiri medicale, însă sus-numitul a suferit un şoc psihic din cauza căruia nu-şi mai aminteşte cele întâmplate.

Pe de altă parte, sus-numitul consuma frecvent cantităţi excesive de băuturi alcoolice, a avut comportamente deviante, fusese alungat din locuinţă şi avea intenţii suicidare. Din declaraţia fiicei sale, rezultă că în ziua producerii accidentului s-a exprimat în sensul că v-a pleca de acasă şi nu se vor mai vedea niciodată.

Martora ce se găsea în cabina autovehiculului a declarat că a observat pietonul staţionând pe refugiul pentru pietoni din mijlocul şoselei, angajându-se brusc în traversare, cu cca. 10m înaintea ajungerii autovehiculului în dreptul trecerii de pietoni.

Expertiza tehnică a concluzionat că autovehiculul de deplasa cu cca. 50 km/h, iar pietonul a fost lovit de partea laterală a semiremorcii, însă nu a fost călcat de roţi. Expertul a mai apreciat că accidentul s-a produs prin intrarea surprinzătoare a pietonului pe partea carosabilă, în modul specific unei persoane care nu se poate controla din cauza stării avansate de ebrietate sau a intenţiei de a se sinucide. Ca urmare, s-a apreciat că nu putea fi evitat accidentul de către conducătorul auto, întrucât timpul necesar în acest sens era cu câteva secunde mai mare decât cel de care a dispus în mod efectiv. Contrar competenţei sale, expertul s-a mai pronunţat cu privire la încălcarea dispoziţiilor legale, concluzionând că acestea au fost respectate de conducătorul auto în timp ce partea vătămată a nesocotit prevederile art. 61 lit. e) din Regulamentul pentru aplicarea Decretului nr. 328/1966[5].

Urmele de frânare au început cu 18 m înainte de trecerea pentru pietoni, având lungimea totală de 26 m. Expertul a apreciat că accidentul putea fi evitat numai dacă autovehiculul ar fi avut viteza mai mică de 13 km/h.

Partea vătămată a suferit traumatism de bazin şi dilacerare cerebrală, din cauza căreia prezintă demenţă posttraumatică.

Poliţia a propus neînceperea urmăririi penale în baza art. 10 lit. d) Cod procedură penală[6].

Parchetul a confirmat propunerea, cu precizarea că sunt aplicabile prevederile art. 10 lit. e) Cod procedură penală, raportat la art. 47 Cod penal, privind cazul fortuit[7].

---

[5] Raportul de expertiză tehnică auto întocmit de expertul B.C. din cadrul Biroului Local pentru Expertize Contabile şi Tehnice Deva.

[6] Poliţia Municipiului Deva, Biroul cercetări penale, referatul nr. 64300 din 20 decembrie 2000.

[7] Parchetul de pe lângă Judecătoria Deva, rezoluţia nr. 5/P/2001.

Dacă nu ar fi existat indicii că partea vătămată intenționa să se sinucidă și dacă aceasta nu ar fi fost acroșată cu partea laterală a remorcii, cazul fortuit ar fi fost discutabil, întrucât conducătorul auto a observat pietonul oprit în mijlocul șoselei dar a continuat să se deplaseze cu viteza de 50 Km/h, care este limita maximă admisă în localitate.

Într-un alt caz accidentul s-a produs pe aceeași șosea iar conducătorul auto a comis mai puține abateri decât în cazul anterior, însă expertul și organele de cercetare penală au apreciat că este vinovat și au propus trimiterea în judecată pentru infracțiunea de vătămare corporală prevăzută de art. 184 alin. (2) și (4) Cod penal.

Accidentul s-a produs la data de 19 octombrie 1999, orele 14, pe DN 7, în localitatea Sântuhalm. Partea vătămată a coborât dintr-un autovehicul și s-a angajat în traversarea șoselei, pentru a ajunge la un maxi-taxi oprit în stația de pe partea opusă. A declarat că s-a oprit pe scuarul dintre cele patru benzi de circulație, pentru a permite trecerea mai multor mașini, inclusiv a unui TIR, după care a continuat traversarea cu pas grăbit și în fugă, fiind însă lovită cu partea laterală dreapta a autoturismului marca Dacia, condus de D.E.

Învinuitul declară că a observat femeia angajată în traversare numai de la distanța de cca 3 m, întrucât el circula pe prima bandă, iar autovehiculul TIR și celelalte mașini de pe banda a doua îi obturau vizibilitatea spre scuarul din mijlocul șoselei.

Procesul-verbal de cercetare la fața locului a fost întocmit sumar, întrucât partea vătămată a declarat inițial că nu are pretenții de nici o natură. Pentru vindecarea fracturii suferite la piciorul stâng s-a apreciat că sunt suficiente 50-55 zile de îngrijiri medicale, astfel că s-a dispus neînceperea urmăririi penale pentru infracțiunea prevăzută de art. 184 alin. (1) și (3) Cod penal în baza art. 10 lit. h) Cod procedură penală.

După zece luni partea vătămată a obținut un raport de expertiză medico-legală în care se stabilește diagnosticul „displazie coxofemurală dreaptă (congenitală), decompensată algic prin suprasolicitarea secundară a fracturii menționată clinic; radiologic și funcțional foarte bun; asimetrie a coapselor; tumefiere coapsă stângă; membru pelvin stâng mai lung cu aproximativ 3 cm; mers cu sprijin în baston". S-a apreciat că leziunile necesită 140-150 zile de îngrijiri medicale, timp în care se include și recuperarea funcțională prin metode balneofizioterapeutice[8].

Ca urmare s-a infirmat propunerea de neîncepere a urmăririi penale și s-a dispus efectuarea unei expertize tehnice auto.

Expertul C.A. a stabilit că viteza de deplasare a autoturismului a fost mai mică de 40 Km/h, iar partea vătămată s-a deplasat cu pas grăbit sau în fugă, imediat după ce a trecut un TIR pe banda a doua de circulație. Pe baza relatării a două femei duse de expert la fața locului, acesta a concluzionat că accidentul s-a produs pe trecerea de pietoni, deși învinuitul și un alt martor susțineau că impactul a survenit după 10-11 m de marcaj, unde au rămas cioburile provenite din lampa de semnalizare a autoturismului. Martorele respective erau vânzătoare la chioșcul din apropierea trecerii de pietoni, însă au fost audiate de poliție numai după definitivarea expertizei tehnice și la mai mult de un an de la producerea accidentului.

Cu privire la alte aspecte expertul și-a depășit competența, pronunțându-se în privința vinovăției și a normelor legale încălcate de fiecare parte. Concluziile pe această temă au fost însă eronate, întrucât a exagerat culpa învinuitului și a diminuat-o pe a părții vătămate. Astfel, în sarcina învinuitului a reținut încălcarea prevederilor art. 8 din Decretul nr. 328/1966, deși acesta se referă numai la conducătorii de vehicule, de animale și la pietoni. În sarcina părții vătămate nu a stabilit nici o încălcare, citând în acest scop parțial prevederile art. 61 lit."e" din Regulamentul de aplicare a Decretului nr. 328/1966, prin omisiunea părții finale, în care se face

[8] Serviciul județean de medicină legală Hunedoara, raportul de expertiză nr. 393299/B/2000.

referire la faptul că traversarea se va face numai după ce pietonii „s-au asigurat că nu există vreun pericol"[9].

Învinuitul a formulat obiecțiuni la majoritatea răspunsurilor din expertiză și a solicitat completarea ei în baza art. 124 Cod procedură penală. În completare la raportul de expertiză tehnică expertul a revenit la unele din concluziile anterioare, iar pe altele le-a nuanțat în sens favorabil învinuitului. Astfel a concluzionat că exista posibilitatea ca învinuitul să nu observe partea vătămată în timp ce staționa pe refugiul din mijlocul șoselei, din cauza limitării vizibilității de către autovehiculele care circulau pe banda dinspre ax. S-a mai precizat că în această alternativă învinuitul nu dispunea de timpul necesar pentru oprirea autovehiculului înainte de impact. Încălcarea prevederilor art. 8 din Decretul nr. 328/1966 și a art. 61 lit. e) din Regulamentul de aplicare, a fost stabilită de această dată corect, în sarcina părții vătămate. S-a mai constatat că ar fi fost normal să se producă impactul autoturismului cu piciorul drept al părții vătămate, apreciindu-se că piciorul stâng putea fi fracturat prin cădere, în urma loviturii sacoșei pe care o purta în mâna dreaptă.

Învinuitul a contestat și expertiza medico-legală, motivând că displazia coxofemurală dreaptă, asimetria coapselor și lungimea mai mare a membrului stâng nu au legătură cu accidentul, iar majorarea numărului zilelor de îngrijiri medicale este exagerată. Poliția municipiului Deva a respins cererea de efectuare a unei noi expertize medico-legale, cu motivarea eronată că în prima expertiză s-a ținut cont de solicitările învinuitului[10].

Cu câteva zile înainte de data respingerii acestei cereri de probațiune se întocmise referatul de terminare a urmăririi penale, prin care se propunea trimiterea învinuitului în judecată, pentru infracțiunea prevăzută de art. 184 alin. (2) și (4) Cod penal. Cu acest prilej nu s-a avut în vedere nici obiecțiunile învinuitului cu privire la montarea ulterioară a indicatoarelor de semnalizare a trecerii de pietoni și asupra vizibilității reduse a marcajului de pe asfalt, din cauza degradării vopselei. Ambele aspecte invocate de învinuit sunt evidente în fotografiile executate cu prilejul cercetării la fața locului[11].

* * *

Cazurile prezentate demonstrează greșelile care se pot efectua în cazul expertizelor tehnice auto, prin depășirea atribuțiunilor de către expert, cu privire la vinovăție și la normele legale încălcate. Totodată este evidentă supraestimarea valorii concluziilor expertizelor tehnice, care au influențat în mod decisiv concluziile organelor de poliție cu privire la vinovăția persoanelor implicate în accidentele prezentate.

[9] Raportul de expertiză nu este datat, nu are număr de identificare și poartă antetul Poliției municipiului Deva, deși expertul nu are nici o tangență cu această instituție.

[10] Poliția municipiului Deva, ordonanța nr. 64379 din 15 ianuarie 2001.

[11] Parchetul de pe lângă Judecătoria Deva, dosar nr. 1693/P/1999.

BCU IAȘI - CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

RAPORTUL DE EXPERTIZĂ CRIMINALISTICĂ STIL ŞI LIMBAJ

Marilena CHIVU
Laboratorul Interjudeţean de Expertize Criminalistice Bucureşti

Progresele deosebite înregistrate în ultimele decenii de criminalistica mondială i-au îndreptăţit pe unii teoreticieni ai dreptului penal să afirme că secolul trecut s-a caracterizat prin ponderea fără precedent a probaţiunii ştiinţifice.

În România dezvoltarea ştiinţelor forensic s-a resimţit mai puţin, realizările vizând îndeosebi metodele şi procedeele de investigaţie. Însă, pentru o ştiinţă relativ nouă cum este criminalistica, progresul nu trebuie redus doar la perfecţionarea metodelor de cercetare, ci trebuie privit şi în lumina reviziilor şi, de ce nu, a novaţiilor sale teoretice. Ceea ce ne determină să afirmăm acest lucru este faptul că, sub aspect teoretic, expertiza criminalistică din ţara noastră a rămas – cu unele excepţii – tributară promotorilor săi.

Lucrarea de faţă se doreşte, înainte de toate, o „invitaţie la dialog", prin încercarea de a oferi, atât experţilor criminalişti cât şi reprezentanţilor organelor judiciare, ocazia de a reflecta – dincolo de activitatea de rutină – asupra unor probleme legate de raportul de expertiză criminalistică. De ce raportul de expertiză şi nu oricare altul dintre multiplele aspecte cu care se confruntă actualmente expertiza criminalistică?

Întrucât, reprezentând materialitatea în formă scrisă a actului de expertiză, este documentul oficial care – în contextul probaţiunii actuale – obligă şi este în măsură să producă efecte. Or, în aceste condiţii, redactarea unui raport de expertiză va avea un rol hotărâtor în modul de receptare a acestuia de către organele ce asigură înfăptuirea justiţiei.

Problema adusă în discuţie este importantă dacă se are în vedere faptul că expertiza criminalistică este un mijloc de probă ştiinţific şi, ca urmare, de natură a avea o mare pondere în sistemul probatoriului. Deşi nu beneficiază de un regim preferenţial în raport de alte mijloace de probă,supunându-se – ca şi celelalte – liberei aprecieri a organului judiciar, în practică se constată că o expertiză criminalistică, „convingător" întocmită, poate cântări mult în economia procesului. Într-o foarte mare măsură, creditul aparte ce i se acordă se datorează caracterului său ştiinţific.

Tocmai de aceea legiuitorul român a înţeles să reglementeze destul de amănunţit atât expertiza cât şi raportul de expertiză.

Un spaţiu destul de mare se acordă acestuia din urmă, fiind prevăzute expres atât obligativitatea întocmirii în scris cât şi structura sa. Privitor la alcătuirea raportului, art. 123 C. pr. pen. statuează cele trei părţi constitutive, cu enunţarea detaliată a cuprinsului fiecăruia. Faţă de caracterul imperativ al acestor dispoziţii, posibilele consideraţii de ordin metodologic vor viza doar abordarea unor aspecte pe care legea nu putea să le prevadă şi care, în practica de expertiză, sunt probleme reale cu care se confruntă expertul.

Amintim aici prezenţa, în cadrul unor rapoarte, a unui subcapitol intitulat **„Observaţii preliminare"** sau **„Note"**. Deşi acesta nu figurează în textul art. 123 ca parte constitutivă a lucrării, sunt situaţii în care este absolut necesară inserarea lui tocmai pentru a consemna anumite aspecte ce nu pot fi cuprinse în alte capitole. Este vorba de precizări ce se impun a fi făcute fie cu privire la obiectul expertizei solicitate, fie cu privire la masa grafică de comparaţie sau observaţii pe care cazul în speţă le impune. Un subcapitol asemănător, intitulat **„Lucrări anterioare"**, este prevăzut şi la rapoartele privind o nouă expertiză unde este necesară

menționarea faptului că, în cauză, a mai fost întocmită o expertiză, precizându-se totodată și concluziile acesteia.

Un alt aspect ce comportă discuții privește capitolul **„Constatări"** ce reprezintă, de fapt, partea fundamentală a raportului de expertiză.

Legal, există cerința ca acest capitol să cuprindă descrierea în amănunt a operațiilor de efectuare a expertizei. Problema care se ridică aici este indusă chiar de termenul **„în amănunt"** ce aparține legiuitorului. Iată, însă, că o simplă locuțiune adverbială dintr-un text de lege poate crea opinii diferite în rândul specialiștilor. Se pune întrebarea dacă expertul trebuie să procedeze la o descriere amplă a complexului act de expertiză, care să abunde în explicații și ilustrații vizuale, ori trebuie să se limiteze la o consemnare lapidară a rezultatelor expertizei.

Ambele variante aduc în sprijinul lor modelele unor rapoarte de expertiză întocmite în țările occidentale. Astfel, primul curent de opinie dă exemplul Franței unde **„le rapport d'expertise"**, deși mai laborios, are foarte multe în comun (atât metodologic cât și structural) cu modelul românesc.

De cealaltă parte, se invocă situația de peste ocean, unde, în S.U.A, un **„document examination report"** (de exemplu) se întinde pe o pagină.

Încercând o comparație cu cele două alternative expuse, putem afirma că în România raportul de expertiză criminalistică urmează o cale de mijloc, în măsură să elimine exagerările într-un sens sau altul.

Bineînțeles că o altă abordare nici nu putea fi posibilă având în vedere că la noi este reglementată doar expertiza judiciară. Față de această situație, expertul român – neavând la dispoziție calea procedurală de a-și susține opinia în fața instanței – îți va fundamenta concluzia în cuprinsul **„constatărilor"** din raportul de expertiză. Iată rațiunea pentru care acesta din urmă va trebui să se remarce – în sistemul lucrărilor de specialitate – nu doar prin valoarea cognitivă a concluziilor, ci și prin modul de redactare.

Referitor la ultimul aspect, practica de expertiză a demonstrat că, pentru o bună receptare a raportului, o atenție deosebită trebuie acordată redactării lui. Există situații în care, deși raționamentul expertului este corect, expunerea lui prezintă carențe, iar acestea, nu de puține ori, sunt **„vânate"** de către una din părțile aflate în proces.

Cu riscul unei repetări, revenim la sarcina deloc ușoară a specialistului care, dincolo de profesionalismul de care trebuie să dea dovadă în efectuarea actului de expertiză, va fi preocupat și de modul de redactare a raportului scris.

Dacă în partea introductivă a lucrării rolul expertului este pur formal, rezumându-se la respectarea **„pas cu pas"** a dispozițiilor legale privind conținutul, începând cu capitolul **„Constatări"**, specialistul își face simțită prezența. Într-o exprimare nuanțată, de-acum condeiul se află în mâna lui.

Încadrându-se în obiectul expertizei dispuse și supunându-se normelor de întocmire a raportului, expertul criminalist își va prezenta constatările într-un mod cu totul personal. Bineînțeles că aceasta va fi în directă relație cu aptitudinile și experiența fiecăruia. Considerațiile pe această temă nu vizează, însă, pregătirea profesională a expertului, întrucât o eventuală tangență între capacitatea lui de a formula o opinie științifică și modul propriu de exprimare în scris nu poate fi decât virtuală.

Stilul, în contextul prezentei lucrări, nu trebuie privit **„ad litteram"**.

Extensia termenului devine posibilă dacă avem în vedere că, la redactarea unei lucrări de specialitate, fundamentarea științifică trebuie făcută prin folosirea corectă a limbajului. În caz contrar, percepția sa ar putea fi eronată iar un astfel de risc – în sistemul probațiunii – nu și-l poate asuma nici unul dintre criminaliști.

În general, stilul – înțeles ca modalitate de expunere a ideilor – se subordonează metodologiei în domeniu.

În special, el reflectă modul specific al expertului de a-şi expune raționamentele ce au stat la baza formulării concluziei.

Afirmația de mai sus este susținută de un studiu comparativ al rapoartelor de expertiză. S-a constatat, astfel, că modul de redactare nu diferă doar de la un specialist la altul, ci şi de la o instituție la alta. Diferențele, deşi există, nu sunt foarte mari între laboratoarele ce funcționează în cadrul Institutului Național de Expertize Criminalistice, lucru explicabil dacă se are în vedere că acestea sunt tributare aceleiaşi **„şcoli"** de criminalistică.

Remarcabile sunt, însă, deosebirile între rapoartele întocmite de specialiştii din sistemul Ministerului Justiției şi cei din Ministerul de Interne.

S-ar părea că avem de-a face cu două stiluri distincte în ce priveşte redactarea rapoartelor de expertiză. Nu comportă discuții aici lucrările de expertiză traseologică, fizico-chimică sau dactiloscopică, deoarece – prin însăşi natura tehnică şi metodologia proprie de identificare criminalistică – acestea nu-i permit expertului o foarte mare libertate în abordare.

Mai puțin rigidă este, însă, expertiza documentelor unde caracterul complex al examinărilor ce se impun creează un câmp mai larg de **„acțiune"**. Ne referim la faptul că, în expertiza scrisului de mână, demonstrația pe planul logicii este mult mai profundă, depăşind barierele ce se impun celorlalte genuri de expertiză. Deşi fiecare dintre acestea îşi fundamentează demonstrația pe judecăți dinainte stabilite a fi adevărate (**„sistemul de adevăruri sistematizate ale ştiinței criminalisticii"** – A. Frățilă), în expertiza scrisului demonstrația excede logicii formale unde identitatea se exprimă prin formula A=A, B=B ş.a.m.d.

Un accent deosebit se va pune pe evaluarea mecanismului de scriere, pe proprietățile scrisului reflectate în tabloul grafic al acestuia, ținând cont, totodată, de coordonarea şi calitatea mişcărilor grafice.

Toate acestea obligă, în momentul întocmirii raportului, la un mod specific de redactare. Putem spune, chiar, că este conjunctura ideală pentru manifestarea stilului fiecărui expert.

Modalitatea în care acesta îşi va prezenta constatările şi va reuşi – din perspectivă criminalistică – să **„convingă"** asupra veridicității opiniei sale va avea un impact deosebit asupra organului care a solicitat expertiza. Şi aceasta pentru că, valoarea unei concluzii depinde, în primul rând, de invocarea argumentelor fundamentale şi convingătoare, prezentate în înlănțuirea lor logică. Dacă expertul – în ciuda raționamentului său corect – nu a reuşit să transmită **„mesajul"**, şi-a îndeplinit doar pe jumătate misiunea. Considerăm că, într-o oarecare măsură, stilul în raportul de expertiză este influențat şi de adeziunea intimă a expertului la o anumită opinie.

Nu foarte mulți experți iau în calcul aspectul asupra căruia atrage atenția Adrian Frățilă într-una din lucrările sale de specialitate – dubla fundamentare a concluziei: obiectivă şi subiectivă. Gradul propriu de adeziune la o anumită concluzie – pentru care există fundament obiectiv – transpare şi în redactarea lucrării. Involuntar, stilul expertului va scoate la iveală chiar şi cea mai mică ezitare de care acesta poate nici nu este conştient.

Ca aspect completiv al stilului în raportul de expertiză poate fi considerat limbajul. Rolul acestuia nu este deloc neglijabil dacă se are în vedere importanța unei interpretări corecte a concluziei.

Deşi **„stricto sensu"** alăturarea celor doi termeni poate fi percepută ca o tautologie, în contextul prezentei lucrări cele două noțiuni concură la redactarea raportului. Astfel, dacă limbajul la care apelează experții este, de cele mai multe ori, impus de genul de expertiză respectiv, stilul va decurge din personalitatea fiecărui expert în parte. Nu în ultimul rând, stilul poate fi privit ca modul propriu de folosire a limbajului în exprimarea unui adevăr ştiințific.

Considerațiile precedente referitoare la diferențele de stil în abordarea rapoartelor de expertiză pot fi menținute și în ceea ce privește limbajul.

S-a constatat, astfel, că anumiți termeni s-au perpetuat, devenind în final specifici fiecăruia dintre laboratoarele interjudețene. În mod analog, aceeași uzanță se constată și în rândul specialiștilor din poliție.

Sub aspectul limbajului, o mențiune se impune a fi făcută, iar aceasta este indusă de stilul diferit de abordare a rapoartelor de expertiză de către specialiștii celor două instituții menționate. Astfel, în timp ce lucrările întocmite în cadrul I.N.E.C se remarcă printr-o exprimare elastică ce se datorează interpretării și evaluării asemănărilor și deosebirilor, celelalte se caracterizează printr-un limbaj constant, mai rigid, ce le conferă un aspect standardizat. O explicație a acestui fapt ar putea fi dată de regimul de urgență ce caracterizează întocmirea rapoartelor în cadrul Ministerului de Interne.

Fără a impieta caracterul științific pe care trebuie să-l aibă un raport de specialitate, stilul – și în subsidiar limbajul – oglindesc, în ultimă instanță, personalitatea și nivelul profesional al expertului criminalist.

Un stil adecvat speței respective, dublat de un limbaj explicit, își dovedesc utilitatea în corecta receptare a concluziilor, astfel încât să se poată afirma că raportul de expertiză criminalistică și-a atins finalitatea în contextul probațiunii.

BIBLIOGRAFIE

📖 A. Frățilă, R. Constantin, *Expertiza grafică și raționamentul prin analogie*, Ed. Tehnică, București, 2000.

📖 A. Frățilă, A. D. Vasilescu, *Concluzia raportului de expertiză criminalistică*, Ed. Continental XXI, București, 2001.

📖 *20 de ani de expertiză criminalistică*, Ministerul Justiției, București, 1979.

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

CONSIDERAȚII FORMALE ASUPRA CONȚINUTULUI ȘI SFEREI NOȚIUNII DE INTERPRETARE ÎN CRIMINALISTICĂ

Dr. Sorin ALĂMOREANU
Dr. Neculai ZAMFIRESCU
Dr. hab. Maciej SZOSTAK

Ansamblul activităților din Criminalistică presupune în mod necesar pe lângă descoperirea, ridicarea și identificarea urmelor și un stadiu de interpretare a acestora, de evaluare a complexului de factori care au însoțit procesul de formare a urmei. În concepția noastră interpretarea urmelor în Criminalistică este în mod necesar legată de aspectul fenomenologic, devenind o **interpretare fenomenologică.**

În cadrul etapei de interpretare fenomenologică a urmelor sunt surprinse și plasate corect în tabloul locului concret acțiunile și interacțiunile din mediul unde a avut loc fapta, evenimentul cercetat. Aceasta presupune printre altele o abordare corectă metodologic și înțelegerea noțiunilor cu care se operează.

Orice noțiune se compune din conținut și sferă și se exprimă prin cuvinte. În vederea definirii, divizării, clarificării și clasificării cu privire la interpretarea criminalistică, aceasta poate fi abordată atât din punct de vedere pozitiv, cât și negativ, astfel că vom apela la următoarele înțelesuri ale acestei noțiuni:

- în sens pozitiv:
  - o metodă a înțelegerii, opusă (dar și conexă) explicației;
  - o modalitate cognitivă prin care se atribuie semnificații unor procese, fenomene, urme;
  - explicarea (elucidarea conținutului) unui fapt prin substituirea lui unei ipoteze, legi sau teorii;
  - construirea semnificației empirice și teoretice a unui simbol, a unei formule, ecuații, structuri formale etc. printr-o serie de proceduri semantice[1], metodologice și pragmatice;
  - proces complex, deschis care se realizează în cadrul unui permanent dialog între teorie și experiment;
  - analiză, sesizare și dezvăluire a sensului autentic al conținutului, dincolo de toate elementele conștiente și inconștiente, voluntare și involuntare care îl ascund;
- în sens negativ:
  - înțelegere deformată de prejudecăți și uneori (în cazuri psihiatrice), de o structură aparte a personalității;

Interpretarea, ca metodă a înțelegerii, ca modalitate prin care se atribuie și se construiesc semnificații, ca proces complex, deschis, se realizează în cadrul unui permanent dialog între teorie și experiment ideal, premerge sau face parte din însăși conținutul și sfera identificării criminalistice.

Interpretarea dezvăluie sensul autentic al conținutului urmelor și indiciilor dincolo de elementele conștiente și inconștiente, voluntare și involuntare care îl ascund.

---

[1] Semantică – disciplină dezvoltată în cadrul logicii simbolice, constituind teoria interpretării unui anumit sistem formalizat prin alt sistem formalizat. Semantica se împarte în: teoria desemnării, teoria adevărului și teoria deducției logice.

BCU "ION CREANGĂ" UNIVERSITY LIBRARY

În conținutul noțiunii de interpretare reținem alături de alți autori[2] „atât sensul de căutare a semnificației reale a urmei, cât și cel de explicare într-un limbaj accesibil a rezultatului la care s-a ajuns."

Urmele și indiciile[3] ne conduc la indicații sigure atâta timp cât interpretarea lor este lipsită de eroare. Acestea trebuie supuse unui examen critic de cauzalitate și finalitate prin metode raționale de deducție (de la general la particular) și de inducție (de la particular la general), cercetări de la cauză la efect și de la efect la cauză.

Trebuie avut în vedere că și raționamentul făcut după regulile clasice ale logicii, poate da o concluzie greșită, pentru că adesea poate lipsi un element foarte important sau pentru că un factor nesăbuit, poate să fi apărut modificând procesul obișnuit al influenților (circumstanțelor).

Amintim că aceleași cauze nu produc aceleași efecte și că unele efecte pot fi atribuite unor cauze diferite. Deci, un raționament fondat fie pe normala efectelor, fie pe normala cauzelor, poate totuși da naștere unei reprezentări greșite a realității.

Interpretarea urmelor și indiciilor trebuie să profite de o mare prudență. Acestora nu trebuie să le atribuim altceva sau mai mult decât ceea ce pot produce.

Trebuie ca în cursul investigațiilor proba produsă de un indiciu să fie coroborată cu o alta, cu marturii și declarații. Dacă acestea nu coincid cu versiunea dată de indiciu, este posibil ca aceasta să nu se fi bucurat de o interpretare corectă. După interpretare trebuie să se realizeze reconstrucția în sens invers pentru a controla soliditatea dovezilor sau sistemului care a fost construit. Valoarea dovezilor nu este întotdeauna în funcție de numărul indiciilor, ci este mai întotdeauna în funcție de varietatea și poziția acestor indicii[4].

Deși am încercat realizarea unei clasificări cu privire la interpretare, am ajuns la concluzia că aceasta s-ar înscrie într-un cerc vicios. De aceea, am apelat la prezentarea etapelor operațiunilor de interpretare. Aceste etape sunt la rândul lor diferențiate în funcție de etapele și locul propriu-zis al procesului de evaluare-interpretare. Avem astfel:

- o interpretare la locul faptei și
- interpretarea urmelor în laboratoarele criminalistice (în cursul unor expertize sau constatări tehnico-științifice).

Precizând că etapele operațiunilor de interpretare au ca fundament principiul concluziei progresive, le dezvoltăm după cum urmează:

– etapa operațiunilor de interpretare la fața locului;

Această etapă este concomitentă operațiunilor de sesizare, descoperire, marcare, evidențiere și ridicare a urmelor. Are ca obiect evaluarea acestora în ceea ce privește suficiența sau insuficiența caracteristicilor identificatoare și a indiciilor pe care le furnizează.

Operațiunile de interpretare la fața locului au în vedere atât urmele materiale cât și cele ideale. Ele oferă instantaneu organelor judiciare primele piste probabile, le permit să facă evaluări preliminare privind evenimentul, numărul de autori etc.

Urma ideală furnizează indicii care sunt supuse interpretării fenomenologice și contribuie la determinarea naturii activității desfășurate de către făptuitor, a succesiunii și duratei acesteia și la explicarea diferitelor împrejurări negative. Sunt avute în vedere urmele poziționale și elementele acțiunii infracționale.

– etapa operațiunilor de interpretare în cadrul diverselor constatări tehnico-științifice și expertize;

---

[2] Păşescu Gh. *Interpretarea criminalistică a urmelor la locul faptei,* Ed. Național, 2000 p. 30-31.

[3] Indiciile sunt furnizate de urmele care permit examinarea, comparația, experimentul etc.

[4] F.E. Louwage, *Curs de poliție tehnică și tactică de poliție criminală*, Ed. Cartea Românească, București, 1939, p. 119.

Urmele sunt supuse diferitelor evaluări criminalistice, parcurgând procesul de examinare, comparare, identificare, interpretare. Spre deosebire de examinările preliminare de la locul faptei în aceste examinări componenta accesoriilor instrumentale are o valoare superioară. Cu toate acestea, latura instrumentală nu se substituie operațiunilor de evaluare-interpretare. Ea oferă mai multă precizie a datelor, o mai mare acuitate a perceperii unor detalii de finețe.

Spre exemplu, în expertizele accidentelor de trafic se invocă uneori drept cauză a accidentului o defecțiune (explozie, depresurizare) a pneurilor. Iar examinarea și interpretarea corectă a urmelor duce la concluzia că accidentul a avut spre exemplu loc datorită vitezei excesive, iar explozia pneului s-a datorat derapării în condiții de viteză excesivă sau depresurizarea s-a produs pe fondul unui impact (cu borduri, cu denivelări de pe carosabil) în condițiile pierderii controlului volanului pe fondul vitezei excesive.

Dorim să subliniem importanța interpretării fenomenologice în munca de anchetă. Chiar dacă nu se solicită explicit această interpretare, în măsura în care expertul are suficiente date cunoștințe și temeiuri pentru o corectă evaluare a complexului fenomenal, în virtutea rolului său activ va putea recurge la explicarea fenomenologică.

Ceea ce se dorește a se sublinia în finalul acestei lucrări este faptul că fără a avea pretenția de a fi creat o categorie nouă de identificare, considerăm necesară o mai atentă teoretizare a identificării fenomenologice. Ea este un instrument util și necesar în munca de criminalist. Pe de o parte, organul judiciar care solicită o expertiză criminalistică va căpăta o perspectivă mai complexă asupra împrejurărilor care au precedat, au favorizat au însoțit, ori au succedat unei anumite acțiuni, inacțiuni, erori etc. Pe de altă parte întreaga realitate a urmelor de la locul faptei cu interacțiunile și contradicțiile sale va putea fi structurată și explicată ca un ansamblu închegat.

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

CERCETAREA CÂMPULUI FAPTEI DIN PERSPECTIVA PSIHOLOGULUI CRIMINALIST[1]

Conf. univ. dr. ***Tudorel BUTOI***
psiholog criminalist

Asist. univ. ***Ioana Teodora BUTOI***

Dincolo de identificarea şi prelucrarea urmelor materiale descoperite în câmpul faptei – preocupare ce intră predilect în sfera criminalisticii – suntem de părere că eforturile „anticrim" ale mileniului trei vor fi orientate către „interpretarea comportamentelor umane cu finalitate criminogenă".

Dacă ***„câmpul faptei"*** *– expresie consacrată în criminalistica clasică – conduce către materialitatea obiectuală a urmelor clasice apte să permită conturarea probaţiunii şi identificarea autorilor, noile concepte între care: scena crimei, scena del crimen sau, în alt sens, profiler crime, constituie o reală provocare în direcţia acceptării unei realităţi dinamice în derulare, a secvenţelor comportamentale, forţând componenta psihologică a omului legii (procuror, judecător de instrucţie, organ de urmărire penală etc.) să interpreteze motivaţiile, intenţiile, habitudinile, raţionamentele, logica, sensul, organizarea conduitelor criminogene, în ideea conturării profilului psihologic, „amprenta comportamentală" aptă schiţării unei galerii de potenţiale portrete ale personalităţii pretabililor incluşi în cercurile de bănuiţi.*

Profesionistul investigator – **expertul psiholog** – este chemat, în virtutea celor sus menţionate:

1) să reproducă prin propria-i imaginaţie împrejurările şi acţiunile derulate de făptuitor, oferind organelor de urmărire penală „filmul crimei în dinamica sa";

2) să-şi imagineze profilul făptuitorului, oferind organelor de urmărire penală „amprenta sa psihocomportamentală";

3) să anticipeze „comportamentul următor pretabil", contracarând pentru viitor „mişcările" autorului prin intuirea versiunilor optime cu grad rezonabil de credibilitate în identificarea acestuia[2].

Toate acestea fac obiectul psihologiei judiciare din perspectiva impactului interdisciplinarităţii sale cu criminalistica clasică, pe coordonatele unei idei îndrăznețe: **„psihocriminalistica".** Din aceste considerente, actul infracţional ca expresie dinamică a comportamentelor criminogene suferă impactul interpretării sale din perspectivă **psihoexploratorie.**

Literatura de specialitate în sens clasic, de exemplu pentru omoruri, a evidenţiat o grilă de exigenţe căreia trebuie să-i răspundă investigarea ştiinţifică a acestui gen de infracţiune:

1. Ce s-a petrecut la locul faptei şi care sunt motivele crimei?

- sens juridic – încadrarea juridică a faptei (viol, omor, suicid etc.);
- sens psihologic (satisfacţie sexuală, suprimarea vieţii, însuşirea bunului, răzbunare, premeditare, jaf, interes material etc.).

---

[1] Vernon J. Geberth, *Investigarea omuciderilor de natură sexuală.*

[2] Toate aceste deziderate vor fi satisfăcute la dispunerea lor de către organele de urmărire penală, fiind materializate în rapoarte de constatare tehnico-ştiinţifică semnate de specialistul psiholog – expert criminalist.

2. Omorul s-a comis pe locul unde s-a găsit cadavrul?
- sens criminalistic (interpretarea urmelor traseologice şi dinamice).

3. Cine este ucis?
- sens juridic;
- sens criminalistic (identitatea victimei).

4. Când a fost comisă crima?
- sens criminalistic (verificarea eventualului alibi);
- sens medico-legal (modificări cadaverice etc.).

5. În ce fel s-a comis crima?
- sens juridic;
- sens psihologic (sub aspectul laturii subiective: intenţie, culpă, legitimă apărare etc.).

6. Criminalul a luat măsuri pentru ascunderea omorului şi în ce constau aceste măsuri?
- sens psihologic (profilul psihologic al autorului, experienţa infracţională, duplicitatea, inteligenţa, simularea etc.).

7. Crima a fost comisă de o singură persoană sau de mai multe?
- sens juridic (autorat, coautorat, complicitate etc.);
- sens medico-legal (numărul şi felul leziunilor, raportul de cauzalitate leziune – arma de apărare sau atac, rezistenţa victimei, dinamica şi dispunerea leziunilor etc.).

8. Care sunt căile de acces ale criminalilor în câmpul faptei, în ce mod au părăsit câmpul faptei, cât timp au rămas acolo şi ce acţiuni au săvârşit?
- sens criminalistic (interpretări dinamice şi traseologice);
- sens psihologic (siguranţa, precipitarea, logica comportamentelor în derularea scenei crimei).

9. Cine este făptuitorul?
- sens juridic (stabilirea răspunderii şi a pedepsei);
- sens criminalistic (identificarea autorului).

10. Care sunt experienţele pozitive şi limitele investigaţiei ştiinţifice desprinse din soluţionarea cauzei?
- sens juridic;
- sens criminalistic;
- sens psihologic (interpretarea modului de operare; ex: dacă este vorba de un criminal în serie?).

O problemă deosebită, în perspectiva viitorului va fi, fără îndoială, abordarea psihoexploratorie a „scenei crimei" în cazurile care presupun investigarea omuciderilor de natură sexuală.

Sub acest aspect criminalistic şi medico-legal, a se vedea lucrarea Vernon J. Geberth, ***Investigarea omuciderilor de natură sexuală,*** *din care se desprind aspecte deosebit de interesante; citãm integral din această lucrare: „****Investigarea omuciderilor*** *de natură sexuală implică proceduri elementare întrebuinţate şi în alte cazuri de omor; totuşi, un număr suplimentar de investigaţii trebuie făcute în aceste cazuri particulare. Aceste investigaţii depind atât de circumstanţele incidentului, precum şi de tipul de activităţi observate la locul crimei. De exemplu, în investigaţiile de natură sexuală, motivul infracţiunii poate să nu fie întotdeauna la fel de clar ca în cazul omorului în scop de jaf sau al omorului organizat (premeditat) de tip „lovitură".*

Anchetatorii experimentaţi în cazul omorurilor sunt conştienţi de faptul că omuciderile de natură sexuală pot implica atât victime homosexuale, cât şi heterosexuale, la fel copiii şi adulţii

ROMANIAN / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

pot fi implicați, ambele categorii ca victime sau agresori. De asemenea, motivele pot include un număr de posibilități ce merg de la violența interpersonală și viol cu omor, până la perversiuni sexuale și crime în serie.

*Un omor este clasificat ca **„omor de natură sexuală"**, atunci când sunt observate dovezi de activitate sexuală la locul crimei sau pe corpul victimei. Acestea includ: tipul de haine sau lipsa lor, evidențierea de lichid seminal pe lângă sau în corp; evidența leziunilor sexuale; poziționarea „sexualizată" a corpului; dovezi ale substituției activității sexuale ca: masturbare, fantezie erotică sau ritualism. Multiple înjunghieri și tăieturi ale corpului, precum și plăgi tăiate la nivelul abdomenului victimei sunt, de asemenea, sugestive cu privire la motivația sexuală.*

Prezența lichidului seminal în vagin, gură sau rect, precum și sperma descoperită pe exteriorul corpului sau pe haine sunt importante în determinarea tipului de activitate sexuală care a avut loc.

O cercetare atentă trebuie, întotdeauna, făcută asupra zonei înconjurătoare locului crimei, în vederea descoperirii de dovezi a activității sexuale sau a fanteziilor sado-masochiste. Astfel de dovezi pot apărea sub formă de cărți pornografice, reviste, filme video sau fotografii găsite la locul crimei, ce descriu victima implicată în activități sexuale sau mesaje scrise lăsate de agresor, deopotrivă la locul crimei sau pe corpul victimei: măști, frânghii, harnașamenturi, bandă adezivă, „jucării" sexuale, lubrefianți sau alte lucruri asociate în mod normal cu activitatea sexuală.

Omorul poate avea implicații sexuale chiar și fără dovezi evidente sau observabile ale actului sexual sau activității sexuale, ca în omorurile psihotice, unde motivele nu sunt ușor decelabile. Dacă corpul este al unei femei sau al unui copil dezbrăcat sau parțial îmbrăcat, anchetatorii ar trebui să-l considere ca un posibil caz de crimă de natură sexuală.

Investigarea locului crimei:

Un criminalist pregătit va examina locul crimei cu un dublu scop. Primul obiectiv este documentarea completă asupra evenimentelor prin intermediul fotografiilor (alb-negru și color) și/sau al filmării video al întregului loc al crimei. Al doilea obiectiv este să se asigure că a avut loc o cercetare atentă și completă pentru oricare detaliu ce ar putea să furnizeze un indiciu atât cu privire la crimă, cât și la identitatea criminalului, prin identificarea și colectarea probelor după cum urmează:

- proba lichidului seminal trebuie colectată cât de curând posibil înainte de a fi distrusă sau pierdută. Petele de sânge, salivă și păr (incluzând pieptănarea părului pubian) trebuie obținute la locul crimei; probele ambalate corespunzător sunt trimise la laborator;

- urmele probelor găsite pe victimă/pe hainele victimei trebuie colectate;

- vânătăile și semnele victimei, incluzând prezența leziunilor sadice, trebuie notate.

Corpul victimei trebuie examinat pentru a găsi urme de mușcături. Se vor colecta și nota:

a) saliva de pe urma de mușcătură în vederea determinării grupei sanguine.

*Se vor folosi bețișoare sterile cu vată de bumbac 100% îmbibate cu apă distilată. **Important**: se va lua o probă de control (etalon) de pe o altă zonă a corpului (lipsită de urme de mușcături);*

b) se va fotografia mușcătura. Se va folosi un aparat de fotografiat 1x1 (modelul folosit pentru amprentare) și se vor lua atât fotografii alb-negru, cât și color. Se va utiliza un etalon de măsură în fotografie și se va obține un reper anatomic;

c) se va lua un mulaj (dacă este posibil) folosind materiale dentare.

*☞ **locul crimei trebuie examinat** pentru a determina dacă a avut loc o luptă. Prezența hainelor sfâșiate, nasturi lipsă, fâșii textile, semne pe pământ sau pe podea și stropi de sânge, toate trebuie fotografiate, documentate și colectate cu probe.*

☞ ***anchetatorul*** *va colabora cu medicul-legist şi se va asigura că eşantioanele de probe sunt luate de pe corp (ex: păr din diferite zone ale corpului). În plus, spălătura vaginală, precum şi cea anală, nazală şi orală vor trebui cerute de la medicul patolog pentru evaluarea şi examinarea serologică.*

☞ ***fragmentele*** *din unghiile degetelor de la mâini vor trebui obţinute în vederea analizei pentru a determina probele de sânge, piele sau păr provenite de la agresor.*

☞ ***dacă vreun*** *suspect este reţinut, hainele lui trebuie luate în vederea examinării pentru probe fizice. Fiecare probă va trebui ambalată într-un ambalaj separat. Corpul suspectului va trebui examinat în vederea descoperirii de zgârieturi de unghi, muşcături sau alte indicaţii ale unei lupte violente. În plus, probe de sânge şi păr vor trebui obţinute (asiguraţi-vă că aceste probe sun obţinute legal).”*

O bună înţelegere a comportamentului uman[3] şi a naturii sexualităţii umane este o condiţie prealabilă, importantă pentru anchetatorul criminalist ce trebuie perfecţionată. Aceasta, împreună cu experienţa practică, asigură faptul că analiza adecvată a crimelor de natură sexuală poate fi inteligent urmărită.

Componentele comportamentului sexual se pot împărţi în trei segmente elementare: **biologic (instinctiv), fiziologic (funcţional) şi emoţional (mintal).** Componenta emoţională sau mentală este cea mai puternică dintre cele trei segmente. Ar putea fi o presupunere logică aceea că **„mintea controlează actul”**, în sensul că mintea dictează ce este şi ce nu este excitant pentru individ. Aceasta poate fi un considerent important când se analizează ce se întâmplă la locul crimei de natură sexuală.

Sexul este, de asemenea, un act senzitiv, implicând toate cele cinci simţuri: pipăit, văz, auz, miros şi gust. Fiecare simt este implicat într-un grad diferit de la individ la individ, care asociază un mesaj sexual semnificativ la un anumit simţ. De exemplu: vederea unei femei îmbrăcate sumar poate fi excitant pentru cineva, sau mirosul, atunci când este legat de un anume parfum plăcut, poate fi stimulul ce influenţează excitarea unei alte persoane. Acestea sunt răspunsurile perfect corespunzătoare, legate de sexualitatea umană atunci când mintea este stimulată de informaţii senzoriale semnificative. Oricum, când stimularea este dusă la extrem şi un individ devine obsedat, cu simţurile exacerbate, începe să apară o deviaţie. Din această atracţie nesănătoasă poate rezulta o acţiune corespunzătoare în afara fanteziei, incluzând omuciderea.

De asemenea, oamenii care sunt inhibaţi sexual pot avea expresii sexuale neconvenţionale, care pot fi periculoase. Aceste răspunsuri sunt cunoscute ca **parafilia (paraphilias – o atracţie până la deviaţie).** Exemple de activitate sexuală neconvenţională sunt: voayorismul, exhibiţionismul, travestismul şi fetişismul, care, în general, sunt considerate dăunătoare. Exemple de parafilia considerate periculoase sunt: sadismul, masochismul, sadomasochismul, pedofilia şi necrofilia. Dacă o activitate este considerată sau nu periculoasă, substituţia activităţii sexuale şi cea a activităţilor de natură psihosexuală se pot evidenţia chiar ele însele la anumite scene ale crimei de natură sexuală şi trebuie luate în considerare în determinarea motivaţiei.

[3] Perspectiva psihoexploratorie ca procedeu de investigaţie (redată aici prin exemplificarea omorurilor cu mobil sexual) este o strategie modernă aplicabilă soluţionării versiunilor viabile şi în alte direcţii: sinucidere vero, ştergerea şi disimularea urmelor pentru a ascunde omoruri veritabile, omor deghizat în sinucidere etc.

DESPRE CRIMINALITATEA INFORMATICĂ

Dr. Tudor AMZA
Drd. Cosmin-Petronel AMZA

Crima cibernetică nu mai este o ficțiune, nu mai este creația unui entuziast sau a unui visător. Ceea ce în urmă cu 20 de ani părea ceva de domeniul romanelor science fiction, a devenit acum realitate.

Crima cibernetică nu mai constituie o expresie pompoasă, care să impresioneze oamenii la simpla pronunțare a celor două cuvinte. Acum, crima cibernetică a pătruns adânc în operațiunile comerciale, în domeniul securității naționale și, în general, în tot ceea ce privește existența noastră cotidiană.

La noua tehnologie, criminalii s-au adaptat cu rapiditate și au încercat să facă uz de oportunitățile oferite în activitatea lor infracțională. Au evoluat tehnologiile, au evoluat și s-au diversificat și metodele folosite pentru atingerea scopurilor propuse de către aceștia (acumularea de bani și valori, acte teroriste, operațiuni frauduloase de trafic de droguri și material retroactiv etc.)

Cu ajutorul tehnologiei, infractorii au reușit să pătrundă în conturile bancare ale firmelor sau ale persoanelor fizice și le-au devalizat, sau, folosesc stații de emisie moderne pentru a intercepta convorbirile organelor de urmărire penală. Mai nou, în ultimii ani, aceștia utilizează telefoane mobile și vorbesc cifrat pentru a evita interceptarea și alertarea organelor de poliție[1].

Desigur, noile descoperiri tehnologice au fost în primul rând un sprijin important pentru autorități în detectarea, identificarea, prinderea și probarea activităților criminale la un număr însemnat de infractori.

Pentru a înțelege crima cibernetică, cu întregul său arsenal de consecințe, este important să realizăm că aceasta constituie deja un fenomen în care apar deseori implicații politice, sociale și economice, ale căror influențe au afectat țările dezvoltate, dacă nu chiar în întreaga lume.

Se apreciază că, procesul de globalizare economică la care asistăm, a fost facilitat de dezvoltarea noului sistem de comunicare prin cablu (ICT), care a oferit posibilitatea dezvoltării piețelor internaționale de informații, dar, în același timp, a contribuit la diversificarea și creșterea posibilităților de comitere a unor fapte criminale.

Noile tehnologii constituie un sprijin extrem de important pentru societățile comerciale, ajutându-le să facă afaceri mult mai ușor și permit un control mult mai eficient asupra acestora. În același timp, noile descoperiri științifice oferă posibilitatea rețelelor criminale să-și desfășoare activitatea mai organizat, asigurând o eficiență mult mai mare. Practic, grupările criminale, oriunde s-ar afla, au acum posibilitatea de a ține legătura între ele și de a realiza asocieri mult mai eficiente în acțiunile lor infracționale.

Rețeaua Internet oferă acum posibilitatea de a realiza comunicări între persoane (sau grupuri de persoane) aflate în colțuri diferite ale globului. Astfel, scurgerea necenzurată de informații facilitează posibilitatea grupărilor extremiste și dizidenților scoși în afara legii de a-și face cunoscut și proclama drepturilor lor, care susțin că au fost încălcate.

Crima cibernetică nu poate fi comisă fără ajutorul computerului și este furnizată prin intermediul rețelelor de cablu electronic, ramificate la nivel mondial. Practic, specificul acestui nou gen de infracțiune derivă din oportunitățile oferite de noul sistem ICT de comunicare prin cablu. Așa de exemplu, activitatea criminalilor este mult ușurată de posibilitatea de conectare globală la Internet, oferindu-le astfel ocazia de a acționa în spatele granițelor naționale, pentru

---

[1] Paula Scallingi, *Proliferation and Arms Control,* Inteligence and National Securitz, 10(4) october, 1999.

a-şi conduce afacerile ilegale, în orice colţ al lumii. Noua tehnologie face posibil ca organizaţiile criminale să profite de variantele multiple oferite de aceasta, folosind tehnici sofisticate în sprijinul camuflării reţelelor de traficanţi de droguri, trafic de armament, contrabandă cu materiale radioactive, spălare de bani etc.

Noile ameninţări care vin din acest sector al spaţiului virtual şi care pot afecta economiile naţionale şi internaţionale, securitatea acestora, relaţiile sociale şi politice, au furnizat o serie de provocări pentru viitor. În acest sens, practic, orice societate este pusă în faţa unei singure alternative: ori se lasă pradă ameninţărilor şi există posibilitatea distrugerii sistemului într-un viitor apropiat, ori îşi dezvoltă sisteme eficiente de aplicarea legii, concomitent cu crearea şi dezvoltarea serviciilor de securitate, chemate să impună respectarea normelor egale.

Experienţa altora, ne-a demonstrat că alegerea unui sistem flexibil de comunicare, pentru a ţine piept atacurilor criminale venite dinspre spaţiul cibernetic, nu întotdeauna a fost şi util[2].

Datorită caracterului anonim, activitatea criminalilor care acţionează prin intermediul computerului este complexe, de aceea, presupune abilităţi extraordinare pentru a putea fi detectată[3].

Statele lumii au realizat pericolul pe care îl prezintă crima cibernetică şi de aceea, recent, s-au înfiinţat mai multe agenţii de securitate naţionale şi regionale, care acţionează în direcţia identificării şi stopării pericolului reprezentat de crimele comise în spaţiul cibernetic. Acum, este greu să realizezi o distincţie clară între securitatea internă şi cea externă, pornind chiar şi de la dimensiunile făcute de mai multe ţări, îndeosebi cele care au făcut parte din fostul bloc comunist, de a se integra în structurile politice şi militare, europene şi euroatlantice.

În plus, evenimentele care au avut loc în Statele Unite ale Americii, la Oklahoma şi New York, au demonstrat că securitatea naţională este inevitabil dependentă de securitatea economică. În acest sens, credem că o ţară ca România, care a făcut parte până de curând din rândul ţărilor comuniste, după terminarea Războiului Rece, este mult mai expusă spionajului economic decât asaltului nuclear.

Folosirea reţelelor de comunicare prin cablu (ICT), atât de organizaţiile naţionale guvernamentale, cât şi de organizaţiile criminale internaţionale, evidenţiază faptul că se impune cu acuitate elaborarea unor legi de protecţie şi crearea unor servicii care să impună respectarea legii în acest domeniu nou, însă, foarte sensibil şi cu consecinţe aproape imprevizibile asupra vieţii social-politice şi economice[4].

Gravitatea evenimentelor din 11 septembrie 2001 a determinat Organizaţia Naţiunilor Unite de a adopta o poziţie unică în domeniul combaterii terorismului, evenimente care s-au produs tocmai datorită fisurilor existente în sistemul de aplicare a legii şi a serviciilor chemate să realizeze supravegherea în acest domeniu. Noua tehnologie, din nefericire, de data aceasta, a folosit reţele teroriste, care şi-au pus în acţiune planurile criminale.

Păstrarea secretului în acest sensibil domeniu de acţiune împotriva crimelor comise în spaţiul cibernetic, constituie un element esenţial în reuşita acţiunii.

Ne aducem cu toţii aminte că nu de mult, mass-media din România a preluat o ştire publicată de un ziar britanic, la data de 15 mai 1999, prin care un fost agent al Serviciului englez de informaţii, MI6, Richard Tomlinson, a făcut publică pe reţeaua Internet numele a peste 100 de agenţi care acţionau în întreaga lume.

---

[2] B.D. Loader, *The Governance of Cyberspace: Politics, Technology and Global Restructuring,* London: Ruotledge, 1997.

[3] Tudor Amza, *op. cit.*, p. 644-647.

[4] *Ibidem*, p. 674-677.

Fostul agent spunea în introducerea făcută la lista dată publicității: „Această listă atașată, identifică indivizi neprincipiali și lipsiți de scrupule, implicați în serviciul britanic MI6 de spionaj în întreaga lume. Lista a fost concepută de către un om cinstit, care de când a părăsit M.I. 6, a simțit că organizația are un comportament neacceptat într-o societate civilizată. Ei nu răspund în fața nimănui de încălcarea legii. Ei sunt subordonați elitelor, de exemplu instituției regale".

Lista conținea atât agenți activi, cât și diplomați străini, care acționau în zone geografice sensibile, fapt care a pus în alertă serviciul britanic MI6. Deși lista a fost retrasă de pe rețeaua Internet, totuși, efectele acesteia au fost considerabile. Robin Cook, ministrul britanic de externe, declara: „emiterea unei astfel de liste, oricât de inexacte ar fi, reprezintă un act de totală iresponsabilitate și un grav pericol"[5]

Ceea ce subliniem în exemplul dat mai sus, este că, în câteva ore, informația, cu ajutorul rețelei s-a răspândit pe mai multe site-uri de web în lumea întreagă, devenind subiect de discuție pentru grupurile de chat din rețea. Apariția noii tehnologii a constituit o cotitură radicală, față de anii în care serviciile britanice puteau controla orice informație care era considerată aducătoare de prejudicii. Acum nici măcar asemenea informații nu mai sunt garantate din punct de vedere al confidențialității.

Subliniem ca important faptul că, infracțiunile cibernetice ridică probleme extrem de interesante pentru studiul criminologic, identificarea cauzelor și condițiilor care generează crima, fiind la fel de actuale și de necesare (poate chiar mai mult) ca în cazul criminalității obișnuite.

Într-un asemenea context, au fost voci care au susținut că noua cucerire științifică oferă mijloace care permit un comportament nelegal, pericol care se află în creștere o dată cu avansarea și sofisticarea de la o zi la alta a noilor tehnologii și amenință intimitatea și dreptul la libertatea cuvântului a persoanei, ca drepturi esențiale ale acesteia[6].

În concluzie, apreciem că ***infracțiunea cibernetică, este acea faptă prevăzută de legea penală, comisă cu vinovăție, de către o persoană sau un grup de persoane care folosesc un calculator, și, cu ajutorul comunicării informațiilor prin cablu, comit o faptă care prezintă pericol social ce aduce prejudicii unei persoane, unei societăți comerciale ori intereselor statului.***

Autorii fraudelor informatice

Experiența arată că autorii delictelor informatice vin din medii foarte diverse: studenți, amatori, teroriști și membrii ai grupurilor criminale organizate. Ceea ce îi distinge pe unii de alții este natura delictelor comise. Individul care intră într-un sistem informatic, fără intenții delictuale, nu are mare lucru de văzut atunci când funcționarul bancar prelevează sumele de pe conturile clienților.

Nivelul de cunoaștere al autorului fraudei dă substanță controverselor. După unii, el nu joacă un rol determinant, dar pentru alții, infractorul potențial este adesea o persoană sclipitoare, pasionată și foarte motivată, dispusă să demonstreze o sfidare tehnologică, dovedind trăsături de caracter, care de altfel, ar trebui să caracterizeze personalul sectorului informatic.

Este adevărat că în domeniul informaticii comportamentele delictuale nu se spun nici unui determinism social; delicvenții pot avea foarte bine 10 ani sau 60 de ani, să fie novici sau profesioniști. Autorii delictelor informatice sunt, adesea, oameni obișnuiți, dar pot fi și răufăcători cu aptitudini și talente excepționale. Potențialul delincvent informatic poate avea

[5] *The Guardian,* 15 mai 1999

[6] S. Davies, Big Brother*: Britain's Web of Surveillance and the New Technological Order*, London: Pan Book, 1996.

orice vârstă. Având un minimum de calificare şi stimulat de sfidarea tehnică, dorinţă de câştig, celebritate sau răzbunare ori având chiar motive ideologice, acest potenţial poate să devină periculos.

Un atac informatic poate surveni în orice moment, îndeosebi atunci când reţeaua este conectată la Internet. Autorii fraudelor informatice acţionează de regulă noaptea târziu, ei evitând orele de zi, cu toate că traficul intens le-ar putea masca activitatea. Procedează aşa, deoarece mulţi dintre aceştia au servicii, merg la şcoală sau au alte activităţi care nu le permit să desfăşoare activităţi criminale în faţa calculatorului. Mulţi dintre autorii fraudelor informatice accesează reţelele ţintă în momentele cele mai propice, când rapiditatea penetrării unei reţele atinge viteza maximă, aceasta fiind ora 4 dimineaţa.

De asemenea, trebuie evidenţiată preocuparea fiecărui atacator de a acţiona în clandestinitate, indiferent de tipul de vulnerabilitate pe care îl are sistemul vizat, evitându-se în general, întâlnirile cu administratorii de reţea.

Dacă se au în vedere concluziile unui anumit număr de studii, atunci angajaţii reprezintă riscul cel mai ridicat, afirmându-se adesea că delictele informatice sunt delicte ale iniţiaţilor. Potrivit unui astfel de studiu, 90% din delictele informatice au caracter economic sunt comise de către angajaţi ai întreprinderilor. O anchetă desfăşurată recent în America de Nord şi în Europa a relevat faptul că 73% din riscurile reprezentate de atentatele la securitatea din domeniul informatic au fost imputabile surselor interne şi doar 23% acţiunilor criminale exterioare.

Dat fiind progresul continuu în domeniul informaticii, riscurile de origine exterioară vor creşte probabil în acelaşi ritm. Având în vedere conexiunea în continuă dezvoltare a sistemelor, profilul sociologic al delicventului informatic este şi el în permanentă schimbare.

Datorită complexităţii sporite a anumitor obişnuite şi intensităţii măsurilor de securitate, este din ce în ce mai improbabil ca o persoană să posede toate informaţiile necesare utilizării sistemelor informatice în scopuri delictuale. La ora actuală se constată apariţia tot mai frecventă a grupurilor criminale organizate în reţele internaţionale. Această cooperare între infractori este însoţită de o creştere considerabilă, în întreaga lume, a utilizării clandestine a panourilor de afişaj electronic. Dezvoltarea rapidă a tehnicilor de telecomunicaţii a sporit riscurile ce provin din sursele exterioare. Sistemele de transmitere vocală a mesajelor, de exemplu, sunt utilizate de către grupurile de infractori pentru schimbul de numere de acces, de parole şi de programe furate.

În reţeaua Internet, aşa cum am mai afirmat, aceasta aparţine tuturor şi nimănui. Reţeaua a devenit un adevărat ocean de informaţii planetare, o bibliotecă la scară planetară în care îşi asumă prezenţa zilnic mii şi sute de noi cititori. O statistică interesantă realizată de un grup de cercetători americani ai fenomenului Internet, ne dezvălui câteva date extrem de interesante: peste 150.000 de utilizatori au vârsta şcolară, iar cei peste 70 de ani sunt peste 200.000, care zilnic accesează reţeaua Internet. Desigur, nu aceştia sunt principala categorie care oferă atacuri asupra unor baze de date, dar cifra ne confirmă că, autorii fraudelor informaticii, pot să provină din toate categoriile de vârstă.

Un atac poate fi lansat de oriunde, ca atare numărul potenţialilor autori ai fraudelor informatice este necunoscut şi nelimitat, în momentul de faţă căile de acces fiind mult mai numeroase, simpla conectare la o bază de date, deschizând căi noi de acces.

Intoxicarea cu viruşi şi dispozitive analoage sofisticate, care permit activarea spontană a unui program, reprezintă un nou risc important. Astfel, „bombele logice" şi „caii troieni" sunt mijloace ce pot fi programate pentru atingerea unor obiective precise şi comiterea într-o industrie sau alta a diverselor infracţiuni penale tradiţionale, plecând de la simpla rea-intenţie până la extorcarea unor fonduri financiare imense. Acestea pot acţiona pe loc sau se pot declanşa de la o dată predeterminată.

Delicvenţii informatici au dobândit o adevărată notorietate în mass-media şi se pare că sunt mai uşor acceptaţi de către societate decât delicvenţii tradiţionali. Dar pretenţia că acţiunile lor sunt mai puţin dăunătoare vine că contrazică evidenţa. În prezent, riscul este real. În viitor, el va fi direct proporţional cu programul tehnologiei informatice.

Vulnerabilitatea sistemelor informatice în faţa criminalităţii

În mod tradiţional se atribuie o valoare economică bunurilor vizibile şi materiale, dar, la ora actuală, se ţine cont din ce în ce mai mult de faptul că şi datele imateriale pot avea o valoare economică. În informatică, bunurile materiale au adesea o dublă valoare. Costul înlocuirii unei piese ar putea să nu reprezinte decât o fracţiune minimă din pierderea economică datorată furtului sau deteriorării unui bun material. Mult mai importantă este valoarea informaţiei pierdute sau devenite inaccesibilă prin deteriorare sau deturnare.

Sistemele informatice sunt cu deosebire vulnerabile datorită unui anumit număr de factori care au o acţiune reciprocă. Analiza succintă a principalilor factori de acest tip se regăseşte în cele ce urmează:

1. Densitatea informaţiilor şi operaţiunilor

Tehnicile de stocare au permis punerea la punct a sistemelor de arhivare ce pot conţine miliarde de caractere de date accesibile în linie, însă, acordarea privilegiilor diferenţiate de acces diverşilor utilizatori ai acestor sisteme este, adesea foarte dificilă. Pe de altă parte, ţinând cont de metodele de acces la informaţiile stocate, o singură eroare poate avea repercusiuni complexe, de care poate profita un individ rău intenţionat.

Paralel, tehnicile de gestionare a memoriei permit desfăşurarea simultană a numeroase operaţiuni independente, prin intermediul unui singur sistem de exploatare. De asemenea, este posibil ca prin combinarea fişierelor independente pentru stabilirea diverselor elemente de date, să se poată obţine un element nou, mai sensibil decât componentele iniţiale. Caracterizarea informaţiilor şi a funcţiilor de tratament facilitează misiunea unei organizaţii sau sabotorului care doreşte să acceadă la funcţiile unei organizaţii sau la resursele sale informaţionale.

Datorită densităţii datelor stocate pe suporturi cum ar fi: bande, dischete, casete şi microfilme, pierderea sau furtul unor astfel de suporturi ar putea să aibă consecinţe grave.

2. Accesibilitatea sistemelor

Înainte ca securitatea să devină un important criteriu de concepţie, obiectivul era adesea acela de a se asigura o capacitate maximă de calcul unui număr cât mai mare posibil de utilizatori. Dar problemele de acces, altădată limitate la sala ordinatoarelor, care era zonă protejată, se extind acum la cele mai îndepărtate terminale şi la legăturile de interconexiune. Cu toate acestea, staţiile terminale şi circuitele de transmisie sunt rareori supuse controlului, aşa cum este supus centrul principal. Există două forme de atac care exploatează posibilităţile de acces la distanţă:

a) utilizarea codurilor de identificare şi acces fraudulos pentru exploatarea resurselor unui sistem;

b) utilizarea neautorizată a unui terminal conectat de către o persoană autorizată, dar care a fost lăsat fără supraveghere.

Preocuparea pentru a asigura utilizatorilor posibilităţi maxime incită mai degrabă la acordarea unor privilegii nelimitate de acces, decât la restrângerea acestora din urmă la funcţia aleasă. Un sistem esenţialmente tranzacţional rezervat operaţiunilor de consultaţie este mai bine protejat decât un sistem integral programat.

Un mare număr dintre sistemele utilizate la ora actuală nu permit decât un control foarte limitat al mijloacelor de acțiune în ceea ce privește datele pasive și programele fondate pe operațiunile de citire, de citire scriere sau de execuție. De aceea, este adesea necesar să se plece de la principiul că fiecare utilizator este în măsură să utilizeze întreaga capacitate potențială a sistemului exploatat. O tehnică de penetrare bine cunoscută, care își are originea în această carență, constă în utilizarea instrucțiunilor de utilizare ca program de copiere a fișierelor sau inserarea într-un program existent. Atunci când este activat codul ilegal el îndeplinește funcții privilegiate, în comparație cu cele prevăzute pentru utilizatorul autorizat.

În fine, o mare parte din personalul însărcinat cu supravegherea și întreținerea are acces la funcțiile de control. Se cunosc și cazuri de modificare de software în vederea obținerii privilegiilor sau dezactivării dispozitivelor de protecție, însă, acestea au fost destul de limitate.. Riscurile pe care le comportă facilitățile accesului crescut la resursele TEI determină în mare parte vulnerabilitatea sistemelor informatice moderne.

Pentru a asigura o mai mare securitate a sistemelor informatice, marile companii care produc sisteme de operare software, ca de exemplu Microsoft, acționează ca programele lor de constituie o îmbinare între accesibilitatea și adăugarea de noi funcții, pe de o parte, și securitatea produsului, pe de altă parte. Aceste calități, în viitorul apropiat, vor trebui să fie îndeplinite simultan de toate produsele Microsoft. Noul concept de „trust worthy computing" lansat de Bill Gates face ca produsele la care se lucrează să fie mult mai bine testate, astfel încât posibilele probleme de securitate să fie descoperite și remediate înainte de lansarea softului pe piață. Se speră ca astfel produsele Microsoft să schimbe felul în care acestea sunt percepute în întreaga lume. În viitor, cine nu avea produse software fiabile și sigure, va dispărea după piață. Această presupune, în primul rând, asigurarea unor condiții de securitate încă din faza conceperii produsului, astfel accesul să fie limitat doar la persoanele autorizate.

3. Complexitatea sistemului informatic

Mediul obișnuit de exploatare a sistemelor mari și mijlocii se caracterizează printr-un sprijin acordat tratamentul local sau la distanță utilizării interactive și, uneori în timpi reali. Un sistem de exploatare conține, în general, de la 200.000 până la 25 milioane de instrucțiuni. Numărul combinațiilor logice posibile din timpul execuției în cadrul unei multi-programări sau a unui multitratament este practic infinit. Nu este deci deloc surprinzător faptul că aceste sisteme nu pot fi integral cunoscute de către o persoană, fie chiar și de către cei care le-au conceput. La aceste sisteme se poate dovedi prezența erorilor și nu absența lor, iar orice eroare în sistem poate să antreneze o imobilizare sau o problemă de securitate. Chiar și atunci când un sistem a fost conceput cu grijă, erorile pot să se producă în diverse stații de aplicare, de întreținere sau chiar de exploatare. Or, potențialul operator va profita din plin de incertitudinile generate de complexitatea unui sistem. În practică au fost situații în care o tentativă deliberată de derutare a operatorilor sau de întrerupere a funcționării unui sistem. În practică au fost situații în care o tentativă deliberată de derutare a operatorilor sau de întrerupere a funcționării unui sistem, pornind de la creanțe mai puțin cunoscute, a contribuit la violarea dispozitivelor de securitate, cu consecințe dintre cele mai grave.

4. Vulnerabilitatea electronicii

Datorită faptului că se sprijină pe tehnologia electronică, sistemele informatice prezintă probleme de fiabilitate, fragilitate, dependență de mediu, precum și vulnerabilitate la intruziune și intercepție. În sistemele informatice, aceste carențe sunt extinse asupra întregii rețele exploatate.

Formele tradiționale de ascultare și piraterie, analiza undelor electromagnetice emise de către baza hard și supravegherea diafoniei induse în circuitele electrice învecinate pot fi ușor adaptate la sistemele informatice. Circuitele interconectate de transmitere a datelor prezintă aceleași cerințe, iar comunicațiile prin acestea pot fi deviate. Așa, de exemplu, prin utilizarea ilegală a unui mini-ordonator se poate realiza interceptarea transmisiilor de date și furnizarea de instrucțiuni sau de răspunsuri false altor componente ale sistemului.

Pentru infractori, tehnicile electronice de manevrare a datelor prezintă avantajul – în raport cu tehnicile manuale – de a nu lăsa urme detectabile. Datele informatice pot fi instantaneu modificate sau șterse fără mari riscuri de detectare, prin, spre exemplu, utilizarea virușilor sau bombelor logice. Delicventul informatic poate să modifice ușor un sistem pentru a comite o infracțiune și să șteargă imediat orice urmă. Se estimează că verificările efectuate pentru operațiunile informatice nu reprezintă decât o zecime din controalele la care sunt supuse aceleași operațiuni manuale, lipsă care facilitează infracțiunile nedetectabile.

Sistemele informatice sunt sensibile și la efectele interferențelor electromagnetice. Perturbațiile electrice prin conducție sau unde pot influența funcționarea unui sistem. Ele pot fi foarte scurte și intermitente, măsurabile în microsecunde și remediabile, sau capabile să antreneze o cădere completă, ceea ce duce la imposibilitatea utilizării sistemului.

Orice sistem poate avea o cădere datorită îmbătrânirii, unei deteriorări sau unei modificări de mediu. Pentru evitarea propagării erorilor la funcțiile sensibile, ceea ce înseamnă o cădere iremediabilă a defecțiunilor. În acest sens, s-au realizat unele progrese, dar puține modele utilizate oferă gradul normal de fiabilitate.

5. Vulnerabilitatea suportului informatic

S-a afirmat uneori că incapacitatea ființei umane de a traduce datele furnizate de computer, sub forma perforațiilor pe cartele și benzi, cilindrii și dischete și a suporturilor electrice în circuitele de tratament sau transmitere, conferă un anumit grad de securitate. În practică, nu numai că aceste coduri pot fi interpretare ușor de către marea majoritate a personalului tehnic, dar neclaritatea datelor prezintă și inconvenientul creării unor probleme de identificare și compatibilitate.

Conținutul majorității sporturilor informatice nu este direct comprehensibil, personalul informatic este solicitat adesea să manevreze, fără să știe, fișiere sensibile. Controlul elementelor de date devine deci problematic. Benzile șterse, microfilmele considerate rebuturi, dischetele deteriorate și memoriile centrale deconectate pot conține urme de date ce pretind o atenție particulară. Deoarece nimeni nu este răspunzător de aceste elemente, protecția acestor date este adesea slăbită pe măsură ce ea este păstrată pentru aceeași informație, în alte părți ale sistemelor. Ușurința cu care se pot exploata aceste surse de informare a antrenat adeseori intruziuni despre care s-a vorbit mult.

6. Factori umani

După cum s-a putut vedea, angajații sunt primii potențiali infractori. În numeroase centre informatice, se întâmplă frecvent ca programatorii, operatorii, bibliotecarii, tehnicienii care se ocupă de sistem, precum și alți membrii ai personalului să aibă privilegii excepționale, care le permit cunoașterea funcțiilor esențiale și constituirea propriei organizații. Nu trebuie să surprindă faptul că aceste persoane sunt frecvent expuse tentației.

Pentru complicarea lucrurilor, conducătorii colectivelor respective au tendința să tolereze slăbirea supravegherii personalului informatic, plecând de la principiul că munca acestora din urmă este nu numai foarte tehnică și specializată, dar și dificil de înțeles și de controlat. De

exemplu, întreținerea software este adesea încredințată unui singur programator care creează versiunea sistemului de exploatare utilizat, stabilește parola și alte liste de control și hotărăște asupra dispozitivelor de acces și de compatibilitate ce vor fi utilizate. De altfel, personalul informatic este adesea autorizat și, uneori, chiar încurajat să îndeplinească aceste misiuni în afara orelor de maximă utilizare, atunci când cererea este mult mai redusă. Unele sarcini esențiale de elaborare și de păstrare a software sunt deci efectuate fără supraveghere. Este evident, de asemenea, că operatorii, bibliotecarii și tehnicienii se bucură adesea de o libertate mult mai mare decât cea considerată a fi normală într-un sector tradițional.

Se mai cuvine să se menționeze și un alt factor, și anume, o variantă a sindromului Robin Hood, a cărui existență a fost stabilită de cercetările criminologice: delicvenții tind să facă distincții între a aduce prejudicii unui particular, lucru considerat imoral, și a aduce prejudicii unei organizații, gest căruia îi pot găsi mai ușor motivații. Sistemele informatice facilitează acest tip de delicte, în măsura în care ordinatorul nu are reacții emotive atunci când este atacat.

În domeniul informaticii se întâmplă frecvent să li se acorde încredere „a priorii" angajaților subalterni, cărora li se conferă mari responsabilități, fără a fi supuși unei supravegheri și fără să li se ceară explicații cu privire la aceste responsabilități. De vreme ce riscul apare de pe urma activităților răuvoitoare sau subversive, sau din erori voluntare, se poate aprecia că factorul uman este, probabil, un adevărat călcâi al lui Achile al sistemelor informatice.

7. Concluzii

Crearea unor sisteme de securitate a devenit o necesitate dacă se dorește cu adevărat prevenirea crimei informatice. Cei carte se ocupă cu securitatea rețelelor informatice trebuie să acționeze independent de utilizatorii obișnuiți ai informațiilor. Chiar dacă nu vor ocupa funcții de vârf în vasta lume a tehnicii de calcul, acești specialiști trebuie protejați și foarte bine cointeresați.

Utilizatorii trebuie să aibă acces numai la informațiile de care au nevoie, deși, este normal ca ei să cunoască și lucruri legate de securitatea calculatoarelor, informațiilor și bazelor de date, fiindcă, altfel, ei pot să rămână fără obiectul muncii.

Pentru foarte multe firme, educația securității făcută utilizatorilor poate să-i scutească pe aceștia de pierderi importante. Pe de altă parte, educația securității reprezintă o modalitate ieftină prin intermediul căreia se poate obține, cel puțin, o securitate minimă.

Evident, agențiile guvernamentale, trebuie să-și propună activități mult mai delicate și utile, în vederea combaterii fraudelor informatice. Aceste agenții trebuie să fie mai active în domeniul securității calculatoarelor, fiindcă practica a demonstrat că hacker-ii și cracker-ii au avut un acces destul de ușor la date confidențiale, indiferent la ce țară de pe glob am face referire.

Chiar dacă asigurarea unor sisteme de securitate presupune eforturi financiare mari, preocuparea pentru asigurarea securității datelor nu trebuie să devină una secundară. Este drept, sunt semne că autorii fraudelor informatice au început să piardă teren în lupta cu software-ul de securitate, proliferarea acestor instrumente făcându-se în ultima perioadă de timp cu o viteză mai mare și pentru o varietate mai mare de sisteme de operare.

Practica a demonstrat că indivizii cu preocupări criminale în acest domeniu sunt și inteligenți, dar au și un nivel de fantezie și încăpățânare care îi apropie de țintele pe care și le propun. Ne amintim probabil cu toții de acțiunile aceluia care opera în sistemele informatice sub numele de condor. Acesta, nu era nimeni altul decât celebrul de acum Kevin Mitnik, unul dintre cei mai cunoscuți hackeri din lume, dacă nu chiar cel mai cunoscut. Mitnik și-a început cariera ca pirat de telefonie, după care a avansat rapid în acțiunile sale criminale, spărgând cu

succes orice tip de site securizat pe care ni-l putem imagina, inclusiv site-uri militare, corporaţii financiare, companii de software (printre care San Diego Supercomputer Center, firmă specializată în soft de securitate) şi alte firme cu activităţi tehnologice. Când era adolescent, Mitnik a spart sistemul de comandă al apărării antiaeriene a SUA – North American Aerospace Defence Control.

Exemplul de mai sus încearcă să prezinte pericolul care ne paşte dacă nu se dispun măsuri rapide de securitate a reţelelor informatice. Practic, pericolul este la scară planetară fiindcă, aşa cum au fost sparte baze de date ale celei mai puternice aviaţii militare, tot aşa pot fi penetrate sisteme informatice care adăpostesc secrete şi posibile decizii în materie de distrugere în masă, ca de exemplu un atac nuclear.

Românii de la Penta Guard sesizau un lucru extraordinar de important în domeniul securităţii sistemelor informatice, şi anume responsabilitatea. Atunci când responsabilitatea este dispersată nimeni nu se mai simte responsabil. Cei care găzduiesc site-ul sunt responsabili pentru securitatea generală a serverului şi, el trebuie să se îngrijească pentru ca serverul să nu fie compromis. Ca atare, aceia care administrează site-urile cred că sarcina asigurării securităţii cade doar pe umerii găzduitorului, fapt total eronat, care a făcut numeroase reţele să fie accesate ilegal datorită acestui mod uşuratic de a privi lucrurile.

De asemenea, un rol important în prevenirea fraudei informatice o are posibilitatea interceptării parolelor, care poate fi interceptată plecând chiar de la PC-ul administratorului (care ar putea conţine un „cal troian") şi până la serverul gazdă. Această situaţie ar putea fi evitată dacă s-ar folosi servicii encriptate, aspect care a fost identificat de specialiştii Penta Guard la toate sau aproape toate site-urile accesate.

Viitorul securităţii bazelor de date şi programelor informatice pare a se afla în mâini extrem de pricepute. De curând, compania Microsoft, cel mai mare producător de software din lume, a achiziţionat de la firma unui tânăr român programul RAV Antivirus, cumpărând cu această ocazie inclusiv drepturile de proprietate intelectuală contra unei importante sume de dolari. Compania a intrat pe piaţa de software antivirus în anul 1994, ajungând să distribuie produsul în peste 60 de ţări şi protejând peste 10 milioane de utilizatori din toată lumea.

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

PROTECȚIA MARTORILOR. NOUTATE DE REGLEMENTARE ÎN LEGISLAȚIA ROMÂNEASCĂ

Prim-procuror dr. ***Ioan LASCU***
Parchetul de pe lângă Judecătoria Mediaș

1. Considerații generale

Dacă în legislația altor state s-a creat pe deplin cadrul legal care reglementează folosirea agentului acoperit și protecția martorului protejându-le persoana, în legislația românească s-au făcut doar încercări timide.

În condițiile în care modalitățile concrete de pregătire ori de săvârșire a infracțiunilor prezintă forme tot mai diversificate, în fața cărora posibilitățile de identificare și de stabilire a vinovăției devin tot mai anevoioase prin mijloacele și procedeele probatorii reglementate de actuala legislație procedural penală, au impus cu necesitate modificări legislative.

Mijloacele și metodele clasice avute la dispoziție de organele judiciare s-au dovedit de multe ori ca insuficient de eficiente și aceasta în contextul în care reacția opiniei publice în a acorda sprijin organelor de cercetare penală nu este întotdeauna cea dorită, astfel că s-a impus diversificarea legală a mijloacelor de probă.

Dovedirea activității infracționale, identificarea autorului sau autorilor și stabilirea vinovăției acestora și apoi tragerea la răspundere penală se realizează prin conținutul concret al probațiunii judiciare. Proba, fără a avea o valoare prestabilită, poate fi administrată în cadrul procesului penal de către organul de urmărire penală și de instanța de judecată, **prin orice mijloc de probă** (subl. n.s. I.L.) conform art. 62-65 C.p.p.

Este unanim admis că infracțiunile de corupție, trafic de droguri, trafic de persoane, trafic de arme și în general toate infracțiunile din marea categorie a crimei organizate, se comit în taină, fie că necesită gândire, pregătire, acțiune, fie că șterg urmele infracțiunii, compromit actele de descoperire întreprinse se autorități, fie la nevoie recurg la acțiuni de intimidare ori acționează agresiv. Sunt și cazuri în care alte persoane sunt plătite să comită faptele, se folosesc de ținte false, efectele unor acțiuni se produc la distanțe mari de timp de la descoperire, iar infractorii dispar pentru perioade lungi de timp[1].

De aceea, descoperirea lor, dar mai ales probarea acțiunilor infracționale apare ca o problemă foarte dificilă.

Din aceste considerente și din multe altele s-a simțit nevoia reglementări legale a **investigatorului acoperit și protecția martorului.**

În legislația română, instituția investigatorului acoperit a fost introdusă prin Legea nr. 143/2000 privind combaterea traficului și consumului ilicit de droguri[2].

Art. 18 din O.U.G. nr. 43/2002 reglementează pentru prima dată în legislația românească problema protecției martorilor[3]. Astfel, se prevede că procurorii Parchetului Național Anticorupție, pentru buna desfășurare a urmăririi penale, poate să dispună măsuri specifice de protecție a martorilor, a experților și a victimelor. Această reglementare extinde protecția legală nu numai la martori, ci și la experți sau victimele infracțiunii.

---

[1] G. Antoniu, *Reflecții asupra crimei organizate*, R.D., nr. 5/1997, p. 35-46.
[2] Publicată în Monitorul Oficial nr. 362 din 3 august 2000.
[3] Monitorul Oficial nr. 244 din aprilie 2002.

Dar o reglementare specială a protecției martorului ca și crearea organismului menit a pune în practică această protecție s-a făcut prin Legea nr. 682/2002 privind protecția martorilor[4].

Însăși prin art. 1 se expune scopul pentru care a fost reglementată această lege **„asigură protecția și asistența martorilor a căror viață, integritate corporală sau libertate este amenințată ca urmare a deținerii de către aceștia a unor informații ori date cu privire la săvârșirea unor infracțiuni grave, pe care le-au furnizat sau au fost de acord să le furnizeze organelor judiciare și care au un rol determinant în descoperirea infracțiunilor și în soluționarea cauzelor".**

Pentru ca un martor să beneficieze de măsurile de protecție prevăzute de textul legal, trebuie îndeplinite mai multe condiții:

◈ să existe o amenințate la viața, integritatea sau libertatea martorului sau familiei sale; amenințarea poate fi fizică sau morală și făcută oral, scris, telefonic sau prin orice mijloace de comunicare;

◈ amenințarea să provină ca urmare a deținerii de către martor a unor date sau informații cu privire la săvârșirea unor infracțiuni grave sau la prevenirea producerii ori recuperarea unor prejudicii deosebite;

◈ să se fi săvârșit sau să existe posibilitatea sau certitudinea că se va săvârși o infracțiune gravă;

◈ aceste date sau informații deținute de martor, să le furnizeze sau să fie de acord să le furnizeze organului judiciar;

◈ datele sau informațiile deținute de martor să fie de natură a duce la descoperirea autorilor și soluționarea cauzei.

Aceste condiții trebuiesc îndeplinite cumulativ.

Legea asigură protecție:

➢ celui care are calitatea de martor, potrivit Codului de procedură penală;

➢ fără a avea calitatea procesuală în cauză, prin informații și date cu caracter determinant contribuie la aflarea adevărului în cauze de natura celor delimitate de lege;

➢ persoanei care se află în cursul executării unei pedepse privative de libertate și prin informațiile și datele cu caracter determinant pe care le furnizează, contribuie la aflarea adevărului;

➢ membrilor de familie ai martorului protejat (soțul, soția, părinții și copii acestuia);

➢ persoanelor apropiate martorului protejat.

Potrivit art. 25 din lege, prevederile ei intră în vigoare după 90 de zile de la data publicării în Monitorul Oficial al României.

În termen de 60 de zile de la data intrării în vigoare a legii, Ministerul de Interne și Ministerul de Justiție vor întocmi Regulamentul de aplicare a legii, care se aprobă prin Hotărâre de Guvern.

Fiind vorba de un termen de zile, potrivit art. 101, alin. (1) C.p.civ. (în lipsa unui text de lege special) acest termen trebuie calculat pe zile libere neintrând în socoteală nici ziua în care a început și nici ziua în care s-a sfârșit (19 ianuarie 2002 a intrat legea în vigoare).

Stabilirea exactă a datei intrării în vigoare a legii are o mare importanță pentru aplicarea dispozițiilor sale penale, deoarece:

– faptele considerate infracțiuni prin art. 20 și 21 din lege sunt incriminate pentru prima dată în legislația României;

[4] Republicată în M. Of. nr. 288 din 18 aprilie 2014.

– este incident principiul neretroactivității legii penale de incriminare prevăzut în art. 11 C.p., potrivit căruia legea penală nu se aplică faptelor penale care la data când au fost săvârșite nu erau prevăzute ca infracțiuni.

În consecință, răspunderea penală pentru infracțiunile înscrise în art. 20 și 21 ale Legii nr. 682/2002 va exista numai dacă faptele au fost săvârșite după data de 10 ianuarie 2003.

Dacă vreuna dintre infracțiunile prevăzute în art. 20 și 21 ale legii este săvârșită în formă continuată (deoarece în principiu orice infracțiune se poate comite în această formă) actele materiale săvârșite anterior datei de 19 ianuarie 2003 nu vor putea fi reținute ca făcând parte din conținutul infracțiunii respective.

Prevederile acestei legi, inclusiv dispozițiile sale penale, sunt în deplină concordanță cu convențiile și tratatele internaționale la care România este parte, cât și dispozițiile din 1991.

2. Proceduri administrative prealabile

Legea a instituit o procedură prealabilă pe care noi considerăm a avea o natură administrativă, care se poate desfășura paralel, pe întreg parcursul procesului penal.

Astfel legea prevede că în cadrul Programului de protecție a martorilor se înființează Oficiul Național pentru Protecția Martorilor, în cadrul Ministerului Administrației și Internelor și în subordinea Inspectoratului General al Poliției Române.

Oficiul Național pentru Protecția Martorilor are ca principală atribuție, conform art. 3 din lege:

- primește propunerile și ia măsurile necesare în vederea includerii martorului în Program și urmărește realizarea acestuia;
- desemnează o persoană de legătură între martorul protejat și Oficiu;
- încheie Protocolul de protecție cu fiecare martor protejat;
- organizează o bază de date proprie și asigură confidențialitatea deplină a informațiilor și datelor gestionate;
- gestionează fondurile bănești primite de la bugetul de stat necesare funcționării Programului.

Includerea unei persoane în Programul de protecție a martorilor se poate face numai dacă sunt îndeplinite cumulativ următoarele condiții:

a) persoana are calitatea de martor, membru de familie a acestuia sau persoană apropiată martorului protejat;

b) martorul, membrii familiei sale și persoanele apropiate acestuia sunt amenințați cu privire la viața, integritatea corporală sau libertatea lor și se află în pericol;

c) există o propunere motivată din partea organelor abilitate.

Legea prevede [art. 4 alin. (2)] că poate fi inclusă în Programul de protecție și o persoană care are, într-o altă cauză, una din următoarele **calități**:

i) organizator sau conducător de grup sau organizație criminală;

ii) instigator ori autor al infracțiunii de omor, omor calificat sau omor deosebit de grav.

Includerea în Program a unui martor, al unui membru de familie al acestuia sau al unei persoane apropiate, după caz, se face la propunerea organului de cercetare penală în faza urmăririi penale și a procurorului în faza judecății. Propunerea se adresează procurorului în faza de urmărire penală și instanței în faza de judecată. Această propunere trebuie să fie însoțită de acordul scris al persoanei pentru care se cere includerea în Program.

Procurorul sau instanța, după caz, se vor pronunța în cel mai scurt timp, dar nu mai târziu de 5 zile de la primirea propunerii, prin **ordonanță**, respectiv **încheiere**, asupra propunerii de includere (art. 7).

Dacă procurorul sau instanța sunt de acord cu propunerea va comunica ordonanța, respectiv încheierea Oficiului Național pentru Protecția Martorului, pentru includerea persoanei în program.

În termen de 7 zile de la data emiterii ordonanței sau a încheierii de includere în Program, Oficiul încheie în scris un protocol de protecție cu fiecare martor, membru de familie sau persoană apropiată martorului.

Dobândirea calității de martor protejat are loc din momentul semnării protocolului [art. 9 alin. (2) din lege].

Oficiul Național pentru Protecția Martorului are obligația de a întocmi o schemă de sprijin pentru fiecare martor protejat, care să cuprindă măsuri de protecție și asistență.

Legea reglementează în mod delimitat **măsurile de protecție** ce pot fi prevăzute, singure sau cumulat.

Acestea sunt:

- protecția datelor de identitate și a declarației martorului protejate;
- ascultarea martorului protejat de către organele judiciare, sub o altă identitate decât cea reală sau prin modalități specifice de distorsionare a imaginii și vocii;
- protecția martorului aflat în stare de reținere, arestare preventivă sau în executarea unei pedepse privative de libertate, în colaborare cu organele care administrează locurile de deținere;
- măsuri sporite de siguranță la domiciliu, precum și protejare a deplasării martorului la și de la organele judiciare;
- schimbarea domiciliului, a identității și a înfățișării.

În ce privesc **măsurile de asistență** acestea sunt:

– reinserția în alt mediu social;
– recalificarea profesională;
– schimbarea sau asigurarea locului de muncă;
– asigurarea unui venit până la găsirea unui loc de muncă.

Măsurile de protecție și asistență acordate martorului aflat în stare de pericol și a martorului protejat sunt asigurate, în condițiile legii de către organele de poliție.

Pentru martorii aflați în executarea unei pedepse prevăzute de lege, sunt asigurate de către administrația locului de deținere, măsurile de protecție și asistență.

În cazuri urgente, față de martorul aflat în stare de pericol se pot lua măsuri imediate de către unitatea de poliție sau, după caz, de către administrația locului de deținere, care trebuie comunicate procurorului în termen de 24 de ore (art. 15 din lege).

Potrivit art. 11 din lege, martorul protejat are următoarele **obligații**:

I) să furnizeze informațiile și datele pe care le deține, cu caracter determinant în aflarea adevărului;

II) să se conformeze măsurilor stabilite în schema de sprijin;

III) să se abțină de la orice activitate care l-ar putea pune în pericol sau către ar putea compromite punerea în aplicare a programului;

IV) să nu contacteze nici o persoană cunoscută sau persoane din medii infracționale;

V) să informeze imediat Oficiul cu privire la orice schimbare apărută în viața personală și în activitățile pe care le desfășoară în perioada aplicării Programului.

Programul de protecție a martorului încetează (art. 17 din lege) în una din următoarele situații:

a) la cererea martorului protejat, exprimată în formă scrisă și trimisă către Oficiul Național pentru Protecția Martorului;

b) dacă în cursul procesului penal martorul protejat depune mărturie mincinoasă;

c) dacă martorul protejat comite cu intenție o infracțiune;

d) dacă sunt probe sau indicii temeinice că, ulterior includerii în program, martorul protejat a aderat la un grup sau organizație criminală;

e) dacă martorul protejat nu respectă obligațiile asumate prin semnarea Protocolului de protecție sau dacă a comunicat date false cu privire la orice aspect al situației sale;

f) dacă, viața, integritatea corporală sau libertatea martorului protejat nu mai este amenințată;

g) dacă martorul protejat decedează;

Încetarea măsurilor de protecție a martorului se dispune de către procuror prin ordonanță sau de către instanță prin încheiere.

În perspectiva modernizării legislației în materie trebuie să se prevadă ca datele despre identitatea reală a martorului şi domiciliul său ar trebui să fie consemnate într-un proces-verbal, iar plicul sigilat şi păstrat la sediul parchetului sau al instanței de judecată, într-un loc special amenajat şi în condiții de maximă siguranță. Documentele privind identitatea reală a martorului vor fi prezentate instanței de judecată în condiții de maximă confidențialitate.

În toate cazurile, documentele privind identitatea reală a martorului să fie introduse în dosarul penal numai după ce organul de urmărire penală, respectiv instanța de judecată constată prin proces-verbal sau încheiere, că nu au dispărut temerile care au impus măsurile de protecție a martorilor.

În cazul în care respectivului martor i se atribuie o altă identitate şi un alt domiciliu, se va proceda în acelaşi mod.

Declarațiile martorilor, cărora li s-a atribuit o altă identitate pot servi ca mijloc de probă numai în măsura în care sunt coroborate cu fapte sau împrejurări ce rezidă din ansamblul probelor administrate în cauză.

Ba mai mult, procurorul respectiv instanța de judecată ar putea încuviința ca martorul să nu fie prezent la sediul organului sau în fața instanței de judecată, ci doar caseta video sau audio cu imprimarea imaginii şi vocii distorsionate, pentru ca martorul ascultat să nu poată fi identificat de infractori sau de rudele ori prietenii acestora.

Declarațiile martorului astfel transcrisă va fi semnată atât de acesta, cât şi de organul competent şi se depune la dosarul cauzei.

Caseta audio sau video cu înregistrarea martorului, în original cu sigiliu aplicat, să se păstreze în arhiva parchetului sau instanței de judecată în condițiile prevăzute de lege.

3. Incriminări legale

În capitolul III din lege, art. 20 şi 21 se reglementează două infracțiuni, conținutul acestora urmând a fi complinit şi cu unele prevederi din aceeaşi lege, dar şi cu dispozițiile Codului Penal.

O primă problemă ce se ridică în legătură cu această incriminare este aceea de a stabili dacă legiuitorul a reglementat mai multe fapte penale distincte sau o singură infracțiune la legea privind protecția martorului.

Din modul de exprimare folosit în art. 20-21 din lege, se poate deduce, cu certitudine, că legiuitorul a voit să înscrie în Capitolul III al legii, infracțiuni care aduc atingere înfăptuirii justiției, **ca infracțiuni distincte de incriminare**,şi nicidecum o singură infracțiune cu multiple modalități de incriminare.

Ba mai mult, în alin. (2) al art. 20, legiuitorul incriminează şi fapte penale calificate.

De altfel, este de observat, în sprijinul ideii de mai sus, că infracțiunile descrise sunt pedepsite cu sancțiuni diferite şi nu cu aceeaşi pedeapsă.

Ori, nu se poate concepe ca pentru infracțiuni diferite să se prevadă pedepse diferite, iar pentru modalități diferite de săvârșire să fie sancționate cu aceeași pedeapsă și invers. Această precizare este importantă, deoarece două fapte înscrise în Capitolul III al legii constituie modalități alternative ale unei singure fapte care împiedică protecția martorului atrage răspunderea pentru o singură infracțiune, dar săvârșirea de două sau mai multe fapte din cele înscrise în art. 20 și 21 din lege, constituie tot atâtea infracțiuni aflate în concurs real sau ideal, după caz.

Considerăm că în Capitolul III al legii sunt incriminate infracțiuni specifice la legea privind protecția martorului, cu conținuturi speciale.

În cele ce urmează vom trece la examinarea conținutului acestora.

A. Obiectul juridic special

În activitatea de înfăptuire a procesului penal, mijloacele de probă au o importanță covârșitoare, ele servind la cunoașterea adevărului în cauzele aflate în curs de urmărire penală sau judecată. De exactitatea probelor și de probitatea celor care concură la aflarea adevărului, depinde temeinicia de înfăptuire a justiției.

Printre persoanele care servesc la procurarea sau lămurirea probelor sunt martorii. Martorii având cunoștințele cele mai directe despre faptele care fac obiectul cercetării penale sau al judecății, declarațiile lor pot duce la stabilirea acestor fapte așa cum au avut loc în realitate și deci la pronunțarea unei hotărâri juste, bazate pe adevăr. Însă numai în măsura în care martorii relatează adevărul asupra celor cunoscute de ai, declarațiile lor prezintă un ajutor efectiv pentru organul judiciar.

Dar în cauze grave, de crimă organizată, cu rețele mafiote, martorii pot fi amenințați spre a nu dezvălui adevărul. De frica infractorilor, a rudelor sau prietenilor acestora, mulți martori refuză să depună mărturie sau au reticență în a se prezenta la organul judiciar.

De aceea a și fost adoptată Legea nr. 682/2002 privind protecția martorilor.

În ce privește obiectul juridic special al infracțiunilor reglementate de acest act normativ, putem afirma că îl constituie ocrotirea relațiilor sociale privind înfăptuirea justiției, relații referitoare la depunerea de mărturie de către persoane care cunosc împrejurări în cauză și de zădărnicire a celor care încearcă prin diverse mijloace să incrimineze martorii.

Prin incriminarea infracțiunilor din art. 29 și 21 din lege, se ocrotesc relațiile sociale bazate pe cunoașterea adevărului de către organele judiciare, prun administrarea probei cu martori, care sunt protejați potrivit legii.

Dar aceste infracțiuni pot avea și un obiect juridic secundat format din totalitatea relațiilor sociale privind ocrotirea demnității, a integrității fizice și psihice a persoanei.

Dacă prin fapta de divulgare cu intenție a domiciliului ori reședinței martorului protejat, s-a cauzat o vătămare gravă a integrității corporale sau a sănătății sau moartea acestuia. atunci avem și un **obiect material**. În asemenea cazuri **obiectul material** îl constituie tocmai corpul martorului protejat.

B. Subiectul

În cazul infracțiunii reglementate în alin. 1 al art. 20, subiectul poate fi orice persoană care divulgă reședința sau domiciliul martorului protejat.

În cazul formei **calificate** de la art. 20, alin. (2) lit. a), subiectul nu poate fi decât **o persoană care a luat cunoștință de aceste date în exercitarea atribuțiilor sale de serviciu.** În cazul acestei infracțiuni, subiectul este circumstanțiat de calitatea sa, de a fi luat cunoștință de asemenea date în exercitarea atribuțiilor de serviciu. Aceste persoane pot fi: polițiști, procurori, judecători, angajați ai Oficiului Național pentru Protecția Martorilor sau persoane din administrația locurilor de deținere sau reținere, care aveau cunoștință despre identitatea, domiciliul sau reședința martorului.

Pentru infracțiunea reglementată în art. 21, legea cere subiectului, de asemenea o calitate specială – **martor.**

Astfel, numai martorul poate fi acela care poate induce în eroare organul de urmărire penală sau instanța de judecată prin datele și informațiile furnizate.

Ba mai mult, pentru a comite această faptă legea cere nu orice martori, ci numai **martorul protejat.**

Dacă față de un martor nu s-au luat măsurile de asistență sau protecție prevăzute de legea specială, nu poate fi subiect al acestei infracțiuni, ci eventual a unei alte fapte penale.

Participația penală este posibilă sub toate formele. Pentru forma de coautorat, în cazul infracțiunii prevăzute de art. 20 alin. (2) lit. a) și art. 21 subiectul fiind calificat și unic, nu este posibilă această formă de participație.

C) Latura obiectivă.

Latura obiectivă constă în acțiunile sau inacțiunile incriminate în textele art. 20 și 21 din lege și prin care se vatămă relațiile sociale ocrotite de lege.

Acțiunea specifică laturii obiective a acestor infracțiuni poate consta în: **„divulgarea", „inducerea în eroare".**

Actul normativ a incriminat atât forma simplă (tip) cât și forma agravată.

Infracțiunea prevăzută de art. 20 constă în: **„fapta de a divulga cu intenție identitatea reală, domiciliul sau reședința martorului protejat precum și alte informații care pot duce la identificarea acestuia, dacă sunt de natură să pună în pericol viața, integritatea corporală sau sănătatea martorului protejat".**

Deci, potrivit textului legal, elementul material al laturii obiective se realizează printr-o acțiune de divulgare a identității reale, domiciliul sau reședința martorului protejat, precum și alte informații care pot duce la identificarea acestuia.

A divulga înseamnă a comunica, a da în vileag, a destăinui, a dezvălui sau transmite anumite date sau informații unei sau unor persoane neîndreptățite să le cunoască.

Fapta de divulgare poate fi realizată oral sau în scris, direct sau indirect, către o persoană sau mai multe.

Pentru realizarea elementului material al laturii obiective se cer îndeplinite anumite **condiții:**

– acțiunea de divulgare să privească identitatea reală, domiciliul sau reședința martorului protejat, precum și alte informații. Aceste „alte informații", pot fi anumite informații de natură a aduce la identificarea martorului protejat, altele decât atributele de identificare a persoanei fizice. Aici am putea aminti: locul de muncă, ocupația, pseudonimul, porecla etc.

– această acțiune de divulgare să fie de natură să pună în pericol viața, integritatea corporală sau sănătatea martorului protejat.

Aceste condiții trebuie îndeplinite cumulativ.

Art. 21 din lege incriminează fapta martorului protejat **„de a induce în eroare organul de urmărire penală sau instanța de judecată prin datele și informațiile prezentate".**

Elementul material al laturii obiective a acestei infracțiuni constă într-o **acțiune** de inducere în eroare a organului de urmărire penală sau a instanței de judecată. Acțiunea de inducere în eroare poate fi directă sau indirectă, oral sau în scris. Mijloacele de inducere în eroare pot fi variate.

Acțiunea de **„inducere în eroare"** constituie o amăgire, o acțiune de surprindere a încrederii organului de urmărire sau instanței de judecată. Această acțiune de alterare a adevărului trebuie să provoace organului judiciar a falsă cunoaștere a realității.

Pentru realizarea elementului material al laturii obiective a acestei infracțiuni se cer îndeplinite următoarele **condiții:**

– acțiunea de inducere în eroare a martorului protejat să se facă numai față de organul de urmărire penală sau instanța de judecată;

– acțiunea să se refere la datele şi informațiile pe care le prezintă acesta organului judiciar;

– datele şi informațiile să aibă un caracter determinant în aflarea adevărului cu privire la infracțiuni grave sau care contribuie la prevenirea producerii ori la recuperarea unor prejudicii deosebite.

Aceste condiții trebuiesc îndeplinite cumulativ.

D. Latura subiectivă

Aceste infracțiuni, în ce priveşte latura subiectivă, se comit cu intenție (directă sau indirectă) dar şi din culpă. Textul art. 20 prevede în mod expres: **„fapta de a divulga cu intenție"** (subl. n.s. I.L)

Dar, potrivit art. 20 alin. (4) din lege, fapta se poate comite şi din **culpă**, dacă fapta de divulgare a identității martorului, a domiciliului sau reşedinței acestuia, se săvârşeşte de către o persoană care a luat cunoştință de aceste date în exercitarea atribuțiilor de serviciu.

În cazul formei de vinovăție cu intenție, autorul sau autorii infracțiunii, ori complicii sau instigatorii îşi reprezintă consecințele – virtuale sau efective – ce decurg din oricare dintre acțiunile incriminate în text şi urmăresc sau acceptă producerea acestora.

În cazul formei din culpă, autorul nu prevede rezultatul acțiunii sale, deşi trebuie şi putea să-l prevadă, sau a sperat în mod uşuratic că acesta nu se va produce.

Latura subiectivă nu este condiționată de realizarea vreunui scop sau mobil.

E. Sancțiunea.

Infracțiunea prevăzută în art. 20 alin. (1) se pedepseşte cu închisoare de la 1 la 5 ani.

Dacă fapta de divulgare de date sau informații cu privire la identitatea reală a martorului protejat s-a săvârşit **din culpă**, pedeapsa este închisoarea de la 2 la 5 ani [art. 20, alin. (4)], în cazul când aceasta a fost săvârşită de către o persoană care a luat cunoştință de aceste date în exercitarea atribuțiilor de serviciu.

Fapta incriminată în art. 21 din lege, se pedepseşte cu închisoare de la 5 la 10 ani.

F. Forme calificate

Art. 20 alin. (2) din lege incriminează două infracțiuni calificate la legea privind protecția martorului.

Astfel, **fapta este calificată** dacă acțiunea de divulgare cu intenție a identității reale a martorului:

a) a fost săvârşită de către o persoană care a luat cunoştință de aceste date în exercitarea atribuțiilor de serviciu;

b) s-a cauzat martorului protejat o vătămare gravă a integrității corporale sau sănătății.

Aceste fapte sunt sancționate cu închisoare de la 5 la 10 ani.

G. Forma agravată

Această faptă de divulgare cu intenție a identității martorului protejat dacă are ca urmare **moartea sau sinuciderea victimei,** fapta este mai gravă. Deci legiuitorul leagă acțiunea de producerea unui rezultat socialmente periculos: moartea sau sinuciderea victimei.

În asemenea caz, fapta se pedepseşte cu închisoare de la 15 la 25 de ani.

H. Cauze de reducere a pedepsei

În art. 19 din lege este prevăzută o cauză de reducere a pedepsei. Astfel, persoana care are calitatea de martor sau fără a avea calitate procesuală în cauză şi care a comis o infracțiune

gravă, iar înaintea sau în timpul urmăririi penale sau judecății, denunță sau facilitează identificarea și tragerea la răspundere socială a altor persoane care au săvârșit astfel de infracțiuni, beneficiază de reducerea la jumătate a pedepsei prevăzute de lege.

Asemenea cauză de nepedepsire nu trebuie să mire pe nimeni, fiind prevăzută și în Codul Penal în art. 167 alin. (5), art. 255 alin. (5) și art. 325 alin. (3). Cauza specială de reducere a pedepsei este menită a încuraja pe cei care au comis asemenea infracțiuni să coopereze cu organele judiciare pentru identificarea autorilor, pedepsirea și tragerea lor la răspundere penală.

Pentru a beneficia de această clemență, martorul, în sensul legii speciale trebuie:

- ca înainte sau în timpul urmăririi penale ori a judecății;
- să denunțe sau să faciliteze identificarea și tragerea la răspundere penală a altor persoane;
- infracțiunile săvârșite să aibă caracter grav;
- denunțarea sau facilitarea să aibă loc din proprie inițiativă și înainte sau în timpul urmăririi penale sau al judecății.

Toate aceste condiții trebuie îndeplinite cumulativ.

De respectarea prevederilor acestei legi și a dispozițiilor privind folosirea investigatorilor acoperiți depinde eficiența luptei împotriva corupției și a crimei organizate.

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

PUNEREA SUB SUPRAVEGHERE A CONTURILOR BANCARE ŞI A CONTURILOR ASIMILATE CONTURILOR BANCARE

Laura Codruța KÖVESI
Parchetul de pe lângă Tribunalul Sibiu

A. Reglementare legală

În peisajul general al criminalității se detaşează corupția şi spălarea de bani, ca fenomene de pericol social major, care distorsionează activitatea normală a instituțiilor statului. De aceea, organele judiciare care efectuează cercetările trebuie să adopte modalități tactico-penale specifice şi eficiente, care să asigure o ripostă fermă, concretizată în descoperirea şi tragerea la răspundere penală a infractorilor.

În acest sens, s-a introdus în legislația penală specială o nouă metodă de investigare, şi anume supravegherea conturilor bancare şi a conturilor asimilate acestora.

Măsura se dispune pentru a verifica sumele de bani care se tranzacționează de către persoane suspecte de a fi comis infracțiuni de corupție ori pentru a stabili operațiuni financiar bancare ilicite.

Se ştie că cele mai frecvente operațiuni bancare se desfăşoară prin intermediul conturilor bancare, aşa încât supravegherea acestora este în cele mai multe cazuri utilă investigării infracțiunilor de corupție sau spălare de bani.

Reglementarea legală a acestei măsuri în materia infracțiunilor de corupție o găsim în articolului 27 litera a din Legea nr. 78/2000 privind descoperirea, prevenirea şi sancționarea faptelor de corupție şi articolul 16 din O.U.G nr. 43/2002 privind Parchetul Național Anticorupție, care au acelaşi conținut, şi anume: „Când sunt indicii temeinice cu privire la săvârşirea uneia dintre infracțiunile prevăzute de prezenta lege, în scopul strângerii de probe sau al identificării făptuitorului, procurorul poate să dispună pentru o durată de cel mult 30 de zile:

a) punerea sub supraveghere a conturilor bancare şi a conturilor asimilate acestora".

În materia incriminării infracțiunii de spălare de bani, Legea nr. 656/2002 privind prevenirea şi sancționarea spălării banilor prevede în articolul 27 alineatul (2) că, „atunci când sunt indicii temeinice cu privire la săvârşirea infracțiunii de spălare a banilor, procurorul poate dispune punerea sub supraveghere a conturilor bancare şi a conturilor asimilate acestora, pe o durată determinată".

B. Noțiunea de „cont bancar" şi „cont asimilat contului bancar"

Contul bancar reprezintă o operațiune bancară efectuată în favoarea clientului pentru a-i permite acestuia să efectueze încasări şi plăți, operațiune care se desfăşoară în baza unui contract de cont încheiat între client şi bancă.

Contul bancar îndeplineşte două funcții, una de instrument al tehnicii contabile, iar cea de-a doua, de instrument juridic al reglementării creanțelor băneşti.

Ca şi instrument al tehnicii contabile, contul bancar şi cel asimilat acestuia se prezintă sub forma unui tablou al creanțelor şi datoriilor reciproce existente între doi corespondenți. El face dovada operațiunilor băneşti care se efectuează între aceştia şi exprimă rezultatul operațiunilor efectuate. În contul bancar se înscriu – la debit – retragerile de numerar, plățile efectuate la ordinul clientului, dobânzile şi comisionul datorate băncii, iar – la credit – se înscriu vărsămintele de numerar, sumele rezultate din încasarea efectelor de comerț, dobânzile datorate de bancă clientului.

Ca şi instrument juridic de realizare a operaţiunilor bancare, contul reprezintă o convenţie cu privire la reglementarea creanţelor şi datoriilor reciproce existente între doi corespondenţi[1].

Contul bancar cunoaşte o mare diversitate, principalele tipuri de conturi bancare fiind: contul de depozit, contul curent, contul passant sau ocazional, contul colectiv, contul numeric. Conturile bancare pot fi în lei sau în valută.

În practica bancară, contul bancar cel mai răspândit este **„contul curent"**, care este contul bancar deschis în favoarea unui comerciant pentru operaţiuni comerciale, iar **„conturile de depozite"** sunt constituite pentru necomercianţi.

Conturi asimilate contului bancar sunt acele conturi care reprezintă operaţiuni financiar bancare ce se desfăşoară asemenea contului bancar, dar datorită modului de realizare şi al operaţiilor specifice care se impun pentru folosirea lor, sunt atipice conturilor bancare. Această noţiune este mai largă decât cea a contului bancar deoarece, aceste conturi pot fi deschise şi folosite atât cu participarea băncilor, cât şi cu participarea altor instituţii financiare sau de creditare care folosesc aceste operaţiuni specifice unei bănci (case de ajutor reciproc, Cec, fonduri mutuale, societăţi de asigurare, societăţi de investiţii, instituţii de plasament financiar, burse de valori, burse de mărfuri).

Aceste conturi asimilate contului bancar pot fi: conturile de economii pentru cumpărare sau construire de locuinţe sau alte bunuri imobile ori mobile de valoare mare, contul de economii în valută, contul pentru plata salariului, conturile de carte bancară (cunoscute sub denumirea de carduri), conturile cărţilor de credit, sau orice alte conturi deschise de bănci, instituţii financiare ori instituţii de creditare.

C. Condiţii

Condiţiile cumulative ce trebuiesc întrunite sunt:

a) Să existe indicii temeinice că se pregăteşte comiterea unei infracţiuni de corupţie sau de spălare de bani sau că s-a comis o asemenea infracţiune.

Pentru luarea acestei măsuri este necesar să existe indicii temeinice. Deoarece acestea nu sunt definite de lege, precizăm că ele pot fi informaţii sau date convingătoare din cuprinsul cărora să rezulte fără echivoc că se pregăteşte comiterea unei infracţiuni de corupţie sau de spălare de bani sau că s-a comis o asemenea faptă. Temeinicia acestor indicii va fi apreciată de către procurorul care supraveghează urmărirea penală, în fiecare caz în parte.

b) Indiciile temeinice să privească săvârşirea sau pregătirea unei infracţiuni de corupţie prevăzute de Legea nr. 78/2000, o infracţiune de competenţa Parchetului Naţional Anticorupţie sau o infracţiune de spălare de bani prevăzută de Legea nr. 656/2002.

Aşadar, legea specială prevede expres că această măsură este aplicabilă numai în cazul pregătirii sau comiterii unei infracţiuni de corupţie dintre cele prevăzute în Legea nr. 78/2000 şi date în competenţa parchetului specializat, ori de legea specială care stabileşte conţinutul infracţiunii de spălare de bani. Sfera de aplicare a acestor prevederi legale este strictă şi expres limitată, neputând fi extinsă în cazul comiterii sau pregătirii altor infracţiuni, aşa încât această metodă de probaţiune nu se poate folosi în cazul oricărei infracţiuni, ci doar în cazurile enumerate mai sus.

c) Persoana care pregăteşte comiterea uneia dintre infracţiunile de corupţie prevăzute de lege sau a comis o asemenea infracţiune să aibă conturi bancare sau asimilate acestora şi să le folosească în operaţiuni financiar bancare.

Această condiţie se referă la împrejurarea în care, din datele existente şi informaţiile culese rezultă că suspectul foloseşte conturile bancare sau cele asimilate acestora, iar acestea sunt cunoscute organelor de urmărire penală.

---

[1] Turcu Ioan, *Operaţiuni şi contracte bancare*, Ed. Lumina Lex, Bucureşti, 1994, p. 171.

Supravegherea acestor conturi pot furniza date de o deosebită importanță probatorie, astfel că, este necesar ca, înainte de a se dispune această măsură, să se cunoască toate conturile pe care suspectul le folosește, indiferent dacă acestea sunt deschise la o bancă sau la mai multe bănci.

Dar, cum pot fi aflate aceste conturi? În afara metodelor clasice de culegere a informațiilor prin mijloace operativ – informative, legiuitorul a venit în ajutorul anchetatorilor și a introdus o serie de obligații în sarcina anumitor persoane care pot furniza informații cu privire la săvârșirea acestor tipuri de infracțiuni.

Articolul 23 al Legii nr. 78/2000 privind faptele de corupție prevede că, persoanele cu atribuții de control sunt obligate să înștiințeze organul de urmărire penală sau, după caz, organul de constatare a săvârșirii infracțiunilor, abilitat de lege, cu privire la orice date din care rezultă indicii că s-a efectuat o operațiune sau un act ilicit ce poate atrage răspunderea penală, potrivit prezentei legi. Aceste date sau indicii pot privi, în cazul nostru și operațiuni desfășurate prin conturi bancare sau conturi asimilate conturilor bancare, acesta fiind un mod de aflare a conturilor.

De asemenea, articolul 24 al aceleiași legi stabilește că, persoanele care, indiferent de calitatea lor, realizează, controlează sau acordă asistență specializată, în măsura în care participă la luarea deciziilor sau le pot influența, cu privire la: operațiuni care antrenează circulația de capital, operațiuni de bancă, de schimb valutar sau de credit, operațiuni de plasament, în burse, în asigurări, în plasament mutual ori privitor la conturile bancare și cele asimilate acestora, tranzacții comerciale interne și internaționale și care cunosc operațiuni ce antrenează circulația de capitaluri sau alte activități privind sume de bani, bunuri sau alte valori ce se presupune că provin din infracțiuni de corupție sau asimilate acestora ori din infracțiuni ce au legătură cu acestea, au obligația să sesizeze organele de urmărire penală sau, după caz, organele de constatare a săvârșirii infracțiunii ori organele de control, abilitate de lege.

Îndeplinirea cu bună-credință a obligațiilor prevăzute la articolele 23 și 24 nu constituie o încălcare a secretului profesional sau bancar și nu atrage răspunderea penală, civilă sau disciplinară, chiar dacă s-a dispus neînceperea urmăririi penale, încetarea urmăririi penale sau s-a dispus achitarea. (articolul 25).

Și articolul 3 din Legea nr. 656/2002 pentru prevenirea și sancționarea spălării banilor prevede asemenea obligații, și anume, de îndată ce angajatul unei persoane juridice sau persoana fizică dintre cele prevăzute la art. 8 (băncile, sucursalele băncilor străine și instituțiile de credit, instituțiile financiare, cum ar fi: fonduri de investiții, societăți de investiții, societăți de administrare a investițiilor, societăți de depozitare, de custodie, societăți de valori mobiliare, fonduri de pensii și alte asemenea fonduri, care îndeplinesc următoarele operațiuni: creditarea, incluzând, printre altele, creditul de consum, creditul ipotecar, factoringul, finanțarea tranzacțiilor comerciale, inclusiv forfetarea, leasingul financiar, operațiuni de plăți, emiterea și administrarea unor mijloace de plată, cărți de credit, cecuri de călătorie și altele asemenea, acordarea sau asumarea de garanții și subscrierea de angajamente, tranzacții pe cont propriu sau în contul clienților prin intermediul instrumentelor pieței monetare, cecuri, ordine de plată, certificate de depozite și altele, schimb valutar, produse financiare derivate, instrumente financiare legate de cursul valutar ori de rata dobânzilor, valori mobiliare, participarea la emiterea de acțiuni și oferirea de servicii legate de aceste emisiuni, consultanță acordată întreprinderilor în probleme de structură a capitalului, strategia industrială, consultanță și servicii în domeniul fuziunilor și achizițiilor de întreprinderi, intermedierea pe piețele interbancare, administrarea de portofolii și consultanță în acest domeniu, custodia și administrarea valorilor mobiliare, societățile de asigurări și reasigurări, agenții economici care desfășoară activități de jocuri de noroc ori de amanet, persoanele fizice și juridice care acordă asistență de

specialitate juridică, notarială, contabilă, financiar-bancară, orice altă persoană fizică sau juridică, prin acte şi fapte săvârşite în afara sistemului financiar-bancar), are suspiciuni că o operaţiune care urmează să aibă loc are drept scop spălarea banilor va sesiza persoana sau persoanele desemnate conform, legii, care pe baza unor indicii temeinice, vor informa, la rândul lor, Oficiul Naţional de Prevenire şi Combatere a Spălării Banilor.

Dacă aceste suspiciuni sunt întemeiate, Oficiul Naţional de Prevenire şi Combatere a Spălării Banilor va sesiza ulterior organele de urmărire penală.

Pe lângă aceste posibilităţi de aflare a conturilor bancare sau a tranzacţiilor suspecte, care în practică se întâlnesc în foarte puţine cazuri, legea oferă anchetatorilor şi posibilitatea de a se informa direct de la instituţiile financiare. Astfel, pentru a se afla conturile suspecţilor, în vederea punerii lor sub supraveghere, se pot cere aceste date direct de la instituţiile financiare, prin adresă scrisă, acestea fiind obligate să comunice datele solicitate, întrucât:

- potrivit articolului 26 din Legea nr. 78/2000, articolului 20 din O.U.G. nr. 43/2002 şi articolului 26 din Legea nr. 656/2002, secretul bancar şi cel profesional nu este opozabil organelor de urmărire penală;
- potrivit articolelor 27 litera d) din Legea nr. 78/2000, articolul 16 alin. (4) din O.U.G. nr. 43/2002 şi articolul 26 din Legea nr. 656/2002 procurorii pot cere comunicarea de date sau informaţii, precum şi comunicarea înscrisurilor, documentelor bancare, financiare ori contabile, obligaţie care trebuie îndeplinită de instituţia căreia i se cer aceste acte ori documente. Această dispoziţie vine în completarea articolului 96 şi următoarele din Codul de Procedură penală privind ridicarea silită de obiecte şi înscrisuri. Astfel, în condiţiile legii generale, organul de urmărire penală sau instanţa de judecată are obligaţia să ridice obiectele şi înscrisurile ce pot servi ca mijloc de probă în procesul penal, iar orice unitate a unei organizaţii din cele prevăzute în articolul 145 din Codul penal sau orice persoană în posesia căreia se află un obiect sau un înscris ce poate servi ca mijloc de probă este obligată să-l prezinte şi să-l predea sub luare de dovadă organului de urmărire penală sau instanţei de judecată, la cererea acestora.

În legătură cu momentul din care nu este opozabil secretul bancar şi cel profesional organelor de urmărire penală, acesta este diferit, în funcţie de fapta investigată. Astfel:

- Legea nr. 78/2000 nu prevede un moment anume, secretul bancar şi cel profesional nefiind opozabil, atât procurorului, cât şi organelor de cercetare penală din momentul în care se încep investigaţiile pentru aceste fapte;
- O.U.G. nr. 43/2002 prevede că secretul bancar şi cel profesional nu este opozabil procurorilor Parchetului Naţional Anticorupţie (doar aceştia pot efectua urmărirea penală în cazul infracţiunilor prevăzute de Ordonanţă), fără să prevadă un anume moment;
- Legea nr. 656/2002 prevede că secretul bancar şi cel profesional nu este opozabil, atât procurorului, cât şi organelor de cercetare penală, după începerea urmăririi penale de către procuror, indiferent dacă acesta efectuează urmărirea penală sau doar supraveghează efectuarea ei.

Comunicarea datelor sau informaţiilor solicitate în scris de procuror sunt prevăzute că fiind obligatorii pentru cei cărora le-au fost cerute, prin instituirea acestor obligaţii în articolele 20 din O.U.G. nr. 43/2002 şi articolul 26 din Legea nr. 656/2002.

d) Punerea sub supraveghere a conturilor bancare şi a conturilor asimilate acestora să fie efectuate în scopul strângerii de probe sau al identificării făptuitorului

Cadrul limitativ al supravegherii conturilor bancare şi conturilor asimilate conturilor bancare este prevăzut expres de legile speciale, care stabilesc scopul acestei activităţi.

Supravegherea conturilor se efectuează numai pentru investigarea unui caz concret şi nu se poate da o astfel de autorizaţie în alt scop decât cel prevăzut expres de lege.

D. Procedura autorizării

Supravegherea conturilor bancare şi a conturilor asimilate acestora se poate efectua la inițiativa organelor de cercetare penală sau a procurorului, atunci când sunt întrunite condițiile expuse mai sus.

Cererea de punere sub supraveghere se face în scris de către organele de cercetare penală şi deşi, nu este prevăzută expres denumirea actului prin care se solicită supravegherea, considerăm că aceasta solicitare se poate face printr-o adresă. Aceasta trebuie să conțină: numele instituției emitente, numărul lucrării sau dosarului, împrejurările din care rezultă existența condițiilor pentru supraveghere, datele şi indiciile privitoare la faptele şi persoanele față de care există presupunerea că au efectuat tranzacții suspecte ori ilicite, care anume infracțiuni se prefigurează a se comite ori care s-au săvârşit, descrierea motivelor pentru care e necesară supravegherea, datele privind titularul contului, numărul contului şi instituția la care este deschis contul bancar ce urmează a fi supravegheat.

Competența de a pune sub supraveghere conturile bancare şi conturile asimilate conturilor bancare în cazul infracțiunii de spălare de bani, revine, potrivit articolului 27 din Legea nr. 656/2002 procurorului care efectuează sau supraveghează urmărirea penală.

În ceea ce priveşte infracțiunile de corupție date în competența Parchetului Național Anticorupție se ridică problema de a stabili cine este competent să dispună punerea sub supraveghere a conturilor bancare, având în vedere că articolul 16 din O.U.G. nr. 43/2002 prevede că procurorul...poate să dispună pe o durată determinată supravegherea conturilor bancare, iar articolul 19 alineatul (3), stabileşte că verificarea conturilor bancare şi a conturilor asimilate acestora poate fi efectuată numai la cererea procurorului general al Parchetului Național Anticorupție sau a procurorului anume desemnat de acesta.

Analizând aceste dispoziții contrare, apreciem că doar procurorul general al Parchetului Național Anticorupție sau procurorul anume desemnat de acesta poate să dispună punerea sub supraveghere conturile bancare sau conturile asimilate acestora, deoarece:

- noțiunea de **„supraveghere"** a conturilor bancare presupune urmărirea conturilor bancare pe o perioadă determinată, ceea ce înseamnă că această activitate include în conținutul ei şi pe aceea de verificare (verificarea tuturor tranzacțiilor care sunt efectuate prin contul bancar, verificarea schimbării titularilor contului ori a persoanei împuternicite să ridice sumele din cont), de comunicare a mişcărilor de capital din cont şi a comunicării extraselor de cont zilnice.
- legea prevede expres că verificarea acestora se poate dispune numai de procurorul general al Parchetului Național Anticorupție sau a procurorul anume desemnat de acesta, ceea ce duce la concluzia că supravegherea nu poate fi dispusă decât de aceleaşi persoane.

Actul de autorizare nu este definit în lege, astfel că, acesta se va dispune prin ordonanță. Articolul 16 alineatul (2) din O.U.G. nr. 43/2002 prevede că prelungirea măsurii se dispune prin ordonanță motivată, iar dacă prelungirea se dispune prin ordonanță, atunci şi măsura inițială se va dispune tot prin ordonanță. Considerăm că, şi în cazul investigării infracțiunii de spălare de bani, tot prin ordonanță se dispune punerea sub supraveghere a conturilor bancare şi a conturilor asimilate acestora.

Ordonanța va cuprinde următoarele mențiuni: unitatea de parchet emitentă, numărul dosarului, data şi locul emiterii, referiri la actul cu propuneri al organului solicitator şi formațiunea în care funcționează acesta, împrejurările din care rezultă existența condițiilor pentru autorizare, datele şi indiciile privitoare la faptele şi persoanele față de care există presupunerea că au efectuat tranzacții ilicite sau suspecte, care anume infracțiuni se prefigurează a se comite ori care s-au săvârşit, descrierea motivelor pentru care e necesară

autorizarea, datele privind titularul contului, numărul contului şi instituţia la care este deschis contul bancar ce urmează a fi supravegheat.

În baza ordonanţei, instituţia la care este deschis contul bancar va înregistra şi supraveghea efectiv toate operaţiunile care se desfăşoară prin contul bancar, va identifica toate persoanele care depun sau ridică bani, va urmări modul de depunere a diferitelor sume, va urmări şi identifica conturile unde se cere virarea sumelor de către titularul de cont. Toate aceste date conţinând rezultatul tranzacţiilor bancare, precum şi cele privind modul în care acestea s-au efectuat se transmit de îndată procurorului care le-a solicitat, urmând ca, în funcţie de rezultat să se efectueze cercetări penale pentru comiterea uneia dintre faptele incriminate de legea specială.

În ceea ce priveşte durata autorizării, Legea nr. 656/2002 prevede că aceasta se dă pentru o perioadă determinată, fără a preciza întinderea acesteia, iar O.U.G. nr. 43/2002 prevede expres în articolul 16 că această punere sub supraveghere se poate dispune pe o durată de cel mult 30 de zile

Din această reglementare se deduce că autorizarea poate fi dată şi pe o perioadă mai scurtă de 30 de zile, aceasta fiind doar limita maximă stabilită de legiuitor.

Calculul acestui termen se face cu aplicarea regulilor prevăzute în art. 186 alineatul (1) şi (2) din Codul de Procedură Penală „la calcularea termenelor pe zile nu se socoteşte ziua de la care începe să curgă termenul şi nici ziua în care aceasta se împlineşte". Întrucât legea nu stabileşte modul de calcul – pe zile „libere" sau zile „pline" – se aplică regulile generale prevăzute Codul de Procedură Penală.

Supravegherea conturilor bancare şi a conturilor asimilate conturilor bancare poate fi **prelungită** în aceleaşi condiţii, pentru motive temeinic justificate, fiecare prelungire neputând depăşi 30 de zile. Prelungirea duratei autorizării se face în aceleaşi condiţii precum acordarea autorizării iniţiale, pentru motive temeinic justificate. Aceasta presupune examinarea de către procuror a materialului obţinut prin supravegherea conturilor bancare şi a conturilor asimilate conturilor bancare şi apoi constată dacă mai subzistă temeiurile care au justificat propunerea iniţială, dacă rezultatele obţinute oferă premise temeinice pentru continuarea folosirii lor, dacă au rezultat date concludente privind existenţa infracţiunii şi identificarea persoanei faţă de care a existat presupunerea ca a săvârşit o infracţiune.

Iniţiativa prelungirii duratei acestei autorizări aparţine organului care a formulat cererea iniţială de autorizare.

Atunci când apreciază ca justificată propunerea de prelungire a autorizării, procurorul va dispune prelungirea ei, prin ordonanţă, pe o perioadă care nu poate depăşi, de fiecare dată 30 de zile. Legea nu limitează numărul prelungirilor, ci prevede numai durata acestora.

Actul prin care se autorizează prelungirea este prevăzut de lege ca fiind ordonanţă şi cuprinde şi menţiunile privind durata pentru care s-a acordat prelungirea respectivă, precum şi motivele prelungirii.

Valorificarea rezultatelor obţinute prin folosirea acestei autorizări se face prin depunerea documentelor primite de la instituţiile bancare, financiare care au efectuat supravegherea conturilor bancare şi a conturilor asimilate conturilor bancare, acte care constituie probe.

În legătură cu datele obţinute prin luarea măsurii de mai sus, legea specială (articolul 21, O.U.G. nr. 43/2002) prevede în mod expres că persoanele care efectuează urmărirea penală, specialiştii, precum şi personalul auxiliar de specialitate sunt obligaţi să respecte secretul profesional.

AUTORIZAREA EFECTUĂRII DE LIVRĂRI SUPRAVEGHEATE

SURVEILED DELIVERY AUTHORISATION

Laura Codruța KÖVESI
Procuror-șef al Biroului de Combatere a Criminalității Organizate și Antidrog
Parchetul de pe lângă Tribunalul Sibiu

Abstract

Paragraph no. 20 of Law no. 143/2000 introduces for the first time in Romanian legislation the surveyed delivery institution.

This article presents the surveyed delivery definition, enabled authorisation institutions, surveyed delivery procedure's particularities in Romania and enabled organisms in surveyed delivery action.

The description of necessary paperwork related to surveyed delivery authorisations content is described along with results evaluation.

Legea nr. 143/2000 reglementează în articolul 20 instituția „Livrării supravegheate", o instituție nouă în legislația penală specială din țara noastră. În acest text de lege se prevede că „Parchetul de pe lângă Curtea Supremă de Justiție poate autoriza, la solicitarea instituțiilor sau organelor legal abilitate, efectuarea de livrări supravegheate, cu sau fără substituirea totală a drogurilor sau precursorilor".

A. Noțiune. Reglementare legală

Noțiunea de **„livrare supravegheată"** este definită chiar în lege, la articolul 1 litera j), care statuează că **„livrare supravegheată constituie metoda folosită de instituțiile sau organele legal abilitate, cu autorizarea și sub controlul procurorului, care constă în permiterea trecerii sau circulației pe teritoriul țării de droguri ori precursori, suspecți de a fi expediați ilegali, sau de substanțe care au înlocuit drogurile ori precursorii, în scopul descoperirii activităților infracționale și al identificării persoanelor implicate în aceste activități".**

În același articol, la literele b și e sunt definite și noțiunile de **droguri** și **precursori**, substanțe care fac obiectul livrărilor supravegheate, și care sunt: plantele și substanțele stupefiante ori psihotrope, sau amestecurile care conțin asemenea plante și substanțe înscrise în tabelele nr. I – III (droguri) și substanțele utilizate frecvent în fabricarea drogurilor, înscrise în tabelul nr. IV (precursori).

B. Particularitățile aplicării procedurii de efectuare a livrărilor supravegheate de droguri pe teritoriul României

Livrările supravegheate sunt efectuate pentru a se descoperi întreaga rețea de traficanți de droguri, începând de la cultivator, producător, și până la distribuitor, cumpărător și consumator.

Aceste livrări supravegheate se efectuează în condițiile Legii nr. 143/2000 privind combaterea traficului și consumului ilicit de droguri, Regulamentul de aplicare a dispozițiilor Legii nr. 143/2000 și Legii nr. 118/1992 prin care România a aderat la Convenția asupra substanțelor psihotrope din 1971 și la Convenția contra traficului ilicit de stupefiante și substanțe psihotrope din 1988 (publicată în Monitorul Oficial nr. 341 din 30 decembrie 1992).

Metoda conspirată de muncă a livrărilor supravegheate presupune colaborarea mai multor state în depistarea şi prinderea reţelelor de traficanţi de droguri, care îşi desfăşoară activitatea infracţională sau o parte din această activitate pe teritoriul acestor state.

Dacă principiile fundamentale ale sistemelor lor juridice interne o permit, părţile (statele), iau măsurile necesare, ţinând cont de posibilităţile lor, pentru a permite recurgerea adecvată la livrări supravegheate pe scară internaţională, pe bază de acorduri sau angajamente pe care ele le-au încheiat, în scopul identificării şi prinderii persoanelor implicate în infracţiunile de trafic de droguri. De aceea, o primă condiţie este aceea că, fiecare stat în parte, dintre cele care participă la livrări supravegheate să obţină aprobările necesare de la organele lor interne, abilitate în acest sens, pentru a putea participa la livrări supravegheate.

Decizia de a recurge la livrări supravegheate este luată în fiecare caz în parte şi poate, dacă este cazul, să ţină cont de aranjamentele şi înţelegerile financiare în ceea ce priveşte exercitarea competenţei lor de către părţile interesate.

Livrările supravegheate pot fi de două feluri: cu substituirea drogurilor, care la rândul ei poate fi, substituire totală sau parţială şi fără substituirea drogurilor, în funcţie de particularităţile fiecărui caz în parte.

Expedierile ilicite pentru care s-a convenit ca livrarea să fie supravegheată pot, cu consimţământul părţilor interesate, să fie interceptate şi autorizate în continuare, în trimiterea lor, fie aşa cum sunt, (în acest caz este vorba de livrare supravegheată fără substituirea drogurilor), fie după ce drogurile au fost înlocuite total sau parţial cu alte produse(livrare supravegheată cu substituirea drogurilor).

Convenţia contra traficului ilicit de stupefiante şi substanţe psihotrope din 1998, prevede o serie de măsuri pe care le pot lua statele semnatare pentru a controla pe teritoriul lor, fabricarea şi distribuirea drogurilor. În acest scop, părţile pot:

I. Să exercite supravegherea tuturor persoanelor şi întreprinderilor care se ocupă cu fabricarea şi distribuirea substanţelor menţionate.

II. Să supună unui regim de licenţă localurile şi stabilimentele în care poate avea loc fabricarea sau distribuirea drogurilor.

III. Să solicite ca titularii unei licenţe să obţină autorizaţii pentru a se ocupa de operaţiile susmenţionate.

IV. Să împiedice acumularea de către fabricanţi şi distribuitori a unor cantităţi din substanţele menţionate care să le depăşească pe cele care solicită o funcţionare normală a întreprinderilor şi situaţiei pieţei.

În desfăşurarea acestei activităţi se stabilesc şi se menţine un sistem de supraveghere a comerţului internaţional cu droguri în scopul de a uşura detectarea operaţiunilor suspecte. Aceste sisteme de supraveghere trebuie să fie puse în funcţiune în strânsă cooperare cu fabricanţii, importatorii, vânzătorii en-gros şi în detaliu care semnalează autorităţilor competente comenzile şi operaţiile suspecte.

În momentul în care, prin exercitarea acestor măsuri, se culeg informaţii ori date care duc la suspiciuni că o substanţă este importată, exportată sau în tranzit în scopul fabricării ilicite de stupefiante sau substanţe psihotrope, fiecare stat semnatar informează, cât mai rapid posibil, autorităţile şi serviciile competente ale părţilor interesate, mai ales furnizându-le informaţii privind numele şi adresa exportatorului şi importatorului şi, atunci când este cunoscut, cel al destinatarului, desemnarea substanţei, cantitatea de substanţă exportata, punctul de intrare în ţara interesată şi data expedierii, modalităţile de plată utilizate şi toate celelalte elemente esenţiale pe care se bazează convingerea sa.

Atunci când una dintre părți furnizează informații celeilalte, potrivit dispozițiilor Convenției, ea poate solicita părții care le primește să păstreze caracterul confidențial al oricărui secret economic, industrial, comercial sau profesional sau procedeu comercial pe care pot să-l conțină.

În organizarea livrărilor supravegheate, este necesar ca după ce se transmit toate aceste informații statelor pe teritoriul cărora se vor tranzita drogurile, să se obțină aprobările din partea organelor abilitate, iar acesta aprobări, împreună cu actele procedurale se trimit autorităților străine competente.

Articolul 41 din Regulament prevede că **„instituțiile sau organele legal abilitate"** care participă la efectuarea livrărilor supravegheate autorizate de către Parchetul de pe lângă Curtea Supremă de Justiție, aparțin structurilor Ministerului de Interne. Astfel, în concret, cei care vor asigura buna desfășurare a livrării supravegheate vor fi numai cei angajați în structurile Ministerului de Interne.

Organele vamale pot propune organelor competente inițierea unei livrări supravegheate, dacă în timpul desfășurării controlului vamal descoperă produse ce intră sub incidența Legii 143/2000, însă desfășurarea acestei livrări supravegheate se va realiza cu personalul specializat din structurile Ministerului de Interne. (art. 42 din Regulament).

Pentru obținerea din partea Parchetului de pe lângă Curtea Supremă de Justiție a autorizării de efectuare a unei livrări supravegheate trebuiesc înaintate de către Formațiunea centrala de reprimare a traficului și consumului ilicit de droguri aparținând Inspectoratului General al Poliției din cadrul Ministerului de Interne următoarele date:

- solicitarea de efectuare a unei livrări supravegheate venită din partea unor autorități străine competente, a Direcției Generale a Vămilor sau propuneri ale organelor de poliție care doresc să inițieze o livrare supravegheată de droguri
- date referitoare la tipul și cantitatea de drog care face obiectul livrării supravegheate;
- data la care transportul urmează să intre în România și eventual punctul de trecere a frontierei folosit;
- mijlocul de transport și ruta de deplasare propusă;
- date despre suspecții implicați în transportul de droguri ce face obiectul livrării supravegheate (identitatea, domiciliul sau reședința, naționalitatea);
- numele ofițerilor de poliție care coordonează activitatea precum și ale eventualilor funcționari străini care participă la acțiune pe teritoriul României;
- date referitoare la polițiștii sub acoperire sau străini, sau la informatorii care eventual sunt infiltrați în caz, în situația în care legea permite.

Împreună cu adresa prin care se solicită autorizarea se înaintează și Planul de Activități ce vor fi efectuate în realizarea acțiunii. Acesta va trebui să cuprindă date referitoare la cooperarea cu Direcția Generală a Vămilor, Inspectoratul General al Poliției de Frontieră, Direcția de Supraveghere Operativă și Investigații, colectivul de ofițeri de poliție care va coordona toate activitățile ce se vor desfășura în realizarea livrării supravegheate, modul și ipotezele de acțiune, și măsurile menite să ducă la finalizarea pozitivă a acțiunii.

Pe baza documentelor înaintate, procurorul desemnat să analizeze cererea de autorizare, o avizează dacă nu există motive sau temeiuri legale pentru a o refuza, sau poate solicita date suplimentare și apoi o înaintează spre aprobare conducătorului Secției de Combatere a Criminalității Organizate și Antidrog din cadrul Parchetului de pe lângă Curtea Supremă de Justiție.

Colectivul constituit din specialiști ai Inspectoratului General al Poliției, Direcția Generală a Vămilor și Inspectoratul General al Poliției de Frontieră își va desfășura activitatea

sub controlul şi supravegherea procurorului anume desemnat de şeful Secţiei de Combatere a Criminalităţii Organizate şi Antidrog din cadrul Parchetului de pe lângă Curtea Suprema de Justiţie. [art. 1 lit. j) din Regulament].

Membrii colectivului vor asigura schimbul de informaţii şi de date, stabilind modalităţi concrete de cooperare între aceste instituţii în raport de atribuţiile pe care le au conform legii.

Toate datele şi informaţiile deţinute de membrii colectivului vor fi aduse la cunoştinţa procurorului în vederea unei bune coordonări a operaţiunii.

Pentru realizarea scopului se vor efectua activităţi de filaj, iar **„marfa"** se va urmări pe întreg cuprinsul ţării, până la ieşirea din ţară, de unde vor fi preluate de organele abilitate străine, care vor continua urmărirea acestora până la destinaţie. Este de preferat, ca în cazul în care punctul final al operaţiunii nu este în România să nu se intervină pentru confiscarea drogurilor, numai în situaţii extreme, când există riscul major de pierdere a transportului. Acest lucru deoarece interesul pentru care se organizează aceste livrări supravegheate este identificarea şi prinderea întregii reţele infracţionale.

În cazul în care punctul final al livrării supravegheate este în România se va organiza prinderea în flagrant a participanţilor la activitatea infracţională.

Livrările supravegheate cu înlocuirea drogurilor are loc atunci când există riscul să se piardă urma transportului şi scopul este acela, ca în cazul în care are loc pierderea transportului, drogurile să nu ajungă la destinaţie. Aceste situaţii urmează să fie apreciate de la caz la caz.

Deciziile privind finalizarea, întreruperea sau continuarea livrării supravegheate sau alte hotărâri sunt luate de procuror din oficiu sau la cererea instituţiei care a solicitat efectuarea livrării supravegheate.

Rezultatele obţinute vor fi consemnate de către organul care a efectuat operaţiunea într-un referat sau raport cu propuneri corespunzătoare, care va fi înaintat procurorului şi în care se vor face precizări cu privire la punctul de ieşire din ţară a transportului, cantitatea de droguri şi tipul drogurilor sau precursorilor care au părăsit teritoriul României şi dacă au existat incidente pe parcursul desfăşurării operaţiunii.

Actele încheiate se vor înainta prin comisie rogatorie statului care a solicitat efectuarea de livrări supravegheate.

BCU IASI / CENTRUL UNIVERSITAR IASI

DISCURSUL LA DECERNAREA D-LUI PROF. ZDZISLAW KEGEL A DIPLOMEI DE MEMBRU DE ONOARE AL SOCIETĂȚII ROMÂNE DE CRIMINOLOGIE ŞI CRIMINALISTICĂ

*Prof. dr. **Lucian IONESCU***

Stimaţi colegi, onorată asistenţă,

Sunt foarte emoţionat să particip la aceasta ceremonie de decernare a diplomei de membru de onoare al Societăţii Române de Criminologie şi Criminalistică d-lui Zdzislaw Kegel.

Considerăm aceasta ca pe o modestă ocazie de recunoaştere a prodigioasei sale activităţi atât în calitate de dascăl căruia şcoala poloneză de criminalistică (şi în special Universitatea din Wroclaw) îi datorează foarte mult din stadiul de evoluţie în care se află astăzi, ca cercetător, dar şi ca simplu om, de care mă leagă personal o prietenie de 15 ani. Prof. Kegel a constituit pentru mine un exemplu nu numai domeniul profesional, dar întotdeauna am fost impresionat de valoarea sa umană, după atâtea decenii de activitate de cercetare şi profesorat, nu şi-a pierdut niciodată modestia caracteristică marilor oameni şi deschiderea permanentă către tot ce este nou în domeniu specifică adevăraţilor profesionişti. Am admirat întotdeauna calitatea discuţiilor, fructuozitatea schimbului de idei pe care le-am avut.

În aceste sens cred că manifestările ştiinţifice organizate de Universitatea Babeş Bolyai prin eforturile d-lui Sorin Alămoreanu sunt demne de toată lauda. De altfel, universitatea clujeană s-a remarcat cadrul şcolii de Criminalistică româneşti ca una dintre cele mai importante centre de reunire a activităţii ştiinţifice. Tradiţia universităţii clujene în organizarea de manifestări ştiinţifice, simpozioane, conferinţe şi ateliere de discuţii cu o largă participare internaţională în domeniul Criminalisticii este binecunoscută. Şi aceasta cu o puternică amprentă europeană şi avangardistă, întreaga activitate ştiinţifică a şcolii clujene de criminalistică a însemnat un mare pas înainte şi o lărgire a orizonturilor ştiinţifice pentru Criminalistica românească. Toate acestea sunt dovedite de tradiţia relaţiilor şi interesul manifestat de numeroase universităţi europene de a realiza şi menţine colaborarea cu Universitatea Babeş Bolyai. Păstrând proporţiile, Clujul este prin atmosfera simpozioanelor sale un Wroclaw românesc.

Particip la Simpozioanele organizate de Universitatea din Wroclaw încă dinainte de 1989 şi, încă de atunci când realizările mele profesionale se impuneau în Criminalistica românească, am avut un fructuos schimb de opinii care continuă şi astăzi.

Îmi amintesc cu plăcere de serile şi nopţile în care discutam despre probleme profesionale cu profesori cum este bunul nostru prieten şi coleg Tadeusz Widla de la Katowice, cu prof. Felusz, cu alţi colegi din Polonia, gândindu-mă la colegii mei români care ar putea veni să schimbe impresii şi informaţii profesionale extrem de importante. Atunci însă circulaţia internaţională chiar şi în est era foarte grea, iar venirea mea era pentru mine o excepţională „stare de libertate".

Tradiţia şcolii poloneze de criminalistică de la Wroclaw a depăşit cu mult graniţele ţării devenind binecunoscută pe plan european şi aceasta se datorează în mare parte prof. Kegel, care a susţinut aceasta prin numeroase manifestări ştiinţifice, simpozioane internaţionale cu cunoscuţi experţi europeni în domeniu. S-a dezvoltat astfel o tradiţie a relaţiilor cu Italia, Franţa, Germania, Spania etc. Integrarea Poloniei în U.E. a constituit doar recunoaşterea

oficială a integrării în complexul şcolii criminalistice europene, deoarece relaţiile de colaborare cu acestea existau cu mult înainte.

Aşa cum Ungaria şi Polonia care prin recenta integrare în U.E. şi-au lărgit foarte mult perspectivele ştiinţifice şi de cercetare şi pentru România, anul 2007 va funcţiona ca o catapultă pentru dezvoltarea relaţiilor de colaborarea cu celelalte ţări europene şi nu numai în domeniul Criminalisticii.

Acceptarea în 2001 a Institutului Naţional de Expertize Criminalistice ca membru cu drepturi depline în ENFSI a însemnat recunoaşterea valorilor Criminalisticii româneşti, existând în acest sens o bogată tradiţie a relaţiilor de colaborare între experţii români şi cei din celelalte ţări europene. Avem în realizare o dotare de excepţie sub aspect material, iar întâlniri ca cea de aici mă asigură că vom continua să avem mari specialişti.

În încheiere, ţin să-l mai felicit încă odată pe d-l profesor Kegel pentru întreaga sa activitate ştiinţifică şi cu speranţa că relaţiile actuale de colaborare pe care le avem acum să continue mulţi ani de acum încolo.

Vă mulţumesc şi vă urez succes în activitatea dvs.!

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

UTILITATEA ŞI ADMISIBILITATEA EXPERTIZEI COMPLEXE MEDICO-LEGALE ŞI CRIMINALISTICE

Prof. univ. dr. ***Lucian IONESCU***
Director Institutul Naţional de Expertize Criminalistice, Ministerul Justiţiei

Résumé

L'expertise complexe est celle où, pour éclaircir les faits ou les circonstances de la cause, il est nécessaire de recourir aux connaissances de plusieurs spécialistes, les problèmes à résoudre se situant souvent dans des zones limitrophes, ce qui fait qu'il est difficile de les rapporter exclusivement à l'une ou l'autre. L'établissement de l'expertise par des experts appartenant à des domaines différents est dicté par la nature complexe des questions posées et par le fait que, en général, on étudie les mêmes preuves matérielles, en appliquant les méthodes propres à chaque spécialité. De cette manière, les constatations faites en partant des positions de spécialités différentes se complètent réciproquement et les résultats sont interprétés par les experts réunis qui formulent une conclusion unique, synthèse de toutes les recherches entreprises.

L'essence de l'expertise complexe c'est la réunion de toutes les constatation et conclusions en un rapport d'expertise unique, élaboré sous l'égide des deux institutions d'expertise. Cette solution qui, au fond, reflète la raison d'être de l'expertise complexe est conforme aux dispositions de l'art. 122, alin. (2) CPP. Roumain et indirectement à l'art. 210 du Code de Procédure Civile Roumain.

Dans le cadre de l'expertise complexe, les constatations sont faites par chaque expert dans les limites de sa compétence professionnelle et les conclusions ne se dégagent qu'après avoir discuté les arguments pro et contre ainsi que les diverses hypothèses possibles. L'examen multilatéral est absolument nécessaire et l'élaboration de la conclusion commune ne signifie pas une simple adjonction de conclusions partielles ou une conciliation d'opinions différentes, mais une interprétation par les spécialistes de domaines différents des constatations et des analyses de laboratoire. D'ailleurs, l'expertise complexe – comme toute expertise effectuée par une commission – n'exclut pas la possibilité que les experts de diverses spécialités n'aboutissent pas à la même conclusion, alors chacun répondra pour ses constatations et sa conclusion, les conclusions divergentes étant compatibles avec la rédaction d'un rapport d'expertise.

1. Concept

Activitatea organelor judiciare de descoperire a faptelor cu caracter penal şi de identificare a infractorilor, ca şi soluţionarea unor pricini civile, implică elucidarea unor probleme a căror natură poate să depăşească cunoştinţele celor ce efectuează urmărirea penală sau activitatea de judecată. Evident nu este vorba de cunoştinţele de ordin juridic, ci de o serie de date de strictă specialitate din domeniile ştiinţelor tehnice şi ale naturii sau artei. Mai mult decât atât, amploarea şi complexitatea problemelor abordate de diferite ramuri ale acestor ştiinţe determină o şi mai accentuată specializare, chiar în cadrul aceleiaşi discipline.

În aceste condiţii expertiza judiciară capătă o pondere mai mare decât în trecut, bineînţeles nu în sensul unei eventuale ierarhizări prestabilite a valorii probante a mijloacelor de probă ci în cel al folosirii, ori de câte ori este posibil, a noilor date şi metode pe care ştiinţa le pune la îndemână.

Expertizele judiciare – criminalistice, medico-legale, psihiatrice, contabile, tehnice – au fiecare un domeniu relativ bine delimitat în funcție de obiectul cercetării și metodele specifice utilizate. La dispunerea expertizei, organele judiciare indică genul expertizei și desemnează persoanele sau instituțiile abilitate să efectueze lucrarea în specialitatea respectivă.

Există însă și cazuri în care, pentru soluționarea problemei puse, experții colaborează, fie cu specialiști din alte instituții, fie cu experți de altă specialitate.

A.) Primul caz este reglementat de Codul de procedură penală, care, prin art. 119 alin. (3), permite serviciilor laboratoarelor și institutelor de expertiză să folosească asistența sau avizul specialiștilor de la alte instituții. Această prevedere se aplică în situația în care cunoștințele experților dintr-un numit domeniu sunt insuficiente, fiindu-le necesare date sau analize suplimentare din alte domenii.

Un exemplu în acest sens îl constituie cercetarea unui accident de circulație în care autovehiculul părăsise partea carosabilă a șoselei lovindu-se de un copac. Cercetând dinamica și cauza accidentului, expertul criminalist a stabilit că urma de pe asfalt a fost produsă de janta roții, ceea ce înseamnă că deteriorările pe care le prezentau camera și anvelopa se datorau unei explozii anterioare impactului. Pentru a se putea determina originea exploziei, s-a luat avizul unui specialist de la uzina de anvelope, care a găsit că anvelopa explodată avea un defect de fabricație, și anume dezlipirea pânzelor ca urmare a unei deficiențe locale de vulcanizare.

Specialiștii solicitați să colaboreze la efectuarea unei expertize în virtutea art. 119 alin. (3) C. pr. pen. nu capătă calitatea de experți, cu toate implicațiile de ordin procesual, rolul lor limitându-se la furnizarea informațiilor cerute. Nefiind numiți de către organul judiciar, aceștia nu participă la întocmirea raportului de expertiză, numai expertul desemnat de organul judiciar ori de instituția specializată având acest drept. Adăugăm că deși textul legii vorbește de *„participare"*, din finalul alin. (3) al art. 119 C. pr. pen. rezultă clar conținutul acesteia și anume de *„asistență"* sau *„aviz"* pe care le poate folosi expertul oficial.

B.) Al doilea mod de colaborare în cadrul unei expertize este cel cunoscut în practică sub denumirea de *expertiză complexă.*

Expertiza complexă este indicată atunci când pentru lămurirea faptelor sau împrejurărilor cauzei, sunt necesare cunoștințe din mai multe specialități, problemele de soluționat situându-se adesea în zone limitrofe greu de atribuit în mod exclusiv uneia dintre acestea. Efectuarea expertizei de către experți în domenii diferite este dictată de **natura complexă a chestiunilor puse și de faptul că, de regulă, se cercetează aceleași probe materiale, dar cu implicarea metodelor proprii fiecărei specialități.** În acest fel constatările făcute de pe pozițiile unor specialități diferite se completează reciproc, iar rezultatele sunt interpretate împreună de toți experții, formulându-se o concluzie unică – sinteză a tuturor cercetărilor întreprinse.

De remarcat că expertiza complexă, ca expresie a unor investigații pluridisciplinare, nu se confundă cu expertizele efectuate de către o comisie la care participă mai mulți experți de aceeași specialitate.

2. Domeniile de aplicare ale expertizei complexe medico-legală și criminalistică.

Situațiile mai frecvente care reclamă expertize complexe sunt ocazionate de infracțiunile contra vieții, integrității corporale și sănătății persoanelor sau de evenimente cum ar fi: accidentele de circulație rutieră, de cale ferată, aeriene, incendiile și exploziile, accidentele de muncă. Pe lângă expertizele complexe tehnice și criminalistice destinate să stabilească în principal mecanismele și cauzele de producere ale acestor accidente, un loc important îl ocupă expertizele complexe medico-legale și criminalistice la care aspectele medicale se întrepătrund cu cele de ordin criminalistic.

De altfel, trebuie observat că la începuturile sale criminalistica „de laborator" (police scientifique, forensic science) s-a dezvoltat prin şi în cadrul medicinei legale. Numeroase observaţii, tehnici şi metode de lucru privind identificarea persoanei pe baza elementelor antropologice şi/sau „portretul vorbit" (Bertillion), balistica judiciară, dactiloscopia, serologia (biocriminalistica) şi chiar expertiza scrisului se datorează medicilor legişti.

Separarea progresivă a criminalisticii de medicina legală, evoluţia ulterioară independentă a celor două discipline a fost marcată de progresele ştiinţifice într-o serie de domenii: medicina însăşi, genetica, antropologia, biologia, fizica, chimia, matematica, informatica etc. Această veritabilă revoluţie, care a determinat o serie de mutaţii, respectiv multiplicarea şi supraspecializarea, prezintă avantaje pe planul cercetării, al aprofundării fenomenelor şi cauzelor generatoare, dar şi dezavantaje din punctul de vedere al interpretării judiciare în contextul probaţiunii.

Cu toată această diversificare amplă limita dintre medicina legală şi criminalistică în ceea ce priveşte anumite aspecte nu este net determinată şi nici nu putea fi din moment ce **aceleaşi urme** implică examinări care sunt de competenţa celor două domenii.

Exemplul tipic îl oferă traumatismele. Identificarea obiectului vulnerant – contondent, tăietor, ascuţit, tranşant, înţepător – după morfologia leziunilor este în primul rând sarcina expertului criminalist dar şi a medicului legist care se pronunţă asupra acestui aspect atunci când este întrebat.

De observat că limitarea la examinarea criminalistului traseolog reduce cercetarea la o fază statică: corespondenţa sau non-corespondenţa părţii active (de contact) a instrumentului bănuit a fi produs urma de pe corp. Lovirea este însă un act dinamic, având ca efect nu numai lezarea părţilor moi (urma primară) dar şi altele, cum ar fi fractura calotei craniene cu înfundare sau fracturi liniare care iradiază din locul unde a fost aplicată forţa principală. Or, dacă medicul legist este singurul care are competenţa să determine mecanismul de producere a fracturilor, nu este mai puţin adevărat că informaţiile de acest gen sunt utile şi expertului criminalist pentru stabilirea numărului de lovituri, direcţia şi poziţia instrumentului, respectiv a victimei în raport cu agresorul.

Pe de altă parte, pentru o evaluare corectă şi completă, medicul legist are nevoie de date de ordin criminalistic: examenul comparativ al urmelor încriminate cu cele obţinute experimental de la instrumentele suspecte sau studiul micro-reliefului urmelor etc.

Un alt domeniu de aplicare al expertizei complexe îl constituie accidentele de circulaţie auto, cea mai importantă problemă fiind aceea dacă leziunile prezentate de victimă au fost sau puteau fi produse de vehiculul bănuit. Mijlocul de transport cu tracţiune mecanică implicat într-un accident reprezintă în sens larg un obiect vulnerant complex, format din ansamble şi subansamble. Persoana accidentată va prezenta o serie de urme, caracteristice pentru lovire, proiectare, agăţare, călcare, târâre. Identificarea pieselor şi a elementelor de caroserie cu care a venit în contact este extrem de importantă: pe de o parte pentru reconstituirea dinamicii accidentului de circulaţie, pe de altă parte pentru identificarea şi găsirea autovehiculului dispărut de la locul faptei.

O altă problemă, dintre cele mai dificile, este stabilirea prin expertiză a locului ocupat de victimă.

Iată un exemplu:

Circulând cu viteză excesivă şi în condiţii meteorutiere nefavorabile – piatră cubică acoperită cu mâzgă îngheţată – un autoturism a derapat ca urmare a unui viraj brusc spre stânga şi s-a lovit puternic de un trailer ce staţiona pe partea carosabilă. Din coliziune a rezultat avarierea autoturismului şi moartea unuia dintre cei doi ocupanţi. Prin expertiza dispusă în

cauză s-a cerut să se stabilească locul pe care l-a ocupat victima. Expertul criminalist şi medicul legist, care au efectuat împreună expertiza, au constatat că localizarea externă şi internă a leziunilor înregistrate la autopsie se corelează cu distrugerea totală a uşii din faţă dreapta a autoturismului, provocată de impactul cu roţile duble din spate stânga ale trailerului. Leziunile cele mai grave – interesând bazinul şi toracele – fiind situate în zona forţei principale de izbire puteau fi provocate numai pasagerului care ocupa locul din dreapta faţă. Această concluzie s-a coroborat cu topografia leziunilor suferite de persoana rămasă în viaţă, care corespunde aşezării acesteia pe locul din stânga faţă, adică la volan. Faţă de cele constatate, s-a conchis că persoana decedată a stat în faţa dreapta, iar persoana care a supravieţuit a condus autoturismul, lucru pe care îl nega ca să evite răspunderea penală.

Balistica judiciară este un alt teren unde se întâlnesc cele două discipline. Aparent balistica „exterioară" ţine de criminalistică şi balistica „terminală" de medicina legală. Problemele fiecăreia sunt diferite şi sunt soluţionate prin metode specifice. Cu toate acestea, există numeroase puncte de interferenţă derivând din faptul că pentru ambele domenii ţinta este corpul uman; urma se materializează în leziuni, iar agentul vulnerant este arma, mai exact proiectilul.

Identificarea orificiului de intrare şi a orificiului de ieşire, stabilirea numărului de împuşcături şi a succesiunii lor, distanţa de tragere după forma leziunii şi factorii suplimentari ai împuşcăturii, dispersia alicelor la armele de vânătoare, deteriorarea locului de unde s-a tras în funcţie de traiectoria glontelui şi de canalul produs în corp, explicarea devierii sau ricoşeului survenită între intrare şi ieşire, iată numai câteva aspecte care reclamă, în opinia noastră, strânsa colaborare dintre expertul criminalist în balistică şi expertul legist.

În caz contrar nu sunt excluse erorile, aşa cum o demonstrează următoarea speţă:

Într-un caz de omor prin împuşcare, s-a susţinut de către învinuit şi un martor, două versiuni contradictorii referitoare la poziţia şi distanţa dintre victimă şi agresor. Cum din raportul de autopsie, constatarea medico-legală şi raportul de expertiză balistică aflate la dosar rezultau concluzii diferite, organul de urmărire penală a ordonat efectuarea unei expertize complexe criminalistică şi medico-legală prin care să se determine, printre altele, dacă victima a fost împuşcată din faţă sau din spate. Potrivit fotografiilor cadavrului şi descrierilor din raportul de autopsie, corpul victimei a fost traversat de două proiectile diferite, unul trecând prin antebraţul stâng şi celălalt prin trunchi. Privitor la cel de-al doilea canal – traiect, medicul legist constatase că orificiul de intrare (plaga de impact) este cel din spate (regiunea lombară), iar orificiul de ieşire este cel din faţă (hipocondrul stâng), întrucât acesta din urmă avea o formă neregulată, o dimensiune mai mare decât primul şi prezenta o herniere abundentă. Or, acest fenomen nu se poate datora decât antrenării ţesutului adipos de un glonţ care este expulzat din corp. În cadrul expertizei complexe s-a stabilit – prin coroborarea leziunilor de pe trunchiul victimei cu orificiul din gaica din spate a mantalei victimei – că acest orificiu nu poate fi decât de intrare. Astfel, s-a infirmat versiunea agresorului după care victima ar fi tras de ţeava armei cu ocazia unei altercaţii într-o pădure, agresorul susţinând că arma s-a descărcat accidental; în realitate victima a fost împuşcată pe la spate.

Practica judiciară oferă şi alte exemple de colaborare între criminalişti şi medicii legişti:

a) Expertiza urmelor sub formă de echimoze şi excoriaţii de pe gâtul victimei permite să se stabilească dacă a fost strangulată. Prin compararea urmelor de unghii cu datele antropometrice ale mâinilor suspectului se poate deduce dacă era sau nu posibil ca acesta să fi comis actele de violenţă. O neconcordanţă categorică de ordin dimensional, în special dintre degetul mare şi index, justifică o concluzie negativă, de excludere.

b) Expertiza urmelor de dinţi sub formă de muşcături pe corpul victimei sau a agresorului (odontologie legală).

c) Expertiza nodurilor şi legăturilor permite diferenţierea între spânzurare sau strangulare prin coroborarea elementelor anatomice cu tipul de legătură, plasarea nodului şi morfologia şanţului de compresie;

d) Expertiza urmelor în incendii, explozii şi catastrofe. Agenţii traumatici specifici care concură la decesul sau vătămarea persoanelor surprinse sunt extrem de diverşi şi pot să rezulte din examenul medico-legal. Contribuţia criminalisticii din acest punct de vedere constă în interpretarea urmelor de ardere şi de distrugere pentru stabilirea poziţiei victimei, distanţa faţă de focar, modul de propagare a focului sau a fragmentelor antrenate de suflu, identificarea obiectelor care au lovit victima etc.

3. Efectuarea expertizei complexe. Aspecte legale

De esenţa expertizei complexe este înmănuncherea tuturor constatărilor şi concluziilor într-un singur raport de expertiză. Această soluţie, care în fond reflectă însăşi raţiunea de a fi a expertizei complexe, este conformă dispoziţiilor art. 122 alin. (2) C. pr. pen. şi, indirect, celor din art. 210 C. pr. civ.

Cu toate acestea, s-au emis păreri contrare susţinându-se că întocmirea unui raport unic ar însemna acceptarea de către fiecare expert a constatărilor altuia, pe care nu le poate verifica neposedând cunoştinţele de specialitate corespunzătoare şi că astfel s-ar încălca principiul răspunderii individuale a expertului pentru concluziile sale. În consecinţă, se propune fie ca examinările să fie făcute separat şi să se întocmească rapoarte separate, fie ca examinările să se realizeze în colaborare, dar rezultatele să fie incluse în rapoarte diferite.

De la început trebuie observat că pe baza acestui raţionament contestarea expertizelor complexe, respectiv a raportului unic, echivalează cu punerea sub semnul întrebării a însuşi dreptului deja acordat de legiuitor instituţiilor de expertiză de a apela la asistenţa sau avizul specialiştilor din alte instituţii, caz în care pretinsul pericol de inducere în eroare ar fi şi mai mare din moment ce expertul desemnat îşi asumă integral răspunderea semnând singur raportul.

În realitate, în cadrul expertizelor complexe, constatările se fac de către fiecare expert în limitele competenţei sale şi concluziile se degajă numai după discutarea argumentelor pro şi contra (dacă este cazul), precum şi a diverselor ipoteze posibile, Cercetarea multilaterală este o necesitate, iar elaborarea concluziei comune nu înseamnă o simplă adiţionare a unor concluzii parţiale sau o conciliere de opinii diferite, ci o interpretare de către înşişi specialiştii din diverse domenii a constatărilor şi analizelor de laborator. De altfel, expertiza complexă – ca orice expertiză efectuată în comisie – nu exclude posibilitatea ca experţii de diverse specialităţi să nu ajungă la aceeaşi concluzie; fiecare va răspunde pentru constatările şi concluzia sa, mai multe concluzii divergente nefiind incompatibile cu redactarea unui raport de expertiză unic.

Un dezavantaj major care decurge din efectuarea separată a două sau mai multor expertize cu caracter conex – executate în paralel sau într-o succesiune neindicată din punct de vedere metodologic – constă în aceea că experţii dintr-o specialitate sunt privaţi de informaţii absolut necesare dintr-o altă specialitate, de unde imposibilitatea rezolvării problemei, concluzii cu caracter de probabilitate sau chiar greşite. Efectuarea unei expertizei complexe, cu întocmirea unui singur raport de expertiză, oferă nu numai o formă sistematizată a tuturor răspunsurilor la întrebările puse – ceea ce facilitează simţitor aprecierea concluziilor de către organul judiciar –, dar contribuie şi la realizarea unei mai bune operativităţi, element deloc neglijabil în condiţiile actuale în care adeseori efectuarea expertizelor durează prea mult.

Un ultim aspect al problemei expertizelor complexe, de care ne-am propus să ne ocupăm sumar, îl constituie dispunerea acestora.

Deşi nu sunt expres prevăzute de lege, ele nu sunt interzise, fiind, după opinia noastră, o *modalitate* de efectuare a expertizelor judiciare. La dispunerea unor asemenea expertize, urmează ca numirea experţilor să se facă tot cu respectarea dispoziţiilor codurilor de procedură: prin ordonanţă sau încheiere se va indica că este vorba de o expertiză complexă, care anume şi se vor numi experţi din specialităţile implicate. Cu toate că de obicei se procedează aşa, se întâmplă uneori că organele judiciare să solicite fie expertize separate, fie să se adreseze în exclusivitate experţilor dintr-o singură specialitate, cu toate că natura întrebărilor reclamă pentru soluţionarea lor şi părerea experţilor din altă specialitate. Cum nimeni nu poate efectua expertizele judiciare fără a avea calitatea de expert şi fără a fi numit oficial, instituţiile sau instituţia învestită – respectiv experţii acestora – au obligaţia de a sesiza organul judiciar care va aprecia şi va proceda în consecinţă.

Fără a epuiza argumentele ce se pot aduce în favoarea expertizelor complexe, considerăm că acestea – ca expresie a unor necesităţi impuse de specificitatea problemelor de rezolvat şi, în acelaşi timp, ca o introducere în practică a conceptului modern de cercetare interdisciplinară – sunt utile şi admisibile ca mijloace de probă. Totodată, propunem „de lege ferenda" prevederea expresă a expertizelor complexe în codurile de procedură, precum şi reglementarea amănunţită a modului de efectuare a acestora într-un viitor act normativ privind expertizele judiciare.

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

DESPRE OPORTUNITATEA ADMINISTRĂRII INTERCEPTĂRILOR AUDIO ŞI VIDEO ÎN PROCESUL PENAL

Camelia BOGDAN
Judecător, Asist. univ. drd.

Libertatea organelor judiciare în administrarea probelor trebuie cantonată în echilibrul care trebuie să existe între principiul legalității, ce implică, în principal, respectarea legii formale, al cărui câmp a fost extins în România o dată cu ratificarea Convenției europene a drepturilor omului[1] (integrată în mod direct în ordinea juridică internă) şi celelalte principii fundamentale ale procesului penal, între care dreptul la un proces echitabil este de o importanță primordială. Într-o viziune mai largă, s-a evidențiat, în literatura de specialitate, că principiul dreptului la un proces echitabil presupune dreptul învinuitului sau inculpatului la a-i fi asigurate drepturile procesuale cu respectarea tuturor regulilor diriguitoare ale procesului penal[2].

Ținând cont de mijloacele tehnice moderne de investigație, în procesul penal, respectarea intimității vieții private a dobândit o importanță crescândă. O dovadă elocventă în acest sens o reprezintă împrejurarea că, în practică, părțile invocă în mod frecvent violarea art. 8 al Convenției europene a drepturilor omului pentru a solicita anularea unei probe produse de către o parte sau printr-un act de administrare a probei. Atât particularii, cât şi agenții autorităților publice, trebuie să respecte viața privată a persoanei în administrarea probelor. Sub acest aspect, în art. 8 alin. (2), Convenția europeană a prevăzut, ca o excepție de la principiu, facultatea pentru un stat membru de a autoriza o „ingerință a autorității publice în exercițiul acestui drept", sub rezerva ca ea să fie necesară. Aşa cum s-a remarcat în doctrină, protecția intimității vieții private este asigurată suficient prin însăşi crearea cadrului legal de administrare a probelor, existând posibilitatea ca o probă obținută cu violarea intimității vieții private să poată fi cenzurată prin prisma principiului legalității. De pildă, percheziția, executată legal, nu antrenează, în principiu, nici o violare excesivă a vieții private. De asemenea, în legătură cu înregistrările audio sau video, Curtea europeană a considerat drept compatibilă cu Convenția predarea către judecător a bandei magnetice, conținând înregistrarea unei convenții telefonice cu o persoană care îl solicita pentru asasinarea soției sale.

În practica Curții Europene a Drepturilor Omului, dreptul la corespondență apare uneori distinct, alteori fiind alăturat dreptului la viață privată şi/sau dreptului la viață familială. Astfel, Curtea a decis că atunci când o comunicare între doi membri ai aceleiaşi familii este interceptată ne aflăm în fața unei duble ingerințe în exercițiul dreptului la viața de familie şi a dreptului la corespondență[3]. Ingerința autorităților statale în exercițiul dreptului la corespondență constă în interceptarea pe orice cale a comunicării de orice fel. Dacă documentele sau mesajele care fac obiectul comunicării nu au fost expediate sau au ajuns deja la destinatar, ingerința statului ar putea ține de nerespectarea dreptului la viață privată.

Cu privire la art. 8 din Convenție, numeroase probleme s-au ivit în jurisprudența organelor Convenției în materia interceptărilor telefonice de către autoritățile statale. De menționat că avem în vedere şi corespondența electronică. Astfel, prin prima hotărâre

---

[1] Legea nr. 30/1994 privind ratificarea Convenției pentru apărarea drepturilor omului şi a libertăților fundamentale şi a protocoalelor adiționale la această convenție publicată în M. Of. nr. 135 din 31 mai 1994, intrat în vigoare la 20.06.1994, prin depunerea instrumentului de ratificare la Secretarul General al Consiliului Europei.

[2] I. Neagu, *Drept procesual penal. Tratat*, Ed. Global Lex, Bucureşti, 2004, p. 103.

[3] *C.E.D.O., Hot. din 25.02.1992, M. şi R. Andersen contra Suedia.*

pronunțată în materie – cauza *Klass contra Germania,* Curtea a admis că și comunicările prin telefon sunt cuprinse în noțiunea de corespondență, indiferent dacă aceasta emană de la domiciliul unei persoane sau din mediul profesional. În principiu, nu interesează locul de unde se interceptează convorbirile telefonice. Există ingerință a autorităților publice în exercițiul dreptului la corespondență prin faptul că ascultarea telefonului reclamantului, chiar dacă a fost operată pe linia telefonică aparținând unui terț, a condus la interceptarea și înregistrarea conversațiilor acestuia, ceea ce a permis începerea urmăririi sale[4].

Posibilitatea interceptării convorbirilor telefonice de către autoritățile statale este prevăzută, practic, în legislațiile tuturor statelor semnatare ale Convenției, fiind legată, în general, de lupta împotriva criminalității[5]. Societățile democratice sunt amenințate de forme complexe de spionaj și de terorism. Pentru a combate eficient astfel de amenințări, trebuie să se permită statelor să supravegheze elementele subversive care acționează pe teritoriul lor. Curtea a admis că existența unor dispoziții legale care să permită interceptarea corespondenței în situații excepționale este necesară într-o societate democratică, în vederea asigurării securității naționale, apărării ordinii publice și prevenirii săvârșirii de infracțiuni, însă realizarea unor interceptări ale convorbirilor telefonice comportă nu doar riscul producerii de prejudicii unei anumite persoane, ci poate avea consecințe negative pentru societatea democratică în ansamblul său. De aceea, garanțiile împotriva interceptărilor abuzive sunt indispensabile[6]. Conform art. 8 par. 2 din Convenție, ingerințele autorităților publice trebuie să fie prevăzute de lege și să fie necesare într-o societate democratică pentru atingerea unui scop legitim. O a treia condiție – ingerința să fie proporțională cu scopul urmărit – este o creație a jurisprudenței organelor Convenției, care a condus la formularea unui nou principiu în materie – cel al *proporționalității.* Acesta presupune determinarea existenței unei nevoi sociale imperioase care a impus ingerința în dreptul la corespondență[7].

În acest sens, în două cauze împotriva Franței, Kruslin și Huvig, Curtea a apreciat că sistemul francez de autorizare a interceptării convorbirilor telefonice nu oferă reclamanților garanții adecvate contra unor abuzuri ce puteau fi comise, deoarece nu erau definite persoanele care puteau fi supuse interceptării convorbirilor telefonice în cadrul procedurii judiciare, nici natura infracțiunilor care îndreptățeau practicarea lor; nu erau prevăzute limite cu privire la durata măsurii, dacă aceasta era dispusă de judecătorul de instrucție; nu existau prevederi cu privire la modalitatea de redactare a procesului-verbal privind conversațiile interceptate și măsurile ce trebuiau avute în vedere pentru ca înregistrările realizate să fie comunicate intact și complet către judecător (care nu putea controla numărul și lungimea benzilor înregistrate originale) și apărare; nu erau definite modalitățile în care benzile cu înregistrările practicate puteau fi distruse[8].

---

[4] C.E.D.O., dosar nr. 13274/1987, cauza D. contra Italia, Hot.. din 06.09.1990, D.R., nr. 66, p. 164 și urm.

[5] Conform art. 190 din Noul Cod penal, se incriminează fapta ce constă în „încălcarea dreptului la viață privată a unei persoane prin folosirea unor mijloace de interceptare de la distanță de date, informații, imagini sau sunete din locurile arătate în art. 189 alin. 1, fără consimțământul persoanei care le folosește sau fără permisiunea legii și se pedepsește cu închisoarea de la 2 la 5 ani. Cu aceeași pedeapsă se sancționează și difuzarea datelor, informațiilor imaginilor sau sunetelor obținute în modurile prevăzute în alin. 1".

[6] Vincent Berger, *Jurisprudența Curții Europene a Drepturilor Omului*, Institutul Român pentru Drepturile Omului, p. 407.

[7] Marin Voicu, *Protecția Europeană a Drepturilor Omului*, Ed. Lumina Lex, București, 2001, p. 167.

[8] Corneliu Bîrsan, *Protecția dreptului la viață privată și familială, la corespondență și la domiciliu în Convenția Europeană a Drepturilor Omului*, Pandectele române – Supliment 2003, p. 47-48; Vincent Berger, *op. cit.*, p. 413-414.

În ansamblul sistemului probator conturat de Codul român de procedură penală, ar putea suscita discuții privind respectarea exigențelor art. 8 din Convenția europeană, mijloacele de probă cuprinse în titlul III, cap. II. Secțiunea V[1], privind „Interceptările și înregistrările audio sau video".

Dispozițiile cuprinse în secțiunea V[1] din Codul de procedură penală, introdusă prin Legea nr. 141/1996, a reprezentat, fără dubiu, racordarea sistemului probator român la exigențele europene, prin utilizarea metodelor oferite în ultimele cuceriri tehnologice și științifice, prin adăugarea unor noi mijloace de probă, respectiv înregistrările audio și cele video. Legea nr. 281/2003 a îmbogățit conținutul acestor mijloace de probă prin noile prevederi cuprinse în secțiunea intitulată „Interceptările și înregistrările audio sau video". Spre deosebire de vechea reglementare, potrivit art. 91[1] din Codul de procedură penală, interceptările și înregistrările pe bandă magnetică sau pe orice alt tip de suport ale unor convorbiri ori comunicări se efectuează cu autorizarea motivată a instanței, la cererea procurorului, în cazurile și în condițiile prevăzute, dacă sunt date sau indicii temeinice privind pregătirea sau săvârșirea unei infracțiuni pentru care urmărirea penală se efectuează din oficiu, iar interceptarea și înregistrarea se impun pentru aflarea adevărului.

În ceea ce privește competența acordării autorizațiilor de interceptare sau înregistrare a convorbirilor, aceasta revine președintelui instanței care va avea competența să judece cauza în primă instanță, urmând a fi date în cameră de consiliu. În opinia noastră, autorizarea poate fi dată și de vicepreședintele instanței sau de un alt judecător delegat, atunci când a fost făcută o astfel de desemnare prin decizia președintelui instanței, având în vedere existența unor situații obiective în care președintele nu se află în instanță.

Interceptarea și înregistrarea convorbirilor se impun pentru aflarea adevărului, atunci când stabilirea situației de fapt, sau identificarea făptuitorului nu poate fi realizată în baza altor probe. Această autorizare poate fi acordată în cazul infracțiunilor contra siguranței naționale prevăzute de Codul penal și de alte legi speciale, precum și în cazul infracțiunilor de trafic de stupefiante, trafic de arme, trafic de persoane, acte de terorism, spălare a banilor, falsificare de monede sau alte valori, în cazul infracțiunilor prevăzute de Legea nr. 78/2000 pentru prevenirea, descoperirea și sancționarea faptelor de corupție, ori a altor infracțiuni grave, care nu pot fi descoperite sau ai căror făptuitori nu pot fi identificați prin alte mijloace, ori în cazul infracțiunilor care se săvârșesc prin mijloace de comunicare telefonică sau prin alte mijloace de telecomunicații, fiind determinată, astfel, în concret, sfera infracțiunilor.

De asemenea, sunt menționate perioada până la care poate fi acordată autorizarea, posibilitatea prelungirii acesteia pentru motive temeinic justificate, durata maximă fiind de 4 luni, iar fiecare prelungire neputând depăși 30 de zile.

Totodată, norma prevede, în mod distinct, felul actului procedural prin care se autorizează interceptarea și înregistrarea convorbirilor sau a comunicărilor, respectiv încheiere, al cărui cuprins este concretizat, reprezentând o particularitate în raport cu dispozițiile art. 305 referitoare la încheierea de ședință, care completează, după părerea noastră, dispozițiile speciale din art. 91 alin. ultim Cod procedură penală. Astfel, încheierea de ședință va cuprinde, în partea introductivă, instanța, numărul de dosar, numărul încheierii, felul ședinței de judecată, numele judecătorului și grefierului, parchetul care a formulat solicitarea pentru autorizarea interceptării și a înregistrării convorbirilor pentru persoana indicată, indiciile concrete și faptele care justifică măsura, motivele pentru care măsura este indispensabilă aflării adevărului, persoana, mijlocul de comunicare, sau locul supus supravegherii, perioada pentru care sunt autorizate interceptarea și înregistrarea. În mod distinct de încheierea de ședință, președintele instanței competente va emite autorizația, în baza încheierii date, privind autorizarea interceptării și înregistrării convor-

birilor telefonice sau comunicărilor, ori a altor înregistrări, indicând persoana, postul telefonic, durata până la care sunt acordate.

O problemă de semnalat în aplicarea dispozițiilor mai sus menționate, cuprinse în secțiunea V[1], așa cum a fost modificată prin Legea nr, 281/2003, este cea privind aplicabilitatea dispozițiilor Legii nr. 51/1991 privind siguranța națională a României, mai precis dacă, de la 01.01.2004, dispozițiile art. 13 din legea specială invocată și-au menținut valabilitatea. Răspunsul este afirmativ, fiind susținut în drept de dispozițiile art. X din Legea nr. 281/2003 (potrivit cărora: „Ori de câte ori alte legi prevăd dispoziții referitoare la dispunerea de către procuror (...) a interceptării și înregistrării convorbirilor (...) se aplică în mod corespunzător dispozițiile prevăzute în art. 1 din prezenta lege", deci ale Codului de procedură penală, care prevăd în materia respectivă ca autorizarea să fie dată numai de către judecători); dispozițiile constituționale referitoare la drepturile și libertățile cetățenilor, precum și a liberei dezvoltări a personalității umane; exigențele juridice vest-europene în perspectiva integrării în Uniunea Europeană. În acest context, dispozițiile art. 13 din Legea nr. 51/1991, care folosesc două noțiuni, respectiv „autorizarea efectuării unor acte" și „mandat", precum și cele ale Codului de procedură penală care fac vorbire doar de „autorizare" nu pot justifica interpretarea că pentru acest „mandat" se păstrează competența procurorului. Astfel, cele două noțiuni folosite de legea menționată, în realitate privesc o singură atribuție, anume aceea de „autorizare a efectuării unor acte", ceea ce reprezintă o măsură procesuală, iar mijlocul prin intermediul căruia se pune în aplicare „autorizarea" este „mandatul" care reprezintă actul procedural. Mai mult, „autorizarea" din Legea nr. 51/1991 are un conținut mai larg, nelimitându-se la interceptarea și înregistrarea comunicațiilor, ci vizează și aspecte privind alte instituții juridice, cum ar fi „percheziția" și „reținerea și predarea corespondenței și a obiectelor"[9]. De menționat că în economia Noului Cod penal, infracțiunile contra siguranței statului sunt tratate unitar în titlul al III-lea.

O altă problemă care, după opinia noastră, ar putea genera unele probleme în aplicare, ar fi aceea dată de dispozițiile art. 91^3 alin. (3) din Codul de procedură penală, în ceea ce privește momentul în care se apreciază asupra faptului dacă informațiile culese prezintă interes în cercetarea și soluționarea cauzei, întrucât sintagma folosită de legiuitor „prezintă interes în cercetarea și soluționarea cauzei" este insuficient determinată. Astfel, s-ar putea ca, prin procedura contradictorie asupra interesului informațiilor cuprinse în înregistrarea convorbirilor, ca unic mijloc de probă, anterior sesizării instanței prin rechizitoriu, s-ar putea chiar anula sau diminua forța probantă a acestuia, chiar în contextul și a altor mijloace de probă, prin înlăturarea lui. Astfel, apreciem că s-ar impune modificarea nomei respective prin precizarea, în mod concret, a momentului începerii acestei proceduri.

În practica de urmărire penală au apărut unele probleme în legătură cu acest procedeu probatoriu. În doctrină, se consideră că prin acceptarea în mod nelimitat acestor înregistrări dispozițiile art. 91^6 C. pr. pen. contravin prevederilor Constituției și art. 8 din Convenție, motiv pentru care s-a propus abrogarea lor[10]. Într-adevăr, apare ca surprinzătoare acceptarea facilă ca mijloc de probă a înregistrărilor prezentate de părțile interesate în cauză, raportat la condițiile severe pretinse organului judiciar care solicită autorizarea acestui mijloc de investigație, la care se adaugă demonstrarea împrejurării că procedeele probatorii clasice s-au dovedit ineficiente pentru elucidarea cauzei. Chiar dacă astfel de înregistrări nu ar trebui să aibă valoare de procedeu probatoriu, este neîndoielnic faptul că pot prezenta un just temei pentru organizarea surprinderii făptuitorului în flagrant sau pentru autorizarea interceptării de convorbiri, în scopul

[9] N. Volonciu, *Tratat de procedură penală, vol. I,* Ed. Paideia, București, 1998, p. 510.

[10] Gh. Mateuț, *În legătură cu noua reglementare privind înregistrările audio sau video în probațiunea penală,* D. nr. 8/1997, p. 70.

verificării veridicității faptelor denunțate, în condițiile în care cuprind date sau indicii privind pregătirea sau săvârșirea unei infracțiuni pentru care urmărirea penală sa face din oficiu[11].

În orice caz, dacă, potrivit disp. art. 91^5 C. pr. pen., pot servi ca mijloace de probă și înregistrările audio prezentate de părți, dacă nu sunt interzise de lege. Per a contrario, înregistrările făcute de persoane care nu sunt părți în procesul penal, cum sunt martorii, nu pot servi ca mijloace de probă[12]. Altfel spus, înregistrările făcute fără autorizare, în condiții de clandestinitate, constituie o încălcare a art. 26 alin. 1 din Constituție și art. 62, alin. (2) din C. pr. pen., și nu în ultimul rând, a disp. art. 8 din Convenția europeană.

Legile speciale din domeniul combaterii corupției și a criminalității organizate prevăd, în mod expres, ca procedeu probatoriu, accesul la sistemele de comunicații sau informatice. Legea nr. 143/2000, privind combaterea traficului și consumului ilicit de droguri a reglementat pentru prima oară această instituție în art. 23: „când sunt indicii temeinice că o persoană pregătește comiterea unei infracțiuni dintre cele prevăzute de prezenta lege sau care a comis o asemenea infracțiune, folosind sisteme de telecomunicații sau informatice, organul de urmărire penală poate, cu autorizarea procurorului, să aibă acces pe o perioadă determinată la aceste sisteme și să le supravegheze. Dispozițiile art. 91^1-91^5 din C. pr. pen. se aplică corespunzător". Accesul la sistemele informatice sau de telecomunicații este reglementat în aceeași formă și în art. 23 din Legea nr. 678/2001, privind prevenirea și combaterea traficului de persoane, precum și în art. 27 din Legea nr. 656/2002, privind prevenirea și sancționarea spălării banilor. Alte reglementări în domeniu sunt Legea nr. 78/2000, privind prevenirea, descoperirea și sancționarea unor fapte de corupție, O.U.G. nr. 43/2002, privind Parchetul Național Anticorupție, și Legea nr. 503/2002, pentru aprobarea O.U.G. 43/2002.

Vom prezenta pe scurt utilitatea acestor procedee probatorii, astfel cum a fost evidențiată în literatura de specialitate[13]. Prin punerea sub ascultare a *telefonului fix*, este posibilă aflarea numerelor de telefon de la care se apelează, cele care se formează de la aparatul respectiv, conținutul convorbirilor, data, ora și locul din care s-au efectuat. Ulterior, pot fi identificați titularii celorlalte posturi telefonice care au intrat în legătură cu suspectul. Supravegherea unui *telefon mobil* poate furniza, pe lângă informația furnizată prin apeluri telefonice, și informații referitoare la poziția sau traseul în teritoriu al deținătorului, precum și conținutul mesajelor transmise. Autorizarea supravegherii unui *telefon public* este posibilă dacă sunt date clare că suspectul folosește în mod constant acel telefon și dacă nu sunt posibile interceptarea și urmărirea altor telefoane. Prin punerea sub urmărire a *pager*-elor se poate obține o evidență reală despre telefoanele și codurile folosite de posesorii acestora. Se poate emite autorizație de supraveghere și pentru un *fax* care transmite sau care primește informația sau chiar pentru un fax care transmite copii după tot ce a fost transmis de la și către fax-ul în cauză. Cerințele de interceptare minimă sunt destul de complicate pentru acest tip de urmărire, motiv pentru care infractorii folosesc acest mijloc de comunicare pentru a evita controlul activității lor. Uneori se poate ajunge la acest tip de supraveghere ca urmare a interceptării pe cale electronică a telefoanelor clasice de la care suspecții își cer mesaje pe fax. Accesarea și supravegherea *computerelor* oferă anchetatorilor posibilitatea de a afla numeroase informații, computerul fiind atât

---

[11] Augustin Lazăr, *Accesul și supravegherea sistemelor de telecomunicații sau informatice. Mijloace de probă*, în R.D.P., nr. 3, 2003, p. 154-160.

[12] C.S.J., sect. Pen., dec. nr. 1602 din 26 martie 2001, în *Buletinul Jurisprudenței. Culegeri de decizii pe anul 2001*, Ed. All Beck, București, 2003, p. 274-275.

[13] D. Ciuncan, *Înregistrările audio și video, mijloace de probă*, în R.D.P. nr. 1/1997, p. 57, D. Ciuncan *Autorizarea judiciară a înregistrărilor audio și video*, în P.L. nr. 2/ 1998, p. 30; Mihai Apetrei, *Înregistrările audio și video-mijloace de probă în procesul penal*, în R.D.P. nr. 3/1998, p. 94-95.

un mijloc de comunicare, cât şi unul de stocare a datelor. Prin urmărirea comunicaţiilor realizate prin *e-mail* este posibil să se cunoască cuprinsul conversaţiei, data, ora şi locul din care s-a efectuat transmisia. *Internetul* este şi gazda unor grupuri de discuţie – forumuri. Acestea permit utilizatorilor să afişeze mesaje care pot fi citite de oricine. Teoretic, fiecare mesaj afişat este accesibil oricui navighează pe Internet, putând fi copiate de oricare dintre utilizatori. Prin această metodă este posibil ca suspecţii să îşi transmită mesaje codate cu privire la comiterea unor infracţiuni. Interceptarea acestora este posibilă numai dacă se cunosc adresele de e-mail ale suspecţilor. Pentru a evita interceptarea convorbirilor telefonice, infractorii pot utiliza Internet Relay Chat sau alte sisteme de comunicaţie similare. Chiar şi aceste „discuţii" pot fi supravegheate şi înregistrate dacă se cunoaşte că suspecţii comunică în mod constant în acest mod şi dacă se cunosc parolele. *Casele de marcat* sunt utile din punctul de vedere al modului de stocare a datelor întrucât acestea pot oferi informaţii despre sumele de bani cheltuite de respectivii, obiectele cumpărate, date, ora şi locul de unde au fost cumpărate, cantitatea şi preţul acestora. Accesarea şi supravegherea *bancomatelor* pot da relaţii despre ridicări sau depuneri de bani efectuate de suspecţi, putându-se verifica data, locul şi ora efectuării tranzacţiei, beneficiarul sumelor depuse sau contul din care provin sumele ridicate. *Cititoarele de carduri* permit aflarea de informaţii despre mişcările de capital efectuate de posesorii cardurilor, ceea ce presupune cunoaşterea de către anchetator a tipului de card folosit de suspect, a băncii emitente şi a numărului de cont[14].

Comunicaţiile private sau de stat, prin telefonia fixă, mobilă, fax sau modem sunt extrem de vulnerabile. Cu aparatură artizanală sau achiziţionată prin Internet, cu sprijinul unor firme specializate sau al funcţionarilor unor operatori de telefonie, oricine poate fi spionat în mod sistematic. O dovadă în acest sens o reprezintă zecile de cazuri depistate de S.R.I. şi prezentate într-un amplul documentar: un student din Bucureşti a confecţionat şi vândut 5.000 de mijloace telefonice de interceptare destinate culegerii de informaţii; cu sprijinul unui angajat al unei firme de telefonie, un inginer şomer a spionat ilegal convorbirile telefonice ale unui patron; un magistrat a fost şantajat în urma supravegherii sale prin mijloace foto-video; un cabaret a fost „garnisit" cu aparatură de înregistrare pentru şantajarea clienţilor etc. Aceste cazuri au fost predate Parchetului.

În ceea ce priveşte mijloacele tehnice de „spionaj", primii agenţi virtuali sunt robotul telefonic şi telefonul fără fir. Chiar şi instalaţiile de siguranţă cu interfoane se pot transforma în spioni electronici; o priză de perete nu este decât un potenţial „turnător anonim". Gradul redus de protecţie a circuitelor fizice pe unele porţiuni de traseu face posibilă interpunerea unor dispozitive de preluare, amplificare, ascultare înregistrare sau chiar transmitere la distanţă a comunicaţiilor interceptate. Mijloacele tehnice implantate în echipamentele centrale sau terminale de telefonie sau pe circuitele fizice aferente acestora facilitează interceptarea şi transmiterea semnalelor utile către punctele de stocare/prelucrare. Emiţătorul modulat cu semnale audio sau video reprezintă un mijloc tehnic sigur de acces la informaţiile vehiculate prin reţelele de comunicaţii sau în spaţiile de interes, deoarece plasarea lui poate fi rapidă şi facilă, iar condiţiile de recepţie a semnalelor pot fi asigurate fără riscuri. Emiţătorii pot fi disimulaţi în aparatură electrică, electronică sau de telecomunicaţii existentă sau introdusă în spaţiul vizat (de exemplu, o lampă electrică, un fax etc.). Geamul ferestrei unei încăperi în care se poartă discuţii se poate transforma în emiţător la mare distanţă. Astfel, vibraţiile foii de sticlă, provocate din interior, pot fi „citite" cu ajutorul unui fascicul laser şi decodificate prin inter-

[14] Laura-Codruţa Kövesi, *Accesul şi supravegherea sistemelor de telecomunicaţii sau informatice. Mijloace de probă*, în R.D.P. nr. 3/2003, p. 145-148.

pretare electronică. Cu un microfon direcțional perfecționat, amplasat într-o clădire, pot fi ascultate discuțiile purtate de anumite persoane în aer liber sau în alte spații. Este posibilă și captarea semnalelor electromagnetice emise de un aparat fax sau de un computer în stare de funcționare, interpretarea lor și reconstituirea imaginilor transmise ori a celor afișate pe display.

Progresul tehnologic face ca secretul corespondenței să fie tot mai greu de păstrat. Mijloacele tehnice de „spionaj" vor fi mereu cu un pas în fața legislației. În toate cazurile în care se face aplicarea art. 91^1-91^6 C. pr. pen., trebuie efectuată o *expertiză*. Expertiza înregistrărilor audio se realizează prin prezentarea suportului magnetic ce conține înregistrarea audio efectuată spre examinare unui specialist în expertiza vocii și a vorbirii, pentru ca acesta să se pronunțe dacă înregistrarea este autentică sau reprezintă o copie sau o contrafacere. Fără o astfel de certitudine, înregistrarea de pe suportul magnetic nu poate fi acceptată ca mijloc de probă. Conform prevederilor standardului AES 27-1996, o înregistrare audio pe suport magnetic este autentică dacă: a fost realizată simultan cu evenimentele acustice conținute pe acesta și nu reprezintă o copie; nu conține eventuale intervenții; a fost realizată cu echipamentul tehnic înaintat expertului[15].

Atunci când raportul de expertiză este singura probă în cauză și concluziile acestuia sunt negative, condamnarea inculpatului este ilegală. În dosarul nr. 5276/2001, prin sentința nr. 49, fosta Curte Supremă de Justiție a condamnat-o pe Peter Lidia și pentru infracțiunea de trafic de influență. Soluția s-a întemeiat, din punct de vedere probator, pe înregistrări audio. Deși concluziile raportului de expertiză efectuat în cauză[16] au fost negative – înregistrările nu erau autentice și conțineau mai multe intervenții (ștersături) – instanța nu a ținut cont de aceste probe (concluziile raportului). Instanța a considerat următoarele: „convorbirile înregistrate sunt autentice ... deoarece a constatat, în ședință publică – unde au fost ascultate integral –, că acestea sunt reale și au avut loc în zilele și la orele menționate pe transcriere ... vocile de pe benzi seamănă izbitor cu vocile interlocutorilor audiați de instanță ... în cadrul convorbirilor – clare, cursive, intacte – nu există colaje, adăugiri sau omisiuni de natură să altereze conținutul, evident neștirbit, al conversațiilor; singurele elemente de montaj ... se află între convorbiri și nu în cursul acestora ...". O situație asemănătoare se prezintă și în dosarul nr. 632/2002 al Tribunalului București. Concluziile raportului de expertiză criminalistică[17] au fost negative: înregistrările de pe casetele audio supuse expertizei nu sunt originale, benzile magnetice conțin intervenții tehnice (copiere, editare, ștergere, inserare și montaj audio).

Evident, prin îmbogățirea conținutului acestor mijloace de probă, prin Legea nr. 281/2003, s-a urmărit evitarea arbitrariului în utilizarea acestora în desfășurarea procesului penal. Concepția aceasta este veche și se impune cu atât mai mult în gândirea noastră juridică procesual – penală, în măsura în care ea se sprijină pe fundamentele statului de drept. Or, se știe că societatea democratică este aceea în care se respectă preeminența dreptului.

Viața privată este un termen general, nesusceptibil de o definiție exhaustivă. Trebuie analizat, de la caz la caz, dacă prin utilizarea interceptărilor audio și video ca mijloace de probă în procesul penal, se încalcă, *per se*, art. 8 din Convenție.

În măsura în care unele probe au fost obținute ilegal, Curtea trebuie să cerceteze dacă procedura în ansamblul său a fost echitabilă[18]. Ca o chestiune de principiu, art. 6 din Convenție

---

[15] Cătălin Grigoraș, *Expertiza înregistrărilor audio*, RDP, nr. 1, 2003, p. 162-163.

[16] Raportul de expertiză criminalistică nr. 175/03.06.2002, experții: ing. Vasile Turcitu și ing. Cătălin Grigoraș, cercetat la Institutul Național de Expertize Criminalistice.

[17] Raportul de expertiză criminalistică nr. 391/23.12.2002, experții: ing. Vasile Turcitu și ing. Cătălin Grigoraș, cercetat la Institutul Național de Expertize Criminalistice.

[18] C.E.D.O., Hot. 12.7.1988 *cauza Schenk c. Elveția.*

garantează dreptul la un proces echitabil, fără a conține reguli privind admisibilitatea probelor ca atare, problemă de drept intern. Dacă s-ar folosi ca mijloc de probă înregistrările ilegal obținute în procesul penal, s-ar putea ca drepturile apărării să nu fie socotite, dacă partea interesată ar avea posibilitatea de a contesta autenticitatea înregistrărilor și a se opune la utilizarea lor, precum și de a utiliza și alte probe. Înregistrarea nu trebuie să fie singura probă pe care să se bazeze condamnarea[19].

Nivelul de protecție a drepturilor omului, în cadrul căruia dreptul la respectarea vieții private și a demnității persoanei și-au conservat o poziție fundamentală, reprezintă o componentă majoră a condiției umane, un imperativ dictat de necesitatea de progres a societății contemporane, adevărata libertate fiind posibilă numai într-o orânduire în care sunt create condițiile de exercitare optimă a drepturilor intim legate de ființa umană și de protecție a acesteia față de arbitrariul autorităților și a pericolelor care o amenință.

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

[19] C.E.D.O., Hot. 25.09.2001 *cauza P.G. și J. H. c. Regatul Unit.*

DIRECȚII METODOLOGICE GENERALE ALE INVESTIGĂRII INFRACȚIUNILOR CONTRA SECURITĂȚII NAȚIONALE ŞI DE TERORISM

Dr. Doru Ioan CRISTESCU

Criminalitatea împotriva securității naționale şi actele de terorism se particularizează de alte genuri de manifestări infracționale prin anumite elemente caracteristice, cum ar fi: mijloacele şi modalitățile de săvârşire fie de înaltă şi amplă agresivitate, fie de rafinament deosebit (manieră insidioasă, ocultă, diversionistă, propagandistică); sunt comise de infractori cu un grad ridicat de specializare infracțională, unii cu sporită instrucție şi cultură; țintele vizate sunt reprezentate de valori şi interese fundamentale, care definesc existența şi ființa statului național, uneori, constituind efectul materializat al unor concepții politice, militare, economice ori sociale ostile acelora în care este angajată națiunea şi poporul român. Unui asemenea gen de criminalitate, potrivit principiului simetriei, este necesar să i se opună o ripostă adecvată, ceea ce este asigurat, printre altele, prin investigarea[1] infracțiunilor contra securității naționale şi actelor de terorism, activitate care se circumscrie scopului procesului penal constând în constatarea la timp şi în mod complet a faptelor, astfel ca orice persoană care a săvârşit o infracțiune să fie pedepsită potrivit vinovăției sale (art. 1 Cod procedură penală).

Cadrul metodologiei de investigare a infracțiunilor contra securității naționale şi actele de terorism este jalonat de câteva direcții investigative, cu caracter de maximă generalitate, valabile în instrumentarea oricărui caz concret dedus investigației, şi anume:

1). Cunoaşterea cadrului normativ având ca obiect siguranța națională şi combaterea terorismului şi a structurilor instituționale abilitate în acest domeniu (organele răspunzătoare cu aplicarea legii în domeniul securității naționale anti şi contrateroriste) sub aspect organizatoric, al atribuțiilor ce le revin şi, în special, a mijloacelor, metodelor şi procedeelor folosite pentru prevenirea, combaterea şi demascarea activităților ilicite.

Cadrul normativ în domeniul securității naționale anti şi contraterorism este dat de prevederi constituționale (cele care fac referire la valorile fundamentale care condiționează siguranța statului: unitatea, ordinea constituțională); de Hotărâri ale Parlamentului României (Hotărârea nr. 36, din 18 decembrie 2001, privind adoptarea Strategiei de securitate națională a României, prin care sunt identificați factorii de risc şi vulnerabilitățile la adresa securității României); Legea organică privind siguranța națională a României (Legea nr. 51/1991); legi de organizare şi funcționare a organelor răspunzătoare cu aplicarea legii în domeniu (Legea nr. 14/1992, privind organizarea şi funcționarea Serviciului Român de Informații, Legea nr. 1/1998, privind organizarea şi funcționarea Serviciului de Informații Externe, Legea nr. 191/1998 privind organizarea şi funcționarea Serviciului de Protecție şi Pază, Legea nr. 92/1996, privind organizarea şi funcționarea Serviciului de Telecomunicații Speciale, Legea nr. 535/2004 privind prevenirea şi combaterea terorismului), unele dintre ele conținând prevederi penale şi de procedură penală (Legea nr. 51/1991; Legea nr. 14/1992; Legea nr. 191/1998 şi Legea nr. 535/2004); de prevederile Codului penal şi Codului de procedură penală.

---

[1] Apreciem că utilizarea termenului de „investigare" surprinde complet întregul complex de activități care se derulează de organele răspunzătoare cu aplicarea legii în domeniul securității naționale (culegerea de informații generale şi cele destinate unui caz individual dedus instrumentării) în comun şi în conlucrare cu organele judiciare (faza actelor premergătoare şi cea de urmărire penală), iar pe de altă parte este tot mai des utilizat în doctrina şi practica criminalistică şi judiciară.

Întrucât ameninţările la adresa securităţii naţionale şi actele teroriste se pot produce în oricare domeniu al vieţii politice, sociale, economice, ştiinţifice, militare, al protecţiei mediului etc., pentru fiecare investigaţie a unui caz concret se impune cunoaşterea legislaţiei care reglementează juridic zona vizată prin manifestarea ilicită, precum şi a convenţiilor şi tratatelor internaţionale la care România este parte, şi au fost ratificate prin legi interne.

Siguranţa naţională reprezintă starea de legalitate, de echilibru şi de stabilitate socială, economică şi politică necesară existenţei şi dezvoltării statului naţional român, ca stat suveran, militar, independent şi indivizibil, menţinerii ordinii de drept, precum şi climatului de exercitare neîngrădită a drepturilor, libertăţilor şi îndatoririlor fundamentale ale cetăţenilor, potrivit principiilor şi normelor democratice stabilite prin Constituţie (art. 1 din Legea nr. 51/1991), şi este expusă unor factori de risc[2] şi vulnerabilităţi[3], care, atunci când se transformă din stări, situaţii, împrejurări virtuale şi potenţiale în realităţi concrete, urmare a intervenţiei acţiunii factorului uman, devin ameninţări la adresa securităţii naţionale[4], respectiv infracţiuni a căror prevenire, descoperire şi reprimare necesită investigaţia organelor abilitate.

Pentru identificarea dintre riscurile şi vulnerabilităţile la adresa securităţii naţionale, a acelora care constituie prin modul de manifestare un fapt concret, real şi perceptibil configurat într-o ameninţare la adresa securităţii naţionale, precum şi a actelor teroriste au fost abilitate organe de stat anume desemnate, care, atunci când le constată, au obligaţia de a le comunica organelor de urmărire penală: Serviciul Român de Informaţii, organ de stat specializat în materia informaţiilor din interiorul ţării în cadrul căruia funcţionează Centrul de coordonare operativă antiteroristă (C.C.O.A.); Serviciul de Informaţii Externe, organul de stat specializat în obţinerea din străinătate a datelor referitoare la siguranţa naţională; Serviciul de Protecţie şi Pază, organul de stat specializat în asigurarea protecţiei demnitarilor români şi a demnitarilor străini pe timpul prezenţei lor în România, precum şi în asigurarea pazei sediilor de lucru şi reşedinţele acestora; structurile de informaţii cu atribuţiile specifice din Ministerul Apărării Naţionale şi Ministerul de Interne.

Codul penal, Legea nr. 535/2004 şi dispoziţiile penale din Legea nr. 51/1991 incriminează infracţiunile contra securităţii naţionale şi actele teroriste, care sunt corespondente cu faptele, situaţiile, împrejurările şi manifestările ce sunt enumerate în legea cadru privind siguranţa naţională, ca reprezentând ameninţări la adresa securităţii naţionale.

2). Cunoaşterea mijloacelor, metodelor şi căilor, a modului de operare, utilizate şi posibile, pentru săvârşirea infracţiunilor contra securităţii naţionale şi actele teroriste, în general, iar pe altă parte, activitatea ilicită derulată efectiv de infractor, în cauza concretă investigată, depistarea infractorilor, stabilirea formelor de vinovăţie, a gradului de participare la comiterea infracţiunii, identificarea victimelor şi constatarea consecinţelor infracţiunii;

3). Folosirea unor modalităţi de acţiune investigativă concertate, realizate de unităţi interforţe investigative specializate (task-force, în practica investigativă americană[5]), ceea ce presupune organizarea conlucrării organelor răspunzătoare cu aplicarea legii în domeniul securităţii naţionale (SRI, SPP, MAI, MAPN, SIE şi altele) cu organele judiciare şi a cooperării

---

[2] Care constau în acele elemente, situaţii sau condiţii, interne sau externe, care pot afecta prin natura lor securitatea ţării, generând efecte contrare sau de atingere a intereselor fundamentale ale României (pct. 4 din Strategia de securitate naţională a României).

[3] Definite ca stări de lucruri, procese sau fenomene din viaţa internă, care diminuează capacitatea de reacţie la riscurile existente ori potenţiale sau care favorizează apariţia şi dezvoltarea acestora (pct. 4 din Strategia de securitate naţională a României).

[4] Ameninţările la adresa securităţii naţionale sunt enumerate în art. 3 lit. a)-l) din Legea nr. 51/1991.

[5] A. Lazăr, *Particularităţi ale cercetării infracţiunilor specifice crimei organizate*, în *Buletinul de Criminologie şi Criminalistică* al Ministerului Public nr. 1-2/1998, p. 35.

internaţionale între organismele similare din alte state. Din punct de vedere al organelor judiciare, pledăm pentru specializarea procurorilor desemnaţi pentru instrumentarea cauzelor având ca obiect infracţiuni contra securităţii naţionale şi acte teroriste şi asigurarea continuităţii activităţii acestora în domeniu.

Un aspect important al acţiunii investigative concertate îl reprezintă exploatarea informaţiilor culese, stocate şi prelucrate de comunitatea organelor de informaţii în bazele lor de date şi, mai ales, fluidizarea şi orientarea fluxului datelor informative spre alimentarea activităţilor investigative derulate de organele judiciare în cazul infracţiunilor contra securităţii naţionale şi acte teroriste, într-o manieră constantă, destinată eficientizării demersului investigativ, în general, şi în cauzele penale concrete[6], în special. Se desprinde astfel una dintre regulile fundamentale tactice ale investigaţiei infracţiunilor contra securităţii naţionale şi acte teroriste şi anume asigurarea şi respectarea continuităţii şi interferenţei între activităţile proprii organelor răspunzătoare cu aplicarea legii în domeniul securităţii naţionale şi combaterii terorismului şi cele realizate de organele judiciare în faza actelor premergătoare şi cea de urmărire penală;

4). Alegerea şi utilizarea la momentul tactic oportun a metodelor, procedeelor investigative şi activităţilor probatorii, adecvate şi eficiente, pentru descoperirea, constatarea, administrarea probatoriului şi dovedirea vinovăţiei, funcţie de particularităţile cazului concret investigat.

Investigarea infracţiunilor contra securităţii naţionale şi actele de terorism parcurge mai multe etape, de la descoperirea acestora (prin identificarea, dintre riscurile şi vulnerabilităţile la adresa securităţii naţionale[7], a acelor manifestări care constituie ameninţări la adresa securităţii naţionale şi acte de terorism), încunoştinţarea organelor judiciare competente (prin sesizare din oficiu, plângere sau denunţ) şi verificarea actului de sesizare (prin acte premergătoare), până la cercetarea propriu-zisă a faptelor ilicite şi sesizarea instanţelor de judecată, pentru tragerea la răspundere penală a persoanelor vinovate.

Caracteristica investigării infracţiunilor contra securităţii naţionale şi acte de terorism o reprezintă împrejurarea că, în majoritatea situaţiilor, organele răspunzătoare cu aplicarea legii în domeniul securităţii naţionale şi combaterii terorismului descoperă aceste fapte (prin metode, mijloace şi procedee investigative specifice), ceea ce reprezintă sesizarea din oficiu a organelor judiciare, dar chiar şi atunci când sesizarea se produce prin plângere sau denunţ, demersul investigativ traversează etapa efectuării actelor premergătoare care îşi are continuitatea obiectivă, necesară şi firească în faza de urmărire penală, între cele două etape existând o întrepătrundere, îmbinare şi intercondiţionare reciprocă. Astfel, anumite activităţi din cele autorizate de magistrat şi derulate în faza actelor premergătoare, cum ar fi interceptarea comunicaţiilor (convorbiri telefonice şi ambientale, corespondenţa prin poşta electronică şi clasică) se pot continua şi, apreciem noi, din punct de vedere tactic criminalistic, este chiar indicat a se continua şi după începerea urmăririi penale, întrucât învinuitul la rândul lui, poate desfăşura, în pofida împrejurării că a luat act de învinuirea adusă, activitatea fie de prelungire a manifestării infracţionale, fie de ascundere, acoperire a unor acţiuni anterioare sau/şi distrugere

---

[6] În acelaşi sens, a se vedea şi G. Bălan, *Strategia administrării informaţiei în cadrul politicii penale de apărare a securităţii naţionale*, Colegiul Naţional de Apărare, Bucureşti, 2000; M. Şuteu, *La maîtrise de l'information – un facteur strategique determinant dans la société contemporaine*, College interatmées de Defense, Paris, 1999; citaţi de A. Lazăr, *Metodologia cercetării infracţiunilor din domeniul afacerilor – teză de doctorat* – rezumat, Universitatea Babeş-Bolyai Cluj-Napoca, Facultatea de Drept, 2003, p. 17-18.

[7] Enunţate în *Strategia de securitate naţională a României*, adoptată prin Hotărârea Parlamentului României nr. 36 din 18 decembrie 2001.

a unor mijloace materiale de probă ori corpuri delicte nedescoperite sau asigurarea unor alibiuri, zădărnicirea aflării adevărului prin influenţarea unor martori, prevenirea unor persoane din lanţul legăturilor sale infracţionale etc. În acest context, în paralel cu activităţile de administrare a probatoriului, în cauza în care s-a început urmărirea penală, se continuă interceptarea comunicaţiilor învinuitului sau inculpatului.

Actele premergătoare reprezintă nu numai rezultanta activităţilor derulate până la momentul începerii urmăririi penale, ci şi vectorul principal al orientării urmăririi penale declanşate din acumulările, cantitative şi calitative, de date, indicii şi informaţii obţinute. Din faza de acte premergătoare se orientează organizarea şi planificarea urmăririi penale prin stabilirea problemelor de lămurit şi activităţilor de întreprins pentru clarificarea tuturor aspectelor cauzei respective în vederea aflării adevărului. De pildă, consultarea de specialişti ori experţi realizată în faza actelor premergătoare în legătură cu o problemă de strictă specialitate, în faza de urmărire penală se transformă într-un procedeu probator instituit de codul de procedură penală, respectiv dispunerea şi efectuarea unei expertize de specialitate. Din materialul documentar informativ adunat în faza actelor premergătoare sunt cunoscute toate acţiunile secvenţiale care au dus la realizarea acţiunii finale, aceasta însemnând producerea ori procurarea de mijloace necesare săvârşirii faptei, luarea de măsuri în vederea realizării scopului ilicit, stabilirea legăturilor infracţionale, căutarea şi găsirea de sprijinitori, aderenţi ai manifestării ilicite, în general se poate spune, mecanismul punerii în executare a rezoluţiunii infracţionale, ceea ce oferă posibilitatea reconstituirii, în plan probator, al întregului iter criminis.

În modul cel mai util pentru faza de urmărire penală, actele premergătoare se manifestă, în materia activităţilor de ascultare a persoanelor: martorilor, învinuiţilor sau inculpaţilor, al confruntării între persoane. Practic se poate spune că exploatând întregul ansamblu de date, indicii şi informaţii adunate în faza de acte premergătoare, organul de urmărire penală are asigurată cunoaşterea personalităţii[8] şi activităţilor ilicite derulate, în cele mai mici amănunte, ale persoanelor care urmează a fi ascultate şi chiar elemente, – de pildă: fotografii, ora exactă şi locul unor întâlniri avute, momente înregistrate ale unor discuţii –, de detaliu, care abil strecurate, voalat învederate, în timpul duelului psihologic[9] din timpul ascultării învinuitului, să zicem, poate avea efecte semnificative în realizarea acestei activităţi de urmărire penală.

În faza de urmărire penală se transformă în probe sau mijloace de probă prevăzute ca atare de codul de procedură penală, tot ceea ce s-a acumulat ca date, indicii şi informaţii în cadrul actelor premergătoare, şi care prezintă utilitate, concludenţă şi sunt pertinente cauzei investigate.

Este un proces dialectic care demonstrează pe de o parte importanţa şi valoarea actelor premergătoare întreprinse şi pe de altă parte măiestria organului de urmărire penală de a încununa cu succes activităţile derulate anterior, respectiv a fi în măsură să demonstreze într-un proces penal adevărul şi vinovăţia făptuitorului, în vederea tragerii la răspundere penală. Un anchetator cu experienţă afirma că: „ancheta este coroana muncii informative", aserţiune care este plină de adevăr. Degeaba datele, indiciile şi informaţiile culese cu prilejul „activităţilor specifice" sau actelor premergătoare sunt multe cantitativ şi preţioase calitativ, dacă ele nu sunt valorificate şi exploatate în faza de urmărire penală. Importanţa şi valoarea lor este dată de gradul de cunoaştere în profunzime a acţiunilor ilicite ale făptuitorilor şi a persoanei acestora, iar măiestria organului de urmărire penală rezidă în maniera în care reuşeşte să transpună toate acestea în probe utile, concludente şi pertinente cauzei penale instrumentate, astfel încât să se

[8] I. Mircea, *Posibilitatea cunoaşterii personalităţii făptuitorului prin unele activităţi tactice,* în *Anale, vol. III, seria Drept*, Ed. Augusta, Timişoara, 1998, p. 10.

[9] E. Stancu, *Tratat de criminalistică*, Ed. Actami, Bucureşti, 2001, p. 450.

realizeze scopul procesului penal în general şi al urmăririi penale în special. De exemplu, având cunoştinţă, din materialul informativ rezultat din munca cu agentura, coroborat cu fotografiile şi filmele obţinute prin activitatea de supraveghere şi urmărire informativă (filajul), observarea sau pânda operativă, asociat cu datele rezultate din interceptarea comunicaţiilor, despre acţiunile ilicite ale subiectului ţintă al actelor premergătoare, organul de urmărire penală are un tablou relativ complet al manifestărilor acestuia. Folosind în timpul fazei ascultării dirijate a învinuitului ori inculpatului (fostul subiect ţintă), într-un mod abil, cele cunoscute (procedeul ascultării progresive sau al ascultării frontale),[10] organul de urmărire penală poate aduce pe cel interogat nu numai în situaţia de a mărturisi detaliat faptele sale şi ale coparticipanţilor, dar şi de a indica el însuşi elemente în plus pe care anchetatorii nu le-au cunoscut, precizând dovezi în acest sens. Recunoaşterea învinuitului asociată cu probele indicate chiar de el se constituie într-un suport probator relevant şi, în acelaşi timp, cu o forţă probantă semnificativă în procesul penal[11]. Aceasta nu înseamnă răsturnarea principiului de efectuare a urmăririi penale, potrivit căruia în procesul penal se porneşte de la probă la infractor, ci dovedeşte abilitatea anchetatorului de a obţine probe chiar de la persoana învinuită în cauză. Iată, de pildă, situaţia în care organul de urmărire penală are la îndemână fotografii reprezentând imagini din momentul în care subiectul ţintă înmânează unei alte persoane un obiect sau primeşte de la acesta un pachet, şi, cu ocazia ascultării, în momentul psihologic bine ales, prezintă aceste fotografii. Învinuitul sau inculpatul realizează că organele de urmărire penală cunosc despre episodul respectiv şi, văzându-se pus în faţa evidenţei, poate să detalieze momentul respectiv, să ofere amănuntele necesare anchetei, care nu întotdeauna sunt cunoscute în toate dedesubturile şi cotloanele manifestării infracţionale derulate. Declaraţia învinuitului (inculpatului) respectiv, desigur asociată cu alte probe şi mijloace de probă, va constitui probă în înţelesul prevăzut de codul de procedură penală, fără a fi necesară ataşarea la dosarul cauzei a fotografiei, filmului ori celorlalte documente (note informative, sinteze informative etc.) obţinute în faza de acte premergătoare. La fel, căutarea şi găsirea unor piese componente care asamblate constituie o armă performantă cu care se poate realiza un atentat, în condiţiile efectuării cu autorizarea magistratului a actelor prevăzute de art. 13 alin. (1) din Legea nr. 51/1991 şi art. 20 din Legea nr. 535/2004, şi ridicarea acestora cu prilejul percheziţiei, de la un subiect ţintă, sunt elemente de fapt importante care pot determina pe acesta, cu prilejul ascultării şi al prezentării unor fotografii, filme sau casete video, în calitate de învinuit ori inculpat să mărturisească sau să identifice persoana care i-a comandat executarea acelui atentat. Exemple pot fi numeroase, fiecare caz concret având particularităţile sale.

Aşa cum activităţile derulate în faza actelor premergătoare se îmbină, întrepătrund şi interacţionează reciproc, într-un lanţ cauzal care determină succesiunea efectuării lor, tot aşa, şi între aceste activităţi şi cele care se desfăşoară în faza de urmărire penală există o determinare cauzală, obiectivă şi necesară, în care primele constituie temei pentru realizarea secundelor, reprezentând izvorul, sorgintea probelor şi mijloacelor de probă care se administrează în procesul penal.

Considerăm că, din perspectiva tacticii şi metodologiei de investigare criminalistică, actele premergătoare reprezintă un suport important pentru continuarea demersului investigativ, un sumum de date, indicii şi informaţii care constituie temelia (eşafodajul) pe care, după începerea urmăririi penale, se construieşte administrarea probatoriului necesar realizării scopului procesului penal.

---

[10] I. Mircea, *Criminalistica*, Ed. Lumina Lex, Bucureşti, 1998, p. 279.

[11] A. Ciopraga, *Criminalistica – tratat de tactică*, Ed. Gama, Iaşi, 1996, p. 243.

Cu prilejul investigării infracțiunilor contra securității naționale și actelor teroriste, organele judiciare utilizează activități probatorii și mijloace de probă tehnice, între care constatarea spontană sau organizarea surprinderii în flagrant, cercetarea la fața locului, ridicarea de obiecte și înscrisuri, percheziția, dispunerea și efectuarea unor constatări tehnico-științifice și expertize, a căror tactică de efectuare prezintă particularități în raport de tactica criminalistică a aceloraşi activități folosite în cazul altor infracțiuni. Aceste particularități derivă din specificul manifestărilor prin care se aduce atingere securității naționale, comparativ cu caracteristicile altor genuri de infracțiuni, fiind vorba de valorile sociale lezate, modalitățile de comitere a infracțiunilor, specificitatea subiecților activi și pasivi ai acțiunilor ilicite, regimul juridic diferit.

O altă caracteristică a investigării amenințărilor la adresa securității naționale și actelor teroriste este că unele dintre activitățile probatorii sunt utilizate pentru a constitui momentul declanşator al procesului penal, fiind primele din suita de activități imediat posterioare sau chiar concomitente dispunerii începerii urmăririi penale în cauza penală respectivă. Din folosirea metodelor specifice investigative, organele răspunzătoare cu aplicarea legii în domeniul securității naționale și/sau organele de urmărire penală dobândesc date și indicii concrete în legătură cu împrejurarea că urmează a avea loc întâlnirea între o persoană care deține documente conținând informații clasificate și altă persoană care le va primi contra unei sume de bani, cunoscându-se locul și ora întâlnirii, astfel că sunt în măsură să organizeze surprinderea în flagrant a momentului respectiv. Constatarea infracțiunii flagrante (în cazul dat, trădare prin transmitere de secrete sau spionaj) constituie activitatea care oferă posibilitatea declanșării procesului penal față de cele două persoane, sub aspectul unei infracțiuni concrete, greu de tăgăduit, iar pe de altă parte „activitatea specifică" anterioară (folosirea procedeelor investigative prevăzute de art. 13 alin. (1) din Legea nr. 51/1991, art. 20 din Legea nr. 535/2004 și altele) nu este necesar a fi devoalată, păstrându-și caracterul strict secret. Urmărirea penală și întreg procesul penal ce urmează a se derula este pus(ă) în mișcare de activitatea de constatare a infracțiunii flagrante, a cărei organizare a fost posibilă prin exploatarea și valorificarea rezultatelor obținute prin utilizarea procedeelor investigative în cadrul „activităților specifice".

Tot așa, cunoscându-se din desfășurarea „activităților specifice" ale organelor răspunzătoare cu aplicarea legii în domeniul securității naționale, despre împrejurarea că o persoană sau un grup de persoane s-au organizat pentru realizarea unei acțiuni teroriste, procurându-și și deținând arme, muniții și materiale explozibile, la momentul apreciat drept optim, se declanșează percheziții simultane, ocazie cu care sunt găsite respectivele arme, muniții și explozibili, activitate care constituie actul declanșator al urmăririi penale față de persoanele în cauză. Și în această situație, procesului penal îi profită și sunt valorificate rezultatele percheziției, nefiind necesar ca activitățile anterioare să fie dezvăluite, ele rămânând astfel sub semnul acțiunilor cu caracter strict secret, deși au avut o contribuție decisivă la descoperirea manifestărilor ilicite.

Rezultă așadar că activități cum sunt: constatarea infracțiunii flagrante, percheziția; unele mijloace de probă tehnice: dispunerea și efectuarea de constatări tehnico-științifice și expertizele, sunt utilizate cu prilejul investigării infracțiunilor contra securității naționale și actelor de terorism în condițiile în care ele sunt anticipate, în marea majoritate a situațiilor, de folosirea unor *mijloace tehnice, metode și procedee investigative* specifice numai faptelor care constituie amenințări la adresa securității naționale și combaterii terorismului. Din punct de vedere tactic este creat avantajul că alegerea și pregătirea momentului optim pentru declanșarea și efectuarea unor activități tactice criminalistice sau a mijlocului de probă tehnic sunt facilitate de cunoașterea în profunzime și detaliată a elementelor necesare care să conducă la reușita

investigației și obținerea unor rezultate eficiente, respectiv a unor probe utile, concludente și pertinente cauzei penale cercetate.

Făcând o paralelă între cele două faze ale demersului investigativ efectuat în cazul infracțiunilor contra securității naționale și actelor de terorism (faza de acte premergătoare și faza de urmărire penală) din perspectiva modului de valorificare a procedeelor investigative și activităților probatorii utilizate de organele răspunzătoare cu aplicarea legii în domeniul securității naționale și/sau organele de urmărire penală se constată o evidentă continuitate, diferența fiind dată doar de modul de valorificare și valoarea probantă a actelor prin care se finalizează investigația.

Stabilirea cadrului metodologic investigativ în situația infracțiunilor contra securității naționale și actelor de terorism are în vedere, în primul rând, împrejurarea că fiecare manifestare infracțională are propriile particularități, astfel că nu poate să se constituie într-un șablon cu aplicare universal valabilă. Pe de altă parte, se ține seama că direcțiile metodologice de investigare se conturează funcție de modalitățile în care faptele ilicite ajung la cunoștința organelor răspunzătoare cu aplicarea legii în domeniul securității naționale și/sau organele judiciare, respectiv printr-o autosesizare, rezultat al activității proprii de culegere de informații (sau sesizare din oficiu) ori printr-o sesizare externă, adică plângere sau denunț. În acest context direcțiile metodologice de investigație a unui caz concret de infracțiune contra securității naționale și actelor de terorism se adaptează specificității acestuia și se caracterizează prin suplețe și dinamicitate.

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

REPERE ALE PARTENERIATULUI PUBLIC-PRIVAT ÎN PREVENIREA ŞI COMBATEREA CRIMINALITĂŢII

Prof. univ. dr. ***Costică VOICU***
Rector al Academiei de Poliţie „Alexandru Ioan Cuza"

În abordarea parteneriatului public-privat în complexa activitate de prevenire şi combaterea criminalităţii, în general, şi a celei economico-financiare, în particular, este necesar să avem în vedere o componentă importantă a realităţii sociale: aceea că se produce privatizarea accelerată a sferei publice şi a funcţiilor corespunzătoare acesteia.

Concret, asistăm la privatizarea învăţământului, a asistenţei sociale, a sistemului sanitar, a domeniului de asigurare a ordinii publice, a celui militar şi penitenciar. Acest proces însoţeşte privatizarea din economie, finanţe, asigurări, investiţii, bănci, sfera serviciilor şi celelalte sectoare.

Această dimensiune a sferei private, care acoperă quasitotalitatea componentelor realităţii sociale, determină o abordare nouă a rolului statului în privinţa asigurării ordinii sociale.

Cu alte cuvinte, prevenirea şi combaterea criminalităţii nu mai reprezintă monopolul statului. Logic, această sarcină trebuie redistribuită între componentele realităţii sociale:

– componenta publică,
– sectorul privat,
– societatea civilă.

În conceperea parteneriatului public-privat trebuie pornit de la realitatea imediată, care reliefează **ambivalenţa cetăţeanului modern şi a sectorului privat.**

Cetăţeanul modern şi sectorul privat vor, în acelaşi timp, să se protejeze de stat, pe care-l acuză de o excesivă intruziune în intimitatea persoanei şi în zona afacerilor private, dar să şi fie protejaţi de către stat.

Individul şi sectorul privat acuză statul pentru că le limitează iniţiativele şi interesele; critică birocraţia excesivă şi lipsa de transparenţă a afacerilor publice, corupţia şi privilegiile funcţiilor publice, clientelismul şi comerţul cu funcţia publică.

În acelaşi timp, individul şi sectorul public cer statului:

– garantarea securităţii şi păcii sociale necesare valorificării drepturilor şi libertăţilor constituţionale;

– ocrotirea lor în situaţiile de criză apărute, care îi transformă în victime ale propriilor acţiuni ilicite.

Cu alte cuvinte, funcţionează sloganul „privatizaţi profiturile şi socializaţi pierderile" sau, într-o exprimare neacademică: „lăsaţi-ne în pace, dar ocupaţi-vă de noi".

Exemple în care statul a intervenit pentru a proteja victimele unor prăbuşiri catastrofale ale unor societăţi financiare, bancare ori de investiţii sunt edificatoare: în S.U.A.: cazurile ENRON, WORLD COM, TICO etc., în România: cazurile FNI, Banca Religiilor, Banca Agricolă.

Starea de dezordine socială generată de comportamentul fraudulos al unor societăţi private, obligă autoritatea publică să reglementeze, ceea ce pare la prima vedere imposibil, anume, un parteneriat public-privat, în scopul asigurării ordinii în societate, pentru prevenirea şi combaterea criminalităţii.

Necesitatea unei asemenea abordări derivă, în opinia noastră, din existenţa şi perpetuarea eşecurilor înregistrate în fiecare ţară în lupta împotriva criminalităţii.

În primul rând, este vorba de o criză de imaginație, de anticipare și de prognozare a magnitudinii și formelor de manifestare a criminalității.

În al doilea rând, constatăm o criză a politicilor, strategiilor și planurilor concrete de răspuns la adresa fenomenului.

În al treilea rând, se înregistrează o criză a capabilității autorităților publice materializată în menținerea într-o falsă stare operațională a instituțiilor și organismelor învechite, anchilozate, neadaptate elementelor de noutate intervenite în starea și practica criminală. Este criza generată de teama de restructurare, de reformare a instituțiilor. Este evidentă incapacitatea autorităților de a reforma nu numai structurile operaționale, dar, mai ales, procedurile și tehnicile de prevenire și reprimare a criminalității.

Se practică un management relaxat, apatic și dezarticulat, care convine tuturor actorilor, mari sau mici, prezenți activ pe marea scenă a criminalității.

Parteneriatul public-privat poate fi conceput prin elaborarea de acte normative care să oblige sectorul privat să se autoprotejeze față de ilegalități, de manopere frauduloase și fraudele de mari proporții.

În luna iulie 2002, Congresul S.U.A. a adoptat „Sarbane-Oxley Act", legea dispozitivelor de alertă antifraudă, potrivit căreia, fiecare agent economic este obligat să-și constituie un serviciu specializat, format din juriști și tehnicieni care acționează pentru protecția obiectivului respectiv.

În majoritatea statelor, instituțiile financiar-bancare, de asigurări, investiții, firmele de avocatură, notariatele și o multitudine de alte tipuri de societăți private (fonduri de pensii etc.) sunt obligate să verifice operațiunile suspecte de spălare a banilor și să le raporteze autorităților publice special desemnate.

Lupta împotriva terorismului nu poate avea succes fără realizarea unui parteneriat care să reunească autoritățile publice, instituții academice și întreprinderile private în scopul de a găsi soluții pentru protejarea infrastructurilor vitale (centrale nucleare, rețele de electrificare, de transport, de alimentare cu apă, rețele de calculatoare etc.).

Criminalitatea informatică nu poate fi limitată și contracarată eficient decât prin implicarea directă a producătorilor și utilizatorilor sistemelor informatice pentru protecția acestora și pentru identificarea atacurilor ilegale care se soldează cu prejudicii substanțiale.

Contrafacerile de produse care generează prejudicii imense economiei și deținătorilor de mărci înregistrate reprezintă un alt domeniu în care implicarea sectorului privat este esențială pentru limitarea fenomenului.

Măsuri speciale pentru prevenirea falsificării documentelor (pașapoarte, cărți de credit etc.) se impun a fi luate de către producători prin obligarea acestora de către autoritățile publice la identificarea de soluții de maximă securizare a acestor tipuri de documente.

În opinia noastră, astăzi, tot mai multe societăți private sunt conștiente de următoarele lucruri:

– vor spori considerabil cazurile de fraudare a societăților de către proprii angajați și de către persoane din afara acestora;

– autoritățile publice vor acorda prioritate investigării fraudelor în detrimentul statului;

– fiecare agent economic poate să se autoprotejeze dacă dispune de un personal cu înaltă pregătire juridică și de specialitate;

– vor spori nevoile de siguranță ale companiilor private în contextul globalizării, pentru că progresul științific și tehnic generează noi forme de criminalitate.

MODURI DE OPERARE ŞI DIRECŢII METODOLOGICE DE INVESTIGARE A INFRACŢIUNILOR LA REGIMUL DE PROTECŢIE A PATRIMONIULUI CULTURAL NAŢIONAL

Conf. univ. dr. ***Augustin LAZĂR***
Procuror General Adj. Parchetul de pe lângă Curtea de Apel Alba Iulia

Procesul de conştientizare a răspunderii faţă de patrimoniul cultural naţional şi preocupările privind ocrotirea bunurilor culturale au avut o evoluţie îndelungată şi dificilă. Pe măsura progresului social această idee s-a conturat în istoria culturii, prin scrierile unor oameni de cultură, în acte normative şi în jurisprudenţă, determinând apariţia primelor măsuri de protejare a patrimoniului cultural.

Astfel, în secolul I d. Cr., împăratul Vespasian se prezenta „un conservator al edificiilor publice şi un restaurator al celor private". În anul 1162, un edict papal declara Columna lui Traian: „monument al eternităţii", care „nu trebuie să fie distrus sau mutilat niciodată, ci trebuie să rămână aşa cum este spre cinstea poporului roman, până la sfârşitul lumii"[1]. Statele italiene au remarcat, devreme, graţie numeroaselor monumente antice pe care le deţineau şi tradiţiei, bine integrate, a braconajului arheologic sistematic, că bunurile culturale necesită o protecţie specială. Primul act normativ de protejare a patrimoniului cultural este considerat decretul emis de Papa Pius II, în anul 1464, prin care a interzis scoaterea operelor de artă din Vatican. Mai târziu, în anul 1534, la iniţiativa Papei Paul al III-lea a fost înfiinţat primul organism având ca scop identificarea şi protejarea vestigiilor antice, denumit „Comisariatul antichităţilor".

Începând cu perioada Renaşterii, artefacte ca vasele de argint şi bronz, sculpturile antice etc. erau conservate în colecţiile de artă ale caselor nobiliare din Italia, apoi ale statelor din Europa de Nord. Acestea reprezentau un *indicium nobilitatis* şi o dovadă a vechimii familiilor aristocrate, cu origine revendicate în perioada imperială romană. În secolele XVIII şi XIX, expediţii ca a lui Napoleon Bonaparte în Egipt şi călătorii de formare întreprinse de reprezentanţii caselor aristocrate şi burgheze europene, în ţările clasice ale Antichităţii, au trezit interesul pentru colecţionarea artei egiptene, greceşti şi romane, apoi entuziasmul pentru cultura antică[2]. Fenomenul a cunoscut o dezvoltare amplă în secolul XIX, cunoscut ca fiind marea epocă a arheologilor amatori şi a debutului comerţului cu antichităţi. Adeseori, artefactele erau oferite spre vânzare muzeelor, colecţiilor universitare sau private, centrele europene cele mai dinamice în acest domeniu fiind Parisul, apoi Londra.

În 1791, în Franţa a fost creat Comitetul Instrucţiei Publice, însărcinat să vegheze la conservarea monumentelor şi operelor de artă. Protejarea patrimoniului cultural naţional a fost continuată în perioada lui Napoleon Bonaparte, când au fost create în premieră mondială, cu putere de exemplu, instrumente de aplicare a unei politici ferme de ocrotire. În Germania (Bavaria) începând cu 1826 s-a instituit obligativitatea inventarierii bunurilor culturale şi a creării zonelor de protecţie pentru monumentele istorice, iar în 1890 s-a înfiinţat Oficiul de Stat Bavarez pentru Protecţia Monumentelor. Instituţii similare au luat fiinţă în numeroase alte state europene: Polonia (1843 – Conservator general pentru operele de artă), Austria (1853 – Comisia Centrală pentru studiul şi protecţia operelor de artă şi a monumentelor istorice), Rusia

[1] A se vedea S.A. Luca, *Arheologia generală, prima parte,* Alba Iulia, 1999, p. 25.

[2] A se vedea B. Deppert-Lippitz, *Die strukturen des legalen und ilegalen Handels mit Antiken,* p. 3, lucrare prezentată la Conferinţa internaţională privind combaterea traficului ilegal cu bunuri culturale sustrase din siturile Europei Centrale şi de Sud-Est, Alba Iulia, 29-31 mai 2007.

(Comisia arheologică imperială, 1853 – Comisia de săpături de pe lângă Ministerul Curții, 1864 – Societatea de Arheologie).

În Principatele Române, primele reglementări pe linie de stat pentru apărarea și conservarea patrimoniului cultural au apărut în a doua jumătate a sec. al XIX-lea. Astfel, în 1860, în Țara Românească a fost înființată Comisia pentru Cercetări Istorico – Arheologice, având competențe privind cercetarea și înregistrarea bunurilor cultural-artistice. La 26 martie 1892, România a adoptat „Legea pentru conservarea monumentelor publice", care prevedea instituirea pe lângă Ministerul Instrucției Publice a Comisiei pentru ocrotirea și conservarea monumentelor publice, însărcinată cu întocmirea inventarului general al tuturor edificiilor și obiectelor vechi din țară care prezintă un deosebit interes istoric sau artistic.

Fenomenul a cunoscut o dezvoltare amplă în secolul XIX, cunoscut ca fiind marea epocă a arheologilor amatori și a debutului comerțului cu antichități. Adeseori, artefactele erau oferite spre vânzare muzeelor, colecțiilor universitare sau private, centrele europene cele mai dinamice în acest domeniu fiind Parisul, apoi Londra.

Dezvoltarea energică a pieței internaționale de bunuri culturale în anii 70 ai sec. XX a determinat creșterea interesului față de acest gen de comerț pentru care, până atunci, erau interesate îndeosebi muzeele și un mic cerc de colecționari, cunoscători ai domeniului. Comerțul cu bunuri culturale a devenit, astfel, atractiv și pentru *investitori*, iar alături de colecționarii pasionați de istorie și cultură, s-a dezvoltat o categorie de colecționari cu interese generale de artă, dar mai ales de plasare a fondurilor pe care le dețineau, în bunuri culturale de valoare.

Cererile în continuă creștere ale pieței au stimulat dezvoltarea unei categorii de intermediari-colectori reprezentând „zona gri" de conexiune între ofertanții primari ai „pieței negre" și dealerii oficiali. Aceşti intermediari dinamici au început să se deplaseze în căutare de oferte pe „piața neagră" din statele și regiunile bogate în situri arheologice

1. În ***România***, situația de fapt în domeniul protecției patrimoniului cultural național a înregistrat, după 1989, un *trend* de creștere vertiginoasă a criminalității, în strânsă legătură cu evoluțiile internaționale ale acestui fenomen.

Din examinarea datelor statistice ale structurilor specializate din Poliția Română, rezultă că infracțiunile cel mai frecvent săvârșite contra patrimoniului cultural național sunt: *furtul operelor de artă, a bunurilor arheologice și de cult; distrugerea* bunurilor culturale mobile și imobile; efectuarea de către persoane fizice neautorizate a unor *detecții sau săpături în siturile arheologice*; efectuarea unor *operațiuni de export ilegal* a bunurilor culturale mobile clasate. Astfel, numai în perioada 2001-2005 au fost comise, în total, 1595 infracțiuni reprezentând furturi de bunuri de artă și de cult, distrugeri de bunuri culturale mobile și imobile. În aceeași perioadă, au fost puse în *urmărire generală* 3016 bunuri culturale mobile, dintre care au fost *recuperate* 2436 bunuri. Cele mai multe bunuri culturale au fost sustrase din: locuințe (colecții particulare) – 917 (tablouri, icoane, statuete etc.), lăcașuri de cult – 618; muzee – 248; situri arheologice – 15. Spre exemplu, inculpații, organizați în grupuri, se deplasau cu autoturismele în diverse localități din țară, unde au pătruns prin efracție în mai multe biserici și cimitire, de unde au sustras un mare număr de bunuri de cult (clopote, icoane, potire, statuete etc.) pe care le-au vândut pe piața neagră în țară și în străinătate[3].

Dezvoltarea energică a pieței internaționale de bunuri culturale în anii 70 ai secolului XX a determinat creșterea interesului față de acest gen de comerț pentru care, până atunci, erau interesate îndeosebi muzeele și un mic cerc de colecționari cunoscători ai domeniului. Comerțul

[3] A se vedea Curtea de Apel Alba Iulia, secț. pen., dec. nr. 343/A/2003 pronunțată în dosarul nr. 5006/2003 (nepublicată); Tribunalul Timiș, secț. pen., sent. pen. nr. 176/2001 pronunțată în dosarul nr. 6247/2000 (nepublicată).

cu bunuri culturale a devenit, astfel, atractiv şi pentru *investitori,* iar alături de colecţionarii pasionaţi de istorie şi cultură s-a dezvoltat o categorie de colecţionari cu interese generale de artă, dar mai ales de plasare a fondurilor pe care le deţineau, în bunuri culturale de valoare.

Cererile în continuă creştere ale pieţei au stimulat dezvoltarea unei categorii de intermediari – colectori reprezentând *„zona gri"* de conexiune între ofertanţii primari ai „pieţei negre" şi dealerii oficiali. Aceşti intermediari dinamici au început să se deplaseze în căutare de oferte pe „piaţa neagră" din statele şi regiunile bogate în situri arheologice.

Analizele de specialitate au relevat că modurile de operare cel mai frecvent utilizate de infractori sunt: forţarea uşilor şi a sistemelor de asigurare, spargerea şi escaladarea ferestrelor, tăierea grilajelor, utilizarea cheilor potrivite, abaterea atenţiei personalului angajat pentru asigurarea securităţii bunurilor culturale.

În prezent, sunt puse în *urmărire internaţională* 420 bunuri culturale mobile sustrase: 62 tablouri, 47 icoane, 12 statuete, 109 cărţi, 8 brăţări dacice din aur etc. Pe pagina Web a Poliţiei Române au fost publicate fotografiile altor 233 bunuri culturale urmărite[4]. În urma acţiunilor investigative întreprinse de structura de specialitate din cadrul Inspectoratului General al Poliţiei Române, a fost recuperată, spre exemplu, statuia din bronz, reprezentând nud de femeie, realizată de un artist francez şi sustrasă în anul 2000 din Parcul Herăstrău. A fost recuperat, de asemenea, bustul din bronz al revoluţionarului Eftimie Murgu, monument istoric sustras în noaptea de 27/28.01.2006 din localitatea Bozovici, jud. Caraş-Severin.

Între *bunurile de cult de valoare deosebită,* susceptibile a face parte din patrimoniul cultural naţional, *recuperate* de organele judiciare se numără: *Chivotul Mănăstirii Hobiţa,* jud. Gorj, atribuit sculptorului Constantin Brâncuşi, bun estimat la valoarea de 2 mil. dolari SUA, sustras în vara anului 2000; *icoana „Fecioara Maria cu Pruncul"* evaluată la 300.000 dolari SUA, sustrasă în noaptea de 16/17.05.2003, prin efracţie şi anihilarea sistemului de alarmă al Bisericii „Sfântul Nicolae" din mun. Braşov; *mitra arhierească* din secolul XIX, lucrată cu fir de aur şi pietre preţioase, aparţinând Episcopiei Buzăului şi evaluată la 5 miliarde lei etc.

Frecvenţa furturilor comise prin efracţie este explicată, similar altor state est-europene, prin depozitarea bunurilor culturale în locuinţe private (colecţiile), muzee sau lăcaşuri de cult (biserici, sinagogi şi alte clădiri sacre) cărora le lipsesc sistemele de securitate. Alte bunuri culturale au fost sustrase din curţile nepăzite ale muzeelor sau din incintele acestora cu concursul unor angajaţi, adeseori la comanda unor colecţionari din Italia, Germania, Austria sau din ţară.

Braconajul arheologic în siturile clasate monument istoric, unele aflate pe lista UNESCO a monumentelor patrimoniului cultural mondial, reprezintă o infracţiune care a fost frecvent întâlnită în România. Faptele erau comise de grupuri specializate, organizate în asociaţii infracţionale, dotate cu echipamente de detecţie performante, autoturisme de teren, mijloace radio de comunicaţii, câini de pază şi chiar arme. Membrii acestor grupări îşi plasează piesele arheologice sustrase din situri, unor colecţionari şi „investitori" din ţară, adeseori persoane publice, la care apelează solicitându-le protecţia faţă de organele judiciare, prin campanii de presă, consiliere şi intervenţii publice, denunţuri penale împotriva magistraţilor etc. Grupările sunt, de asemenea, în contact cu reţelele internaţionale de traficanţi români, sârbi, germani, italieni etc., care scot ilegal din ţară bunurile culturale sustrase din situri şi le plasează pe piaţa neagră, prin tranzacţii ilegale, unor colecţionari din statele UE sau SUA.

Obiectivele de interes major pentru braconieri sunt siturile cetăţilor dacice şi ale castrelor romane din zona Munţilor Orăştiei, aflate în judeţele Hunedoara şi Alba, dar şi cele din judeţele Olt, Teleorman, Tulcea, Constanţa (cetăţile greceşti), Caraş-Severin, Timiş, Bihor, Bistriţa-Năsăud

[4] A se vedea www.politiaromana.ro/obiecte.

şi Sălaj. Aceste situri au fost frecvent vizate de *raiduri ale „echipajelor" de braconieri* care au efectuat detecţii apoi săpături neautorizate, în perimetrul unor şantiere arheologice, de unde au sustras mii de piese. Autorii sunt interesaţi îndeosebi de tezaure monetare, bijuterii, artefacte funerare, arme şi echipament militar (săbii, coifuri, scuturi, fibule etc.). În urma acţiunii lor, contextul arheologic este devastat iar specialiştii au găsit adeseori, la faţa locului, diverse piese ceramice sau din metale comune aruncate sau distruse (vase, opaiţe, unelte gospodăreşti etc.).

Informaţiile privind locaţiile siturilor arheologice bogate în artefacte pot fi găsite adeseori pe site-uri de Internet care operează legal, dar şi în cărţile de specialitate publicate de cercetătorii care au condus anumite şantiere arheologice. Cu ocazia percheziţiilor efectuate la domiciliile şi în autoturismele de teren ale membrilor reţelei a fost descoperit şi ridicat, alături de detectoare performante şi piese arheologice, un bogat material documentar, constând în hărţi, monografii, volume de specialitate achiziţionate din librării sau oferite cu dedicaţie chiar de specialişti.

În luna ianuarie 2007, după o anchetă laborioasă de mai mulţi ani, organele judiciare au reuşit recuperarea şi repatrierea, din Franţa şi S.U.A., a unui lot de 5 brăţări spiralice din aur, cu greutatea cuprinsă între 765-1.167 gr., piese componente ale tezaurelor de brăţări dacice din aur sustrase în perioada 1999-2001, din situl arheologic *„Sarmizegetusa Regia"*[5] (anexa I). Altă brăţară a fost recuperată, în iunie 2007, de la un membru al unei grupări infracţionale din municipiul Hunedoara[6], iar alte 3 piese ale tezaurelor au fost repatriate, în august 2007, de la colecţionari din Elveţia şi SUA.

Conform concluziilor specialiştilor români „brăţările de aur descoperite în M-ţii Orăştiei, în zona *Sarmizegetusei Regia*, fac parte din categoria « descoperiri excepţionale». De circa 250 de ani, de când se adună sistematic descoperirile din epoca dacică, pe teritoriul Transilvaniei nu au fost scoase la iveală asemenea piese. Până în acest moment erau cunoscute mai multe tezaure de brăţări de argint, de multe ori asociate cu monede antice, cu denari romani republicani, tetradrahme de tip thasian ori dyrrachian sau cu vesela de argint. Apariţia acestor brăţări reprezintă una din cele mai importante descoperiri arheologice, făcute pe teritoriul ţării noastre în ultimii două sute de ani. Practic, de la descoperirea Tezaurului de la Pietroasele din 1837 şi recuperarea lui de către – pe vremea aceea – ministrul de interne Banul Mihalache Ghica, autorităţile române nu au reuşit să recupereze piese de o asemenea valoare excepţională [...] Sunt nişte piese care, fără îndoială, au făcut parte din obiectele aulice, de curte, ale regilor daci[7]".

Concluzii de mare interes au formulat şi alţi experţi europeni: „O serie de brăţări dacice de argint prezintă şi astăzi, încă, urme de aurire şi anume în aurul „galben lămâie" caracteristic pentru Transilvania [...] Nu surprinde faptul că a fost descoperit un grup de 15 spirale mari de aur, de acelaşi tip, pe parcursul unei săpături ilegale în M-ţii Orăştiei. Prin aceasta, numărul cunoscut al brăţărilor dacice spiralate, cu „cap de şarpe şi palmete" a crescut fulgerător de la 27 la 42 de exemplare. [...] Rezultatul analizei capetelor ornate în relief ale spiralelor de aur, precum şi ale celor de argint de acelaşi tip, relevă imaginea unui şarpe înaripat, cu bot de lup, aşadar, un dragon. *Reprezentarea aminteşte de stindardele dacice redate pe Columna lui Traian.* Deosebirile se explică prin faptul că acestea din urmă nu au fost prelucrate de aurarii daci, ci de sculptorii romani. Trimiterea la stindardele dacice subliniază importanţa deosebită de

[5] Parchetul de pe lângă Curtea de Apel Alba Iulia, dosar nr. 151/P/2005 (nepublicat).

[6] Direcţia de Investigare a Infracţiunilor de Criminalitate Organizată şi Terorism, Biroul Teritorial Maramureş, dosar nr. 15 – D/P/2007 (nepublicat).

[7] E. Oberländer-Târnoveanu, *Concluziile examinării brăţărilor spiralice din aur descoperite la Sarmizegetusa Regia,* comunicare la Conferinţa privind combaterea traficului ilicit cu bunuri culturale sustrase din siturile arheologice ale Europei Centrale şi de Sud-Est, Alba Iulia, 28-31 mai 2007, „Dacia Magazin", nr. 43, iunie 2007, p. 25

simbol regal, a spiralelor de aur depuse, probabil ca ofrandă, în imediata apropiere a capitalei Sarmizegetusa Regia[8]".

Imagini din Sala de Consiliu a Parchetului de pe lângă Înalta Curte de Casație și Justiție unde s-a desfășurat în data de 8 ianuarie 2007 Conferința de Presă privind cazul celor 5 brățări dacice.

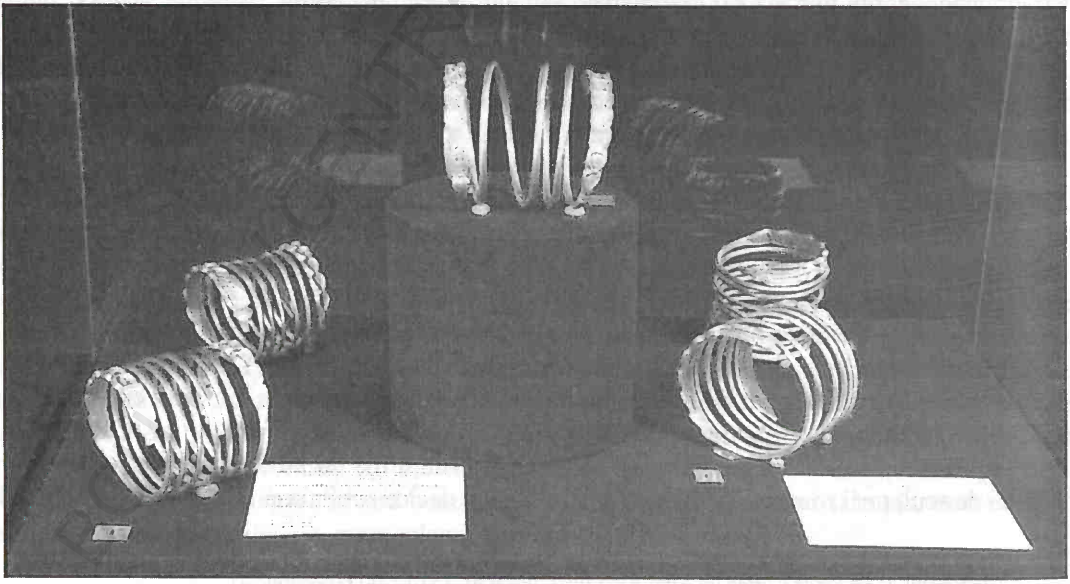

Cele 5 brățări dacice

[8] Barbara Deppert-Lippitz, *Dakischegoldspiralen aus den Orăştie Bergen,* Conferință susținută la Muzeul Național de Istorie a României, București, 16 mai 2007, „Dacia Magazin", nr. 42, mai 2007, p. 25.

Traficul internațional cu artefacte a fost facilitat într-o măsură importantă de reprezentanții autorităților locale și centrale care au fost contactați de emisarii rețelelor specializate internaționale. Aceștia au fost semnalați în România imediat după 1990, vădit interesați să-și creeze legături în lumea interlopă, a oamenilor de afaceri și a persoanelor publice. Traficanții s-au simțit încurajați de coruptibilitatea unor funcționari publici din cadrul structurilor cu atribuții în domeniul protecției patrimoniului cultural național: specialiști ai muzeelor și serviciilor deconcentrate ale Ministerului Culturii și Cultelor, polițiști, controlori vamali etc. În aceste circumstanțe, la scurt timp, *interesul rețelelor de traficanți s-a orientat spre piesele valoroase depuse în muzeele și tezaurele băncilor din România,* căutând soluții pentru însușirea și valorificarea acestora.

Abrogarea nediscriminatorie prin O.U.G. nr. 190/2000[9], aprobată prin Legea nr. 261/2002[10], a efectelor întregii legislații anterioare privind reglementarea regimului metalelor prețioase a avut drept rezultat restituirea unor pretinși proprietari, sau urmașilor acestora, a numeroase bunuri arheologice și numismatice din metale prețioase[11]. Conform constatărilor efectuate în practică de specialiști, în aceste cazuri avem de-a face, în realitate, cu persoane care și-au însușit în mod ilegal bunuri care nu le aparțineau, raptul fiind oficializat după apariția noului act normativ, prin soluții judiciare netemeinice și nelegale.

Or, din examinarea dispozițiilor care au reglementat regimul pieselor arheologice și numismatice în spațiul românesc, începând cu legiuirile medievale, dar mai ales din întreaga legislație a statului modern român, de la 1832 și până în prezent, inspirată din legislația europeană, observăm că aceste piese ce aparțin patrimoniului cultural național, au fost protejate ca bunuri care intrau în proprietatea statului[12].

Acțiunile de braconaj în siturile arheologice au fost combătute, în spațiul românesc, încă din anul 1802 când s-a declanșat prima anchetă având ca obiect ocrotirea monumentelor de la *„Sarmizegetusa Regia"*, recuperarea tezaurelor însușite și valorificate ilegal. Astfel, în urma descoperirii unor importante tezaure de monede tip Koson și Lisimachos, în anul 1802, autoritățile l-au delegat pe procurorul domeniului fiscal din Hunedoara să se deplaseze în zonă pentru a efectua investigații privind monedele de aur apărute pe piață și pentru interzicerea continuării „scormonirilor" în munții care aparțineau fiscului[13].

---

[9] Publicată în „Monitorul oficial al României", partea I,nr. 572 din 16 noiembrie 2000, republicată în „Monitorul oficial al României", partea I,nr. 77 din 29 ianuarie 2004.

[10] Publicată în „Monitorul oficial al României", partea I,nr. 313 din 13 mai 2002.

[11] Monedele, medaliile, plachetele, ordinele și decorațiile constituie o categorie foarte importantă a patrimoniului cultural național din România. Toate muzeele naționale cu profil istoric, ca și muzeele județene și numeroase muzee municipale, orășenești și chiar comunale posedă colecții considerabile de mare valoare și diversitate. A se vedea Irina Oberländer-Târnoveanu și colab., *Ghidul Muzeelor și Colecțiilor din România,* București, 2000.

[12] În structura patrimoniului cultural național românesc, patrimoniul numismatic, din care partea cea mai importantă este conservată în colecții publice, în primul rând în cele muzeale, este al doilea ca importanță numerică, după cel arheologic. Din punct de vedere calitativ, fondul numismatic, împreună cu arta plastică europeană, sunt considerate partea de cea mai mare valoare intrinsecă a patrimoniului nostru cultural, conform standardelor internaționale. În colecțiile românești se păstrează o serie de unicate sau mari rarități care ar face cinste oricărui mare muzeu din lume. De asemenea, în colecțiile noastre se păstrează mii de tezaure monetare antice, bizantine, medievale și moderne, care reprezintă extraordinare surse de reconstituire a istoriei politice, economice și sociale, nu numai pe plan local, dar și într-o perspectivă mai largă, sud-est sau central europeană. A se vedea E. Oberländer-Târnoveanu, A. Vâlcu, M. Dima și colab., *Monede de aur din colecții românești, Vol. I, Colecții din Muntenia,*cIMeC – Institutul de memorie culturală, 2001, p. 7.

[13] În raportul său, procurorul Paul Török avertiza Tezaurariatul că locuitorii satelor Ocolișul Mic și Vâlcelele Bune au găsit „comori extraordinare", din care doar o parte au ajuns la monetărie, numeroase monede fiind comercializate ilegal. Procurorul aprecia că aceste comori nu au fost descoperite în locurile indicate de țărani, ci în

Remarcându-se efectele negative, de prejudiciere a patrimoniului cultural național, produse în practică de aplicarea dispozițiilor Ordonanței de Urgență a Guvernului nr. 190/2000[14], s-a propus *de lege ferenda,* modificarea dispozițiilor acestui act normativ în sensul că piesele arheologice și numismatice din metale prețioase, provenite din descoperiri întâmplătoare, care au fost confiscate de la persoanele ce și le-au însușit în mod ilicit, să rămână în proprietatea publică a statului[15].

Această propunere se întemeia pe cunoașterea împrejurării că în perioada 1945-2000, numeroase obiecte arheologice și numismatice provenite din descoperiri întâmplătoare, reunite în tezaure, ori piese izolate, care n-au fost declarate și depuse conform legislației privind patrimoniul cultural național, au fost confiscate în favoarea statului, în temeiul unor hotărâri judecătorești întemeiate pe dispozițiile legislației din acea perioadă, privind regimul deținerii și circulației metalelor prețioase.

Conform informațiilor de ultimă oră ale specialiștilor în domeniu, încurajați de restituirea pripită a bunurilor susmenționate alți veleitari tatonează situația unor tezaure aflate în colecțiile muzeale ale României, fiind în curs de pregătire „metodologia de lucru" pentru revendicarea mai multor tezaure arheologice importante.

Concluzionând, observăm că realizarea unui sistem eficace de protecție a patrimoniului cultural, în condițiile integrării europene și euroatlantice reprezintă și o contribuție națională la păstrarea, conservarea și punerea în valoare a *patrimoniului comun al Europei.* Patrimoniul cultural național are un rol esențial în întărirea siguranței naționale, conferit de obiectivul coagulării *identității naționale* și a specificului regional, precum și de acela al fundamentării valorilor cetățeniei democratice, într-o lume a diversității culturale, etnice și religioase.

Situația de fapt din domeniul protecției patrimoniului cultural național a relevat după 1989, o creștere alarmantă a criminalității, precum și o jurisprudență confuză în această materie, fenomene care au generat următoarele *stări de risc* pentru siguranța națională:

– absența conștiinței civice și a interesului public pentru păstrarea și conservarea patrimoniului cultural, ca factor constitutiv al identității naționale;

– pierderea prin furt, restituiri ilegale, degradare, distrugere ori neîntreținere a unor bunuri cu valoare de simbol al identității naționale (ex. tezaurele sustrase din situl arheologic *„Sarmizegetusa Regia"*);

– incapacitatea autorităților publice de a răspunde în mod eficace responsabilităților generate de legislația națională, precum și de convențiile internaționale la care România este parte;

---

ruinele „orașului din pădurea Grădiștii". Intre tezaurele descoperite în situl arheologic sunt citate: un mare tezaur de monede tip Koson la Sarmizegetusa, urmat de un tezaur alcătuit din alte 400 monede de același tip și de un tezaur din monede tip Lisimachos.

Al doilea raport al anchetatorului menționa existența altor ruine, pe Fețele Albe, Valea Aninei, Vârtoape, Sub Cununi, Platoul Luncanilor, Vârful lui Hulpe și Cetatea de la Luncani – Piatra Roșie. Urmare acestui raport, la Sarmizegetusa au fost trimiși mineri care sub conducerea unor specialiști au efectuat săpături descoperind: fragmente de vase, obiecte de fier și aramă, blocuri de piatră cioplită, un depozit metalurgic, țevi de teracotă etc. După plecarea minerilor locuitorii din zonă au găsit un nou tezaur monetar de aur, din care 987 piese tip Koson au fost predate Tezaurariatului. H. Daicoviciu, Șt. Ferenczi, I. Glodariu, *Cetăți Trans,* p. 125; G. Gheorgiu, *Dacii pe cursul mijlociu al Mureșului,* Ed. Mega, Cluj Napoca, 2005, p. 17.

[14] Publicată în „Monitorul oficial al României, partea I, nr. 572 din 16 noiembrie 2000, aprobată cu modificări și completări prin Legea nr. 261/2002, publicată în „Monitorul Oficial al României" nr. 313 din 13 mai 2002, republicată în „Monitorul oficial al României," nr. 77 din 29 ianuarie 2004. Despre problematica ridicată în practica judiciară, de aplicarea dispozițiilor acestui act normativ, a se vedea pe larg G. Apostol, *Considerații în legătură cu restituirea obiectelor din metale prețioase preluate abuziv,* în Dreptul nr. 8/2003, p. 59.

[15] E. Oberländer-Târnoveanu, *Raport privind efectele abrogării nediscriminatorii a legislației referitoare la regimul metalelor prețioase,* Comisia Națională a Muzeelor și Colecțiilor, 2005, p. 1 (nepublicat).

Înființarea în anul 2001, în conformitate cu prevederile art. 83 din Legea nr. 182/2000, a *Serviciului pentru protejarea patrimoniului cultural național,* în cadrul Inspectoratului General al Poliției Române, a permis ulterior încadrarea de specialiști (absolvenți de studii superioare în domeniile: istoria artei, istorie antică și arheologie, muzeografie, teologie – sectorul patrimoniu cultural bisericesc) în cadrul structurilor teritoriale de poliție cu atribuții pe linia prevenirii și combaterii infracționalității la regimul patrimoniului cultural național. Măsurile de organizare susmenționate au fost urmate de declanșarea treptată a mai multor anchete la nivel național, de *specializarea unor magistrați* în același domeniu, crearea bazelor de date și *a nucleelor interforțe investigative,* dezvoltarea cooperării judiciare cu structurile similare din alte state europene, reprezentând principalele etape în lansarea unor operațiuni judiciare de amploare națională. Aceste acțiuni s-au soldat cu diminuarea fenomenului de braconaj arheologic prin *dezmembrarea principalelor rețele* de braconieri și traficanți cu bunuri aparținând patrimoniului cultural național, cercetarea și trimiterea în judecată a principalelor grupuri profilate pe aceste activități infracționale, *localizarea și recuperarea unor importante tezaure arheologice* aparținând patrimoniului cultural al României.

În acest domeniu s-a implicat și *mediul academic.* Astfel, Universitățile din București, Cluj-Napoca și Alba Iulia, prin institutele de arheologie și catedrele de criminalistică ale facultăților de drept, desfășoară cercetări interdisciplinare în domeniul combaterii braconajului arheologic, dezvoltării unor *metodologii investigative avansate,* destinate descoperirii rețelelor de braconieri, recuperării tezaurelor sustrase și traficate ilegal. Prin aceste preocupări, se conturează, un nou domeniu de cercetare interdisciplinară, situat la granița arheologiei cu științele forensic: *arheologia forensic.* În cadrul cursurilor de masterat se organizează, de asemenea, *pregătire specializată privind noile orizonturi în materia protejării patrimoniului cultural național* pentru ofițeri de poliție și vamă, procurori și judecători.

În vederea diminuării ritmului amenințător al creșterii fenomenului criminal contra patrimoniului cultural național sunt necesare, în continuare, acțiuni energice de actualizare a cadrului legislativ la noul *modus operandi* adoptat de rețelele infracționale.

Întrucât în practica judiciară se întâlnesc, frecvent, cazuri în care liderii rețelelor de traficanți, pentru a obstrucționa înfăptuirea justiției, împiedică restituirea bunurilor culturale – cunoscute ca fiind rezultatul traficului și exportului ilegal – *de lege ferenda* s-a propus completarea legislației prin incriminarea faptei de *împiedicare a restituirii bunurilor culturale.* Textul propus urmărește protejarea posesorului de bună-credință (colecționar, dealer etc.) dispus să restituie bunurile culturale, în cursul activității organelor judiciare de recuperare a prejudiciului și reîntregire a patrimoniului cultural național[16].

Organele judiciare trebuie să întreprindă, în același timp, acțiuni ferme de prevenție și ripostă pentru a inhiba noile manifestări criminale. Aceste acțiuni trebuie să fie coerente și elaborate în conformitate cu *Strategia pentru protecția și promovarea patrimoniului cultural național,* întemeiată pe premisa potrivit căreia patrimoniul cultural este un factor important de dezvoltare durabilă, coeziune și incluziune socială.

Pentru a contura o imagine mai clară a fenomenului este necesar să prezentăm comparativ, alături de situația din România, situația de fapt și soluțiile adoptate în unele state europene, pentru a proteja siturile arheologice și delimita braconajul arheologic de activitatea desfășurată, într-un cadru legal, de pasionații de arheologie și posesorii detectoarelor de metale.

[16] În ultimii ani s-au întâlnit, frecvent, moduri de operare în care făptuitorii urmăriți penal pentru infracțiuni specifice traficului ilicit cu bunuri culturale, soldate cu pierderea efectivă a bunurilor respective pentru patrimoniul cultural național, au desfășurat acțiuni de împiedicare a restituirii artefactelor, oferind deținătorilor de bună-credință sume de bani, sau amenințându-i cu represiuni fizice ori defăimarea prin campanii de presă, în cazul în care vor coopera cu organele judiciare pentru restituirea acestora.

2. În ***Marea Britanie***, problematica în discuție formează obiectul de studiu în cadrul Centrului de Cercetări asupra Antichităților Tranzacționate Ilegal, al Institutului pentru Cercetări Arheologice Mc Donald din Cambridge.

Specialiștii au remarcat *o nouă tendință* în domeniul detectării metalelor din Regatul Unit: grupuri de turişti posesori de detectoare, din Canada şi SUA, care nu cunosc legile şi codurile de practici britanice, provoacă incidente între omologii lor şi arheologii din Marea Britanie. S-au citat cazuri de cetățeni americani care au ignorat atenționările organizatorilor conform cărora toate obiectele arheologice găsite în Marea Britanie trebuie să primească *licență de export*, iar descoperirile lor au fost reținute de ofițerii vamali. Există de asemenea, raportări ale unor vizite turistice organizate ilegal pentru detecții pe terenuri private fără a avea permisiunea proprietarului şi chiar despre *raiduri ale braconierilor organizate pe timp de noapte în situri protejate.*

Când au apărut pentru prima dată în Regatul Unit, în anii 1970, detectoarele de metale cu rezoluție mare au adus cu ele o „epocă de aur" pentru pasionați dar şi una întunecată pentru arheologi. Au început să circule relatări, despre furturi din siturile arheologice, comise deseori pe timp de noapte. La începutul anilor 1980, au dispărut din Icklingham numeroase obiecte de bronz din epoca romană. În anul 1985 au fost *sustrase din situl romano-britanic* din Wanborough peste 5000 de monede, precum şi tezaurul datând din epoca de fier din Salisbury şi conținând 535 de vestigii din bronz, excavate ilegal de pe terenul unui fermier. Ancheta Poliției a descoperit doi posesori de detectoare care au fost acuzați de furt în 1995. O mare parte a tezaurului a fost donată Muzeului Național al Marii Britanii în 1998, însă 188 de obiecte sunt încă în posesia unor persoane care le-au achiziționat.

Până la sfârşitul anilor 80, *sustragerile din siturile romane ca cele de la Corbridge sau Caistor St. Edmunds au devenit un fenomen cronicizat* şi s-a estimat că au fost descoperite în întreaga țară aproape 500.000 de obiecte pe an, dintre care foarte puține erau aduse în atenția arheologilor sau a opiniei publice. Unii arheologi au ripostat plantând cuie ori resturi metalice în situri[17].

Au început să apară asociații ale posesorilor de detectoare – Consiliul Național pentru Detecția de Metale (NCMD) în 1981 şi Federația Posesorilor de Detectoare Independenți în 1982 – cu coduri de conduită care interzic utilizarea unui detector în siturile protejate sau pe terenurile private fără permisiunea proprietarului. În 1984, arheologii din Norfolk au demonstrat valoarea unei investigații cu detectoarele de metal înainte ca situl roman de la Thetford să fie excavat.

În luna noiembrie 2001, lângă orașul Canterbury din ținutul Kent, un pensionar a descoperit cu detectorul de metale, pe un teren agricol, o cupă din aur datând aproximativ din anul 1600 î.e.n. şi a anunțat arheologii. Prin *legea tezaurelor din 1996,* descoperitorul era îndreptățit să primească jumătate din valoarea cupei estimată la 350.000 USD, iar cealaltă jumătate revenea proprietarului terenului pe care a fost descoperită, piesa fiind depusă la Muzeul Britanic. Descoperirea ilustrează cooperarea şi încrederea care există între mulți pasionați ai detectoarelor de metal şi arheologi din Marea Britanie[18].

În 1996 vechea lege de drept comun a tezaurelor fără proprietar – ce conținea o apreciere subiectivă a termenului de *„tezaur"* – a fost înlocuită în Anglia şi Țara Galilor de legea tezaurelor, după consultări cu asociația N.C.M.D. şi altele, ceea ce a generat nemulțumiri. Vechea lege prevedea că doar obiectele din aur sau argint care au fost îngropate în mod

[17] N. Brodie, *Hunting for Treasure, Archaeologists and metal detectorists reconcile conflicting interest in Great Britain' s past,* Archaeology, July/ August 2002, p. 64.

[18] *Idem*, p. 64.

deliberat cu intenția de a fi recuperate și al căror proprietar era necunoscut puteau fi declarate tezaure. Era deseori foarte greu de stabilit cine îngropase obiectele în antichitate și care fusese motivul. *Legea din 1996 clarifică acest aspect revendicând categorii specifice de antichități mobile, numite „tezaur"*, care includ: obiecte care conțin cel puțin 10% aur sau argint și sunt vechi de cel puțin 300 de ani; monede care datează de cel puțin 300 de ani (dacă monedele conțin mai puțin de 10% aur sau argint, trebuie să fie cel puțin 10 monede găsite în același loc); obiecte găsite în același loc sau care s-au găsit anterior alături de un alt obiect din categoria tezaurului.

Orice descoperire de acest fel trebuie anunțată reprezentantului autorităților, abilitat în districtul în care a fost realizată, iar arheologii trebuie să se supună aceleiași reguli. Descoperirea este trimisă mai departe unui expert pentru a fi evaluată. Dacă este *declarată tezaur*, aceasta poate fi achiziționată de un muzeu, unde *valoarea obiectului* este stabilită de o comisie de experți independenți și *plătită ca recompensă* (arheologii nu pot primi recompense). *Neraportarea unui tezaur constituie* infracțiune și se pedepsește cu închisoare de până la trei luni, o amendă de 5000 de lire sterline sau ambele sancțiuni cumulate.

Legea tezaurelor a intrat în vigoare în septembrie 1997 și de atunci se apreciază că numărul descoperirilor raportate a crescut de aproape zece ori. Acest fapt s-a datorat, probabil, inițierii în anul 1997 a unui *program finanțat de guvern pentru raportarea voluntară a descoperirilor,* numit *„Să ne descoperim trecutul"*, având intenția să completeze legea tezaurelor. Acesta a stabilit un sistem de înregistrare a descoperirilor arheologice realizate de către populație, în scopul de a aduna informații despre artefactele recuperate, locul în care au fost descoperite și a le face publice pentru studiu sau alte scopuri educaționale. Programul a beneficiat de sprijinul N.C.M.D. și a dorit dezvoltarea și consolidarea colaborării dintre arheologi și utilizatorii de detectoare. A fost lansat printr-o perioadă de probă în șase zone, în fiecare dintre acestea existând „o persoană de legătură pentru descoperiri". Aceștia sunt arheologi sau numismați calificați care pot identifica și înregistra obiectele arheologice aduse la cunoștința lor. Cel care a făcut descoperirea nu este obligat s-o raporteze, numai dacă aceasta constituie un tezaur.

Programul a dezvoltat și proiecte menite să conștientizeze populația despre importanța descoperirilor arheologice și să încurajeze înregistrarea artefactelor. În mai 2002, a fost realizată o bază de date accesibilă publicului larg ce conținea un număr de 18.858 de înregistrări de artefacte și 2.092 de imagini[19]. Analiza celor 2.137 de locuri în care s-au făcut descoperiri din baza de date arată că aproximativ 88% din acestea au loc pe terenuri cultivate, confirmând teoria că posesorii de detectoare cercetează zone care au fost arate și recuperează un material care a fost deja extras din context. Finanțarea programului a fost asigurată până la finele anului 2003[20].

Deși situația actuală se apreciază că este mult îmbunătățită față de cea de acum 10 sau 20 de ani, continuă relatările despre raiduri nocturne în siturile arheologice, cum sunt cele din Wanborough și Icklingham. Cu toate acestea, existând colaborare între arheologi și posesorii de detectoare, se pot izola și identifica aceste vânători nocturne și se speră că utilizarea detectoarelor în siturile arheologice va înceta.

Specialiștii atrag atenția asupra faptului că anumiți braconieri din Marea Britanie se îndreaptă spre Statele Unite pentru a-și vinde descoperirile și atrag posesorii de detectoare din SUA spre terenurile bogate în obiecte arheologice ale Angliei. Acest fapt se *datorează mai ales*

[19] A se vedea www.finds.org.uk.
[20] N. Brodie, *op. cit.*, p. 66.

numărului crescut de licitații pe Internet, care au facilitat tranzacționarea obiectelor peste hotare. Numărul de artefacte vândute pe Internet este deja atât de mare încât o evaluare sistematică este imposibilă. În aprilie 2000, o monitorizare de oferte a indicat faptul că un număr de 500 de monede romane necurățate, presupuse a fi găsite în Anglia cu detectorul de metale, erau de vânzare în New York, iar 840 de monede romane despre care se credea că au fost descoperite la nord de Londra erau spre vânzare în San Diego. Această ultimă descoperire nu a fost raportată ca tezaur, conform dispozițiilor legale, presupunându-se astfel că a fost exportată ilegal. În februarie 2000 Asociația Britanică de Comerț Numismatic avertiza despre sustragerea unui tezaur presupus a conține între 6.000 și 16.000 de monede romane, tezaurul fiind oferit spre vânzare în Londra și New York cu o origine aparent inventată. După aprecierile specialiștilor *„cantitățile enorme de monede care apar pe eBay în prezent se presupun a fi originare din Balcani, însă fără a se putea spune cu exactitate de unde provin ele"*.

Raidurile nocturne, organizate în siturile arheologice ale Marii Britanii, sunt considerate un flagel. Pe lângă faptul că produc daune ireparabile pentru patrimoniul arheologic se apreciază că ele amenință să distrugă munca depusă de comunitățile de arheologi și posesori ai detectoarelor de metal care s-au străduit mult în ultimul timp pentru a reconcilia conflictele de interese din trecutul Marii Britanii.

3. În ***Polonia***, conform unui studiu realizat la Universitatea din Wroclaw, problema criminalității contra patrimoniului cultural național este deosebit de actuală[21]. Considerată ca fiind țară de tranzit între Europa de Est și cea de Vest, Polonia ocupă conform statisticilor Interpol locul 5 în clasamentul țărilor cu cea mai ridicată rată a acestui gen de criminalitate. Creșterea numărului de infracțiuni a început după 1990, factorii cei mai importanți fiind considerați depozitarea și măsurile de securitate inadecvate ale bunurilor de patrimoniu, imperfecțiunile legislației depășite, lipsa de pregătire a organelor judiciare care s-au dovedit incapabile de o ripostă eficace.

Printre infracțiunile contra patrimoniului cultural adeseori comise în Polonia sunt: *furturile operelor de artă* și *contrabanda*, iar într-o măsură mai redusă *contrafacerea.*

Frecvența furturilor „simple", dar mai ales a celor comise prin efracție este explicată prin depozitarea bunurilor culturale în muzee, colecții private sau clădiri sacre (biserici mari sau mici capele de la țară), în care măsurile de securitate nu se ridică la standardele necesare. Colecționarilor particulari le lipsește și documentația sub forma imaginilor care ar putea permite identificarea bunurilor sustrase. Un *modus operandi* frecvent întâlnit îl reprezintă furturile de sculpturi gotice care mai decorează încă unele biserici, mai ales în vestul Poloniei, sustrageri executate la comanda unor colecționari din Europa de Vest. În lipsa sistemelor de securitate, instalate *post factum,* s-au comis infracțiuni grave de furt prin efracție la Muzeul Național Poznan, de unde s-au sustras mai multe gravuri precum și la Universitatea din Wroclaw de unde autorii au sustras la comanda unui colecționar din Germania, 8 picturi din sec. al 18-lea și al 19-lea, care decorau o încăpere în stil baroc, Aula Leopoldină a Universității.

Devastarea siturilor arheologice, aflate în zone rurale, nepăzite, reprezintă o altă activitate infracțională caracteristică criminalității contra patrimoniului cultural național. Acțiunile de braconaj arheologic sunt desfășurate de grupuri specializate, echipate cu detectoare de metale profesionale și care dețin informații despre locațiile exacte ale acestor situri. Obiectivele cele mai vizate sunt cimitirele de diferite tipuri. Autorii sunt interesați de artefactele funerare, în special vase, bijuterii și arme care sunt căutate în siturile ce conțin vestigii arheologice începând cu Epoca

[21] A se vedea M. Trzciński, *The problem of crime against cultural heritage in Poland,* Conferința internațională cu tema „Combaterea criminalității contra patrimoniului cultural național – Perspective europene în lupta împotriva traficului ilicit cu bunuri culturale", Universitatea „1 Decembrie 1918" Alba Iulia, 16-17 mai 2006.

Bronzului şi până în Evul Mediu. Au fost semnalate, de asemenea, cazuri de exhumări ilegale ale unor militari germani din al doilea război mondial şi au fost sustrase diverse tipuri de *echipament militar*. În Polonia cererea pentru astfel de artefacte este redusă, astfel încât cele mai multe furturi sunt comise la comanda unor colecţionari occidentali, îndeosebi din Germania şi Austria. Numeroase site-uri de internet care operează în mod legal, oferă informaţii despre locaţia unor astfel de artefacte şi piaţa unde pot fi valorificate.

Siturile arheologice sunt protejate conform legii de către Divizia Voievodală a Protecţiei Monumentelor Istorice. Rezultatele obţinute sunt apreciate însă ca fiind modeste în condiţiile unor fonduri insuficiente şi ale dificultăţilor întâmpinate de organele de aplicare a legii, atunci când sunt sesizate, de a captura infractorii, de a strânge probele şi formula acuze.

Contrabanda cu artefacte, sustrase adeseori la comanda colecţionarilor occidentali, reprezintă a doua categorie ca frecvenţă a infracţiunilor contra patrimoniului cultural polonez. Condiţiile scoaterii bunurilor culturale de pe teritoriul Poloniei, precum şi detaliile legate de protecţia lor erau reglementate de Legea privind Protecţia Artefactelor Culturale din 15 februarie 1962, abrogată ulterior de Legea Protecţiei şi Conservării Monumentelor din 2003. Noua reglementare a introdus condiţii mai liberale cu privire la scoaterea artefactelor culturale în afara ţării, în urma adaptării legislaţiei poloneze la standardele europene.

S-a estimat că ofiţerilor vamali polonezi le lipseşte pregătirea profesională în istoria artei, fiind adeseori depăşiţi în încercarea de a identifica un artefact antic şi în special în încercarea de a evidenţia limita vârstei legale a artefactelor, faţă de o valoare artistică în mod evident precară. Cercetarea a relevat, de asemenea, că nu există o cooperare eficientă între Poliţie şi ofiţerii vamali.

În condiţiile în care infracţiunile contra patrimoniului cultural au fost neglijate timp de ani de zile, fiind apreciate că ar cauza un rău social redus, numărul lor a crescut vertiginos. Este o certitudine, de asemenea, că deşi majoritatea furturilor de la începutul anilor 90 erau comise de către amatori, în prezent criminalitatea organizată este profund implicată în astfel de infracţiuni.

Ca *măsuri de combatere*, Centrul pentru Protecţia Colecţiilor Publice din Varşovia organizează activităţi de prevenire şi pregătire, de protejare a locaţiilor expuse pericolului spargerilor şi furtului de artefacte culturale. Totodată, cooperează cu Interpol, ţinând o evidenţă detaliată a operelor de artă furate[22]. În cursul anului 2000 a fost realizat un Program de protecţie a patrimoniului cultural, având ca obiect pregătirea ofiţerilor din Poliţie şi Vamă, precum şi de perfecţionare a cooperării inter instituţionale[23].

În aceste activităţi a intervenit şi mediul universitar polonez. Astfel, Universitatea din Wroclaw, prin catedra de Ştiinţe Forensic organizează pregătire specializată pentru Poliţie şi Vamă. Cercetătorii estimează că pentru stoparea ritmului ameninţător al creşterii numărului infracţiunilor contra patrimoniului cultural sunt necesare acţiuni legislative energice şi activităţi preventive eficiente[24].

4. În *Italia,* ţară europeană cu un tezaur cultural excepţional, eforturile practicienilor şi teoreticienilor dreptului sunt orientate spre combaterea celor mai semnificative fapte antisociale care aduc atingere patrimoniului cultural naţional: braconajul arheologic practicat de „jefuitorii de morminte" *(tombaroli)*, precum şi scoaterea peste frontiere sau exportul ilicit de bunuri culturale în cadrul traficului internaţional, clandestin, cu bunuri arheologice decontextualizate.

Practica judiciară italiană a relevat *moduri de operare perfecţionate* utilizate de reţelele de infractori, în comiterea acestor fapte, în scopul scoaterii ilegale peste frontieră, sau exportării

[22] A se vedea www.Icons.pl.
[23] A se vedea www.thesaurus.cjg.pl.
[24] M. Trzciński, *op. cit.*, p. 5.

ilicite a bunurilor arheologice, ascunderii originii criminale şi creşterii artificiale a valorii de piaţă a acestora[25]. Astfel, jurisprudenţa a remarcat practica *„congelării"*, pentru o perioadă minimă de 5-6 ani a bunurilor culturale exportate ilicit, în cele mai apropiate bănci străine, cunoscute ca fiind ferme în păstrarea secretului bancar. Alt mod de operare este *„triangulaţia"*, respectiv exportarea artefactelor către un stat terţ care nu a ratificat convenţiile UNESCO în materia protejării patrimoniului cultural, acestea urmând a fi dirijate spre pieţele care oferă cel mai mare profit. *Fragmentarea* obiectelor arheologice excavate ilicit sau *nerestaurarea* lor urmăreşte facilitarea ascunderii la controlul vamal, precum şi creşterea profitului obţinut prin vânzarea acestor fragmente, denumite în jargonul branşei, *„orfani"*. Frecvent, unele bunuri culturale, rezultate din săpături ilegale, mai ales cele de serie cum sunt monedele, sunt introduse în colecţii private sau colecţii care nu sunt documentate în întregime, cu scopul de a le *„spăla"*, respectiv de a le conferi o *origine legitimă.*

În raport cu aceste moduri de operare evoluate, specialiştii italieni au propus *de lege ferenda*, coordonarea legislaţiilor europene în ceea ce priveşte pragurile de valoare, lăsând deoparte orice referire la *conceptul de prejudiciu*, care trebuie să se considere prezumat pentru tipurile de bunuri clasate; stabilirea de *sancţiuni administrative* pentru fapte de un pericol social mai redus; posibilitatea de a *reduce pedepsele* pentru cei care colaborează la recuperarea bunurilor transferate peste graniţă; posibilitatea de a extinde *utilizarea mijloacelor de investigare speciale* prevăzute pentru combaterea traficului de droguri, în vederea cercetării tuturor infracţiunilor legate de acest tip de trafic, inclusiv achiziţiile sau vânzările simulate; *sancţionarea faptelor de împiedicare a restituirii* bunurilor culturale cunoscute ca fiind rezultatul exportului ilicit.

Examinând comparativ situaţia reală, *de facto,* a braconajului arheologic din România, constatăm o evoluţie îngrijorătoare pusă în evidenţă de acţiunea investigativă a organelor judiciare. Astfel pe lângă existenţa unor *reţele infracţionale specializate* şi bine structurate, având în spatele lor *„investitori"* capabili să finanţeze achiziţionarea celor mai performante echipamente pentru detectat metale, s-a constatat că, mai mult chiar, unii funcţionari ai muzeelor au fost recrutaţi ca membri ai „asociaţiei căutătorilor de comori", organizaţie pentru care prestează servicii de specialitate, iar din anumite instituţii muzeale se execută *furturi, de bunuri culturale, la comandă*[26].

Cercetătorii români au tras un ferm semnal de alarmă, arătând că patrimoniul arheologic a devenit o „mină de aur" pentru braconierii siturilor arheologice care se ascund sub apelativul de „căutători de comori": „... spolierile la care sunt supuse aşezările dacice din zona capitalei Daciei (Sarmizegetusa Regia, Costeşti, Blidaru ş.a.) de către echipe de „comando" în căutare de aur (monede Kosoni, statuete şi alte obiecte din metal preţios)... monedele şi „aurul Daciei" au ajuns „în timp de pace" pe pieţele de antichităţi din vestul şi estul Europei (şi chiar dincolo de Ocean)... În urma lor aşezări antice devastate, tone de unelte din fier lăsate pe loc, ceramică înstrăinată din stratigrafia siturilor, totul distrus şi pierdut pentru cei ce cu răbdare şi cu bani puţini – colectivele de arheologi – investighează de bune decenii aici ori în alte părţi.

Flagelul s-a extins la nivel naţional, indivizi cu detectoare din ce în ce mai sofisticate caută în continuare. Legea „omertei", a tăcerii, este cea care a înlocuit nu numai legile de protejare a patrimoniului naţional, dar şi pe cele ale bunului simţ ... ce să mai vorbim de oraşul roman de la Partoş sau de vechiul centru aurifer antic de la Roşia Montană unde braconierii

[25] P. G. Ferri, *Uscita o esportazione illecite. Brevi cenni ale problematiche di maggiore rilievo in tema di beni culturali,* Conferinţa privind combaterea traficului ilicit cu bunuri culturale sustrase din siturile arheologice ale Europei Centrale şi de Sud-Est, Alba Iulia, 28-31 mai 2007.

[26] Parchetul de pe lângă Curtea de Apel Alba Iulia, dosar nr. 151/P/2006 (nepublicat).

caută de zor monumente, piese şi monede împreună cu felurite călăuze locale? Ne simţim datori să tragem un semnal de alarmă"[27].

* * *

Căderea „cortinei de fier" în anul 1989 şi consecinţele sale privind libera circulaţie a persoanelor, bunurilor şi capitalurilor au reprezentat noi oportunităţi care au fost valorificate prompt de promotorii traficului ilicit cu bunuri culturale. Intermediarii „zonei gri", îndeosebi cei din spaţiul ex-iugoslav care aveau deja conexiunile comerciale realizate cu casele de licitaţii central-europene au prospectat piaţa neagră a regiunilor cu situri arheologice, unde au contactat grupurile de braconieri preocupate de valorificarea „mărfii".

Descoperirile ocazionale de artefacte, din aceste zone, au stimulat interesul pentru prospecţiile ilegale, concomitent cu minimalizarea riscurilor de sancţionare de către autorităţi, în speranţa unei îmbogăţiri rapide, în cadrul procesului general de acumulare a capitalului. Spre deosebire de găsitorii ocazionali, braconierii autointitulaţi „căutători de comori" desfăşoară această activitate în mod profesional, consecvent şi regulat, cunoscând foarte bine mediul în care acţionează şi regulile de secretizare a activităţii lor ilegale. Cunosc, de asemenea, maniera de abordare a locuitorilor zonei, de culegere a informaţiilor privind zonele unde au avut loc descoperiri ocazionale, respectiv locurile bogate în vestigii arheologice, precum şi canalele de valorificare ilegală a artefactelor.

Practica de urmărire penală din ultimii ani a confirmat remarcile formulate în literatura de specialitate[28], privind regula impunerii unor intermediari locali între grupurile de „braconieri pălmaşi" şi intermediarii sau comercianţii de antichităţi cu contacte naţionale sau internaţionale. Aceşti intermediari cunosc bine situaţia de fapt de la faţa locului, ştiu să evalueze potenţialul comercial al descoperirilor şi cultivă relaţii apropiate cu unii reprezentanţi ai autorităţilor locale pentru a-i pune în dependenţa lor şi a-şi promova interesele prin şantaj.

În România, unii intermediari locali ai traficului cu bunuri arheologice, sub protecţia unor persoane publice cu preocupări specifice colecţionarilor mercantili, au acumulat averi care le-au permis să devină membri importanţi ai lumii interlope, cu „intrare" la cele mai înalte instituţii ale statului şi susţinere agresivă în mass-media pusă la dispoziţie. În acest mod, intermediarii locali au evoluat în poziţia de lideri ai lumii interlope şi au desfăşurat o activitate sistematică de braconaj arheologic. Au investit produsul activităţii infracţionale în echipamente de detecţie ultraperfecţionate şi au organizat „echipaje de braconaj", cu logistica necesară, care au fost desantate în siturile din Munţii Orăştiei.

Artefactele descoperite şi sustrase sunt depuse, de regulă, în ascunzători sigure amenajate în păduri, cabane din munţi etc., iar la domiciliu sunt ascunse doar ocazional şi cu mare precauţie (nişe amenajate, gropi etc.), astfel încât şansele de a fi descoperite de autorităţi, în lipsa unor informaţii certe, sunt reduse.

Operaţiunea de evaluare este realizată de intermediari, de regulă la faţa locului, deplasarea efectuându-se cu precauţie, la primirea anunţului telefonic „este marfă". După examinare şi consultarea cataloagelor caselor de licitaţii intermediarul decide, raportat la valoarea pieselor, contactarea reprezentantului treptei superioare a reţelei, intermediarul supraregional sau internaţional.

---

[27] V. Moga, *Origini,* Ed. „Bălgrad", Alba Iulia, 2002, p. 80; în acelaşi sens M. Ciută, *Unde ne sunt cetăţenii? Potenţialul patrimoniului cultural al oraşului Alba Iulia, între realitate şi perspective,* în Discobolul nr. 97-99/2006, p. 193.

[28] A se vedea B. Deppert-Lippitz, *op. cit.*, p. 8.

Contactarea intermediarului „zonei gri" se realizează uneori la faţa locului, în funcţie de valoarea şi volumul pieselor. De regulă, întâlnirea este organizată într-un punct deja verificat: pensiune, motel etc., situat la jumătatea distanţei pe care trebuie să o parcurgă persoanele interesate. Astfel, întâlnirile intermediarilor români din judeţul Hunedoara, care aveau asupra lor mostrele „mărfii", cu *dealerii* din Belgrad şi Viena se desfăşurau iniţial la Deva, apoi într-unul din oraşele româneşti situate în apropierea frontierei de vest: Reşiţa, Timişoara, Arad etc. *Securitatea transportului* se asigură prin stabilirea de către intermediari a unor însoţitori dintre braconierii interesaţi, împărţirea tezaurului în tranşe pentru a nu risca pierdere integrală a acestuia sau apelarea la unii reprezentanţi ai autorităţilor aflaţi în dependenţa reţelei, pentru a-i însoţi la întâlniri.

Traseul urmat de obiectele antice de la locul săpăturilor ilegale la casa de licitaţii, parcurge 3 etape: scoaterea artefactelor din zona de origine, scoaterea ilegală din ţara de proveniență şi introducerea legală într-o ţară cu piaţă de artă.

Valorificarea artefactelor se realizează în ţările cu piaţă de artă, cel mai adesea de către comercianţi de artă cu afaceri foarte mici, uneori chiar de un singur om sau comercianţi amatori, iar mai rar de o casă de licitaţii. Principalele centre comerciale, în care apar „spontan" piese arheologice de valoare, sunt: Basel, Zürich, Geneva, Munchen, Londra şi Paris în Europa, precum şi New York în SUA. Artefactele apar, de regulă, la *agenţi sau comercianţi intermediari* care sunt originari din ţara de proveniență a „mărfii" ori din regiunea respectivă, cunoscând bine limba şi mentalitatea din acea ţară. Fie că cumpără piesele, fie că le ia în consignaţie, agentul sau comerciantul intermediar este considerat ultima etapă a pieţei ilegale de furnizare şi prima de pe piaţa de desfacere legală. Deşi locaţiile prin care a trecut traseul bunurilor culturale, până la accesul oficial în ţara cu piaţă de artă, intră imediat în uitare, aceşti intermediari cunosc circumstanţele ilicite ale descoperirii pieselor în ţara de proveniență, precum şi „actorii" traficului. Ei reprezintă, totodată, elementul de legătură cu proprietarii de galerii de artă sau comercianţii cunoscuţi de pe piaţa de desfacere.

Comerciantul stabilit în ţările cu piaţă de artă nu riscă, de regulă, să participe la exportul ilegal din ţara de origine. În situaţiile în care îşi asumă acest risc, deoarece are contacte personale, şi cunoaşte mentalitatea, limba ţării respective, descoperirea primei fapte în care este implicat atrage rapid încheierea activităţii sale de comerciant. Este şi cazul făptuitorului, mic comerciant român stabilit în Marea Britanie, cu firme în Londra şi în Florida, SUA, care a vândut unor case de licitaţii din New York două dintre brăţările dacice excavate şi sustrase ilegal din siturile româneşti ale Munţilor Orăştiei, ulterior recuperate de autorităţile judiciare române

„Spălarea antichităţilor" este o manevră frauduloasă destinată să disimuleze originea şi natura ilicită a pieselor arheologice rezultate din activitatea infracţională, să creeze o aparenţă de legalitate şi să le insereze în fluxul afacerilor legitime cu antichităţi. *Aparenţa de legalitate* creată artificial pentru artefactele care traversează „zona gri" şi ajung în ţara cu piaţă de artă se întemeiază pe părerea că modul de ieşire a unui obiect, legal sau ilegal, din ţara de proveniență „nu se poate vedea pe el". Comerciantul ştie sau bănuieşte din ce ţară provine piesa însă preferă să nu fie informat despre traseul pe care aceasta l-a străbătut de la locul descoperirii şi până la galeria de artă. În prezenţa unor atari circumstanţe, cumpărătorul percepe riscul pe care şi-l asumă şi poate pretinde ca preţul artefactului să scadă în mod corespunzător. Riscul unei cereri de repatriere creşte proporţional cu preţul artefactelor, întrucât acesta cuprinde atât calitatea artistică, raritatea unui obiect cât şi importanţa sa culturală. Pentru reducerea acestui risc, comercianţii au adoptat câteva procedee tehnice de vânzare cum sunt: luarea bunului cultural pentru vânzare în regim de *consignaţie,* cu plata unui comision reprezentând un procent din preţul de vânzare;

împrumutarea bunului unui muzeu pentru a fi expus o perioadă de timp, după care acesta este considerat „spălat", cu motivarea că fiind expus public nu s-au formulat revendicări[29].

Analizând problema *„spălării antichităților"* în vederea creării unei aparențe de legalitate, constatăm o similitudine cu practica judiciară creată în materia combaterii spălării banilor. Astfel, literatura de specialitate în materie de combatere a spălării banilor, a relevat că orice activitate infracțională poate fi descrisă prin trei elemente specifice[30]:

- *inter criminis* – itinerarul parcurs de făptuitor de la rezoluția infracțională la faza actelor de pregătire, faza executării, finalizat prin consumarea infracțiunii;
- *modus operandi* – modul de operare alcătuit dintr-un complex de activități, deprinderi și procedee utilizate, ce caracterizează activitatea unui infractor înainte, în timpul și după comiterea unei infracțiuni intenționate;
- *punctum saliens* – punctul caracteristic, respectiv particularitățile de comitere observabile prin examinarea itinerariului infracțional.

În materia traficului cu antichități aceste elemente pot fi relevate prin examinarea atentă a circuitului actelor, mărfurilor și mijloacelor de plată, a succesiunii și logicii operațiunilor efectuate de traficanți, autenticității documentelor, titlurilor de valoare etc. activități ce permit *identificarea autorilor* și *punerea în evidență a intenției frauduloase (dolus ex re)* de a oferi o aparență de legalitate bunurilor culturale traficate.

Experiența judiciară în materie de combatere a spălării banilor, fiind în măsură să elucideze natura banilor murdari astfel, adagiul latin *„Pecunia non olet"* (Banul nu miroase), prin concluzia *„Pecunia olet"*, banul miroase, lasă urme iar traseul său poate fi verificat[31]. În mod similar, bunurile culturale furate lasă urme, începând cu gropile săpate în situl arheologic, mesajele de pe Internet și imaginile prin care bunurile sunt ofertate la vânzare, detectoarele și documentele care indică preocupările braconierilor, alte piese („orfanii") ale tezaurului rămase asupra acestora sau în țară, contractate de consignație sau facturi, sumele de bani virate în conturile participanților la trafic, achiziționarea unor bunuri de valoare (autoturisme de lux, locuințe, echipamente de detecție etc.). Un modus operandi similar spălătorilor de bani murdari îl reprezintă achiziționarea de către traficanți a unor spălători auto care să le permită, în continuare, acordarea unei aparențe de legalitate a banilor murdari produși prin valorificarea ilicită a pieselor care formează obiectul traficului.

Apariția comerțului electronic a oferit un *modus operandi* evoluat pentru rețelele de traficanți ce comercializează bunuri culturale a căror proveniență licită nu o pot demonstra cu documente legale. În circumstanțele în care site-urile internet le oferă posibilitatea de a efectua operațiunile fără a da amănunte clienților privind proveniența bunurilor, acest tip de tranzacții rapide, cu un control al administratorilor site-ului foarte redus, le conferă celor implicați o siguranță sporită privind păstrarea anonimatului[32].

---

[29] A se vedea B. Deppert-Lippitz, *op. cit.*, p. 12.

[30] A se vedea Aug. Lazăr, *Ancheta antifraudă în mediul afacerilor*, Ed. Lumina Lex, București, 2004, p. 21.

[31] Aug. Lazăr, *op. cit.*, p. 74. Conform experienței investigative a Direcției Naționale Antimafia din Italia, „banul murdar are miros, are gust și, de asemenea, are culoare" („il denaro sporco ha odore, ha sapore ed ha anche colore") P.L. Dell'Osso, *Combaterea spălării banilor murdari,* Lucrare prezentată la seminarul „Tempus" privind combaterea criminalității organizate, P.I.C.C.J. București, 2001.

[32] În studiile de specialitate, traficul internațional cu bunuri culturale este citat ca fiind una dintre principalele surse de bani murdari, utilizați inclusiv în *finanțarea activităților teroriste* internaționale. Întrucât genul de activitate criminală menționat este puțin cunoscut și cercetat, această sursă fiind aparent mai „curată" decât traficul cu armament, droguri sau persoane, manifestări criminale binecunoscute, care sunt atent supravegheate de organele de aplicare a legii, rețelele teroriste au început să-și arate interesul pentru acest domeniu cu un potențial financiar

Investigațiile efectuate în spațiul virtual au pus în evidență împrejurarea că pe eBay se vând un număr mare de bunuri de patrimoniu, obiecte de artă autentice, artefacte arheologice, reproduceri ale acestora. Modul de vânzare frecvent utilizat este licitația, vânzătorul având posibilitatea de a ascunde identitatea eBay a participanților care, în aceste circumstanțe, nu își cunosc partenerii de tranzacție. Alt mod de vânzare este cel în care vânzătorul care își prezintă artefactul stabilește un preț fix, mod cunoscut în domeniul eBay sub denumirea de „cumpără acum, la acest preț" *(„buy it now").*

Plățile se efectuează prin modalitățile indicate de vânzător, fie prin sistemul pay pal, de transfer electronic al banilor, din contul cumpărătorului, în cel al vânzătorului, care poate fi controlat, fie prin sistemul *money order*, care permite încasarea banilor de la orice bancă, similar unui cec la purtător.

Tranzacțiile electronice rapide oferă posibilitatea rulării unui volum imens de piese arheologice în cadrul licitațiilor și obținerii unor sume de bani importante, rezultate din vânzarea acestor bunuri. Este de remarcat că prețurile moderate și subevaluate ale pieselor arheologice tranzacționate pe eBay nu atrag atenția, iar vânzările individuale nu depășesc baremurile legale pentru a fi raportate ca sume susceptibile de a constitui operațiuni de spălare a banilor.

Administratorii site-ului își declină orice responsabilitate privind bonitatea tranzacțiilor efectuate. Utilizatorii sistemului eBay răspund personal de toate aspectele privind descrierea cu acuratețe a obiectului, transmiterea către cumpărător, fără a avea obligația de a da relații vreunei autorități cu privire la proveniență sau dreptul de proprietate asupra bunului vândut, artefactul putând aparține vânzătorului sau altei persoane.

Practica de urmărire penală în mediul tranzacțiilor cu bunuri rezultând din braconajul arheologic a relevat ca modalitate de operare precaută a vânzătorilor indicarea ca loc de proveniență a artefactelor zone vaste aparținând aceleiași culturi, evitând să le localizeze proveniența în situl arheologic de origine. Spre exemplu, făptuitorul cetățean român, administrator de societăți comerciale cu sediul social în Marea Britanie și SUA, oferind spre vânzare brățări dacice din aur și tezaure monetare antice, provenind din siturile arheologice clasate monument istoric, din Munții Orăștiei, Dobrogea și alte regiuni ale României, le-a prezentat pe site-ul firmelor sale ca fiind artefacte de origine tracică, provenind din arealul cultural al Peninsulei Balcanice[33].

Conform aceluiași mod de operare precaut, vânzătorii scot pe piață tezaurele mari, divizate în tranșe de zeci sau sute de piese la fiecare sesiune de licitație. În acest mod, la efectuarea ofertei nu este riscat întregul tezaur. Pe de altă parte, după vânzarea unui lot de piese, cum ar fi brățări dacice, la vânzarea următoarelor piese este invocată buna-credință rezultând din vânzarea publică a pieselor anterioare. Astfel, făptuitorii, membri ai unei echipe de braconaj arheologic din Munții Orăștiei, după ce au localizat și sustras prin detecții și săpături neautorizate efectuate în situl arheologic Sarmizegetusa Regia, un tezaur compus din 3.000 monede din aur, tip Koson, au oferit spre vânzare Muzeului Național de Istorie a României și Băncii Naționale a României, loturi de câte 200 de monede, prezentate ca fiind moștenite de la antecesori. Ulterior, nemulțumiți de sumele primite, au valorificat restul tezaurului pe piața neagră, internă și internațională, a antichităților[34].

---

deosebit. A se vedea G. Matei, Em. Stancu, *Comerțul electronic cu artefacte arheologice, potențială sursă de finanțare a unor activități teroriste*, în *„Contribuția Criminalisticii la investigarea actelor teroriste și a altor evenimente cu consecințe grave"*, Asociația Criminaliștilor din România, București, 2006, p. 61.

[33] Parchetul de pe lângă Curtea de Apel Alba Iulia, dosar nr. 151/P/2005 (nepublicat).

[34] Parchetul de pe lângă Curtea de Apel Alba Iulia, dosar nr. 92/P/2006 (nepublicat).

Acelaşi mod de operare presupune şi alte precauţii, cum ar fi stabilirea unor *preţuri de referinţă* care sunt ascunse licitatorilor, denumite *„preţuri de rezervă"*, care, în momentul atingerii lor de către licitator, îi oferă acestuia posibilitatea să achiziţioneze piesa. Artefactul este adjudecat astfel, de către licitator, numai în cazul oferirii acestui preţ. În caz contrar, aceasta este repusă în procedura licitaţiei la o sesiune viitoare.

Direcţii metodologice de investigare a infracţiunilor contra patrimoniului cultural naţional

După evaluarea datelor ce caracterizează fenomenul infracţional, precum şi capacitatea de reacţie a organelor judiciare, demersul cercetării s-a materializat, ca soluţie practică de ripostă, într-o metodologie de investigare a infracţiunilor specifice acestui mediu, ce implică recurgerea la *unităţi operative specializate* caracterizate prin *metoda de acţiune în echipă* condusă de procuror *(task-force), consilierea* de către specialişti în domeniul de interes şi orientarea cercetării după următoarele direcţii metodologice[35]:

1. *Cunoaşterea modului de operare (modus operandi),* care presupune examinarea tipurilor de conduită ilegală utilizate de făptuitori în domeniul traficului cu bunuri culturale şi stabilirea situaţiei de fapt, concrete;

2. *Cunoaşterea cadrului normativ* în domeniul protejării patrimoniului cultural, respectiv cunoaşterea specificului activităţii din sfera de interes (patrimoniul cultural mobil, imobil, imaterial, subacvatic) şi a dispoziţiilor legale care incriminează manevrele ilicite;

3. *Efectuarea actelor premergătoare urmăririi penale* prin organizarea fluxului informaţional, a activităţilor investigative destinate verificării informaţiilor şi asigurării mijloacelor de probă;

4. *Utilizarea procedeelor de descoperire şi ridicare a înscrisurilor şi mijloacelor materiale de probă* (cercetarea la faţa locului, ridicarea de obiecte şi înscrisuri, percheziţia), în conformitate cu *ghidul operativ de investigare* conturat pe parcursul cercetării, cu *sistemul de referinţă* privind posibilităţile de documentare oferite de fiecare din sursele indicate şi datele rezultate din *consultarea specialiştilor în domeniu*;

5. *Utilizarea procedeelor tehnice de investigare* (constatările tehnico-ştiinţifice şi expertizele) în vederea examinării circuitului pieselor, actelor, mijloacelor de plată şi stabilirii prejudiciului; a autenticităţii, regiunii geografice şi sitului din care provine artefactul, perioadei istorice căreia îi aparţine, dacă acesta a făcut parte dintr-o colecţie, dacă a fost extras recent dintr-un sit arheologic (descoperire izolată sau tezaur);

6. *Dispunerea efectuării interceptărilor, înregistrărilor audio-video, valorificarea listing-urilor convorbirilor telefonice, a imaginilor* prezentate de părţi în vederea descoperirii infracţiunilor, a identificării făptuitorilor şi a conexiunilor infracţionale ale acestora în diverse medii, a punerii în evidenţă a conduitelor neprecaute care să dovedească o conştiinţă vinovată;

7. *Ascultarea persoanelor* (părţi vătămate, martori, învinuiţi sau inculpaţi), utilizând tactici speciale, adecvate pentru stabilirea împrejurărilor comiterii faptei, a modalităţilor de operare, a identităţii şi contribuţiei făptuitorilor la realizarea manevrelor ilicite, a locului unde au fost ascunse bunurile etc.;

8. *Luarea măsurilor asiguratorii privind reparaţiile civile*, în vederea protejării drepturilor părţii civile şi garantării realizării eficiente a acţiunii civile;

[35] A se vedea Aug. Lazăr, *Ancheta antifraudă în mediul afacerilor,* Ed. Lumina Lex, Bucureşti, 2004.

9. *Luarea măsurilor preventive* în cazurile şi condiţiile prevăzute de lege, în scopul înlăturării riscului ascunderii învinuiţilor sau inculpaţilor, distrugerii ori alterării urmelor infracţiunii, sustragerii de la urmărire penală sau pedeapsă, zădărnicirii aflării adevărului;

10. *Prezentarea materialului de urmărire penală* în vederea verificării valorii probelor administrate, creării condiţiilor necesare pentru ca învinuitul (inculpatul) să le poată examina şi să contribuie la clarificarea cauzei sub toate aspectele în vederea justei soluţionări a acesteia.

În condiţiile globalizării criminalităţii contra patrimoniului cultural, când infractorii ce locuiesc într-o ţară se întâlnesc adeseori într-o altă ţară şi organizează săvârşirea faptelor într-o a treia ţară, iar produsul acestora îl ascund sau îl investesc într-o a patra ţară, *structurile investigative europene* trebuie să fie cel puţin la fel de *mobile, să-şi comunice în timp real informaţiile*, să fie capabile de a găsi operativ, în alte ţări, *probe admisibile în ţara în care se va desfăşura judecata*. Dinamica organizării şi specializării reţelelor infracţionale, adoptarea unui *modus operandi evoluat* impun o *dinamică similară a organizării şi specializării structurilor investigative,* utilizarea tehnicilor speciale de supraveghere operativă şi cercetare, adecvate noilor moduri de operare, aplicabile întregului spaţiu judiciar european.

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

O NOUĂ PLEDOARIE PENTRU CRIMINALISTICĂ

Prof. univ. dr. ***Emilian STANCU***

Cu câtva timp în urmă am publicat un articol intitulat „*O pledoarie pentru criminalistică*". Se baza pe o comunicare pe care am ținut-o în cadrul unei reuniuni de analiză a Parchetului General de pe lângă Înalta Curte de Casație și Justiție, la care au participat celelalte Parchete Generale. Era pe vremea când învățământul superior juridic se bucura de un respect natural din partea instituțiilor judiciare.

Pe atunci spuneam, ca mulți alții, că aflarea adevărului este unul dintre cele mai laborioase procese, mai ales într-o societate ca cea românească de astăzi. Această societate se prezintă ca un tren în viteză spre modernitate, echilibru, însă – în primul rând – spre Europa democratică din care astăzi facem parte. Ei bine, pasagerii acestui tren amestecă – în proporții niciodată strict definite – binele și răul, cinstea și necinstea, respectarea legii și încălcarea ei.

Este interesant, atât din punct de vedere cantitativ, cât și calitativ, de observat faptul că, în aceeași perioadă de timp, un reprezentant important al unui stat de referință pentru noi declara că s-ar putea să nu avem destule locuri libere în penitenciare pentru toți infractorii/toate persoanele corupte din România. Aceasta înseamnă că infracționalitatea nu reprezintă un fenomen izolat, care poate fi combătut prin simpla reacție a componentelor economice sau socio-politice, care sunt pozitive prin natura lor și caracteristice unui stat care vizează democrația și modernitatea.

Aceasta a condus la evidenta necesitate ca un organism compus din specialiști judiciari și de poliție să fie creat și pregătit și re-pregătit continuu pentru a ajuta justiția și, mai ales, pentru a-și folosi întreaga pricepere și experiență în lupta împotriva răului social; iar tot acest proces ar trebui să pornească de la ***aflarea adevărului.***

Or, din perspectivă epistemologică, ne aflăm în fața unei științe separate, numite de noi *criminalistică* (vezi de asemenea numele de *poliție științifică* sau *tehnică*, *investigare a infracțiunilor* sau *știință legală*), care servește exact această provocare mai mult sau mai puțin acceptată de noi, cei gravitând pe orbita justiției.

Apărută la sfârșitul secolului al XIX-lea, ca expresie a justiției penale puse pe baze moderne, criminalistica și criminologii aveau să joace rolul anticorpilor împotriva virușilor infracționalității, care trecea ea însăși printr-un proces de evoluție, adesea cu un pas înaintea celor care încercau să scoată la iveală dedesubturile faptelor infracționale, să le identifice și să le combată.

Prin comparație cu actualele evoluții ale legii, ale faptelor de viață din lumea justiției și criminalisticii, fără a neglija educația juridică, numeroase persoane – mai mult sau mai puțin familiarizate cu faptele judiciare – își pun, *de bona* sau *de mala fide*, întrebări cum ar fi:

- Are o societate, cum e cea românească, încă nevoie de munca unui asemenea arheolog al unui trecut prea recent, reprezentat de fapta penală?
- Are societatea încă nevoie de și, prin urmare, solicită eforturile costisitoare presupuse de o investigație criminalistică?
- Este nevoie să se folosească în multe cazuri cele mai avansate tehnici de investigație, care implică un efort pe nedrept considerat exagerat?
- În cele din urmă, pregătirea viitorilor specialiști juridici, în special a magistraților, ofițerilor de poliție, avocaților, încă necesită ca predarea și prin urmare însușirea de cunoștințe în domeniul criminalisticii ca știință/disciplină a investigațiilor penale, să se bucure de atenție?

Aceste întrebări par să fie pur retorice. Cu toate acestea, dincolo de această aparență, este evident pentru toate persoanele cu pregătire în practica judiciară, și acelor persoane dedicate pregătirii viitorilor specialiști judiciari, că asemenea întrebări [trebuie] puse, reformulate, în timp ce răspunsurile la ele trebuie regândite.

Pe parcursul evoluției umanității, a științei, întrebările au avut importanța lor. De exemplu, Isaac Newton și-a pus o întrebare care era evident o inepție pentru majoritatea oamenilor: „De ce cade mărul din pom?" Iar răspunsul la această întrebare a dus la descoperirea legii gravitației sau atracției universale.

La fel, la sfârșitul secolului al XIX-lea și începutul secolului al XX-lea, în paralel cu spectaculoasa evoluție a științelor exacte, cei chemați să servească justiția sau să pregătească specialiști judiciari, s-au întrebat cum pot ultimele descoperiri științifice să fie utile pentru aflarea adevărului, identificarea infractorilor și de asemenea cum pot fi realizate acțiunile de anchetă astfel încât să servească legea. Astfel s-a născut criminalistica, știința investigării infracțiunilor sau a stabilirii faptelor pe parcursul procesului penal (Hans Gross).

În zilele noastre, când suntem martorii competiției dintre specialiștii judiciari și criminologi, pe de o parte, și infractori, pe de altă parte, când persoanele din zona infracționalității sunt cele care se bucură de cele mai multe dintre beneficiile unui sistem intenționat a fi democratic, se ridică de asemenea multe întrebări legate de pregătirea magistraților, a anchetatorilor și a specialiștilor în știința legală.

Întrebarea crucială ar putea fi următoarea: ***Care ar trebui să fie scopurile educației criminalistice, cum și pe ce criterii ar trebui organizată această educație?***

Întrebarea de mai sus este de asemenea justificată de faptul că aria curriculară a științelor legale este extinsă de discipline dintre cele mai diverse, unele dintre ele adăugate mai degrabă deoarece par să creeze o impresie bună peste hotare sau pentru că sunt la modă, altele pentru că își au originea în discipline fundamentale, însă repetă cunoștințe deja dobândite de studenți în cadrul disciplinelor de bază. Aceasta ar putea dăuna pregătirii specialiștilor meniți să facă față impactului infracțiunilor reale, din cauze dintre cele mai triste.

Ca persoană care s-a dedicat de mulți ani învățământului superior juridic, în special educației criminologice, deținând cunoștințe intime privind evoluția sa și de asemenea percepția sa de către profesori universitari sau practicanți ai dreptului, mai mult sau mai puțin apropiați domeniului investigațiilor penale, cu riscul de a trezi reacții de respingere sau de a agita orgolii, consider cu sinceritate că următoarele întrebări ar trebui repetate:

- Ar trebui criminalistica, în accepția sa originală, să fie limitată astăzi doar la componenta sa tehnică?
- Sunt cunoștințele oferite de știința criminalisticii utile sau absolut necesare începând din etapa preliminară și încheind cu etapa procesului?
- Poate fi aflat adevărul, mai ales într-un proces penal, fără a apela la mijloacele tehnice și științifice, procedurile tactice și regulile metodologice specifice criminalisticii?
- Găsește un anchetator, magistrat sau chiar avocat cunoștințele criminologice utile în întregimea lor, inclusiv cunoștințele privind componenta tehnică?
- Cum poate fi înțeleasă și sprijinită educația criminologică de către persoanele care administrează educația la nivelul universităților, de către autoritățile judiciare, mai ales de către beneficiarii ei?
- Este necesar, oportun pentru cei care asigură pregătirea în domeniul științelor penale să lanseze o ofensivă în sprijinul studiului criminalisticii la nivelul educației universitare, la masterat, în cadrul educației continue în domeniu în general?

• Poate crearea de Centre pentru Investigații sau Științe Legale în cadrul marilor universități civile să aducă mai mult dinamism în această zonă de pregătire pentru specialiști în domeniul penal, pentru anchetatori penali?

Răspunsurile date la întrebările de mai sus pot fi doar răspunsuri de bun-simț, mai ales în partea care privește specialiștii/practicanții în domeniu, chiar dacă suntem excedați de noile și multiplele discipline necesare juridice/sociale, dintre care unele încearcă să forțeze modernitatea. Când vedem care este evoluția infracționalității, când vedem formele din ce în ce mai grave, complexe sau profesioniste pe care le ia infracționalitatea, doar revenind cu picioarele pe pământ (iertați-mi exprimarea) putem înțelege că pregătirea viitorilor magistrați, anchetatori și chiar avocați trebuie să aibă o bază științifică, modernă, realistă și cât mai puțin poetică cu putință, dacă se intenționează o luptă eficientă împotriva infracționalității.

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

IMPORTANȚA INVESTIGAȚIEI CRIMINALISTICE ÎN TOXICOLOGIA JUDICIARĂ

Comisar dr. ing. chim. ***Emilian COSTACHE***
Comisar drd. ing. chim. ***Maria Georgeta STOIAN***
I.G.P.R. – Institutul de Criminalistică, Serviciul Expertize Fizico-Chimice

Abstract

The presentation deals with the importance of correct and objectve interpretaton of microtraces available in cases of intoxicatons with unknown substances. When the toxic is difcult to reveal from the surrounding matrix, or there's only a small quantty of it, cases of diagnose impossibility or misinterpretatons can occur.

Often, forensic investigation of traces collected in such cases can help identifying the toxic contained. This is the case of attempting to isolate ethylene glycol from the stomach content of the victim, by solvent extraction, derivatization with silanic compounds and gas chromatography – mass spectrometry analysis.

We also present a case of identification of a possible cause of death that disagrees the coroner's initial diagnostic (arsenic poisoning). The cause was established by physico-chemical examination of the samples taken from the crime scene, samples that were found to contain metallic phosphides, known as phosphine generators, a very toxic gas.

Chimia judiciară se confruntă frecvent cu sarcina, de multe ori dificilă, de a analiza urme ridicate de la fața locului în scopul precizării naturii acestora. Dacă în cazul unor probe unitare, cu volum mare, analiza nu ridică probleme deosebite, de cele mai multe ori efectuarea unui spectru IR și a unei separări cromatografice pe strat subțire fiind suficiente, în cazul unor urme cu masă mică, constituite din amestecuri de mai multe substanțe, problema devine dificilă. În aceste cazuri, întrucât numărul încercărilor analitice este limitat foarte mult de volumul mic al probei, trebuie adoptată o strategie corespunzătoare de analiză pentru a obține maximum de informații din fiecare tip de analiză efectuat.

Expertizele toxicologice au drept obiectiv confirmarea sau infirmarea mai ales a intoxicațiilor cu pronostic grav sau urmat de moarte. Probele sunt constituite din corpuri delicte (apă, resturi de alimente sau băuturi, obiecte suspecte etc.) și materiale biologice (sânge, urină, conținut stomacal, organe). Acestea sunt colectate prin cercetarea la fața locului sau cu ocazia efectuării autopsiei de către medicul legist, având grijă ca proba să fie reprezentativă din punct de vedere calitativ și cantitativ, ambalată corespunzător, etichetată și sigilată.

„Cercetarea la fața locului se înscrie printre activitățile de bază ce contribuie în mod substanțial la aflarea adevărului în cauză, de ea depinzând în mod substanțial lămurirea problemelor referitoare la faptele și împrejurările acesteia, inclusiv cu privire la persoana făptuitorului"[1]. „Nu de puține ori, această activitate se constituie în unica modalitate de obținere a probelor și mijloacelor materiale de probă, cel puțin în prima fază a cercetărilor"[2].

În accepțiunea specialiștilor, cercetarea la fața locului poate fi definită ca fiind acea activitate inițială de urmărire penală și de tactică criminalistică care constă în cunoașterea

[1] V. Berchesan, C. Pletea și Eugen I. Sandu, *Cercetarea la fața locului*, în *Tratat de tactică criminalistică*, Ed. Carpați, Craiova, 1992, p. 26.

[2] C. Ionițoaie, *Tactica cercetării la fața locului*, în *Curs de criminalistică*, Academia de Poliție „Al. I. Cuza", București, p. 2.

nemijlocită a locului unde s-a săvârşit infracţiunea sau a locului în care au fost descoperite urmele acesteia, în vederea descoperirii, fixării şi ridicării urmelor şi în stabilirea împrejurărilor în care infracţiunea a avut loc.

Pentru investigarea criminalistică a faptelor ce au avut ca mijloc folosirea substanţelor toxice, ţinând cont de evoluţia tehnică a metodelor analitice de determinare a acestora, este necesară aplicarea unor modalităţi specifice de investigare tehnico-ştiinţifică a locului faptei, interpretarea urmelor în context, precum şi cunoaşterea unor proceduri de relevare, ridicare, ambalare şi transport a urmelor de substanţe toxice.

Trebuie spus că orice analiză toxicologică este în esenţă o cercetare ştiinţifică care are drept obiectiv căutarea unor cantităţi extrem de mici de substanţă toxică într-un mediu extrem de variat şi complex şi cu un volum deosebit de mare.

Pentru a stabili dacă moartea victimei provine prin otrăvire trebuie să existe o colaborare strânsă între medicul legist şi toxicolog.

Probele materiale existente la faţa locului sau cele identificate cu ocazia examinării corpului pot aduce informaţii importante dacă victima a murit prin otrăvire.

Informaţiile provin anchetatorilor sub diverse forme şi pe diverse căi. Astfel, ambalajele medicamentelor sau chimicalelor de uz casnic, etichetele de pe sticle, formele medicamentoase găsite intacte sau resturi ale lor, cutii, pahare, ceşti, veselă, eprubete şi alte recipiente, găsite în apropierea victimei sau în locuri ce au legătură cu aceasta, oferă informaţii importante.

În general, probele puse la dispoziţia expertului chimist în vederea identificării substanţei/substanţelor toxice, prin natura lor sunt însoţite de o matrice în care substanţa incriminată se află, din punct de vedere cantitativ, la nivel de urme sau microurme. Acest fapt impune ca, premergător analizelor efectuate, probele să fie purificate prin extracţii succesive cu solvenţi selectivi şi concentrate prin evaporarea solventului în vid pentru prevenirea descompunerii termice a substanţelor incriminate[3].

Spectrometria de masă, metodă analitică structurală, poate fi de cele mai multe ori unica metodă folosită pentru identificarea unor substanţe necunoscute, despre care, prin celelalte metode de analiză (reacţii de culoare, cromatografie în strat subţire, gazcromatografie), se obţin doar informaţii aproximative.

La probele deosebit de mici, a căror concentraţie este la limita de sensibilitate a detectorului de masă, analiza se poate efectua numai ţintit, căutându-se un număr limitat de compuşi, a căror comportare gazcromatografică este cunoscută prin analize anterioare. În aceste situaţii, analiza poate fi mult uşurată de obţinerea unor date suplimentare despre probă, pe baza colaborării cu organele de investigaţii (simptomele manifestate de victimă, efectele fiziologice probabile ale probei, inscripţionarea flaconului de ambalare, proprietăţi organoleptice, proveniență etc.).

Prelucrarea anterioară a probei joacă un rol important în succesul analizei prin GC-MS. Probele în care componenţii de interes sunt în urme, pot da, la analiză, picuri deosebit de largi corespunzătoare unor compuşi de interferenţă, mascându-se astfel substanţele urmărite, fiind imposibilă din aceasta cauză obţinerea unui spectru de masă caracteristic. De aceea este absolut necesară o preseparare a componenţilor pentru înlăturarea balasturilor (de exemplu zaharide, lipide, alcalii etc.) şi concentrarea la maximum a substanţelor de interes.

Cele mai convenabile metode de preseparare sunt cele cromatografice (cromatografie pe coloană sau cromatografie în strat subţire), deşi uneori metode mai puţin pretenţioase (extracţii lichid-lichid, lichid-solid etc.) pot fi eficiente.

[3] *Toxicologie analitică*, Marţian Cotrău, Ed. Medicală, Bucureşti, 1988.

Identificarea compuşilor de interes toxicologic se face prin obţinerea spectrelor de masă a ionilor pozitivi la impact electronic şi compararea automată a acestor spectre cu spectrele de masă cuprinse în colecţiile de spectre disponibile. Deşi foarte utilă, căutarea computerizată nu trebuie absolutizată, fiind necesară de fiecare dată compararea de către specialist a spectrelor având cele mai mari scoruri din lista de hituri cu spectrul substanţei necunoscute şi luarea deciziei numai după coroborarea cu rezultatele celorlalte investigaţii efectuate pe probă. În caz contrar, există de multe ori posibilitatea unor erori.

De asemenea, trebuie să se estimeze dacă substanţele de interes rezistă la condiţiile de temperatură, de multe ori brutale, din poarta de injecţie şi din coloana cromatografică. Sunt multe substanţe care suferă transformări la temperaturi ridicate astfel încât numai o mică fracţiune din cantitatea injectată în coloană rămâne nemodificată, această cantitate putând fi sub sensibilitatea metodei. Grupările polare ale substanţelor cu masă moleculară mare, termic instabile, se protejează în aceste cazuri prin derivatizare cu silani sau anhidride acide (anhidridele acizilor organici perfloruraţi). Derivatizarea este necesară şi în cazul unor substanţe având spectrele de masă sărace în benzi, cu benzi plasate în zona inferioară a domeniului de masă.

În anul 2001, Laboratorul de Toxicologie din cadrul Serviciului Expertize Fizico-Chimice al Institutului de Criminalistică din I.G.P.R. a fost implicat în identificarea cauzei unui deces. Din cercetări se presupunea că victima consumase etilenglicol, iar în urma autopsiei s-a stabilit că aceasta fusese intoxicată cu o substanţă necunoscută.

Laboratorul a primit spre analiză mostre de sânge, ficat şi conţinut stomacal prelevate de la victimă. Deoarece laboratorul nu este dotat pentru analize toxicologice din probe biologice, ne-am concentrat atenţia spre analiza conţinutului stomacal.

În prealabil, au fost efectuate studii pentru a găsi o modalitate de izolare şi apoi de identificare a unor eventuale urme de etilenglicol. Întrucât identificarea etilenglicolului prin cromatografie de gaze este foarte dificilă, acesta nefiind un compus volatil, au fost efectuate teste cu diverşi reactivi în vederea creşterii volatilităţii etilenglicolului. Un rezultat bun a fost obţinut prin preluarea unei picături de etilenglicol într-o cantitate minimă de acetonitril şi tratarea acestei soluţii (derivatizarea) cu BSTFA (bis(trimetilsilil)trifluoracetamidă), la cald, timp de un minut. Un microlitru din soluţia rezultată a fost supusă analizei prin cromatografie de gaz cuplată cu spectrometrie de masă, utilizând o creştere lentă a temperaturii coloanei.

Prin comparaţie cu cromatograma obţinută dintr-o probă oarbă (fără etilenglicol), a fost identificată prezenţa etilenglicolului bisilanizat la timpul de retenţie 975 secunde. Compararea spectrului de masă în biblioteca de spectre Wiley a condus la un factor de potrivire directă de 91 % şi de potrivire inversă de 93 %.

În continuare, conţinutul stomacal a fost supus extracţiei în câteva rânduri cu acetonitril, iar extractul a fost evaporat sub vid. Lichidul vâscos obţinut a fost analizat în infraroşu, constatându-se că este alcătuit în principal din acizi graşi.

Un mic volum din acest reziduu a fost tratat cu BSTFA la cald. Un microlitru din soluţia rezultată a fost analizată prin cromatografie de gaz cuplată cu spectrometrie de masă, în aceleaşi condiţii ca şi testul anterior. Cromatogramele iono-selective având m/z=147 şi 191, specifice etilenglicolului bisilanizat, indică prezenţa acestui compus la un timp de retenţie de 967 secunde. Compararea spectrului de masă rafinat cu biblioteca de spectre Wiley a condus la confirmarea structurii acestuia ca fiind etilenglicol bisilanizat, cu un factor de potrivire directă de 80 % şi potrivire inversă de 88 %. Toţi ceilalţi compuşi care apar în cromatogramele iono-selective m/z=147 şi 191 s-au dovedit a avea spectre de masă diferite de cel al compusului vizat de analiză. În finalul cromatogramei s-au obţinut picuri de intensitate ridicată reprezentând acizi graşi silanizaţi.

S-a putut, astfel, dovedi prezența etilenglicolului în conținutul stomacal al victimei.

Cercetarea la fața locului este, de regulă, o activitate care nu se poate repeta, „Efectuarea necorespunzătoare a acestei activități, minusurile în materializarea rezultatelor obținute nu mai pot fi înlăturate"[4]. Totuși, în anumite situații și în mod excepțional, cercetarea la fața locului poate fi repetată, spre exemplu când există neclarități sau inadvertențe în soluționarea unor cazuri.

În anul 2006, laboratorul nostru a fost confruntat cu un caz de intoxicație cu substanță toxică. De data aceasta, rezultatul medico-legal a fost „otrăvire cu arsen". Identificarea arsenului a fost făcută prin reacțiile de culoare pe care le dă arsina. În urma acestui rezultat, organul de cercetare penală a condus o investigație la domiciliul victimei, colectând probe aflate pe masă: o cutie cu pulbere de culoare gri și o cană metalică ce conținea câțiva mililitri de lichid.

Investigațiile noastre au debutat prin analize în infraroșu ale probelor primite spre analiză (pulbere gri, urme materie din cană, lichid din cană având o depunere solidă). Spectrul pulberii de culoare gri prezenta benzi de absorbție slabe ce ar fi putut proveni dintr-un fosfat anorganic. Conținutul lichidului din cană și a urmelor materie depuse în cană au indicat prezența polizaharidelor.

A urmat investigația prin analize de fluorescență de raze X. Metoda presupune analize calitative respectiv cantitative, nedistructive și simultane, a elementelor chimice cu numărul atomic mai mare de 10, de la sodiu (Z = 11) până la uraniu (Z = 92), din probe solide, pulberi, paste, lichide.

Analiza calitativă se face pe baza poziției picurilor din spectrul obținut, situate la diferite energii caracteristice tranzițiilor electronice ale diverselor elemente din care este formată proba.

Analiza cantitativă se face determinând intensitatea radiațiilor caracteristice emise de un element.

Fluorescența de radiații X este o metodă precisă de analiză. Pentru componenții aflați în concentrație mare, precizia este de același ordin de mărime cu a metodelor chimice de analiză. În general, pentru a putea fi determinat prin această metodă, un element trebuie să fie în concentrație mai mare de 0,01-0,1 %. Limita absolută de detecție prin fluorescență de radiații X este de 10^{-8}g.

Metoda este selectivă, apărând foarte puține interferențe spectrale datorită simplității relative a spectrului de radiații X.

Rezultatele obținute la analiza prin această metodă au fost următoarele: – pulbere gri: zinc 46 %, sodiu 30 % și fosfor 24 %;

– urme materie din cană, depunere din lichid și reziduu la evaporare – majoritar zinc și fosfor, alături de cantități mici de sulf, potasiu, sodiu, calciu și fier.

În nici unul dintre spectre nu s-a pus în evidență prezența arsenului. În urma acestor rezultate, concluzia imediată era că probele puteau conține fosfură de zinc. Se știe că fosfurile metalice (de zinc, aluminiu, magneziu) sunt raticide cu toxicitate ridicată. Odată înghițite, acestea generează fosfină în prezența apei și acizilor din stomac.

Rămânea de verificat dacă fosfina putea fi confundată cu arsina. Din literatură am aflat că, într-adevăr, la reacțiile de culoare ale arsinei poate interfera fosfina. Pulberea de culoare gri a fost tratată cu acid sulfuric diluat, gazul degajat având miros de usturoi, caracteristic atât fosfinei, cât și arsinei. Gazul a fost testat prin două reacții de culoare, confirmând prezența fosfinei (hârtie îmbibată cu o soluție de azotat de argint și hârtie îmbibată cu un amestec de soluție de clorură de mercur și de galben de metil).

[4] V. Bercheșan, C. Pletea și Eugen I. Sandu, *op. cit.*, p. 30.

Pentru a testa interferența fosfinei a fost efectuată și o reacție de culoare caracteristică arsinei: tehnica Cribier, cu soluție de clorură de mercur, reacția fiind pozitivă tocmai datorită degajării de fosfină din proba în cauză.

Am concluzionat, astfel, că probele analizate de noi conțin majoritar fosfură de zinc și că moartea ar fi putut proveni ca urmare a acțiunii ei toxice în organism.

Cunoașterea nemijlocită a locului săvârșirii faptei oferă așadar posibilitatea unei interpretări mai juste a urmelor descoperite în cursul cercetărilor, prin încadrarea lor în tabloul de ansamblu al locului faptei, asigurând o reprezentare mai fidelă a împrejurărilor care le-au dat naștere. Culegerea unui material probator primar, necesar elaborării cât mai juste a versiunilor, ajută la reprezentarea cât mai clară a mecanismului săvârșirii infracțiunii respective și a succesiunii în care s-au desfășurat diferitele acțiuni ale infractorului sau a modului în care faptele s-au petrecut.

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

ROLUL ACTIV AL EXPERTULUI CRIMINALIST. COMPETENȚĂ SAU ARBITRAR?

Marilena CHIVU
Institutul Național de Expertize Criminalistice

Necesitatea abordării acestei teme se datorează împrejurării că, în ultimul timp ne confruntăm tot mai mult cu plângeri, contestații, memorii şi obiecțiuni ale părților care reclamă faptul că expertul criminalist şi-a depăşit atribuțiile în procesul efectuării expertizei cu care era învestit.

Ne referim la acele situații în care expertul criminalist se pronunță şi cu privire la alte chestiuni decât acelea asupra cărora a fost întrebat.

Bineînțeles că, într-o astfel de împrejurare, nevoiți fiind să răspundem obiecțiunilor, invocăm întotdeauna „rolul activ al expertului".

La prima vedere, pentru persoanele avizate în privința expertizei, asimilarea acestei sintagme nu pare a fi o problemă, acceptând fără rezerve principiul rolului activ al expertului.

La o analiză mai atentă, însă, constatăm că, deşi pare să nu comporte vreo dificultate de înțelegere, sintagma „rolul activ al expertului" se dovedeşte a fi destul de greu de definit. Toți experții au folosit-o măcar o dată şi lor li se pare firesc ca, în cadrul activității de expertiză, să funcționeze şi un astfel de principiu.

Literatura de specialitate, de asemenea, pomeneşte de rolul activ al expertului, dar nimeni nu s-a oprit mai mult asupra acestui subiect, considerând, probabil, că locuțiunea este de la sine înțeleasă şi nu necesită lămuriri suplimentare, cu atât mai mult o definiție.

Încercând o definire primară a rolului activ al expertului, am putea spune că reprezintă o însumare a tuturor gesturilor pe care le poate face acesta în virtutea unei atitudini asumate față de activitatea pe care o desfăşoară. În esență discutăm, deci, de o atitudine. Nu includem aici, însă, conduita izvorâtă din anumite îndatoriri pe care expertul înțelege să le respecte cu titlu obligatoriu; ne referim la obligația de a efectua investigațiile cu maximă responsabilitate, de a face toate demersurile necesare ca examinările să se desfăşoare în conformitate cu criteriile ştiințifice care stau la baza identificării, de a oferi organului judiciar o concluzie fundamentată şi riguros argumentată.

În afara acestor obligații de natură deontologică, vorbim însă de o altă latură a atitudinii expertului, aceea de a furniza absolut toate datele pe care le descoperă cu ocazia cercetării probelor, date pe care el le consideră a fi utile cauzei, deşi excedează obiectivului stabilit de instanță sau de organul de urmărire penală.

Problema care se pune este următoarea: reprezintă asumarea de către expert a unui astfel de comportament activ o competență sau ne situăm în sfera arbitrarului?

Judecând după menirea expertului criminalist, această atitudine s-ar înscrie fără drept de apel în sfera principiului ce consacră expertiza ca mijloc de probă.

Atât în codul de procedură penală cât şi în cel de procedură civilă, legiuitorul a stabilit premisele dispunerii expertizei: atunci când pentru lămurirea unor fapte sau împrejurări ale cauzei, în vederea aflării adevărului, sunt necesare cunoştințele unui expert.

Putem merge mai departe, încercând să asimilăm, ca şi semnificație, noțiunea de rol activ al expertului cu cea de rol activ al organului judiciar, statuată foarte clar în partea generală a codului de procedură penală: „organele de urmărire penală şi instanțele de judecată sunt obligate să aibă rol activ în desfăşurarea procesului penal" – titlul I, art. 4 (legalitatea şi oficia-

litatea procesului penal). Codul de procedură civilă instituie, de asemenea, îndatorirea judecătorilor de a stărui „prin toate mijloacele legale, pentru a descoperi adevărul şi pentru a preveni orice greşeală în cunoaşterea faptelor", dând părţilor ajutor activ în ocrotirea drepturilor şi intereselor lor.

Cum activitatea de expertiză este circumscrisă aceluiaşi ţel comun de aflare a adevărului, am putea fără rezerve să spunem că, atâta vreme cât expertul rămâne în sfera care defineşte expertiza criminalistică şi răspunsurile sale sunt de strictă specialitate, rolul său activ nu poate fi decât un beneficiu în procesul de justiţie şi nicidecum o abordare abuzivă a speţei.

Analizând limitele între care se poate încadra comportamentul expertului criminalist, din perspectiva statutului său în contextul procesual, putem observa că legiuitorul, deşi nu a reglementat noţiunea rolului activ, a înţeles să-i confere în mod expres unele drepturi, venite, probabil ca un corolar al obligaţiilor: dreptul de a lua la cunoştinţă de materialele dosarului, dreptul de a cere lămuriri cu privire la anumite fapte sau împrejurări ale cauzei, dreptul de a formula o opinie separată atunci când expertiza este realizată în comisie.

Corelativ, obligaţiile expertului sunt, în principal, cuprinse în articolul ce se referă la conţinutul raportului de expertiză; dincolo de cele ce privesc condiţiile de formă, amintim una dintre ele, cea care se înscrie în tema discuţiei, respectiv îndatorirea de a insera în cuprinsul raportului obiecţiile sau explicaţiile părţilor, precum şi analiza acestor obiecţii şi explicaţii în lumina celor constatate de expert. Deseori, însă, acest din urmă aspect este invocat de părţi ca reprezentând o depăşire a atribuţiei expertului şi, din păcate, obiecţiunile părţilor chiar sunt încuviinţate de instanţe.

Atitudinea supusă cel mai des contestării este, însă, cea a expertului criminalist care, sesizând aspecte noi într-o speţă dedusă expertizei, consideră că este de datoria lui să le releve, să le explice şi să le integreze în contextul celorlalte constatări, răspunzând astfel şi altor probleme decât cele formulate de organul judiciar. Precizarea care se impune este că, printr-un astfel de demers, expertul nu se substituie organului judiciar, ci se păstrează într-un cadru strict al specialităţii sale.

De cele mai multe ori, aspectele noi sesizate de experţi în legătură cu un document supus expertizării sunt esenţiale în aflarea adevărului, alteori deşi nu schimbă radical concluzia la care s-ar fi ajuns în absenţa lor furnizează elemente suplimentare.

Din categoria primelor, dăm un exemplu ce poate fi determinant în stabilirea unei situaţii de fapt reale: expertul este întrebat cu privire la autenticitatea unei semnături de pe un înscris; constatând că semnătura aparţine titularului, el sesizează, însă, elemente de fals ale actului (modificări în cuprinsul textului ce privesc sume de bani, suprafeţe de teren sau data întocmirii, redactarea documentului în mai multe etape şi folosirea a două tipuri de imprimante etc.). Poate constata, de asemenea, că deşi semnătura încriminată este autentică, ea nu a fost dată pentru actul respectiv (cazul colajelor, semnăturilor furate sau date în alb).

Un alt exemplu este cel în care, deşi obiectivul este formulat doar cu privire la autorul unei semnături, expertul constată că semnătura este autentică, dar nu a fost executată în perioada din care datează actul (are la dispoziţie semnături de comparaţie din perioade diferite şi conchide că semnătura respectivă nu putea proveni din anul 1970 – ex –, deoarece la data respectivă titulara purta alt nume şi aborda altă variantă de subscriere).

În astfel de situaţii întrebarea care se pune este următoarea: expertul va răspunde laconic „da, semnătura a fost executată de titular" sau are obligaţia deontologică de a evidenţia toate aceste aspecte nou apărute în timpul cercetărilor sale şi va răspunde „da, semnătura aparţine titularului, dar nu a fost dată pentru conţinutul acestui act" sau „nu a fost executată la data înscrisă pe act"?

Dacă nu le va sesiza, se poate spune că nu este un bun profesionist, că face rabat de la calitatea actului de expertiză şi se îndepărtează de la scopul acestui mijloc de probă; dacă le va sesiza, poate fi pus la zid pe motiv că şi-a depăşit mandatul cu care era învestit. Ori, trebuie spus că în astfel de cazuri, elementele noi oferite de expert au o natură determinantă pentru speţă; ele pot schimba radical o situaţie de fapt.

Dacă nu au fost incluse în obiectivul expertizei este doar pentru că de cele mai multe ori, organul judiciar, în primul rând şi părţile, în al doilea rând, în lipsa unei pregătiri de specialitate, nu ar fi putut anticipa astfel de aspecte.

Alteori, expertului i se cere să răspundă dacă o semnătură a fost ori nu executată de titular. Expertul concluzionează că semnătura este falsă şi, în plus, identifică autorul pe baza documentelor aflate la dosar. Într-o atare situaţie, când nu se schimbă radical situaţia dar, prin constatările sale, expertul aduce date suplimentare, reiterăm întrebarea de mai sus: ne limităm la a răspunde strict cu privire la autenticitatea semnăturii sau identificăm, în cuprinsul raportului şi autorul acesteia?

Răspunsul se află în conştiinţa fiecăruia sau poate fi citit printre rândurile normelor juridice, dar nu-l vom şti câtă vreme continuăm să răspundem la obiecţiuni sau să dăm declaraţii pe această temă.

Un lucru este sigur, însă:

- dacă în primul caz expertul nu ar relata despre constatările sale în cuprinsul raportului de expertiză, acest lucru ar putea conduce la erori judiciare. Instanţa ar reţine, de exemplu, că actul a fost semnat de X, fără să aibă posibilitatea de a lua în calcul ipoteza că actul, în ciuda autenticităţii semnăturii respective, este fals.
- În al doilea caz, dacă expertul răspunde şi cu privire la identitatea plastografului, este un câştig sub aspectul celerităţii procesului; aceasta, admiţând că următorul pas procedural ar fi dispunerea unui supliment de expertiză prin care să se răspundă şi cu privire la persoanele bănuite (în rândul cărora nu întotdeauna se ascunde adevăratul autor al contrafacerii).

Iată, dar, în acest context că, exercitându-şi rolul activ, expertul criminalist nu numai că nu îşi depăşeşte mandatul, ci, dimpotrivă, poate preveni, uneori erori judiciare, iar alteori tergiversarea cauzelor.

Rolul activ al expertului, mai puţin „cântat" în plângerile părţilor, dar vehement combătut de organele judiciare priveşte unele aspecte de formă, premergătoare efectuării propriu-zise a expertizei. Ne referim la situaţiile în care, datorită formulărilor confuze, ambigue ori incomplete a obiectivului, expertul se vede obligat să ceară lămuriri sau/şi clarificări, sau la cazurile în care obiectul expertizei este greşit formulat din punct de vedere al identificării criminalistice şi expertul cere organului judiciar reformularea acestuia.

Despre acest aspect care priveşte modul în care solicitările expertului sunt percepute în special de instanţă sunt foarte multe de spus şi ar putea face obiectul unei lucrări distincte. Sintetizând, putem aprecia, din practica de expertiză, că – pe planul comunicării expert-organ judiciar – există carenţe majore şi asistăm la o situaţie pe care o putem înfăţişa astfel: rolul activ al expertului criminalist versus rolul activ al instanţei de judecată. Pe cât de neînsemnat pare a fi primul, nu trebuie neglijat faptul că doar expertul cunoaşte metodele şi procedurile după care lucrează, numai el este cel care poate decide asupra aspectului cantitativ şi calitativ al scriptelor de comparaţie, asupra necesităţii prelevării de probe, asupra realizării unui experiment şi că astfel de iniţiative se constituie tocmai într-un ajutor dat organului judiciar pentru o justă soluţionare a cauzei. Aşa cum Traian Pop avansa într-un mod remarcabil, în urmă cu mai mult de jumătate de secol, ideea conform căreia expertiza criminalistică nu ar fi doar un mijloc de

probă, ci un veritabil mijloc de investigare: „căci uneori numai ochiul specialistului poate sesiza, descoperi o probă sau un obiect purtător de indicii".

Iată de ce apare necesitatea ca, în loc de a încerca să definim graniţele dintre acţiune şi inacţiune, ar fi mult mai benefic actului de justiţie să ne exercităm, în limitele legalităţii şi într-un mod conjugat, rolul activ pentru a sluji unei cauze comune: aflarea adevărului.

Şi iată de ce, într-o ipotetică antiteză dintre rolul activ şi rolul pasiv al expertului, primul va fi personajul pozitiv.

Bibliografie:

Frăţilă A., *Consideraţii privind „rolul activ al expertului grafic"*;
Ionescu L., Sandu D., *Identificarea criminalistică*, Ed. Ştiinţifică, Bucureşti, 1990;
Mihuleac E., *Expertiza judiciară*, Ed. Ştiinţifică, Bucureşti, 1971;
Mircea I., *Criminalistica*, Ed. Lumina Lex, Bucureşti, 1999.

BCU IAŞI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

CRIMINALITATEA LA PARIS[1]

(LUCRĂRILE CENTRULUI DE STUDII SOCIOLOGICE)

V.V. STANCIU
Avocat la Curtea de Apel din Paris, Profesor la Şcoala de Antropologie

CENTRUL NAŢIONAL DE CERCETARE ŞTIINŢIFICĂ
1968

În memoria bunilor mei maeştri: Enrico Ferri, Laignel-Lavastine, H. Levy Bruhl şi V. N. Stanciu, tatăl meu, care mi-au dat fiecare un dar inestimabil: orientarea sociologică în cercetarea criminologică, iniţierea psihiatrică, rigoarea în observare şi simpatia pentru om, indiferent de originea, rasa şi comportamentul lui.

V.V.S.

INTRODUCERE

Înainte de crearea Antropologiei criminale, crima era studiată ca o entitate, la fel cum în trecut se studia boala în sine.

Un progres sigur s-a realizat atunci când s-a ajuns să se spună că, aşa cum nu există boli, nu există nici crime, ci criminali.

Cu toate acestea, persista şi încă persistă o eroare ce apare din când în când în felul în care este studiat criminalul, smuls din contextul său social, în închisoare unde el nu mai este el însuşi. O astfel de cunoaştere este la fel de falsificată ca şi studierea comportamentului unui animal aflat în cuşcă. De unde şi rezultatele slabe ale tratamentelor penitenciare şi eşecul încercărilor de a îndrepta omul în planul exclusiv individual.

Rămâne deci să facem un al doilea pas înainte. Să înţelegem că o infracţiune sau o crimă nu reprezintă răul în sine, că ele nu sunt decât simptome ale unei dereglări sau ale unei inadaptări manifestate de atitudinile unei persoane în acţiune într-un anumit mediu şi la un anumit moment. La fel cum terapeutica eficace cere combaterea nu a simptomelor, ci a cauzelor profunde – adeseori îndepărtate – tratând astfel în mod indirect, dar eficient bolnavul, tot aşa cunoaşterea criminalului cere studierea completă a întregii personalităţi a acestuia, dacă e posibil în acţiune, sau cel puţin în libertate: omul şi mediul lui familial şi socio-economic, împreună cu care constituie o unitate indivizibilă. Este prima etapă indispensabilă nu doar operei ştiinţifice, ci şi profilaxiei şi terapeuticii criminale.

Iată de ce dorim să facem această anchetă al cărei obiect este studiul criminalităţii cantitative şi calitative din Paris. Am abordat fenomenul criminal *in concreto* într-un spaţiu şi un timp determinate, şi anume la Paris, în perioada dintre anii 1950 şi 1965.

A descrie câteva aspecte ale feţei proteiforme a crimei[2] şi câteva trăsături ale criminalului parizian[3] înseamnă, credem noi, a aduce o modestă documentare Criminologiei şi Poliţiei Criminale, mai ales prevenţiei criminale.

---

[1] Sinteză a studiului elaborate în 1968. Traducere din limba franceză.

[2] Pe tot parcursul prezentului studiu, folosim cuvântul crimă nu în sensul lui juridic, ci ca sinonim al cuvântului infracţiune (a se vedea V.V. Stanciu, *Ce este Criminologia*, Studii Internaţionale de Psihosociologie Criminală, nr. 1, p. 52).

[3] Autor al tuturor infracţiunilor.

Suntem conştienţi de insuficienţa cifrelor statisticilor noastre. Numărul mare este cel care dă semnificaţie faptelor sociale şi greutate concluziilor. O echipă de cercetători pe care am fi putut să-i ghidăm ar fi remediat acest neajuns. În anchete dificile ca aceasta, distanţa între muncă şi rezultat este întotdeauna inevitabilă.

Muncind ca un artizan, lucrarea noastră prezintă dezavantajele, dar poate şi avantajele inerente artizanatului, dintre care cele mai importante ar fi – se spune – conştiinţa în muncă şi efortul de finisaj în execuţie.

De-a lungul celor cincisprezece ani ai acestei anchete, am găsit susţinere în gustul pentru dificultăţi, dragostea pentru concret şi pasiunea faţă de om, cât şi în convingerea că am descoperit mine de aur ce vor fi exploatate de alţi cercetători mai norocoşi pentru că sunt mai bine utilaţi.

Fără a avea naivitatea de a crede că am atins pământul făgăduit al Criminologiei, avem certitudinea că am descoperit direcţia de mers şi de a ne fi angajat pe acest drum.

Metoda

Metoda noastră este valabilă pentru studiul criminalităţii din indiferent care oraş.

Complexitatea obiectului anchetei noastre ne-a obligat să recurgem la o metodă şi ea complexă.

Convinşi că Criminologia, ştiinţă a observaţiei, trebuie să se revendice mai degrabă de la Buffon decât de la Descartes, am considerat că prima sarcină era aceea de a culege faptele, un cât mai mare număr de fapte.

Urmărind să dăm o bază solidă anchetei noastre, am plecat de la fapte, adică de la infracţiunile considerate ca atare de codul penal şi legile speciale, crime, delicte şi contravenţii sau când neplata amenzii a dat naştere la constrângeri de natură corporală.

O parte a documentaţiei noastre a fost constituită de răspunsurile obţinute cu ajutorul unui chestionar[4]. Este vorba în acest caz de delincvenţii care se aflau în Casa de Arest a Sănătăţii şi în cea de la Fresnes, în cursul anului 1958.

Elementele de informaţie[5] ale chestionarului sunt următoarele:

1. Data de naştere.
2. Locul de naştere.
3. Ultimul domiciliu la Paris.
4. Data sosirii la Paris (pentru a se stabili în acest oraş).
5. Starea civilă.
6. Profesia.
7. Data săvârşirii infracţiunii (ultima).
8. Încadrarea juridica a faptei.
9. Nivelul de instruire.
10. Religia

(Nici un deţinut nu a dat răspuns la toate întrebările).

În cazul a două arondismente (XVI şi XX) am preluat datele găsite în registrul de intrări[6] de la următoarele închisori: La Santé, Fresnes şi La Roquette pentru doi ani 1950 şi 1963 pentru

[4] Prin amabilitatea domnului R. Lhez, Director al Administraţiei Penitenciarelor de la acea vreme.

[5] Răspunsurile din chestionar sunt valabile în măsura în care sinceritatea răspunsului este acceptata. În general, sinceritatea poate fi prezumată atunci când e vorba de întrebări fără implicaţii deosebite la care adevărul nu poate face rău persoanelor chestionate, cum ar fi de exemplu, calitatea de străin, data de sosire la Paris, religia.

[6] În registrul de intrări se menţionează ziua intrării prizonierului, numele, datele de identificare, motivele arestării şi încadrarea juridică a faptei. În acelaşi registru se notează data punerii în libertate a deţinutului.

a compara evoluția delincvenței în intervalul de 13 ani. Ancheta psiho-socială în aceste două arondismente a fost mai detaliată.

Registrul de intrări ne-a oferit următoarele informații:

1. Adresa delincventului.
2. Vârsta.
3. Starea civilă.
4. Studii.
5. Profesie.
6. Încadrarea juridică a infracțiunii.

Pentru studierea criminalității în rândul minorilor am consultat fișele și dosarele Tribunalului de Minori al Dept. Seine în anul 1953, pentru arondismentele XVI și XX și în cursul anului 1963, pentru celelalte 20 de arondismente.

Am făcut sondaje[7] pentru anii 1957, 1964 și 1965.

Accesul la registrul completat de mână, în câteva comisariate de poliție, ne-a permis să avem o imagine asupra micii delincvențe cotidiene și să cunoaștem furtul din marile magazine, pentru care statisticile oficiale sunt inutilizabile, date fiind motivele expuse în acest capitol.

Localizare și măsurare

Prima prelucrare a materialelor a fost localizată în zona pariziană a domiciliului delincvenților (nu trebuie uitat că un mare număr de delincvenți au un domiciliu efemer sau n-au niciun domiciliu). Localizarea este mijlocul prin care putem da statisticii o semnificație psiho-sociologică.

Am evidențiat, de asemenea, adresa locurilor unde au fost săvârșite infracțiunile.

Domiciliul delincventului și locul infracțiunii nu coincid decât foarte rar. Activitatea antisocială imitând activitatea socială, locul de „muncă" este în general departe de domiciliu.

Infracțiunile sunt înregistrate în fiecare comisariat ca urmare a plângerilor depuse de victime și, uneori, fără să existe nici o plângere, după descoperirea delictului sau a crimei. Rezultă de aici că delictele și crimele sunt cunoscute doar de comisariatul de cartier unde infracțiunile au fost săvârșite. Dar dacă comisariatul este în măsură să redacteze rapoarte foarte detaliate asupra delictelor, el nu are informații asupra autorilor dacă aceștia nu locuiesc în acel cartier.

Din punct de vedere sociologic, nu locul unde infracțiunea a fost săvârșită contează (statisticile infracțiunilor sunt, de obicei, elaborate de către juriști eminenți, dar de formație exclusiv juridică, ale căror considerații formaliste primează asupra celor științifice). Contează locul unde trăiesc delincvenții, acest loc încărcat de toți factorii care au incitat persoana să încalce consemnele sociale, aceasta zonă unde actul antisocial a fost pregătit este cea care ne interesează.

Iată de ce am acordat o atenție specială muncii migăloase care constă în depistarea domiciliului delincvenților și calcularea ratei delincvenților pe arondisment, iar uneori pe fiecare stradă sau cvartal.

În mod cu totul excepțional, am putut obține numărul de locuitori pentru câteva străzi. De regulă, nu este disponibil decât numărul pe arondismente sau cvartale, cvartal fiind considerat ansamblul de locuințe înconjurat de drumuri publice sau private pe care nu le traversează nici un alt drum (Rivet, Director al Statisticii Generale a Franței).

Dar această noțiune administrativă este de natură să distorsioneze rezultatele unei anchete. Din punct de vedere sociologic, cvartalul este o entitate artificială. În același cvartal, aflăm adeseori structuri economico-sociale diferite, comportamente și grade de civilizație

[7] Care prezintă dezavantajele oricărui sondaj.

diferite. Oamenii care locuiesc aici n-au contact cu toți locuitorii din cvartal. Amestecul grupurilor nu se face decât pe aceeași stradă și nici măcar pe toată lungimea ei. Ne-a fost dat să găsim pe o stradă ce marginea un cvartal un mare număr de delincvenți, în timp ce pe restul străzilor din jurul lui să nu găsim nici măcar un delincvent. În felul acesta, rata respectivă va fi mai puțin semnificativă.

Unitatea omogenă ce trebuie avută în vedere la studierea comportamentelor, nu trebuie să fie, în opinia noastră, nici arondismentul, nici cartierul, nici cvartalul, unități eterogene, ci fragmentul omogen de stradă, ansamblul de câteva imobile, uneori un singur imobil dacă găsim aceleași condiții de viață și un grup omogen care are același stil de civilizație.

Am folosit toate mijloacele susceptibile de a studia un grup social: statistica, studiul dosarelor pentru cunoașterea formelor de criminalitate și explicarea comportamentului criminalului, abordarea directă a delincvenților și a persoanelor ce locuiesc în zone criminogene, în sfârșit, discuții cu magistrați, polițiști și asistenți sociali.

Metoda noastră este, deci, globală, atât analitică, cât și sintetică.

Pentru a descrie criminalitatea dintr-un oraș, trebuie, desigur, să cunoaștem actele antisociale și să le măsurăm. Bunul simț, luat singur, trebuie eliminat căci adeseori el este sursă de erori. Cu titlu de exemplu, să amintim convingerea noastră de odinioară – împărtășită, de altfel, de numeroase persoane – că munca mamei în afara căminului ei este un factor criminogen pentru copiii lăsați fără control în promiscuitatea marilor aglomerații urbane. După ce am verificat dosarele cabinetelor judecătorilor de la Tribunalul de Minori Seine, am putut constata că serviciul mamei este fără efect, în sensul că nu există mai mulți delincvenți în familiile în care mamele trebuie să plece de acasă în fiecare zi.

Totuși, măsurătorile indispensabile unei anchete de această natură nu sunt suficiente. Trebuie să cunoaștem autorii acestor fapte și să-i înțelegem. Am fost deci obligați să trecem de la aspectul cantitativ la cel calitativ, să interpretam faptele măsurate și să le căutăm sensul. Ceea ce ne duce la noțiunea de valoare. Fără a nega orice valoare anchetelor ale căror metodă este bazată exclusiv pe statistici, putem constata că atunci când este vorba de fenomene complexe al căror adevăr este nuanțat, cifrele și diagramele se dovedesc insuficiente. Cifra, care ne dă măsura ritmului, a frecvenței fenomenului, trebuie să fie completată cu analiza și interpretarea faptelor.

Da, trebuie să considerăm faptele sociale „ca niște lucruri" (Durkheim), dar fără a uita că ele nu sunt lucruri. Dacă observarea faptelor cere o atitudine obiectivă și riguros științifică, înțelegerea oamenilor implică abandonarea atitudinii obiective. Căci orice înțelegere implică o anumită identificare prin simpatie. Măsurătorile ca metodă exclusivă în științele umane, este refuzul oricărui contact cu viața psihică. Lucien Febre spunea că măsurarea începe să transforme științele umaniste. Fără îndoială, ele trebuie transformate, dar nu mutilate.

Când vrem să cunoaștem și să exprimăm viața psihică, limbajele cifrate și liniare sunt neputincioase să exprime comportamentul, moravurile, credințele, opiniile, mobilele și factorii care generează faptele umane. Și aceasta mai ales când trebuie să operăm cu factori indirecți și îndepărtați. Este, deci, momentul să trecem de la statistică la psihologie. Fără sociologie nu vom putea înțelege cum forța colectivității poate să coboare sau să ridice individul. (Durkheim vedea fenomenul într-un singur sens: societatea ridicând individul). Dar fără psihologie, nu vom putea înțelege niciodată motivațiile nevrotice ale comportamentelor antisociale, și nici să explicăm diferențele în comportamentul copiilor crescuți în aceleași condiții, nici evantaiul ieșirilor din situații imposibile: crima, psihopatie, sinucidere sau eroism.

Sociologul care nu posedă cunoștințe de psihologie nu vede diversitatea psihică a indivizilor pentru că vede faptele sociale de la prea mare distanță, ca un prezbit intelectual. Psihologul pur nu vede aspectele unității speciei umane, nici factorii îndepărtați ai comporta-

mentului uman, un fel de miopie intelectuală. Aceasta este justificarea psihologiei sociale. Iată de ce am consacrat o bună parte a lucrării noastre psihologiei criminale care este *abordarea grupurilor*[8]. Astfel, convins de necesitatea de a cunoaşte condiţiile de viaţă din zonele criminogene pentru a surprinde raportul dintre comportamentul uman (deci forma criminalităţii) şi stilul civilizaţiei de grup, am cules informaţii privind:

a) locuinţa
b) alimentaţia
c) bugetul
d) religia şi morala
e) petrecerea timpului liber.

Apoi, am schiţat profilurile psihologice ale criminalilor.

Am observat comportamentul delincvenţilor, acţiunile şi reacţiile lor după ce am încercat să uităm ceea ce am citit în legătură cu psihologia criminală, mai ales atunci când era vorba de generalizări bazate pe ipoteze neverificate.

A trebuit, deci, să pătrundem în mediile antisociale şi să luăm contact cu delincvenţii aflaţi în libertate.

* * *

Nu putem termina această introducere înainte de a exprima gratitudinea noastră Centrului Naţional de Cercetare Ştiinţifică care ne-a acordat sprijinul pentru realizarea acestei anchete realizate sub auspiciile lui.

Adresam un gând de recunoştinţă profesorilor Heuyer şi Carbonnier care au fost, împreună cu regretatul H. Levy-Bruhl, directorii noştri de lucrări la C.N.C.Ş.

Mulţumim profesorului H. Baruk, preşedintelui Chazal, profesorilor Louis Chevalier, Graven (Preşedintele Asociaţiei Internaţionale de Drept Penal), profesorului Klineberg, domnului Robert Prigent, profesorului Stoetzel, cât şi domnului Jaques Rueff care au încurajat aceasta cercetare prin interesul pe care i l-au arătat.

Nu uităm nici datoria pe care o avem faţă de domnul Procuror general al Curţii de Apel, domnul Procuror al Republicii şi domnii judecători ai Tribunalului pentru minori al Seine care ne-au facilitat ancheta, permiţându-ne accesul la dosare.

Mulţumim, de asemenea, foarte cordial, pentru preţiosul lor aport, domnului Bertin, director al Şcolii practice de Înalte Studii (fără a-i uita pe colaboratorii domniei sale, domnii Arbellot, Bonin şi domnişoara Ziba Khorsande) pentru hărţi şi pentru sfaturile lor utile. În sfârşit, mulţumim domnului Hervio, de la Institutul Naţional de Statistică şi Studii Economice şi domnului Van Glabeke, de la Centru de Studii Sociologice.

FACTORII CRIMINOGENI

După ce am răspuns la întrebările „UNDE, CÂT şi CUM", să încercăm acum să răspundem la întrebarea „DE CE".

De ce delincvenţii acţionează în felul cutare sau cutare? Să mergem de la fapte la cauze, adică de la delicte la factorii care le-au generat.

Ceea ce ne frapează mai întâi este faptul că familiile delincvenţilor majori nu coincid cu acelea ale delincvenţilor minori şi nici cu acelea ale femeilor delincvente. Etiologia diferă, de asemenea, în funcţie de natura infracţiunilor. În anumite crime sau atentate la pudoare,

[8] După geografia criminală care realizează localizarea şi după statistică care realizează măsurarea.

anomaliile (înnăscute sau dobândite într-un mediu aberant) pot juca un rol decisiv. Dar în delincvența minoră, care este și cea mai răspândită, explicația se găsește mai degrabă în compresia mediului.

Etiologia crimei este diferită în funcție de natura infracțiunii, clasa socială a delincventului, stilul de civilizație și, de asemenea, sub-civilizația grupului social. *Așadar, este o eroare să vorbim de cauzele crimei în general.* Există medii de gălăgioși cinstiți, de hoți timizi, de escroci generoși și de persoane cărora nu li s-ar fi putut reproșa nimic dacă n-ar fi săvârșit infracțiuni sexuale.

În general, noi credem că la criminalii normali (acea normalitate pe care viața actuală o permite cu gradul de toleranță pe care îl avem față de omul mediu ne criminal), nu este vorba de un singur factor. Exista întotdeauna mai mulți și doar dozajul diferă în funcție de individ, de epoca și mediul de civilizație în care acesta trăiește.

Întrucât am studiat *in vivo* corelația dintre condițiile de viață și comportament, suntem în măsură să înțelegem importanța decisivă a situațiilor. Peisajul, arhitectura, culoarea zidurilor curate sau scorojite și mucegăite, spațiul locuinței – suficient sau sufocant – alimentația, lățimea străzii, toate aceste elemente constituie un ansamblu care modelează omul. S-a spus că locul este o stare sufletească. Adăugați la aceste condiții materiale care adeseori sunt aceleași cane e vorba de clădiri vechi sau de hoteluri-pensiuni, grijile comune, moravurile și distracțiile aproape la fel și veți obține explicația comportamentelor uniforme doar pe o suprafață limitată, dar diferite de îndată ce modurile de existență se schimbă. Comportamente analoage arată individualități asemănătoare dar, bineînțeles, nu identice. Oamenii devin imaginea locurilor. Se creează o aceeași stare sufletească. Fără să facem abstracție de diferențele individuale, fără a uita că omul este o „ființă unică", suntem în drept să concluzionăm că criminalitatea (adeseori în forma ei benignă) este difuză și virtual acoperă întreg grupul social care împarte același mod de existență, bântuind în zona în care aceleași condiții de viață generează aceleași situații[9].

În sânul unei civilizații, găsim sub-civilizații uneori foarte diferite în ciuda apropierii lor spațiale. Găsim în toate marile metropole precum New York și Chicago coexistând cartiere eterogene. Dar nicăieri nu găsim ca la Paris, pe o arie restrânsă, grupuri sociale de o atât de mare varietate.

Pentru a elimina orice echivoc, dorim să precizăm că este vorba de criminalitate în concepția noastră criminologică: ansamblu de acte periculoase pentru societate, fie că sunt sau nu sancționate de lege.

Scapă acestei delincvențe condiționate[10] doar bolnavii și eroii.

---

[9] Scriitori din sec. XIX, demografi ca Quetelet și Villerme sau romancieri ca Victor Hugo, Balzac și Eugene Sue au intuit acest adevăr. Ei au vorbit despre legătura dintre bolișI comportamente, pe de o parte și profesii pe de altă parte, deoarece, dat fiind că mobilitatea socială era foarte scăzută, indivizii care profesau aceeași meserie împărțeau aceleași condiții de viață. „În această primă jumătate a secolului XIX, ca și sub Fostul Regim, muncitorul, artizanul, burghezul prezintă genul de maladii și de moarte, cât și speranța de viață corespunzător profesiei lor, așa cum tot acestei profesii îi datorează limbajul, costumul și până și mărcile pictate pe corpurile lor. Boala croitorilor și a administratorilor de bloc este descrisă aproape identic de către Lachaise în a sa *„Topografie medicală a Parisului"* și Balzac atunci când descrie moartea lui Cibot în romanul Vărul Pons. Doctorul Poulain a scăpat de el însuși și de știință presupunând că, urmare unei vieți sedentare, într-o încăpere umedă, sângele acestui croitor aplecat deasupra unei mese în fata ferestrei zăbrelite putuse să se descompună, din lipsă de exercițiu, și mai ales din pricină că a respirat toată viața lui emanațiile unui rău fetid. – Care este așadar boala sărmanului meu Cibot, îl întrebase portăreasa pe dr. Poulain. Draga mea doamna Cibot, răspunse doctorul, moare de boala portarilor", (Louis Chevalier, *Clase laborioase și clase periculoase*, Plon, 1958, p. 16).

[10] Durkheim scria: „Societatea împinge omul și îl obligă să se ridice deasupra lui însuși". Este o viziune optimistă cu sens unic. Căci societatea împinge omul și îl obligă și să se coboare sub propriul nivel.

Ar fi nu numai plictisitor, dar şi inutil să enumerăm toţi factorii care explică criminalitatea pariziană. Pentru că e clar că toţi numeroşii factori descrişi în tratatele de criminologie se găsesc şi în etiologia criminalităţii pariziene, în proporţii ce variază.

În cadrul prezentei anchete vom evoca factorii cei mai influenţi.

Daca reflectăm puţin, suntem obligaţi să constatăm că factorii cei mai puternici se găsesc în stilul civilizaţiei noastre.

Am constatat că fiecare civilizaţie determină un anumit mod de comportament, deci o criminalitate definită[11].

Am demonstrat ca toate civilizaţiile veci şi prezente pot fi reduse, schematizând puţin, la două tipuri: competitiv şi solidarist[12].

Civilizaţia pariziană actuală este una *tehnică, cantitativă* şi *competitivă.*

O să vedem în continuare cum conţine ea factorii care determină criminalitatea.

Tehnica

Tehnica, din ce în ce mai perfecţionată, are o singură funcţie: producţia într-un ritm accelerat.

Tehnica modernă a cerat societatea industrială şi civilizaţia de masă, oraşele uriaşe şi habitatul monstruos cu concentraţia sa de furnicar uman. Aplicând omului legile mecanicii, societatea l-a dezumanizat.

Înghesuiala

Factorul cel mai activ pentru criminalitatea persoanelor majore este **înghesuirea** clădirilor de locuinţe, iar pentru delincventa minorilor este *promiscuitatea din locuinţele ieftine.* Probele sunt convingătoare. Aceste focare de criminalitate coincid cu hotelurile-pensiuni şi diminuarea criminalităţii cu demolarea acestor hoteluri[13].

O problemă pasionantă, a cărei soluţionare cere muncă în echipă a cercetătorilor precum şi concursul instituţiilor de stat, este aceea a proporţiei în care hotelul-pensiune acţionează ca factor criminogen şi a proporţiei în care acesta este un factor de concentrate a delincvenţilor. Este vorba, deci, de a şti în ce măsura locuinţa este creator de criminalitate şi în ce măsura el este revelatorul criminalităţii[14].

Valorile cantitative

Producţia industrială a adus cu sine criteriul valorilor cantitative care a luat locul criteriului valorilor calitative. Calitatea este în mod obligatoriu în scădere când ritmul accelerat inevitabil a impus cultul vitezei în toate domeniile de activitate.

Mărimea exterioară este peste tot: producţie mare, zgârie-nori giganţi, vile uriaşe.

Competiţia

Cultul excesiv pentru mărimi vizibile şi măsurabile, cum ar fi apartamentele, automobilele, conturile bancare, au dus la admiraţie pentru omul puternic (averea fiind cea mai puternică forţă în societatea noastră) şi la morala succesului. Criteriul adevărurilor este, prin urmare, pragmatist. Doar rezultatul este cel care decide ce este adevărat şi ce este eroare, ce e bine şi ce e rău

Modalităţile prin care se obţine succesul nu contează. Acest punct de vedere explica de ce devizele de conduita ce domină viaţa parizienilor, deoarece le auzim de dimineaţa până seara, sunt: „Descurcă-te" şi „Nu-mi pasă."

---

[11] Cursul nostru ţinut la şcoala de Antropo-biologie din Paris în 1954-1955.

[12] Ceea ce nu exclude regimuri în care competiţia este îndulcită de moravurile înveterate ale oamenilor şi alte regimuri, în care solidaritatea este mai mult formala decât reală.

[13] A se vedea capitolul „Incidenţele înghesuielii locuinţelor asupra criminalităţii".

[14] Este sigur faptul că înghesuiala şi promiscuitatea, care sunt simptomele dispariţiei limitelor de protecţie a spaţiului vital, sunt atât efecte, cât şi cauze ale deteriorării sociale.

Ele sunt veritabile maxime de înțelepciune practice.

Prima indică renunțarea la scrupule. De aceea am spus noi că diferența dintre omul de afaceri și delincvent este numai în rezultat: omul de afaceri este un infractor care reușește și infractorul este, uneori, un om de afaceri care eșuează.

A doua maximă, reprezintă indiferența parizienilor în fata dificultăților și suferințelor aproapelui care, uneori, este mai antisocială decât ura.

Am ajuns în felul acesta la altă caracteristică a civilizației noastre: concurența care se reflectă în societate și morala timpului nostru. Societatea luptei și concurentei acerbe, permanentă în toate domeniile. Morala de gladiator cu admirație pentru omul puternic care învinge (el are dreptate, pentru că a reușit) și dispreț pentru cel slab.

Acest climat explică agonia lentă a celor care locuiesc în case sărăcăcioase și a subnutriților sub ochii celor îmbuibați de mâncare ce locuiesc în super-apartamente.

Sărăcia

Nicăieri sărăcia nu lovește atât de crud ca la Paris[15]. Motivul este faptul că ea conviețuiește cu opulența ostentativă, și se lovește la fiecare pas de indiferența frumosului oraș cu inima de piatră. Uneori, în același imobil conviețuiesc mai multe sub-civilizații. Cu cât urcăm mai mult în spațiu, cu atât coborâm mai adânc în ierarhia economică[16]. La același număr de pe aceeași stradă, îl găsim pe muncitorul necalificat împreună cu soția și cei cinci copii, într-o cameră de 3m x 3m, și pe Președintele Director General al companiei, împreună cu soția sa, în cinci camere mari. În aceeași casă locuiesc delincventul recidivist și omul cinstit, ființe dintre care una, potrivit observațiilor lui Balzac, are „față de tigru", iar cealaltă blândețea unui miel. Într-un spațiu mic se înghesuie oameni care nu sunt nici compatrioți, nici de aceeași generație,

La Paris, relațiile interumane (chiar și cele de rudenie) s-au deteriorat. Prietenia a dispărut din cauza lipsei de timp și de interes. Relațiile sociale se împart în două categorii: utile – care trebuie să fie cultivate; și inutile, care trebuie rupte. În petrecerea timpului liber, factorul uman este înlocuit cu factorul mecanic: cinema, radio, televiziune, jocuri electrice – ca această distracție aberantă, aparatul cu monede, grație căruia individul joacă singur fotbal cu mâinile ... Acestea sunt atitudini schizoide.

Dacă avem curajul să renunțăm la o demagogie facilă, vom recunoaște ca în prezent, la Paris, mizeria descrisă de Victor Hugo este pe cale să dispară, dar sărăcia nu a dispărut. Ea este încă foarte răspândită.

Condiția săracului este în permanentă evoluție, din trei motive:

1. Deoarece sărăcia este în funcție de nevoile omului. Aceste nevoi se multiplică continuu într-o civilizație tehnică care, pentru a exista, a organizat o publicitate savantă de prezentare a mărfii pentru a-l ispiti pe consumator. Politica societății industriale este orientată spre crearea de nevoi noi.

2. Multiplicarea nevoilor parizianului depășește cu mult creșterea posibilităților lui de cumpărare. De aici apare insatisfacția, nemulțumirea și sentimentul de frustrare și de nedreptate.

3. Sărăcia este o chestiune de relație între posibilitățile individului și cele ale grupului social. Două persoane care posedă aceeași cantitate și aceeași calitate de bunuri, dar care trăiesc în două societăți diferite, nu vor resimți sărăcia în același mod. Persoana care locuiește într-o societate mai puțin norocoasă se va simți mai puțin săracă (aceasta ar putea fi chiar mulțumită), decât cea care trăiește cu aceleași mijloace într-o societate bogată.

---

[15] Pentru că nu dorim să exagerăm și să dramatizăm, nu vom vorbi despre mizerie. Aceasta este pe cale să dispară din Paris, fiind ascunsă în locuințe. Adevărata mizerie este privilegiu trist străinilor nevoiași, al persoanelor în vârstă sau bolnave

[16] Este vorba de „camere de servitoare" fără confort și fără lifturi.

Frustrarea

Psiho-sociologia posedă un adevăr formulat ca axiomă: „Frustrarea duce la agresivitate şi agresivitatea provine dintr-o frustrare"[17].

Noi adăugăm că, chiar dacă frustrarea este imaginară, ea generează agresivitatea ca şi cum ar fi reală.

Ar trebui amintit că nu numai carenţele materiale, ci şi cele emoţionale (omul are nevoie de o dublă plenitudine: cea a stomacului şi cea a sufletului) rezultate din abandonul matern sau patern, din respingerea de către familie sau de către societate, pot provoca agresivităţi.

Agresivitatea consecutivă privaţiunilor se poate manifesta împotriva persoanelor sau a bunurilor, în conformitate cu anumite criterii pe care nu le vom aborda aici.

Anxietatea

Anxietatea este, în mod egal, periculoasă şi criminogenă. Desigur, din toate timpurile, omul a trebuit să lupte împotriva pericolelor. Dar numărul pericolelor cu care se confruntă contemporanul nostru este mult mai mare. Da, numărul bolilor uşoare s-a diminuat, iar anumite boli grave sunt neutralizate, evitate sau vindecate, dar au apărut alte boli grave noi. Avântul tehnicii a făcut să crească numărul de accidente. Invazia tehnicii este atât de universală, încât locurile de refugiu dispar.

În civilizaţii avansate şi complexe cum este societatea pariziană, motivelor de anxietate li se adaugă incertitudinea existenţei chiar şi în privinţa viitorului imediat[18], deoarece evoluţia prea rapidă schimbă mai iute condiţiile de viaţă (în special cele de muncă) decât posibilităţile omului de a se adapta.

După cum această anxietate confuză şi amară se limitează la un fenomen psihic sau antrenează fenomene psihologice, avem de-a face cu o anxietate sau cu o angoasă care, amândouă, sunt de natură să-l dezechilibreze pe om şi să-i diminueze forţa de inhibiţie.

Plictiseala

Bucuria este una din nevoile esenţiale ale oricărei fiinţe. Guyau credea că „suferinţa este o moarte parţială." Monotonia este uneori suferinţă. Plictiseala poate fi mai obositoare decât munca. Pe parcursul investigaţiei noastre, am constatat cu uimire cât de mult se plictisesc oamenii pentru ca nu ştiu să se distreze.

Activitatea muncitorilor şi a micilor funcţionari este obositoare din mai multe motive: numărul mare de ore, monotonia şi pentru că, destul de des, natura muncii nu corespunde abilităţilor şi aspiraţiilor lucrătorului. La terminarea zilei de muncă, cum poate să se distreze? La fel cum hrana şi locuinţa sunt standardizate în anumite medii sociale, tot aşa sunt şi distracţiile. Pentru unii distracţie înseamnă lectura unui roman poliţist. Pentru alţii, cinematograful. Pentru un mare număr este birtul, dar pentru marea majoritate, nimic, doar plictiseala apăsătoare.

Trebuie oare să spunem că dacă principala problemă din trecut a fost organizarea muncii, cea din prezent, dat fiind reducerea constantă a orelor de muncă, este organizarea modului de petrecere a timpului liber?

Trebuie oare să insistăm asupra remediilor ce se impun? Organizarea de conferinţe utile şi, în acelaşi timp, distractive, înfiinţarea de teatre de cartier, cu preţuri accesibile pentru toată lumea,

---

[17] J. Dollard, *Frustrarea şi agresivitatea*, (New Haven, Yale University Press 1939).

[18] Accelerația a ceea ce numim civilizaţie obligă din ce în ce mai mult la reacţii de adaptare în faţa cărora omul se epuizează, pierde teren, este cuprins de panică. Mecanizarea, viaţa agitată, viteza, extinderea problemelor în timp şi în cosmos, multiplicarea chiar şi a posibilităţilor de petrecere a timpului liber, fac necesare fenomenele de adaptare ce se reînnoiesc constant, se suprapun unele peste altele şi sfârşesc prin a crea o teamă permanentă, nu întotdeauna conştientă, de a nu fi capabil să „faci faţă". (Dr. Marcel ECK, *Omul şi angoasa*, 1964, p. 250).

concerte şi cluburi sportive, crearea nevoii de a citi, de a experimenta emoţii estetice şi de a avea o viaţă interioară, conştientizarea că în viaţă nu contează doar măreţia exterioară şi valorile materiale, iată care ar fi esenţa unui program de prevenire a criminalităţii la Paris. Întrucât, în miile de cazuri pe care le-am întâlnit în dubla noastră carieră, de avocat şi de cercetător, *n-am cunoscut nici un criminal care să fi avut un hobby sau o viaţă interioară proprii.*

Alcoolismul

În mod intenţionat am ales să nu vorbim decât la sfârşitul acestui capitol despre alcoolism, considerat cel mai important factor al criminalităţii; pentru noi, el este punctul culminant al tuturor celorlalţi factori. Înainte de a fi cauza care generează alterarea personalităţii şi toate tulburările despre care am vorbit, alcoolismul este un efect şi bântuie într-un cerc infernal, în amestec cu toţi ceilalţi factori: hrana bazată masiv pe cărnuri şi produse picante, spaţiu de locuit insuficient, plictiseală, anxietate, izolare afectivă, frustrare, sentiment de nedreptate.

Din păcate, birtul este singurul loc unde inegalităţile sociale dispar şi unde oricine găseşte un surogat de viaţă socială şi o evadare din realitate.

Birtul este clubul săracilor.

Criminalitatea în grupurile etnice

Mulţimea delictelor şi cele câteva infracţiuni grave comise de membri ai grupurilor a căror formaţie psiho-sociologică nu este franceză sunt datorate în principal la doi factori.

1. Lipsa de maturitate explicabilă prin natura simpla a civilizaţiei în care indivizii au trăit.

Într-adevăr, un algerian neinstruit care ajunge brusc în viaţa pariziană atât de complexă este mai puţin pregătit să se adapteze la ea decât un adolescent născut la Paris şi care, din punct de vedere intelectual, este mai matur decât el.

2. Diferenţa dintre comportamentul obişnuit din mediile de origine şi standardele de comportament de la Paris.

Este interesant de observat modul în care caracteristicile specifice ale grupului etnic sunt reflectate în criminalitatea din grupurile de străini. Astfel, unele sunt specializate în furtul simplu, banal şi de mică importanţă, altele în spargeri. Există grupuri specializate pe escrocherii şi altele care cultivă proxenetismul.

Noi credem că este util să precizăm aici faptul că aceleaşi observaţii au fost făcute pentru criminalitatea din Statele Unite ale Americii[19]. Suntem pe deplin de acord cu Profesorul Otto Klineberg pentru redefinirea noţiunii de normal (prin urmare, inclusiv a criminalului) potrivit cu fiecare cultură.

Masele

Potrivit observaţiilor lui Oswald Spengler, „oraşul global nu este un popor, ci o masă."

Marele eveniment al secolului al XIX-lea este avântul industriei care a dus la promovarea masei în prima linie a scenei politice.

---

[19] „În raportul Wickersham privind criminalitatea în statul New York în 1930, s-a constatat ca un mare număr de mexicani au fost condamnaţi pentru port de arme fără permis; este evident că, pur şi simplu, ei perpetuau obiceiurile unui mare număr de mexicani practicate în propria lor ţară. Studiul de Beynon privind maghiarii din Detroit ilustrează un mecanism similar. Atitudinea ţăranilor maghiari privind furtul de lemne de foc de pe proprietăţile senioriale s-a perpetuat, aplicându-se la furtul de cărbune de la căile ferate. Bandele de tineri care fură cărbune primesc într-un fel sancţiunea socială a comunităţii lor, deşi acest tip de comportament ar putea să le provoace probleme cu autorităţile. Se poate cita, de asemenea, ca exemplu cazul imigranţilor din Iugoslavia de pe coasta de vest a Statelor Unite. Mirkowich raportează că la un moment dat, în timpul prohibiţiei, 80% din populaţia adultă de sex masculin iugoslavă din Spokane, Washington, se ocupa cu producerea şi vânzarea ilegală de băuturi alcoolice. Când erau agricultori în ţările lor, aveau obiceiul să-şi fabrice singuri alcoolul pe care îl consumau în familie şi au continuat să facă acest lucru şi în Statele Unite". Otto KLINEBERG. *Psihologie socială.* Volumul II, p. 483 (Presses Universitaires de France, 1963).

Scufundați în masă, indivizii neobișnuiți cu această viață, se simt izolați și pierduți.

Kimball Young, citat de W. J.H. Sprott[20], a declarat: „societatea de masă menține un sentiment de insecuritate personală, de izolare și de neîmplinire".

Iată, în opinia noastră, trăsăturile caracteristice care diferențiază masa de celelalte grupuri: familie, clan, trib, sătuc de provincie.

Toate aceste grupuri sunt omogene. Ele au un sentiment de solidaritate socială și sunt capabile de solidaritate și întrajutorare.

Masa este impersonală, eterogenă și ignoră solidaritatea umană.

În celelalte grupuri, individul este cunoscut. În masă, el este anonim, poate face ce vrea, bine sau rău. Controlul colectivității este absent. Masa, ca atare, este indiferentă. Și indiferența este mai periculoasă decât ura, pentru că ea este cronică, în timp ce ura este acută. De asemenea, indiferența este mult mai antisocială, deoarece omul indiferent nu are nici un contact cu ființele. El este singur în univers.

TINERII INFRACTORI

Isprăvile tinerilor pun stăpânire din ce în ce mai mult pe cronicile judiciare. Criminalitatea în rândul tineretului nu datează de ieri-alaltăieri, dar de la un timp încoace fenomenul prezintă unele caracteristici noi.

1. Tinerii acționează mai ales în bande.

2. Descărcarea de agresivitate ia forme de violență extremă.

3. Aceasta activitate antisocială nu are întotdeauna un scop lucrativ. De multe ori este vorba de crime gratuite.

4. Aceste bravuri prezintă un caracter de universalitate. Într-adevăr, în țările super-civilizate, la fel ca și în țările tinere, în lumea capitalistă ca și în cea comunistă, se manifestă valuri de delincvență juvenilă. Desigur, infracțiunile au culoarea lor locală. Am putea, așadar, să ne punem întrebarea dacă, în afară de factorii specifici ai fiecărei țări, nu ar exista vreun factor comun ce ar putea explica întinderea fenomenului.

Factorii criminogeni

Care sunt factorii care explică aceasta criminalitate?

1) Puseul biologic și violența fizică constituie, în general, caracteristicile adolescenților și a tineretului.

„Copilul, când devine conștient de vârsta la care forțele sale sunt dezvoltate, se înăbușă la el acasă și vrea cu orice preț să-și cucerească independența și autonomia. De aici, aceasta *nevoie de violență,* de libertate care se traduce într-un mod diferit". (CLAUDEL, *Memorii improvizate*).

Dacă Claudel a reușit să sublimeze această violență când a scris *Tete d'Or,* la 21 de ani, marea majoritate nu poate lichida agresivitatea înlocuind impulsurile agresive cu opere de artă (desenul a vindecat un mare număr de psihopați) și cu sport. În cursul investigației noastre asupra criminalității de la Paris, nu am întâlnit nici un tânăr delicvent care să fi avut a activitate sportive sau artistică.

2) Agresivitatea cauzată de carențe fizice sau afective. Într-o societate în care nevoile artificiale create de producția mecanică se multiplică în fiecare zi, tinerii sunt sensibili la orice măsură privativă. Carențele afective sunt chiar mai periculoase și mai frecvente. În afara de copiii abandonați și de orfani, cât de mulți alți copii nu sunt iubiți sau sunt prost iubiți! Este un

[20] *Psihologia Socială,* (Payot, 1954), p. 34.

aspect al imensei mizerii morale pe care o găsim în toate clasele sociale, mai frecvent chiar în mediile oamenilor bogați. Iată un caz: un copil abandonat de mama sa care s-a dus după iubitul ei, a început să fure, a devenit gangster și în final s-a sinucis.

3) Gustul pentru aventură i-a caracterizat întotdeauna pe adolescenți și tineri. Ei au nevoie să-și cheltuiască energia. Munca nu le poate domoli dinamismul, cu atât mai mult atunci când profesia nu le dă satisfacții, deoarece rareori și-o aleg singuri, în majoritatea cazurilor le este impusă. Este de remarcat, de asemenea, faptul că societatea noastră supercivilizată este prea tradiționalistă și prea cuminte pentru lipsa de răbdare a tineretului. Civilizația noastră nu oferă suficiente posibilități pentru aspirațiile tinerilor care au nevoie de vedete. Masa de tineri care nu au niciun talent, nici chiar mușchi puternici pentru curse de ciclism, nu are nici o șansă de evadare din anonimat. Adăugați la aceasta lipsa de organizare în petrecerea timpului liber. Tehnica modernă înlocuiește peste tot efortul cu confortul. Ca tânărul să-și cheltuiască energia și ca să iasă în evidență, nu-i rămâne decât infracțiunea. Întrucât actele de eroism aparțin unei lumi apuse, crima le apare tinerilor ca un eroism de-a-ndoaselea[21].

4) Având în vedere evenimentele actuale, cu incertitudinea pe care o creează, tinerii participă și ei la sentimentul de insecuritate generală. Inhibițiile fiind mai slabe, iar impulsurile mai puternice la ei decât la adulți (trecerea la faptă este uneori instantanee), agresivitatea lor, care nu este nici sublimată, nici refulată cu riscul declanșării unei psihopatii, se stinge prin infracțiuni.

5) De peste douăzeci de ani, omenirea nu mai merge, ci aleargă. Ritmul evoluției este accelerat. De aici rezultă un decalaj între viață și morală, ceea ce explica criza de autoritate a celor „terminați", a căror morală este anacronică. Astfel, autoritatea de lider de bandă se substituie celei falimentare, de șef de familie.

6) Există, desigur, un mare număr de debili mintali printre membrii unei bande. Îi găsim mai ales în rândul executanților fără discernământ.

7) Copiii neglijați, asemenea copiilor prea răsfățați, se întâlnesc în bandă. Adler consideră că studiul infractorilor ne dezvăluie sursele complexului de inferioritate: inferioritate de organe sau carențe suferite. Desigur, infirmitatea ca și urâțenia, atunci când nu sunt compensate, pot deveni factori criminogeni.

8) Un factor care nu trebuie subestimat este stilul civilizației noastre competitive, cu filosofia ei pragmatică potrivit căreia doar rezultatul, numai succesul constituie criteriul adevărului. Morala predată în școală, în biserică și în familiile normale este considerată perimată, întrucât ea creează învinși. Este morala „naivilor". Morala actuală a tinerilor care vor să triumfe este morala gladiatorilor.

Atunci când tinerii sunt în astfel de situații, cane iau drept modele pe cei mai mari ca ei care au reușit fără scrupule, cum putem vorbi de „bande patologice"? Tinerii borfași nu sunt, în general, nici anormali, nici antisociali pentru că se simt bine în bande, cu atât mai puțin inadaptați[22]". Ei sunt prea adaptați la mediul lor. Banda este o oglindă care distorsionează

---

[21] „În spitalele din cea mai mare parte a lumii occidentale, schizofrenia este mult mai frecventă decât psihoza maniaco-depresivă. La Bombay, frecvența lor relativă este inversă. Dacă datele statistice complementare ar veni să confirme acest rezultat, am putea trage de aici concluzii importante. Acest lucru poate însemna ca în India, unde „evadarea din realitate", așa cum o înțelegem noi, este posibilă prin intermediul experiențelor religioase cu caracter mistic, schizofrenia este relativ mai puțin frecventă, deoarece este mai puțin necesară", Otto Klineberg. *Psihologie socială.* Volumul II, p. 452. (P.U.F., 1963).

[22] Nu trebuie să uităm că prezența unui om într-un grup îi schimbă mentalitatea și comportamentul. Dacă explicația acestui fenomen este imitația propusă de Tarde, sau constrângerea socială a lui Durkheim, sau automatismul de contagiere al lui Gustave Le Bon, faptul este același: colectivitatea, chiar redusă la un mic grup, îl influențează pe individ și îi schimbă reacțiile. Aceasta este una din explicațiile pentru năzdrăvăniile bandelor.

societatea noastră. Tinerii bandiți, prin crimele lor gratuite sau cu scop lucrativ, exprima un protest şi încearcă o evadare.

Ceea ce trebuie să reținem este faptul că tinerii reacționează la factorii criminogeni într-o manieră diferită de cea a adulților.

Profilaxia

În mai multe țări, idei noi sunt puse în discuție. Înțelegere, reinserție socială şi recuperarea deşeurilor umane sunt pe cale să înlocuiască intimidarea şi pedepsele severe. Dar în unele țări, indulgența justiției este exagerată. Nicăieri nu s-a instaurat o politică de profilaxie socială.

Reformarea instituțiilor învechite, depoetizarea crimei, demonstrând că infractorul, departe de a fi un erou, este un laş, mai ales atunci când este înarmat şi în bandă, convingerea societății că înverşunarea împotriva infractorilor ca şi pasivitatea şi indulgența excesive nu sunt soluții, depistarea surselor îndepărtate şi adeseori invizibile ale crimei, organizarea muncii astfel ca aceasta să corespundă aptitudinilor, iată un lucru mai bun de făcut decât să ne lamentăm şi să fim furioşi.

CONCLUZII

Timp de cincisprezece ani – durata acestei anchete – nu am pierdut contactul cu situațiile generatoare de pericole (periculogene[23]), zonele pariziene de deteriorare socială şi nici cu criminalii[24]. În felul acesta, am fost în măsură să prezentăm o cantitate mare de fapte sociale[25]. Limitele acestei lucrări ne-au obligat să expunem doar o parte a acesteia. Vom fi bucuroşi să o punem la dispoziția oamenilor de ştiință, capabili să realizeze sinteze mari, la dispoziția tuturor şi, mai presus de toate, celor care nu doresc să se mânjească cu praful faptelor. Valoarea acestor fapte este indiscutabilă, chiar dacă interpretarea noastră nu se ridică întotdeauna la înălțimea ei[26].

Am dori să răspundem la o întrebare pe care ar putea să ne-o pună cititorul. Prin ce se deosebeşte criminalitatea pariziană de cea din alte oraşe gigant? Nu am fost capabili să tratăm aceste diferențe întrucât ar fi trebuit să comparăm şi, deci, să studiem şi criminalitatea altor oraşe mari. Acesta ar putea fi subiectul unei lucrări viitoare.

Henri Wallon vorbeşte în *„Studiu psihologic şi sociologic asupra Copilului"* despre boala gândirii germane pe care el o numeşte „hipertrofie a conceptului". Îngroşarea exagerată a conceptului face să dispară toate nuanțele. Apoi, adevărul suferă pentru că în ştiințele umaniste el se află adesea în nuanțe. Dar boala carteziană este şi ea periculoasă. Ea constă în frica de a exprima tot adevărul atunci când acesta şochează conformismul social. („Nu toate adevărurile este bine să fie spuse"). Este a lipsa de virilitate, este teama de a ne compromite.

---

[23] Să ni se ierte acest neologism: l-am creat din necesitate. Căci nu toate situațiile critice produc întotdeauna crimă; uneori, acestea provoacă sinuciderea sau declanşează psihopatia. Rareori, atunci când este vorba de ființe superioare din punct de vedere moral sau intelectual, situațiile periculogene pot provoca, prin sublimarea instinctelor, comportamente de un veritabil eroism moral sau de opere de mare valoare ştiințifica sau artistică.

[24] În sensul larg de autor al unei infracțiuni.

[25] „Când vorbim de „fapte", trebuie să înțelegem acest termen într-un sens larg; el se referă la infracțiunea în sine, fapta infracțională, realitatea ei, circumstanțele ei materiale şi *psihologice, dar şi tot ceea ce are legătura cu făptuitorul,* cu identitatea acestuia, cu actul sau şi cu *motivațiile* lui (*), pe de o parte, şi cu victima pe de alta parte". Jean Gravin, *Mijloacele admisibile de investigație moderne în anchetă şi în urmărirea penală*, Revista Internațională de Criminologie şi Criminalistică, Geneva – 1959, nr. 4, p. 1.

* Sublinierile noastre.

[26] „Cel mai simplu țăran care observă un adevăr şi dintr-o faptă deduce un principiu, adaugă un tezaur valoros bogăției publice şi teoreticianul care are un vis iridescent şi dă numele de filosofie ipotezelor sale, nu este în cel mai rău caz decât un finanțist care ar vrea ca promisiunile lui viclene să treacă drept aur în ochii oamenilor". (Thomas L. Harris. *Poeme din epoca de aur).*

Trebuie să evităm ambele pericole. Navigarea între aceste două stânci nu este uşoară. Vom încerca totuşi.

I

I. Prima constatare care se desprinde din cercetarea noastră este că ea înregistrează criminalitatea cunoscuta şi măsurabilă, deci numai o parte a criminalităţii reale[27].

Într-adevăr, criminalitatea reală conţine, în afară de criminalitatea condamnată (de către instanţele judecătoreşti), 1) criminalitatea rămasă nepedepsită, şi 2) criminalitatea ce nu poate fi pedepsită.

1) *Criminalitatea nepedepsită.* Aceasta include:

a) Infracţiuni necunoscute[28], deoarece nu sunt raportate (nu toate victimele depun plângere). Franţa ar deţine recordul în privinţa avorturilor necunoscute.

b) Infracţiuni cunoscute ale căror autori nu au fost descoperiţi. (Sunt numeroşi hoţii, escroci, şi – conform spuselor unui abate – chiar şi criminali cărora oameni cinstiţi le strâng politicos mâna).

c) Infracţiuni cum sunt furturile din marile magazine şi infracţiunile comise de minori din case de familii bogate sunt rareori urmărite.

d) Infracţiunile prescrise pentru care legea interzice urmărirea făptaşilor.

2) Criminalitatea ce nu poate fi pedepsită pe care am tratat-o cu alte ocazii[29] şi care este uneori mai periculoasă decât criminalitatea pedepsită*.

II

II. A doua constatare: după ce am citit portretul criminalului aşa cum este prezentat de teoreticieni am văzut că el nu seamănă întotdeauna cu oamenii de carne şi oase care au comis infracţiuni şi contravenţii.

Greşeala majoră constă în a considera persoana care a săvârşit o infracţiune ca făcând parte din altă specie, numită criminală. Este doar pentru a accentua unitatea speciei umane şi a sublinia că între „omul cinstit" şi „criminal" nu există nici o diferenţă de natură, ci doar de grad (şi nici atunci întotdeauna), că noi am definit Criminologia nu ştiinţa omului criminal, ci ştiinţa omului (şi atât), plecând de la fapta sa periculoasă[30].

Descrierea calităţilor „criminalului" nu rezistă întotdeauna la confruntarea cu realitatea.

---

[27] „Observaţiile noastre nu pot să se refere decât la un anumit număr de delicte cunoscute şi judecate, raportate la o suma totală necunoscută de delicte comise" (Quételet).

[28] „Dunkelziffer" a lui Franz EXNER sau „cifre ascunse" de C. A. HIRSCH.

[29] Într-o conferinţă la Congresul Internaţional de Criminologie, Londra (1955) şi în cursurile noastre de la Şcoala de Antropo-biologie din Paris (1954-1956).

(*) Proprietarul unui bistrou din arondismentul XX, care este şi proprietarul unui hotel cu pereţii mucegăiţi de vreme, vânzător de somn pentru săraci, a săvârşit nenumărate infracţiuni, în special loviri şi răniri. Este cunoscut de poliţie ca „periculos din toate punctele de vedere". Seara, după ora 11:00, cafeneaua lui devine frecvent arena de încăierări. Bruta se bucura să-şi ciomăgească clienţii care nu-i sunt pe plac şi pe cei care îndrăznesc să răspundă la insolenţa lui. Adesea, pe cimentul cafelei lui, vinul roşu de la mese se amesteca cu sângele victimelor. Dar bruta aceasta nu are cazier judiciar. Instanţele judecătoreşti îl achită, deoarece victimele, care nu au bănuit ce se va întâmpla, au venit fără martori, în timp ce agresorul are întotdeauna o bâtă la îndemână şi mai mulţi martori care să depună mărturie ca se afla în legitimă apărare.

[30] Laignel Lavastine şi V. V. Stanciu, *Breviar de criminologie,* Ed. Payot, 1950, p. 14.

Teoriile despre criminali, răspândite în toate mediile comune, prezintă ca trăsături caracteristice ale acestora: inadaptabilitate, atitudine antisocială, egoism, dezangajare, imaturitate afectivă, izolare voluntară.

Aceste pretinse axiome se explică prin două erori, grave pentru oamenii de ştiinţă: geometria de gândire şi de lipsa de studii comparative. Prima sfârşeşte în schematism, cea de-a doua în imposibilitatea de a verifica prin comparaţie (pentru ca „a cunoaşte înseamnă a compara") daca aceleaşi trăsături nu se regăsesc în egală măsură, şi la non-criminali.

a) *Inadaptabilitatea* în mediul parizian explica anumite infracţiuni, mai ales pe cele săvârşite de fiinţe cu psihic sărac, care au trăit în civilizaţii simple. Dar atunci când este vorba de oameni complet normali, născuţi la Paris, sau de străini sau francezi din provincie care comit prima lor infracţiune la douăzeci de ani după sosirea lor în capitală, atunci adaptarea lor la mediu este cea care le explică infracţiunea[31]. O remarcă este necesară: în societatea industrială în care ritmul accelerat al progresului tehnic schimbă prea repede condiţiile de trai, inadaptarea nu-i afectează doar pe infractori.

b) În ceea ce priveşte *atitudinea antisocială* trebuie remarcat că, chiar şi cei mai înverşunaţi individualişti printre infractori au cercul lor. Generalizarea aici este o eroare, deoarece sunt infractori, precum escrocul, la care sociabilitatea este foarte dezvoltată.

c) În ceea ce priveşte *egoismul* şi d) *dezangajarea*, sunt oare aceste trăsături apanajul exclusiv al criminalilor?

Parizianul de mijloc, fără cazier judiciar, este el oare mai puţin egoist decât parizianul care a suferit o condamnare? Este el mai angajat? Noi nu suntem convinşi. „Omul cinstit" care refuză să oprească maşina pentru a transporta la spital un rănit în accident rutier, care nu se clinteşte atunci când aude pe timpul nopţii strigătele disperate ale copilului vecinului sau torturat de tatăl beat şi sadic; toţi aceşti martori la infracţiuni care rămân nepăsători faţă de suferinţa şi de pericolul mortal în care se află aproapele lui, pentru ca nu este treaba lor, sunt aceştia altruişti şi angajaţi?

Indiferenţa nu este ea mai antisocială decât ura şi chiar decât unele infracţiuni?

e) *Imaturitatea afectivă*[32] şi f) *izolarea voluntară* se constată la un mare număr de criminali, dar şi la mari personalităţi, în special la artişti.

Un profesor a definit criminalul astfel: „omul care se izolează[33]. (Să amintim ca Ibsen a spus că „cel mai puternic este cel care este cel mai singur". Iar Nietzsche face apologia izolării).

Deoarece aceasta definiţie este de multe ori repetată, vom insista puţin asupra ei.

Mai întâi că observaţia nenuanţată nu este justă. Infracţiunile săvârşite în grupuri şi bande implică fiinţe care nu se izolează absolut deloc. La unii infractori care se izolează, izolarea este o reacţie, adică o replică la societatea care i-a respins.

Astfel, omul care a fost eliminat de la banchetul vieţii se consideră o victimă a nedreptăţii şi sentimentul cel mai puternic este cel al nedreptăţii a cărei victimă este (De Greeff). Omul furat de bunurile lui şi frustrat de fericirea lui ajunge, după un proces psihic destul de normal, să nu aibă nici o încredere şi nici o simpatie pentru aproapele său. Omul izolat sfârşeşte, în cele din urmă, prin a se izola. Omul care este urât începe să urască şi el. Omul lovit se consideră în legitimă apărare când loveşte el. Cu mentalitatea unui creditor social, el îşi cere dreptul la

[31] Adaptarea la realitate exclude ipoteza psihozei sau nevrozei ca explicaţie a delincvenţei.

[32] „Toate acestea sunt perfect observate, perfect adevărate, Criminalul este, mai mult sau mai puţin, un imatur afectiv dintotdeauna, un egocentric incomplet adaptat la mediul social, un dezangajat şi un hipotimic care îşi accentuează tot mai mult aceste stări pe măsură ce se apropie de momentul crimei" (Dr. Hesnard, *Psyche*, decembrie 1950, p. 848).

[33] Într-un raport prezentat la al II-lea Congres Internaţional de Criminologie.

fericire. Şi dacă acest lucru i se refuză, crede că e dreptul lui să şi-l smulgă singur. Atitudinea lui „antisocială" este o replică. Când societatea este anti-individ, inumană, individul devine antisocial. Este natural, e normal, e logic şi fatal.

Înainte de a ieşi la lumina conştiinţei umane, crima este îndelung pregătită în această regiune obscură numită subconştient. Înainte de a ucide fizic, se ucide în minte. Din momentul în care cenzura interioară dă undă verde crimei, aceasta se va executa. Punerea ei în aplicare este o chestiune de circumstanţe, de oportunitate şi de îngenunchiere a voinţei. Omul cu voinţa înfrântă, inert, excedat de nedreptăţile de zi cu zi, denunţă martiriul sau obişnuit şi, în urma unei provocări poate mai puţin puternică decât altele din trecut[34], loveşte. Loveşte puternic, cu frenezie, pentru că loveşte într-o victimă pe toţi oamenii care l-au torturat de-a lungul întregii sale vieţi. Victima aleasă plăteşte ca un mandatar pentru întreaga omenire rea. Iată cum apare crima, în societatea actuală, în anumite situaţii de neînţeles, ca un fenomen normal, din păcate prea normal.

Desigur, în general, crima (infracţiunea gravă şi crima, potrivit ierarhiei stabilite de codul penal) *este un act anormal, dar omul care îl comite este, în majoritatea cazurilor,* o *fiinţă umană normală.*

Căci, la urma urmelor, toate delictele şi infracţiunile sancţionate de codul penal (care constituie criminalitatea pariziană) pot fi reduse la patru trăsături de caracter: *răutate* – sursa infracţiunilor împotriva persoanei, *necinste* – motorul infracţiunilor împotriva bunurilor, *nesupunere* sau *spirit de revoltă* – baza infracţiunilor împotriva autorităţii, şi *lubricitate* – dispoziţie care explică infracţiunile împotriva bunelor moravuri.

Am văzut că coexistenţa a două principii ale universalismului şi particularismului se manifestă *in concreto* prin coexistenta micilor sub-civilizaţii cu civilizaţia pariziană.

Condiţiile de viaţă, atitudinile şi comportamentele identice caracterizează fiecare sub-civilizaţie.

Este, prin urmare, vorba de o criminalitate difuză, ca boală endemică, ceea ce nu exclude, desigur, existenţa unor imunităţi individuale.

Persoanele care nu au fost înscrise în registrul de „Mână curentă" a Comisariatului respectiv, sau în registrele instituţiilor penitenciare au ştiut sa-şi îndulcească atitudinea antisocială în forme care scapă sancţiunii penale.

Aceasta constatare nu exclude existenţa în focarele criminogene a unor personalităţi puternice, care ştiu să reziste mediului şi, uneori, reuşesc să-l înfrângă. Acestea sunt cazuri de veritabil eroism moral. Dar eroismul nu este obligatoriu şi este crud să punem oamenii în faţa dilemei: eroism sau crimă.

Dogmatismul în criminologie e deplasat. Clasificările sunt arbitrare, deoarece schematizarea denaturează adevărul psihologic.

Chiar şi atunci când vorbim despre factorii criminogeni, trebuie să admitem multă aproximare şi relativitate. Căci, în etiologia crimei totul se petrece ca şi cum legile n-ar avea acelaşi caracter de necesitate ca acela al legilor care guvernează fenomenele fizice.

În determinismul crimei, ca şi în cel al psihopatiei sau al creării unei opere de geniu, simţim existenţa unor elemente imponderabile care împiedică înţelegerea, ca şi cum, în geneza acestor fenomene, se insinua un element insesizabil care scapă legii cauzalităţii.

Într-adevăr, uneori degeaba am adunat toţi factorii constituţionali şi sociologici enumeraţi în tratatele de criminologie, fenomenul infracţional refuză să se producă.

---

[34] Mişcările sufletului au, ca şi lucrurile, viteza lor dobândită. Ascultând impulsul interior, rezultatele nu pot fi explicate dacă au fost uitate provocările anterioare. Credem că putem formula o lege: dacă excitaţia este în progresie aritmetică, reacţia este în progresie geometrică.

Prin urmare, pronosticurile în criminologie sunt foarte îndrăznețe. Iată două exemple, printre multe altele.

Știm doi parizieni, care sunt amândoi, infractori, dar și nebuni. Amândoi scandalagii și necinstiți, unul paranoic, celalalt schizofrenic. De cincizeci de ani, toată lumea le prezice că „vor sfârși prost". Cu toate acestea, până în prezent – unul are aproape 70 de ani și celalalt a depășit 75 – niciunul dintre ei nu a intrat la închisoare sau la azil. Ambii sunt sănătoși și fără cazier judiciar. Ambii profită de averea lor care reprezintă prada numeroaselor lor escrocherii ce nu pot fi pedepsite.

III

III. În sfârșit, din trecerea în revistă a criminalității pariziene care am făcut-o aici, rezultă că, în majoritatea cazurilor, este vorba de infracțiuni de mică importanță, ale căror autori nu sunt foarte periculoși.

Desigur, nu toți criminalii periculoși sunt printre noi, mai găsim din ei și prin închisori. Fără a exagera prea mult, am putea afirma că în închisori îi găsim doar pe criminalii ratați.

Sistemul judiciar ne dă impresia unui mare vânător plecat la vânătoare de tigrii care, ca să nu se întoarcă acasă cu traista goală, vine cu un camion de iepuri de câmp, dorind să compenseze cu cantitatea vânatului lipsa de calitate a acestuia.

Același eșec este spălat de justiția penală în activitatea sa de pedepsire a răufăcătorilor. Deoarece în închisori există adesea o inversare a valorilor umane, în ciuda eforturilor nobile și competente ale administrației penitenciarelor. (În grădinile zoologice chiar și sălbăticiunile sunt cuminți). A fost neglijat un adevăr: omul – deci și omul infractor, nu este la fel când e închis sau când e liber. De aceea, oamenii de știință refuză să studieze un animal care nu trăiește în condițiile normale ale mediului său natural de viață.

Dacă am reușit să risipim unele prejudecăți și să aducem puțină înțelegere pentru criminal, ființă necunoscută, adeseori victima a neînțelegerii lor de către oamenii cinstiți, victime de două ori: înainte și după crima săvârșită, daca am făcut dovada că infracțiunea nu are leac, ca o boală oarecare, prin tratamente individuale[35]: dacă ajungem în situația ca administrația admite posibilitatea eșecului justiției penale și dacă o parte a opiniei publice își dă seama că criminalitatea nu va putea fi diminuată decât prin transformarea radicală a urbanismului parizian și a civilizației noastre cantitative[36] și prea competitive, atunci aceasta carte nu va fi fost inutilă.

[35] Cu excepția criminalilor psihopați care nu sunt decât o minoritate și a unora normali care, chiar de la începutul comportamentului lor deviant, pot fi salvați printr-o muncă adecvată aptitudinilor lor, într-un mediu prietenos.

[36] „Banii reprezintă un mijloc deosebit de comod pentru transformarea în cantitate a tuturor valorilor care, prin natura lor, nu se lasă nici cântărite, nici măsurate" (SOMBART).

BCU IASI / CENTRU VECHI

PLASAREA ATIPICĂ A SEMNĂTURII PE TABLOU CA INDICIU DE FALS

Prof. dr. Lucian IONESCU

Semnătura a apărut pe picturi şi lucrări de grafică la sfârşitul Evului Mediu, mai întâi sub formă de monogramă ca expresie a dorinţei artiştilor de a fi luaţi în consideraţie nu numai prin operă dar şi prin nume. Astfel se naşte *individualismul artistic* prin marcarea autografă a proprietăţii creaţiei. Pe lângă importanţa economică (echivalentul pecuniar), a drepturilor morale şi de autor, semnătura constituie un criteriu esenţial de identificare, evaluare şi valorizare a operei de artă plastică. Semnătura garantează paternitatea şi autenticitatea, evident cu condiţia ca să aparţină pictorului, să fie executată cum se spune „de mâna sa".

Literatura de specialitate consacrată expertizei semnăturilor de pe tablouri nu este prea bogată fapt explicabil prin specificitatea şi dificultatea subiectului, de unde ponderea redusă în raport cu expertiza grafică a documentelor. În această ordine de idei este de observat că stabilirea autenticităţii sau falsului semnăturii de pe picturi prezintă o serie de particularităţi, de regulă nefamiliare şi deci inaccesibile experţilor grafici în înţelesul curent al profesiei. Este adevărat că în ambele cazuri (documente şi tablouri) expertiza de identificare se bazează pe aceleaşi principii şi metode de analiză. În cel de-al doilea caz – lucrări de artă – intervin o serie de factori. Este vorba de conexiuni şi interpretări net diferite decât cele practicate în expertiza grafică „clasică". Acestea sunt impuse de geneza şi expresia plastică a trăsăturilor şi alcătuiesc trăsătura, respectiv influenţa asupra realizării gesturilor inscriptorii:

1) instrumentul, atât ca gen cât şi ca mod de ţinere şi mânuire (penel la semnăturile aplicate, vârf ascuţit la semnăturile zgâriate);

2) substanţa de scriere (consistenţa pastei, lichidă sau vâscoasă);

3) suport (pânză grunduită, carton, lemn etc.).

Pe lângă aceste aspecte există o altă coordonată net diferită de expertiza pe documente, şi anume semnăturile de comparaţie de pe lucrări necontestate ale pictorului investigat. Este imperios necesar ca expertul să posede cunoştinţe despre diversele perioade de creaţie ale pictorului. Un exemplu în acest sens îl oferă cercetările noastre împreună cu regretatul istoric, critic de artă şi expert Radu Bogdan privind semnăturile pictorului Ioan Andreescu prin care am determinat caracteristicile semnăturilor din perioada de dinainte şi după Barbizon.

Cunoaşterea şi dispunerea de semnături originale presupune ca expertul să aibă acces la cât mai multe tablouri ale pictorului, lucru nu tocmai uşor de realizat, ca să nu mai vorbim de faptul că uneori nu există certitudinea autenticităţii lor.

Din 1969 în comunicările prezentate am sintetizat experienţa noastră în domeniul semnăturilor artiştilor plastici. Astăzi ne propunem să abordăm, pentru prima oară, un aspect aparent minor şi totuşi, în anumite cazuri, de o valoare deosebită pentru identificare: plasarea semnăturii pe tablou.

Pentru înţelegerea problemei ni se par utile câteva observaţii preliminare vizând expertiza grafică în general. Pe lângă caracteristicile de ansamblu şi cele la nivel de semn grafic, există o categorie aparte, aşa-numitele caracteristici „topografice", cu rol complementar în analiza comparativă. Acestea constau în aranjarea în pagină a textului şi altor elemente, în primul rând semnătura. Deşi considerată de unii autori ca extragrafică orânduirea elementelor componente ale unui document priveşte scrierea în sine, fiind definitorie datorită deprinderilor cristalizate în decursul formării şi evoluţiei grafismului unei persoane. Situarea este adeseori aleasă de

scriptor conform preferinţelor sale estetice, cu sau fără adoptarea unor modele prestabilite. Altfel spus, este o problemă fie de opţiune fie de modernism. După consolidarea deprinderii descriere devine o obişnuinţă cu caracter de stereotip dinamic.

În cazul picturilor circumscriindu-ne preponderent la pictura românească din sec. XIX-XX am constatat următoarele situaţii privind plasarea semnăturii:

– pictori care semnează constant într-un singur loc;

– pictori care preferă un loc anume (mai ales dreapta-jos) dar sporadic semnează şi în alte locuri (stânga-jos sau dreapta-sus);

– pictori care semnează în toate cele patru colţuri, dar cu o frecvenţă mai mare într-unul dintre acestea (de exemplu Nicolae Tonitza în dreapta-sus).

Situarea semnăturii nu reprezintă desigur un argument determinant pentru a decide în problema autentic-fals. Există, aşa cum am văzut, varietate în plasarea semnăturii de către acelaşi pictor, alegerea locului fiind influenţată de subiect sau cromatică (nevoia de a pune ceva în evidenţă prin culoare şi poziţie).

Pentru un falsificator cel mai simplu, normal şi prudent lucru este să execute semnătura aidoma modelelor autentice, inclusiv prin plasarea în acelaşi loc. S-ar părea deci că situarea semnăturii incriminate ca element topografic nu ar juca nici un rol în formarea opiniei expertului.

Şi totuşi ...

În cele ce urmează prezentăm o speţă care demonstrează contrariul, şi anume că plasarea atipică, în afara oricărui criteriu logic şi factual propriu pictorului titular ar putea constitui un puternic indiciu de fals, cu valoare expertală reală.

În cadrul licitaţiei publice de la Casa Tajan din Paris desfăşurată în ziua de 31 martie 2011 s-a achiziţionat telefonic de către un cumpărător român tabloul intitulat „Ochii idolului" (36,5 x 51,5 cm), ulei pe carton atribuit pictorului Ion Ţuculescu. Preţul plătit a fost de 45.000 euro.

Semnătura de pe tabloul de expertizat, care ne-a fost pus la dispoziţie, redă aparent în totalitate una dintre variantele semnăturilor pictorului Ion Ţuculescu, respectiv „TUC" într-un triunghi. Ceea ce frapează de la prima vedere este situarea total atipică a semnăturii pe tablou, spre centru, la 13 cm de marginea stângă. O asemenea modalitate este neobişnuită, nefirească, improprie pictorului care semnează fie în dreapta jos, fie în stânga jos în colţul format de latura verticală cu latura orizontală.

Diferenţa fundamentală de ordin topografic (plasament) deşi este extrem de importantă nu reprezintă baza concluziei noastre. Determinantă este examinarea comparativă a semnăturii de pe „Ochii idolului" cu semnăturile certe ale pictorului. Atât sub aspectul dinamicii mişcărilor inscriptorii cât şi a morfologiei literale înregistrăm deosebiri de natură să infirme presupusa autenticitate a semnăturii incriminate.

În esenţă aceste deosebiri sunt incompatibile cu deprinderile grafice ale pictorului. Semnăturile lui Ţuculescu sunt realizate în trei variante:

1. „I Ţuculescu";
2. „TUC";
3. „TUC" într-un triunghi.

Semnătura de pe tabloul analizat este executată încetinit, fără spontaneitate încadrându-se formal în ultima categorie, dar evidenţiază grave erori faţă de modelul autentic:

a) Majusculele „TUC" din semnăturile autentice sunt executate anterior trasării triunghiului aşa cum o demonstrează trecerea laturii stângi a acestuia peste extremitatea stângă a barei majusculei „T". Semnătura de pe „Ochii idolului" este executată după toate aparenţele invers: mai întâi triunghiul şi apoi înscrierea majusculelor „TUC" în interiorul acestuia.

b) La semnăturile originale triunghiul este supraînălțat, de unde lungimea redusă a laturii de bază. La semnătura incriminată vârful superior este mai jos, trăsătura de bază mai lungă decât la originale, de unde aspectul „aplatizat" al semnăturii.

c) Morfologia literelor constituie elementul de diferențiere cel mai sesizabil. Pe lângă deosebirea de spontaneitate a gesturilor grafice (lente și căutate la semnătura incriminată) sunt de observat următoarele discrepanțe:

Majuscula „T"

- Litigiu: bara îngroșată și împăstată; corpul literei răsturnat spre stânga;
- Comparație: bara literei este trasată natural (măciucat); corpul preponderent vertical (extrem de rar răsturnat la pictor și oricum nu ostentativ).

Majuscula „U"

- Litigiu: rotunjită (concavă);
- Comparație: unghiulară în forma majusculei „V".

Majuscula „C"

- Litigiu: supradimensionată, rondă, semicirculară ca o potcoavă;
- Comparație: redusă dimensional, în formă de unghi.

Având în vedere deosebirile constatate la care s-ar putea adăuga și altele, conchidem că semnătura de pe tabloul supus examinării prezintă multiple și categorice deosebiri în raport cu semnăturile titularului. În consecință opiniem că semnătura a fost contrafăcută prin imitație după un model original.

Nu numai că semnătura este falsă ci și tabloul este fals așa cum a stabilit Pavel Șușară, critic de artă și expert acreditat de Comisia Națională a Muzeelor și Colecțiilor. În raportul său apreciază că lucrarea este recentă, fiind învechită forțat. Consideră că a fost realizată de către un pictor cvasi-amator care nu a înțeles nici gândirea plastică și nici cea teoretică a lui Ion Țuculescu, preluând mecanic elemente disparate din perioada ultimă, cea totemică. Se creează astfel o confuzie totală printr-un exces de semne și un abuz de elemente decontextualizate. În final conchide că lucrarea este lipsită de orice valoare estetică sau culturală, mimând inabil retorica picturii țuculesciene.

Semnătura plasată atipic

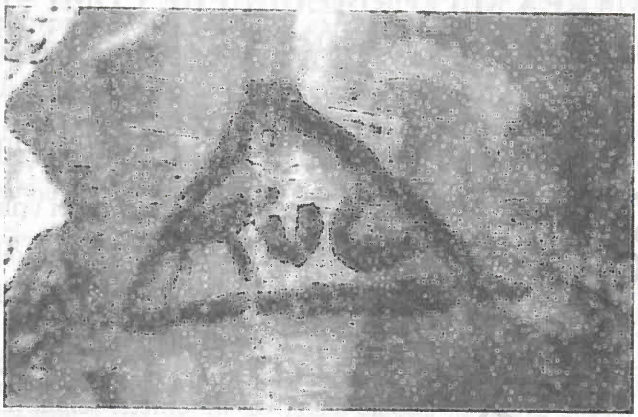

Semnătura de pe tabloul „Ochii idolului" plasată în centru

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

EVALUAREA MATERIALULUI DE COMPARAȚIE: O ETAPĂ METODOLOGIC-NECESARĂ

Adrian FRĂȚILĂ
Dr. Sorin ALĂMOREANU

În desfășurarea activităților de pregătire și realizare a expertizei criminalistice a semnăturilor asigurarea faptului că materialul de comparație este idoneu obiectivelor expertizei este evident unul fundamental.

Raționamentul prin analogie care fixează cursul examinărilor comparative presupune compararea semnăturilor având autor cunoscut cu semnătura în litigiu a cărei paternitate se caută.. Vom face aici o serie de considerații privind examinarea semnăturilor de comparație.

Înainte de a începe excursul, trebuie arătat că, **de obicei, semnăturile de comparație trebuie să aparțină persoanei care figurează ca titular de drept al semnăturii în litigiu. În cazurile în care acesta nu este cunoscut sau există dovezi sigure că semnătura în litigiu a fost dată pe un nume fictiv, piesele de comparație vor proveni de la persoane/persoanele bănuite ce ar fi executat semnătura respectivă.** De asemenea, în cazul în care semnătura în litigiu se dovedește a fi o contrafacere, necesitatea de identificare a autorului falsului, presupune compararea semnăturii falsificate cu scrisul și semnăturile persoanei bănuite ca fiind autorul acesteia.

În afară de departajarea în funcție de calitatea autorului, **semnăturile de comparație pot fi diferențiate și după alte criterii. Astfel, se poate face distincție între semnăturile de comparație executate la cererea organului judiciar (așa-numitele „probe grafice") și semnăturile de comparație executate cu alte ocazii.**

Un alt criteriu de clasificare îl reprezintă **momentul de execuție al semnăturilor de comparație în raport cu data începerii procesului.** Există semnături executate pe acte anterioare începerii procesului penal sau civil (așa-numitele „acte preconstituite") și semnături date pe înscrisuri ulterioare demarării procesului.

Semnăturile pot fi diferențiate și în funcție de faptul dacă se află **pe acte oficiale** sau **pe înscrisuri sub semnătură privată.**

Metodologia de expertiză a semnăturii cere ca semnăturile de comparație să fie conforme cu anumite cerințe. Ne vom referi în continuare la aceste deziderate, cu precizarea că, aceste solicitări răspund mai mult unor rațiuni de ordin teoretic și sunt rareori respectate în totalitatea lor în activitatea practică de expertiză. De obicei, expertul respectă aceste reguli impuse de metodologie și adresează organului solicitant cererile corespunzătoare dar, se observă, că acestea sunt onorate doar rareori, prezența unor piese de comparație satisfăcătoare, având un caracter de excepție. Expertul știe ce să ceară și face demersurile necesare dar în condițiile în care organul solicitant nu este în măsură să îi remită piesele de comparație corespunzătoare, se creează, de obicei, o situație în care expertul se „descurcă" cu materialul comparativ care i se poate pune la dispoziție. Altfel spus, **în expertiza criminalistică a semnăturii condițiile în care se aplică metoda sunt rareori favorabile**. Evident că această situație este în măsură să limiteze posibilitățile expertului, conducând de prea multe ori la enunțarea unor concluzii probabile sau chiar de imposibilitatea de rezolvare a problemei. În acest context, prezentarea cerințelor pe care trebuie să le îndeplinească, cumulativ, semnăturile de comparație răspunde mai mult unor imperative de ordin teoretic și sunt chiar o expresie a speranței că odată și odată solicitanții vor înțelege importanța pe care o are pentru efectuarea impecabilă a unei lucrări, prezența unui material comparativ conform cu rigorile unei metodologii, științifice.

Prima cerinţă a unei semnături de comparaţie priveşte paternitatea acesteia, adică obligativitatea de a proveni de la persoana căreia îi este atribuită. Este firesc, de exemplu, ca în cazul în care se solicită să se stabilească dacă o semnătură în litigiu pe numele persoanei „X" aparţine într-adevăr acesteia, piesele de comparaţie remise expertului să provină realmente de la persoana „X" şi nu de la „Y". Deşi necesitatea de respectare a acestei cerinţe este mai mult decât evidentă, cu toate acestea, în practica de expertiză se constată extrem de multe cazuri în care piese de comparaţie indicate ca aparţinând unei anumite persoane, să aparţină în realitate unei alte persoane.

Cum de este posibil acest lucru? În legătură cu astfel de erori de identificare a pieselor de comparaţie, amintim că sarcina procurării unor materiale comparative de proveniență certă, incumbă organului solicitant, expertul neavând mijloacele necesare pentru a face astfel de lucruri. Instanţele nu pot însă controla total procedura de depunere a unor scripte de comparaţie în instanţă. Nu există mijloace prin care s-ar putea verifica dacă piesele de comparaţie prezentate de părţi aparţin realmente persoanei nominalizate. Din neştiinţă sau cu rea credinţă părţile pot să depună în vederea efectuării expertizei acte ce nu sunt semnate de persoana îndrituită. Instanţele nu dispun de cunoştinţele necesare pentru verificarea unor seturi mari de înscrisuri. La rândul lor, organele de anchetă apelează, în cazul dispunerii efectuării unei expertize a semnăturii, la procedura „ridicării de scripte" şi la solicitarea unor probe de semnătură. Dacă probele de semnătură pot fi considerate ca aparţinând în mod sigur scriptorului respectiv, în schimb „ridicarea de scripte" nu implică şi o verificare temeinică, separată şi comparativă a înscrisurilor respective.

Astfel, în aceste condiţii este posibil ca semnături ce nu aparţin unei persoane anume să fie „etichetate" şi prezentate expertului ca reprezentând piese de comparaţie de proveniență certă. Având în vedere toate aceste aspecte, apare necesitatea ca **după individualizarea pieselor de comparaţie, expertul să le examineze, punctual şi comparativ, pentru a se stabili dacă toate aceste grafisme aparţin în mod sigur aceleiaşi persoane.** Este singurul lucru pe care îl poate face expertul pentru a preîntâmpina eventualele erori ce s-ar putea produce prin confundarea unei semnături ce nu îi aparţine persoanei nominalizată de solicitant cu un grafism executat în mod cert de această persoană.

După cum se observă, în legătură cu cerinţa ca o semnătură de comparaţie să îi aparţină cu certitudine titularului ei de drept, **se constată că nici organele judiciare şi nici experţii criminalişti nu dispun de mijloace eficiente şi sigure de a stabili indubitabil dacă un material comparativ aparţine cu certitudine persoanei indicată ca autor al acestuia.**

Singurul lucru pe care îl poate face expertul şi care are chiar caracterul unei obligaţii este acela de *a verifica dacă toate semnăturile indicate ca material comparativ aparţin aceleiaşi persoane.*

Dacă în urma analizelor se constată că acestea sunt executate de două sau mai multe persoane, expertului îi revine obligaţia de a informa organul solicitant despre situaţia constatată, urmând ca acesta să se pronunţe într-un fel pentru a rezolva neconformitatea. În cazul în care organul judiciar se vede lipsit de mijloace pentru a face lumină în privinţa provenienţei pieselor de comparaţie, ar exista posibilitatea ca expertul să se „achite" în mod onorabil de sarcina cu care a fost investit. *Expertiza solicitată ar putea fi efectuată fără a atribui paternitate pieselor de comparaţie.* Expertul ar proceda la examinările pe care le impun metodologia individualizând semnăturile de comparaţie prin indicarea actului şi a poziţiei pe care se află iar în final, concluzia va fi formulată în aceiaşi termeni impersonali. De exemplu: „Semnătura aflată pe actul... a fost executată de persoana care a semnat actul nr. 1 şi actul nr. 2". Nu suntem prea siguri că un astfel de mod de a rezolva un caz în care proveniența

pieselor de comparație este incertă, ar prezenta interes pentru organul judiciar solicitant care trebuie să elucideze împrejurări reale, privind anumite persoane reale dar, am constatat cu uimire, că în practică s-au efectuat expertize de acest fel fără ca din partea solicitantului să se înregistreze vreo obiecție! Cu toate că s-ar părea că solicitanții ar fi dispuși să tolereze un asemenea mod de lucru, ne exprimăm dezacordul în privința efectuării unor expertize criminalistice în care piesele de comparație nu au o proveniență certă. Un astfel de mod de lucru conduce în final, în mod paradoxal, la o identificare a autorului necunoscut al semnăturii în litigiu, prin indicarea unui autor, de asemenea, necunoscut! Această manieră de a proceda aminteşte de încercările hilare de a lămuri o problemă obscură, apelând la mijloace şi mai obscure!

O altă cerință pe care trebuie să o îndeplinească semnăturile de comparație privește **diversitatea**. Aceasta se referă la multe aspecte dintre care, după opinia noastră, cele mai importante sunt: diversitatea privind felul actului pe care se execută semnătura; diversitatea privind data de întocmire a actului şi diversitatea ce se referă la instrumentul folosit pentru trasarea semnăturii. S-a constatat că toate condițiile la care ne-am referit pot genera modificări în privința caracterelor grafice ale unei semnături. Evident, nu toți executanții unor semnături vor fi influențați în acelaşi fel şi în aceeaşi măsură de schimbarea cadrelor (împrejurărilor) în care are loc actul scriptural. Este cert însă că există posibilitatea ca execuția unei semnături să fie influențată, în mod special, de felul actului ce trebuie semnat, de tipul instrumentului scriptural folosit şi de faza de evoluție scripturală în care se află un scriptor în momentul semnării.

Vom încerca să întărim cele afirmate apelând la câteva exemple. Astfel, s-a observat că anumite persoane înțeleg să execute mai îngrijit o semnătură pe un act oficial sau pe un înscris solemn cum este testamentul. Nu toată lumea semnează la fel o felicitare de Anul Nou sau o condică de prezență. Persoanele obişnuite să semneze cu pixul cu pastă vor întâmpina dificultăți dacă sunt silite să semneze cu stiloul sau creionul. Se constată de asemenea că folosirea unor suprafețe de scriere atipice sau semnarea pe suporturi necorespunzătoare pot modifica aspectul semnăturii. La fel se pot produce modificări notabile în aspectul semnăturii, în cazul în care la execuția acestora se folosesc markere groase, creioane de tâmplărie şi alte asemenea instrumente scripturale improprii scrierii de mână. Se ştie de asemenea că semnătura unei persoane poate evolua sau involua după atingerea pragului de maturație grafică. În acelaşi timp, o persoană poate folosi, la un moment dat, o variantă de semnătură la care poate renunța ulterior, adoptând o altă variantă. În acest context, nu trebuie uitat că o mulțime de femei se simt obligate să adopte după căsătoria urmată de schimbarea numelui o altă semnătură decât cea folosită până atunci. Toate aceste exemple ne încredințează că studiul semnăturii unei anumite persoane este edificator şi mai bogat în observații, dacă expertului i se pun la dispoziție cât mai multe semnături ale persoanei respective, caracterizate prin diversitate în mai multe privințe, de felul celor amintite mai sus. Având la dispoziție semnături cât mai diverse, expertul va avea posibilitatea să realizeze prin analize o adevărată **fenomenologie** a semnăturii respective. În baza unui material grafic bogat expertul va putea să determine caracterele individualizatoare ale semnăturii respective, existența sau inexistența mai multor variante de a semna, gradul de variabilitate al semnăturii, precum şi direcțiile şi amplitudinea de manifestare a acesteia. Pe scurt, expertul va putea întocmi un tablou complex al semnăturii respective, situație ce traduce întrunirea unor condiții favorabile de aplicare a metodei.

O altă cerință a semnăturilor de comparație exprimă **necesitatea ca acestea să fie compatibile sub cât mai multe aspecte cu semnătura în litigiu.** Compatibilitățile privesc caracteristici ca: alcătuirea, tipul de semne grafice componente, data execuției, genul materialului de scriere folosit etc.

Apreciem că dintre aceste compatibilități, esențiale pentru buna desfășurare a examinărilor comparative ar fi cele care privesc alcătuirea semnăturilor și cele referitoare la data execuției acestora. În privința primei conformități enunțate ni se pare că este deosebit de important, vital chiar pentru o examinare comparativă eficace, ca semnăturile de comparație să aibă aceeași structură ca și semnătura în litigiu. Astfel, în cazul în care aceasta este neliterală este necesar ca și semnăturile de comparație să fie redate în această formă deoarece, în caz contrar, compararea unei semnături neliterale cu semnături literale nu ar fi concludentă, deoarece, examinările nu ar pune în evidență decât deosebiri situație în care expertul ar fi silit să pună o concluzie certă, negativă, de excludere. Riscul apare în ipoteza în care titularul semnăturii în litigiu ar putea avea mai multe variante de semnătură, printre care și o variantă neliterală compatibilă ca formă cu structura semnăturii în litigiu dar pe care expertul nu a avut-o la dispoziție. Este extrem de important ca aceste compatibilități să privească și tipul de litere cu care sunt executate semnăturile ce urmează să fie comparate. Astfel, în cazul în care semnătura în litigiu este formată din litere majuscule, ar fi ineficient ca acestea să fie comparate cu semnături alcătuite din litere cursive. Este posibilă și apariția unei situații în care semnătura în litigiu să fie alcătuită din litere cursive, în schimb, semnăturile de comparație să fie redate cu majuscule.

În cazurile în care se înregistrează astfel de incompatibilități, expertul poate fi pus într-o situație extrem de complicată deoarece nu are cum să știe dacă titularul semnăturii de comparație, având o anumită alcătuire, folosește sau nu și o variantă de semnătură asemănătoare semnăturii în litigiu. Să presupunem că în litigiu este o semnătură scurtă de tip neliteral iar piesele de comparație, provenite de la „X" rezidă în semnături literale ce redau numele respectivului. Ce legitimitate ar putea avea suspiciunile expertului, având în vedere posibilitatea (ipotetică) admisibilă ca semnătura în litigiu să fie un fals realizat printr-o execuție din fantezie, la întâmplare? Apreciem că astfel de îndoieli și chiar suspiciuni sunt normale deoarece un bun expert trebuie să analizeze o situație pe toate fețele. El trebuie să ia în calcul toate ipotezele posibile, chiar dacă vreuna dintre ele pare extrem de improbabilă sau chiar fantezistă. În acest context, ne amintim de o vorbă de duh plină de miez în care se afirma că un bun expert grafic trebuie să dețină „arta de se îndoi". Acest lucru pare să fie adevărat. Până la urmă este mult mai bine ca expertul să dea dovadă de maximă prudență decât să cadă victima naivității și pripelii sale.

Revenind la situațiile generate de constatarea incompatibilităților suntem de părere că reticențele expertului nu se justifică absolut în toate situațiile și credem că lucrurile trebuie analizate în funcție de starea concretă a semnăturii în litigiu, de calitatea și diversitatea semnăturilor de comparație și în **primul rând de observațiile care se fac în urma unei examinări comparative prealabile.** Dacă, de exemplu, piesele de comparație îndeplinesc toate cerințele și în pofida acestui material grafic bogat, examinările comparative pun în evidență doar deosebiri, temerile expertului nu se mai justifică. Dacă, dimpotrivă, piesele de comparație sunt reduse ca număr sau provin toate din aceeași perioadă ori rezidă doar în semnături date la cerere, eventualele deosebiri constatate nu pot „adormi" vigilența expertului. În cazul în care examinările comparative ar releva prezența unor analogii și chiar a unor caracteristici generale, expertul va avea suficiente motive de a deveni bănuitor. **Considerăm că în cazurile în care expertul are unele motive să fie extrem de circumspect, singura soluție de ieșire din impas o reprezintă solicitarea unui număr cât mai mare de piese de comparație care să permită o analiză comparativă concludentă.**

ASUPRA CRITERIILOR DE VALIDITATE ALE EXPERTIZELOR CRIMINALISTICE

*Conf. dr. **Sorin ALĂMOREANU***
Universitatea „Babeş Bolyai" Cluj

*Prof. dr. **Augustin LAZĂR***
Universitatea Alba Iulia

Adrian FRĂŢILĂ
Expert criminalist

În soluţionarea oricărei cauze judiciare, mai devreme sau mai târziu, magistraţii vor putea fi confruntaţi cu nevoia unui răspuns cu un conţinut ştiinţific care prin datele sale excede cunoştinţelor lor de specialitate.

Credem că ar fi cel puţin exagerat să cerem ca pe lângă ample cunoştinţe de procedură, pe lângă o temeinică cultură juridică, o cunoaştere complexă şi corecta aplicare a codurilor, magistratul să fie la fel de abil în identificarea unei arme de foc, în decriptarea unei fonograme digitale, interpretarea unui rezultat al testelor ADN, în evaluarea corectitudinii unei intervenţii chirurgicale, ori a unui tratament medicamentos, în identificarea unui autor al imitării semnăturii, ori în determinarea vitezei unui autovehicul la impact. Nu vom discuta aici prevederile legii române, care sunt destul de vagi în materia expertizelor criminalistice. Ne-am propus prin acest articol ca obiect al atenţiei nevoia de generalizare a standardelor pe temeiul cărora să se poate face o apreciere dacă nu neapărat a caracterului ştiinţific al unei expertize, măcar a criteriilor metodologice de evaluare a validităţii procedeelor de examinare şi pe cale de consecinţă a concluziilor.

Premise conceptuale

Plecând de la definiţiile expertizei[1] şi ale expertului[2] din literatura română de specialitate, dar şi de la conţinutul textelor de lege care guvernează problematica, desprindem aprecierea că expertizele sunt dispuse când problema în discuţie are un caracter ştiinţific care depăşeşte cunoştinţele organelor judiciare[3]. Astfel, apare evident că atât constatările experţilor, cât şi concluziile ce se formulează în urma realizării expertizei trebuie să fie conforme cu spiritul ştiinţific preconizat. Argumentativ, spiritul ştiinţific este cerut de la toate domeniile de expertiză, fie ea criminalistică, medico-legală, contabilă etc. Vom restrânge însă sfera de referinţă la expertizele criminalistice nu atât din zel partizan, cât din interes pentru o discuţie purtată pe domeniul specific de interes profesional.

Rămân însă de discutat criteriile după care se poate aprecia capacitatea unei expertize de a răspunde problematicii cu un cât mai ridicat spirit ştiinţific. Să nu uităm că prin concluziile experţilor se presupune că se exprimă atât un rezultat al examinării dar şi **o opinie** de specialitate. magistratul, sau alt organ judiciar nu ştie suficient şi nu poate stăpâni dincolo de nivelul

---

[1] A se vedea în acest sens: Colectiv, *Dicţionar de criminalistică,* Ed. Ştiinţifică şi Enciclopedică Bucureşti 1974, p. 67; Stancu E., *Criminalistica*, Ed. Actami, Bucureşti,1997, p. 54, INEC, *Reglementarea activităţii de expertiză criminalistică şi organizarea ei în România,* Ed. Solness, Timişoara, 2000, p. 6.

[2] INEC, *Reglementarea activităţii de expertiza criminalistică şi organizarea ei în România,* Ed. Solness Timişoara, 2000, p. 17.

[3] Art. 116 C. pr. pen.

BCU CLUJ / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

informativ, amatorial, problematica complexă a identificărilor criminalistice, chimice, biologie, antropologice etc. Cum se va descurca un „laic" (din punct de vedere științific) în hățișul datelor complexe, fiind în final „chemat sa ia decizii" bazate pe rezultate cu un pronunțat caracter științific[4]? Se deschid pe această cale posibilitățile adoptării unor poziții diverse.

În Codul procesual penal german există posibilitatea ca, în mod excepțional, instanța de judecată să decidă asupra unei probleme chiar în lipsa unei expertize[5].

Anumite opinii[6] consideră că cel puțin în unele domenii ale expertizelor criminalistice, problematica este rezolvată mai degrabă pe cale empirică, iar ca atare opiniile formulate de experți ar excede caracterului științific, fiind plasabile în categoria pseudo științelor.

Achiesăm ideii potrivită căreia statutul științific al unei activități, teorii etc. este apreciabil în funcție de capacitatea acesteia de „a fi negată (transformată) respinsă, sau probată"[7] și corespondența metodelor utilizate cu rigorile procedurale juridice și științifice. În concepția lui Popper știința apare ca un proces de evoluție a cunoașterii prin respingerea (negarea) succesivă a teoriilor anterioare care sunt înlocuite de teorii noi cu o putere explicativă mai mare, adică „teorii mai puțin greșite[8]". Pe fiecare treaptă a cunoașterii observațiile experimentale au dus la înlăturarea unor teorii (i-au dovedit „falsitatea"), iar noua teorie care putea explica unele aspecte neclare anterior a deschis calea propriei ei negări.

Spre exemplu, **mecanica lui Aristoteles** explica intuitiv observațiile unor fenomene obișnuite. Ea a fost negată de **experimentele lui Galileo,** care au fost înlocuite de **mecanica Newtoniana**, iar parte din observațiile lui Newton au fost completate de **Teoria relativității** lui Einstein. Principiile newtoniene aplicate la nivel atomic au fost înlocuite de **mecanica cuantica.** Aceasta din urmă a trebuit să recurgă la concepte intuitive cum ar fi **nivelele energetice, cuantica, principiul lui Hiesenberg etc.**

De regulă aprecierile organelor judiciare asupra variilor concluzii fiind întemeiate în general pe concepte absolut personale, subiective, pe consonanța acestor concluzii cu restul probelor (ori pe disonanța lor) determinate nu atât de spiritul științific cât de nevoia satisfacerii interesului procesual al promovării unei probe"științifice".

În literatura română de specialitate nu sunt precizate criteriile pe temeiul cărora se poate aprecia caracterul științific sau pseudo științific al unei expertize. Sunt numeroase lucrări care propun criterii general-acceptate ca științifice pentru problemele supuse examinării. Sunt sugerate metode și metodologii de lucru, există în prezent chiar introducere a unor standarde de lucru[9]. Există și o lucrare relativ recentă care analizează problemele al care trebuie reflectat propunând chiar și o varietate de concepte cu care trebuie operat spre o mai bună gestionare a problematicii expertizelor grafice[10]. Dar atât ...

---

[4] Hecker M., *Hanwriting and Science* in Contemporary proof of a Document, UWB, Wroclaw 2000, p. 113, 114.

[5] Keller R., *Applying Scientific Methods Against Rationalism Admitting of Evidences in Penal Process?* Archiv fur Strafrecht Vol. 146. 1999, p. 255-271.

[6] Huber R., *Galilleo's revenge, Junk Science in The Court Room,* Basic Books New York 1991.

[7] Popper K., *Conjectures and Refutations: The Growth of Scientific Knowledge.* Routledge, London, 1963. p. 67.

[8] Pentru Popper falsificarea (modificarea) metodologică a cunoștințelor înseamnă transformarea succesivă a grupurilor de concepte care formează o teorie, Astfel, savanții sunt obligați la un moment dat să accepte sau să respingă un anume grup de idei. Ei trebuie să decidă prin adăugarea de ipoteze *ad hoc,* a căror acumulare la rândul său va impune decizia de respingere a conceptelor anterioare devenite inacceptabile pe temeiul noilor nivele de cunoaștere științifică.

[9] Standardul ISO CEI 17025 este implementat la nivelul INEC și IC al IGPR pentru mai multe domenii de activitate.

[10] Frățilă A., *Etiologia bolilor expertizei grafice* Ed. TIBO 2008.

S-a spus repetat de unele voci relativ recente că libertatea numirii experţilor ar fi sursa corectitudinii expertizelor şi că existenţa institutelor de criminalistica ale Justiţiei şi Poliţiei în România ar general monopol şi incorectitudine[11].

Dacă privim problema din perspectiva strict declarativă observaţia de mai sus ar părea întemeiată. Conceptul însă păcătuieşte în opinia noastră pentru că pune semnul de egalitate între expert oficial şi tendinţa de părtinire (înţeleasă ca „o servire a statului" în calitate de angajator al instituţiei oficiale) pentru cauzele penale.

Atunci cum rămâne cu corectitudinea profesională şi respectarea criteriilor ştiinţifice? Credem că faptul că unii experţi oficiali ar putea fi „vinovaţi de servilism" este doar o suspiciune, iar până la proba contrară independenţa generată de lipsa unei relaţii mercantile de dependenţă faţă de un client sau altul poate fi temei al obiectivităţii.

Pe de altă parte, caracterul comercial al relaţiei expert privat – parte nu este el însuşi generator de suspiciuni în lipsa unor standarde ce conferă probitate şi repetabilitate, a unor norme deontologice clare, aplicabile atât experţilor din institute cât şi celor privaţi? În literatura străină este acceptată şi recunoscută pe de o parte ideea că „nimeni nu se aşteaptă ca un consultant (expert privat n.n.) să fie imparţial"[12], dar în principiu sunt necesare reguli de acurateţe cărora sa le fie circumscrise opiniile experţilor indiferent de partea care îi angajează[13]. Pe de altă parte, ce facem însă când lipsa unor criterii de apreciere a validităţii expertizelor, dublată de incapacitatea ştiinţifică a celor chemaţi să le evalueze rezultatele şi să le incastreze la locul cuvenit în *puzzle*-ul judiciar, se întâlneşte cu expertul privat (sau oficial) ne-onest.

Se pune în mod logic întrebarea: ***În funcţie de tipul expertizei solicitate, care ar fi criteriile în baza cărora se poate aprecia valoarea căii pe care s-a ajuns la formularea concluziilor?***

Despre principii şi standarde

În cadrul aşa numitului „Standard Frye" sau „standard de acceptare generală" este destinat a determina admisibilitatea unor probe ştiinţifice în cadrul Instanţelor Federale din SUA. El permite aprecierea unei opinii ştiinţifice a unui expert bazată pe criterii ştiinţifice doar în măsura în care tehnicile (metodele) utilizate sunt general acceptate ca fiind corespunzătoare de către comunitatea ştiinţifică a domeniului în care se realizează expertiza[14]. În practică aplicarea acestui standard impune ca partea ce promovează o anumită problemă să asigure un număr de experţi capabili a susţine validitatea ştiinţifică a problemei în discuţie. Tehnicile noi, au obligat instanţele prin acest standard să studieze lucrări de specialitate şi precedente judiciare asupra anumitor probleme spre a determina temeinicia şi „acceptabilitatea lor generală".

Tot jurisprudenţa SUA oferă ca răspuns la standardul Frye, standardul Daubert născut şi el dintr-o speţă (Daubert c/a MerrelDow Pharms). În cadrul acesteia au fost formulate criterii juridico-epistemologice, care permit instanţei să aprecieze caracterul (conţinutul) ştiinţific (sau ne-ştiinţific) al unei explicaţii oferite de experţi.

---

[11] Timpolis 20-23 noiembrie 2008, citându-l pe C. Grigoras – la acea dată director adjunct al INEC. http://www.sojust.ro/.

[12] Taruffo P., *La prova scientifica nella recente esperienza statunitense* Rivista Trimestriale di Diritto e Procedura Civile, Milano 1996.

[13] În cadrul Regulilor federale a probelor din SUA, art. 706 prevede că: *Instanţa poate decide din proprie iniţiativă, ori la propunerea părţilor să explice motivul pentru care un expert nu poate fi acceptat, putând cere părţilor în litigiu să propună numele altora. Curtea poate numi orice expert acceptat de părţi, sau îl poate alege ea însăşi.*

[14] Acest standard s-a născut prin soluţie dată în procesul Frye c/a SUA (D.C. Cir.1923) care discuta admisibilitatea testării cu poligraful ca probă în instanţa. Curtea a apreciat că *R*egulile federale privind probele stabilesc limite corespunzătoare de admisibilitate asupra probelor ştiinţifice cerând judecătorului să se asigure că opinia expertului are o motivare temeinică.

Departe de a prezuma că toate datele oferite de specialişti sunt corecte, standardul Daubert indică patru criterii ce trebuie avute în vedere:

1. Teoria sau tehnica utilizate trebuie să poată fi controlabile citând în acest sens chiar fraza lui Popper: „Criteriul statutului ştiinţific al unei teorii este chiar capacitatea ei de a fi dovedita ca falsă, refutabilitatea sau capacitatea ei de a fi demonstrată"[15].

2. Se existe o rată de eroare cunoscută/recunoscută a metodei folosite.

*3. Teoria să fi fost publicată (*deci supusă discuţiilor pro-contra *n.n.)*

4. Să existe un anumit grad de consens al comunităţii ştiinţifice asupra ei.

Practic se impun astfel ca reguli:

- Instanţa este cea care stabileşte dacă elementele furnizate de un expert au caracter ştiinţific;
- Judecătorul este cel care va trebui sa asigure faptul că datele furnizate de expert sunt relevante cauzei şi sunt fundamentate suficient;
- Concluzia va putea fi apreciată ca având un fundament ştiinţific dacă partea poate demonstra caracterul metodologic ştiinţific corect al acesteia.

Iată deci că întreaga sarcină a aprecierii caracterului ştiinţific al unei expertize (opinii profesionale) rezidă în priceperea cu care organul judiciar (Curtea) va putea desluşi „cărările ştiinţei".

Cum va putea însă aprecia un organ judiciar calitatea ştiinţifică a unui expert?

Spre exemplu, reglementările din România nu cuprind prevederi specifice asupra pregătirii de specialitate ci doar condiţia studiilor superiore de lungă durată dovedite cu diploma de studii[16]. În rest prevederile nu sunt în opinia noastră suficiente, presupunându-se că o persoană angajată ca expert are la îndemână şi stăpâneşte un aparat ştiinţific teoretic, aplicativ şi cognitiv corespunzător corectei soluţionări a problemelor cu care este sesizat.

În Polonia, evaluarea calificării experţilor este realizată în diferite moduri în funcţie de instituţia de unde acesta provine[17]. Regulile generale sunt prevăzute în ordinul ministerului de Justiţie nr. 18/1987 care prevede că experţii trebuie sa aibă vârsta de minim 25 de ani şi să posede cunoştinţe tehnice şi practice speciale într-un anumit domeniu, ele putând fi probate prin documente corespunzătoare: diplome universitare, certificate de parcurgerea numitor cursuri, documente care confirmă experienţa practică în anumite domenii[18]. Legea polonă prevede că realizarea unei expertize criminalistice în cadrul unei cauze supuse justiţiei este precedată de o etapa pregătitoare în care organul judiciar cheamă expertul şi îl consultă asupra utilităţii expertizei, obiectivelor, disponibilităţii metodelor şi tehnicii necesare.

Mult criticat de unele voci, sistemul expertizelor criminalistice din România a suferit în decursul ultimilor ani transformări semnificative sub aspectul implementării procedurilor şi standardizării. După admiterea în Reţeaua Europeană a Institutelor de Criminalistică ENFSI[19] a celor două institute de expertize criminalistice din România, acestea au trecut la implementarea standardelor de laborator ISO CEI 17025 pentru diferite domenii de expertiză. Cerinţele de calitate şi trasabilitate a obiectelor şi documentelor impuse de aplicarea standardului amintit fac

---

[15] Popper K., *op. cit.*, p. 67.

[16] Pentru experţii oficiali ai INEC conform prev. Ordinului M.J. 441/c? 1998 art. 27 alin. (1) lit. b), iar pentru experţii privaţi O.G. nr. 75/ 2000 art. 4 alin. (1) lit. c).

[17] Ciesla R., *Technical Examination of Documents within the Scope of Polish Evidence Law*, Ed. Universitet Wroclawski, 2006, p. 77.

[18] *Idem.*

[19] Institutul Naţional de Expertiză Criminalistică a fost admis în anul 2000, apoi Institutul de Criminalistică al IGPR în 2005.

mult mai riguroase traseele pe are acestea trebuie să le urmeze în institutele specializate, permit evaluarea calificării experților participanți, a aparaturii folosite, a pașilor metodologici necesari[20] și a celor adoptați de expertul care a realizat lucrarea.

Pe de altă parte, în lipsa unor standarde clar definite, asumate de către toți experții criminaliști, organele judiciare nu au cunoștințe de specialitate adecvate, iar pentru evaluarea calității unor examinări ale experților decât bunul simț.

Nu sunt însă de uitat situații ca cele în care, tocmai bazându-se pe aceste lipsuri, ori pe caracterul insuficient al reglementărilor sunt contestate fie programele utilizate de expert, fie metodele, ori sunt folosite cu rea-voință formulări speculative, care tulbură încrederea organului judiciar în credibilitatea rezultatelor unor expertize date.

Credem însă că, cel puțin sub aspect formal, legislația a rămas în urmă, cât timp experților parte nu le sunt cerute dovezi ale aplicării aceloraşi standarde de calitate dar li se permite să realizeze un anume gen de „supraveghere *sui generis*" a muncii experților oficiali. Aplicarea unor măsuri egale sub aspectul răspunderii profesionale și al evaluării și interpretării rezultatelor ar servi unei justiții echitabile.

Bibliografie

Colectiv, *Dicționar de Criminalistică* Ed. Științifică și Enciclopedică București 1974;

Ciesla R., Technical Examination of Documents within the Scope of Polish Evidence Law Ed. Universitet Wroclawski 2006;

Frățilă A., *Etiologia bolilor expertizei grafice* Ed. TIBO 2008;

Hecker M., *Hanwriting and Science* in Contemporary proof of a Document, UWB, Wroclaw, 2000;

Huber R., *Galilleo's revenge, Junk Science in The Court Room,* Basic Books New York 1991;

Keller R., *Applying Scientific Methods Against Rationalism Admitting of Evidences in Penal Process?*Archiv fur Strafrecht Vol. 146. 1999;

INEC, *Reglementarea activității de expertiza criminalistică și organizarea ei în România,*Ed. Solness Timișoara, 2000;

Popper K., *Conjectures and Refutations: The Growth of Scientific Knowledge.* Routledge, London, 1963;

Taruffo P., *La prova scientifica nella recente esperienza statunitense* Rivista Trimestriale di Diritto e Procedura Civile, Milano 1996.

[20] Sunt realizate la nivel de institut și apoi implementate de către laboratoarele din teritoriu pentru fiecare gen de expertiză în parte așa numitele „Manuale de bune practici" care indică metodologia utilizabilă în diferitele examinări, cerințele de calitate pentru aparatură, criterii de evaluare a pregătirii personalului în funcție de treptele profesionale și domeniile de competență.

BCU IASI / CETATEA LUMINII LIBRARY

PARTEA A III-A

PENOLOGIE

JUSTIȚIA RESTAURATIVĂ – O NOUĂ ALTERNATIVĂ LA PEDEAPSA ÎNCHISORII PENTRU MINORI

Prof. univ. dr. ***Dan BANCIU***

Prof. univ. dr. ***Sorin M. RĂDULESCU***
Institutul de Sociologie „Dimitrie Gusti" al Academiei Române

1. Obiective şi principii ale justiției restaurative

Cercetarea fenomenului de delincvență juvenilă, a cauzelor şi mecanismelor sale de producere şi manifestare, precum şi a modalităților de prevenire şi intervenție ridică o serie de probleme teoretice, metodologice şi practice pentru cercetătorii, specialiştii şi practicienii din domeniul criminologiei, sociologiei, psihologiei, penologiei, asistenței sociale etc. Aceştia sunt de acord cu faptul că, departe de a reprezenta un fenomen unitar şi omogen, delincvența juvenilă se caracterizează printr-o serie de trăsături şi note specifice, distincte de la o societate la alta, diferențe ce derivă atât din modul de condiționare a fenomenului, cât şi din regimul de sancționare şi tratament a delictelor juvenile.

Diversele cercetări întreprinse în numeroase țări relevă că, în momentul de față, sunt la fel de importante atât explicarea şi prevenirea factorilor de „risc" care generează sau favorizează actele de delincvență juvenilă, cât şi identificarea unor noi forme de sancționare şi tratament a delincvenților minori, în funcție de anumite criterii, cum ar fi: vârsta delincventului, natura şi gravitatea delictului, situația minorului delincvent, atitudinea față de fapta comisă etc. Ca rezultat al acestor cercetări, dar şi a eforturilor legislative orientate în direcția „modernizării" justiției penale tradiționale, în ultimele decenii, în numeroase țări, a început să se structureze un sistem juridic special pentru minorii delincvenți, denumit *„Juvenile Justice System"*[1], care a fost conceput ca un „agent de control" distinct şi proiectat anume pentru a proteja minorii în cauză de stresul procedurilor juridice tradiționale, în care accentul este pus mai mult pe ideea de **tratament** şi **recuperare socială** a minorilor delincvenți, decât pe cea de **recriminalizare** şi **pedeapsă**.

În acelaşi timp, sistemul justiției pentru minori este marcat de încercările de a construi şi experimenta noi modele de prevenire a delincvenței juvenile, prin reducerea treptată a rolului justiției clasice retributive şi creşterea rolului **comunității** în administrarea justiției pentru minori şi în activitățile de resocializare şi reinserție socială a minorilor delincvenți[2]. Aceste modele includ o gamă diversificată de măsuri alternative aplicate în comunitate minorilor delincvenți, cum ar fi: realizarea unei prestații educative filantropice în folosul comunității, probațiunea, repararea daunelor produse, ghidare educativă, mediere autor – victimă etc.

---

[1] *Juvenile Justice System in the New Europe* (editor Tim Booth), Sheffield, 1991.

[2] Graham W. Giles, *Administrarea justiției în comunitate. Standarde şi reglementări internaționale*, Ed. Expert, Bucureşti, 2001.

Dintre aceste măsuri alternative, care se doresc a fi „un posibil răspuns" față de sancțiunea închisorii pentru minori, cea bazată pe **medierea** dintre delincvent, victimă și comunitate reprezintă o orientare relativ nouă, cunoscută sub denumirea de **justiție restaurativă** (sau **reparatorie**), fiind deja legiferată într-o serie de țări din America de Nord (Statele Unite, Canada), Australia, Noua Zeelandă și Europa (Anglia, Franța, Elveția, Germania, Belgia etc.).

Spre deosebire de justiția penală tradițională, cu caracter **retributiv**, care pune accentul pe **pedeapsă**, prin aplicarea unei sancțiuni delincventului minor în raport cu fapta comisă, cea restaurativă se fundamentează pe un „model" ghidat de norme și principii practice, menite să asigure un tratament mai adecvat al victimei, dar și a delincventului în raport cu victima și întreaga comunitate. Ea se focalizează asupra **reparației** daunelor și prejudiciilor aduse victimei de către agresor, pentru ca acesta să-și conștientizeze fapta comisă și să-și asume direct răspunderea pentru consecințele produse, ceea ce diferă de intervenția penală retributivă care conferă delincventului un rol pasiv, obligat să suporte o pedeapsă sau o măsură de tratament. În mod complementar, în acest tip de justiție se schimbă și **rolul victimei**, care devine actorul principal în procesul de negociere și mediere, în timp ce în cadrul justiției clasice victima avea un rol secundar, uneori fiind chiar complet ignorată, iar alteori chiar „revictimizată"[3].

Reprezentând un nou curent în filozofia penală actuală, justiția restaurativă este un „proces în care toate părțile care au legătură cu un anumit delict se organizează și colaborează pentru identificarea unor căi prin care să fie înlăturate consecințele negative ale delictului și implicațiile sale pentru viitor"[4]. Ca orientare penală practică, care tinde să se impună în tot mai multe țări, principiile justiției restaurative se bazează pe negociere, mediere, reparație, responsabilitate, voluntariat, spirit comunitar, remediere și prevenție timpurie.

Deși există mai multe modele și practici ale justiției restaurative, experimentate și legiferate în mai multe țări, se pot identifica o serie de elemente, caracteristici și obiective comune care o definesc ca atare, cum ar fi[5]:

a) Definirea delictului ca fiind, în primul rând, un prejudiciu cauzat **victimelor** (individuale sau colective), ceea ce diferă sensibil de justiția retributivă tradițională, unde delictul este considerat ca o transgresare a ordinii sociale și, implicit, ca un prejudiciu adus statului;

b) Victima și delincventul dobândesc roluri **principale**, implicându-se **activ** în rezolvarea conflictului, accentul fiind pus pe **negocierea** și **reparația** „răului" produs printr-un delict, în timp ce în justiția penală clasică delincventul, dar mai ales victima, au rol secundar și, de cele mai multe ori, pasiv;

c) Realizarea unui drept „fără pedepsele clasice" și a unui sistem de justiție depenalizat, accentul fiind pus pe **responsabilitatea** directă a delincventului pentru fapta comisă, prin asumarea acestei responsabilități și participarea la propria-i recuperare, prin compensarea și repararea daunelor produse victimei și comunității;

d) Realizarea unui parteneriat între reprezentanții justiției, victimă, delincvent, membrii familiei acestora și alți membri ai comunității, pentru a face actul de justiție mai transparent și mai accesibil, dar și interactiv, acordând prioritate **aranjamentelor voluntare** dintre toate părțile implicate, înaintea intervenției judiciare clasice.

---

[3] Lode Walgrave, *Restorative Justice for Juveniles*, Leuven University Press, 1998.

[4] Tony F. Marshall, *Resorative Justice: an Overview*, Report by Home Office, Research Developpment and Statistics Directorate, 1997.

[5] Lode Walgrave, *La justice réstaurative: à la recherche d'une théorie et d'une programme*, în „Criminologie", vol. 32, nr. 1, 1999; Fr. Dünkel, *La justice réparatrice en Allemagne*, în „Criminologie", vol. 32, nr. 1, 1999; Kevin Haines, *Principled objections to Restorative Justice. Approach to Working with Juvenile Offenders*, în L. Walgrave (edit.), *Restorative Justice for Juveniles*, Minnesota, 1998.

Experienţa diverselor ţări în materie de aplicare a principiilor justiţiei restaurative a demonstrat eficacitatea funcţionării acestui sistem, considerat diferit sau alternativ faţă de sistemul justiţiei clasice cu caracter retributiv, întrucât oferă o serie de oportunităţi pentru **dialogul** (direct sau indirect) între victimă şi delincvent şi pentru diverse **servicii specifice** acordate delincventului, victimei şi familiilor acestora (consiliere psihologică, asistenţă socială şi juridică, orientare şcolară şi profesională, grupuri de dezvoltare şi suport psihologic etc.).

Cu toate acestea, o serie de specialişti şi practicieni din domeniul justiţiei şi dreptului penal consideră că „modelul" de justiţie restaurativă este încă prea puţin articulat şi înţeles, existând chiar o lipsă de consens în legătură cu problemele concrete şi cu tehnicile pe care le implică acest tip de justiţie şi care diferă de la o ţară la alta. Pe de altă parte, numeroasele definiţii folosite în prezent nu evidenţiază, în mod suficient, criteriile standard sau principiile comune din care să fie derivate practici complementare[6]. Mai mult, deşi datează de circa două decenii, studiile evaluative asupra **eficacităţii** programelor de justiţie restaurativă nu au reuşit să stabilească validitatea unor indicatori măsurabili care contribuie la această eficacitate, cu excepţia acelora care vizează satisfacţiile beneficiarilor (victimă-delincvent), gradul de corectitudine a tratamentului acordat părţilor în şedinţele de mediere (denumite *„Grup Familial de Discuţii" – „Family Group Conference"*), rata de recidivă a delincvenţilor, costurile economice ale programelor etc.

În pofida acestor dificultăţi şi ezitări, justiţia restaurativă va deveni în viitor o alternativă faţă de justiţia clasică, care va funcţiona însă în paralel, dar şi cu sprijinul acesteia, ambele putând oferi, în acest fel, soluţii mult mai eficiente şi utile problemelor legate de criminalitatea juvenilă şi de sancţionarea delincvenţilor minori.

2. Obstacole şi dificultăţi cu care se confruntă programele de justiţie restaurativă din România

În vederea experimentării practicilor justiţiei restaurative în România, prin Ordinele Ministrului Justiţiei nr. 1075/2002 şi 2415/2003 a fost creat cadrul legal pentru înfiinţarea şi funcţionarea a două Centre Experimentale de Justiţie Restaurativă, în Bucureşti şi Craiova.

Centrele au fost organizate în parteneriat de către Direcţia de Reintegrare socială şi Supraveghere din Ministerul Justiţiei, Centrul de Resurse Juridice şi Fundaţia „Familia şi Ocrotirea Copilului", asistenţa tehnică fiind asigurată de către experţi ai Departamentului de Dezvoltare Internaţională a Guvernului Marii Britanii. Grupul ţintă al proiectului îl constituie minorii şi tinerii având vârsta până la 21 de ani, din cele două municipii menţionate, care au comis infracţiuni pentru care acţiunea penală se pune în mişcare numai la plângerea prealabilă a persoanei vătămate şi a celorlalte victime. Premisa de la care a pornit acest proiect l-a constituit ideea că împăcarea părţilor conduce la retragerea plângerii penale, implicit la înlăturarea răspunderii penale.

Scopul general al proiectului îl reprezintă experimentarea elementelor justiţiei restaurative în România, evaluarea impactului lor şi sugerarea unor soluţii pentru a face sistemul de justiţie pentru minori şi tineri mai eficace, prin extinderea modelului de justiţie restaurativă în întreaga ţară. Bazat pe experienţa altor ţări în domeniu şi pe cea a centrelor de probaţiune din ţară, proiectul îşi propune să ofere asistenţă delincvenţilor şi victimelor, pentru a promova metode pozitive de rezolvare a conflictului dintre ei, şi să faciliteze reducerea probabilităţii de reiterare a infracţiunilor prin intervenţii din timp.

---

[6] Kevin Haines, *Referral Ordes and Youth Offender Panels: Restorative Approaches and the New Youth Justice*, in B. Goldson (edit.), *The New Youth Justice*, Lyme Regis, Russell House, 2000.

Proiectul a demarat în septembrie 2002 şi trebuia să dureze până la mijlocul anului 2003[7]. În fiecare Centru experimental funcţionează (ca personal angajat) o echipă pluridisciplinară formată dintr-un asistent social, un psiholog şi doi mediatori. Atribuţiile personalului constau în întocmirea, la solicitarea procurorului şi a instanţei de judecată, evaluări psiho-sociale privind persoana inculpatului, acordarea unei consultanţe de specialitate victimei, infractorului şi familiei acestuia, organizarea de întrevederi între victimă şi infractor în vederea medierii conflictului şi a reparării prejudiciului produs prin comiterea infracţiunii şi colaborarea cu Serviciul de Reintegrare Socială şi Supraveghere cu scopul de a asigura schimburi de informaţii cu privire la infractor, familia şi mediul social în care a crescut, atitudinea sa faţă de fapta comisă, repararea prejudiciilor cauzate în cazul infracţiunilor cu caracter patrimonial. Toate aceste informaţii sunt conţinute într-un referat de evaluare. Specializarea personalului celor două Centre a fost realizată cu sprijinul unor experţi în justiţie restaurative aparţinând Organizaţiei *„Real Justice"* din Statele Unite şi Organizaţiei *„Powys Challenge"* din Marea Britanie.

În scopul implementării proiectului, au fost înfiinţate Comitete Locale de Coordonare, formate din reprezentanţi ai Tribunalelor, Parchetelor, Poliţiei şi Serviciului de Reintegrare Socială şi Supraveghere, stabilindu-se modalităţi concrete de colaborare cu cele două Centre experimentale. De asemenea, au fost stabilite modalităţi concrete de colaborare cu judecătorii, preşedinţii de complete de judecată cu cauze penale la plângere prealabilă, procurorii şi reprezentanţii organelor de poliţie.

Metodologia de intervenţie în cadrul Centrelor experimentale de justiţie restaurativă este structurată pe patru tipuri de intervenţii sau activităţi:

a) Identificarea şi selecţia beneficiarilor, realizată în baza criteriilor de eligibilitate, prin alcătuirea unor grupuri „ţintă" de minori delincvenţi care au comis delicte şi pentru care punerea în mişcare a acţiunii penale se face numai la plângerea prealabilă a părţii vătămate, precum şi victimele delictelor comise de aceştia;

b) Evaluarea cazurilor selectate, constând din examinarea dosarelor penale, contactarea beneficiarilor actului de mediere (delincvent, victimă, părinţii acestora, profesorii şi colegii de şcoală etc.);

c) Pregătirea medierii şi **medierea propriu-zisă**, realizată fie **direct**, printr-o „conferinţă" cu participarea părţilor implicate, fie **indirect**, prin scrisori şi mesaje schimbate între beneficiarii medierii;

d) Acordarea de servicii de consiliere, individuală sau de grup, orientare şcolară şi profesională beneficiarilor conferinţelor de mediere.

Evaluarea acestui proiect de justiţie restaurativă, realizată de către un colectiv de specialişti din Institutul de Sociologie „Dimitrie Gusti" al Academiei Române[8] a arătat că el satisface, în mare măsură, interesele beneficiarilor şi răspunde nevoii acute de soluţionare, într-un regim depenalizat, a delictelor fără gravitate socială comise de minorii şi tinerii între 14-21 ani (cum sunt cele de lovire şi alte violenţe, vătămare corporală, ameninţare, distrugere, insultă şi calomnie etc.), intervenind **post factum** în scopul prevenirii reiterării acestor fapte penale. Concluziile evaluării au fost favorabile în sensul **viabilităţii**, nevoii de **susţinere**,

[7] Conform Ordinului Ministrului Justiţiei nr. 2415/2003, proiectul de implementare a justiţiei restaurative a fost prelungit până la 31 decembrie 2003. În anul 2004, activitatea celor două Centre a continuat în cadrul proiectului „Îmbunătăţirea sistemului de justiţie juvenilă şi de protecţie a victimelor infracţiunilor", finanţat de Uniunea Europeană, cadrul legal pentru continuarea aplicării practicilor justiţiei restaurative fiind asigurat de Ordinul Ministrului Justiţiei Nr. 400C/2004.

[8] Sorin M. Rădulescu, Dan Banciu, *Studiu evaluativ asupra programului experimental de justiţie restaurativă din România*, Ed. Oscar Print, Bucureşti, 2004.

continuare şi **extindere** a proiectului, pentru a aduce noi dovezi „de lege ferenda" care să devină suport legislativ în viitoarea reglementare penală pentru minori.

Deşi cadrul legal este, în prezent, destul de restrictiv, nepermiţând includerea în program decât a cazurilor de plângere prealabilă din partea persoanei vătămate, programul funcţionează în mod adecvat şi are *eficacitate,* mai ales în ceea ce priveşte evitarea reiterării unor fapte penale de către minori şi tineri, şi în acordarea unui regim juridic depenalizat acelora care nu au săvârşit acte cu periculozitate socială sporită. Dintre beneficiile care urmează să-şi arate efectele în viitor, mai ales în condiţiile trecerii programului de la stadiul de experiment, la stadiul de instituţie consacrată în legislaţie, se pot menţiona: degrevarea autorităţilor de o parte importantă din activitatea care trebuie depusă pentru soluţionarea unor cauze penale, în general minore, degrevarea statului de o parte din cheltuielile necesare pentru realizarea actului de justiţie şi, dacă programul va fi extins pentru a include şi persoane mai mature, oferirea unei oportunităţi pentru membrii comunităţii de a-şi soluţiona conflictele într-un climat şi mod diferit faţă de cel cu care au fost obişnuiţi până în prezent[9].

Programul s-a dovedit a fi eficient şi prin efectele pozitive pe care le-a produs asupra unor categorii de beneficiari sau potenţiali beneficiari, care au fost satisfăcuţi de faptul că pot exista şi în justiţia română **modalităţi extrajudiciare** de împăcare şi stingere a conflictelor fără gravitate socială.

În acelaşi timp, evaluarea făcută proiectului restaurativ a evidenţiat şi o serie de obstacole sau dificultăţi cu care se confruntă personalul din cele două Centre experimentale, precum şi unele deficienţe în funcţionarea programului experimental de justiţie restaurativă.

Principalele **obstacole** cu care se confruntă activitatea personalului implicat în implementarea programului de justiţie restaurativă se referă la **selecţia** şi **referirea cazurilor** menite să facă obiectul şedinţelor de mediere. Astfel, actualul cadru legislativ nu permite includerea, în cadrul programului, decât a cazurilor de plângere prealabilă în care sunt implicate, cu precădere, persoane mature şi un număr mult mai redus de minori şi tineri – care constituie populaţia ţintă a programului de justiţie restaurativă[10]. Pe de altă parte, mai ales la Bucureşti, colaborarea cu autorităţile oficiale este deficitară, acestea (în special, Poliţia şi Parchetul) manifestând mai puţină disponibilitate în referirea cazurilor spre Centru.

Deşi colaborarea cu judecătoriile este relativ mai bună, lipsa accesului direct al personalului C.E.J.R. la arhive împiedică includerea în program a mai multor cazuri. Cu toate că preşedinţii judecătoriilor au fost informaţi despre existenţa programului experimental de justiţie restaurativă, numai o mică parte dintre ei s-au dovedit receptivi, direcţionând spre aceste Centre anumite cazuri cu minori, în timp ce alţi judecători nu au permis ca personalul Centrului să selecteze cazurile direct din arhive. Pe de altă parte, majoritatea judecătorilor nu au trimis notificări către cele două Centre sau nu au informat părţile de existenţa acestora, deoarece nu le consideră ca un partener viabil sau operaţional în soluţionarea cazurilor venite în instanţă. Pentru acest motiv, părţile nu ştiu ce să creadă despre calitatea „oficială" a Centrelor, despre rolul lor ca instituţii, fapt care şi explică o parte din numeroasele refuzuri de a se prezenta la mediere sau a primi anumite servicii.

La rândul ei, cooperarea cu Poliţia şi Parchetul este încă deficitară, reprezentanţii acestor instituţii neînţelegând, pe deplin, esenţa şi scopul proiectului, motiv pentru care consideră, adeseori, că numai instituţiile „oficiale" sunt îndreptăţite să instrumenteze litigiile de natură penală, iar Centrele nu au şi nu *trebuie* să aibă un asemenea „mandat". Inerţia manifestată, de

[9] Sorin M. Rădulescu, Dan Banciu, *op. cit.*, p. 77.

[10] În momentul de faţă, activitatea celor două Centre de justiţie restaurativă a fost extinsă prin cuprinderea în aria de selecţie şi a cazurilor de furt şi furt calificat.

exemplu, de către organele de poliție în referirea cazurilor este motivată de faptul că implicarea în programul experimental de justiție restaurativă nu reprezintă un indicator de performanță pentru polițiști, care sunt evaluați în funcție de alte criterii, precum numărul de dosare penale în care au făcut cercetări, numărul de infractori sau delincvenți deferiți organelor de justiție etc. Pe de altă parte, unii polițiști nu consideră că este de datoria lor să se implice în împăcarea părților. În schimb, alți polițiști se implică personal în împăcarea părților aflate în conflict, apreciind ca fiind inutilă activitatea întreprinsă de personalul celor două Centre și care s-ar suprapune peste ceea ce a Poliției[11].

La fel de defectuoasă este și colaborarea cu Parchetul, unii procurori înțelegând demersurile personalului C.E.J.R. ca un gen de *„încălcare"* a prerogativelor instituționale ale Parchetului, care, exceptând instanța de judecată, ar fi singurul îndrituit *legal* să decidă în materie de împăcare a părților. În acest sens, unii procurori cred că referirea de cazuri spre Centrele Experimentale ar semnifica un gen de „subordonare" a unei instituții oficiale (Parchetul) față de una „neoficială" (C.E.J.R.). Pe de altă parte, unii procurori invocă ca scuză pentru lipsa lor de cooperare cu Centrele Experimentale reglementările legale în virtutea cărora, în cursul cercetărilor penale, nu se pot trimite informații despre părți unei instituții neoficiale (așa cum este C.E.J.R.).

Un alt **obstacol** cu care se confruntă personalul celor două Centre în activitatea sa sunt determinate de caracterul *„birocratic"* al finalizării activității de mediere și care constă în obligativitatea părților de a se prezenta (din nou) în instanță unde să declare că s-au împăcat. Cu toate că mediatorii întocmesc un document din care rezultă, în mod clar, că părțile s-au împăcat și, în pofida faptului că acest document este trimis organelor de poliție sau instanței de judecată, atât victima, cât și inculpatul au obligația prevăzută de lege de a aduce direct și personal la cunoștința polițistului sau judecătorului care instrumentează cazul respectiv faptul că s-au împăcat. Acest fapt „anulează", de fapt, validitatea documentului întocmit de evaluatori și face, întrucâtva, superfluă activitatea pe care o întreprind. Pe de altă, în condițiile în care trebuie să se prezinte, iarăși, în instanță, părțile apreciază ca *„inutile"* sau prea puțin credibile activitățile de mediere întreprinse în cadrul celor două Centre, pe care nu le consideră ca instituții „oficiale"[12].

O dificultate complementară este legată de finalizarea medierilor fără implicarea mediatorilor în negocierile privind despăgubirea victimei, datorită suspiciunilor manifestate de cele două părți. În același timp, acordul de „reparație" încheiat între inculpat și victimă, care se limitează, de fapt, numai la plata unor daune morale, nu are valoare juridică, fiind consemnat într-un document „separat", care este ținut în arhiva Centrelor, fără a fi trimis instanței de judecată, care, în condițiile legislative actuale, nu poate ține seama de el ca document oficial.

Printre alte dificultăți se pot menționa cele datorate atitudinii unor eventuali beneficiari, care (sfătuiți, mai ales, de către avocați) fie refuză medierea sau serviciile oferite de Centre, fie nu cooperează suficient cu personalul C.E.J.R., care trebuie să facă numeroase demersuri pentru a-i aduce la mediere.

De asemenea, derularea programului experimental în cele două Centre este afectată de câteva *deficiențe* care, în timp, pot fi ameliorate sau înlăturate, dintre care mai importante sunt următoarele[13]:

a) lipsa unei selecții reprezentative a cazurilor din teritoriu, în funcție de indicatori și criterii stabilite în prealabil (categorii de delicte, victime, grupuri de suport familial etc.);

---

[11] Sorin M. Rădulescu, *op. cit.*, p. 44-51.
[12] *Ibidem*, p. 80.
[13] *Ibidem*, p. 80-81.

b) informațiile cuprinse în formularul de evaluare sunt prea sumare şi nu cuprind decât o parte dintre datele necesare pentru realizarea unui profil psihologic adecvat al celor două părți. Evaluarea are, în măsură mai mare, un caracter social şi mult mai puțin un caracter psihologic (nu se aplică teste, nu se fac interviuri cu victima sau inculpatul), iar activitatea evaluatorilor are loc, cu precădere, în familiile părților, fără a fi extinsă şi la nivelul altor surse de informație (şcoală, loc de muncă, polițist comunitar etc.);

c) activitatea de premediere este dedicată, aproape în totalitate, contactării părților, iar fişele unde este consemnată această activitate nu conțin informația esențială cu privire la recunoaşterea de către inculpat a comiterii faptei. De aceea, adeseori, sunt aduşi la mediere inculpați, care, în timpul conferinței sfidează victima şi nu-şi asumă deloc greşeala comisă;

d) intervențiile mediatorilor din cadrul conferințelor au, uneori, un caracter prea vădit moralizator, fapt care provoacă reacții de respingere din partea inculpaților, care nu regretă sincer fapta comisă şi contrazic victima făcând-o coresponsabilă de săvârşirea acestei fapte. În plus, unele conferințe au o durată prea mare, plictisind pe participanți. De la aceste conferințe, cu excepția „suporterilor" victimei, lipsesc reprezentanții comunității, fapt de natură a afecta o dezbatere colectivă a consecințelor şi cauzelor faptei comise;

e) non-intervenția mediatorilor în negocierile privind despăgubirea victimei constituie o cauză principală a nefinalizării cu succes a unor conferințe. În absența mediatorului, părțile ajung să se certe şi să amplifice conflictul, mai ales atunci când victima revendică pretenții materiale exagerate. Pe de altă parte, absența mediatorului de la aceste negocieri împiedică părțile să ajungă la un compromis şi în ceea ce priveşte alte soluții de despăgubire în afara banilor (de exemplu, prestarea unei munci în folosul victimei);

f) completarea chestionarelor de către participanții la conferință are loc, adeseori, cu „concursul" mediatorilor, care, mai ales când au de-a face cu persoane puțin instruite sau cu deficiențe psihice, le sugerează ce şi cum să răspundă la întrebări. În acelaşi timp, cu excepția originei etnice, chestionarele (preluate din Marea Britanie) nu conțin date mai precise de identificare a subiecților (sex, vârstă, ocupație etc.), iar unele întrebări derutează pe cei care le completează;

g) exceptând, medierile, cele două Centre au acordat prea puține servicii complementare beneficiarilor, dintre care cele de îndrumare către alte servicii sau instituții (o treime din totalul serviciilor oferite până la data încheierii evaluării) au o importanță secundară. Refuzul manifestat de eventualii beneficiari şi lipsa de colaborare a echipelor C.E.J.R. cu alte organisme (de pildă, cele care au ca scop protecția copilului) constituie cauze principale ale acestei slabe activități într-un domeniu care ar trebuie să fie prioritar pentru ambele Centre.

h) activitatea Comitetelor de Coordonare Locală, care ar trebui să susțină şi să ajute proiectul să se deruleze în mod corespunzător, este încă destul de formală. Comitetele nu s-au reunit decât de câteva ori, nu au o componență bine stabilită (unii membri pleacă, vin alții noi nefamiliarizați cu programul) şi nu cuprind cadre cu funcții reprezentative care ar putea influența implicarea mai activă în programul de justiție restaurativă a autorităților pe care le reprezintă. Din cadrul Comitetelor de Coordonare Locală lipsesc reprezentanții instituțiilor implicate în protecția copilului (de exemplu, reprezentanții *Autorității Naționale pentru Protecția Copilului* sau ai Direcțiilor de Protecție a Copiilor), fapt care împiedică, aşa cum ar fi fost firesc, desfăşurarea unui program comun de prevenire a faptelor penale comise de către minori şi de protecție socială a acestora[14].

[14] *Ibidem*, p. 82.

În pofida unor dificultăți și deficiențe, programele de justiție restaurativă au scos în evidență un grad relativ ridicat de **satisfacție** a beneficiarilor în ceea ce privește gradul de corectitudine a conferinței și a medierii.

Beneficiarii au apreciat favorabil ședințele de mediere, considerând că au putut să se implice activ în discuții și să fie tratați cu înțelegere și respect, ceea ce susțin ei, nu se întâmplă în cazul justiției formale, unde, adesea, sunt ignorați și nu sunt ascultați de judecători.

Părțile implicate în mediere au avut motive înalte de satisfacție față de corectitudinea și imparțialitatea mediatorului, ca și pentru modul rapid și eficient de rezolvare a litigiului dintre ele. În schimb, principalele motive de **insatisfacție** față de rezultatul medierii sunt reprezentate, în opinia victimelor, de cuantumul scăzut al despăgubirilor și de întârzierea obținerii lor, ca și de caracterul uneori prea „blând" al sancțiuni primite de făptuitori, în timp ce aceștia sunt, adeseori, nemulțumiți de pretențiile financiare exagerate ale victimelor și de rolul incitator al acestora într-un conflict în care numai ei trebuie să răspundă.

Se poate aprecia, ca o concluzie generală, că programul de justiție restaurativă, desfășurat în Centrele Experimentale din orașele București și Craiova, satisface, în mare măsură, interesele beneficiarilor și răspunde nevoii acute de soluționare, într-un regim depenalizat, a infracțiunilor fără gravitate socială, comise de minorii și tinerii între 14-21 de ani, intervenind *post-factum* în scopul prevenirii reiterării acestor fapte. Programul este **viabil** și merită continuat și susținut de autoritățile de resort și de finanțatori, pentru a aduce dovezi din ce în ce mai pertinente că principiile justiției restaurative trebuie să devină și în România, la fel ca în alte țări, o veritabilă **instituție comunitară**, care să funcționeze în paralel, dar și cu sprijinul sistemului justiției tradiționale.

Ca soluții posibile de viitor, dincolo de cele avansate în studiul evaluativ privind justiția restaurativă, capabile să conducă la optimizarea programului de justiție restaurativă, menționăm:

a) promovarea interesului față de principiile justiției restaurative, în special în rândul judecătorilor, al altor magistrați și al polițiștilor, mai ales că, în prezent, ei nu au încredere în utilizarea acestor practici restaurative sau nu au experiența necesară în aplicarea și urmărirea acestor practici;

b) informarea periodică și sensibilizarea opiniei publice, prin atragerea și implicarea publicului în elaborarea și aplicarea practicilor justiției restaurative, mai ales că, în prezent, comunitatea nu este pregătită pentru a prelua și sprijini reinserția socială a minorilor delincvenți;

c) accentuarea laturii educative și reabilitative a practicilor justiției restaurative, prin identificarea unor noi soluții negociate (și nu impuse) între victimă-delincvent și comunitate, sau de soluții bazate nu numai exclusiv pe reparații materiale, ci și morale;

d) extinderea practicilor de justiție restaurativă în școli și licee, precum și la delincvenții tineri (18-25 ani), care au comis furturi fără gravitate deosebită sau au fost implicați în delicte de violență intra-familială sau în acte de violență comise în cadrul școlilor sau liceelor;

e) multiplicarea ofertei de servicii acordate victimelor și delincvenților, prin elaborarea mai strânsă cu instituțiile de protecție a minorilor și cu alte organizații non-guvernamentale implicate în programe de asistență socială a minorilor.

IMPACTUL PRIVĂRII DE LIBERTATE ASUPRA MINORULUI

Dr. psih. ***Maria Dorina PAŞCA***
Şef lucrări/Lector universitar
Universitatea de Medicină şi Farmacie Tg.-Mureş

Semnificaţia pedepsei în contextul privării de libertate

Înainte de a pedepsi copilul e bine a-l înţelege şi a face legea scrisă sau nescrisă să-l apere sau să-l acuze, făcându-l ca încetul cu încetul să-şi descopere incertitudinile vârstei, să le depăşească ajungând în timp, la delimitările structurale de personalitate ce-l pot identifica prin manifestări comportamentale substituite uneori unei reale comunicări.

Există oare un alt domeniu al pedagogiei unde teoria şi practica pedagogică să nu se contrazică mai puternic atunci când trebuie să se stabilească dacă pedeapsa este sau nu un mijloc educaţional? La această întrebare, mai puţin retorică Geissler E.(1977) aduce elemente pro şi contra, moment în care, „a educa" şi „a pedepsi" îşi au valenţele sale specifice. Astfel, **pedeapsa** nu este o noţiune univocă, fixă, ci cuprinde unele fenomene care trebuiesc diferenţiate cu precizie, analizând totodată condiţiile cadru, premisele şi consecinţele. În acest context, privită ca **noţiune morală, pedeapsa** este consecinţa unui delict născut dintr-o vină subiectivă, producând făptuitorului un mare prejudiciu (pedepse care privesc onoarea, libertatea, avutul sau aplicarea unei corecţii corporale) şi care în acelaşi timp, poate declanşa apariţia suferinţei.

De fapt, suferinţa loveşte făptuitorul şi are menirea să răzbune sau să-l avertizeze pe cel pedepsit, dar şi pe alţii, împiedicându-l să nesocotească din nou regulile cât şi să-l determine pe făptuitor să se îndrepte.

Ca mijloc de formare a obişnuinţei, pedeapsa nu mai are tangenţă cu vina şi ispăşirea, ci vina în întâmplarea existenţei unui sistem de reguli, privind ordinea socială, la un comportament al indivizilor conform acestui sistem, numit uzual-disciplină.

Pentru a putea explica pedeapsa, întotdeauna e nevoie de faptă şi de făptaş, moment în care se face diferenţa între pedepse: aplicate pentru că a fost încălcat un raport de drept *(punitur quia pecatum est)* ce implică **fapta** şi cele care au menirea de a împiedica în viitor încălcarea dreptului *(punitur, ne, pecetur)*, unde implicat este **făptaşul**, ele diferenţiindu-se prin intenţia urmărită de pedeapsă.

Important de subliniat este faptul că, la baza pedepsei raportate la făptaşi, stă concepţia că actul infracţional a încălcat un raport juridic pe care pedeapsa are menirea de a-l restabili. Totodată, sentinţa justă trebuie să restabilească un echilibru între viaţă şi ispăşire, luându-şi metaforic cântar, axioma: „Importantă nu este vina, aspectul subiectiv, ci restabilirea echilibrului obiectiv".

În această contextualitate, Geissler E (1977) surprinde pedeapsa sub forma: (vezi fig. nr. 2).

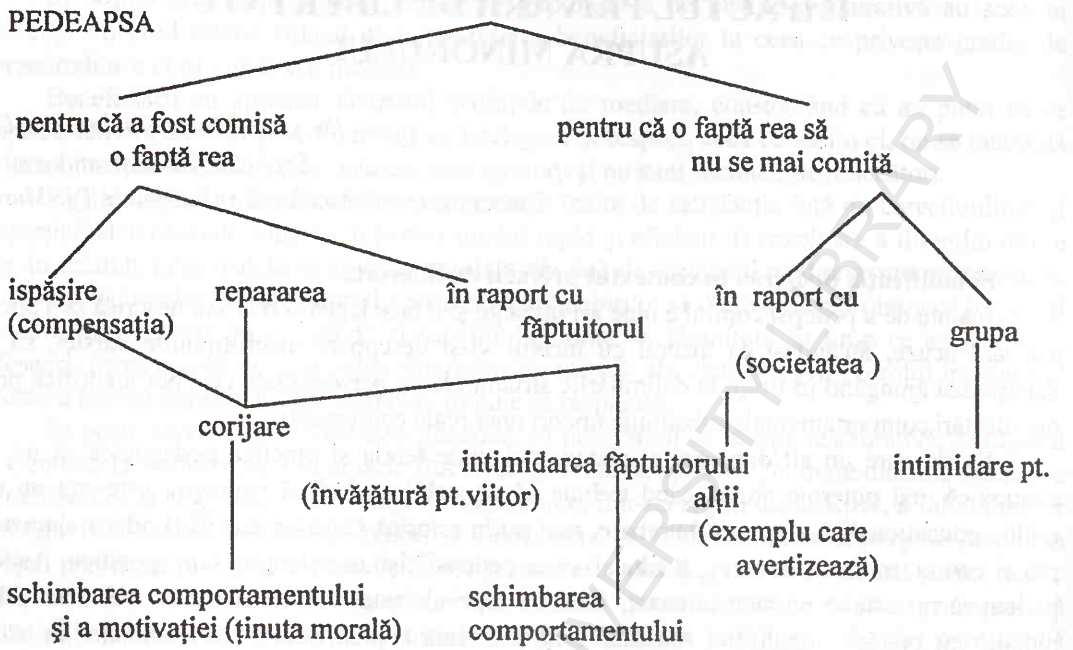
PEDEAPSA
pentru că a fost comisă o faptă rea
pentru că o faptă rea să nu se mai comită
ispăşire (compensaţia)
repararea
în raport cu făptuitorul
în raport cu (societatea)
grupa
corijare
intimidarea făptuitorului (învăţătură pt.viitor)
intimidare pt. alţii (exemplu care avertizează)
schimbarea comportamentului şi a motivaţiei (ţinuta morală)
schimbarea comportamentului

Pe lângă demersul în general pedagogic asupra pedepsei şi implicaţiile sale pe multiple paliere, e necesar a o lega de **putere**, cele două de-a lungul istoriei omenirii, confruntându-se, completându-se, devenind de multe ori, aliate sau rivale. Legat de pedeapsă, Foucault M. (1997) sublinia faptul că pentru ca să funcţioneze, trebuie: să fie mai puţin arbitrară cu putinţă, să depăşească mecanica forţelor şi să-şi dovedească utilitatea din prisma unei modelări temporale. Acestor enumerări ca şi condiţii, acelaşi Foucault M. (1997) a adăugat faptul că: pentru cel pedepsit, pedeapsa trebuie să fie considerată şi interesantă, să reprezinte suportul exemplului dar şi discursul putând fi inversat.

Privită din perspectiva cercetării noastre, **pedeapsa penală** este o funcţie generalizată, coextensivă în întregul corp social, ca şi la fiecare dintre elementele sale, punându-se de fapt problema „măsurii" şi a economiei puterii punitive. Binevenită este remarca lui Foucoult M. (1997) „Într-adevăr, infracţiunea opune un individ întregului corp social; împotriva lui, pentru a-l pedepsi, societatea are dreptul să se ridice în întregul ei. Lupta inegală, de o singură parte toate forţele, toată puterea, toate drepturile. Dar lucrurile chiar trebuie să stea în felul acesta, dat fiind că este vorba de apărarea fiecărui individ în parte. Se ajunge astfel la constituirea unui formidabil drept de a pedepsi, infractorul devenind duşmanul comun".

Am putea sublinia atunci faptul că **a pedepsi** va fi o artă a efectelor, decât să se opună enormităţii greşelii, enormitatea pedepsei trebuie să ajusteze reciproc cele două serii ce succed crimei şi anume:efectele acesteia şi efectele pedepsei. Faptul că pedeapsa este orientată spre viitor şi că cel puţin una din funcţiile ei majore este de a preveni, constituie de veacuri, una din justificările curente ale dreptului de a pedepsi. Dar, diferenţa constă în faptul că efectul preventiv aşteptat ca urmare a pedepsei şi a ostentaţiei acesteia, excesul ei tinde să devină principiul economiei sale ca măsura justelor ei proporţii. **Trebuie să pedepsim exact atât cât să împiedicăm**, exemplul pierzându-şi de-a lungul istoriei vieţii şi pedepsei, „magia" de a face bine şi a nu se mai întâmpla nimic din ceea ce poate fi rău.

Şi totuşi, pentru a înţelege pedeapsa e bine să ne amintim cele şase reguli de bază pe care se sprijină şi anume:

1) **regula cantităţii minimale**, pentru ca pedeapsa să producă efectul aşteptat, e de ajuns ca răul pe care îl produce, să depăşească binele pe care vinovatul l-a obţinut de pe urma crimei;

2) **regula identităţii suficiente**, pedeapsa nu acţionează deci asupra corpului, ci asupra reprezentării;

3) **regula efectelor laterale**, pedeapsa trebuie să aibă efectele cele mai puternice asupra celor ce nu au comis greşeli; la limită dacă ne-am putea asigura că vinovatul n-o mai poate lua de la capăt, ar fi suficient să-i facem pe ceilalţi să creadă că respectivul a fost pedepsit.

4) **regula deplinei certitudini**, amintim ceea ce Mably G (1789) spunea „N-ar trebui oare ca pedeapsa să fie cu atât mai de temut prin violenţa ei cu cât este mai puţin redutabilă prin gradul scăzut de certitudine? Decât să imităm astfel vechiul sistem şi să fim mai severi, e nevoie să fim mai vigilenţi";

5) **regula adevărului comun**, ritualul judiciar nu mai este prin el însuşi producătorul unui adevăr aparte, ci el e redus în câmpul de referinţă al probelor comune, astfel omul legii nu mai este stăpânul propriului său adevăr;

6) **regula specificării optime**, determină faptul că pedeapsa pentru toţi la fel, nu are aceeaşi forţă pentru toată lumea. Pedeapsa trebuie să împiedice recidiva şi să ţină seama de natura profundă a criminalului, de gradul prezumabil de răutate şi de calitatea intrinsecă a voinţei acesteia.

Ca rezultantă a regulilor pedepsei ar fi că multe persoane ispăşesc fărădelegile săvârşite, în închisoare. Ele se află acolo ca **sancţionaţi** şi nu pentru sancţiuni, pedeapsa constând în pierderea libertăţii. La toate acestea se mai adaugă şi condiţiile din închisoare care nu ar trebui folosite ca o sancţiune în plus, reamintindu-se totodată că, „trebuie să pedepsim exact atât cât să împiedicăm".

Construcţia valorică a educaţiei în mediul penitenciar

Detenţia reprezintă actul de privare de libertate a unei persoane aflată sub incidenţa legii, pe care o exercită statul ce-şi asumă totodată sarcina îngrijirii sale prin menţinerea sănătăţii mentale şi fizice, cât şi apărarea bunăstării individului. În acest caz, deţinutul este o persoană responsabilă asupra căruia se acţionează pentru a-i încuraja autorespectul, dezvoltându-i totodată simţul responsabilităţii.

Importantă în acest sens este observaţia pertinentă făcută în domeniu de către Gheorghe Fl. (1998) care menţiona faptul că „Pentru a înţelege problematica pedepselor, trebuie să abandonăm domeniul şi sensul pedepsei şi să trecem la o reflecţie asupra ansamblului funcţiilor practice ale privării de libertate. În acest moment, nu mai trebuie utilizată expresia „privat de libertate" care face referire la o **valoare,** ci trebuie utilizat mai ales termenul de „închisoare" care nu face altceva decât să desemneze o **tehnică**, ceea ce ar duce şi la schimbarea atitudinii faţă de penitenciar care, pentru a-şi îndeplini misiunea, ar trebui ca **excluderea** (sancţiunea penală) să poată determina **includerea** (inserţia socială) ceea ce nu este cu adevărat posibil decât la nivelul declaraţiilor de intenţie, cu atât mai mult cu cât închiderea carcerală atinge în mare parte, categoriile care sunt deja în situaţie de mare precaritate socială".

În detenţie, spaţiul devine o problemă vitală, de identitate în ultimă instanţă, aşa cum subliniază şi Mitrofan N. (1992), resimţindu-se dramatic prin limitarea mişcării şi a organizării timpului fiecărui deţinut. Reducerea perimetrului de mişcare a individului duce la apariţia fenomenelor ancestrale de teritorialitate, manifestându-se printr-o exagerată îndârjire în „apărarea spaţiului personal".

Deşi fenomenul de teritorialitate se manifestă şi în condiţiile vieţii obişnuite, după definiţia lui Antony Storr (1969) şi omul este o fiinţă teritorială, mai ales în spaţii supra aglomerate, dar unele fenomene de agresiune mărită observându-se relativ rar, deoarece individul învaţă să-şi stăpânească impulsurile agresive generate de prezenţa câteodată supărătoare a unor indivizi sau grupuri. În condiţiile detenţiei, fenomenele de teritorialitate devin exacerbate şi suscită o agresivitate mărită.

La toate acestea se adaugă în general, sentimentul de incertitudine şi de neîncredere ce apare între deţinuţi, accentuat mai ales asupra celor „din afară" (personalul închisorii) şi regăsit sporit în intensitate la recidivişti. Declanşarea „crizei de detenţie" la începutul perioadei aproape la toţi cei privaţi de libertate, se poate manifesta pe două paliere distincte şi anume, prin închiderea în „carapacea tăcerii" la unii, cât şi determinarea la alţii a unor comportamente agresive sau autoagresive (autoflagelări, automutilări, tentative suicidare şi chiar sinucideri).

Din punct de vedere **psihosocial**, populaţia de deţinuţi dintr-o instituţie penitenciară, reprezintă un grup uman care are caracteristici de grup, putându-se identifica prin statusuri şi roluri formale sau informale care au un cuvânt greu de spus în existenţa şi manifestările întregului grup. Grupul se supune unor norme care nu sunt neapărat identice cu cele dorite de conducerea penitenciarului, apărând totodată şi un limbaj specific de comunicare între deţinuţi pentru a-şi dezvolta un statut aparte. În cele mai multe cazuri, normele „tradiţionale" cât şi limbajul, se transmit şi se menţin în penitenciare în pofida faptului că deţinuţii ce constituie grupul respectiv, au fost repuşi în libertate.

Parcurgând „valoric" paşii unui deţinut, vom constata că prin actul de privare de libertate, se aduce atingere valorii educative pe care o deţine clientul, necesitând la un moment dat, atât protecţia, cât şi implementarea unor strategii psihosociale de reeducare şi reintegrare socială, cu precădere a delincvenţilor minori. Pentru a aplica metodologia adecvată, am pornit de la considerente ce definesc: **deţinutul** fiind o persoană căruia tratamentul aplicat trebuie să-i încurajeze autorespectul şi să-i dezvolte simţul responsabilităţii, aflat pe o perioadă de timp limitată, privat de libertate şi **reintegrare** ca reprezentând modalitatea în care accentul se pune **nu** pe excluderea lui din societate. Punctul forte al reintegrării în acest compartiment custodial, îl reprezintă contactul sporit cu familia, cu alte persoane, contacte profesionale şi instituţionale cât şi cu alte relaţii ce trebuiesc menţinute cu lumea de afară.

Acestor elemente li se adaugă principiile specifice procesului de reintegrare socială a deţinuţilor: principiul reabilitării timpurii, principiul individualizării măsurilor, metodelor şi procedeelor de reeducare în funcţie de particularităţile de vârstă şi mai ales de caracteristicile psihocomportamentale ale fiecărui minor cât şi principiul coordonării şi continuităţii acţiunilor de reeducare, toate constituindu-se într-o modalitate de intervenţie atât din interior cât şi din exterior (comunitatea), o reuşită a programelor de recuperare, reintegrare şi reinserţie socială a celor privaţi de libertate.

Unele puncte de vedere ale specialiştilor în domeniu, susţin faptul că recuperarea trebuie să vizeze ca obiectiv principal, restructurarea psihologică a personalităţii aceasta presupunând obţinerea „destructurării" nucleului psihologic specific personalităţii infractorului şi instituirea unor noi dominante psihologice, cu precădere cele care facilitează integrarea socială a individului.

Sub aspect **psihologic,** reeducarea depinde în mare măsură de două elemente care aparţin primelor faze ale activităţii judiciare şi anume:

– dacă infractorul se consideră vinovat în faţa legii prin fapta reţinută în sarcina sa;

– dacă infractorul consideră pedeapsa acordată de completul de judecată ca „echitabilă" sau exagerată;

La aceste două aspecte concură şi modul de interpretare a fazelor activităţii judiciare, astfel:

– dacă deţinutul se consideră nevinovat, atunci va considera hotărârea judecătorească o mare nedreptate şi va determina declanşarea unei revolte interne şi ură faţă de cei responsabili sau un blocaj ideo-afectiv care îi va paraliza întreaga fiinţă, ajungând să se închidă în sine, să se izoleze de cei din jur, refuzând comunicarea şi cooperarea, ajungând uneori la ideea sinuciderii;

– dacă deţinutul se consideră vinovat, poate parcurge perioada de detenţie fără tulburări notabile de comportament, acceptând rigorile, integrându-se în sistemul vieţii penitenciare, proiectându-şi un „modus vinendi" onorabil pentru perioada care va fi în libertate.

Se ştie că şansele cele mai mari de reeducare le au deţinuţii care vin pentru prima dată în contact cu viaţa în custodie (penitenciar). E preferabil de a fi feriţi de a intra sub unele influenţe a celor cu „vechi state" în penitenciare, de a-i face să înţeleagă că integrarea detenţională nu este uşor de evitat, deoarece nu întotdeauna poate fi barat un mecanism greu de controlat în asemenea situaţii şi anume, **contaminarea psihologică.**

Pentru toate aceste situaţii, în fiecare penitenciar, deţinutul, în cazul nostru deţinutul minor, se poate adresa atunci când doreşte serviciului de reintegrare socială (SRS) unde, cu ajutorul specialiştilor (psihologi, educatori, profesori, jurişti, preoţi) sunt derulate în permanenţă programe compartimentate în domenii privind:reeducare şi recreere, terapie-psihoterapie şi de reintegrare socială.

Aceste programe se derulează pe o perioadă de timp limitat, la cererea deţinuţilor, participarea la desfăşurarea lor fiind absolut voluntară (rămâne la latitudinea deţinutului minor ce program susţinut de serviciul de reintegrare socială îşi alege). Fiecare din cele trei secvenţe educaţionale prezentate anterior, îşi au specialitatea lor, antrenând deţinutul minor în activităţi menite a proteja sănătatea mentală, dar şi integritatea fizică a acestuia.

Astfel, **programele de reeducare şi recreere** continuă educaţia în concordanţă cu învăţământul public. Importante sunt cele trei axe de referinţă, ce incumbă rolul central al educaţiei (materializat prin educaţia prezentă în dezvoltarea individuală, efectul umanizant al educaţiei asupra vieţii din închisoare, rolul educaţiei în resocializare şi nevoile educaţionale ale populaţiei din penitenciare), necesitatea folosirii mass-mediei în informarea cotidiană a deţinutului cât şi implicarea sportului pentru menţinerea condiţiei fizice şi a sănătăţii prin programe zilnice (rolul plimbărilor în aer liber, practicarea regulată a exerciţiilor de gimnastică, „gestionarea" eficientă dar şi cu precauţie a timpului liber).

Programele terapeutice centrate pe probleme de comportament incluzând interacţiunea, acţionează în bună parte prin informare şi încurajare, fiind necesară pentru derularea lor, participarea voluntară a deţinuţilor, dovedind funcţionarea eficientă a programului. Necesitatea apoi a alegerii cu foarte multă atenţie, responsabilitate şi rigoare profesională, a terapiei medicale sau psihoterapiei menite a ameliora o situaţie creată sau de a deveni o modalitate de expresie comportamentală (ergoterapie, artterapie). Tot aici au loc conceperea şi realizarea programelor terapeutice vizând în primul rând situaţii de risc comportamental şi anume: controlul furiei, modificări comportamentale, agresivitatea, infracţiuni sexuale, dependenţa de droguri, dezintoxicare, SIDA.

Cea de-a treia componentă a serviciilor de reintegrare socială din penitenciare, acordă o atenţie deosebită **programelor de reintegrare socială** ce se centrează cu precădere pe participarea deţinuţilor la bunul mers al societăţii şi **nu** la excluderea lor din rândul membrilor săi. Aici un rol deosebit şi special se acordă programelor care vizează contactul sporit cu familia, cu alte persoane cât şi cu cele de care depinde realizarea profesională sau alte relaţii cu lumea de afară, colaborarea cu parteneri educaţionali de afară, prin ONG-uri sau persoane

fizice, reprezintă altă formă de relaționare privind reinserția socială și profesională a deținutului, cu precădere în cazul nostru, a celui minor.

La cele menționate de-a lungul expozeului nostru, e necesar a adăuga faptul că implicarea punitivă din punct de vedere juridico-psihologic, are un impact special asupra minorului privat de libertate, certificând nu numai schimbarea dar și dorința de a interveni pentru a-l integra la un moment dat în comunitate, oferindu-i locul și rolul ce-l merită cu adevărat.

BIBLIOGRAFIE:

Geissler E. (1977), *Mijloace de educație*, Ed. Didactică și Pedagogică, București;

Gheorghe Florian (1998), *Dinamica penitenciară*, Ed. Oscar Print, București;

Foucault M. (1997), *A supraveghea și a pedepsi*, Ed. Humanitas, București;

Mitrofan N.; Zdrenghe V.; Butoi T. (1992), *Psihologia judiciară*, Ed. Șansa, București;

Pașca M. D. (2005), *Infractorul minor și reintegrarea sa în comunitate*, Ed. Ardealul, Tg.-Mureș.

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

REPERE DE PROBAȚIUNE ÎN DREPTUL COMPARAT

Dr. Ortansa BREZEANU

Abstract

In the communication, it is started from some elements of the probation – institution with old traditions in the Anglo-Saxon system, adopted later also in the continental law – in order to insist then, upon the place occupied in the Romanian politics by the strategies that promote the alternatives to the sanctions privative of liberty, existent in many countries of the European Community. It is taken into consideration the tight link that exists between the probation and many communitarian measures, as well as, the obligations of our country which derives from the integration demands. The provided examples of such existent strategies in some European legislation complete the purpose of our approach.

Keywords: *postponing, conditional suspension of the execution of punishment with a probation, liberty under supervision, probation, intensive probation, shock probation, an alternative to detention.*

1. Începem cu precizarea că **observațiile care urmează în analiza problematicii legate de tema ce ne-am propus, constituie o evaluare parțială a unui studiu mai amplu aflat în desfășurare, ce are ca obiect principal pedepsele neprivative de libertate în dreptul comparat – locul și rolul lor în reforma dreptului și a justiției penale.**

Cum probațiunea ne deschide o portiță spre o politică penală modernă dar și spre o politică socială pe măsură, considerăm, ideile, experiența, formele și mijloacele ce au făcut din aceasta o instituție – și până la urmă un sistem ce poartă în sine genele începutului spre o reacție non represivă – reprezintă o introducere în procesul structurării sancțiunilor neprivative de libertate actuale.

2. În linii mari, probațiunea este o instituție cu vechi tradiții în dreptul anglo-saxon, adoptată mai târziu sub diverse forme și în dreptul continental.

O problemă despre care se vorbește foarte puțin sau aproape deloc, este aceea că probațiunea – ca modalitate de sancționare a delincvenților în societate, pentru fapte de o gravitate redusă a apărut în contextul unei politici penale dure, chiar violente în domeniul justiției penale, inclusiv față de minori. Nu întâmplător, **originile probațiunii, ca practică a instanțelor de a menține pe inculpatul condamnat sub supraveghere și influența comunității, se găsesc în jurisprudența curților engleze încă de la începutul secolului al XVIII-lea.**

În acea epocă, **judecătorii,** din dorința de a scuti pe condamnat de pedepsele tradiționale ale vremii (tortură, mutilare, roata cilindrică pusă în mișcare de picioarele condamnaților pentru a-i obosi până la cădere, pedeapsa capitală etc.)[1] **dispuneau iertarea condiționată și amânarea executării hotărârii.**

---

[1] Până în secolul al XIX-lea, peste 200 de infracțiuni se pedepseau cu moartea, iar minorii erau socotiți după vârsta de 8 ani, infractori adulți. Minorii infractori erau trimiși la aceleași închisori înainte de proces, judecați de aceleași instanțe și condamnați la aceleași pedepse, inclusiv moartea, deportarea sau închisoarea ca și adulții. Nici în secolul al XX-lea minorii nu au scăpat însă de pedepse care includeau prin natura lor și suferințe fizice. În anul 1912, de exemplu, s-a aplicat pedeapsa bătăii la 6250 de condamnați dintre care 4500 erau minori, pentru ca în anul 1919

În practica de Common Law, instituția suspendării judiciare permitea instanțelor să amâne pedeapsa dând posibilitatea condamnatului să dovedească că își poate îndrepta comportamentul în societate. În timpul suspendării acesta beneficia de sprijinul unor persoane care își ofereau în mod voluntar serviciile.

În mod analog, instituția cauțiunii de bună purtare oferea condamnatului șansa de a rămâne în stare de libertate, asumându-și însă anumite obligații băneşti față de stat, care urmau să fie achitate în cazul comiterii unei noi infracțiuni.

În anul 1888, şi Belgia a adoptat o lege ce admitea amânarea pedepsei (simpla) urmată mai târziu de punerea la probă (încercare) – soluție introdusă apoi de Franța, în 1891- când este legiferară suspendarea pedepselor (legea Béranger) şi se pune problema cazierului judiciar – Luxemburg în 1892, Portugalia în 1893, Elveția în 1920, şi de către RFG în anul 1955[2]. Chiar şi în Germania, unde a întâmpinat opoziție, suspendarea pedepsei a fost introdusă de mult sub forma imperfectă a grațierii condiționate – cu termeni de probă.

Prin legea din 14 dec. 1885, legiuitorul francez, introduce libertatea condiționată pe care încearcă să o extindă apoi printr-un proiect de lege din 18 oct. 1904 şi la condamnații tribunalelor militare. Principiile de funcționare ale acestei instituții au fost expuse de un francez în 1849, fiind consfințite apoi prin lege în 1853 de către guvernul englez şi introduse în decursul timpului în toate țările civilizate. Sunt reglementate şi în România; existau în Ardeal din timpul administrației ungare iar prin legea de unificare a legislației penitenciare din 1929, au căpătat un loc foarte important în sfera probațiunii.

În procesul de unificare a dreptului penal, după Primul Război Mondial, s-a insistat şi pe alte soluții cum sunt, sistemul pedepselor paralele, libertatea judecătorului să achite în caz de tentativă sau complicitate, când activitatea infractorului a fost neînsemnată, eliminarea transformării amenzii în pedepse privative de libertate ş.a.[3].

3. Primul agent de probațiune, în înțelesul modern al termenului, este în general considerat a fi John Augustus (1784-1859), un cizmar din Boston care, prin anul 1841, a obținut, la tribunalul din localitate, punerea în libertate a unui delincvent, după ce s-a oferit drept garant pentru buna lui conduită viitoare. Timp de 18 ani, John Augustus a reuşit să țină sub supraveghere aproape 2000 de infractori, ajutându-i totodată să-şi găsească de lucru şi să se integreze în comunitate[4].

---

numărul celor cărora li s-a aplicat o asemenea pedeapsă să ajungă la 18625 condamnați între care 9500 minori. Pedeapsa a fost introdusă în Anglia încă din 1863 prin legea cunoscută sub numele de Garotters Act (un cunoscut supliciu prin strangulare uzitat în Spania şi Portugalia) pusă în aplicare în 1880 pentru a scăpa de agresiunile nocturne. La noi bătaia a existat în toate legiuirile vechi, fiind aplicată în mod reglementar în închisori până în anul 1874. Bătaia, ca pedeapsă, a fost readusă în discuție în anul 1921, în Cercul de studii penale .... fără însă să fie aprobată deşi a avut foarte mulți susținători. Vezi, Ionescu Dolj, Consilier la Curtea de Casație, *Bătaia ca pedeapsă* – comunicare prezentată în cercul de studii penale în ziua de 6 nov. 1921, şi discuțiile contradictorii care s-au purtat pe această temă, în Revista penală, vol. I, 1922, p. 11-82. Vezi şi I. Tanoviceanu, *Curs de drept penal*, vol. II. p. 219.

[2] Vezi F. Dunkel, *Strafusstzung zur Borohrung und Bowafrungahil*, în Internationalen Verleich – en Uberbich, în Dunkel/Spiss, 1983, p. 472.

[3] Informații de la Consiliul Superior al penitenciarelor, în revista de Drept penal şi Ştiință penitenciară, 1930, p. 218-219; Ştefan Laday, *Unificarea Dreptului penal*, în Revista Penală vol. I, 1922, p. 96-103.

[4] Rezultatele obținute au menținut şi dezvoltat spiritul demersului inițial. De exemplu, în 1959 – deci după un secol – judecătorul Keith Leenhouts din Michigan, a creat un program de „împrietenire", destinat sprijinirii celor supuşi probațiunii, pe care l-a realizat cu ajutorul voluntarilor, însă sub totala supraveghere a consilierilor de probațiune (vezi E. Stănişor, *Delincvența juvenilă*, Ed. Oscar Print, Bucureşti, 2003, p. 105-106).

Această inițiativă a devenit lege în anul 1878 prin care Parlamentul din statul Massachusetts autoriza numirea unui agent de probațiune pentru orașul Boston.

În anul 1917, 21 de state din SUA aveau reglementată probațiunea pentru adulți[5]. Ulterior, măsura s-a generalizat în toate statele, cunoscând o evoluție am spune chiar spectaculoasă. De exemplu, în anul 2003, 60% din infractori (aproape 2.000.000 de persoane) erau plasate sub probațiune, autoritățile locale și statele operând activitățile necesare cu mai bine de 2000 de consilieri de probațiune. Asociația Națională de probațiune stabilește volumul de muncă al acestora și sprijină toate demersurile care urmăresc o eficiență sporită a instituției în speță.

Asemenea activități sunt impulsionate și de unele critici care se aduc probațiunii atunci când este cazul, de către Consiliul Național al Crimei și Delincvenței.

Cum probațiunea se aplică cu preponderență în cazul infractorilor minori și tineri, rezultatele trebuie văzute și prin prisma evoluției delincvenței juvenile și mai ales a formelor prin care aceasta se manifestă. Astfel, din 11,5 milioane minori (10-17 ani) arestați în anul 1990 în Statele Unite ale Americii, 120.000 săvârșiseră infracțiuni cu violență, iar în anul 1995, numărul arestaților din această categorie de vârstă a crescut la 15 milioane între care 170.000 pentru infracțiuni cu violență. Ca urmare, Council of Juvenile Justice and Delinquency Prevention, oferă un plan de acțiune, structurat pe 8 puncte ce cuprinde strategii și obiective menite să sporească capacitatea sistemului de justiție în vederea reducerii violenței și prevenirii fenomenului.

Sancțiunile propuse includ 3 niveluri: **intervenție imediată** (centre de recuperare, centre de tratament, programe de petrecere a timpului liber și, de asemenea, supravegherea protejată), **sancțiuni intermediare** (grupuri diferențiate și nediferențiate – bazate pe programe de supraveghere, programe de probațiune, programe pentru delincvenții la prima infracțiune, dar și pentru cei care le repetă), **închisoarea.** În legătură cu acest ultim nivel, se atrage atenția asupra faptului, că pentru minorul delincvent, închisoarea are un impact negativ asupra lui, existând riscul de a fi transformat în criminal înrăit[6].

Diversitatea infractorilor și răspunderea pentru prevenirea recidivei, au condus la o nouă formă de probațiune și anume la **supravegherea intensivă** a cărei finalitate este de a plasa în comunitate infractorii cu un grad ridicat de risc. Dăm ca exemplu în acest sens, programul derulat în statul Georgia, în baza căruia cei supuși probațiunii erau obligați să se întâlnească cu consilierul de probațiune sau consilierul de supraveghere de 5 ori pe săptămână, să îndeplinească 132 ore de muncă în folosul comunității și în anumite cazuri să nu iasă din casă după orele 22.

Argumentele care susțin aplicarea instituției probațiunii în general sunt – după cum se știe – supraaglomerarea închisorilor (numărul crescut al condamnaților cu pedepse mici) și costurile crescute ale detenției. Estimările care pun în evidență diferențierea de costuri, între cele două categorii de sancțiuni penale, variază între 700 dolari anual pentru fiecare persoană supusă probațiunii și 15.000 dolari anual pentru o persoană încarcerată în țările puternic dezvoltate.

---

[5] Vezi pentru ce precede, E.H. Sutherland, D. Cressey, *Principes de criminologie*, Paris, Editions Cujas, 1966, p. 445, 446; Tiberiu Dianu, *Instituția probațiunii în SUA*, în SDR nr. 4/1995, p. 307-308. La cât de multe încercări pune criminalitatea în SUA, pe cei chemați să găsească soluții pentru a o combate și preveni, rezultă și din faptul că aproximativ în perioada în care devin posibile reacții sociale mai umanitare, în Statul Indiana s-a adoptat legal sistemul „sterilizațiunii criminale", pentru extirparea procreației delincvenței. Printr-o lege din 1909, mare parte din statele americane au introdus acest sistem (sterilizațiunea criminală). Vezi, discuții la comunicarea *Bătaia ca pedeapsă*, prezentată de Ionescu-Dolj, în ședința Cercului de studii penale din 6 nov.1921 în Revista penală, vol. I, 1922, p. 51.

[6] Vezi, U.S. Department of Justice, coordinating Council of Juvenile Justice and Delinquency Prevention, Combating Violence and Delinquency; The National Juvenile Justice Action Plan, March, 1996, p. 1-5.

În România, suma anuală pe care o cheltuieşte statul pentru un deţinut este estimată la 1 iulie 2003 la 72.000.000 lei şi de cca. 5.000.000 lei pentru o persoană supusă probaţiunii.

Deşi avantajoasă, mai ales pentru ţările fără resurse bugetare corespunzătoare, instituţia probaţiunii, cu toate formele evoluate pe care le-a îmbrăcat pe parcurs, nu a reuşit să devanseze închisoarea decât în rare situaţii[7]. Nici **probaţiunea de şoc** (intermitent confinement), deoarece se aplică prin combinarea folosirii supravegherii în comunitate cu o scurtă experienţă carcerală nu se poate desprinde de închisoare.

4. Tot în SUA au luat fiinţă pentru întâia oară şi tribunalele pentru minori cunoscute sub numele de Juvenile Courts. Primul tribunal a fost instituit la Chicago în iulie 1899, în urma unei campanii viguroase întreprinse de avocaţii Consiliilor de Patronaj şi mai ales de cluburile femeilor, contra tratamentului inuman la care erau supuşi copiii infractori. Mişcarea declanşată la Chicago trece repede la Philadelphia unde găseşte terenul deja pregătit prin împrejurarea că de curând acolo o fetiţă orfană în vârstă de 8 ani fusese condamnată la închisoare şi încarcerată pentru că provocase un incendiu[8].

La 12 ani, după crearea acestei structuri (în 1911), are loc la Paris, Primul Congres al tribunalelor pentru copii, la care au participat cele mai inspirate autorităţi franceze, dar şi numeroase personalităţi din SUA.

Temele Congresului sunt foarte reprezentative în dezbaterea epocii şi ele pot fi rezumate astfel:

a) trebuie să existe o jurisdicţie specială pentru minori sub a căror principii şi directive să se insiste în vederea realizării unei eficacităţi maxime în lupta contra criminalităţii tinere;

b) rolul instituţiilor de caritate faţă de tribunal şi stat;

c) problema libertăţii supravegheate ori a probaţiunii – Rolul tribunalului după adoptarea sentinţei[9].

Două elemente importante au fost recunoscute de către Congres şi au permis legitimarea reformelor justiţiei minorilor: pe de o parte, îngrozitoarele condiţii de viaţă în închisorile unde copii stau împreună cu adulţii, şi pe de altă parte, formalitatea şi inflexibilitatea legii penale care împiedică rolul specific şi protector al dreptului minorilor[10].

Demersurile în favoarea unor astfel de structuri specializate, s-au intensificat încât la începutul secolului al XX-lea multe ţări din Europa, şi nu numai, aveau deja reglementate tribunale speciale pentru minori. Asemenea instituţii, şi-au justificat menirea prin deschiderea care au facilitat-o în evoluţia lor spre idei, soluţii şi mijloace neprivative de libertate – multe dintre ele găsindu-şi loc şi în cazurile penale actuale.

---

[7] Cum rezultă dintr-un studiu al hotărârilor pronunţate de 28 de Curţi de Justiţie din SUA, realizat în 1989, în martie, din 100 de hotărâri în 52 s-a aplicat închisoarea, iar în 48, probaţiunea. Dintre aceste 48 de hotărâri, 22 au vizat aplicarea unor pedepse combinate (închisoare plus probaţiune), iar în 26 probaţiune, fără închisoare. De menţionat că 2/3 din adulţii cărora li s-a aplicat măsura supravegherii se supun probaţiunii. Vezi, George F. Cole – *The American system of criminal justice* (ed. 5); Brooks Cole Publishing, Pacific Grave, California, 1989, p. 455, citat de E. Stănişor în *op. cit.*

[8] Vezi I.B. Georgescu, *Tribunalele pentru infractorii minori*, Craiova, 1929, p. 22; vezi şi E.C. Decuseară, *Unificarea legislaţiunii penale*, în Revista Penală vol. I, 1922, p. 193-297.

[9] Actes des „*Tribunaux pour Enfants*, 1er Congrès International", Paris, imprimerie Typographique A. Davy, 1912.

[10] Renumitul profesor de drept penal M. Prins afirmă că judecătorul de minori trebuie să fie un tată şi un judecător de supraveghere (Actes, 1912, 61). Vezi, Emilia Garcia Mendez (reprezentantul UNICEF Brazilia), *La justice pénale de l'enfance et de l'adolescence en Amérique latine: Systèmes légaux, garanties de procédure et droits de l'homme*, în Revue internationale de criminologie et de police technique, Ne.1/1993, p. 52-53.

Exemplele care urmează[11] argumentează observația.

Astfel în anul 1911, iau ființă tribunalele pentru minori în Portugalia, iar în Rusia se interzice detenția preventivă a minorului. Minorul rămâne până la judecată la dispoziția justiției sub libertate supravegheată iar când aceasta nu se poate exercita el este încredințat temporar, unei mănăstiri sau unei școli de educație corecțională. Tribunalul este organizat după sistemele american și englez (judecător unic, ședințe specializate, libertate supravegheată). Tribunalele de minori care iau ființă în Belgia, la 15 mai 1912 au caracteristici asemănătoare cu cele ale legislației ruse în domeniu (specializarea ședinței, libertate supravegheată). Hotărârile luate de judecător nu au caracter de sancțiuni penale.

În același an (1912), este adoptată în Franța, „La loi du 12 juillet sur les tribunaux pour enfants et adolescents et sur la liberté surveilles" (Lege care cuprinde 28 de articole sub 3 titluri), prevede: desființarea arestului preventiv pentru minori oricare ar fi natura infracțiunii săvârșite; încredințarea minorilor sub 16 ani familiei sau unei societăți de patronaj până la judecare, iar între vârsta de 16-18 ani, totdeauna vor fi încredințați unei societăți de patronaj[12].

Perspectiva vizată de legea în discuție – care poate fi socotită drept momentul începutului structurării probațiunii ca instituție (de inspirație anglo-saxonă) în Franța – este în strânsă legătură și cu posibilitățile reale existente în societate în momentul adoptării sau create pe parcursul aplicării ei în practică dar și cu experiența cel puțin încercată pe acest plan în alte țări. De exemplu, încă din 1910 în Franța existau 800 societăți de patronaj, iar în anul 1914 numărul lor a depășit 1200. S-au creat numeroase comitete pentru apărarea minorilor aduși în justiție. În Anglia în special s-au înființat școli industriale pentru micii vagabonzi și o altă categorie de școli în care li se puneau la dispoziție mijloace de studiu. Exemplul Angliei l-a luat Elveția, și tot astfel au făcut și Belgia și Danemarca.

În anul 1919, funcționa la Paris un „Comitet pentru apărarea copiilor" ajunși în justiție, în condițiile creșterii delincvenței juvenile cu 50% față de anii 1917 și 1918. Acesta a constatat că cea mai mare parte din copii se sustrag de la urmărire, dispărând. De aceea, prin legea din 22 februarie 1921, s-a îngăduit luarea de măsuri în timpul instrucțiunii preparatorii și executiunea provizorie a sentințelor. Prin legea din 24 iunie 1921 se extind efectele condamnării condiționate (sursis) și la pedepsele accesorii[13].

Prima manifestare care a anticipat crearea tribunalelor de minori în Franța a fost însă Legea din 24 iunie 1832, care ia din competența curților cu juri crimele comise de minori pentru a le da în competența tribunalelor ordinare[14].

Și în Belgia s-a suprimat în anul 1922 pedeapsa accesorie a supravegherii speciale a poliției însă numai pentru viitor. Potrivit unui proiect de lege propus de Consiliul Superior al Închisorilor în 7 aprilie același an, tinerilor delincvenți li se putea înlocui închisoarea corecțională prin trimiterea lor la o școală-închisoare până la vârsta de 25 de ani[15].

Între măsurile prevăzute în Novela penală XXXVII din 1908 (aplicată în Ardeal), intrată în vigoare la 1.1.1910 și completată prin legea ungară din 1913 figurează: înființarea de tribunale pentru minori, punerea în libertate supravegheată, iertarea, educarea corectivă, precum

[11] Despre Anglia vom vorbi mai pe larg la punctul următor.
[12] Vezi, I.B. Georgescu, Tribunalele pentru infractorii minori, Craiova, *op. cit.*, p. 32-56.
[13] V. Dongoroz, *Cronică*, în Revista penală, vol. 5, 1922, p. 83-86.
[14] G. Solomonescu, *Tratamentul infractorului minor în dreptul penal comparat*, București, 1935, p. 93.
[15] E.C. Decuseară, *Cronică*, în Revista penală, vol. I, 1922, p. 264-265.

şi micul arest care se executa într-o cameră anume destinată în localul tribunalului, imediat după pronunţarea încheierii judecătorului în timpul zilei pe o durată de 3-12 ore[16].

Începând cu data de 13 aprilie 1913 funcţionează şi în Ungaria tribunale pentru minori. În Germania, instituţia a debutat în 1908, la Frankfurt, sub numele de „kindergericht", a fost modificată în 1912 şi a căpătat caracterul definitiv al tribunalelor de copii la 23 februarie 1923. Elveţia, organizează în 1913, tribunale de copii după tipul celor americane. Austria, a introdus tribunale de copii la 5 ianuarie 1919; Polonia, la 6 iulie 1919; Olanda, prin legea din 5 iulie 1921, desemnează un judecător penal pentru copii. Spania, organizează asemenea tribunale la 15 iulie 1925[17].

Am insistat ceva mai mult asupra tribunalelor de minori deoarece asemenea structuri reflectă două stări de lucruri care până la urmă par să se influenţeze reciproc şi anume: 1) apar şi se dezvoltă pe suportul ideilor, soluţiilor şi a mijloacelor propuse sau încercate în procesul de umanizare a regimului juridic al infractorilor minori şi tineri; 2) experimentează şi valorifică la rândul lor asemenea idei în perspectiva realizării politicii penale mai eficiente.

5. În Anglia prima lege a probaţiunii (Probation of First Offenders Act) care reglementa liberarea condiţionată a infractorilor primari, a fost adoptată de House of Lords în anul 1887.

Actul normativ sus menţionat a însemnat un pas important în evoluţia instituirii probaţiunii în sensul că misionarii care se ocupau în continuare în mod voluntar de supravegherea infractorilor şi-au extins aria de acţiune la minorii în pericol de a încălca legea penală.

Facem o paranteză aici, pentru a nota că, **dacă noi, românii**, – ne referim la cei implicaţi fie în plan ştiinţific, fie practic, în problematica pe care o abordăm – **nu am fi lăsat să se aştearnă definitiv uitarea peste ideile şi acţiunile înaintaşilor noştii** şi am fi procedat aşa cum au procedat englezii şi americanii, în exemplele de faţă, cu ideile lor, **ne-am fi numărat acum printre promotorii ideii de probaţiune**. Argumentăm observaţia cu faptul că **în iulie 1792** – deci cu 86 de ani mai devreme – **Mihail Şuţu, Domnitor** (în Moldova între anii 1793-1795 şi în Muntenia 1783-1786, 1791-1793 şi 1801-1802), a dat o „anaforă" prin care **întăreşte dispoziţiile luate în 1780 – deci mai devreme cu aproape un secol – cu privire la liberarea din închisoare pe chezăşie (garanţie, cauţiune) a vinovaţilor. Practic, este vorba de punerea în libertate condiţionată a unor infractori care nu şi-au ispăşit încă întreaga pedeapsă, aceştia fiind daţi în seama unor chezaşi (garanţi) care-şi asumau sarcina supravegherii lor devenind astfel răspunzători între altele, pentru tot ce aceştia ar fi comis. Este, în fond, o formă de probaţiune.**

O deschidere spre unele măsuri moderne poate fi considerată şi hotărârea Domnitorului Şuţu, ca arestaţii să fie întrebuinţaţi la lucrările publice pentru a-şi scoate banii de hrană, ca să nu mai spunem că încă din secolul al XVI-lea, alături de alte pedepse, găsim şi pedeapsa

---

[16] O astfel de specializare a fost sugerată de I. Ionescu-Dolj, aproximativ în aceeaşi perioadă (1911) în monografia *„O idee nouă în penologie, Tribunalele de minori"* – prima lucrare de acest gen la noi în ţară. O influenţă mare în domeniu a avut şi o altă lucrare pe aceeaşi temă, scrisă de I.B. Georgescu în anul 1929 – citată deja. Ca dovadă, Codul de procedură penală din 1936 (an în care se încheie procesul de unificare a dreptului penal în ţara noastră – după unificarea politică din 1918) înfiinţează instanţe speciale pentru minori. Vezi, pentru detalii, Ortansa Brezeanu, *Minorul şi legea penală*, Ed. All Beck, Bucureşti, 1998, p. 6-33.

[17] Gh. Banu, *Igiena copiilor delincvenţi*, în revista de Drept penal şi Ştiinţă penitenciară, nr. 1-2, 1930, p. 13-15. De altfel, literatura românească de specialitate ne oferă informaţii interesante din perioada imediată realizării României Mari (1919), în legătură cu realităţile şi inovaţiile dreptului penal, aflat într-un proces intens de unificare. În cadrul acestuia şi-a făcut loc tot mai mult pedagogia corectivă pe lângă cea represivă (C.S. Bălan, *Cauzele criminalităţii, Noi mijloace de combatere: Pedagogia corectivă. Pedagogia represivă*, în revista penală vol. I, 1922, p. 298-304.

amenzii aplicată pentru cele mai variate vini şi chiar pentru furt şi ucidere în care caz amenda se numea despăgubină (repararea unei pagube, compensare), iar pentru trădare sau răzvrătire pedeapsa consta în confiscarea averii[18].

De altfel, ideea potrivit căreia privarea de libertate ar putea constitui o pedeapsă a delincvenţei nu era cunoscută încă de către organizatorii „marelui spectacol punitiv" din acea epocă – cum observă cunoscutul penalist francez Roger Merle[19]. Ideologia carcerală s-a instalat sub presiunea abolirii progresive a supliciilor cunoscute în Anglia şi America, dar şi în alte ţări, iar din 1810 închisoarea devine piesa principală a Codului penal francez[20], apoi şi a codurilor din ţările pe care acesta le-a inspirat între care şi Codul penal român din 1864. Tot de atunci putem vorbi de o adevărată evoluţie a regimului penitenciar, atât în Moldova cât şi în ţara Românească.

Merită atenţie, în context, faptul că, Legiuirea Caragea (a intrat în vigoare în Ţara Românească în 1818), cuprinde în cărţile V şi VI – anume rezervate dreptului penal – unele **prevederi care anticipează, în anumite limite, un regim juridic mai adecvat minorilor infractori** (nevârstnicilor – în terminologia legii) sub forma unor reglementări complexe şi mult mai nuanţată[21]. Unele dintre acestea pot fi socotite drept încercări de individualizare a pedepselor inclusiv prin înlocuirea celor violente ori lipsite de libertate cu măsuri mai uşoare. De exemplu, nevârstnicii de la 20 la 25 de ani puteau cere Domnitorului, în condiţiile în care legea le stabilea, iertarea vârstei *(venia aetatis)*[22].

Ulterior, prin modificarea legii, minoritatea s-a oprit la 20 de ani[23]. Până la 7 ani minorul nu răspundea penal. Între 7-14 ani, „se osândeşte după împrejurări, ori la bătaie sau în închisoare în vreo mănăstire". **Pentru fiii de boieri se înlocuia bătaia cu încredinţarea lor părinţilor sau epitropilor (un fel de tutelă).** De la 14 la 20 de ani, pentru infracţiunile pedepsite cu moartea sau „ocna cu soroc" minorii erau trimişii la închisoarea Snagov sau Mărgineni pe o perioadă între 2-10 ani. Dacă infracţiunea era pedepsită cu bătaia, cu biciul sau cu toiege, minorului i se dădea a treia parte din lovituri cu nuiele (Legiuirea Caragea, p. 237).

Important este şi faptul că în anul 1831, la ocna din Tg. Ocna, condamnaţii pentru infracţiuni mai uşoare urmau să-şi petreacă noaptea într-un ostrov, anume construit pe când cei condamnaţi la ocnă pe viaţă să rămână în groapa ocnei[24].

Un alt moment important al procesului de modernizare a legislaţiei penale în Ţara Românească – pe linia temei ce o abordăm – este marcat de intrarea în vigoare, la 1852 a Condicii Criminale a lui Barbu Ştirbei. Potrivit articolului 55 din Cod, dacă se dovedea că minorii între 8-15 ani au lucrat „fără pricepere şi fără cugetare" ei erau încredinţaţi părinţilor

---

[18] I. Chiş, *Reforma penitenciară în România*, Ed. Ando Tours, Timişoara, 1997, p. 12-13.

[19] Vezi, *Place respective des sanctions privatives et non privatives de liberté* – comunicare, prezentată la a VI-a întâlnire juridică franco-română (Bucureşti-Tulcea, 25-30 mai, 1980).

[20] Vezi pe larg, Jean Pinatel, *Philosophie carcérale, technologie politique et criminologie clinique*, în Rev. Science criminelle, 1975, p. 754.

[21] Vezi. I.C. Filiti şi D. I. Suchianu, *Contribuţii la Istoria Justiţiei penale în Principatele Române*, Bucureşti, 1928, p. 37-45

[22] Vezi, pentru informaţii mai ample, *Legiuirea Caragea* (1818), Ediţie critică, Ed. Academiei, Bucureşti, 1955, p. 6.

[23] Legislaţia europeană în vigoare la acea dată (de ex. Codul penal austriac din 1803; Codul penal portughez, 1896; olandez, 1808; francez, 1810, ş.a.) prevedea că minoritatea se termină la 18 ani. Cea mai ridicată limită de vârstă a minorităţii în legislaţia penală din secolul al XIX-lea este 21 de ani şi o întâlnim sub forma unei scuze atenuante integrale numai în Codul penal portughez de la 1886 şi în cel finlandez, de la 1889. Vezi în acest sens, G. Solomonescu, *Tratamentul infractorului minor în dreptul comparat*, Bucureşti, 1935, p. 29-58.

[24] Vezi, Gh. Ungureanu, *Justiţia în Moldova 1741-1832*, Iaşi, 1934 citat de Valentin Al. Georgescu, *Contribuţii la studiul luminismului în Ţara Românească şi Moldova*, în Studii – Revista de istorie, 1968, p. 629.

pentru îngrijire şi supraveghere şi sub răspunderea lor civilă[25]. De altfel, instituţia încredinţării minorului cunoaşte o foarte mare dezvoltare în întreg sistemul de ocrotire românesc.

Observăm că **prin Condica criminală s-a introdus munca în închisori** precum şi **peculiul** – care să servească atât la îmbunătăţirea traiului deţinutului pe timpul detenţiei, cât şi la crearea unui capital, ce era înmânat acestuia la liberare. De asemenea, s-a prevăzut **reabilitarea condamnaţilor („restatornicirea osândiţilor"). Măsura, destul de evoluată pentru vremea aceea, poate fi socotită ca o formă de reintegrare socială**, ce s-a impus în momentul în care satele nu voiau să-i primească pe cei care se liberau din „groapa ocnei" şi nici să dea chezaşi pentru ei. Mai târziu, în literatura de specialitate se vorbeşte chiar de un model al reabilitării care este axat în general pe tarele psihologe şi greutăţile sociale care influenţează comportamentul infractorului. Modelul comunitar sau al reintegrării din zilele noastre pare să spună, în linii mari aproximativ acelaşi lucru.

Observaţiile de mai sus, sunt în măsură, după părerea noastră, să contribuie la o mai realistă înţelegere a disproporţiei care s-a manifestat între eforturile depuse în căutarea unor soluţii care să contribuie la îmblânzirea şi umanizarea unor pedepse şi aplicarea în practică a ideilor moderne în acest sens în spaţiul represiunii penale.

Revenim la situaţia din Anglia. După două decenii de experienţă, respectiv în anul 1907, intră în vigoare o nouă lege a probaţiunii (The Probations of Offenders Act), prin care, de data aceasta, instanţele erau abilitate să numească agenţi de probaţiune şi să-i plătească, legea având aplicabilitate pe întreg teritoriul Marii Britanii, care la acea dată includea şi Irlanda. Probaţiunea nu se aplica în cazul infracţiunilor de omor şi trădare. Deşi ulterior amendată, legea susmenţionată continuă să rămână sediul materiei în privinţa numirii agenţilor de probaţiune în Republica Irlanda[26].

Legea din 1908 (The Children Act), stabileşte competenţe clare pentru agenţii de probaţiune în privinţa minorilor – intervalul de vârstă fiind între 16-22 de ani. Din 1925, toate tribunalele au în structura lor ofiţeri de probaţiune.

În 1927, Comitetul departamental pentru tratamentul tinerilor infractori (Departmental Committee on the Treatment of Young Offenders) a recomandat instanţelor să solicite rapoarte medicale sau psihologice pentru minorii luaţi în discuţie în vederea instituiri probaţiunii.

După estimările făcute, probaţiunea în Marea Britanie costă doar a 12-a parte din costul necesar ţinerii unei persoane în penitenciar, fiind de aproape 4 ori mai eficace în reducerea recidivei[27].

În completarea aspectelor enunţate mai sus, menţionăm şi faptul că regimul penal diferenţiat pentru minori, în Anglia şi Ţara Galilor, funcţionează potrivit unei legi din 1908, care a prevăzut înfiinţarea unor tribunale separate pentru minori, cu o jurisdicţie dublă; ele judecau atât cauzele penale, cât şi pe cele de ocrotire a copilului.

După unele opinii (I.B. Georgescu) primul tribunal pentru copiii în Anglia, a fost înfiinţat în 1905 în Birmingham de către Lordul Couternay.

---

[25] Codul penal francez (1810) nu cunoştea o perioadă de neresponsabilitate în viaţa minorului delincvent; acesta distingea (până la legea din 22 iulie 1912) doar două perioade, una anterioară şi alta posterioară celui de-al 16[lea] an de viaţă. Vezi Marc Ancel, *Protection et intégration sociale des mineurs déviants en droit française*, Raport la cea de-a IV-a întâlnire juridică franco-română, Bucureşti-Iaşi, 15-20 octombrie 1974.

[26] T. Dianu, *Instituţia probaţiunii în Marea Britanie*, în SDR nr. 2/1995, p. 194

[27] Graham Gilles, *Rolul integrării sociale în pedepsirea infractorilor – o cheie a justiţiei mileniului trei*, în RSP nr. 1/1995, p. 128; Alice Yozopoulos Marangopoulos, *Pedeapsa privativă de libertate în optica drepturilor omului* – referat prezentat la al 42-lea Curs Internaţional de Criminologie, Atena, 18-22 decembrie 1989.

Oricum, sistemul de justiție aplicabil minorilor, a fost reformat ulterior printr-o lege din 1969, prin care legiuitorul a încercat să se detaşeze de modelul „tratamentului", în mare vogă la acea dată. Tribunalele puteau pronunța sancțiuni, de regulă neprivative de libertate; ele puteau să-l achite pe minor, condiționat ori nu, sau să-i aplice o amendă. Un minor vinovat pentru o infracțiune pentru care un adult putea fi condamnat la o pedeapsă cu închisoarea, era obligat să petreacă, obligatoriu, până la 24 de ore într-un centru de reeducare, câte 2 sau 3 ore la sfârşit de săptămână sau toate orele la sfârşitul săptămânii, ori împărțite la fiecare 15 zile. Un minor putea fi, de asemenea, plasat sub supravegherea unei persoane, fie un funcționar din serviciile sociale ale comunei, fie un agent de probațiune de pe lângă tribunal. În fine, tribunalul putea ordona ca minorul să fie încredințat serviciilor sociale ale comunei care să se ocupe de el; această hotărâre rămânea în vigoare până la vârsta de 18 ani. Pedepsele privative de libertate pe care tribunalul în mod excepțional le putea aplica unui tânăr erau detenția într-un centru de detenție ori într-o casă de reeducare al căror regim varia după cum acestea erau relativ deschise, ori prezentau un caracter carceral. Asemenea sancțiuni nu puteau fi pronunțate decât pentru o infracțiune pedepsibilă cu închisoarea când ar fi fost comisă de un adult.

O hotărâre de internare într-un centru de detenție, se pronunța numai în cazul minorilor de 14-17 ani şi era luată pentru o perioadă de 3 la 10 luni. Contra minorilor între 15-18 ani se putea pronunța internarea pe o durată nedeterminată care nu putea fi inferioară duratei de 80 de luni urmată de o supraveghere de maximum 2 ani[28].

Pedeapsa indeterminată a fost înlocuită în 1989 cu detenția tinerilor (durata deținerii fiind precis determinată în timp)[29].

Legea justiției penale (The Criminal Justice Act), din 1918, abrogă şi în acelaşi timp înlocuieşte legea din 1907, stabilind o durată minimă a probațiunii la 12 luni (perioada a fost redusă la 6 luni în 1982), instanțele fiind împuternicite să solicite un raport de probațiune în toate cazurile în care acestea ar putea fi de folos nu numai în cazurile în care se aplică în mod efectiv probațiunea[30].

Printr-o altă lege (The Criminal Justice Act) din 1961, se introduce în competența instanțelor dreptul de a solicita serviciilor de probațiune un raport presentențial (PSR). Dispoziția vizează protecția minorilor prin a-i îndepărta de sistemul justiției penale[31].

Perfecționarea sistemului are loc în 1974, prin reglementarea serviciului în folosul comunității[32], măsură care presupune participarea activă a minorului sau tânărului condamnat la o operă de redresare socială şi, în acelaşi timp, permite comunității să participe la tratamentul acestuia, facilitând organizarea activităților necesare.

În cadrul acestui program se desfăşurau activități de tâmplărie, pictură, grădinărie, întreținerea cluburilor pentru tineret, acordarea de ajutor în spitale etc. Neexecutarea muncii de către minor comporta consecințe care variau după natura măsurii. Dacă aceasta a fost pronunțată în

---

[28] Conseil de L'Europe, *Transformation Sociale et délinquance juvénile* (Rezoluția 178/62), Strasbourg, 1979, p. 128

[29] Conseil de L'Europe, *Réactions sociales a la délinquance juvénile* (Recomandarea nr. R87/20), Strasbourg, 1989, p. 35.

[30] Vezi pentru informații largi privind probațiunea, E. Stănişor, *Delincvența Juvenilă*, Ed. Oscar Print, Bucureşti, 2003, p. 69-101.

[31] Cris Stanley, *The children and young persons Act*, Adjust now, nr. 7/1999.

[32] Sancțiune, care a intrat ulterior în legislația şi practica multor state membre ale Consiliului Europei, de ex. Danemarca, Franța (munca în interesul general), Germania, Țările de Jos, Portugalia, Norvegia – rezultatele fiind încurajatoare.

calitate de pedeapsă principală, neexecutarea antrena o nouă condamnare dacă ea a fost pronunțată ca o condiție a amânării pronunțării sentinței, aceasta era revocată[33].

Este necesar să menționăm aici că **introducerea muncii corecționale în legislația românească a avut loc cu un an mai devreme, respectiv în anul 1973, cu prilejul modificării Codului penal**[34]. Astfel, prin Legea nr. 6, publicată în B. Of. nr. 49 din 6 aprilie 1973, s-a sporit considerabil numărul faptelor sancționate cu amenda ca pedeapsă alternativă prevăzându-se, pentru prima dată în legislația noastră, pentru aproximativ 90 de fapte penale, sancționate cu pedeapsa închisorii până la 2 ani, regimul de executare prin muncă fără privare de libertate în cadrul unor unități socialiste.

Executarea pedepsei la locul de muncă, a făcut obiectul secțiunii III, care a fost introdusă în Codul penal prin Legea nr. 10/1992, publicată în M. Of. nr. 224 din 1 oct. același an.

Pentru a nu mai reveni, menționăm tot acum că această alternativă la detenție, a fost precedată de altele[35] din care vom menționa doar câteva situații. Avem în vedere mai întâi legea pentru „suspendarea executării pedepsei de închisoare corecțională, promulgată prin Înaltul decret Regal nr. 3634, publicat în M. Of. nr. 97 din 4 aug.1921, prin care s-a dispus că: **„condamnații la închisoare corecțională, care vor fi suferit a 5-a parte din pedeapsă, dacă vor fi avut bună purtare în penitenciar, vor putea fi liberați provizoriu din închisoare, dacă vor contracta obligațiunea de a munci la lucrări agricole sau în ateliere și fabrici un interval până la maximum 6 luni"** (o combinație între închisoare și munca în comunitate). Legea, în art. 1, prevede că, un condamnat ca să poată fi liberat provizoriu trebuie să aibă o comportare bună. Scopul urmărit de legea menționată a fost acela de a se acționa asupra trândăviei instalată în închisori în lipsa de ateliere – socotită de altfel și drept cauză principală a unor infracțiuni – moralizându-i pe deținuți[36]. Au fost liberați provizoriu prin legea din 1921, 1064 de deținuți din care s-au întors, după expirarea angajamentului, în închisoare pentru a-și executa pedeapsa prevăzută în mandat (Ministerul Justiției prin circulara nr. 13588/1921, a comunicat autorităților în drept, ceea ce nu reieșea din lege, că perioada contractului de muncă nu se socotește în calcularea termenului de pedeapsă) doar 443 condamnați.

Datorită dificultăților întâmpinate în aplicarea legii și a rezultatelor negative obținute, în ședința din 14 mai 1921, a cercului de studii penale, penitenciare și de poliția științifică, s-a propus abrogarea acesteia și introducerea în loc a suspendării executării pedepsei (legea Bérenger din Franța) pentru toți condamnații care au de executat pedepse mici până la un an și a liberării condiționate pentru condamnații cu pedepse mai mari și de orice categorie penală ar fi

---

[33] Pentru detalii vezi Traitement des délinquants en groupes et en communauté, 1974, Rezoluția 7324, p. 48-71; Conférence sur la politique criminelle, Conseil de L'Europe, Strasbourg, 1975, p. 87-88; *Réactions sociales a la délinquance juvénile, op. cit.*, p. 36-37; E. Screvens, *Le travail d'intérêt général, sanction pénale*, în Revue de droit pénal et de criminologie, nr. 1/1992, p. 7.

[34] Nicoleta Iliescu, *Munca corecțională în dreptul penal român*, în SCJ nr. 4/1973, p. 557 și urm.; G. Antoniu, *Pedepsele neprivative de libertate și rolul lor în practica penală a statului român*, în SCJ nr. 3/1973, p. 399 și urm.

[35] Reamintim că potrivit Decret nr. 184/1954, contravențiile au răspundere administrativă iar în zilele noastre se aplică și munca în folosul comunității în cazul unor astfel de fapte.

[36] Pare să fie tradițională această înclinație spre nemuncă, atâta vreme cât și după mai bine de 3 decenii și jumătate, respectiv, la 16 iulie 1957, se introduce în Codul penal prin decretul nr. 32 (publicat în B. Of. nr. 18 în aceeași zi) în Titlul VI intitulat „Crime și delicte contra liniștii publice", un capitol nou (Cap. V), intitulat „Infracțiuni de parazitism social". În cadrul acestuia sunt reincriminate infracțiunile de vagabondaj și cerșetorie (încă în vigoare) – după 8 ani de la abrogarea lor prin Decretul 351 din 20 aug.1949. Reamintim că infracțiunile menționate fuseseră incriminate inițial prin decretul nr. 2908 din 4 iulie 1921 – „Pentru înfrângerea vagabondajului și cerșetoriei și pentru protecțiunea copiilor".

în condițiile prevăzute de Codul penal din Transilvania (art. 43-51 inclusiv care tratează liberarea condiționată)[37].

Prezintă importanță pentru tema ce o abordăm și următoarele două momente pe care le vom nota în continuare.

Este vorba de **înființarea comisiilor de judecată prin Legea nr. 59/1968,**[38] care urmăreau împăcarea părților, evitându-se astfel contactul cu justiția în cazurile posibile[39] și **instituția înlocuirii răspunderii penale, consacrată în Codul penal din 1969** – instituție de drept penal ce constă în schimbarea consecințelor juridice ale infracțiunilor săvârșite prin înlocuirea răspunderii penale și a sancțiunilor penale cu o răspundere extrapenală care atrage fie luarea unor măsuri de influențare obștească fie aplicarea unei sancțiuni administrative.

O altă inovație ce-și face loc în dreptul anglo-saxon este tratamentul intermediar, care se situează între libertatea supravegheată și plasamentul într-o instituție și implică programe adaptate la diverse categorii de minori și tineri delincvenți. Ele cuprind o multitudine de activități care urmează să se desfășoare în centrele unde minorii sunt chemați să-și petreacă ziua; anumiți minori puteau fi obligați să-ți petreacă aici sfârșitul săptămânii. Acest tratament, ca măsură substitutivă a detenției, se aplica și în Țările de Jos, ca și în alte țări.

Menționăm că legea engleză privind justiția penală (Criminal Justice Act) din 1991, introduce „o nouă filozofie a pedepsei"[40], care vizează transformarea serviciului de probațiune dintr-o agenție ce se ocupa cu supravegherea unor sentințe comunitare, într-un element central al justiției penale. Legea a fost modificată prin Criminal Justice Act în 1993, și prin Criminal Justice and Public Order Act în 1994, fără însă să mai apară schimbări notabile.

În Scoția, până la adoptarea Legii privind asistența socială din 1968 (The socially work act), se aplicau măsuri similare însă ceva mai radicale[41].

Lega susmenționată, desființează serviciul de probațiune în favoarea realizării unui serviciu unic de asistență socială (de protecție a copiilor și de probațiune), tutelat de administrația locală, care să coordoneze structurile extrajudiciare create (Children's Panel)[42].

Începând din 1971, Comisiile de audiere (Children's Hearings), au înlocuit tribunalele pentru minori. Comisiile se ocupă atât de minorii infractori cât și de copiii lipsiți de grija părintească sau care au fost victime ale infracțiunilor[43]. Această concepție a unei intervenții – tratament, constituie unul din punctele fundamentale ale reformei scoțiene.

---

[37] Vezi, pentru detalii, și Simion Niculescu, *Aplicarea legii penale din 4 aug.1921, pentru suspendarea executării pedepsei de închisoare corecțională*, comunicare prezentată în ședința Cercului de studii penale penitenciare și de poliție științifică, din 14 mai 1921, în revista penală, vol. I, 1922, p. 216-230.

[38] Publicată în B. Of. nr. 169 din 27 dec. 1968, modificată și completată prin Legea nr. 1 din 28 aprilie 1987, publicată în B. Of. nr. 19 din 5 mai 1987, și abrogată prin Legea nr. 104/1992, publicată în M. Of. nr. 244 din 1 oct.1992.

[39] În 1987, de exemplu, existau în țara noastră 17.000 comisii de judecată care funcționau în întreprinderi, instituții, organizații cooperatiste precum și pe lângă Comitetele și birourile executive ale Consiliilor populare, acestea reunind peste 150.000 membrii aleși din rândul muncitorilor, țăranilor și intelectualilor. În 1987, comisiile în speță, au reușit împăcarea a peste 34% din cazuri (vezi pentru detalii Rodica Mihaela Stănoiu, *Introducere în criminologie*, Ed. Academiei, București, 1989, p. 183-187).

[40] Anthony Osler, *Introduction to the Probation service*, Waterside Press, Winchester, 1995, p. 23.

[41] Caroline Ball, *Cadrul legislativ pentru protecția copilului și a familiei*, Intervenție, în cadrul cursului de asistență socială, organizat de University of East, Anglia, Norwich, București – Otopeni, 30 martie – 10 aprilie 1992 (documente difuzate în culegere, de către UNICEF și Ministerul Muncii și Protecției Sociale).

[42] Pentru detalii vezi, T. Dianu, *Instituția probațiunii în Marea Britanie*, *op. cit.*, p. 195, 196.

[43] *Réactions sociales à la délinquance juvénile*, *op. cit.*, p. 34, Colette Somerhausen, Mineurs délinquants et modèles d'intervention étatique, în Cahier de défense sociale, 1988, p. 80-81.

6. Reglementări asemănătoare găsim şi în unele dintre ţările nordice numai că acestea au fost adoptate în perioade diferite; 1896 în Norvegia, 1905 în Danemarca şi abia în 1936 în Finlanda – lege supusă unei revizuiri în 1960 – şi cu unele modificări pe parcurs, se pare că este în vigoare şi în prezent.

În general în ţările nordice predomină mai ales în privinţa minorilor infractori, sancţiuni extrajudiciare.

Astfel, în Suedia – unde prima lege privind protecţia copilului a fost adoptată în 1902 – se recurge de regulă la o măsură alternativă chiar până la vârsta de 20 de ani (Care of Young Persons – intrat în vigoare la 1.01.1982)[44]. Infractorii între 18-20 de ani care au săvârşit fapte grave şi sunt plasaţi în închisori, după un an de la internare intră în regim de libertate supravegheată[45].

În Finlanda, pedepsele clasice au făcut loc, între altele, şi sancţiunilor de muncă utilă în folosul comunităţii[46]. Până la acest stadiu, se cuvine să menţionăm experienţa acumulată pe linia protecţiei tineretului de către „Organizaţia pentru ocrotirea infractorilor şi probaţiune" – organism, iniţiat în 1870, concretizat în 1955 şi legiferat în forma actuală în 1975. Activitatea organizaţiei se desfăşoară în 18 birouri regionale, fiecare dintre ele dispunând de locuinţe de sprijin şi o întreprindere în care muncesc foştii deţinuţi, pentru ajutorul celor care se eliberează şi nu au posibilitatea să-şi soluţioneze problemele sociale. Ajutorul este limitat la câteva luni[47].

În Danemarca, protecţia tineretului nu a depins niciodată de Ministerul Justiţiei. Legea de asistenţă socială (Law on social bystand) nr. 333 din 19.07.1974, intrată în vigoare la 1.04.1976, este interesantă pentru domeniul ce-l abordăm. Astfel, în partea I-a a legii se reglementează „Consiliul de supraveghere", iar în partea a VI-a, tratamentul de zi, şi rezidenţial, pensiunea familială privată, refugiu sau internate. Examenul şi tratamentul în centrele de consultaţie şi ajutor sunt gratuite.

Amploarea măsurilor extrajudiciare este posibilă şi datorită faptului că din momentul suprimării sancţiunii penale indeterminate –, cu excepţia unor categorii de recidivişti periculoşi – şi decriminalizarea unor acte care până în anul 1979 (când s-au operat asemenea modificări în Codul penal din 1930) constituiau infracţiuni şi la adulţi pedeapsa privativă de libertate se aplică doar în cazurile limită[48].

Se poate uşor observa în cele ce preced, că reglementările probaţiunii şi practica acesteia evoluează sub impactul major al tradiţiilor şi al particularităţilor socio-culturale ale comunităţilor fiecărei ţări. Tocmai varietatea situaţiilor şi a naturii lor pe suportul cărora probaţiunea evoluează de la idee şi experiment la instituţie principală în dreptul penal, explică şi lipsa perspectivelor ca aceasta să poată beneficia de o definiţie unanim acceptată.

De aceea vom întâlni în literatura de specialitate tot atâtea definiţii ale probaţiunii, către opinii diferite se intersectează sau se confirmă pe terenul adoptării şi aplicării ei.

În esenţă, probaţiunea care în contextul susmenţionat diferă de la o ţară la alta, este ca şi alte sancţiuni comunitare sub raportul naturii juridice o sancţiune de drept penal neprivativă de libertate aplicându-se în comunitate.

---

[44] Colette Somershausen, *op. cit.*, p. 80; *Transformation sociale et délinquance juvénile*, *op. cit.*, p. 134-135.

[45] Marc Ancel şi Philippe Chemite, *Sistemele penitenciare în Europa Occidentală*, 1981, traduc., în RSP nr. 34/1990, p. 72-74.

[46] Vezi pentru detalii, Inkferi Atila, *Le système du travail utile à la communauté en Finlande* în Revue Internationale de Philosophie pénale et de criminel de l'Acte, nr. 5-6/1994, p. 213-219.

[47] Vezi, RSP nr. 3/1992, p. 61-66

[48] Vezi pentru ce precede Andrei Jadoul, *op. cit.*, Marc Ancel şi Philippe Chemite, *op. cit.*, p. 58

După unii autori probaţiunea poate fi considerată şi ca o metodă de sancţionare prin care se realizează un echilibru dintre supraveghere şi asistenţă cu scopul de a oferi infractorului o şansă de a-şi schimba stilul de viaţă şi de a se reintegra în societate[49].

7. Identificarea momentului apariţiei ideii de probaţiune în România – nu neapărat sub această denumire – văzută ca alternativă la detenţie, sau cel puţin ca o modalitate de ameliorare a suferinţelor deţinuţilor (mai ales când aceştia sunt minori sau tineri), generate de regimul şi starea închisorilor dintr-un trecut mai mult sau mai puţin îndepărtat, are o vechime comparabilă cu ceea ce se întâmplă în alte ţări din Europa[50]. De altfel, legea penală în vigoare sub raportul reglementărilor legate de problema în discuţie, la care ne vom referi succint în cele ce urmează, deşi are o vechime de 4 decenii nu poate fi socotită inferioară altor legislaţii europene; există doar asemănări şi deosebiri în privinţa unor idei şi soluţii noi dar mai ales din punctul de vedere al momentelor şi modalităţilor de implementare.

În Codul penal român din 21.06.1968 – întrat în vigoare la 1.01.1969 – cu modificările ulterioare, găsim reglementate mai multe forme de probaţiune.

Astfel, am putea începe cu **suspendarea condiţionată a executării pedepsei** reglementată în art. 84 C.p., alin. (1) – reprodus astfel cum a fost modificat prin Legea nr. 104/1992, care în opinia noastră implică şi o punere la probă, cel puţin pentru obligaţiile civile care nu sunt suspendate – a căror încălcare poate conduce la revocarea măsurii.

Prin aceeaşi lege (104/1992), a fost introdusă în codul penal Secţiunea III[1] – **suspendarea executării pedepsei sub supraveghere (art. 86[1]-86[6])** – după modelul francez al suspendării executării cu punere la încercare (sursis avec mis à l'épreuve)[51].

A trebuit să treacă însă 8 ani ca instituţia reglementată să poată funcţiona deoarece abia în anul 2000 au fost înfiinţate serviciile de probaţiune care să exercite în fapt supravegherea persoanelor aflate în probaţiune.

Legea nr. 140/1996, reglementează o altă formă de probaţiune prin aceea că se introduc – între altele şi obligaţiile pe care le are minorul căruia i s-a aplicat măsura educativă a libertăţii supravegheate prevăzută în art. 103 din C.p. pe timpul libertăţii supravegheate.

Menţionăm că prin legea sus-menţionată s-a completat şi art. 110 alin. (1) din C. p. care reglementează instituţia suspendării condiţionate – a executării pedepsei închisorii în cazul minorilor.

---

[49] Vezi Doina Balahur, *Pluralismul socio-juridic în reglementarea probaţiunii: standarde legislative universale şi europene*, în manualul Consilierului de reintegrare socială şi supraveghere – Proiect finanţat de Uniunea Europeană prin iniţiativa europeană pentru Democraţie şi Drepturile Omului, Ed. Themis, Fundaţia Europeană „Nicolae Titulescu" Craiova.

[50] Nu ne vom referi la dimensiunea istorică a probaţiunii în ţara noastră deoarece aceasta rezultă din observaţiile pe care le-am făcut în cuprinsul lucrării, ori de câte ori s-au impus comparaţii punctuale. Metoda utilizată ne-a permis să aducem în prim plan – în chiar spiritul epocilor respective – idei, soluţii şi experienţe româneşti care în unele cazuri le anticipează pe cele din ţări occidentale evoluate.

[51] Este cazul să reamintim că prin Legea nr. 104/1992, s-a abrogat Decretul tranzitoriu nr. 218/1977 fiind astfel repus în vigoare sistemul sancţionator prevăzut în art. 100-110 C.p. Potrivit Decretului nr. 218/1977 s-au desfiinţat închisoarea pentru minori şi Centrele de reeducare, toţi minorii fiind puşi în libertate. Minorii puteau fi încredinţaţi pentru fapte mai uşoare colectivelor de muncă sau de învăţătură iar pentru fapte deosebit de grave erau internaţi într-o Şcoală Specială de Muncă şi Reeducare. Decretul nr. 64/1981 (B. Of. nr. 17/25 martie 1981), introduce în Decretul nr. 218/1979 un text nou care permitea încetarea condiţionată a măsurii trimiterii într-o Şcoală Specială de Muncă şi Reeducare, după executarea unei părţi din măsura educativă – demers ce înlătură o lacună a Decretului nr. 218/1977. Am făcut aceste ultime menţiuni cu scopul de a pune în evidenţă aspectul pozitiv al legii prin aplicarea de regulă a măsurilor educative în comunitate.

Aceeaşi lipsă a serviciilor de probaţiune a determinat insuficienta aplicare a dispoziţiilor menţionate.

Liberarea condiţionată (art. 59-60 C.p.) şi executarea pedepsei la locul de muncă sunt alte două instituţii care-şi găsesc eficienţa în probaţiune. Ca să nu mai vorbim de munca în folosul comunităţii – ce are perspectiva să devină o sancţiune principală mai ales în cazul minorilor.

Cât despre rezultatele experimentale ale probaţiunii realizată în unele unităţi penitenciare sau Centre de reeducare, în perioada 1997-2000, a se vedea „Probaţiunea" – modelul românesc, în „Alternative la detenţia în Europa Centrală şi de Est"[52].

Trebuie spus, că prin introducerea unor elemente de probaţiune în legislaţia penală română, se conturează o nouă orientare în sistemul sancţionator în sensul că autorii unor infracţiuni cu un grad de pericol social mai redus, sunt lăsaţi în comunitatea în care trăiesc şi ajutaţi să-i înţeleagă valorile pentru a le respecta în cunoştinţă de cauză şi a se reintegra în societate. Constituie, în acelaşi timp, şi un semnal convingător că statul nostru încearcă să-şi încadreze demersurile normative din domeniul analizat în exigenţele europene.

8. Aspectele aduse în discuţie în lucrarea de faţă atrag atenţia în mod deosebit asupra următoarelor trei chestiuni care s-ar cere avute în vedere în politica penală şi chiar socială actuală a ţării noastre în procesul de integrare europeană post-aderare a legislaţiei penale.

1. Analiză profundă a actualului sistem sancţionator, în esenţă punitiv în vederea aducerii acestuia la nivelul aşteptat.

Se urmăreşte prin acest demers mai întâi cunoaşterea de la nivelul societal până la nivelul celei mai mici comunităţi locale a cadrului juridic real şi social în care se plasează problematica reformei din sfera dreptului penal în procesul de integrare europeană. Apoi, pe suportul aceleiaşi analize se poate stabili locul şi perspectivele sistemului sancţionator sub raportul alternativelor la detenţie şi chiar la pedeapsa închisorii. Exemplele de măsuri alternative existente în unele legislaţii europene, întregesc scopul demersului.

2. Compatibilizarea legislaţiei noastre penale cu reglementările europene trebuie să asigure şi menţinerea echilibrului necesar între nevoia de a reforma sistemul sancţionator cel puţin în privinţa unor categorii de infracţiuni şi infractori şi nevoia de a proteja societatea atât în sensul menţinerii ordinii legale cât şi în cel al aplicării normelor;

3. Şi, în fine, supunem spre reflecţie o analiză a noţiunilor de reabilitare, resocializare, şi reintegrare socială în vederea creşterii credibilităţilor, prin măsuri şi strategii inclusiv la nivelul comunităţii.

Conchidem cu observaţia că lucrarea în ansamblul ei reflectă în domeniul abordat tradiţie, continuitate şi discontinuitate (distanţa permanentă între ideal şi realitate, experienţă), modernitate (prezent şi perspectivă), dar şi o ambiguitate normativă care apare ori de câte ori nu există o relaţie potrivită între dorinţa de a face ceva şi posibilităţi.

[52] Este tema Conferinţei internaţionale care a avut loc la Bucureşti, 10-11 sept. 2001, organizată de PRI în cooperare cu Fundaţia pentru o societate deschisă.

BAZA DE DATE A SISTEMULUI PENITENCIAR CA SURSĂ DE ANALIZĂ A INFRACȚIONALITĂȚII SĂVÂRȘITE DE MINORI ȘI TINERI, ÎN PERIOADA 1999-2008

– STUDIU LONGITUDINAL –

Cristina PRIPP
Psiholog dr., Administrația Națională a Penitenciarelor

Administrația Națională a Penitenciarelor are în responsabilitate minori cu situații juridice distincte: *minori arestați preventiv*, *minori internați pentru executarea unei măsuri educative* și *minori condamnați la pedeapsa cu închisoarea.*

Măsura internării minorilor se realizează în trei centre de reeducare aflate la Găești, Tg. Ocna și Buziaș. Acestor instituții le sunt arondați minorii delincvenți proveniți din trei mari zone geografice: Muntenia și Oltenia, la CR Găești, Moldova și Dobrogea, la Tg. Ocna, iar la Buziaș, cei din Transilvania.

Punerea în aplicare a *pedepselor privative de libertate* pentru minori și tineri (cu vârsta de până la 21 de ani) se realizează în trei penitenciare pentru minori și tineri aflate la Craiova, la Tg. Mureș și la Tichilești.

Cadrul legislativ în baza căruia se realizează internarea, în scopul recuperării psihosociale a minorilor care au comis infracțiuni, centrele de reeducare funcționează în baza *Decretului 545 din 1972*, iar activitatea din penitenciarele pentru minori și tineri care asigură custodia minorilor este reglementată prin *Legea nr. 275/2006 privind executarea pedepselor și a măsurilor dispuse de organele judiciare în cursul procesului penal.* În ciuda legislației învechite, în centrele de reeducare au fost aduse schimbări semnificative în condițiile de cazare, spațiile de desfășurare a activităților, dar și în modul în care este structurată intervenția de reintegrare socială, precum și, în specializarea personalului care desfășoară activități cu minorii.

Opțiunea pentru evaluarea infracționalității comise de minori și tineri a fost fundamentată de necesitatea organizațională a structurării spațiului fizic și, în special, de acea nevoie a grupurilor vulnerabile, de a le dezvolta un mediu securizant din perspectivă afectivă, morală și socială.

Structura eșantionului

La analiza trendurilor infracționalității au fost utilizate informațiile stocate în *baza de date a programului de evidență informatizată a persoanelor private de libertate*, corespunzătoare celor două importante categorii de persoane private de libertate, *a minorilor* și, respectiv, *a persoanelor adulte tinere*, cu vârsta de până la 35 de ani, susținută ca limită în contextul politicilor europene.

Organizarea statistică a datelor s-a realizat în funcție de următorii indicatori:

- **vârstă**, utilizând două subcategorii, minori (14-17 ani) și, tineri (18-35 de ani),
- **tipul condamnării**, folosit în prima categorie de vârstă, cea a minorilor – măsura internării într-un centru de reeducare sau executarea unei pedepse privative de libertate într-un penitenciar,
- **sex,** recurgând la subîmpărțirea fiecărei categorii de vârstă.

Indicatorii utilizați au permis o analiză secvențială la nivelul **regiunilor geografice** și pentru fiecare **an calendaristic**, începând din 1999 și până în 2008.

Se impune menționarea următorului aspect: datele reprezintă *numărul total al depunerilor* (pentru persoanele arestate preventiv sau condamnate cu executarea unei pedepse de instanțele

de judecată ori cu măsura internării într-un centru de reeducare sau cele reîntoarse după întreruperea unei pedepse). Este necesară această specificare, deoarece *numărul depunerilor este mai mare decât cel al persoanelor care s-au aflat sau se află în custodia sistemului penitenciar românesc*. De exemplu: există situații când, aceeași persoană a fost arestată preventiv sau chiar condamnată cu executarea unei pedepse privative de libertate în același an în care a fost liberată sau în alt an, și ca urmare, în baza de date, au fost operate două depuneri. Concluzionăm că datele statistice includ nivelul recidivei, cu mențiunea că din programul de evidență informatizată poate fi selectat numărul persoanelor, dar necesită o procedură complexă, realizată manual și într-o perioadă de timp mai lungă.

Până în anul 2003, inclusiv, sunt menționate și depuneri ca fiind ale persoanelor cu domiciliu nespecificat, acest lucru fiind posibil, deoarece, la acea vreme, nu exista baza de date în format electronic și nu toate informațiile au putut fi extrase. Începând din anul 2004, cele, în medie, sub 100 de depuneri ale persoanelor fără domiciliu sunt, fie, ale cetățenilor străini, fie, ale celor care chiar nu au adăpost.

Comparația realizată între eșantioanele corespunzătoare categoriilor structurate în funcție de vârstă sau de tipul condamnării (cu *însumarea persoanelor de sex masculin și feminin*), calculate la nivelul fiecărui an calendaristic, conturează câteva elemente esențiale. Ca și caracteristici generale, se conturează două elemente:

1. în cadrul primei subcategorii de vârstă, cea a *minorilor*, se observă diferențe în evoluția infracționalității săvârșite de minori, aspecte care sunt evidențiate în funcție de tipul condamnării – măsura internării și, respectiv, executarea unei pedepse privative de libertate,

2. pentru *persoanele adulte tinere*, care constituie a doua subcategorie de vârstă, se constată o evoluție, în general constantă, în sens descendent.

A. Analiza eșantionării determinate de criteriul vârstă și de cel al tipului de sancțiune legislativă – măsura educativă sau executarea unei pedepse privative de libertate

PLANȘA 1

Situația comparativă a eșantioanelor de minori și tineri – persoane depuse în **anul 1999** și în **anul 2007**

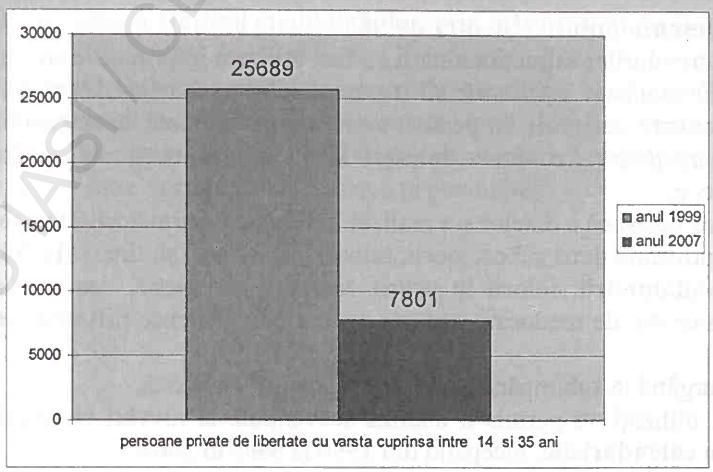

BCU IAȘI / CENTRAL UNIVERSITAR

PLANŞA 2

Situaţia minorilor din sistemul penitenciar, în **perioada 1999 - 2007**

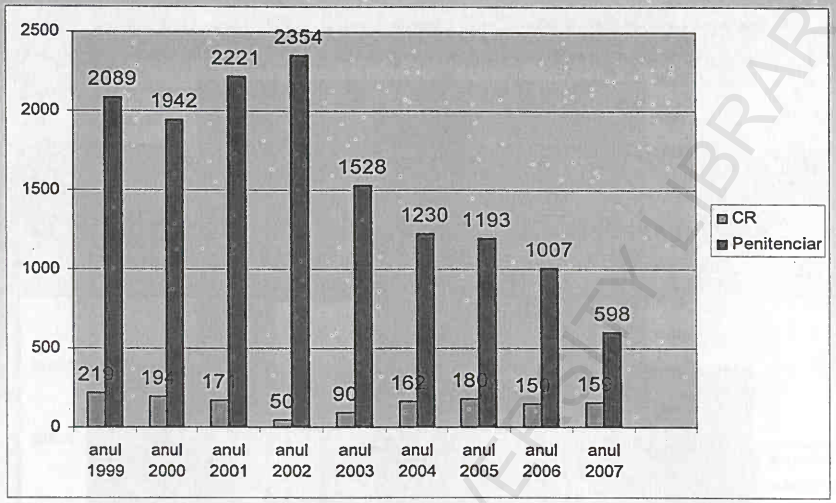

Comparativ cu **anul 1999**, când minorii şi tinerii, cu vârste cuprinse între 14 şi 35 de ani, depuşi în sistemul penitenciar românesc erau în număr de 25.689, **în anul 2007**, prezenţa acestora s-a redus substanţial la mai puţin de o treime, respectiv, 7.801 persoane.

În **anul 2000**, faţă de anul precedent, se remarcă o diminuare insesizabilă a numărului persoanelor tinere depuse, indiferent de tipul condamnării şi de categoria de vârstă. *În lipsa unor modificări legislative în domeniul penal, explicaţia se regăseşte în diminuarea numărului de infracţiuni comise, prin corelare cu nivelul social (probabil cele uşoare, cum ar fi furtul etc.).*

PLANŞA 3

Distribuţia minorilor în sistemul penitenciar, în **perioada 2000 - 2002**

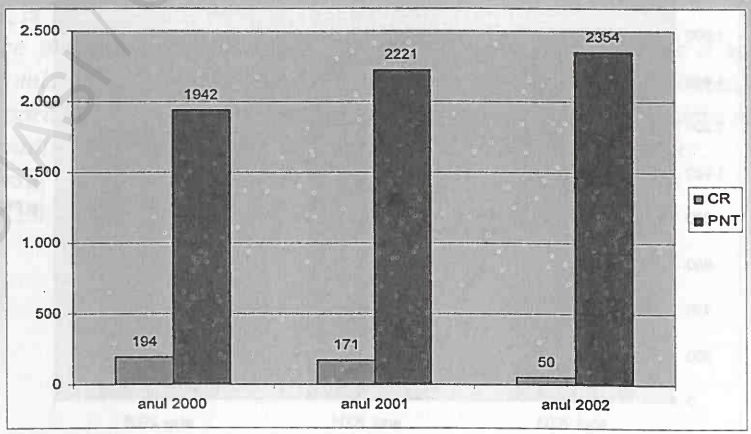

BCU IAŞI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

PLANȘA 4

Distribuția adulților tineri în sistemul penitenciar, în **perioada 2000 - 2002**

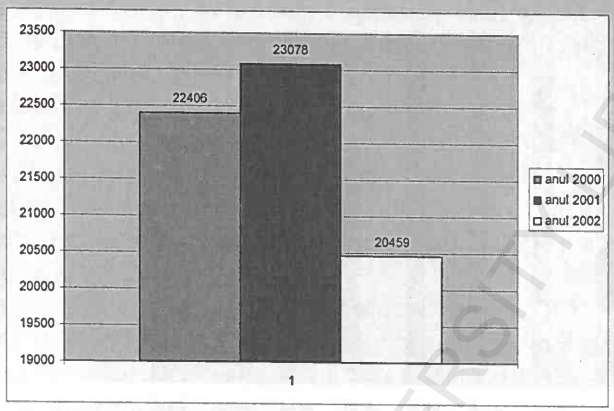

În **perioada 2000-2002** *numărul minorilor se diminuează* în centrele de reeducare (de la 194, în anul 2000, la 171, în 2004, la 50, în 2002), dar creşte semnificativ în penitenciare (de la 1.942 – în 2000, la 2.221 – în 2001, la 2.354 – în 2002). *Creşterea depunerilor minorilor în penitenciare arată comiterea de către aceştia a unor fapte mai grave sau accentuarea recidivei.*

Pentru *adulții tineri, depunerile cresc în anul 2001* (de la 22.406 – în 2000, la 23.078 – în 2001) şi scad semnificativ în 2002, la 20.459.

PLANȘA 5

Distribuția minorilor în sistemul penitenciar, în **perioada 2003 - 2005**

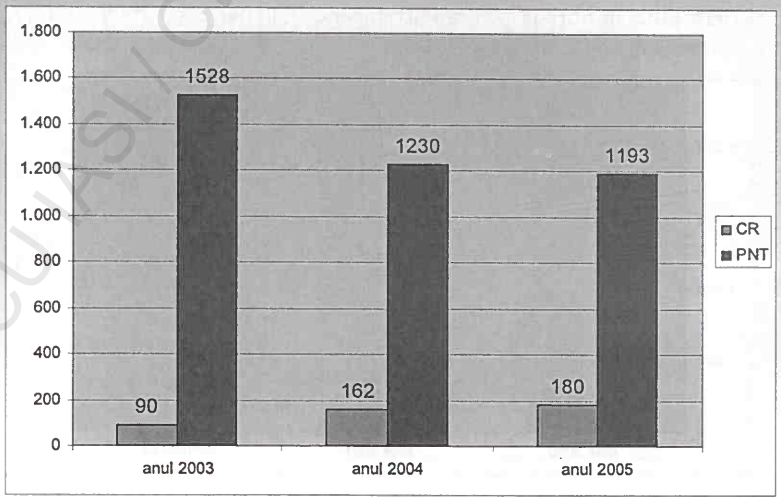

BCU IAȘI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

Începând cu anul 2003, până în 2005, *numărul minorilor* depuşi în centrele de reeducare aproape se dublează în fiecare an (de la 90, în 2003, la 162, în 2004, la 180, în 2005) în timp ce se diminuează semnificativ numărul intrărilor acestora în penitenciare (de la 1.528 – în 2003, la 1.230 – în 2004, la 1.193 – în 2005). *Adaptarea politicii penale la reglementările internaţionale, în contextul preaderării României la Uniunea Europeană, poate fi o motivaţie a curbei ascendente în centrele de reeducare şi a celei descendente pentru executarea pedepselor privative de libertate în penitenciare.*

PLANŞA 6

Distribuţia adulţilor tineri în sistemul penitenciar, în **perioada 2002 - 2007**

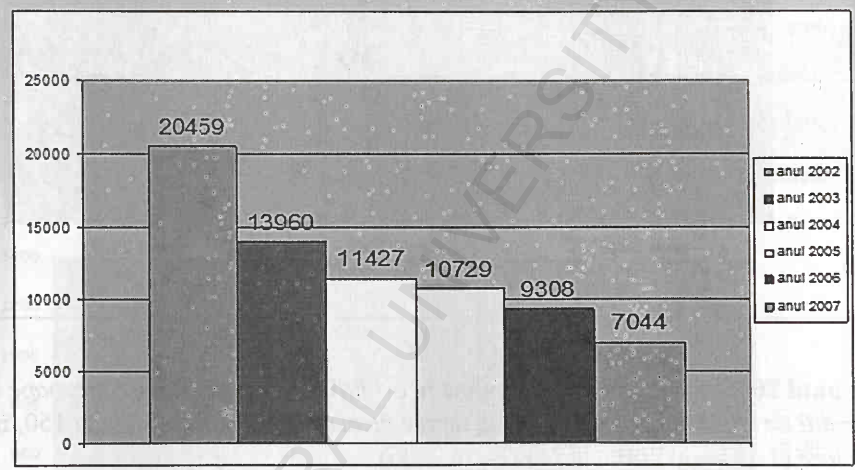

Începând din anul 2001 şi până în prezent, **trendul infracţionalităţii adulţilor tineri,** măsurat prin depunerile acestora în sistemul penitenciar, indică o *diminuare continuă şi progresivă*, în medie, cu aproximativ 2.000 de unităţi (valori) în fiecare an, cu excepţia anului 2003, când a avut loc o micşorare exponenţială, de aproape 7.000, reprezentând diferenţa de la 20.459, în 2002, la 13.960, în 2003.

În ceea ce priveşte această evoluţie, enunţăm două motivaţii. Fie a scăzut numărul infracţiunilor comise, ori a crescut numărul tinerilor care, având posibilitatea de a lucra în străinătate, au părăsit ţara pentru găsirea unui loc de muncă – ambele ipoteze pot fi verificate doar prin informaţiile pe care le deţine Ministerul Administraţiei şi Internelor.

BCU "CAROL I" CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

PLANȘA 7

Distribuția comparativă a minorilor din centrele de reeducare cu cei din penitenciare, în **perioada 2005 - 2007**

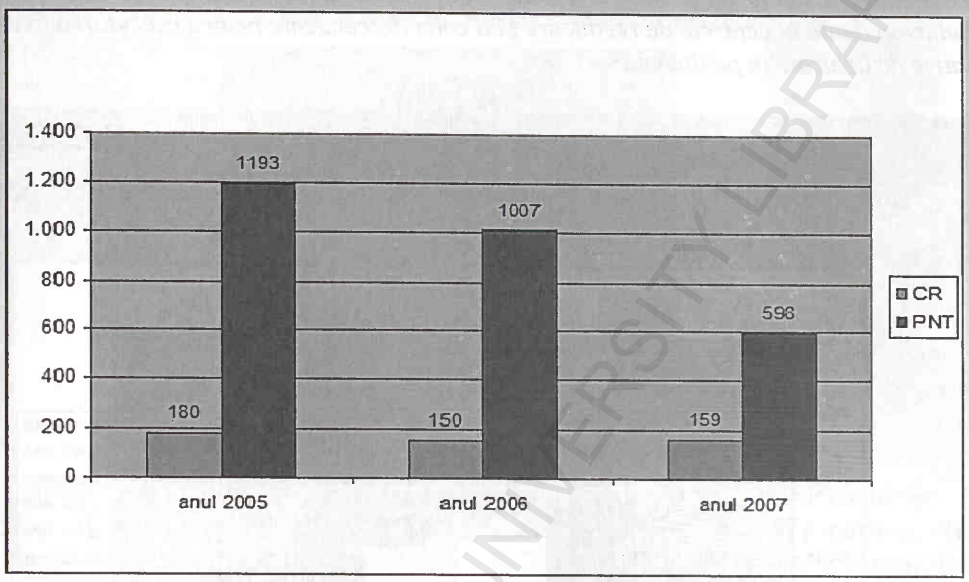

În **anul 2006** remarcăm o similitudine în *evoluția ușor descendentă, aproape insesizabilă, a numărului de minori depuși în centrele de reeducare* (de la 180, în 2005, la 150, în 2006) și *în penitenciare* (1.193 – în 2005, la 1.007 – în 2006).

Legea nr. 275/2006 privind executarea pedepselor și a măsurilor dispuse de organele judiciare în cursul procesului penal, aplicată la sfârșitul anului 2006, precum și eforturile depuse în vederea modificării legislației în domeniu prin: impunerea preeminenței măsurii educative asupra pedepsei închisorii și prin aplicarea de măsuri alternative la sancțiunile privative de libertate, măsuri de prevenție etc. se reflectă în evoluția tipurilor de sancțiuni privative de libertate. Astfel, în **anul 2007**, dacă numărul *depunerilor în centrele de reeducare s-a menținut la același nivel cu anul anterior* (de la 150, în 2006, la 159, în 2007), în ceea ce privește *intrările în penitenciare ale minorilor privați de libertate, putem spune că numărul acestora s-a redus, în progresie geometrică, aproximativ la jumătate, de la 1.007 – în 2006, la 598 – în 2007.*

Infracționalitatea tinerilor urmează același trend descendent, *de la 9.308 – în 2006, la 7.044 – în 2007.*

Putem concluziona că, pe parcursul întregii perioade, **2005-2007**, s-a produs o diminuare a infracționalității, după cum urmează:

- *depuneri în centrele de reeducare:* de la 180 – în 2005, la 150 – în 2006, la 159 – în 2007),
- *depuneri ale minorilor în penitenciare – de la 1.193 – în 2005, la 1.007 – în 2006, la 598 – în 2007,*
- *depuneri ale tinerilor cu executarea unei pedepse privative de libertate – de la 10.729 – în 2005, la 9.308 – în 2006, la 7.044 – în 2007.*

Pentru **anul 2008**, se remarcă *o diminuare a infracționalității săvârșite de minori, prin reducerea numărului*, atât în *centrele de reeducare* (135, comparativ cu 159, în 2007), cât și în *penitenciare* (490, comparativ cu 598, în 2007).

Apreciem și la populația tânără o *reducere a numărului depunerilor* (6.892, în comparație cu 7.044, în anul anterior). Aceste ultime date constituie o *prognozare a eșantioanelor pe întreg anul 2008*, deoarece elementele statistice au furnizat informații pentru primele 7 luni ale anului menționat. Începând cu *anul 2009*, programul de evidență informatizată a suferit modificări care nu mai permit raportarea câmpurilor la cele utilizate până în 2008.

B. Analiza eșantionării privind infracționalitatea feminină, cu menținerea criteriilor de vârstă și de sancțiune

PLANȘA 8

Situația comparativă a populației feminine – persoane depuse în **anul 1999** și în **anul 2007**

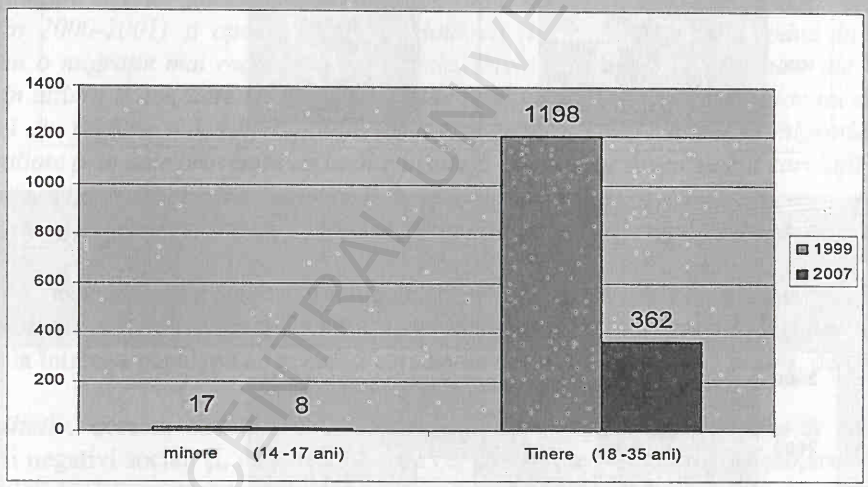

Indiferent de tipul condamnării și de categoria de vârstă, femeile care au săvârșit infracțiuni se găsesc, anual, în proporție de până la 8,5% printre persoanele depuse în sistemul penitenciar, după cum urmează:

- *minorele sancționate cu măsura internării* reprezintă între 8,41% (17 minore, în 1999) din populația depusă în centrele de reeducare, evident cu o diminuare semnificativă în timp, de până la 5% (8 minore, în 2007),
- *minorele care execută pedepse privative de libertate* reprezintă constant o medie de 4% din categoria persoanelor nou depuse în *Penitenciarele pentru minori și tineri* (97 minore, în 1999, la 23 minore, în 2007),
- *femeile tinere* aflate în a doua categorie de vârstă (18-35 de ani), se situează la o medie constantă de 5% din populația depusă în penitenciare, (1.198 tinere, în 1999, la 362 tinere, în 2007).

C. Analiza eşantionării regionale a infracţionalităţii

PLANŞA 9

Nivelul infracţionalităţii reflectat de **dispunerea zonală** a eşantioanelor – persoane depuse în **anul 1999**

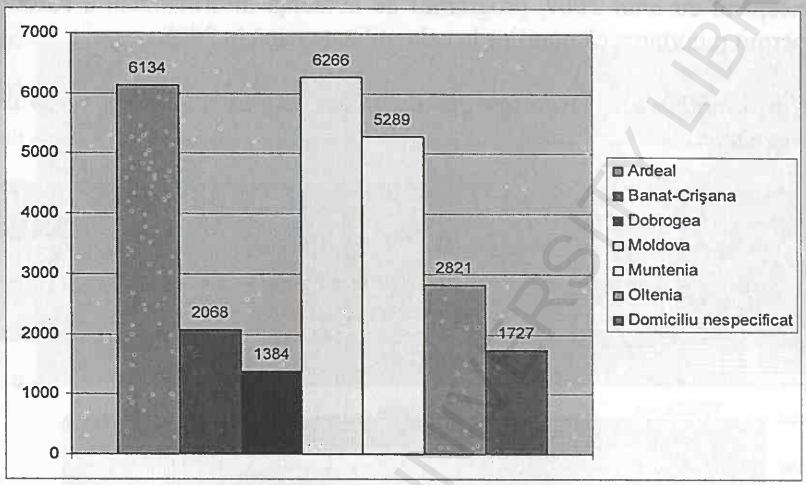

PLANŞA 10

Nivelul infracţionalităţii reflectat de **dispunerea zonală** a eşantioanelor – persoane depuse în **anul 2007**

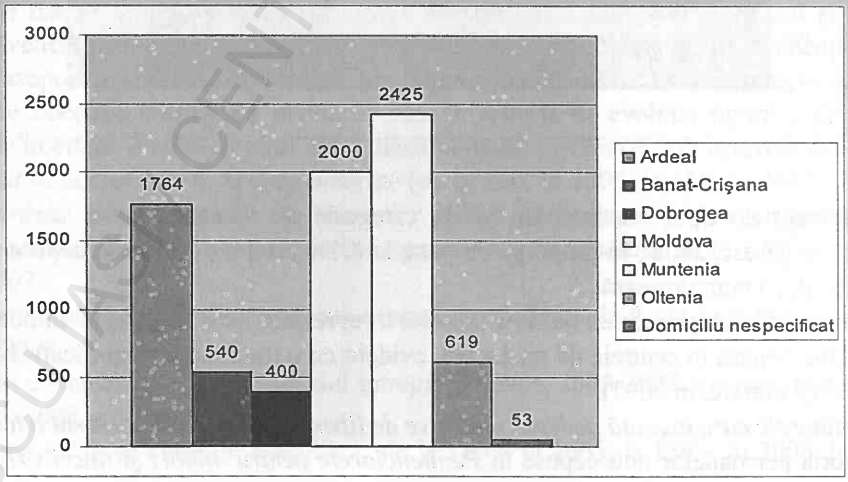

În ceea ce priveşte dispunerea zonală a minorilor şi a persoanelor tinere care săvârşesc infracţiuni, prin comparaţie cu datele existente în fiecare regiune şi în fiecare an, se remarcă

prin *valorile uşor mai ridicate Moldova, pentru o perioadă scurtă Ardealul şi se menţine, până în prezent, Muntenia.*

Pentru o mai mare acurateţe a analizei, devine relevantă comparaţia nu numai între eşantioanele de tineri care au primit un tip de condamnare în diverse regiuni ale ţării, dar şi între populaţiile tinere ale societăţii civile din fiecare zonă geografică, eventual o ponderare a acestora, informaţii existente, pe care Institutul Naţional de Statistică le deţine şi le poate furniza.

În **perioada 1999-2002**, cea mai mare parte a eşantioanelor (minori şi tineri), care au primit un anumit tip de condamnare, aveau domiciliul în *Moldova*: 6.266 şi 6.134 (Ardeal) – în anul 1999; 6.403 şi 5.528 (Ardeal) – în 2000; 6.670 şi 5.927 (Muntenia) – în 2001; şi 6.319 şi 5.804 (Muntenia) – în 2002.

Începând din anul 2003, până în 2007, persoanele cu domiciliul în *Muntenia* deţin ponderea depunerilor în sistemul penitenciar, urmate la o diferenţă de minimum 200 şi maximum 500 de unităţi (valori), de tinerii din Moldova: 4.339 (Muntenia) şi 4.127 (Moldova) – în 2003; 3.986 şi 3.453 – în 2004; 3.590 şi 3.197 – în 2005; 3.151 şi 2.770 – în 2006; şi 2.425 şi 2.000 – în anul 2007.

Explicaţia acestor fluctuaţii constă în migraţia tinerilor în alte ţări, pentru început din Ardeal (în 2000-2001) şi apoi masiv din Moldova (începând din 2003, până în prezent). Constatăm o migraţie mai redusă din Muntenia, dovada fiind valorile ridicate ale infracţionalităţii în ultimii 6 ani, date ce pot corespunde unui nivel social deficitar (dar nu extrem) al populaţiei din regiune – de altfel, paupertatea este generatoarea soluţiei de migraţie. Aspecte care, detaliate prin date provenite de la alte instituţii publice, ar putea stabili corelaţii între:

- *nivelul crescut al infracţionalităţii din România,*
- *diminuarea mecanismelor sociale de asigurare a existenţei (dar fără a atinge sărăcia) şi*
- *migraţiune medie.*

Cantitativ, ponderea corectă a infracţionalităţii într-o regiune geografică se determină prin raportare la întreaga populaţie cu aceleaşi caracteristici (în cazul studiului nostru, de vârstă şi de sex).

Calitativ, corecta structurare a determinanţilor infracţionalităţii necesită corelare cu indicatorii negativi sociali şi, de asemenea, cu cei corespunzători instrucţiei şcolare – creşterea abandonului şcolar, a ratei şomajului sau diminuarea veniturilor şi pentru ce categorii din regiune etc. – la populaţia cu aceleaşi caracteristici.

În consecinţă, ca şi în situaţiile explicitate anterior, pentru realizarea unor interpretări calitative de acurateţe, este nevoie de mult mai multe informaţii decât cele existente în baza de date a sistemului penitenciar. Devin astfel esenţiale informaţiile pe care le deţine Institutului Naţional de Statistică cu privire la caracteristicile sociale ale grupurilor de vârstă similare din comunitate, ca şi standard de raportare.

REMEMBER
PROF. UNIV. DR. GHEORGHE NISTOREANU (1946-2009)

Prof. univ. dr. Alexandru BOROI

Luna august din 2009 avea să ne aducă o veste terifiantă – **profesorul Gheorghe Nistoreanu** a plecat fulgerător dintre noi, lăsându-ne mai puţini şi mai singuri, cu inimile împietrite de durere.

S-a născut la 26 iunie 1946 în oraşul Moineşti, judeţul Bacău, unde a urmat şcoala generală şi studiile liceale.

Între anii 1965-1969 urmează cursurile Facultăţii de Drept din Bucureşti.

Obţine titlul de doctor în Drept al Universităţii din Bucureşti în anul 1984 cu teza *„Măsurile de siguranţă în dreptul penal român"*.

Parcurge întreaga ierarhie universitară, devenind profesor universitar în anul 1990, iar din 1991 este conducător de doctorat pe domeniul Drept.

Întreaga activitate didactică şi ştiinţifică şi-a desfăşurat-o în cadrul *Facultăţii de Drept* din *Academia de Poliţie „Alexandru Ioan Cuza"*.

În perioada 1993-1999, a fost secretar al Comisiei de Drept din cadrul Consiliului Naţional de Evaluare şi Acreditare Academică din România.

A fost ales membru de onoare al Centrului Internaţional de Ştiinţe Criminale de la Paris şi membru al Oficiului Internaţional de Justiţie Criminală de la Chicago.

A fost autor, coautor sau coordonator al unor lucrări de referinţă din domeniul Dreptului penal, Dreptului procesual penal, Criminologiei şi Drepturile omului, a peste 100 de articole, studii şi comunicări.

A participat şi susţinut rapoarte naţionale sau comunicări la importante congrese, colocvii ori seminarii interne sau internaţionale.

A prezentat prelegeri la reputate universităţi din S.U.A., Olanda, Franţa, Italia, Danemarca, Ungaria, Moldova, Finlanda şi Suedia, precum şi la mai multe facultăţi de drept din cadrul învăţământului public şi privat din România.

Pentru calităţile şi capacităţile deosebite pe care le poseda, a fost ales şeful Catedrei de Drept penal, în 1990, iar din 1992 a fost ales decan al Facultăţii de Drept din cadrul Academiei de Poliţie „Alexandru Ioan Cuza" din Bucureşti, funcţie îndeplinită până în anul 1997.

Colaborează, împreună cu alte cadre didactice, la elaborarea lucrării „Noul Cod penal", vol. II, lucrare ce a apărut în 2007.

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

Apreciat de generațiile de studenți cu care a lucrat, la cursuri și la seminarii, a reușit să le transmită sentimentul răspunderii față de profesia pe care și-au ales-o și care trebuie onorată cu dăruire permanentă.

Plecarea prematură și nedreaptă dintre noi lasă un loc gol în sufletele noastre, colegii de catedră, ca și în sufletele celorlalte cadre didactice, a studenților și a doctoranzilor pe care îi avea sub conducere.

Odihnește-te în pace, prieten drag și neprețuit coleg, cei care te-am cunoscut îți vom păstra o neștearsă amintire.

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

Universul Juridic.ro

nihil sine iure

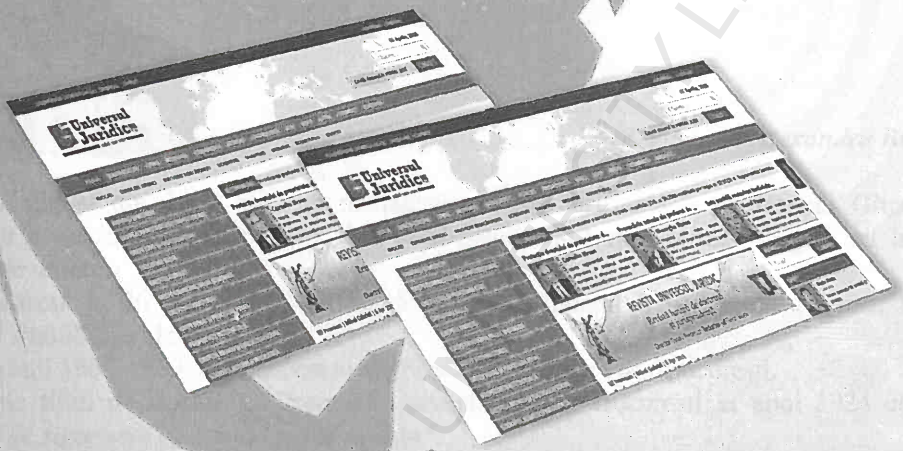

Portalul universuljuridic.ro:

- ✓ timp de 14 ani am investit în cele mai înalte standarde de informare;
- ✓ a venit momentul să dedicăm un portal profesionist celei mai competitive şi mai performante comunităţi: comunitatea juriştilor;
- ✓ puteţi accesa informaţie juridică reală, certificată editorial, necesară activităţii dvs., în orice moment;
- ✓ furnizăm conţinut pentru cele mai exigente profesii, sub semnătura specialiştilor recunoscuţi în domeniu.

www.universuljuridic.ro

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

2015/17062

40 Lei

„CRIMINOLOGIE-CRIMINALISTICĂ-PENOLOGIE. REPERE BIBLIOGRAFICE”, este o lucrare în două volume care însumează o parte dintre articolele publicate de membrii Societății Române de Criminologie şi Criminalistică şi colaboratorii din țară şi din străinătate, în Revista de Criminologie şi Criminalistică, în perioada 1999-2015.

Republicarea lor în volum este ocazionată de aniversarea a 25 de ani de la înființarea SRCC.

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

ujmagro® UNIVERSUL JURIDIC MAGAZIN
Ai tot DREPTUL să alegi!
www.ujmag.ro

ISBN general: 978-606-673-679-4
ISBN volumul I: 978-606-673-681-7
9 786066 736817